

EINLEITUNG
IN DEN
JERUSALEMISCHEN TALMUD.
VON
Z. FRANKEL.

41.450 97 26

INTRODUCTIO

IN

TALMUD HIEROSOLYMITANUM.

AUCTORE

Z. FRANKEL.

VRATISLAVIAE.

SUMPTIBUS SCHLETTER (H. SKUTSCH).

MDCCCLXX.

מבוא הירוש למי.

מאת

זכריה פראנקעל.

ברעסלויא. תר"ל.
שלעטטער (ה' שקומש).

לכבוד רעי אשר בארץ החיים

מו"ה יששכר ד"ר בעער ז"ל.

אמר המחבר כונת זה החיבור גלויה בהתו החקוק על פניו, וגם דרכיו לא נסתרו וכל קורא בו יעמוד עליהן בקל, לכן יהיו פה דברי מעטים ולא יעברו גבול הודעת איזה ספרים אשר אין מקומם בפנים הספר.

מאמרי הירושלמי המובאים מקורם ברפסם ויניציאה כמעט מלה במלה ואות באות, ואך לסענטס נרפס אמר במ' אמ' בויניציאה, ישראל במ' ישר' בויניציאה. ותי' רבי בויניציאה בא לרוב בקיצור ר' ואך במאמר הראשון של כל ערך (או במאמר הישני) כתבנו רבי במילואו אם הוא כן בד' ויניציאה, לסי' שיש בזה מן הצורך, להבדיל בין רבי ובין רב וכמבואר בפנים נ"ה ע"א. — ולא מנענו להרסים כד' ויניציאה אף במקום שיש שם טעות, ולסענטס תקננו המעות בשני חצאי לבנה, וד' ויניציאה לא זו ממקומו.

הכתב יד של הירושלמי הנמצא באוניסערזיטעט דליידן שלה לי מאת הפקידים על בית עקד הספרים שם והיה בידי כשלשה חדשים. ואתן תורה ברבים לחכמים אלה אשר תמכו ידי ברוח נדיבה ולקראת צמא הכיאו מים, וכבר נודע לתהלה כי שערי אוצר הספרים והוא נפתחו לכל מבקש תורה וחזון ומעיני הביבליאטעק יפוצו עד קצוי ארץ. — והנה זה שנתיים יצא לאור ס' קורות היהודים בערפודט (Geschichte der Juden in Erfurt von Dr. Jaraczewski) וכתוב שם שיש בהמיניסטעריאל-ביבליאטעק בערפודט כ"י של הירושלמי. ושמתתי על הבשורה כעל כל תן וחשתי ולא התמהמהתי לכתוב אל הפקידים על הביבליאטעק ולשאול מהם הכ"י לקרוא בו איזה שבועות. וגם הפקידים אלה לא מנעו הטוב ממני, אך בפתחי הכ"י והנה תוחלתי נכזבת, כי הוא כ"י של התוספתא ולא של הירושלמי.

בפנים הספר כתוב לסענטס מ"ת, והבונה על המכתב חרשי אשר התצאתי לאור משנת 1852 עד 1869.

והנה לא אכלא שפתי להורות לה' על כל חסדו אשר גמלני והעיר
 בגמשי עז לנשתי אל המלאכה, ולסנות הדרך להשוואסים לשאוב מהבאר
 אשר מקודו בשערי ירושלים. זה ימים כבירים נשמו מסלות שבת עובר
 אורח, ציון נדחה חורש אין לה, כי האבן גדולה על פי הבאר אבן המועין
 והמעיות, ולא נאספו הדועים לגול האבן מעל פי הבאר. והנה סתחתי שעד
 כיד ה' המוכה עלי לאשר יש את נפשו לשחתות ממעין מים חיים ולרווח
 צמאו מתלמוד ירושלמי. ואני תפלה לאל חי לחסבני ביטין צדקו להוציא
 לאור בקרב הימים הפירוש לסי' דיעים, אשר מוכן כבר ברוב בנינו לבית
 הרסום. ה' יגמור בעדי מעשה ידי אל ידף.

התורה שבעל פה תסדר לארבעה ראשים, נהרי נחלי מים חיים, על גדותיהם ארזי אל ומריה מימיהם יסרוהו כל עצי שדה ויעשו פרי תנובה. הגדר הראשון הוא המשנה מעין חסדיה שרים, ר' עקיבא, ר' מאיר, ר' יהודה הנשיא: ר' עקיבא יסד יסוד מוסד אבן סת יקרת, אחיו הגדול ר' מאיר לבנות הבנין, וידי ר' יהודה הנשיא בצעו הבית. הגדר השני הוא המדרש הסובב הארץ אשר שם הוזהב היא התורה אשר נתנה ליעקב למורשה, והמדרש מורה גם יורה הנפש הנכספת לשמוע ההלכה הנובעת מן המקרא, והוא מעין נפתח מימי קדם קדמתה, קודם במחשבה ואחר כך בלחוד המשנה, כי ממימי שתי החבמים אשר מעולם המה אנשי כנסת הגדולה אשר הוציאו ההלכה ממקד המקרא ובו תמכו עמודיה. והמדרש זה נמסר לנו מאו ונתרחב גבולו בשלושה ספרים הגדולים בשם מכילתא ספרא ספרי, ומסדיהם ומחבריהם נודעו לשבח: רבי ישמעאל, ר' עקיבא, ר' יהודה, ר' שמעון, וגם מסדרים אחרים כמו אודיהם וקצתם נודעו בשמם כגון רב ובית מדרשו, וקצתם כל נקרא בשמות ולכן משפט הבכורה להמשנה כאשר סדרה דבי. הגדר השלישי. גם הוא מלא ברכת ר' והוא במראו כתעלת הברכה להגדר הראשון, אך לא כאשר יראה האדם. הגדר הזה הוא התוספתא והיא תוספת להמשנה ובאה או להשלים חלק מחלקי ההלכה אשר נפקד במשנה או לגלות מצפוניה ולפרש תעלומותיה; אך לא לכך מהמשנה יצאו מימיה אבל נבעו גם מדורי עד ובבטן נבעת עולם מקורם, כי יש מהלכות התוספתא הקדומות הרבה בזמן להלכות המשנה, גם באו בתוספתא סיפורים משנים קדמוניות המסיצים אור על מצב אומנתו ועל אופן הלימוד וההלכה מאו. הגדר הרביעי הוא התלמוד. הגדר הזה מימי מעצמן מתברכן והיו לים גדול. בו נכללו המשנה התוספתא המבילתא ספרא ספרי לא תחסר כל טוב בו, מלבד מה שהוציאו אנשי השם בעומק שכלם ודעתם במפרות ופירושים והוסיפו חידושי הלכות דינים ומשפטים לאין מספר, והציגו לעינינו דרכם בקודש בקושיות ופדוקים עד שבידו וליבנו ושמו ורכסים לשישור והוציאו האמת לאמתו.

ותלמוד הוא שם כולל לשני תלמודים: תלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי.

תלמוד בבלי יסודותיו כהררי קודש בישיבות ארץ בכל אשר נתיסרו על ידי רב
ושמואל והבאים אחריהם; ותלמוד ירושלמי הוא הכולל קרני אור אשר חפצו
חכמי ארץ ישראל על פני המשנה וכו', ומשאם ומתנם של חכמים אלה בהלכות
וכו' מימות רבי יוחנן ואלך וגם בקצת הימים אשר קדמו לרבי יוחנן. ותלמוד
בבלי חמדו להם מאז חכמי כל דור ודור והיו עינם ולבם שם כל הימים, בו
הגו ועמלו ויגעו והוציאו ממנו הלכות לאין חקר, את מאמריו כתבו על לוח
לכם ובאהבתו שגו תמיד, לא הניחו בו דבר קטן או גדול אשר לא שקלו
במאזני שכלם, גם סללו המסילה מכל אבן נגף משכושים וטעיות, וישרו
הנתיב בפירושים יקרים מאירים ומוהרים כשחר פרוש על ההרים, ובראשם
פירוש רבינו שלמה יצחקי, באורו נראה אור והיה העקוב למישור עד כי כל
החפץ למלא את ידו ילך לבטח בהביטו אל רש"י ז"ל ואל שאר רבותינו
הגדולים נוחי נפש. לא כזה חלק תלמוד ירושלמי: הלוא מאז בחיושך הוא
מכוסה, לא חסה עליו עין להסיר המעיות אשר כסו פניו במשך הזמן, גם אין
מי בימים הראשונים אשר בא מידו לנו פירוש להירושלמי, ותחת אשר עסקו
זקנים עם נערים ותיק עם תלמיד בתלמוד בבלי בכל עת, הירושלמי נשאר
גלמוד ועזוב אין דורש לו. וחם מלהאשים קדמונינו ז"ל בדבר זה, הלוא
הלימוד והדרישה בתלמוד בבלי רחבה עד מאוד ואין לבוא אל תכליתה,
ורבותינו הראשונים לא מצאו הדרך סלולה, וכמה יגיעות יגעו לחפש תעלומי
אור הבבלי ולהוציא ממנו הלכה ברורה, וכל מעשיהם היו לשם שמים לתלמוד
תורה לשמה וליריע ולהודיע דרך ההלכה ילכו בה. ונהניק טובה לרבותינו
חראשונים כי בכל עיונם ועמלם בתלמוד בבלי לא משכו ידם מהירושלמי ולא
השליכו הנמ' דבני מערבא אחרי גיוס, אבל העסיקו לדורש בו בהרבה מקומות
הגנועים להלכה והאירו עינינו בפירושים המשמחים לב. ומאור דהו לבנו כי
בכל זאת לא השאירו לנו לברכה פירוש שלם להירושלמי בכלל או למסכתא
אתת ירושלמית בפרט.

והנה זאת לקצת גדולי קדמונינו ז"ל עת קרבם אל מצפוני תלמוד בבלי
חשבו למשפט לחפש ולמצוא המבוא ולכנוס דרך הפרוהדור אל המרקלן.
וידי רבי שמואל הנגיד ז"ל הנה יסרו בראשונה מבוא התלמוד בבלי, ורבינו
נסים עשה מפתח לשער הקודש, ומשה איש האלקים הוא הרמב"ם ז"ל האיר
פני המזרח בפתיחתו להמשנה. וגם חכמים אחרים רבי שמשון מקינן בספר
כריתות, ר' ישועה הלוי בספרו הליכות עולם והבאים אחריהם התאזרו עז להראות
דרכי וכללי הבבלי ולהורות במה יזכה ההוגה בו את ארחו. וגם אנחנו נלך
בעקבות הגדולים האלה ונחקור בכלל טרם בוא אל הקודש לפרש התלמוד.
דבני מערבא, על קורותיו ועל תהלוכותיו וחכמיו וכדומה. וראינו לעמוד על
החקירה זאת בחמשה פרקים; ואלה הם עניניהם:

הפרק הראשון. מצב אומתנו בארץ ישראל עת נתחבר התלמוד ירושלמי
ומקום ישיבות א"י.

הפרק השני. הברת אנשי ארץ ישראל ולשונות וסגנון של תלמוד ירושלמי.

הפרק השלישי. דרך תלמוד ירושלמי בהלכה ובהגדה ואיך ניסד התלמוד ירושלמי.

הפרק הרביעי. סדר האמוראים ותלמוד ירושלמי.

הפרק החמישי. מפרשי הירושלמי, ותלמוד הירושלמי אשר בידינו היום.

פרק ראשון.

מצב אומנתו בארץ ישראל עת נתחבר התלמוד ירושלמי ומקום ישיבות א"י.

התלמוד ירושלמי יסודתו אחרי מות רבינו הקדוש וחתירתו איזה שנים אחרי מות ר' שמעאל בריה דר' יוסי בן ר' בון. וימי המשך חיבורו עולין לערך מאתיים ושלשים שנה כאשר יבאר בפרק ד'. ובזמן הזה עברו על בני ארץ ישראל עתות מהן לטובה מהן לרעה, ועתות הצרה היו ארוכות ענן וערפל ואפילה, וימי המנוחה היו אך-לרגעים התעף עיניך בהם ואיננם. כי מעת הוסרה העטרה ובאו יושבי ארץ ישראל תחת ממשלת הרומיים הושם עול ברזל על צוואריהם והרומיים גישו אותם בחזקה, סערו פיהם לכלי חזק לאמור הב הב. וכבר בא המיסור שר שטלאי דרש בציבור חייב אדם לשנות בגדי שבת מבגדי חול והתחילו לנכות כי לא היו להם בגדים להחליף (ירושלמי סוף פאה). — והצרות הוכסלו מעת גברה האמונה החדשה בימי הקיסר קאנסטאנטינוס (במחצית השנית של מאה הראשונה לאלף החמישי), והיתה שרתי במדינות אשר עברו את הרומיים. ותחת אשר כלב הרומיים הקדמונים לא בערה מעולם שנאת הדת ואמרו ילכו כל נוי בשם אלהיו, כי מגמתם היתה לכד ללכוד מסלכות ולכבוש ארצות, נולדה עתה קנאת האמונה כלב היושבים על כסא המלוכה ונהפך לבם לשנא המכחישים באמונתם ולירות חצם בפרט נגד היהודים, וישראל הוד מכבודו אשר חלקו לו המלכים הראשונים. ובימי הקיסר קאנסטאנטינוס אשר מלך אחרי קאנסטאנטינוס (משנת צ"ו עד קכ"א לאלף החמישי) סוד התפחדה ארץ ישראל ונגזרו עליה גזרות קשות ורעות, כי בשנת י"ד למלכותו העמיד קאנסטאנטינוס את נאללום בן אחי אביו לשלטון בארצות הקדם ונאללום חקע מושבו באנטיוכיא. והאיש נאללום היה רע מעללים איש אכזר ואוהב לשפוך דם הוא שלח שר צבאו אריסקנס (אורוצינוס) ועמו חיל גדול ועשה שפטים באף ובזימה ביהודים אשר בדרום אי ויגל אותם מעל אדמתם, וגם על היהודים אשר בצפון אי העביר נאללום כוס התרעלה וטנעם מלשכות ולהתענות ביום הכפורים. ובימי זיליאטס אשר מלך אחרי קאנסטאנטינוס היתה קצת הרהור לישראל, כי הקיסר הזה מאם באמונה החדשה ובתב ליהודים אגרות שלום ואמת, גם היה כלבו לחקים בית המקדש החרב, אבל לא האריך ימים ועת ממשלתו לא היתה כי

אם שתי שנים. ומטובותיו אשר הביא לישראל הוא אשר הקים מקרבם חורים
דוגמת הפאטריציער ברוטי ונקראים בל' רוטי פרימאטעס. ובירושלמי נקבים
בשם ארסמונים (עיי' פ"ד ערך אריסטון). ולא ארכו הימים אחרי מות זיליאנוס
ונתחם התלמוד ירושלמי ולא נזכרו עוד חכמים נקראים בשם באי'.

ובימים הרעים האלה הקים ר' מסלט מעט לבני ארץ ישראל בבית דבי,
המה הנשיאים מורעו של דבינו הקדוש אשר עמדו בראש קהל עדת ישראל
בארץ הקדושה. והקיסרים חלקו להם כבוד ותחת דגליהם חנו היהודים והיו
לאחד בענין עיבוד החורש והשנה, והנשיאים היו לגם ודגל להנפאים והגדחים
אשר שמו עליהם עיניהם בכל המקומות אשר נסעו שמה. והגדול בנשיאים
האלה היה ר' יהודה נשיאה בן בנו של רבי יהודה הנשיא, ויש מן הנשיאים
אשר נהנו בהם חכמי זמנם כבוד לכר בזכות אבותיהם כמאמר חז"ל האב זוכה
לכנו ובני ולמען הרים קרן הנשיאות. ומקצתם מן הנשיאים אלה הרעו במה
שנתנו רשות לדון להעוררים הגזרים, והעוררים העזו לכוף לבעלי הרץ לעלות
רק אליהם למשפט ולא אל חכמים אחרים, ונולד מזה ריב ומצה עד שנא
הדבר לפני הקיסרים כאשר יבואר פ"ד (ערך אריסטון).

אבל עוד השאיר ה' ברחמי מסלט ומשגב אחרי אשר בצלו יושב ישראל
לבטח יותר מבצול הנשיאים, המה החכמים לומדי התורה וההונים בה ובמצפניה.
בי התורה היא ארון הברית אשר הלך לפני בני ישראל בתוך ים הצדות והפך
להם הים ליבשה; וחכמי התורה המה הבהנים אשר נשאו ארון הברית לפני
העם והקימו הנהלאים וחזקו ידי העייסים ודברו על לב הגדכאים והפיצו אור
חיים לפני העוררים בעסק הבבא והשקן ממעין לא אבוב ההולכים במדבר הגדול
הגורא ארץ עקרב וצמאון. והם שעמדו מאז לישראל, ראשי העדה אנשי
השם, הם היו לאחיהם לסחסה ולמגן גם תחת הרומיים, כי מסיחה יצאה תורה
ודבר ה' מועד החכמים, מהשיכות אשר היו אז באי'.

וטרם נדבר על מקום הישיבות נזכיר בקיצור גלילות איי אשר ישבו שם
היהודים. היהודים ישבו בצפון איי בגליל, ובדרום בחלק יהודה. והערים בגליל
אשר שם היה מושב היהודים. הן טבריא, ציפורין, קסרין, פניס, בית שאן ועוד
ערים אחרות. ובדרום לוד, ונס בצור ובצידון ישבו יהודים. והקיסר דיקליטיאנוס
(מלך משנת מ"ה עד שנת ע"ג לאלף החמישי) הצר מאוד לבני פניס עד
אשר רצו לעזוב מקום מושבם. חז"ל הירושלמי שביעית פ"ח ל"ח ע"ד:
דיקליטיאנוס אעיק לבני פניס אמרין ליה אנן אולון אמר ליה סוססמה לא
אולון לן ואין אולון לון חורון לן ואי בעית מינדקא אייתי טבין ושלחן
לארעא וחיקא ובסוף אינן חורין לאתריהון. עבד בן אייתי טבין וחי קנתהון
בבסק ושלחן לאסירין ובסוף תלתין שנין חורון לאתריהון ערב. ולא ידענו
הסבה אשר בעמדה היצר דיקליטיאנוס לבני פניס כי לא מציעו ששנא את
היהודים, ורק בימי רבי יהודה נשיאה התעולל בהם בשלחו לרבי יהודה שליה
בערב שבת קרוב לעת ערב שיבוא לפניו לפניו במיש, ונתכוון להעבידו על
מצות שבת, ונעשה לר' יהודה גם וכא אצלו לעת מיש ודיקליטיאנוס שלחו כסבר

פנים יפות, עיי' ירושלמי תרומות סוף פ"ח. ושם נאמר עוד כי בעוד היותו הדיוט שחקו בו הנערים של רבי יהודה נשיאה (טליי דר' יודה נשייא) עיש. ואפשר שבכבוד זה הרע לבני פנים כי היה בלבו על היהודים; והמאמר כל ישראל ערכים זה בזה חרות מאז על לוח לב קמינו. אבל מצינו במקום אחר שהשיב ליהודים. ירושלמי ע"ז פ"ה הל' ד' (פ"ד ע"ד) כר סליק דיקליטינוס מלכא להבא גזר ואמר כל אומי'א ינסכון כר מן יודאי'.

ולמצוא פשר דבר נטה ארון למה שסיפרו הסופרים הרומיים אשר חיו בזמן דיקליטיאנוס או קרוב לו (אמטיאנוס מארצעללינוס, איטראסיוס, אורעליוס פיקטאר ואחרים). ומה שחקרו גדולי סופרים חדשים (גיבנאן, קלינמאן). דיקליטיאנוס היה שחי פעמים בארץ הקדם. הפעם הראשון בימי הקיסר קארוס — שנת מ"ז — ואז היה שר צבא, ואחרי מות הקיסר הזה ושני בנו — שנת מ"ה — נכתר לקיסר רומי והלך לדומי, ובשנת ג'ז נסע פעם שנית לארץ הקדם וישב כאנטוכיא. ומעת אשר הגיע דיקליטיאנוס למלכות לבש רוח חסד ותחנונים וביקש בכל מאמצי כח להלך בדרך אנטאנינוס התסד (אנט. פיוס) עד שנאמר עליו בסי המסופר מהסופר פיקטאר, שזעא אב לעמו ולא ארון (Parentem potius quam dominum). — והנה מסיפורים אלה נראה כי מה שהגיד לבני פנים היה בעוד היותו שר צבא, ואפשר שבעת ההוא עמד עם חילו כידתיו צפון א"י קרוב לפנים. והמאמר שהבאנו לעיל מהירושלמי דשבעי'א מוכיח שלא היה אז קיסר, כי מה שאמרו לו בני פנים „אן אזלין יאות לכד לעומת שר צבא אשר יש שופט למעלה ממנו וראתו על פניו, ואם ישמע שהלכו להם בני המדינה יסקוד עליו עונו. אבל מי יעז לאמור בפני קיסר רומי אם תוסף להרע לנו אנחנו נסעים מפה? הלא דבר המלך שלטון ויצוה להדג אותם ונשיהם ובניהם וטפס על דברי מדידה באלה! — וגם כאשר ישב דיקליטיאנוס על כסא המלכות והלך לארץ קדם והיה מושכו כאנטוכיא לא היה לו עת ופנאי להלך לפנים וגם לא היה לבו פנוי להתעולל בר' יהודה נשיאה כמסופר למעלה, כי היתה לו אז מלחמה גדולה וכבדה עם הפרתים ונפשו היתה מלאה דאגות והרדות כאשר מבואר בספרי הסופרים אשר זכרנו למעלה. נוסף לזה, הסופרים הרומיים כתבו כי מעת היותו קיסר מנע מלהראות „אכזר ומתנקס; והסיפור של בני פנים ור' יהודה נשיאה מורה להיפך על נשירת שנאה ואהבת נקמה. והנה מכל אלה יש לזון שלא הגיע אז עדיין למלוכה, אבל מעת נכתר ככתר מלכות נהפך לאיש חסד, וכאשר ידע שבניי היהודים הניסוך למלך כשר ודם הוא כעין עבודת אליילים לא אכה להפך חכם וצוה שהיהודים לא ינסכו וכמאמר הירושלמי דע"ז (ועיי' עוד פ"ד ערך ד' יודה נשיאה).

ובימי הצורך גאללוס נזכר הודוס כאשר זכרנו לעיל. והסופר פיקטאר כותב שמרדו אז היהודים ברומיים רשמו להם מלך. ולא נזכר מזה דבר לא בתלמוד ירושלמי ובבבלי ולא כמדרשים וגם לא בשאר כותבי דברי הימים לדומיים אשר כונן הודוס; ואך זה ברור, היהודים אשר ישבו בצפת לא מרדו במלכות רומי וכאשר יבוא להלך. ונראה שהיהודים אשר בדרום מרדו כי לא

יכלו שאת כבוד המלכות הרשעה, וכאשר היו רחוקים ממושב השלטון נאללו אשר ישב באנטוכיא נתנו בלכם מקום להבטחון לעמוד נגדו או לנוס לארץ ערב הקרובה לדרום ושם לא תשיגם חרב היונה. ונאללו שלח שר צבאו ארסקינס לא"י בראש חיל גדול וארסקינס בא לצפון אבל לא הרע ליושביה. וגם בציפורין אשר מקצת יושביה היו בעצה עם אנשי דרום לא עשה משפטים כדרך שרי צבאי רוסי, אשר מאז הרסו ערים ויושביה בחטאת איזה מורדים ולא שמו רסן לאפס להבדיל בין חוטא ובין איננו חוטא. גם מצינו לארסקינס שחלק כבוד להכמי ישראל וכאשר באו ר' יונה ור' יוסי לקבל פניו באנטוכיא עמד בפניהם. ירושלמי ברכות פ"ה ט' ע"א ועי' לקמן פ"ד ערך ר' יונה. וכבר הוכחנו במכתב חרשי שלנו שנת מ"ז שארסקינס בעצמו לא הלך לדרום אבל שילח שם אחד מפקדיו עם קצת החיל וזה הפקיד הרע לעשות מאוד. ובב"ד פ' וישלח פע"ז איתא אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו זה אחינו שבדרום, והכונה על המלחמה הזאת ואכן יושבי דרום אשר נפלו בחרב. ומעת ההיא נשבת זכרון היהודים מן הדרום.

ונבוא עתה אל הישיבות.

הגדולות בישיבות שבצפון היו טבריא, ציפורין, קסרין.

טיבריה או טיבריא — כן נקראת בתלמוד ירושלמי והוא הנכון כי נבנתה לכבוד הקיסר טיבעריוס ע"י הורדוס אנטיפאס אשר קרא אותה בשם זה, ובבבלי טבריא — העיר הזאת יושבת על ים גינוסר וקרובים לה מעינות חמין, ושם היו מרחצאות ונקראין „דימוסין“ (*δημόσια*) סתם גם דימוסין דטיבריה, ברכות פ"ב ה' ע"ג פ"ג ו' ע"ג ובמ"א. — בטיבריא היו מאן חכמים גדולים כגורע מהמאמר הריני כבן עזאי בשוקי טבריא בבלי עירובין כ"ט סוטה מ"ה ובמ"א. אך לא ישבו בה בראשונה הרבה חכמים ואפשר ששום שחשו לספק מוטאה אשר היה בטיבריא. ואחרי אשר מידר אותה ר' שמעון בן יוחי וכדאיתא ירושלמי שביעית פ"ט ל"ח ע"ד ועי' בבלי שבת ל"ד תקעו שם מרבית חכמים מושבם. ורבי קבע שם ישיבתו זמן קצת לפני מותו, בבלי ר"ה ל"א ועי' שרשי ר"ה בית שערים. וגדול כבוד טבריא האחרון, כי ר' יוחנן הלך לשם מציפורין וקבע שם בית מדרשו (ירושלמי שביעית פ"ט הל' א' ביצה פ"א הל' א'), ומעת ההיא והלאה היתה טבריא עיקר בית ועד לחכמים, והחכמים אשר ישבו בערים אחרות לא רבו במספר; ור' אבהו אשר הוריה שמשו בקיסרין שלח בנו לטיבריא ללמוד שם תורה וכדאיתא ירושלמי פסחים פ"ג הל' ז'. ועוד זאת היתה טיבריא יתירה שבה מושב אנשי המסורה והם הנקראים ספריא ובלי יחיד ספריא, כי הספריא אשר היתה עיקר מלאכתו ללמד התניקות ולקרוא הפרשה ברכים עסק ג"ב במסורת חסירות ויתירות כאשר יבואר להלן פ"ד ערך ספריא.

ציפורין. כן הוא בירושלמי, ובבבלי ציפורי צפורי, ובמשנה שבמשניות ערכין פ"ט מ"ז ציפורים אבל קידושין פ"ד מ"ה צפורי. היא היתה עיר גדולה מלאה חכמים. ר' חלפתא חברו של ר' חנניא בן תרדיון הנהיג שם לתקוע בשופר והוצגרות בבלי ר"ה כ"ז. ר' יוסי היה בציפורין והתקין שירתו המשפחות

עוברות והאכלים עומדים, ירושלמי ברכות פ"ב ה' ע"ב מנהרין פ"ב כ"י ע"א ובבבלי מנהרין י"ט ובשנינו. ובבבלי שם נזכרו עוד תקנות אחרות שהתקן ר' יוסי בציפורי, ושם ל"ב ע"ב איתא אחר ר' יוסי לציפורי. וגם ר' מאיר בא לשם בזמן דר' יוסי ירושלמי ברכות פ"ב ה' ע"ב. ורבי הלך לציפורין וישב שם י"ז שנה וקרא על עצמו רחי יהודה בציפורין שבע עשרה שנה כלאים פ"ט ל"ב ע"ב, ומת שם בבבלי כתובות ק"ג. — ובציפורין היו ראשוני האמוראים. ר' ינאי רבו של ר' יוחנן ישב בציפורי. ירושלמי ברכות קרוב לסוף פ"ד דמי ר' יוחנן אני ראיתי את ר' ינאי עומד ומתפלל בשוק של ציפורין ע"ש. — ר' חנינא רבו של ר' יוחנן קבע ישיבתו בציפורין ע"י ירושלמי שביעית פ"ט הל' א' ביצה פ"א הל' א' תענית פ"ג ס"ז ע"ג. תציפורין היתה עיר מולדתו של ר' חנינא תענית שם ס"ח ע"א. — וגם חכמים אחרים ישבו בציפורין ונקונים על שמה, ר' הונא רבא דציפורין, ר' אבדושי דציפורין (ע"י עירכס פ"ד). — ומצינו שחכמי סבירא פלגי עם חכמי ציפורין וחדו להורות בחכמי ציפורין. ירושלמי תענית פ"ד ס"ט סוף ע"ב בתיב והשבתי כל משושה חנה חדשה שבתה וכל מועדה דרומאי נהגין חנה (פ"י ט"ח שנקרא חג החמירו בכיכוס) ציפראי נהגין חדשה (ט"ח ואילך) סבירא נהגין שבתה (שכנע שחל פ"ב להיות בתוכה) חזין רבנן דסיבירא לסינה סרבנן דציפורין (וע"י בבבלי שם כ"ט ע"ב). ואעפ"כ היתה סבירא גדולה בתורה יותר מציפורי. ע"י בבבלי מנהרין לא אמר ר' אמי אסילו דסיבירא לציפורי וע"י רש"י שם. ירושלמי מנהרין פ"ג הל' ב' אמר ר' לעזר זה אמר דסיבירא זה אמר בציפורי שומעין לזה שאמר בסיבירא.

ציפורין היתה בארץ קרה. ירושלמי שבת פ"ד הל' ג' (י"ד ע"ג) ר' חנינא דשמואל תריהון אמרין תשעים ותשעה מתים בצינה ואחר בידי שמים וכו'. ר' חנינא על דהוה שרי בציפורין דצינתה תמן היה אמר תשעים ותשעה מתים בצינה ואחר בידי שמים ע"ב (ואפשר שהכוונה שהיא עלולה להתקררות ע"י חילוף החום והצנה). והיתה יושבת בראש הרר וכדאיתא בבבלי מגילה ו' ע"א ולמה נקרא שמה ציפורי שיושבת בראש הרר כציפור. — ציפורין היתה רחוקה מסיבירא שמונה עשר מיל, ע"י ירושלמי תענית פ"ד ס"ט ע"א י"ח מיל על י"ח מיל במין סיבירא לציפורי. — ובמס' עירובין פ"ה הל' א' איתא דמי ר' שמעון בן יוחי יכול אני לעשות שיהו מהלכין מצוד לצידון מסיבירא לציפורין ע"י מערות וע"י בוגנני. — והיתה קרובה לעכו. גישן פ"א סוף הל' ב' ע"ידות שבתחום ציפורין הסמוכות לעכו ע"ידות שבתחום עכו הסמוכות לציפורין מה את עבר לון כעכו כציפורין. ציפורין היתה עיר רבת יושבית וגם ממדינות רחוקות באו יהודים לציפורין ונתישבו שם. ברכות פ"ה ט' ע"א ר' יוחנן. הוה יתיב קרי קומי כנישתא דבבלי בציפורין וכו', היי שהיה לבני בבלי בית הנבט בציפורין חה מורה שהרכה בני בבלי קבעו שם מושבם. שבת פ"ז ח' ע"א ציפראי אמרין מן כנישתא דבבלאי עד דרתיה דר' חמא בר חנינא. מגילה פ"ד ע"ה ע"ב כושה פ"ג הל' ו' ר' יוסי מסקד לבר עולא חננא דכנישתא דבבלייא. ואפשר שגם בסיבירא היתה כנישתא דבבלאי, כי עיקר מושבו של ר' יוסי היה בסיבירא. ע"י פ"ד ערך ר' יוסי א'

ר' יוסי ב'. — וגם מן היהודים הדרים בקפודקא נתישבו בציפורין. שביעית
פ"ט ל"ט ע"א קפודקא דציפורין שאלון לר' אימי בנן דלית לאילין עמא רחם
וכו' (והר"ש שם משנה ח' נדחק הרבה בזה). —

ואנשי ציפורין נתנו בירושלמי במעשיהם. חגיגה ריש פ"ב ר' חני בשם ר'
יעבץ אילן ציפארי תהו חושך ואפלה. וכאשר התמרמרו על ר' חנינא על שלא
הועילה להם תפילתו למנוע מעליהם מכת דבר ועל שלא הוריד להם מטר בתפילתו
כר' יהושע בן לוי לררומאי, נכנס ר' יהושע בן לוי ואמר להם לא ר' יהושע בן לוי
מחית מיטרא לררומאי ולא ר' חנינא עצר מיטרא מן ציפוראי אלא ררומאי ליבהון
רכיך ושמעין מילה דאוריאי ומתכנעין וציפוראי ליבהון קשי ושמעין מילה דאוריאי
ולא מתכנעין. תענית פ"ג ס"ו ע"ג. ועיי' מעשר שני פ"ה הל' א' כ"י דאמר
ר' חנינא חתר בחושך בתים יומם-חתמו למו וכו' כך היו אנשי דור המבול
עושין היו רושמינ באפסולסטמן וכאו וגונבין בלילה כך דרשה ר' חנינא בציפורין
איתעבוד תלת מאה חתירין בתים. — וקצת יושבי העיר הזאת רבת המהומה
היו בקשר עם המורדים בדרום, אשר מרדו ברומי בימי גאללוס וכמו שזכרנו
למעלה, ושר הצבא ארסקינס בא אז בחיל גדול לא". והכותב דברי הימים
סאקראטעס ואחריו היעראנימוס מספרים, שארסקינס החריב ציפורין והפך אותה
עד היסוד. אבל לשונם כזב מללה מלב מלא שנאה לבית ישראל. וז"ל
הירושלמי יבמות פ"ז מ"ו ע"ג ביומי דארסקינס מלכא הויין ציפוראי מתבעין
והון יהבין איספלי על נחיריהון ואינון לא מתחכמין ובסיפא איתמר עליהון
לישן ביש ואתצידון כולהון בן בידו ע"ב. והסיפור של הירושלמי מורה שרק קצת
יושבי ציפורין נשאו ידם ברומי והעיר עצמה לא היתה במרד, וגם ארסקינס
לא העניש כי אם המורדים אבל לא השחית העיר כמאמר סאקראטעס ולא
נתנה למאכולת אש כמאמר היעראנימוס. וגם אין זכרון לא בתלמוד ולא
במדרש לאחרבן ציפורין בעת ההיא ולהיפך מצינו בירושלמי שהיתה נושבת
גם אחרי המלחמה הזאת. — אך נראה שהישיבה בציפורין הלכה ודלה מעת
ההיא ולא נמצאו עוד חכמים נקובים בשם כ"א ר' אבדימא דציפורין אשר בעי
קומי רבי מנא, ירושלמי ברכות פ"ד ח' ע"א. ור' מנא היה ראש ישיבה
במכריא איזה שנים אחר בוא ארסקינס לא"י (עיי' פ"ד ערך ר' מנא ב').

קיסרין בירושלמי, ובתלמוד בבלי קסרי ומשנה סוף אהלות קסרין. שם
ישנו גדולי האמוראים ומהם ר' הושעיה רבה. תרומות פ"י מ"ז ע"א דאמר ר'
יוחנן כשהיינו הולכין אצל ר' הושעיה רבה לקסרין ללמוד תורה. — ור' אבהו
קבע שם ישיבתו והתקין שם תקנות. דמאי סוף פ"ב הנהיג ר' אבהו בקסרין
שהיו שניהן משל לוקח. בבלי ר"ה ל"ד איתקן ר' אבהו בקסרי תקיעה שלשה
שברים תרועה תקיעה. ועיי' פ"ד ערך ר' אבהו. — ועוד מצינו בקסרי חכמים
אחרים נקובים בשם. ר' עולא דקסרין ואמר בשם ר' חנינא פסחים פ"ג סוף הל'
ב' נדה פ"ב הל' ו' וחי כימי ר' אבהו או קצת קודם לו (עיי' פ"ד ערך ר' עולא
דקסרין). — ובימי ר' מנא בנו של ר' יונה היו שם כמה חכמים. עיי' דמאי פ"א
כ"ב ריש ע"ב קדושין פ"ב ס"ג ע"א אמר ר' מנא אזלית לקסרין ושמעית ר'
חזקיה יתיב ומתני. כלאים פ"ו ל' ע"ג אמר ר' מנא אזלית לקסרין ושמעית רבי

הושעיה בר שמי. פסחים פ"א ב"ה ע"א אמר ר' מנא אולית לקסרין ושמעיה ר' זריקן. שם כ"ט ע"ב אמר ר' מנא אולית לקסרין ושמעיה ר' אחווא בר זעירא. — ומצינו הרבה פעמים בירושלמי רבנן דקיסרין, ולרוב אמרו בשם חכמים אחרים. ואלה רבנן דקיסרין לא היו בזמן אחד כי אם מדור הרביעי עד דור הששי ועד בכלל (עיי' ס"ד ערך רבנן דקיסרין). והשם רבנן דקיסרין בניו להישיבה בקיסרין. וקצת נראה שמעת אשר מת ר' אבהו לא היה שם זקן יושב בראש הישיבה ולא חכם מפורסם אשר לו ישמעון שאר החכמים, והיו לוטרי התורה מתועדים ונקבצים בבית המדרש בתבורה ולא שמו ראש עליהם, לכן בא שם רבנן דקיסרין בכלל ואך מתי מספר נזכרים בפרט.

בקיסרין היה בית הכנסת גדול ונקרא כנשתא מדרתא ולפעמים הגי' מדרתא ושם ישבו גדולי החכמים ודרשו. ביכורים פ"ג ס"ה ע"ד והי' בהיכל קרשו הא ר' יצחק בר לעזר כנשתא מדרתא. מנהדרין פ"א הל' א' ר' אבהו הוה יתיב דין כנשתא מדרתא דקיסרין. נזד פ"ז נ"ז ע"א ר' אבהו הוה יתיב ותני כנשתא מדרתא דקיסרין (ולפי השערת החכם נרעמן בספרו קורות היהודים חלק ד' מהדורא תנינא סוף פ"ז נראה עיקר הקריאה מדרתא והרבר צ"ע).

בקיסרין נשתמשו הרבה בלשון יונית. עיי' סוטה ריש פ"ד ר' לוי בר חיהא אול לקסרין שמע קלן קרין שמע אלונסתין. וקצת נראה שלא הבינו שם היהודים להיק' מרא דאיתא עוד שם בעא מעבתון שמע ר' יוסי ואיקפד אמר כך אומר אני ומי שאינו יודע לקרות אשורית לא יקרינה כל עיקר אלא יצא בבל לשון שהוא יודע ע"כ. ואפשר שזאת קסרין היא קסרין היושבת קרוב למקד הירדן ונקראת בלשונם צענארא סילאסי, ובן מורה הלשון אול לקסרין ושמע וכו'. וקיסרין מושב החכמים ישבה על שפת הים הגדול ונקראת בלשונם צענארא סאלעסניא. ועיי' גיטין פ"א קרוב לסוף הל' א' אמר ר' אבא בר זבדי מעשה באחד שהביא את הגמ' מלמנה של קיסרין פ"י מהגמל של קסרין. וקיסרין זאת היתה מושב שלטון רומי ונקרא בתלמוד ירושלמי אנטיסופה דקיסרין. עיי' מגילה פ"ג הל' ב' ועיי' ס"ד ערך ר' אבהו ב'.

ודע דאיתא בירושלמי ט"ק פ"ג הרי שמוליבין ממקום למקום בגין אלו דקסרין דקברי בבית כירי אית תנא אלו שכאן מונין משיצא המת וכו' (בן הגי' ברא"ש שם סי' ל"ט, אבל בירושלמי שלפנינו שם הל' ה' פ"ב ע"ג הגי' הרי שמוליבין אותו ממקום למקום בגין אלו דקוברין בבית שדיי וכו') הרי דאנשי קסרין לא היו קוברין מתיהם בקסרין. אבל במשנה ט' ס"ה דאהלות איתא מזה קסרין ומערב קסרין קברות ובתוספתא סוף אהלות איתא העיר ר' יהודה בן יעקב מבית נזבין ויעקב בר' יצחק מבית גושנין על קישי שהחזיקו בה מעולם והתירוה שלא במגן ע"כ. ואפשר שמשעה שהתירוה נהגו בני קיסרין להוליך מתיהם לעיר אחרת כדי להרחיק כל חשש מומטה מעידם, או שאחת מהן קיסרין היא הישבת באמצע המדינה והאחת היושבת על חוף הים ובמו שזכרנו.

ועוד מפרו מקומות בצפון אשר ישבו שם חכמים, והם:
נוה. מנהדרין פ"ג כ"א ע"ב רבנן דנוה הוו מימי חמיע כפיסתא (לחל

פרוקלא עיש. וזה פרוקלא היה באי בימי ר' מאנא ב' עיי' ערך ר' מאנא פד).
ומנר בי' ר' שילא דינה ורבנן דקסרין אמרו בשמו שבת ס"ב ה' ע"א.

עכברי ובבלי ב"ס ס"ד עכברא, ומנר בספר מלחמת היהודים ליוסף
הבן חב ס"ב. שם היה בית ר' ינאי כלל בית מדרשו של ר' ינאי, עירובין
ס"ח כ"ה ע"א חזקה לא אמר כן אלא ר' חייא ור' אסי ור' אסי סלקין לעכברי
ושמעון מדבית ר' ינאי הלכה כר' יודה. תרומות ס"י מ"ז ע"ב הורר ר' יוסי כי
ר' בון בעכברא חד לאלף ועיי' בראש תרומות ס"ז מ"ח וחולין ס"ז ס"י ל"ג (ולא
כן דעת הר"ש תרומות שם ע"ש).

סכנין. ר' יהושע דסכנין נזכר בדרכה מקומות בירושלמי, ושם היה מושב
ר' חנניא בן תרדיון. בבלי סנהדרין ל"ב ע"ב אחד ר"ח בן תרדיון לסיכני. ר"ה
כ"ז ע"א וכן הנהיג ר' חלפתא בציפורי ור' חנניא בן תרדיון בסיכני. — ע"ן סב.
שם היו הרבה פעמים מקדשין החורש. בבלי ר"ה כ"ה ע"א (ועיי' תו' שם),
ירושלמי ברכות ס"ד ס' ע"א סוכה ס"ב הל' ה' ועיי' סנהדרין ס"א י"ח סוף
ע"ג. — רומי. עיר גדולה בימי ר' יוסי בן קיסמא בבלי ע"ז י"ח ע"א. ועיי' ס"ד ערך
ר' חייא בר אבא.

ובימי התנאים היו עוד מקומות אחרים אשר ישבו שם אנשי השם, והם:
יבנה, מושב הסנהדרין מימות ר' יוחנן בן זכאי (ולדעת קצת כבר אזה
זמן קודם לו) עד ר' שמעון בן גמליאל. — ערב בימי ר' יוחנן בן זכאי עיי'
שבת ס"טו מ"ז, סכ"ב ס"ג. וגם ר' חנניא בן דוסא יושב שם, ברכות ס"ד ז'
ע"ג ועוד דסלקין חומרייא מן ערב לציפורין ואמרו כבר שבת ר"ח בן דוסא
בעירו. (ומזה נבין שערב היתה קרובה לציפורין). — אושא, ידועה מושב
הסנהדרין ומושב חכמים גדולים ור' שמעון בן גמליאל הלך מיבנה לאושא
בבלי ר"ה ל"ב (ועיי' בספרינו דרבי המשנה ס"ב ערך ר' שמעון בן גמליאל). —
ברור חיל, ירושלמי דמאי ריש ס"ג מעשה בר' יהושע שהלך אחד ר' יוחנן
בן זכאי לבבלי (צ"ל לברור וכן הוא בר"ש שם) חיל. בבלי סנהדרין ל"ב ע"ב
אחד רבי יהושע לברור חיל. — סקיעין, בבלי חגיגה ג' ע"א מעשה שהלכו
רבי יוחנן בן ברוקא ורבי אלעזר בן חסמא להקביל פני רבי יהושע בסקיעין.
סנהדרין ל"ב אחד ר' יהושע לסקיעין. ומטה דאיתא חגיגה שם מה חידוש
בבית המדרש היום וכי שבת של מי היתה שבת של ר' אלעזר בן עזריה וכו'
וראב"ע ישב ביבנה נראה שהיה בית סקיעין סמוך מאוד ליבנה. — בני ברק
ידוע. ובבלי סנהדרין שם אחד ר' עקיבא לבני ברק. — בית שערים, מושב רבי
אזיה זמן. בבלי סנהדרין שם אחד רבי לבית שערים. — ובימי אמוראי
הירושלמי לא נזכרו מקומות אלו ונראה שלא היה שם מושב חכמים בימי
האמוראים.

ונסן עתה לדרום א"י. בדרום היו כמה ערים אשר ישבו שם יהודים.
עיי' ברכות ריש ס"ט רבי יוחנן ורבי יונתן אולין מיעבד שלמא באילן קרייתא
דרדומא אולין אחד ואשכחן לחזא ר'אמר האל הגדול וכו'. אבל לא
נזכרו שמות פרשים של ערים בדרום ואך לוד יוצאת מן הכלל. והתלמוד

ירושלמי ובבלי מספרים כנגותה של לוד. ירושלמי מנהדרין ס"א י"ח סוף ע"ג
 ד' ירמיה בעי קמי ר' זעירא ולוד לאו מיהודה היא אמר ליה אין ומסני מה
 אין מערבין בה אמר ליה שהן נסי רוח ומעושי תורה. — ובבלי ספחים ס"ב
 איתא ר' שמלאי אתא לקמה דר' יוחנן א"ל ניתני לי מר ספר יוחסין אמר
 ליה מהיכן את אמר ליה מלוד והיכן מוחבך בנהרדעא א"ל אין שונים לא
 ללודים ולא לנהרדעים וכל שכן דאת מלוד ומוחבך בנהרדעא. ובירושלמי
 שם ס"ה הל' ג' (ל"ב ע"א) איתא בקצת שינוי ר' שמלאי אתא נבי ר' יוחנן
 אמר ליה אלמן אנדה אמר ליה מסדת בידי מאבותי שלא ללמד אנדה לא
 לבבלי ולא לדרומי שהן נסי רוח ומעושי תורה ואת נהרדעי ודר בדרום ע"כ.
 ופשוט שדרום הוא שם כולל לחלק אי' הדרומי והוא איין יהודה וכמו שכתב
 בעל ת"פ ר"ש דמאי, ולוד היתה שם עיר מערי דרום, ולכן יבונה יושב לוד
 או לודי על שם העיר או דרומייתא ודרומי על שם המדינה בכלל. וכוה אין
 כגון סתירה במה שנזכר בתך מעשה בבבלי לוד לודי, ובירושלמי דרום דרומי.
 והנה בירושלמי לא מצינו איזה חכם טכונה לודי וכמו שמצינו ר' הונא
 ציפוראי וכוונתו, אבל נאמר בכל מקום דרומייתא: ר' יוסי דרומייתא, ד' לעז
 דרומייתא, ר' יעקב דרומייתא וכו'. מזה נראה שלוד עצמה לא היתה מושב
 חכמים בימי האמוראים ולא היה להם שם בית ועד, אף שבימי התנאים ישבו
 שם רבי אליעזר ור' טרפון (ע"י ספרנו ס"ב ערך ד' טרפון בסופו); ואפשר
 שהחכמים היו מסתוירים בכדי הדרום. אבל ממה שמצינו ירושלמי ספחים ס"ה
 הל' ג' (ל"ב ע"א) דא מסייע לדרומי דרומי אמרין אימורין שאברו מחשב להן
 וכו' וע"ש ל"ד ע"ד, וכן בבלי יבמות ס"ה זקני דרום אמרו כותי ועבר הבא על בת
 ישראל תולד בשר, ובחים כ"ב אמרו זקני דרום לא שנו אלא טמא שרץ אבל טמא
 מת וכו' נראה שחכמי דרום היו יושבין בחבורה אחת והיו נושאין ונותנין ביחד
 והסכימו לדבר אחר ונזקקה הלכה מפי כולם, וכמו שמצינו אצל רבנן דקיסין. —
 וכאשר נעין עוד יותר יבחר לנו שאף שדרום שם כולל לחלק יהודה הוא
 ג"כ שם סמלי להגבול הקרוב לאדום. ע"י ירושלמי ספחים ריש ס"ג חומץ
 האדומי בסימא דרומייתא. בתובות ס"ה הל' י"א להמשנה אמר ר' יוסי לא ספק
 שעודים אלא ר' ישמעאל שהיה סמוך לאדום מנו סמוך לאדום לדרומה. והנה
 בחלק זה שבדרום אשר היה שם בית מדרשו של רבי ישמעאל הרבינו
 תלמידיו אחריו תורה וכמו שבארנו בספרנו שם מאמר תלמיד ר' ישמעאל.
 ובבית מדרשו של ר' ישמעאל ישבו חכמים גם אחרי מות ר' ישמעאל והם
 הנקראים דרומי או זקני דרום, וגם הנקובים בשם כגון ר' יוסי דרומייתא, ר'
 יהושע דרומייתא וכו' נראה שסמיעין זה יצאו.

ובדרום ישבו חכמים גדולים כגון בר קפרא, ר' סס (אסס), ר' הושעיה,
 ר' יהושע בן לוי וכו'. וחכמי דרום היו גדולים בעיני האמוראים הראשונים.
 ע"י עדותנו ס"ו כ"ג ע"ג מהו לשכור רשות מן המונק ד' חנינה ור' יוחנן
 סלקון להמתה נהדר אמרו נותנין עד שיכאו זקני הדרום לסאן, אתא ר' נתן
 דרומא שאלון ליה וכו' ובבלי שם ס"ה איתא אמר להן ריש לקיש נשכור
 ולכשנע אצל רבותינו שבדרום נשאל להן. — ובימי הדר השלישי עלה

כבר כבוד חכמי צפון על כבוד חכמי דרום. ברכות ס"ב ה' ע"ב ר' חמא אבוי דר' אושיעא הוה ליה עובדא שאל לרבנן ואמר ר' יוסי בעי איילן רבנן רבנן דהכא או רבנן דרומיא אין תימר רבנן דהכא ניהא אין תימר רבנן דרומיא רבירביא קמוי הווא שאל לזערייא (עיי' ס"ד ערך ר' חמא אבוי דר' אושיעא). — ובימי גאללות נחריה הדרום כאשר זכרנו והרבה חכמי דרום באו אז לצפון אצל ר' יונה וכאשר יבואר בס"ד.

ובירושלים לא מצינו בית ועד לחכמים מימות חרבן הבית ואילך כל ימי התנאים והאמוראים. ואפשר שהמלכות צוה עליהם לבלתי יתקבצו שם, או שלא נתועדו מיראת המלשינים אשר יאכלו קרצא בי מלכא ואסרו שנתיעצו בעיד מושב מקרשים מקדם לעשות קשר ולטירוד במלכות. אבל מה שמספר העיראנים בסירושו לזכירה ב' שלא הודשה לשום איש ישראל לעלות לירושלים מימי אוריאנוס עד ימי המלך קאנסטאנטינוס הוא פירוש שנתא לבו וכחשו ענה בו, כי מצינו בירושלמי מעשר שני ס"ג נ"ד ע"ב איתא ר' חנינ' ור' יוחנן ור' יהושע בן לוי עלו לירושלים נחמנו להן סירות וביקשו לסרותן וכו'. בבבלי ברכות ס' ע"א הווא תלמידא הוה קא אול בתריה דר' ישמעאל בר' יוסי בשוקי ציזן וכו'. יבמות נ"ג ע"ב דתניא אבא יוסי בן יוחנן איש ירושלים משום ר' מאיר וכו'. סוטה כ"ה ע"א דאמר ר' יאשיה ג' דברים סח לי זעירא מאנשי ירושלים וכו'. ועיי' ביצה כ"ז קהלא קרישא דירושלים בימי דבי. ומצינו עוד במאי של הירושלמי שהיו עולין לירושלים. וכל אלה התנאים והאמוראים היו אחר אוריאנוס וקדם לקאנסטאנטינוס. — אבל גם אחר שנתן קאנסטאנטינוס להודים רשות להתישב בירושלים וכמאמר העיראנים לא נקבע שם בית ועד. עיי' ירושלמי פסחים ס"ז ל"ה ע"ב ר' יוחנן בר מריא בשם ר' סינחם מן מה דאנן חמין רבנן שלחין מגדליהן תחת האנוף של הר הבית ארא אמרה שלא קידשו תחת האנוף וכו'. ור' סינחם חי בימי קאנסטאנטינוס בנו של קאנסטאנטינוס (עיי' ערכו ס"ד), ואנשי"כ לא נמצא שם ישיבה בימי אף שהיו שם כמה חכמים וכמו שמורה המאמר מן מה דאנן חמין רבנן וכו'.

והרבה חכמים מארצות אחרות באו לישיבות א"י. גם יבואר לקמן ס"ג גדולים הן קטנים, חכמים ותלמידים הרוב לישיבות א"י. גם יבואר לקמן ס"ג כי בני בבלי נתנו כבוד גדול בחכמי א"י. — מאלכסנדריא של מצרים. לחכמי אלכסנדריא היתה התחברות ומשא ומתן של תורה עם חכמי א"י. וגם חכמי א"י הלכו לפעמים לאלכסנדריא עיי' ס"ד ערך ר' אבהו, ר' זכאי דאלכסנדריא, ר' יוסי ב', ר' תנחום בר פפא. — מקרטיננא, והיא עיר בארמניא הגדולה. עיי' ס"ד ערך ר' בא קרטיננא, חננא קרטיננא. — מארמנייה. ר' יעקב ארמנייה. ע"ש ערכו. מקסודקא. ר' בא קסודקא, ר' יוחן קסודקא, רבי שמואל קסודקא ר' לא קסודקא. עיי' ס"ד ערך כל אחד ואחד. וכל אלה החכמים נראה שבאו לישיבות הצפון ואך מעטים נמצאו שהלכו לדרום. ובבלי מ"ק כ"ז ע"ב איתא רב המנוא אקלע לדרומתה שמע קל שימורא וכו'.

פרק שני.

הברת אנשי ארץ ישראל ולשונות וסגנון של תלמוד ירושלמי.

התלמוד ירושלמי משונה הרבה מן התלמוד בבלי הן בהברת האותיות הן בשימוש הלשונות והדיבורים המושאלים. ואף כי מטעין אחד יצאו הבבלי והירושלמי. בכל זאת יש הפרש גדול ביניהם, וגם להודיע באר היטב לשון הבבלי ודרכו יש לפעמים דברי הירושלמי כדברי הספר החתום, או מפני שאין בידו לעמוד על חוכן הדיבור והלשון או מפני שאינו יודע היאך מושאל על ענין זה. — והנה בענין דרכי הלשון יש להעיר, אנשי ככל שימשו בלשון ארמית ואנשי אי על ידי שהיו קרובים לארץ סוריא החזיקו בדרך לשון סורית. אף שדיברו ביב ארמית, ובנו השמות והפעלים על דרך לשון סורית. ולהקדורא תרגום אונקלוס ותרגום יונתן בן עוזאל לתורה נודע שאונקלוס תרגם ארמית ונוטה הרבה לדרך ל עברית, ויונתן בן עוזאל תרגם ארמית ונוטה הרבה לל סורית. זה ההבדל הוא כי כן הבבלי והירושלמי. הבבלי נוטה לל עברית אף שלא הפריז על המדה באונקלוס, ולא נוטה כלל לל סורית, ואך הגדוה בענין לחשים ורפואות יוצאות מן הכלל כי יסודם כפיסור אנשי ארץ סוריא ומומחיהם כנודע; והירושלמי הולך לדוב בדרך ל סורית. ועוד זאת להירושלמי שנמצאו בו הרבה מלות יוניות כי בארצות הקדם אשר היו אז תחת ממשלת רומי ובפרט בסוריא שימשו הרבה בלי יונית. ובקצת מקומות שימשו גם היהודים בלי יונית לכר כנראה מהמעשה דר' לוי בר חיזתא שאול לקסרין ושטע קלון קרין שמע אלזינסתון עיי לעיל ס"א. ועיי נדרים ס"י ט"ב סוף ע"א ר' בא בר זוטרא איתעביד תורגמן דר' יוחנן בהדא איתא דלא הוות חכמה. משמיע סוריסט, ומה המאמר יש לדין שנשתמשו הרבה בל סורית דאמר דלא הוות משמיע סוריסטן, (בצל ונראה, שהאשה הזאת לא. דברה גם כן בלשון יונית דר' יוחנן הבן בוראי יונית ולא היה צריך לתורגמן). — והל יונית אשר דברו. היהודים אינה לל יונית אשר שימשו בה היונים הקדמונים והיא מהודרת מאוד, כי אם הלשון אשר היתה שגורה אז בפי המון העם של סוריא, והיא משתתה בה ויפסי הל הקדמונית הודר או לארץ, וגם נשתנית הרבה עד כי לפעמים אין למצוא גם להבין בלי יונית מוצא הדבר. — וגם בזה נשתתה הלשון הקדמונית ששמשו בשמות מורגפים אשר מקרוב באו ובעת זריחת אור לל יונית לא נודעו. גם הכנו לפעמים על דרך השאלה עיקר בונת המלה היונית לבחונה אחרת. עיי בבלי שבת ס"ג ע"א אמר ר"ש בן לקיש כל המגדל כלב רע וכו'. שכן כל יונית קורין לכלב למס. וכבר נתנו בזה הרבה, כי לא שמענו מעולם שבל יונית קורין לכלב למס. אבל נראה שהיה מ למס מושאל בפי ההמון בסוריא מטלת למס (λομός) אשר פתחנו בל יונית רעב ויען כי הכלב לא נשבע ונראה תמיד רעב היו קרין אותו למס (וכבר הארכנו בענין זה במכתב חרשי שנת ט"ז). — ומצינו שלא הבינו כבר בימי האמוראים דאי לל יונית הנקיה. עיי ירושלמי ב"ב ס"ח הל' ט' (י"ז ע"ג) תני ר' שטען בן. גטליאל אומר

אף הכותב דיאטימון בלעז הרי זו כמנהג ר' חנן בשם ר' יהושע בן לוי
 חזיתי על כל בעלי לשונות לידע מהו דיאטימון ולא אמר לי אדם דבר ע"כ.
 והנה באמת דיאטימון הוא ל' יונת *διάθεμα*, והוא אחד עם *διάθεσις*,
 ואחת מבוטאות זאת חמלה היא צוואה אשר מצוה איש לפני מותו. וכן ריש
 כ"ג אמר זה המאמר לענין צוואה ע"י תוספתא שם סוף ס"ט. ור' יהושע בן
 לוי וגם בעלי הלשונות אשר שאל אותם לא ידעו כבר סתרון המלה.
 ואחר אשר הקדמנו אלה נבוא לשלם הדברים.

הברת אנשי ארץ ישראל.

באמרנו מה אנשי ארץ ישראל הכונה אל אנשי גליל כי רוב האמוראים
 הירושלמי היו בגליל. והברת אנשי א"י נודעת לנו על ידי מה שיוצא לנו מן
 הירושלמי ומה שמסופר במקומות אחרים מהברת גלילאי.

איתא בבבלי כ"ק ו' על המשינה חב המדק חייב המדק סבכי ליה אמר ר'
 יהודה אמר רב האי חמא ירושלמי הוא דתני לישנא קלילא. ובעירובין ג"ג
 איתא דבני גליל לא רייקי לישנא, ואמרו שם דהאי בר גלילא דהוה קאזיל
 ואמר להו אמר למאן אמר למאן אמרו ליה גלילא שושה חסר למירבב או
 חסר למשתי עמר למילכיש או אמר לאיתבסאה ע"כ, הרי שהברת בני גליל
 היתה רסויה ולא הברילו באותיות מבטא אחד בין אות לאות. והרמב"ן דל
 בפירושו לתורה כתב בזה בדרכה מקומות הערות יקרות וגם הנאמן מרה שלמה
 ל"ב ר"ס ז"ל העיר בזה הענין בכבדרי העתים תק"צ בטאמר זמן ומקום ר'
 אלעזר הקליר, וגם אנהנו האריכנו בזה במספרנו פארשבורדען צו דער דנסטואניטאט
 ס"ג, ונציג פה ביחד היוצא מכל הערות אלה.

הירושלמיים מחליטים אותיות א"ה"ח"ע וכמו שטורה הק' דעירובין שהבאנו
 לעיל. ועיי' בבבלי מגילה כ"ד ע"ב אין מורדין לפני התיבה לא אנשי בית שאן
 ולא אנשי טבעותין. מפני שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין. ודל הרמב"ן
 דברים ב' על הפסוק והעוים היושבים בחצרים ועל דעתי העוים הם החוים כי
 המנהג בכתוב שיחליפו השמות כאשר אמרנו בהיותם מורים על ענין אחד
 והגוש יעות עצמו בדרך ובבראשית רבה אמר ר' אלעזר ברכי שמתן שהיו
 בקיען בעפרות כחש בגלילא צוחין לחויה עריא ונהגו בו לקרותו עכנא
 ולקרותו חכנא (כצ"ל) ואמר ויעתר לו וישמע תחנונו אמר ר' לוי בעריבא
 צוחין לחתירה עתירה ואמרו איכה יעיב באפו ה' אמר ר' חמא בר חנינא אף
 חייב ה' ברוניה אית אתרא דצוחין לחיבא עיבא חוקים עוקים ומורגל הוא
 בלשון ומה עריא אומר בדבר זה על ר' חייא וכן נהגו רבותינו לוטר על הסח
 הדעת שהוא במקום הסע הדעת ובירושלמי לעולם הסיעו במשינה והסיע עצמו
 מלאכול ע"כ. וכל זה מרסיון הברת הירושלמי עד שהחית נשמע כמו היא
 או ע"ן. — ומה ג"כ שבא לסעמים בירושלמי אלף במקום שיש בבבלי דא.
 בירושלמי אינן בבבלי היכן. ומרסיון הברת הירושלמי עוד שלא לבטא כלל
 אלף או היא בראש התיבה, כמו מר במקום אמר, ר' בא במקום ר' אבא,
 ר' לעז במקום ר' אלעזר, נן במקום אנן, בני במקום הכין איחי עיי' לקטן.

גם בהברת אותיות ב' ו' ט' ה' ניכר רפיון הברת בני א"י. הירושלמי מבטא ב"ת כמו ו'ו' ולכן אמר אביר במקום אויר, תרבד במ' תרוד וכו' עיי' רמב"ן בראשית ל' כ'. וגם במקום שיש הגש חזק בב"ת בא בירושלמי ו'ו, כמו ר' ווא במ' ר' בא, ועיקרו אבא ונפלה האל"ף (וכמו שזכרנו קודם לזה), וגם הרגש חזק, ואף שנשארו הבר"ת בדגש קל לא נמנעו לקרות במקומה ו'ו. חלה פ"ב נ"ח ע"ג שמי פירות מחוורין, אין מי פירות מחוורין, אין לך מחוור, והוא במקום מחברין, מחבר. גם הברת פ"א להירושלמי רפויה לכן בא ב"ת במקומה עיי' רמב"ן שמות ט"ז ו' ויקרא י"ט כ'. — וכבר מצינו ג"כ ו'ו במקום פ"א. ויקרא י"א ה' ואת הישפן תרגם אונקלס וית טפוא ויב"ע שלשונו ל' ירושלמית תרגם וית טווא. וכן בראשית ל"ב כ"ה נכאות ת"א שעף ויב"ע תרגם שעוה וכן הוא מורגל כל המשינה (ודעת הרמב"ן בפ' מלת שעף עיי' שמות ל' ל"ד). — וכאשר רצו הירושלמיים לבטא הבר"ת במבטא כבד שמו מ"ם במקום ב"ת כי הבר"ת והמ"ם שתיהן ממבטא אחד וקרוכות קצת זו לזו. בירושלמי ימנה בכבלי יבנה וכן הוא דה"י ב' כ"ו ו'; בירושלמי דמדמניות בכבלי בדבניות. (והרב רש"ל ר"פ שם תולדות רבינו נתן תיבת בעיא כתב טעם אחר ואינו נראה). — ועיי' שביעית פ"ג מ"ח ולא יסמוך בעפר וגי' הר"ש ולא יסבוך בעפר ע"ש. ובמשינה ירושלמית איתא ולא יסמוך. ונראה שהגי' יסבוך היא בבליית והיא עיקרית עיי' ברי"ש שם, והגי' יסמוך היא ירושלמית, כי רוב המשיניות בס' זרעים וטהרות נראות ירושלמיות. ולכן הרבה תיבות בסדרים אלה ע"פ הברת הירושלמי כגון פאה פ"ו מ"א כ"ש אומרים הבקר לעניים (ומשם באה למס' עדיות פ"ד מ"ג), כלים פ"ב מ"ג וכבכב במ' וכפכפ ע"ש בפ' הרמב"ם ועיי' בערוך ובר"ש. שם מ"ה כסוי הלפס במ' כסוי האלפס ונפלה האל"ף על דרך הברת הירושלמי שכתבנו לעיל ועיי' לקמן.

והנה הכבליים בטאו במבטא קשה והירושלמיים במבטא רך ולכן ב"ת הכבליים הוא להירושלמי מ"ם, פ"א, ולהפך. ומזה שבירושלמי סוף כלאים ימא דסמכו ובמ"א ימא דסמקו וכל זה הוא נכון שזה הים נקרא כן לפי שהוא אדום, וכבלי כ"ב ע"ד ע"ב ימה של סיכני. — וכן לפעמים המלה בירושלמי כו"ו וכבבלי עיי' כוכב ההברה בפ"א. ירושלמי נדרים פ"א הל' ב' (ל"ז ע"א) כגון אילין ניוחאי דינון קריין לחספא כספא, וכן ב"ד (והיא אנדה ירושלמית) פמ"ח א"ד לוי ואחד נראה לו בדמות נווטי, וכבלי כ"ב כ"ו ע"א נפתוחא (והעיקר נבטא והוא שם פלך בארץ ערביא ונקרא נבטיא). — וכבר כתבנו שהירושלמי מבטא פ"א כמו ב"ת והכבליים מבטאים לפעמים ב"ת כמו מ"ם וכן נראה להם הברת פ"א כמו מ"ם. ומזה במשינה ירושלמית ע"ז פ"ג י"ג מפני שהנבייה נושרת. ובמשינה שבמשיניות מ"ח מפני שהנבייה נושרת והעיקר נפיה מן נוף. והירושלמי בטא בהברה רכה נבייה, והכבלי בהברה כבדה נבייה ובמשינה שבגמ' נבייה (ועיי' ערוך ערך נב ג'). ועיי' מעילה במשינה סוף פ"ג ולא בנזיה, וי"ג נמיה, וי"ג נבייה עיי' תי"ט שם.

אותיות ג' כ' נתחלפו בירושלמי ובאה הרבה פעמים (עיי' הברה רכה) גימ"ל במקום כ"ף, גזיב במ' כזיב וכו'.

אותיות ס צ נתחלפו בירושלמי וכא לשעמים צדיי במ סמך, וקצת נראה שהברת צדיי היתה להירושלמיים רפרה כמו סמך. ירושלמי תענית ס"א הל' ז בלב יצא מפורצם. אונקלוס ויקרא כ"ז ד' ייסר (תרגום תי' יחזור) ויב'ע יצר. וכן בא בירושלמי לשעמים צמר במ' סמר. — ובמשנה מדות ס"ד מ"ה קצוצמרה במ' נחושרא. עיי' ערוך.

לשעמים בא בירושלמי למד במ' נ"ן. אנטוליוס במ' אנטונינוס. — למד במ' ריש, גלעני במקום גרעני. עוד יש להעיד על איזה הברות ושינוים.

במקום שיש בשמות שוא נע בראש התיבה הירושלמי מוסיף לשעמים אלף. ברבות סיג' ו' ע"ג דבי יוסי בר הלפתא הוה אתי באיסטמא במ' בסמטא וכן במ"א. ועיי' זכים סיג' ס"א מ"ג האכלונם. ובר"ה ס"ב מ"ג מדות סיג' מ"ח כלונסאות כלונסאות וכן הוא הנכון כי העיקר כלונס (Columna), ובמשנה זכים בתוספות אלף כי רוב המשניות דסדר מדרות הן ירושלמיות ובמו שהעדרו לעיל.

הרבה שמות פרטיים הבאים בכבלי באלף בסוף הם לרוב בירושלמי בה"א. בכבלי עקיבא, חייא, חנינא, חנניא, חנניא, בירושלמי עקיבא, חייא, חגנה, חנניה (ולשעמים ב"כ באלף). וכן לשעמים בראש התיבה בכבלי באלף ובירושלמי בה"א. בכבלי אושעיא, בירושלמי הושעיה (וכאשר הוא בתנך). — ובתיבת יהודה מצינו לרוב אלף בסוף בירושלמי, והוא סקצר ואומר יודא.

בירושלמי משתנה הרבה פעמים האלף קודם י"ד ואחר י"ד לירד. יני, יינן, זכי, ודיין, דמין, תגין במקום ינא, אינן, זכאי, ודאין, דמאין, תנאין. (וכן הוא משפט ל' ארמית סן אבל העתיד ייכל במ' יאכל ייסר במ' יאסר). זה מצינו ב"כ במשנה וברייתא בתיבת ביותס, והעיקר באיתוס (Βουθός) וגשתנה האלף לירד.

לשונות הירושלמי.

מדרך הירושלמי לקרב' ב' תיבות אל אחת ועל ידי זה נבלע לשעמים האלף או ה"א אשר בראש התיבה שנייה. זה נמצא לרוב בשמות פרטיים. שבת סיג' ו ע"ב ר' אבמרי במ' אבא מרי וכן הוא שמו של זה האמורא בהרבה מקומות. שם ס"א ג' ע"ב ר' ירמיה מליק לנבי דבסי והוא במ' דבי אסי. ע"ז ס"ה הל' י"א (מ"ה סוף ע"א) שלח שאל לרבסי ולרבסי והוא כמו ל"ד אמי ול"ד אסי. שם הל' מ"ו כדא רבמי. — זה נמצא גם בכבלי פעמים הרבה. רבא במ' ר' אבא, רמי במ' ר' אמי, רבין במ' ר' אבין (עיי' ערוך ערך אביי). — ויבוארו לנו בזה גם מלות אחרות אשר השתמשו בהן בירושלמי, וקשה לשעמים להקורא לעמוד על עיקר כוונתם. אתינן הוא כמו אית אינן, ס"י יש הם. דמאי ס"ז סוף הל' א' מתניא כ"י שמעון בן גמליאל מה דתני ר' חייא כחכמים ופליגא אתינן מתני מתניחין במקום פלוגי נהגו לעשות וכו' ס"י יש הם אמוראים ששונים במקום פלוגי וכו' ולא פליגי. — הכיני כלל הבין היא. יומא ס"ב סוף הל' א' תלמודי דר' יוחנן בשם חלפי הביני קידש ידיו ורגליו וכו' ס"י

הכין הוא, כן יש לפרש. — שם הל' ב' תלמידיו דר' יונה הכינו לשיטול הפיס מהלך. — דמאי פ"ו הל' ב' אלא הא הכני רבנן אמרי תפשה מידת הדין וכו' אלא הכני קנסו חכמים וכו' והכני במ' הכיני. — והרבה פעמים בא בקיצור כיני, כיני מתניתא וכו' והוא במ' הכיני. ועיי' לקמן פ"ג. — היידנו כלל' האי דא אנהו. פסחים פ"א הל' ד' (כ"ז ע"ד) הי' דנו שעת הבעור. — והירושלמי מדביק ג"כ לפעמים ב' תיבות לתיבה אחת אם הברת האות האחרון של תיבה אחת דומה להברת הראשון של התיבה האחרת, ועיי' נבלע לפעמים איזה אות. ברכות פ"ב ד' ע"ד אין מעבירין לפני התיבה לא חיפנן ולא בישנן, והוא כמו בית שאנן כלל' אנשי בית שאן עיי' בבלי מגילה כ"ד אין מורידן לפני התיבה אנשי בית שאן. ועיי' רמב"ם בפירושו לפאה פ"ז מ"א ד"ה ובישני הוא נקרא על שם המקום וכו' ונראה שכוון לזה.

ועתה נבוא לפרש איזה לשונות של הירושלמי ע"פ אל"ף ב"ת.

אהן. פתרונו: ההוא, זה. ברכות פ"ב ה' ע"א אהן מלכא משיחא. — שם ע"ג אהן דגחך. — שם פ"ו י' ע"א אהן דנסכ תורמסא וכו' אהן דמר סב. — שבעות פ"ו הל' ד' אהן אמר קנקנים ולא שמן ואהן אמר שמן ולא קנקנים, וכן בהרבה מקומות.

אין. לפעמים כמו אי, אם. כלאים פ"ג כ"ח ע"ד מה אין ר' יהודה דהוא מחמיר הכא מיקל תמן רבנן דאילין מקילין הכא לא כל שכן יקילין תמן וכו' מה אין רבנן דאינון מחמירין תמן מקילין הכא וכו'. — שבעות ריש פ"ה שנים שהפקידו כאחד וביקש האחד ליטול שלו אין שומעין לו ויעשה ככופר בחלקו ויהא חייב וכו' כלל' אם שומעין לו יעשה וכו' עיי' רא"ש פ"ה דשבעות סי' ב' בשם הרמב"ן. — ועל המעין לשום על לבו זה הצד של תיבת אין, כי יש הרבה פעמים מקום לשעות בזה.

איתפלגין, פליגין. במקום שבא בבבלי נחלקן, חולקין, איתא בירושלמי איתפלגין פליגין ואך. במיעוטא דמיעוטא נאמר בירושלמי נחלקן (ועיי' לקמן ערך תפלוגתא). ובעל קרבן עדה ובעל פני משה לא שתו לבם ללשון הירושלמי, ולכן טעו הרבה בהמאמר ירושלמי סוכה פ"ד הל' ה' אמר ר' אימי זאת אומרת שהן נחלקין בפירות (בפירוש) ופירשו שהם מחולקים וכו' ועיי' בפירושינו למס' ברכות פ"ו.

את אמר. עיקרו אתאמר והוא תיבה אחת (וכן בבלי איתמר עיקר אתאמר, וגם בירושלמי נמצא איתמר), ומצינו לפעמים אתאמר בתיבה אחת. ובזה יובן הטב הא דאיתא ירושלמי כלאים ריש פ"ח כהיא דאמר ר' הילא הן דאת אמר לא אמרה למה את אמר פ"ה מה שנאמר (שדך לא תזרע כלאים) לא אמרה (התורה) למה נאמר כלל' שהתורה לא פירשה השעם דאיסור כלאי זרעים. עיי' בפירושו שם.

ברא. פתרונו אמר או סבר. ברכות פ"ד ז' ע"ב לשעבר הא בתחילה לא ברא. שם פ"ו י' ע"ד אבל במקום שאין עושין את המליח עיקר לא ברא וכו' אבל במקום שאין עושין את הפירור עיקר לא ברא וכו' אבל במקום

שאין עושין את השקזמי עיקר לא ברא. וכן הוא במקומות אין מספר. — ומה נראה בבלי נדרים י' ע"א ר"ש בן לקיש לשון שבדו להם חכמים להיות נודר בו ע"כ. ור"ש בן לקיש הוא אמורא ירושלמי כידוע, ופירושו לשון שאמרו להם חכמים להיות. ומה דאיתא בש"ס שם וכן הוא אומר בחודש אשר ברא מלכו נראה גליון וכהאי דיומא פ"ג סוף ע"ב כמו אחרי בלותי היתה לי עדנה וכו'. ואפשר שגם תיבת "להם" מיותרת וצ"ל לשון שבדו חכמים וכו'.

בי. פתרונו בן. ר' יודן בי ר' ישמעאל, ר' יוסי בי ר' בון. — ולפעמים פתרונו בית כל' בית מדרש ושל חכם פלוני, כמו בי ר' ינאי בבבלי, ובירושלמי בית ר' ינאי בדרכה מקומות. ועיי' ירושלמי עירובין פ"ה כ"ה ע"א ר' חייה ור' אסי ור' אמי סלקן לעכברי ושמעון מרבית ר' ינאי. וכן יש לפרש תנא דבי ר' ישמעאל בבבלי כל' דבית מדרשו של ר' ישמעאל עיי' דרכי המשנה פ"ב ערך תנא דבי ר' ישמעאל. וכן בכורות פ"ז ע"ב דבי רב תנא שנה בשנה וכו', חולין ריש ד' פ"ז במאי קמיפלגי תנא דבי רב וכו' נראה ג"כ לפרשו תנא דבית מדרשו של רב, אבל רש"י פ' שם בחולין בענין אחר. ועיי' בהקדמת בעל קרבן אהרן לתורת כהנים ועיי' ביצה י"ט ע"א אמר רבא אישכחתינהו לרבנן דבי רב ובפ' רש"י שם.

באיזה צד, הוא כמו בבבלי כיצד. ברכות ב' ע"ד פעמים חצות לילה ופעמים קדמו עיני אשמורות הא באי זה צד בשעה שהיה דוד סועד סעודת מלכים חצות לילה וכו'. ועיי' פ' הרמב"ם ברכות פ"ז מ"א.

בעא, בעי. עיקר פתרונו דרש, חקר, חפש, ובל' המקרא אם תבעין בעיו ישעיה כ"א, נבעו מצפוניו עובדיה. ובל' המשנה פאה פ"ד מ"ה שלש אבעיות ביום. ובבבלי נאמר איבעיא להו (פ' איתבעיא להו), בעי מיניה, כי קמבעי לי וכו' על ספק שעלה בלב השואל או השואלים והוא ל' שאלה כל' שאלה הבאה ע"י דרישה. ובירושלמי השתמשו במ' בעא, בעי, על פנים שונים: א) בל' קושיא. ברכות פ"ה ט' ע"ב שמעון בר זוא בעא קומי ר' יוחנן דבר שהוא נוהג ובא חכמים חולקין עליו. שם ר' מנא בעי מעתה אפילו פתח במבדיל בין קודש לחול והורו וחותם במבדיל בין קודש לחול. דמאי פ"א הל' א' ר' יוחנן בעי צווח ואמר ואת אמר הכין, ושם איתא על זה אמר ר' יונה יאות הוא מקשי'. שם הל' ב' ר' בון בר חיאי בעא קומי ר' למה לי דמאי אפי' ודאי למה לי מיעוט אפי' רוב וכו' וכן הוא במקומות אין מספר. — ב) ולפעמים בל' החלט וענינו חקר והגה ועלה בידו דין או מאמר זה. ביכורים פ"ג הל' ג' ר' זעירא בעי יתיד שנתעצל ולא בא מביא גדי וקרניו מצופות כסף. כתובות פ"א הל' א' ר' יודן בעי אמר שרפוני ועבדו בי עבודה ותנו חצי שדה פלוני לפלוני אם אין שורפין אין נותנין. — ומה הענין ברכות ריש פ"א ר' יוסי בר' בון בעי אין תימר שנים ספק ראה שני כוכבים בערב שבת והתרו בו ועשה מלאכה ראה שני כוכבים במוצאי שבת והתרו בו ועשה מלאכה מה נפשך אם הראשונים יום הן אף האחרונים יום הן ויהא חייב על האחרונים אם האחרונים לילה אף הראשונים לילה ויהא חייב על הראשונים

ע"כ. (המפרשים לא ידעו להודאה זו דתיבת בעי לכן סידשו שר יוסי בי ר' בון איסתפקא ליה שמא הוא סמור דהוה דתראת סמך עיי' בכריהם וכל זה נשאר מעל, והאמת יורה דרכו). — עוד שם ראה שני כוכבים בערב שבת וקצד כחצי נרטרות בשחרית וקצד כחצי נרטרות ראה שני כוכבים כמנצא שבת וקצד כחצי נרטרות מה נפסך אם הראשונים יום הן אף האחרונים יום הן ויצטרף של שחרית עם של מנצא שבת והא' חייב על האחרונים אם האחרונים לילה אף הראשונים לילה וכו' (וגם כזה נדחקו המפרשים ע"ס דרכם). — דמאי ס"ב כיב ע"ד ר' יונה בעי היתה שדרו דתעה ידק ובא ונצא אורח ידק מותר והאורח אסור וכו' וכל הענין מורה שהוא כל' החלט. — שם ס"ז ב"ה ע"ד ר' יוחנן בעי מטה דתימא כחזי בנוי ע"ש. — שביעית ס"א ל"ג ע"ד ר' חנניה בריה דרב הלל בעי לא מסתברא ברלעת יונת. — מעשר שני ס"ד סוף הל' ב' ר' יונה בעי שנייה גרים לא שניהן בעלים לא אחד גוי ואחד בעל לא אלא לצדדן איתאמרת. — ⁽²⁾ לפעמים כל איבעיא כמו בבבלי דמאי ס"ב כיב ע"ד ר' יונה בעי למסרעו הוא נעשה חגר או סימן ולהבא ד' מנא בעי הוא ובנו וסותלו מהו שיצטרפו לשלשה משואין כאחת. — שם ע"ד ר' עידא בעי קומי ר' יסא בנן אני לדי שמואל בר רב יצחק ודי שמואל בר רב יצחק לי. ועיי' לקמן ערך שאל.

בקדמיתא. סתורנו לפעמים בראשונה. ססחים ס"ח הל' ו' ל"ו ע"ד ר' יונה ור' יוסי תרידון אמרין בקדמיתא הוינן אמרין ישראל ערל מוזן עליו ולא הוינן אמרין בלום.

ברם. מלכד הוראתו הידועה בא לפעמים במקום אף. ברטת ס"ג ו' ע"ד כהנא ר' לייא וחבריא הוי יתבן קומי סנודקא ברמשא אמרין מהו מיטר מילא דאורייתא אמר לון מכין דאילו הוה אימנא הוינן חמין מה קיטנין ברם ברוח אסור. — דמאי ס"ה ב"ד ע"ד כמה דתימר תמן דרך אגודה ליתור והוא קשורה (קשורה) בסו ברם הבא דרך אגודה ליתר והוא נותן מה שבנשים בחץ וכו'. גרמך, גרמיה וכו'. ס' עצמך, עצמו. גרם הוא חרנם אימית של עצם ומצינו גם ככתבי קודש איוב ס' גרמיו במטיל ברזל, צפניה ג' לא גרמו לבוקר. וכבר מצינו במקרא השם עצם מושאל על עיקר ואומץ הדבר. כעצם השמים לסודר, עד עצם היום הזה, כעצם תמו (עיי' רמב"ן ויקרא כ"ג כ"ה), ולכן אמרו בבבלי עצמך עצמו כלל את נוסך, הוא נוסו וכו' וכן בירושלמי גרמך גרמיה. תרומות ס"ז מ"ד ע"ד מחלפה שיטתיה דר' שמעון בן לקיש תמן הוא אומר ססין כמל ברוב והבא אמר הבין תמן כשם גרמיה והבא כשם בר קפרא. — שם ס"ח מ"ה ע"ד אמר ר' שמעון בן לקיש אילו זבתך גרמך ללודגין (ובקראקא וקראטאשין במעות ללודגין). ססחים ס"ז הל' א' זקני בתיה דשרון גרמין מן נשייתא. — ומצינו גם בבבלי "לגרמיה עכ"ר: אך בבבלי ענינו שהוא התגרד כענין זה ועבד לדעתיה וחביריו לא הודו לו עיי' רש"י וערוך, אבל בירושלמי גרמיה הוא במשמעו ולכן אמר בתרומות שהבאנו לעיל תמן כשם גרמיה כלל כשם עצמו והבא כשם בר קפרא, ומדרך הבבלי לומר כאן משמיה כאן משמיה דמלוגי.

דלמא, דילמא. עיקר דאי לא ונתהברו הב' תיבות ונבלע האלף (ולרוב גם הירד) ופתרונו כמו אלא בבבלי. שביעית ס"א ל"ג ע"ב שנאמר בתריש ובקציר תשבות לא אתיא דלא על רישא ס"ה הא דתני שם במתני שנאמר בתריש ובקציר תשבות לא קאי אלא על הרישא (דהפיק) עד אימתי תודישן בשדה האילן ע"ב שביעית וכו' וכן שם ל"ג ע"ג לא אתיא דלא על סיסא. וכן במ"א. — וכן מציע בורכה מקומות לא צורכה דלא וסדרשו לא נצרכה אלא, לית מעמא וקלא אין הסעם אלא, לא מסתברא דלא אין הסברא נותנת אלא. כלאים ס"ג הל' א' לא צורכא די לא מה להקריח בית דובע. שבת ס"ב ה' ע"ב לא צורכה דלאו (דלא) תדליק את הגר. — פאה ס"ג י"ז ע"ג לית מעמא דלא משום שמתניסו לקיום. שבת ס"ב הל' א' לית מעמא דלא משום שלא התצתה האור ברוב הדלק. — חלה ס"ג הל' א' אמר ר' יונה לא מסתברא דלא בחול אבל בערב שבת צריכה לומר וכו'. והנה בכל מקומות אלה קדמה שלילה לא. . . דלא. ומציע ניכ דלא ופתרונו אלא בלא הקדמת שלילה. סוכה ס"ד הל' ב' ר' יעקב דרומיאי בעי מתניתא דלא כר דוסא וסדרשו אלא כר דוסא ע"ש וצ"ע.

דלמא. פתרונו מעשה, עובדא. טיבות ס"א ב' ע"ג דלמא ר' חייא רבא ור' שמעון בן הלפתא הוו מהלכין כהדא בקעת איביל וכו'. — שקלים סוף ס"ה דלמא ר' חסא בר חנינא ור' הושעיה הוון מטיילין באילן בגישתא דלוד וכו'. — ביצה ס"א הל' ו' דלמא ר' ליעזר ור' אבא מרי ור' מתניא הורי פיתא לארסקנים בשותפתא. וכבר נתינועו הרבה מחברים בסתרון תיבת דלמא ולא עלתה בידם. וכאשר נחזור אחרי המקומות שבא בהם „דלמא“ יצא לנו שלא בא אחריו אות השימוש ב"ת כמו בבבלי מעשה ב'. . גם לא בא פעל קודם לו או אחריו כמו בבבלי הוה עובדא או עובדא הוה אבל עומד תמיד בפני עצמו כראש המאמר וכאלה שהבאנו לעיל. לכן נראה שענינו סיפור הווא מל' יוני *διλογμα* הודעת דברים או מעשה, ובהו בא על נכון דלמא בלא אות השימוש וכו' והוא כעין קריאה לעורר הקודא: סיפור!

דלכן. הוא כמו דאי לא כן עיי' דלא. טיבות ס"ב ר' עיד דלכן מה כן (נראה רצ"ל נן) אומרין סתמא ור' יוסי הלכה בר' יוסי וכו' — ססחים ס"ה הל' א' אמר ר' יוסה שבק ר' יהושע כן לוי רישא ואמר סופה דלכן כהדא דתני תנניה כן יהודה אומר וכו' ס"ה ר' יהושע סתך על מה דאיתא שם קודם לכן דבין הערבים נאמר על ממש שעות ולמעולן וכמו דכתיב כי יגשו צללי ערב ע"ש, דאי לא כן דאם לא נאמר שבוטנו ניכ אדרישא יכול להקשות דלמא בין הערבים הוא כן ערכו של י"ד ובין ערכו של ס"ז וכמו דאיתא בבבלייתא דתנניה כן יהודה. (והמפרשים לא ירדו לכוונת המאמר כי לא עמדו מה על סתרון תיבת דלכן).

הוא דאמר. . . אבל. הוא כמו בבבלי לא שנו אלא. טיבות ס"ה ט' ע"א אפי' הטלך שזאל בשלומו לא ישיבנו אמר ר' אחא הוא דאמר במלכי ישראל אבל במלכי אומות משיב שאילת שלום. ועיי' בבלי שם ל"ב ע"ב.

דו"י. הוא כמו באמת או הרי. שביעית פ"ב הל' א' הוי מאן תנא עד אמתי חורשין שדה הלכן ערב שביעית ר' מאיר, וכן במ"א ובמרדשים. ומצינו דונמטו בכרייתא בבלי גיטין ה' ע"א הוי לא הוצרכו לוטר בפני נכתב וכפני נחתם להחמיר עליה אלא להקל עליה.

והוא דרבה מנה. והוא גדול ממנה כל' הסברא נותנת להפק, וזה בעצמו פתרון תיבת אדרבא בבבלי. פאה פ"א מ"ו ע"ד אמר ר' אבון ומה אם דבר שהוא פריעת חוב כתיב למען ייטב לך ולמען יאריכון ימך דבר שיש בו חסרון כים וסיכון נפשות לא כל שכן אמר ר' לוי והוא דרבה מנה גדול הוא דבר שהוא בפריעת חוב מדבר שאינו בפריעת חוב.

ולכן. הוא. כמו ואי לא כן עידובין פ"ד ריש הל' א' ולכן מה נן אמרין ע"ש. חייליה דפלוני. ראיית פלוני. ובא במקומות אין מספר. ועיקר פתרון חייליה הוא כזו וכמו דאיתא בתוכות פ"ג הל' ח' לית בחיילי טעון מרחותיהן דהריי. — ואפשר שמה שבא בבבלי „מסייע ליה, סיוע וכו' הוא ג"כ מענין זה, ואחות מרעהו תרגם אונק' סיעת מרחמוהי אלא שבבבלי מושאל מל' עזר כמו כמה לא חלי ולא מרגיש נברא דמריה סייעיה. ואין להאריך פה בזה. כ"י. עיקרו כי האי ונתחברו הב' תיבות וגבלע הידד והה"א, והאל"ף נשתנה ליד"ד כמשפטו לפני יד"ד וכמו שהעדרו לעיל. ברכות פ"ב ד' ע"ג לית לך אלא כ"י דמר ר' יוחנן וכו' כ"י דמר ר' יצחק וכן במקומות הרבה.

כל עמא. הוא כמו בבבלי כולי עלמא. ודע דבירושלמי לא בא בשום מקום שם עולם על הוראת מספר גדול של אנשים או על הוראת ציבור. ועיי' לקמן פ"ג.

ליידא. הוא להאי דא, לאי דא, ונתחברו ב' תיבות לתיבה אחת והאל"ף נשתנית ליד"ד כמו במ' כ"י. כלאים פ"ח ל"א ע"ב ליידא מילה כתיב ושבתה הארץ. וכן במ"א.

למידת הדין. פירושו בירושלמי דין ממון. ברכות פ"ב ה' ע"א ולמידת הדין אמר ר' יצחק וצרת הכסף בידך ובלכד בידך. — שביעית פ"י ל"ט ע"ג ר' בא בשם רבנן דתמן שלשה שדנו וטת אחד מהן חותמין בשנים וכו' אמר ר' חניי מתני' אמרה כן והריינין חותמין מלמטה או העדים ולמידין מידת הדן מפרוזבל (פ' בתמיה) אשכח תני הוא מידת הדין הוא פרוזבל. — מעשרות פ"ב סוף הל' א' וכמה שיעור הכלכלה ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן סתם כלכלה ארבעת קבין וגדולה סאה וקטנה שלשה קבין ר' יונה בעי למעשרות איתאמרת או למידת הדן. — נדרים פ"ז הל' א' אלא ר"ע סבר מימר הדלועין בכלל ידק ורבנן אמרין אין הדלועין בכלל ידק אף למידת הדן כן ידק זה מכור והוי שם דילועין על דעתיה דר"ע מפרין על דעתון דרבנן אינן מכורין. ועיי' שביעית פ"ט ל"ח ע"ד תני רשב"ג אומר סימן להרים מילין לעמקים תמרים לנחלים קנים לשפלה שקמים וכו' אית דבעי למימר למידת הדן איתמר ע"כ. ובבלי פסחים נ"ג ע"א נישנת ג"כ הך כרייתא דרשב"ג ושם איתא סימן לשפלה שקמים נפקא מינה למקח וממכר. —

הנה אף שבמקומות האלה וגם בסוגיות אחרות פירוש למידת הדין הוא לדין ממון מ"ס אינו זו ממשמעתו כלל מה שהוא על פי שורת הדין, ויכן כי בדיני ממונות לית לן למיל לקולא או לחומרא ב"א ע"ס המשפט בלי נפות ימין או שמאל לכן נקרא דין ממון מידת הדין. — ומה בא ב"ב בקצת מקומות מידת הדין להורות שהעמידו הדבר על עיקר הדין ולא הוסיפו עליו. מעשר שני פ"ב נ"ג סוף ע"ב ע"ג אמר ר' יוחנן כל שיש בו הותר מידה השבת לפי חיבתו וכל שאין בו הותר מידה השבת לשני וכו' מתניתא פליגא על ר' יוחנן האשה שישאלה מתבדתה תבלין ומים ומלח לעיסתה ורי אלו טרגלי שתהן אמר ר' בא תחזינן עשו למדת הדין פ"ה העמידו אותן על עיקר הדין (משא"כ במעשר שני שהחזירו בו). ובביצה פ"ה הל' ג' איתא דף סוגי בקיצור ושם איתא תחזינן עשו אותן כמידת הדין והוא מ"ס תביל למידת הדין. (ובעל קרבן עדה נשתבש בזה הרבה כי נעלמה ממנו הסוגי דמס' מ"ש). ובב"ק פ"ה הל' א' איתא זאת אומרת שלא הילכו במידת הדין כממון אחר הרוב והך כממון הוא פירוש למידת הדין, ואפשר שהוא הוספה מיד אחרת. ובבתובות פ"ב הל' א' הגי' שלא הילכו למידת הדין ולממון אחר הרוב והוא גי' משובשת תביל כמו בב"ק במידת הדין כממון.

לא הבל ממנו. פ"ה אין הבל תלוי ממנו בלי מדעתו או מדיבורו והוא כמו בבבלי לאו כל כמינה (וגם שם פירשו לא כאילו הכל מינה). — דמאי פ"א ב"א עד לקחן לאבילה וחישב עליהן לזרע לא הבל ממנו. שבעית פ"ה הל' א' תני המוכר מוכר לאוכלין והלוקח לוקח לעצים לא הבל ממנו המוכר מוכר לאוכלין והלוקח לוקח לאוכלין וחישב עליהן לעצים לא הבל ממנו. — גיטין פ"א הל' א' מינ' ע"ב נתן לה נישא נטול ממנה והשליכו לים או לגור לאחר זמן אמר לה ניד חלק היה ושטר פרוע היה לא הבל ממנו לפוסלה. לישעבר, לבא. הוא כמו בבבלי בדיעבד לכתחילה. וכא' במקומות אין מספר כאן לשעבר כאן לבא.

מאדור. הוא במקום מינו בבבלי. שבעות פ"ד ל"ה עד אמר ר' יודן אין אומר כממון מאדור דו יביל מימר ליה אתה אמרת לי להרוג ולקחן אף על גב דו אמר ליה לא הריתי ולה (צ"ל ולא) קצצתי סמור. — שם פ"ו הל' א' רב ור' יוחנן תרדוקו אמרין והוא שהלוחזו בעדים אבל אם הלוחזו שלא בעדים יכול מימר ליה הלוחזי ונתתי לך מחצה א"ר יודן אין אומר כממון מאדור מאדור דיבול למימר ליה לא הלוחזי ויביל מימר ליה הלוחזי ונתתי לך חציו.

מאי כדון ע"י עד בדות.

מה. הוא ל' שאלה וספק, ולפעמים ל' תמיד. ברכות פ"ו י' ע"א ר' ירמיה בריך קוטי ר' זעירא המוציא לחם מן הארץ וקלסה מה כ"י נחמיה (ראמרי שם המוציא לחם). — שם ר' אבא בשם רב מסובין. אסורין לשעום כלום עד שיסעום המכריך ר' הושע בן לוי אומר שותק אע"פ שלא שתה מה פליג (פ"י השם מסופק ושואל אם פליג ריב"ל אר"ב וע"ז משיב) מה דמי

רב בשחזו כולם זקקין לכבר אחד מה דמי ר' יהושע כשהיה כל אחד ואחד כוס בידו. — שם פ"ה י"ב ע"ב תנא ר' יעקב קוסי ר' ירמיה מברכין על הבשמים של גוים מהו סליג (פי' אמתניתין דהני אין מברכין על הגר ועל הבשמים של גוים) ונראה דצ"ל מה וסליג וכדוך הירושלמי בהרבה מקומות — ואפשר שמי' מה הוא במי' מהו כלל מה הוא ובהוראת מהו כבבלי. ועיי' סוכה פ"ה סוף הל' ב' מה ביד כולם ק"ב לוג או ביד כל אחד ואחד ק"ב לוג.

מ"י. לפני פעל הוא כמו בר (כאשר). כ"ב פ"ט הל' א' כותא ארמלחיה ד"י שוכתי הות מבזבזה בניכסיה אתון בגון קדבת ל"י לעזי אמר לון ומה נעבוד לכתן ואינן עמא ששיא מי נחתון אסרון וכו'. — סנהדרין פ"ז כ"ה עד מי נפק און מיניא. — ע"ז פ"ג הל' א' ר' אבהו טי דסד. . . זבדי בר ליואי ד"י יסי בר סימס ד"י יהושע בן לוי מי דמכין. (ואפשר שמי' הוא כמו קן וטי נחתון פירושו כמו מן דנחתון, מי דמך מן דמך).

מעתה. הוא כמו אם כן. כלאים פ"א כ"ז ריש ע"ב את חוקתי תשמחו וכו' משום חוקים שחקקתי בעולמי מעתה אסור לאדם וראשון ר' יוסי בשם ר' הילא דברי הכל הוא משום חוקים שחקקתי בעולמי מעתה אסור להרכיב תאינה שחורה על גבי תאינה לבנה וכו'. — שם פ"ב כ"ז עד רוצה הן בתן כאילו עקורין ומנחין לפניו מעתה מצא כלאים בשרים ירו אסורין משום גול.

מתגלתא. כינוי בירושלמי בן למשנה בין לברייתא ורק באיזה מקומות נאמר על המשנה מתניתין, ובבבלי מתניתא כינוי לכד לברייתא כידוע. ודע בדיושלמי לא נמצא ל' ברייתא.

נסיב ויהיב. כמו בבבלי נשא ונתן. שביעית פ"ז ל"ז ע"ב ר' יהושעיה נסב ויהיב בהדין מדיים ר' חונא נסיב ויהיב בהדין חלתותא.

עד ברוך. עד עתה, עד כאן. ברכות פ"ג ו' ע"ב תני אם היו שם שתי דרכות מתאימות אחת רחוקה ושתורה ואחת קרובה וסמאה אם היו רבים הולכין ברחוקה הולך ברחוקה ואם לאו הולך בקרובה עד ברוך בסמאה של דברייהם אסי' סמאה שהוא מדברי תורה פי' עד כאן אשמעינן בסמאה דרבנן מה רינו בסמאה דאורייתא. — מעשר שני פ"ד ג"ה ע"ב עד ברוך חדשות ישנות פי' עד כאן אשמעינן בחדשות (שם נוכל לומר בשנה זו נתן לתוכה) ישנות (מה דינו). — עד ברוך כ"י עקבא כ"י ישמעאל ברכות פ"ז י"א ע"א ערלה פ"ב ס"ב ע"א ובמקומות הרבה, פי' עד כאן אשמעינן לשיטת ר"ע דדריש כאל לשון לשיטת ר' ישמעאל ולא חדיש כאל לשון מהיכן שמעינן דין זה. ועיי' לקטן סגנון הירושלמי.

וכן בא מאי ברוך מאי עתה, פי' מאי איכא לסיפר או מאי חזי עתה. ברכות פ"ג ו' ע"ב מה בין סוכה ומה בין לולב סוכה נהגת כלילות ובימים לולב אינו נהג אלא ביום. התיב ר' יעקב דרומיאי ה"י תלמוד תורה נהג כלילות כבימים ט"י ברוך. —

על אתרי. בבבלי לאלתר אך בבבלי נתחברו ה"י תיבות ועיקרו אל אתר (ועיי' ר"ב סמסאי ערך לאלתר). ועיי' ר"ש סאה פ"ה סוף ד"ה ירושלמי אבא

שאל על ידי שהן חביבין באין על אתר ואית דגוסי לאלתר ע"כ והוא הא
אבל בירושלמי נמצא כמעט תמיד על אתר.

צריכה. לי איכעיא וספק, וסדרשו הק מילתא צריכה דרישה וחקירה
ואמרו בקצור צריכה. ברכות פ"ז י"א ע"כ מחלפא שיטתה דר' ירמיה התם
צריכה ליה והבא פשיטא ליה. — שקלים פ"ד מ"ה ע"א ר' בא בר כהן בעא
קומי ר' יוסא מחלפא שיטתיה דר' חייא בר בא תמן צריכה ליה והבא פשיטא
ליה. — כלאים פ"א כ"ז ע"א האבטיח והמלספסן אינן כלאים זה בזה. ר'
יודה אומר כלאים הקישות והאבטיח צריכה פ"י ספק אם הם כלאים או לא. —
כצנה פ"א סוף הל' ט' ר' נחום אמר ר' שמואל בר אבא בעי הווא אסריתא
ליבש אסור לקדיה מותר על יד על יד צריכה. — יוסא פ"ב הל' א' ר'
דמיא אסור חילפי שאל וכו' ולא תנתיא הוא וכו' מתנית' למצוה מה צריכה
ליה לעיבוב. — ועיי' ברכות פ"ז י"א ע"כ אמר ר' זעירא עד דאנא תמן
אצריכת לי מצוי לי מינך לאשלתה. —

שאל. במשמעו שאלת דבר, ובאתפול כלאים פ"ג הל' א' אשתאילת
ל"י הווא ספרא דסדרא וכן מעשרות פ"ב ריש הל' א' ובמ"א. — ובא נ"כ כל
איכעיא וספק. כלאים ישם ר' נסא שאל עשה פאה באמצע דע במי מסין
משכו ככמה. — יוסא פ"ב הל' א' ר' יעקב בר אחא אסור חילפי שאל קומין
שנתנו על גבי מערכת לילה מה הן ר' ירמיה אסור חילפי שאל אימורין
שנתנו על גבי מערכת לילה מה הן. — וכבר בארנו לעיל ערך בעא שמשמעות
בעי הוא לפעמים נ"כ לי איכעיא וספק וכוה הוא אחד עם שאל, אבל בעי
בא לפעמים כל החלט וכוה הוא נוסף על הודאת שאל. ועיי' חלה פ"א כ"ז
ע"ד ר' חייא בר יוסף שאל על דעתיה דר' לעזר מדי שיהא נגד לענין חלה
כעיסת האורז שמואל בר אבא בעי איזו חדש וישן שנחלה שתי שדות אחת
הביאה שליש ואחת פחות משליש לחלה אחת למעשרות שתיים אחת פחות
משליש ואחת עשבים לחלה שתיים למעשרות אחת וכו'. והמע"ן שם יראה
שמה שאמר ר"ה בר יוסף הוא בדרך ספק ואיכעיא ודברי שמואל בר אבא
הם בדרך החלט, לכן בא בדברי ר' חייא בר יוסף שאל ודברי שמואל בר
אבא בעי.

שמועה עיי' לקמן סלוגי עבר לה שמועה.

ת"י. הוא כמו אתיא בכבלי, והאלף נפלה בראש התיבה בדרבה בירושלמי,
והאלף אתר ירד נשתנית ליורד עיי' לעיל ערך ביי.

תמן. שם, נאמר על המשנה הגשנה כמס' אחרת וכל תמן תנינן (ובכבלי
תנן התם), וגם על המשנה הגשנית באותו ספק. עיי' תרומות פ"א הל' ר' (מ' ע"ד)
תנינן תמן אין תורמין וכו' והוא משנה כסוף אותו ספק. וכן בא תמן על מאמר
אמורא כמס' אחרת או כספק אחר, ובבבלי בסוגי אחרת. — וכא פעמים אין
מספר על ככל כל רבנן דתמן או כד נזית לתמן ולעומת זה נאמר הבא
על א"י כד סליק להבא, ובבבלי נאמר להפך התם על א"י. שלחו מתם כלי

מהם ופירושו מאי. — ולפעמים נאמר תמן גם על ארצות אחרות חוץ מבבל. ויקרא רבה פ"ג תמן קורין למלכיא אלהיא ע"כ וקאי ארומי שקדמו ת' האלקי לשם הקיסר (Divus Antonius, Divus Severus). — ועיי' מגילה פ"ד הל' ה' (ע"ה ע"ב) ר' שמעון ספרא דטרבנס אמרין ליה בני קרתיה קטע דביבוריא דיקרונן כינינן וכו' בתר יומין נחת להבא וכו' הרי דאמרו הכא לעומת טרבנס שהיתה עיר מעבר לירדן במחוז טרבנייא. — שבת פ"ט הל' א' ועיי' ע"ז פ"ג הל' ח' תמן צווחין לפעלא טבא עמרא (כצ"ל עיי' רמב"ן פ' כי תצא פסוק לא תתעמר בה) וצווחין לרחוץ של מי רגלים עמירה ע"כ, ולא שמענו מעולם שקורין בבבל לפעלא טבא עמרה וכו'. — ברכות פ"ח הל' א' אמר ר' יוסי בר' נהוגין תמן במקום שאין יין שליח ציבור עובר לפני התיבה ואומר ברכה אחת מעין שבע וחזרת במקדש ישראל ואת יום השבת ע"כ ולית מאן דאמר כזה בבבלי, ועיי' פ"ד ערך ר' יוסי בי ר' בון, וע"ש ערך כהנא.

תפלוגתא. במ' שאמר הבבלי מחלוקת אמר הירושלמי תפלוגתא. עיי' לעיל ערך איתפלגון. ואך מקומות מעטים יוצאים מן הכלל. פאה פ"ז י"ט ע"ג ואין תעבדינה גרוש מחלוקת שמאי והלל (צ"ל בית שמאי ובית הלל). — כלאים פ"ג כ"ח ע"ד ר' ינאי אמר במחלוקת.

תפתר. הוא כמו תריץ בבבלי ובירושלמי לא נמצא כלל תריץ, וכן לא נמצא תירון ותירוצא כ"א פיתרא עיי' סוף דמאי אלא כהרץ פיתרא קרמאי. ובל' קושי' נאמר בירושלמי בעי שאל עיי' לעיל ערכם, וגם אקשי.

תרגם. בבבלי נראה הוראתו פירוש הדבר לכן בא הן על העתקה גירא פסחים מ"ב ע"ב וקולן של סופרים הכא תרגמו פרוור דאושכס, הן לתריץ איזה קושיא שם ל"ט ע"ב מיתבי יוצאין בהן ובקלה שלהן וכו' תרגומא אקלה, וכן במ"א. אבל בירושלמי נאמר תרגם על העתקה גירא לבר, סוכה פ"ה הל' ג' מהו מפקיעין תירגם ר' חניי קומי ר' יוסה מפשילים. — שם הל' ה' להמשנה קרא הגבר תירגם רב קומי רבית ר' שילה קרא גברא. וכן הוא שקלים פ"ה הל' ב' (ועיי' בבלי יומא כ' אמר רב קרא גברא). ואך איזה מקום בהגדה יוצא מן הכלל. עיי' ריש פ"ט דברכות תרגם יעקב כפר גבוריא בצור לך דומיה תהלה אלהים בציון סמא דכולא משתוקא.

סגנון הירושלמי

מלבד ההבדל בין הירושלמי והבבלי בהבנת האותיות וחילופיהם ושימוש איזה חלקי הדיבור יש עוד הבדל ביניהם בקצת אופנים הבאים לכאז הענין ולברר תוכן המאמר. ונזכיר פה ראשי האופנים המיוחדים לתלמוד ירושלמי, וידיעתם רב התועלת לכל הוגה בתלמוד זה.

אלא כפלוגי אלא כפלוגי. פ"י איבעית אימא כפלוגי איבעית אימא כפלוגי דמאי פ"ה כ"ד ע"ג אלא כר' יוחנן דר' יוחנן אמר וכו' אלא כר' אלעזר דר' אלעזר אמר וכו'.

אמר ר' פלוני. כזה הסגנון בא פעמים אין מספר המאמר במקום שבה
להורות שזה ר' פלוני חולק על החכם הקודם לו, ובבבלי נאמר תמיד כזה
הענין פלוני אמר. דמאי פ"ז כ"ה ע"ב ולא דא היא קדמייתא אמר ר' אחא אם
תירצה ביניהן אמר ר' יוסי הא דתימר מותר בשקיבלה כדרך המקבלין והן
דאחא אמר אסור בשלא קיבלה כדרך המקבלין אתיא דר' יוסי כר' יוחנן ודר'
אחא כר' יוסי כי ר' חנינה וכו', הרי דהש"ס עצמו אמר דר' אחא ור' יוסי
פליגי. — תרומות פ"ז הל' א' כתובות פ"ג הל' א' סבר נתן בר הושעיה
למקום מבות ותשלומין משלם ואינו לוקה וילקה ושלם כרי רשעתו רשעה
אחת אתה מחייבו וכו' וילקה ולא ישלם מן עדים זוטמין מה עדים זוטמין
משלמין ואינן לוקין אף וכו' אמר ר' נתן (בכתובות אמר ר' יונה) מעמא דנתן
בר הושעיה והפילו השופט והבדו לפניו את שמכותיו ונאצות בו ידי רשעו
יצא זה שאומר לו עמוד ושלם ע"ב. ולפי סגנון הבבלי היה לו לומר ר' נתן אמר
דהרי הוא חולק ונותן מעם אחי לדברי נתן בר הושעיה. — ולחופך אתה בירושלמי
פלוני אמר במקום שאין שם חולק ולסגנון הבבלי צ"ל אמר פלוני. ברכות
פ"ז י' ע"א ע"ב ר' חנא, אמר אהן דאמר סב בריך סב בריך אין בו משום
הפסק ברכה וכו'. ר' הונא אמר הדא שתיתא והדא מורתא שחיקתא אומר עליו
שהכל נהיה בדברך. ר' הונא אמר הרי שנתן לתיך פ"ז ושבת ולא בריך אם
הו משקן פולטן וכו' וכן בא בירושלמי במקומות אין מספר פלוני אמר
במקום שאין שם חולק.

אמר פלוני ותני בן. דמאי פ"א כ"א ע"ד אמר ר' יוחנן ותני כן לקחן
לזרע וחישב עליהן לאכילה באין מחשבה וכו' וסירושו ר' יוחנן אמר וגם
בברייתא תני כן (והוא בחוספתא שם פ"א), והך ותני כן הוא כמו מאמר
מוסגר. — שביעית פ"ח ל"ח ע"א אתא ואמר ליה למדתו ותני כן אין סכין שמתן
של שביעית במרחץ. — ערלה פ"א ס"א ע"א דאמר ר' יוחנן ותני כן הקדיש
ואחר כך נטע פסוד מן הערלה. ועיי' ברכות פ"ד ז' ע"ג אמר ר' יוסי כי ר' בון
ותני ר' חייא בכל יום אדם מתפלל י"ח כמוצאי שבת וכמוצאי יום הכפורים
וכמוצאי תענית צבור. — וסדרך הבבלי בענין זה להביא המאמר של האומר
ואח"כ מביא הברייתא בל' תניא כותיה או תניא נמי הכי. והירושלמי מקדד
ואומר מיד אחרי שזכר שם האומר ותני כך ואינו מנסה להביא המאמר
והברייתא. אבל בא על ידי זה גידעון כי לא מביא הברייתא כצורתה
ולדוב הברייתא משונה באיזה תיבה או אומר מן המאמר של האמורא.

אינו מחזור. בא להורות על דבר הלמד ממדרש המקרא שהודוש אינו
ברוך כל כך ואין הלמד טרן כאלו הוא מדאורייתא. פסחים פ"ב הל' א' ר'
אבהו בשם ר' יוחנן העושה אסלנית משוך הנסקל ומחמץ שענר עליו הססח
אינו לוקה שאין לא תעשה שבו מחזור מכלאי הסרם לוקה. — שם סוף פ"ח
מה פעם רבית הלל אחם ושביכם מה אחם מעונין הויה בשלישי ובשביעי וכו'
ואינו מחזור דאמר ר' חיה (חיה) בר יוסף גידול בר בנימין בשם רב מרדי
בית הלל שאם עבר חזק את הדם שהוצה. — סוטה פ"ה ריש הל' א' דתני

הליל של קרבן דחה את השבת דברי ר' יוסי כי ר' יהודה וחכמים אומרים אינו דחה לא את השבת ולא את יום טוב. . . על דעתהון דאילין רבנן לסח אינו דחה משם שאינו מחזור וכו' ע"ש. ועיי' לקמן ערך הניעוץ ועיי' ס"ב. אמתא חמי'. בא ראה, והוא להעיד שיש חסידא בדבר. ריש ברכות איתא חמי' משעה שהחגים נכנסין לכול בתרומתן יממה הוא ועם כוכביא הוא משעה שדרך בני אדם נכנסין לאכול פתן כלילי שבת שעה וחתי' ליליא הוא ואת אמר קרובים דבריהן להיות שוין. — וכן כשבא לשפוט בדרך בתמיה. דמאי ס"א כ"ב ע"א חמית שנכנסת לצוד דרך בויב אמתא חמי' אילו עמדה לה בכדיב ספורה עכשיו שנכנסת לצוד חייבת. — וכן אוסר אמתא חמי' אם מבא איהא אופנים וכא' להעיד שדברי הברייתא או האסורא לא עמדו נם באחד אלה האופנים. דמאי ריש ס"א אמתא חמי' אם רוב משמרין דברי הכל חייבין בן רמאי בן רואי אם אין רוב משמרין דברי הכל ספורין בן רמאי בן רואי סחצה על סחצה לית יכול. — ומצינו אמתא חמי' והשים לא מטרין כלום ואפיה המאמר לא נדחה מהלכת. סאה סיג ר"ז עד ר' בינא בשם ר' ירמיה שייד מטלטלין לא עשה כלום אמתא חמי' שייד קרקע כל שהוא יש לו מצייה שייד אבנים טובות ומרגליות אין לו מצייה (ואפיה השים אינו מרחה דברי ר' בינה ע"ש בסוגי' שייד עברים וכו').

בן אבמר: בסקס שאמר הבבלי להפליג הרבר עוג מלך הבשן איתא בירושלמי בן אבמר. בבלי יומא ס' מתקף לה ר' הושעיא אם כן הוה מקולי ביש ומחומרי ב"ה בי איתשיל בעוג מלך הבשן איתשיל. ובירושלמי שם ס"ח הל' ב' (מיד סוף עד) ר' חיה בר אבא בעי קומי ר' מנא ולמה לא תניננה מקולי ביש ומחומרי ביה אמר ליה מפני לונמו של בן אבמר ע"ב. והוא קרוב לל' המשנה כלים פ"ז מ"ב זה הוא אגריפו של בן במח.

בעון מיסרה. סברין מיסר. ס"י רצו לומר וכו' וכן הוא באמת, ולא כמו בבבלי סבריה שמשמעו ככל מקום שעלה כן על דעת האומרים ולא נחקים לפי המסקנא. כלאים פ"ד הל' ב' ואתייא ב"י דאמר ר' תיגא אין האיסור נעשה מחיצה להציל סברין מיסר האיסור נעשה מחיצה לאסר ע"כ וכן הוא לפי האמת. — תרומות פ"ב מ"א עד ר' ירמיה סבר מיסר אמתא רואה את הצמק כאילו תפת. — מעשרות פ"ב הל' א' הוון בעי' מיסר מאן דאמר שלא נחשו חברים לתרום שלא מן המוקף וכו'. — מעשר שני פ"ב ג' ע"ג וסברין מיסר כיני מתניתא המצרף סלע ממעות מעשר שני. — שם פ"ג נ"ד ע"ב סבתא הוות סברה מיסר וכו' ואילין רבנן הוון סברין מיסר. וכל הגך בעי' מיסר, סברין מיסר קיימין לפי האמת וכן הוא במעט בכל המקומות (ובעל יד מלאכי כלל ר"ב עשה עצמו במסתק בזה), ואך מעשים יוצאים מן הכלל וגלמודו מענינם. עיי' ברכות פ"ד ז' ע"ב ר' חייא בשם ר' יוחנן תפילת המנחה ותפילת המוסף תפילת המנחה קודמת הוון בעין מיסר כשאין ביזם כדי להתפלל שניהן וכו' ר' זעירא בשם ר' יוחנן ואפי' יש ביזם כדי להתפלל שתיהן תפילת המנחה קודמת. — ספחים פ"ז הל' ז' ר' יוסה בשם ר' חסדא הוין סברין מיסר עליו לא על העוכר שלו מן מה דתני וכו'.

בפירוש שמעת מן פלוני או מן שיטתיה. בבבלי הסגנון בענין זה „בפירוש שטע לך או מכללא“, והבבלי מוסיף לבאר ואי מכללא מא ומביא המעשה או המאמר שטמנו יש לכאורה לדון זה הרבה ואמר שבאמת אין ראיה משם. והירושלמי מקצר כדרכו ומביא סיד המאמר שטמנו יש קצת לדון (והוא הנקרא בירושלמי מן שיטתיה) ומסיים שאין ראיה משם. ערלה סא סא עא ד' יוסי בשם ר' יוחנן שרשים אין בהן טמם אמר ר' זעירא לר' יוסי בפירוש שטענה מן ר' יוחנן או מן שיטתיה דאמר ר' יוחנן וחני בן הקדיש ואחר כך נטע סמור מן הערלה נטע ואחר כך הקדיש חייב בערלה ואתון סבירין מימר הקדיש סמור וקנה סמור ולא רמיא הקדש ראוי לסדותו וכו'.

דברי פלוני. בא לפעמים בראש המאמר ופירושו אלה הם דברי פלוני והוא כמו פלוני אומר, כלאים ס"ב (הל' ו') כ"ח ע"ד כהנא אבי רבי ר' ישמעאל פעמים שש עשרה פעמים שנים עשרה פעמים שמונה. שם הל' ו' אמר ר' יוחנן דברי ר' ישמעאל אפי' שורה יחידת נותנין לה עבודתה. — חלה סא סוף הל' א' דברי חכמים ר' יוסי בי רבי בון ר' חיה בשם רבין בר חיה והן שהביאו שליש לפני ראש השנה, פי' אלה החכמים ר' יוסי בי רב בון ור' חיה בשם וכו' אמרו. — ערלה ס"ב סא סוף ע"ד דאמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן דברי ר' מאיר כל האיסורין מצטרפין ללקות עליהן בנזות. והמדייק במקומות אלה וגם במקומות אחרים, שבא שם בראש המאמר דברי פלוני יראה שאין הוונה לחלוק אלא להביא דברי פלוני וכמו בבבלי תגי' ר פלוני אומר. ועמוד על זה שכבר טעו בו מפרשי הירושלמי.

דרובא אתא אימור לך. פי' גרולה ממנה (רבותא) בא לאשמעינן. מעשרות סא מ"ט עא תני משיעמיד ערימה בראש נגו ר' יונה בעי הא בשדה לא אמר ר' חנינא דרובא אתא אימור לך אפילו משיעמיד ערימה בראש נגו. — ועיי' פאה ס"ד י"ח ע"ב רובא דר' יוחנן רובה דר' שמעון לקיש ובפירושנו שם. ועיי' לעיל לשונות הירושלמי ערך והוא דרבה מנה.

הבא לך רצועה. לשון גערה ונוסחא משלא נתקיים כלל דברי האומר ופירושו ראוי את ללקות. כלאים ס"א הל' א' ר' יעקב בר זבדי בעא קומי ר' ירמיה מתני דר' ישמעאל בי ר' יוסי וכו' והוא מסתכל ביה אמר ליה מה את מסתכל בי הבא לך רצועה. — ודונתו יבמות ס"ב הל' ו' יעקב איש כפר נבוריה אול לצור אתון שאלון ליה מהו מיגור בריה דארמייתא בשותתא וסבר מישידי לון וכו' שטע ר' חגי אמר ייתי אייחניה דילקי. — ועיי' לקמן ערך חזר כך.

הגיעוך (סוף) פי' הורידו אותך לסוף הדבר והקילו עליך. ברכות ס"ב ה' סוף עא הגיעוך סוף מלאכת המים שאינם מחזורין דבר תורה. — עירובין ס"ה כ"ב ע"ד ההדיוט שריבה אין שומעין לו אמר ר' הושעיה הגיעוך סוף תחומי שבת שאינם מחזורין מדבר תורה.

היא הרא היא הרא. כמו בבבלי היא היא. שביעית ס"ח ל"ח ע"ד ביצה

ס'א ה'א' א'אמר ד' מנא קומי ר' יוחנן מה אסבה לה פתילה גבי ביצה אמר
 ליה מן מה דאנן חמי' דבנין מרטי' לה הרא אסבה היא הרא היא הרא.

וידא אמרה דא, והיידא אמרה וכו' ואיידא וכו'. עיקר פירושו
 מ' זאת אשר אמרה זאת. כשנביא הש"ס משנה או מבריתא דאיה לדברי
 אמורא והראייה כופרת אמר וידא אמרה וכו' וענינו ואלא מאיה משנה או
 ברייתא יש להביא ראייה. ברכות פ"ז י"א ע"ב אבל דמאי הרא אמרה אבל
 פירות ספק ניתקנו ספק לא ניתקנו מומין אמר ר' שמעון אחי רד' ברכה
 בשעה שגזרו על הדמאי רוב עמי הארץ היו מכניסין לבתיהן (פ' רוב עמי
 הארץ היו מעשרין וכן איתא עילה פ"ב ה'א' בשינוי קצת ע"ש וא"כ אין
 ראייה ממתי' דאכל דמאי), וי' דא אמרה דא (ואלא איזה משנה אמרה זאת
 מתיבן יש להביא ראייה דספק ניתקנו ספק לא ניתקנו מומין) מתי' מומין
 עליו (משנה בראש הסק) ואזן מתי' לאו ספק הוא. — ולפעמים נאמר
 והיידא אמרה וכו' אם מקשה הש"ס אדברי אמורא ומתירן, וקאמר ואילו מאיזה
 משנה וכו' יש להקשות בל"י איזה משנה וכו' אמרה כדברי המקשה. פסחים פ"ב
 ריש ה'א' א'אמר ר' בון בר חיה קומי ר' זעירה זאת אומרת שסותר להאכילו לכהנת.
 הבקר התיב ר' ירמיה והתנין מסדר סבר ר' ירמיה בטרות אמר ליה ר' יוסי לא אמר
 אלא מסדר מביין שפידיו בשל (וגדחה קרשי' ר' ירמיה ע"ש), ואיידא אמר דא (וא"ז
 ברייתא אמרה זאת כל' מאיזה ברייתא יש לדייק כק' ר' ירמיה דאסור להאכיל
 חמץ לכהנת הבקר) לא יאכל חמץ היום אפילו לכלבים הרי זה בה (בא) לאוסרו
 בנהייה מה אנן קיימינן אם לכלבו התני אסור נהייה אלא כי נן קיימינן אפילו לכלב
 אחרים וכו'. ועיי' עילה פ"א ס'א ע"א עילה מאימתי מונה לו משעת נשעתו
 ר' שמעון בן לקיש אומר בלכד דברים שהן באין במחשבתו וכו' אבל ערבה
 נטוע בארץ ר' יוחנן אמר אפי' ערבה והתנינן אין נטעין ואין ממכרין וכו' על
 דעת' דריש בן לקיש וכו' נחא על דעתיה דר' יוחנן וכו' שניא הוא שהן
 מתאחין בשביעית והיידא אמר דא הנוטע והמכריך וכו'. — ועיי' סאה פ"ה
 ה'א' א' וי' דא אמר דא גדיש שלא לוקם תחתיו, ובשקלים פ"א ה'א' ב' והיידא
 אמרה דא גדיש וכו'. — ברכות פ"ד ז' ע"ג וידיה אמרה דא דאמר ר' חנינה
 וכו' ושם פירושו אחאי אמרה ר' יוחנן ע"ש.

ולית ליה קיום. והירושלמי מקשה בדרבה מקומות על דברי איזה אמורא
 ואינו מתיר וא"ז לא נדחו דברי האמורא לפי שיש אפשר למצוא תירץ עיי'
 לקמן פ"ג, אבל אם ברוד לו שהק' חזקה כיכ שאי אפשר למצוא לה תירץ אמר
 ולית ליה קיום והוא כמו תיובתא בבבלי. חגיגה פ"ב סוף ה'א' ו' (ע"ה ריש ע"ג)
 מתניתא פליגא על ר"ש בן לקיש צנון שבמערע וכו' הרא פליגא על ר' שמעון
 בן לקיש ולית לה (ליה) קיום. — נישן פ"ז ה'א' א' ר' יעקב בר אבא אמר
 איתפלגין ר' יוחנן וריש לקיש ר' יוחנן אמר עודהו קודדיקוס עליו בותבין
 ונותנין גט לאשתו ריש לקיש אמר לכשישתפה וכו' אמר ר' זעידא מתניהא
 פליגא על ריש לקיש ולית ליה קיום (ובבבלי נישן ע' מתיר הש"ס תך
 קרשיא ועיי' לקמן פ"ג).

ועוד מצינו לשון אשר מורה שא"א לקיים דברי האומר. כלאים פ"א כ"ז
ע"א הכא פרס כהנא מצודתיה על ריש לקיש וצדיקה.

(הזור בך) דלא כן אני כותב עליך זקן ממרא. הוא נערה ונויפה.
ע"ז פ"ב מ"א ע"ד שמואל אכל (שמן של נטרי) רב לא קביל עליה. מיכול
אמר ליה שמואל אכול דלא כן אני כותב עליך זקן ממרא. — יבמות פ"י
י"א ע"א גיטין פ"ח מ"ט ע"ז ר' יוסי שאיל לר' פינחס היאך סביר רבי אמר
ליה כר' ירמיה אמר ליה חזור בך דלא כן אני כותב עליך זקן ממרא. (ועיי'
פ"ד ערך ר' פינחס).

כאניש דשמע מילא ומקשי עלה. אם אמורא מקשי על אמורא
אחד והוא בעצמו אמר המאמר זה אמר הירושלמי כאניש דשמע וכו' כלל הוא
עצמו מסופק קצת אם ישרו דבריו לכן הוא מקשה סן יאמר לו זה החכם מעם
הגון. עיי' יומא פ"א ריש הל' א' דיליף ר' יוחנן דמפרישין כה"ג מביתו ז' ימים
קודם יום הכפורים ממלואים וריש לקיש מקשה עליו ואח"כ מביא הש"ס דריש
לקיש עצמו יליף ממלואים וקאמר הש"ס ולית סופיה דר' שמעון בן לקיש
מישמעניה מן הרין קריא אלא כאניש דשמע מילה ומקשי עלה. — שם
פ"ב ל"ט ע"ד ר' שמי בעי ולמה לא גזרו על שני גזירין בשחרית אמר ר' מנא
לא שמיע רב שמי דמר ר' יוחנן לא גזרו על שני גזירין בשחרית ואמר ר'
יוסי מתני' אמרה בן וחזר ואמר אין דו שמיע אלא כאניש דשמע מילא
ומקשי עלה.

לא מסתברא דלא חילופין. הוא כמו איפכא מסתברא בבבלי. פסחים
פ"א סוף הל' ד' (כ"ז ע"ד) חברייא אמרין חמישית כר' יורה הקדישו מוקדש עשאו
תרומה אינה תרומה. . . אמר לון ר' יוסי לא מסתברא דלא חילופין הקדישו
אינו מוקדש עשאו תרומה הרי זו תרומה.

מה דנפל לדין נפל לדין. פ"י מה דשייך בזה שייך בזה. פסחים פ"ז
ל"ד ע"ד מ"י כדון (אם מרצה הציץ על הכהן העובר בטומאת התהום ע"ש)
ר' נחמן בשם ר' מנא לכם בין לו בין לעובר שלו עד כדון עושי פסח נזיר
מניין ר' יוסה בשם ר' חסדא הוינן סברין מימר עליו לא על העובר שלו מן
מה דתני היא נזיר היא עושה פסח הלא אמרה מה דנפל לדין נפל לדין.

מהלכה. נאמר בירושלמי לפעמים על דבר שאינו מן התורה כ"א מדברי
חכמים. דמאי פ"ג כ"ג ריש ע"ד מודי ר' שמעון שהוא מפריש מעשרותיו
מהלכה. ח"ל הרי"ש בפ"י המשנה כתיבת יד כפי מה שהובא בתשובות ר'
בצלאל אשכנזי תשו' א' י"ד ע"א: מהלכה בכמה מקומות יש בירושלמי בלשון
זה ובדבר שהוא מדברין רגיל לומר מהלכה.

מהלפה שיטתיה דפלוגי. פ"י דבריו סותרין זה את זה ובבבלי הסגנון
„ורמי ידידה ארדיה“. כלאים פ"א כ"ז ע"א מהלפה שיטתיה דרבי תמן
הוא אמר כולן מין אחד והכא הוא אמר הכין. וכן בחרבה מקומות. — וכן
כשכא לומר שדברי פלוני סותרין זה את זה אומר תרתין מילין תני (אמר)

פלוגי והן פליגין חדא על חדא. חלה פ"ג ב"ש ע"א אמר ר' יונה תרתין מילין חגי ר' חייא רוב' ואינן פליגין חדא על חדא מכל מנינו. בחולין ובל' הספק פוסל את התרומה ופוסל את החולין מלעשות תרומה וקשיא אם מכל ממנו (צ"ל מנינו) בחולין לסה לי פוסל את החולין מלעשות תרומה. — ערלה סא סא ע"א אמר ר' מיישא לר' זעירא תרתין מילין אתון אמרין ואנן פליגין חדא על חדא הכא אתון אמרין שאין גידולי איסור מעלין את האיסור והכא אתון אמרין לוקין עליו בכזית.

מיליהון דרבנן אמרי. בשמקרים מאמר השם דאיה אסורא או מחלוקת האמוראים וכא להביא דאיה מאסורא אחד אמר מיליהון דרבנן אמרי כל' סאמורא פלוגי. זה "מיליהון דרבנן" לא קאי לרוב כ"א סאמורא יחיד. דמאי פיד כ"ד דיש ע"א ר' יונה בשם ר' זעירא תיפטר כפדות שנמסכה דעתו עליהן מערב שבת וכו' אמר ר' מנא מיליהון דרבנן מסייעין לר' יונה אבא דתנין תמן וכו' ר' ינאי כי ר' ישמעאל בשם ר' יוחנן בשבת של פרוטמייא תתירו וכו' לא כפדות שנמסכה דעתו עליהן מערב שבת היא. — פסחים ס"א הל' א' מיליהון דרבנן אוסרין לא כמא דהוא מנהר כלילא מנהר ביטמא דאמר ר' הונא בר' הוין ערקן באילן בופיתא דסודא רבא הו. מרליקין עלינו נידות בשעה שהיו כהנים היינו יודעין שהוא יום ובשעה שהיו מבהקין היינו יודעין שהוא לילה. וכן נאמר מיליהון דרבנן פליגין אף במקום שאין שם אלא יחיד החולק. דמאי פ"ו ב"ה ע"ד אמר ר' יוסי מיליהון דרבנן פליגין דאמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן השותפין מחלוקת רבי וכו'.

ולפעמים נאמר מיליהון דרבנן (ולא נוסר מ' הם אלו רבנן) לתורות שכן אמרו התנאים של אותו זמן. דמאי פ"ב כ"ב ע"ג אמר ר' אבמי מיליהון דרבנן אמרי כל המינין האסורין בקיסרין החמים והפס' וכו'.

מן אולפן. פ' בקבלה מכותיו ולעומתו מן דיעה פ' מסכת עצמו. עירובין פ"ג ב"א ע"ב ר' אחא אמר לה מן אולפן ר' יוסי אמר לה מן דיעה סארכעא זקנים כ"י אליעזר. — שם פ"ט ב"ה סוף ע"ג אמר ר' זעירא אין ליה דא אולפן דשמואל קשיא.

נמנה בעלייה. בא לתורות שפלוגי הסכים ברב' ודבר ברור ואין חולק עליו. שביעית פ"ב ל"ג ע"ד ר' בא ר' לא הוין יתבן בצור אתא עובדא קומתהן דחד ר' לא ישכחו סידותיו אמר ר' בא אני לא נמנתי עסקן בעלייה. — שם פ"ה ל"ה ע"ד ר' אימי בעא קומי ר' יוחנן מתניתא עד שלא נזיר על הספחין אמר ליה ובי בעלייה הוית. וז"ל דר"ש שביעית פ"ה מ"ב גזקט עלייה לסי שהיו רגילין לעשות גזירות בעלייה כדאמרינן בסוף בן סורר בעלית בית ניתזה בלוד ובס' דשבת בעלית חגיה בן גרין ובכתובות פ"ק נערה מדברים טובים שנאמרו בעלייה ע"ל. ואפשר שהוא על דרך השאלה לסי שאלו הלכות גזירות נאמרו בעלייה כימי התנאים הראשונים והסכימו כולן עליהן לכן אמרו על כל הלכה שהסכימו חכמי הדור עליה שנמנה בעלייה.

עוד. הוא לפעמים כמו בבבלי "גם". ברכות ר"ש פ"ה שכן מצינו בנביאים

הראשונים שהיו חותמין את דבריהן בדברי שבת ובדברי נחמות אשר ר' אלעזר תימן מדידהו ישתתם בדברי תוכחות אשר לו ר' יוחנן עוד הוא בדברי נחמות חתם וכו' — שם ועוד בר חיננא אשר המקץ דם בקדשים מעל עוד הוא מטהלות קצובות.

עבד, עשה, נחמק לסעטים על הסעל וכא להורות התמדת המעשה. דמא
סא ב"א עיר חסרתיה דר' סינחם בן יאיר נבונה ליססי (לססי) כלילא עבדת
טמורה נבון תלמא יומין. — כלאים ס"ט ל"ב ע"ב שבע שנים עשה ארץ
ישראל נשירת. — ססחים ס"ז הל' ב' (ל"ג ע"ב) שלש עשרה שנה עשה ר'
עקיבא נכנס אצל ר' לעזר ולא היה יודע בו. זה הדרך נמצא לרוב בהגדה.

פלוני בשם פלוני. במקום שאמר חכם בשם חכם חסר חיות אמר לפני
האומר הראשון ולפני בעל המאמר עצמו בא תי' בשם או משום. ר' יצחק בר
מרי בשם ר' יוחנן, ר' נחמן בשם ר' מאן (ודרך הבבלי אמר ר' יהודה אמר
שמואל וכו') וכן במקום שבאים נ' או ד' אותיות בזה אחר זה חסר תי' אמר
אצל ב' או ג' הראשונים. ר' שמואל ר' אבהו בשם ר' יוחנן, ר' ירמיה ר'
מישא בשם ר' שמואל בר יצחק זה הוא דרך הירושלמי בכל מקום. —
ושמור זה כי הוא כלל גדול לתקן לפעמים הטעיות בירושלמי. גיטין פה הלי'
ה' (פ' ע"א) ר' יעקב בר אחא בשם ר' יהושע בן לוי משום ר' נחמן בר יעקב
בעי וכו' והנה אם ר' יהושע בן לוי בעי משום ר' נחמן בר יעקב היה ראוי
להיות ר' יעקב בר אחא ריב"ל משום ר' נחמן בר יעקב. וגם מצד הזמן אי
אפשר שריב"ל בעי בשם ר' נחמן בר יעקב, שהרי ריב"ל קדם הרבה לר' נחמן
בר יעקב עיי' פ"ד. וכל זה מורה שחסר פה איזה אמורא וכן צ"ל ר' יעקב בר
אחא בשם ריב"ל פלוני בשם ר' נחמן בר יעקב. — בלאים פ"ב כ"ז ע"ד ר'
זעירא ר' אבונא בשם ר' הונא חד אמר תשעת קבין חרנה עד שמונה. וע"כ
יש פה איזה חיסרון דהא הוא כמו אמר ר' זעירא אמר ר' אבונא בשם רב
הונא והיאך יבוא אח"כ פלוגתא, חד אמר חרנה אמר. ובג"י הר"ש שם מ"כ
הוא מתוקן ר' זעירא ר' (בצ"ל) אבונא בשם ר' הונא ור' בא בשם ר' הונא
חד אמר עד תשעה קבין חרנה אמר עד שמונה קבין.

פלוגי ופלוגי פלוגי אמר פלוגי אמר. דרך הירושלמי להציג בראש הסלולת שמות התולקים ואח"כ מביא רברי האומר זה המאמר ורברי האומר זה המאמר. ברבות ס"א ג' ע"ג ר' לוי ר' סימון ר' סימון אמר ממני שכתוב בהן שכיבה וקמה ר' לוי אמר ממני שעשיית הרביות כלולין בה. וכן הוא בהרבה מקומות בירושלמי ונמצא בן לשעמים גם בבבלי ועיי' לקמן ס"ג.

פלוגי עבד לה שמועה. במקום שהשם מסומן בדבר ופושט לה ואמורא אחד אמר לה פשוט בשם חכם בלוי שאין ספק בדבר, מדרך הירושלמי לומר פלוגי עבד לה שמועה. כינה ס"א סוף הל' א' חזן מבין שחשיבה מהו שיהא צריך להוכיח זמן ר' הושעיה אומר צריך להוכיח זמן ר' אילא אמר צריך להוכיח זמן ר' יבדיה אמר צריך להוכיח זמן ר' חייה בר אבא עבד לה שמועה ר' זעורה ר' יצחק בר נחמן בשם ר' הושעיה ר' יודה בר סוי בשם ר' חמא

אביו דר אושעיה מכין שחשיכה צריך להכיר זמן. — ועיי' טאה ס"ג י"ו
 עיד ר' מנא בעי ולמה לנן אמ' טי שאין לו קרקע ספור מן הידיו דכתיב מן
 הארטה אשר נתת לנו ר' יוסי בי ר' בון בשם ר' יוחנן אמר שמעונה כן טי
 שאין לו קרקע ספור מן הידיו דכתיב מן הארטה וכו'. — ודע דשמעונה
 בבל מקום מאמר אמורא ולא ברייתא, עיי' מעשר שני ס"ב ג"ז ריש ע"ג דתמן
 אמרין בשם ר' חסדא ולא ידענן אם מן שמעונה אם מן מתניתא.

קבלה כאיניש דאמר בעל דינא קבליה. לפעמים מקשה חכם
 בפלסולו על חכם אחר על דבריו והוא אינו משיב ואמר השם „וקבלה“ חיי
 אנו רואין שקיבל הקדוש וכו' איתותב ועיי' אמר השם דמה שאינו השיב לו הוא
 משום ולא חש להשיב ומה שניראה שקבלה הוא כמו שאדם שחז' לובר בעל דין
 קבליה בלוי זה שכנגדו קבל דיבורו (מענתו) אם הנשען לא השיב עליה ולא משיב
 על לבו שאינו משיב מסני שדואה שאין במענותיו ממש. מור ס"ז נ"ד ע"ד
 ר' אבהו בשם ר' יוסי בן חנינה מעמא דר' יוסי לא תשקצו את נששותיכם
 וכו' התיב ר' אלעזר הרי איברי בהמה סתורה וכו' וקבלה מהו וקבלה כאיניש
 דאמר בעל דינא קבליה. — עוד שם ר' אבהו בשם ר' יוחנן בל נותני מעמי
 אין לקצן עליהן עד שישעום טעם ממשו של איסור התיב ר' חייא בר
 יוסף קומי ר' יוחנן הרי בשר בחלב ולא טעם טעם ממשו של איסור ואת
 אמר לוקה וקבלה ואמר ר' בון בר חייא קומי ר' זעירי מאי וקבלה כאיניש דאמר
 בעל דינא קבליה. ובמס' ערלה ס"ב ע"ב חגי' במעות כאיניש דשמע
 מיליה דבעל דינא קבלה.

שרע מינה. השמים עצמו טמנה בלוי ברה מזההו בעיא או קשיא ולא
 רצה להשיב מפני שהיה טמנמם בדבר או שלא רצה להכניס עצמו בין המחלוקת.
 ברכות ה' ע"ב אמר ר' חגי שושביניה דדבי שמואל קפודקיא הוינ' שאילית
 לר' יאשיה ושרע מינה (ועיי' דוגמתו ר' ימי ערק אפי' מתנתקת שלא הגיע
 זמנה לראות ונישאת). — טאה ס"ב הל' א' ר' זעירא בעא קומי ר' יסא נתבון
 לצבות מן המיצר ושרע מינה. — שביעית פ"ט הל' א' ביצה סיא הל' א'
 (בשערי קצת) אמר ר' ווא אתא עובדא קומי ר' יסא וכעא מעבר כר' יוחנן
 כד שסע דרב ור' חנינא מתפללין שרע מינה.

תשובת הפלג השיבו. בלוי ריחוי בעלמא וכמפלגו בדברים. עיי'
 פ"ג הל' ד' חרייא וכו' תשובת הפלג השיבו (ר' נמליאל לפרקלוס במשנה
 שם) ולא בן היה לו להושיבו מבעל סעוד שאין עבודתו אלא במעודה.

ועוד יש להעיד על איזה דרכים המיוחדים להירושלמי.
 בירושלמי נסקר בבמה מקומות אות החבור וכן טי החיבור והסדרה.
 הרבה פעמים נסקר דל"ת החיבור וכן וי"ו החיבור. — דל"ת החיבור:
 ברכות פ"ו י' סוף ע"ב מלתיה דרב אמרה כן חד פסיוי אתא לגבי רב וכו'. —
 פסחים פ"ה הל' ג' מליתון דרבנן אמרי שאינו יוצא לחולין וחזר וקדש תמן
 תנינן תנן לה כססים וכו' והוא כמו דתמן תנינן.

וכן נפקד וי"ו החיבור. ברכות פ"ז י' סוף ע"א וריש ע"ב ר' הונא אמר
 אהן דמר סב בריך סב בריך אין בו משום הפסק ברכה וכו' רב הונא אמר הווא
 שחיתא והוא מודתא שחיתא אמר שני ר' הונא אמר הרי שנתן לתוך פיו וכו'.
 והוא כמו ואמר ר' הונא הווא שחיתא וכו' ואמר רב הונא הרי שנתן. וכו'
 הערנו על דרך הירושלמי לומר פלוני אמר במקום אמר פלוני ונראה שע"ז
 חסרה תי"ו. — וכן ברכות פ"ה ס' ע"ג ר' חזקיה בשם ר' ירמיה הבינו ולמדנו
 ר' חזקיה בשם ר' ירמיה הענין אמן צריכין ליתן עניהן בכוס וכו' ר' חזקיה בשם
 ר' ירמיה ארבעת מינין שבלולב נישלחן דרך גידוליהן ע"כ המאמר השני והשלישי
 הוא כמו ואמר ר' חזקיה וכו' אבל לפי שדרך הירושלמי לומר פלוני בשם
 פלוני ולא „אמר פלוני בשם פלוני“ כמו שהענינו לעיל לכן חסרה תי"ו. —
 וכן חסרה לפעמים וי"ו והחיבור בין שני עברים. ברכות קרוב לסוף פ"א והוא
 מה עבד רבותיהן. ודרך הירושלמי בהרכה מקומות שאל וכן יבמות
 פ"ב ר' ע"א אתון שאלון ליה.

ורבה פעמים נפקדה תי' והחיבור והפירוד. תיבת החיבור אי נמי: ברכות
 פ"ד ז' ע"ב טעמא דר' יודה שנים ליום חובה ליום שנים ליום שני פרקליטין
 ליום שנים ליום שחיתא שחיתאן לשם היום שנים ליום שחיתא שחיתאן כנגד
 היום ע"כ. והוא כמו אי נמי שנים ליום שני פרקליטין ליום אי נמי שנים ליום
 שחיתא שחיתאן וכו'. — וכן נפקד תי' וכן. ברכות פ"ד הל' א' א' ר' זעירא
 בשם ר' יוחנן ואפי' יש ביזם כדי להתפלל שחיתאן תפילת המנחה קודמת ר' נתן
 כי טובי אפי' יש ביזם כדי להתפלל שחיתאן תפילת המנחה קודמת והוא כמו
 וכן אמר ר' נתן כי טובי. שם פ"ז הל' א' א' זו היא ברכה ראשונה וכו' ר' זעירא
 בשם ר' ירמיה זו הן את הכל ר' חלבו כי תנן בשם רב זו הן את הכל
 ע"כ. ובכל אלה נפקד וכן ונפקד נ"כ „אמר“ על דרך הירושלמי שזכרנו לומר
 „פלוני בשם פלוני“. — פאה ס"ג י"ז סוף ע"ד לא מדי ר' יוחנן שאם סתוב
 בה מחזים אינו יכול לחזור בו אתא ר' אבהו בשב (צ"ל בשם) ר' יוחנן אינו
 יכול לחזור בו אתא רבי לא בשם רבי יוחנן אינו יכול לחזור בו. — וכן
 נפקד תיבת הפירוד או. כלאים פ"ד כ"ט ע"ב הווא פאה מה את אמרת
 מלמעלן מן הצד פ"י או מן הצד. — שם פ"ח ל"א ע"ג ואמה פריקסן ר'
 יונה בתרייה בעי פריקסן מה מכפנים מכפין פ"י או מכפין. — יומא פ"א
 הל' ר' כהנא שאל לרב מה נתיי קבוצי קבוצל פ"י או קבוצל. — סנה פ"ה
 הל' ה' ר' ירמיה עשירית מלמעלן עשירית מלמעלן פ"י או עשירית מלמעלן. וכן
 בהרכה מקומות. — וכן נפקד ברוב מקומות מהו. רמאי פ"א כ"א ע"ד עד
 כדון כשאין בידו מעות היו בידו מעות ר' נחומי בריה דר' חייא כי בא אמר
 היו מעות בדיסקא ולא היה מחללו ע"כ, פ"י שמענו כשאין מעות בידו אז
 מאבד את מעוטו בדיסקא (ע"ש בסתי') היו בידו מעות מהו פ"י אם צריך לחללו
 או יכול לאבד אותו בלא חלול וע"ז מרשם הש"ס ר' נחומי וכו'. חת כמעט
 בכל מקום שהוצרך האחד משיטא ליה ובצד האחר יש ספק, נפקד תי' מהו.

אצל ורישת המקראות בהגדה נפקד לפעמים דכתיב, שנאמר. ברכות
 פ"ד ז' ע"ב ויסב חזקיה פניו אל הקיד באות קיד נשא עיניו ר' יוחנן בן לוי

אמר בקדוה של רחב נשא עיניו כי ביתה בקר החומה וכו' (והוא כמו „שנאמר כי ביתה“). ר' חננאל בר ספא אמר בקדוה בית המקדש נשא עיניו בתחם ספס את סיפי ומזוזותם אצל מזוזותי והקד בניו וביניהם וכו' ורבנן אמרי בקדוה לבו נשא עיניו מעיי מעיי אוחילה קדוה לבי.

לרוב נפקד אל תקרי. ברכות ריש פ"ה אין עומדין להתפלל אלא מתוך טוה ראש ר' יהושע בן לוי אמר השתחוו לה' בהדרת קודש בהדרת קודש. ועיי' בבלי ברכות שם השתחוו לה' בהדרת קודש אל תקרי בהדרת אלא בהדרת קודש. — פאה פ"א מ"ז ע"ב ר' חונא בשם ר' אבהו הק' אין לפני שכתה הא בשביל ישראל נעשה שוכחן מה טעם נושא עין כתיב, סי אל תקרי נושא (בשיין שמאלית) אלא נושה ט"ל כי נשני אלהים. — שבעית סוף פ"ד ר' לעזר אמר אסילו נפלים (עתידין לחיות) מה טעם ונצורי ישראל להשיב ונצירו (צ"ל ונצדי), סי אל תקרי ונצורי אלא ונצירי (ונצירי) והוא ט"ל ונצר משרשיו יסרה. — בראשית רבה (והוא אגרת ארץ ישראל כידוע ועיי' לקמן פ"ג) פס"ה דבר אחד וידה את דיה בגריו כגון יוסי איש משיטא וקום איש צדקה סי אל תקרי בגריו אלא כוגריו. ועיי' פאה מ"ז ע"ב הרי שהיה אדם רע כל ימיו ולבסוף עשה תשובה הקב"ה מקבלו וכו' אמר ר' יוחנן ולא עוד אלא כל עבדות שעשה נחשבין לו כזכות מה טעם מור ואהלות קציעות כל בגדותך כל בגדות שבגרת בו וכו'.

לפעמים הלשון אינו מדויק בירושלמי וצריך לסרו. ברכות ריש פ"ו ומנן שכל המצות טעונות ברכה ר' תנחומא ר' אבא בר כהנא בשם ר' אלעזר ואתנה לך את לחות האבן התורה והמצוה הקיש תורה למצוה מה תורה טעונה ברכה וכו' וצריך לסרו הקיש מצוה לתורה. ועיי' רוממו סופה פ"ה מ"ו שתחילת ניסה נפילה ובבבלי שם מ"ד. — שם ריש פ"ז ר' יוחנן וי' שמעון בן לקיש תרדוקו אמרין אסילו שנים שדנו אין דינן דין וצ"ל שנים אסילו שדנו. — דמאי ריש פ"א ספק רוב משמין ספק אין רוב משמין וצ"ל ספק רוב אין משמין ע"ש. — שם פ"ז כ"ה ע"ד אמר ר' הושעיא הדיא דתימא ע"ס שקנו שלא לחלוק אבל אם קנו ע"ס לחלוק אף ר' מודה לרשב"ג וכו' וצ"ל הדיא דתימא שלא קנו ע"ס לחלוק. — כלאים פ"ב כ"ז ע"ד אמר ר' יוסי מילתא דר' יוחנן מסייע לי מעשה באחד שלקח דקה של צינה מן הגוי וכו' וצ"ל גינה של דקה. ואפשר שמקומות כאלה נשתבשו עיי' סופרים.

ואחרי העדנו על לשונות וסגנון המיוחדים להירושלמי נזכיר ג"כ קצת הלשונות וסגנון המיוחדים לבבלי ולא נמצאו בירושלמי. הן הכי השתא, לאיי, כלסי לייא, ולפעמיך, ותסברא, תיקן, בשלמא, מידי אריא, דקארי לה מאי קארי לה, תנא קמא (ובירושלמי נאמר חכמים במקום תנא קמא) לימא מסייע, והילכתא (בסוף הסוגיא), מנרף בה פלוני, לייט עליה. וקצת אלה הלשונות יצאו מפי רבנן סבוראי והגאונים והראשונים כאשר כידוע במכתב חדשי שנת י', ועוד נדבר איה בזה. — הוי בה נמצא אך פעם מעד בירושלמי עיי' ריש הענין אמר ליה ר' חייא בר מריא

הבן הזה ר' יונה אבןך הוי כה ע"כ אבל אין הכוונה ששאל או שהיה מתמה
וכמו שהוא בבבלי אלא היה מפרש (או היה מעמיק בו). ועיי' מעשרות פ"ב
מ"ט סוף ע"ד מתני' פליגא על הויה דר' מנא. — במקום חנו רבנן אמר
הירושלמי חגי. — וכן לא נמצא בירושלמי נוסא לחדר אדלעיל.

עוד ראינו להעיר בחתימת זה הפרק על דרך הכתיבה בתלמוד הירושלמי
אשר לפנינו.

הכתיבה בירושלמי היא לרוב מלאה גם במקום חירק קמן או צי:
עינבי, קיבל, משאלינה, שימחה וכו'. ולפעמים באה י"ד ואין לה מקום
כלל: צונין, וגם כמ' שוא: דילועין.

בסוף הכתיבה נוספת לפעמים י"ד על י"ד נח נראה: ר' חגי' כמ' חגי.
לפעמים באה י"ד כמ' דגש חוק, אף שהקריאה בפתח: מיקל כמ' מקל, המידל
כמ' המדל.

והכתיבה המלאה והנוספת נמצאת נ"כ בהבאת פסקי תנ"ך, מעי, השיבינו,
מליך, ילדותך, דיאיו וכו'.

פרק שלישי.

דרך התלמוד ירושלמי בהלכה ובהגדה ואיך ניסדר התלמוד ירושלמי.

התלמוד ירושלמי אשר בידינו היום הוא רק לארבעה סדרים זעירים מועד
נשים נזיקין ולשלשה פסקים הראשונים דמס' נדה. ולמס' שבת חסרה הגמרא
ירושלמית מספר כ"א עד סוף המסכתא, וכן נפקד הגמ' ירושלמית לספר ג'
דמס' מכות. ולמס' עדיות ואבות לא נמצא גם ירושלמית וגם לא בבבלי.
ונספך הירושלמי על הבבלי שיש לו גמרא לכל סדר זעירים ובבבלי לא נמצא
גמרא כי אם למס' ברכות, גם יש להירושלמי יותר על הבבלי גמרא למס'
שקלים. והנה התו' נדה ס"ז ע"א ד"ה וחברוק מביאין ירושלמי דפרק דם הגדה
ע"ש, הרי שהיתה בידהם גמרא ירושלמית לסדר דמס' נדה ומסתמא גם להפסקים
שלמני פרק זה. ובימי הדפסה ראשונה כבר כלו חמו. — וסרם נעמוד על זה
הענין יש לנו להקדים איזה הקדמות הוגעות ליסוד ועצם הירושלמי.

לכל הנה בענין בירושלמי ובבבלי יבואר כי כמו שיש הבדל רב כלשון
ובסגנון בין שני התלמודים אלה, כן יש שינוי ביניהם ובמדה מרובה יותר הן
בדרך סידור המשנה והברייתא והצעתן, הן בדרך משא ומתן של הלכה. —
גם יראה ויבין כל מעיין שגם בדברי האמוראים הירושלמיים הבאים בירושלמי
והובאו ג"כ בבבלי יש שינוי בהרכבה מקומות בין ב' התלמודים, וכן יש שינוי
בדברי האמוראים הבבליים הבאים בבבלי ובירושלמי. ועל ידי השינויים באלה
תתחזק השאלה וההבדחות בעצמה על ענין סידור הירושלמי וס' הם המסדרים.

גם יבין המעיין שגם במדרש המקרא ובהגדה יש הברל רב בין הירושלמי והבבלי. — ועל כל ענינים אלה נחקר בזה הפרק בחמשה מאמרים: (א) הצעת המשנה והברייתא בירושלמי ומה בזה בינו ובין הבבלי. (ב) דרך לימוד תלמוד ירושלמי ותלמוד בבלי. (ג) זכרון אמוראי בבבלי בירושלמי וזכרון אמוראי דארץ ישראל בבבלי. (ד) מסדרי הירושלמי ואופן סידורו של הירושלמי. (ה) הגדות בירושלמי ומה שיש בינו ובין ההגדות בבבלי.

א. הצעת המשנה והברייתא בירושלמי ומה בזה בינו ובין הבבלי.

כאשר נרדפה לדעת תוכן הירושלמי יצא לנו שנמצאו ביד חכמי איי נוסחאות שונות במשנה ורפאי בדיהן איזה נוסחא עיקרית. זה יוצא ממה דאיתא בירושלמי בהרבה מקומות על המשנה „אנן תנינן — אית תני“, „אית תני — אית תני תני“, „אנן תנינן — אית דלא תני“. ברכות פ"ה הל' ג'. האומר על קן ציפור יניעו רחמך וכו' אית תני תני על ואית תני תני עד. — שם סוף פ"ו אית תני תני מי דקרים ואית תני תני מי דקלים (ועיי' שבת פ"ד הל' ג'). — פאה פ"ח הל' א' אית תני תני נמושות ואית תני תני מושות. — כלאים פ"ב ריש הל' א' אנן תנינן שיש בה אית תני תני שנפל לתוכה. — שם פ"ח ל"א ע"ג ולא הליברקס אית תני תני תני נברקס ועיי' ירושלמי ריש פ"ה דשבת. — שם פ"ט ל"ב ע"ד משיחות של ארנגן אסורות אית תני תני מותרות. — סנהדרין פ"ו הל' י' אנן תנינן קליני אית תני תני תני קל אני. — ברכות פ"א הל' א' (ג' ע"א) אנן תנינן אכילת פסחים אית דלא תני אכילת פסחים. — ובכל אלה אית תני אית תני וכו' הבאים גם כן במקומות אחרים הכוונה איזה חכמים שנו המשנה בלשון זאת כל' היתה להם הגירסה זאת ולאיהו חכמים היתה ג' אחרת. ואך מעשים יוצאים מן הכלל שהכוונה באית תני שאיזה תנא חולק על המשנה. עיי' יבמות ריש פ"ב אית תני תני תני חליצה בלילה כשירה ואית תני תנא חליצה בלילה פסולה, וקאי אפלוגתא דת"ק ור' אליעזר שם משנה ב'. וכן סוכה סוף פ"ה ובעצרת אומר הילך מצה הילך חמץ אית תני תני תני הילך חמץ הילך מצה. זה אית תני תני הוא אבא שאול דברייתא הובא בבבלי שם. אבל במקומות שהבאנו והדומים להם הכוונה על גירסאות שונות כאשר יבין כל מעיין.

וכן נמצא „אנן תנינן — תני דבית רבי“ והכוונה ג"כ אנדרסאות שונות. פאה ריש פ"ג אנן תנינן של בין היתים תני דבי רבי שבין אילנות. — שבת פ"ד הל' א' (ו' ע"ד) אנן תנינן נסורת תני דבית רבי נעורת. — שם ריש פ"ז אנן תנינן כל השוכח עיקר שבת תני דבית רבי כל שאינו יודע עיקר שבת. — סוטה פ"ו הל' ד' גידול בר מינימין בשם רב כל מקום שהכשירו עדות האשה כאיש האיש מכחיש את האשה והאשה מכחשת את האיש ניתי עד אחד אמר נשמתא ואשה אמרה לא נישמתא אשה אמרה נישמת ועד אמר לא נישמתא תני דבית רבי כן.

וגם ממס' ברכות אשר בדינו יש להוכיח שהיו לפני חכמי איי נוסחאות

שונות במשנה. הגה מס' ברכות משונה מכל שאר המסכתות שבכל המסכתות של הירושלמי באה הפסקא המראה על המשנה בקיצור והובא אך תחילת מאמר המשנה, ובמס' ברכות באה הפסקא בשלמות. והגה הרבה פעמים משונה המאמר הבא בפסקא מן המאמר הבא במשנה, והגרול שבשניונים אלה נמצא ס"ט. שם איתא במשנה בראש הפרק על הדרים על הגבעות על הדמים ועל הגדרות ועל המרכרות הוא אומר ברוך עושה בראשית ר' יהודה אומר הרואה את הים הגרול אומר ברוך שעשה. את הים הגרול כזמן שהוא דוארו לפרקים. ובפסקא שם י"ב ע"ג איתא על הדרים וכו' אומר ברוך עושה בראשית ר' יהודה אומר הרואה את הים הגרול אומר ברוך שכרא את הים בזמן שדוארו לפרקים אומר ברוך עושה בראשית ע"כ. הרי לך מה שיש בין הגוססא במשנה ובין הגוססא בפסקא ומי לא יבין שהשינוי זה מורה על גירסאות שונות. וכבר העירו על זה בספרנו דרכי המשנה ס"ג.

וגם על זה יש להעיר כי נקל בעיני הירושלמי לשבש המשנה בקושיא או בדיקו של מה בכך ולפעמים גם בלי קר כלל. יומא ס"א איתא במשנה וביום הבפורים מחצות וינגלים מאשמורה הראשונה ובגמ' שם הל' ח' אמר ר' מנא לא מסתברא דאי לא (ס"ה לא מסתברא המשנה כאשר היא לפנינו אלא) יום הבפורים מאשמורת הראשונה וינגלים מחצות שלא יבואו לידי צמאון. — שקלים ס"א במשנה מטשנבין את הכהנים מפני דרכי שלום ובגמ' הל' ג' כיני מתניתא אין ממשנבין את הכהנים מפני דרך הכבוד (ועיי' ת"ש למשנה זאת). — והגה הבבלי מתחכם ומתהפך לכמה צדדן ונכנס לפעמים כדוחק וכדרך חסורי מחסרא וכדומה כדי להעמיד המשנה, לא כן הדין הירושלמי אם יש קצת קושי במשנה או שנראה כן בעיניו נכון חיש בידו לשבש המשנה. עירובין פ"ה ס"ז איתא במשנה אנשי עיר גדולה מהלכין את כל עיר קטנה ואנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה כיצד מי שהיה בעיר גדולה ונתן עידונו בעיר קטנה או שהיה בעיר קטנה ונתן עידונו בעיר גדולה מהלך את כל העיר וחתה לה אלפים אמה. וכגמ' פ"ט כיני מתניתא אנשי עיר גדולה מהלכין את כל העיר קטנה אנשי העיר קטנה אינן מהלכין את כל עיר גדולה כיצד (ס"ה) וא תני במתני' כיצד וכו' או שהיה בעיר קטנה ונתן עידונו בעיר גדולה מהלך את כל העיר (וכן צריך לומר נ"כ לית' כאן או שהיה בעיר קטנה ונתן וכו'). ועיי' בבלי עירובין ס"א והג' שם במשנה ואנשי עיר קטנה מהלכין ושם בגמ' ראש העמוד ואין אנשי עיר קטנה ושם אמר ר' נחמן מאן דתני אנשי לא משתבש ומאן דתני אין אנשי לא משתבש וכו' וחסורי מחסרא והכי קתני וכו'. — ר"ה ריש ס"ב במשנה אם אינן מכירין אותו משלחן עמו אחד להעידו בראשונה היו מקבלין עדות התורש מכל האדם משקילקלו וכו'. ובגמ' ריש הל' א' אמר ר' יונה הבין צורכה סתני בראשונה היו מקבלין עדות התורש מכל אדם אם אינן מכירין אותו היו משלחן עמו אחד להעידו אמר ר' יוס' אפילו כמתני' איתא היא (ועיי' בפ' הרמב"ם למשנה זאת).

ולעמוד על תוכן הדברים נעיר בקיצור על אופן סידור המשנה וכבר דרחנו בזה הדיבור בספרנו דה"ס ס"ג. בעל מסדר המשנה הוא הודיע בפי כל

רבי יהודה הגשיא המכונה בשם כבוד רבי, אבל כבר קדמוהו בזה ר' עקיבא ור' מאיר, ורבי הוסיף ורבה עליהם ושינה בהרבה מקומות הסדר וכו' עד שיצא חיבור חדש מתחת ידו ונקרא על שמו. ורבי עשה מהדורא תניינא בזקנותו ושנה לסעמים ההלכות אשר הציג במשנה בנעירתו כלל בעת אשר סידר המשנה בראשונה. עיי' בבלי ב"מ ס"ד ע"ז כ"ב מתני ליה רבי לריש בריה וכו' אמר ליה רבי שנית לנו בילדותך ותחזור ותשנה לנו בזקנתך וכו'. ועיי' ירושלמי ע"ז ס"ד הל' ד' ר' חיה בר אשי בשם רב ר' יהודה יתיב מתני לרי' שמעון במה (צ"ל בריה) הגברי מבטל עבודה זרה שלו ושל חבירו אמר ליה עד דהוה חילף עלך בן אית (צ"ל את) תניי תני הגברי מבטל עבודה זרה שלו ושל ישראל. — ובאשר נעין במשנה שבירושלמי ובמשנה בבבלי מציע שנוסחת המשנה הירושלמית ב"מ ריש ס"ד ע"ז ס"ד הל' ד' היא כמו ששנה רבי בילדותו: הבספ קונה את הוהב, נכרי מבטל עבודה זרה שלו ושל ישראל; ונוסחת המשנה בבבלי ב"מ ריש ס"ד ע"ז ס"ד נ"ב היא כמו ששנה רבי בזקנותו: הוהב קונה את הבספ, נכרי מבטל את שלו ושל חברו. וכבר עלה על דעת הגאון מהרש"ל רפאפארט ז"ל (ס"ט חסד חלק ב') שהמשנה בירושלמי היא מהדורא קמא כלל הסידור הראשון שסידר רבי בילדותו, והמשנה שבבבלי היא מהדורא תניינא ורב הודיר אותה לכבד כבוד יד לכבד ובה כל התיקונים אשר תיקן כבר רבי ע"ב. ואם בזה יגה קצת מזור להשינויים במשנה בין הירושלמי והבבלי אשר רבו במספר עיי' תו' בכורות ב"ב ע"ב ד"ה תידום ובספרו סי' לא עלתה עור ארוכה להמשנה שבירושלמי עצמה, כי המקומות שהבאנו לעיל אכן תנין ותני רבית רבי מורין לכאורה שהמשנה בירושלמי אינה המשנה ששנה רבי. וגם דאנו שקל בעיני הירושלמי לשבש המשנה ולפרוץ נדדה יותר ויותר מאשר נמצא בבבלי, ואך יתכן זה הדרך אם מצאו כבר משנה סדורה וערוכה.

לכן נעיר עוד שהחכמים אשר היו בימי רבי וקצת אחרי מותו הוסיפו על משנתו וזה יוצא בבירור ממה שבאו במשנה דברי רבי (וכבר הבאנו ברה"ט שם כל המקומות אשר נשנה במשנה ר' אומר וכדומה). ואלה החכמים ובראשם בר קפרא ולוי וגם ר' תימא (עיי' לקמן) סרו מגי' רבי במשנתו וקבעו להם לסעמים גירסאות אחרות. עיי' בבלי שבת ס"ח ע"א ולבר קפרא. דתני כלל גדול במעשה וכו'. ירושלמי ריש כתובות במשנה בתולה נישאת בזמן הרביעי וכו' שפעמים בשבת וכו' שאם היה לו טענת בתולים היה משכים לבית דין. ובגמ' ריש הל' א' בר קפרא אמר מפני שכתוב כם ברכה ס' בר קפרא לא היה שונה במשנתו שפעמים בשבת וכו' שאם היו לו טענת בתולים וכו' אלא היה שונה במשנתו הטעם משום ברכה (כן מורה עיקר הסוגי' שם. והמפרשים נלחצו הרבה בזה). — בבלי יבמות י' ע"א ואעפ"כ בדקה לוי במתניתיה. — והמשנה אשר סידר רבי היתה חסוד ובה החזיק בני דורו והבאים אחריו, אבל לא נמנעו מלהכניס לסעמים גירסאות אחרות של בר קפרא וכו' והרחיק הגי' של משנת רבי. ומה נולדו לכני' איי' נוסחאות שונות קצתן הביאו הגירסאות של רבי וקצתן הגירסאות של בר קפרא או של חכם אחר עד שלפעמים נסתפק

מי הוא בעל הגידסא. עיי' סכחים פ"י הל' ג' ר' שמעון בן לקיש אמר אם לא טבל פעם ראשונה צריך לטבל פעם שנייה (כלו' אינו צריך שני טיבולים) מתניתא פליגא על ר' שמעון בן לקיש שכלל הלילות אנו מטבלי פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים סבר ר' שמעון בן לקיש על הדין דבר קפרא, פ"י דשביל סבר הך משנה היא דבר קפרא ולא של דבי כלו' לא היתה כן סדורה במשנת רבי. הרי לך בכירוד שהיה ידוע להם שיש במשנתו משניות אשר הן ממשניות של חכמים אחרים.

ונראה כי לא רבו הוסיס אחרים מות רבי וקמו חכמי טבריא אשר הוא מקום התורה מאז ובפרט מימי ר' יוחנן ואילך והקיטו המשנה על מנתה, ומשנת רבי היתה להם ליסוד אבל בידרו גם איזה דברים של משנת בר קפרא וכו' והוסיפו אותם על משנת רבי, גם שיעו לפעמים המשנה של רבי על פי משנת בר קפרא ושאר חכמים. ועל פי התגחה הזאת היו באי' ג' נוסחאות של המשנה: המשנה כאשר יצאה מדי רבי כלל תוספות ומגרעת וחשיני, המשנה של בני טבריא בתוספות קצת ואיזה שינויים, המשנה של בר קפרא אשר בה היו הרבה שינויים ממשנת רבי. ואפשר שהיו עוד נוסחאות אחרות של משניות של חכמים אחרים בנק' לוי וכו'.

ויוכן בזה בטה דאיתא בירושלמי אכן תנינן את תני ובטו שזכרנו למעלה, והנך אנן תנינן הם בני טבריא ואית תני הם אשר החזיקו במשנת בר קפרא. — ויוכן ג"כ מה דאיתא אנן תנינן ותני דכית רבי, כי בית רבי החזיקו במשנת רבי ודרחיקו הנוסחא של בני טבריא והנוסחא של בר קפרא.

ונראה שאלה ג' נוסחאות היו בידי חכמי אי' זמן רב וגם האמוראים האחרונים נשתמשו בהן, לכן היה קל בידם לשבש המשנה וכמו שזכרנו לעיל, חז' ג"כ אשר הגיע לב ר' יונה לומר בטה פעמים לית בלליה דרבי בללין. עיי' יבמות פ"ט במשנה אילו מותרות לבעליהן ואסורות ליבטיהן וכו' כשר שגשא בשירה ויש לו אח חלל ובגמ' הל' א' כשר שגשא בשירה ויש לו אח חלל מותרות לבעל ואסורה ליבם הרא מטיעא לר' יונה דר' יונה אמר לית בלליה דרבי בללין כשר שגשא בשירה ויש לו אח חלל מותרת לבעל ואסורה ליבם לא כן אמר ר' יוסי כי ר' בון בשם רב נר ועבד משוחרר וחלל מותרין בכהונה כיני מתניתא כשר שגשא בשירה ויש לו אח חלל (מותרת לבעל ומותרת ליבם בצ"ל). והרבי נראה ד' מאוד שמשבש המשנה ע"י מה שאמר רב ובבבא מקומות מקשה גם הירושלמי גם הבבלי מן המשנה על רב והבבלי אומר דב סבר ליה כהאי חגא או סתרין בדרך אחר וכן הירושלמי אבל לא משבש המשנה מקמי רב, וזה מורה בכירוד על מה שהערינו שהיו להם נוסחאות שונות באיזה משניות חאת המשנה דיבמות היתה אחת מהן, ונוסחא אחת היתה הג' כשר שגשא בשירה מותרת לבעל ואסורה ליבם ונוסחא אחרת מותרת ליבם והברית הש"ס מהא דרב שהנוסחא מותרת ליבם היא עיקרת. (ועיי' בחידושי הרשב"א ריש פרק יש מותרות ודבריו קשים להולמן ואפשר שהיה לו נוסחא אחרת בירושלמי.

ועיי' בס' הרמב"ם להמשנה יש מותרות וכבר דברנו מזה בהוספות לדרכי המשנה). זהו הוא שאמר [הש"ס] מסייע לר' יונה דאמר לית כלליה דרבי בללך כלל' שנוסחת המשנה לפנינו אינה תמיד מיושרת ולכן אמרו ג"כ במקומות דרכה כיני מתני' וכמו שזכרנו.

הנה זהו הוא דרך הירושלמי בהצעת המשנה, לא כן דרך הבבלי כי כאשר נרד להמשנה דחלמוד בבלי יבואר שחכמי בבל קיבלו המשנה של חכמי טבריא, כי בכל המקומות אשר נמצא בירושלמי אגן תנינן אית חגי, אגן תנינן דבית דבי חגי, המשנה בכלית היא כמו המשנה של אגן תנינן עיי' במשנה בכלית במקומות שהבאנו לעיל. אך גם במשנה של חכמי טבריא עשו לפעמים חכמי בבל תיקונים ובודרו בהגדראות היותר טובות כהך דפיד דביס הזהב קנה את הכסף והך דפיד דע"ז נכרי מכיל עבודה זרה שלו ושל חברו, וכן יבמות דיש פ"ס ליתא במשנתנו כשר שנשא כשרה ולו אח חלל. — והנראה שהאמוראים דבבל, ובשרם הראשונים, ידעו עוד אלה נוסחאות החזיקו לפעמים כהן. עיי' שבת קמ"ג דאמר ר"ג על המשנה כשרא מעבירין וכו' אנו אין לנו אלא ב"ש ס"י יהודה וכו' ס"י שמעון כלל' המשנה מחלפת ע"ש ברש"י. והל' אנו אין לו מורה בבית דור שהיו בזה גידסאות שונות ור"ג החליט שעיקר חגי כשרא מסלק את המבלא כולה ומגדלה. וכאמת איתא כן חגי במשנה ירושלמית סוף פרק נוסל כשרא מסלק את המבלא כולה וכו' ובהוא מעבירין מעל השלחן (וכן הוא תוספתא שבת פ"ו). — שם סי' על המשנה כלל גדול אמרו בשבת כל השוכה עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אית חייב אלא אחת רב ושמואל דאמרי תרזויהו בתניק שנשבה לבין הנכרים אבל הבד ולכסוף שכה חייב על כל אחת ואחת תנן השוכה עיקר שבת לאו מכלל דהוא ליה ידיעה וכו' ע"ש הסוגי' ובירושלמי שבת ריש פ' ז' איתא אגן תנינן כל השוכה עיקר שבת חגי דבית רבי כל שאני יודע עיקר שבת (והיינו תניק שנשבה לבין הנכרים. אך בירושלמי שם איתא דב חגי מתניתין ופטר לה אי זהו שאני עיקר שבת קטן שנשבה בין הגוים). — בבלי עדוכין ס"א ע"א ור' ארי' אנשי אנשי חגי וכו' אמר ר' נחמן מאן דחגי אנשי לא משתבש ומאן דחגי לא אנשי לא משתבש ועיי' בירושלמי עדוכין פ"ה שהבאנו לעיל כיני מתניתא וכו' ואין אנשי עד קטנה וכו'. ולפי מה שהקדמנו בא דב נחמן לומר שהיו ב' גידסאות, חגי' האחת כמו שהוא במשנה בירושלמי שם ואנשי עד קטנה מהלכין וחגי' אחת אין אנשי עד קטנה מהלכין, והנראה ירושלמית תוסס לעיקר חגי' האחת, ור' נחמן הבבלי ידע הגך ב' גידסאות אך גם חגי' אנשי עד קטנה מהלכין לאה יתה רחוקה בעיניו לכן אמר מאן דחגי אנשי לא משתבש וכו'. — ולפעמים מצינו שאיזה אמורא שנה לחופך מן המשנה שלפנינו בלי שדחקו איזה קר לכך. בבלי שבעות פ"ה איתא במשנה היו שניהם חשודים חזרה השבעה למקומה דכ"ר ר' יוסי ר' מאיר אמר יחלוקו ובגמ' שם מ"ז ע"א איתא אמר ר' יוסף בר מניסי אמר ר' נחמן ר' יוסי אמר יחלוקו. — וכן ביט ח' ע"ב מסך שמואל המשנה בלאים פ"ה נ' המנהיג סוסג את הארבעים וחדיש בקרן סוסג את הארבעים ר"ט פוסד ושמואל

תני וחכמים פוסקין ע"ש. זה נראה ג"כ משום שהיתה לו לאמורא גי' אחת ע"ם הגוססאות שזכרנו והיא ישרה בעיניו. — ומזה שזכרנו תנא ודעת כמה שתמרו רבים הא"ך מנה הש"ס בקל המשנה ואמר איפוך או תני פסוד מותר וכו' במקום דאיתא במשנה 'חייב ואסור וכו' ולהפך, והוא משום שמצא לו בעל המאמר עוד באחת מן הגוססאות אלה.

ודע דלפעמים הכריעו חכמי בבלי הגי' במשנה ע"י הגי' שהחזיקו בה חכמי איי. עיי' שבתות ל"ז סוף ע"א והא לית לי לר"ם מבלל לאו אתה שומע הן איפוך בי אתא ר' יצחק תנא כדתנן אמר ר' יוסף השתא דאנן תנן הכי וכו' אתי ר' יצחק תני הכי ש"ס דקא תנן. וע"ש בתו רמב"ן ור"ן שכן קיימא המסקנא (ולר"ח דרש"י יש שיטה אחרת בזה ע"ש).

ומצינו לפעמים בבבלי שהוסיפו או נרעו תיבה אחת והענין מוכיח שלא עשו זאת ע"ס איהו נוסחא כ"א על ידי איהו אוקימתא אשר נראה להם כדי להכריע אך הלכו בזה לאט לאט וגמגמו מלהגיה הרבה. עיי' זכרים קיד ע"ב מחוסר זמן וכו' והני בני אשמות נינהו אמר זעדי תני מצורע בהדיהו עולותיהן ושלמיהן והני בני שלמים נינהו אמר ר' ששת תני נזיר דזעדי קבעה תנאי דרב ששת לא קבעה תנאי. וכן הוא במתני בראש הספק הוולדות והמצורע אבל נזיר לא תנא במתני, וכבר פ"י רש"י קיד ד"ה דרב ששת ומזהו אגן משנינן לה בגמ' וקבעינן לה בגמ' הכי בכל חיסורי מחסרא דשים עביל (ולתר' שם ד"ה זעדי דרך אחד בזה). ונראה דמשום הכי לא קבעו הא דרב ששת במתני דכיון שזכר הגיהו המשנה והוסיפו תיבת מצורע לא רצו להגיה יותר ולהוסיף גם תיבת נזיר, ובתרו לסמוך על הדרך חיסורי מחסרא וכמו שפ"י רש"י. — ואלה השינויים בתיבה אחת אשר אינם ע"ס איהו נוסחא והשים שינה מדעתו הם מעשים חריגים בספרנו פ"ג. — וגם בירושלמי נראה שהגיהו לפעמים איהו תיבה בלי שמצאו סעד מן נוסחא מהגוססאות. מוסה ס"ד איתא במשנה ירושלמית מתו בעליהן עד שלא ישתו בית שמאי אומרים נוטלות כתובה ולא שותות ובית הלל אומרים לא שותות ולא נוטלות כתובה ועיי' בבלי יבמות ל"ח ע"ב ות"י שם ד"ה ב"ה' (והגי' שלהן היתה במשנה מוסה לא שותות ולא נוטלות כתובה וכתבו שהגיהו ע"ס מה שהגיה הש"ס). והירושלמי מביא המשנה כאשר הוא מונה בבבלי ולא נראה כלל שהירושלמי הגיה ע"ס הבבלי (וכמו שישערו בתיבורט פ"ג צד 221) אלא שהירושלמי עשה מעצמו הגהה קטנה זאת. — ובתיבורט שם העיר על הא דאיתא בבלי מוסה מד במשנה שתחילת נפילה ניסה. ובמשנה ירושלמית שם פ"ה איתא שתחילת נפילה ניסה, והוא נראה ג"כ שינוי שעשה הירושלמי מעצמו ולא ע"ס הגי' דאיהו נוסחא ע"ב אך באמת בגמ' ירושלמי מוסה כ"ז ע"א איתא בני מתניתא שתחילת נפילה ניסה ע"ב ה"י דעיקר נוסחת המשנה בירושלמי שתחילת ניסה נפילה, והוספים שינוי ע"ס מסקנת הש"ס).

ודאי עוד להעיד שלפעמים נוסחת המשנה שביירושלמי היא כנוסחת המשנה בבבלי המעיד בשם ירושלמי יראה שהיתה במשנה בירושלמי נוסחא

אחת והסורים שינו אותה בלי עיון ע"ס המשנה בבבלי. ועין הראינו כזה הרבה בספרנו ס"ג חלק נוסחאות המשנה ובהתוספות הנספחות לו לא ראינו להאריך מה בזה, ואך אחת נזכר לדוגמא. הנה במשנה בבבלי מעשר שני ס"ב מ"ג איתא בית שמאי אומרים כל מעשה במהרה חוץ מחסיפתה ובית הלל אומרים כל מעשה בטומאה חוץ משרייתיה. וכן היא הגי' במשנה בירושלמי, אבל באמת הגי' זאת מונה ע"ס הגי' דהמשנה בבבלי, ועיקר הגי' בירושלמי בשרא כל מעשה במהרה ובהיא כל מעשה בטומאה חוץ מחסיפתה, והכי איתא שם בגמ' הל' ג' תני זו דברי ר' מאיר אבל דברי ר' יהודה אומ' בשרא כל מעשה במהרה חוץ מחסיפתה ובהיא כל מעשה בטומאה חוץ משרייתיה. ח"ל התוספתא ס"ב בשרא כל מעשה במהרה חוץ מחסיפתה ובהיא כל מעשה בטומאה חוץ משרייתיה ע"כ וכמו שהובא בגמ' הרי מוכח מן הגמ' שעיקר הגי' במשנה ירושלמית בשרא כל מעשה במהרה ובהיא כל מעשה בטומאה חוץ מחסיפתה והסורים שינו הגי' להשוות אותה עם גי' המשנה בבבלי.

ונבוא עתה להצעת הברייתא בירושלמי והתבאר בינה ובין הצעת הברייתא בבבלי.

ברייתא היא שם כולל להמאמרים אשר נזכרו בתוספתא (כן היא דעת רש"י והיא נכונה ומסודרת ע"י בספרנו שם ס"ה), ומכילתא ספרא וספרי (ע"ש), וכוללת ג"כ הלכות ומאמרי התנאים אשר לא נזכרו בר' ספרים אלה והם בעיקרם מן התוספתא ואכזרו באורך הזמן. — ור' חייא ור' אושעיא המה קיבצו ורבה הלכות ומאמרי התנאים אשר לא אספם דבינו הקדוש אל המשנה ועשו אותם חיבור בפני עצמו. ובירושלמי וכן בבבלי, נאמר הרבה פעמים תני ר' חייא תני ר' אושעיא והכוונה על התוספתא. ובירושלמי קידושין ס"א סוף הל' ג' נקרא ר' אושעיא אב המשנה כל' מחבר התוספתא, וכבר דברנו ע"כ בספרנו ס"ה ועיי' לקמן.

והנה מצונו גי' הברייתא בירושלמי משונה מגי' הברייתא בבבלי ולפעמים גם מהפך להפך. עיי' ירושלמי ברכות ס"ו הל' א' ר' יעקב בר' אחא אמר איתפלגין ר' נתן (צ"ל ר' נחמיה וברכות שם לקמן וכן הוא בדפוס אמשטילדרס) ורבנן ר' נתן (נחמיה) אמר המוציא לחם מן הארץ ורבנן אמר מוציא לחם וכו' ר' ירמיה בריך קומי ר' זעירא המוציא לחם מן הארץ וקלסיה מה בר' נחמיה וכו' ובבבלי ברכות ל"ח ע"ב איתא ת"ד מה הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ר' נחמיה אומר מוציא לחם מן הארץ וכו'. וכוזה מצונו הרבה ברייתות משונות בין הירושלמי להבבלי ולפעמים הן סותרות לגמרי אחת את אחת. וכתחלת העין נראה שיש לשמוע אל הברייתות שבירושלמי, כי הברייתות לקחות לרוב מן התוספתא והתוספתא נתחברה בא"י וכמו שזכרנו. אך כאשר נרד אל התוספתא יבואר שלפעמים היא מסכמת עם הבבלי ונגד הירושלמי, ולפעמים עם הירושלמי ונגד הבבלי ולפעמים לא עם הירושלמי ולא עם הבבלי. בבלי ברכות נ"ב ע"א דתניא אמר ר' יהודה לא נחלקי ב"ש ובה על

המזון שבתחילה ועל הכדלה שהוא בסוף על מה נחלקו על המאור ועל
הבשמים ב"ש אומרים מאור ואח"כ בשמים וכו' אומרים בשמים ואח"כ מאור.
ובירושלמי שם פ"ח הל' א' איתא אמר ר' יהודה לא נחלקו בית שמאי ובית
הלל על כרבת המזון שהיא בתחילה וכו' על מה נחלקו על הגר ועל הבשמים
שבית שמאי אומרים בשמים ואח"כ גר ובית הלל אומרים מאור ואח"כ בשמים
(ועיי' ברי"ף פ' אלו דברים). והב"י"ת זאת היא מדרוספתא פ"ה ושם איתא
כאשר הוא בבבלי שביש אומרים על המאור ואח"כ בשמים וכו' אומרים
בשמים ואח"כ מאור. — בבלי סוכה ריש החליל ת"ד החליל דוחה את השבת
דברי ר' יוסי בר' יהודה וחכאי אף י"ט אינו דוחה. ובירושלמי ריש החליל
איתא הא של קרבן דוחה מתנייתא דר' יוסי בר' ר' יהודה דתני חליל של קרבן
דוחה את השבת דברי ר' יוסי בר' ר' יהודה וחכמים אומרים אינו דוחה לא את
השבת ולא את יום טוב. ובתוספתא פ"ד החליל אינה דוחה את השבת בתחלתו
דברי ר' יוסי בר' ר' יהודה, והוא בבבלי. וכן בתוספתא סוף פ"ק דערבין
החליל אינה דוחה את השבת ר' יוסי בריי יהודה אומר דוחה, ולא נזכר כלל
של עבודה. ועיי' בבבלי שם המחלוקת בזה בין ר' יוסף ובין ר' ירמיה בר
אבא. — בבלי ביצה ג' לישראל קציעות שדרסה על פי ענול וכו' ד"ט אומר
ר' אליעזר אומר רואין את העליזות באילו הן פירות והתענוגות מעלות את
העליזות ר' יהושע אומר אם יש שם מאה פוסין יעלו וכו' ר' יהודה אומר
ר' אליעזר אומר אם יש שם מאה פוסין יעלו ר' יהושע אומר אפי' יש שם
ג' מאות פוסין לא יעלו. ובירושלמי תרומות פ"ד מ"ג ע"א איתא לישראל קציעות
וכי ר' ליעזר אומר אם יש שם מאה ליטין יעלה אם לאו לא תעלה ר'
יהושע אומר אם יש שם מאה פוסין תעלה ואם לאו הפוסין אסורין והשוליים
מותרין דברי ר' יודה ר' מאיר אומר ר' ליעזר אומר אם יש שם מאה
פוסין תעלה ואם לאו הפוסין אסורין והשוליים מותרין ר' יושע אומר אפי' אם
שם שלש מאות פוסין לא תעלה ובתוספתא תרומות פ"ה הוא בטעם מלה
במלה כמו בבבלי ע"ש. — ופעמים התוספתא מסכמת עם הירושלמי ונגד
הבבלי. ירושלמי כרבות פ"ה י"ב ע"ב ביצה פ"ה הל' ד' חמשה דברים נאמרו
בנחלת חמשה בשלהבת נחלת של הקדש מועלין בה והשלהבת לא נהגין
ולא מועלין נחלת של עבודה דה אכורה ושלהבת מותרת המודר הנאה מתכור
אסור בנחלתו ומותר בשלהבתו המוציא את הנחלת לרשות הריבם חייב והשלהבת
ספור מברכין על השלהבת ואין מברכין על הנחלת. ובבלי ביצה ל"ט תנו
רבנן ה' דברים נאמרו בנחלת הנחלת כרגלי הבעלים ושלהבת בכל מקום נחלת
של הקדש מועלין בה שלהבת לא נהגין ולא מועלין נחלת של ע"ז אסורה
ושלהבת מותרת המוציא נחלת לידיו חייב ושלהבת ספור המודר הנאה מתכור
אסור בנחלתו ומותר בשלהבתו. ובתוספתא ביצה פ"ד איתא כהירושלמי. —
ירושלמי פאה פ"ז י"ט ע"ג עומר שנמלו וזוליו (לזוליו) לעד ונתנו על
גבי תבדו ושכח את שניהן התחתן שכחה והעלין אינו שכחה ר' שמעון אומר
שניהן אינן שכחה התחתן טפני שהוא טבוסה והעלין טפני שזכה בו. ובבלי
סוטה פ"ה ע"א איתא עומר שהחזיק בו לחוליו לעד וכו' ר' שמעון בן יהודה

אמר משום ר' שמעון שניהם אינם שבה התחתן מפני שהוא סמוך והעליין
מפני שהוא צף. ובתוספתא סאה ס'ג איתא בגי' הירושלמי. (ואפשר שדרך
דבבלי הוא ברייתא אחרת כי בבבלי נזכר ר' שמעון כן יהודה משום ר' ש
ובירושלמי ובתוספתא איתא סתם ר' ש.) — ירושלמי תרומות ס"ח הל' ב'
מעשה במגורת של דיסקוס כיבנה שנפגמה ונסדרה ונמצאת חסירה והיה ר'
סרפון מטהר ור' עקיבה מטמא. . . . אמר ר' סרפון למה זה דומה לעומד
ומקריב על גבי המזבח ונדע שהוא בן טרופה או בן חלוצה שעבודתו כשרה
אמר ר' עקיבה למה זה דומה לעומד ומקריב על גבי המזבח ונדע שהוא בעל
מום שעבודתו פסולה אמר לו ר' סרפון מה עקיבה אני מרמה ליה לבן טרופה
ואת מרמה ליה לבעל מום נראה לסי דומה אם לבן טרופה הוא דומה נלמדנו
מבן טרופה ואם לבעל מום הוא דומה נלמדנו מבעל מום אמר לו ר' עקיבה
מקדו ססולו כגופו ובעל מום פסולו כגופו ואל יזכר בן טרופה שפסולו מחמת
אחרים מקדו פסולו ביחוד ובעל מום פסולו ביחוד ואל יזכר בן טרופה שפסולו
בבית דין. ובבלי קידושין ס"ז הובא כל זה ושם איתא מקדו פסולו ביחוד
ובעל מום פסולו ביחוד ואל יזכר בן טרופה ובן חלוצה שפסולו בשנים
(וע"ש שמדייק דבא מזה דאין אחד נאמן בהלה שותק והוא לכר ע"ס הגי'
שפסולו בשנים דלפי הגי' שפסולו בבית דין אין לפרש שמה שנאמר
בברייתא שפסולו ביחוד כי אם על דרך שהשיב שם אבי' שלח אחיו כל'
שהוא בעצמו יכול לברר אם יש בו מום). ובתוספתא מקראות ס"א והוכחה
בריש מקראות ס"ב מ"א איתא כמו בירושלמי ואל יזכר בן טרופה ובן חלוצה
שפסולו בבית דין. (דבריו ה"ש צ"ע שכתב שם אחד שהביא התוספתא
ח"ל ס' בעל מום פסולו ביחוד בקדושין פרק האומר ס"ז דייקנן האי בעל
מום פסולו ביחוד היכי דמי וכו' ולא הרגיש במה שיש בין נוסח התוספתא
ובין הגמ' דקדושין. ודברי רבא שם אינם עולים כלל לפי גי' התוספתא). —
ומצינו שהתוספתא אינה מסכמת לא עם הירושלמי ולא עם הבבלי. תוספתא
סאה ס"א אמר ר' שמעון מפני ארבעה דברים אמרה תורה לא יתן אדם סאה
אלא בסוף שדהו מפני נזל עניים ומפני ביטול עניים ומפני מראית העין ומפני
הרמאים. ובירושלמי סאה ס"ד הל' ג' (י"ח ע"ב) תני בשם ר' שמעון מפני
חמשה דברים לא יתן אדם סאה אלא בסוף שדהו מפני נזל עניים ומפני
ביטול עניים ומפני הרמאין ומפני מראית העין ומשום שאמרה תורה לא תכלה
סאת שרך. ובבבלי שבת כ"ג דתניא א"ר שם בשביל ד' דברים אמרה תורה
להגות סאה בסוף שדה מפני נזל עניים ומפני ביטול עניים ומפני החשד ומשום
כל תכלה ע"כ הרי דהתוספתא אינה לא כפי מה שהובא בירושלמי ולא בבבלי.
(ואפשר שנתקן התוספתא על פי התירוצן דרבא בבלי שם אמר רבא מפני
הרמאין ועיי' לקמן. ובת"כ ס' קדושים איתא כמו שהוא בבבלי מפני ד' דברים
וכו' ומשום שאמרה תורה לא תכלה סאת שרך אך כמקום דאיתא בבבלי
מפני ד' דברים אמרה תורה איתא בת"כ בשביל ארבעה דברים אמרו). —
הן אלה קצת השינויים דבין הבבלי והירושלמי דסדר זרעים כתוספתא (וכן
שני התלמודים והתוספתא) ודכו כמו דכו בשאר סדרים.

ומלבד השנייים בברייתא בן הירושלמי והבבלי יש עוד להעיר שיש ברייתות גדולות ועיקרות שהיו ידועות לירושלמי ולא לבבלי ויש שהיו ידועות לבבלי ולא לירושלמי. ירושלמי תרומות פ"ו הל' א' והובא בגילה פ"א הל' ח כתובות פ"ג הל' א' דתני ר' נתניה בן הקנה אומר יום הביסורים בשבת לחשלוטין ור' שמעון בן מנסיא אומר במחוייבי סתיות כך חייבי סתיות ביד ע"כ ויש ג"ם בן ר' נתניה ובין ר' שמעון בן מנסיא נערה נדה ואחות אשתו וכדמפרש השם שם, דל' נתניה מה שבת אין לה היתר אחר איסורה ויה"כ אין לו היתר אחר איסורו והני הואיל ויש להן היתר אחר איסורן משלם ולר"ש בן מנסיא שבת יש בה סת ויה"כ יש בו סת והני הואיל ויש בהן סת אינו משלם ע"ש והבבלי אינו מזכיר בשום מקום זה ויש בן מנסיא ועיי' כתובות ל' ע"א אמר ר' חסדא הכל מודים (כל' שמעון התמי ור"ש בן מנסיא ע"ש כ"ט ע"ב) בבא על הנדה שמשלם קנס ומה יצא בבירור שלא היה ידועה להבבלי ברייתא דר"ש בן מנסיא. — קדושין פ"א הל' א' שבתות פ"ו הל' א' המענה בית שמאי אומרים טעה ובית הלל אומרים שתי מעין, ובבבלי פסוק בכל מקום המענה שתי כסף ולא לישתמים בשום דוכתא להביא מחלוקת ב"ש וב"ה בזה. — דמאי פ"ו כ"ה ע"ד תני ישראל וגו' שקנו שדה בסוריא הרי הוא כסבל ובמעשר מעורבין זה בזה דברי רבי, וכן הוא תוספתא תרומות פ"ב. ובבלי גיטין פ"ז ת"ש ישראל גבוי שלקחו שדה בשותפות וכו' והשם מוקף לה שם בסוריא.

ולחפץ מצנו ברייתות ידועות לבבלי ולא לירושלמי. בבלי מגילה כ"א ע"ב תנא הפותח מברך לפניו והתחת מברך לאחריו. ובירושלמי טרבות פ"ו י"א סוף ע"א ר' זעורא בעי אלין שלשה קדויות מה את עבד לון בשלשה שאכלו כאחת או בשלשה שאכלו זה בפני עצמו זה בפני עצמו זה בפני עצמו אין תעבדינן בשלשה שאכלו כאחת הראשון מברך ברכה ראשונה והאחרון ברכה אחרונה והאמצעי אינו מברך כל עיקר אין תעבדינן בשלשה שאכלו זה בפני עצמו זה בפני עצמו זה בפני עצמו זה בפני עצמו אסילו האמצעי מברך, והשם לא ששם לה ע"ש. וגם כמ"א מצינו שלא היו ידועות ברייתות לירושלמי והובאו בבבלי. ירושלמי סוכה פ"ה סוף הל' ב' מה ביד כולם מאה ועשרים לזן או ביד כל אחד ואחד מאה ועשרים לזן ולא איששטא, ובבלי סוכה ג"כ ע"ב איתא ת"ש ובדידהם כדי ששן ששן של שלשים שלשים לזן שהם כולם מאה ועשרים לזן. — וגם הברייתות אשר נמצאו בתוספתא שבידינו לא הובאו לפעמים בירושלמי (זה ג"כ משפט הבבלי) דמאי פ"ב ריש הל' א' אמר ר' לעזר לא שנו אלא הלוקח מן הגוי אבל הלוקח מישראל דמאי ר' יוחנן אמר לא שניא היא הלוקח מישראל היא הלוקח מן הגוי דמאי. ... התיב ר' הושעיה והא מתניתא מסייעא לר' יוחנן דתני אמר ר' יודא לא התירו רימוני בן חציר גבע אלא שהן מתעשרין ודאי בכל מקום מה בן קיימן אם בלוקח מישראל בהרא דתנינן ודאי אלא כי בן קיימן בלוקח מן הגוי הא שאר כל הדברים דמאי אמר ר' שמואל כד רב יצחק כודאי אנן קיימן ובלוקח מישראל אנן קיימן חסתר שהיה אגרוניסום גדול וכו' ובתוספתא דכלים מ"ב פ"ו איתא כפידוש לא התירו ראמוני בן חצורין גבע של בית

(צל בן וכן הובא ס"ש וכראש כלים פ"ו מ"ה ע"ש) הכותים אלא שמתעשרין בכל מקום. — שביעית פ"י הל' ו' (ל"ט ע"ד) מ"ו לכתוב לאשה על ניכמי בעלה. ובמקומו בתוספתא שם (פ"ה) איתא ר' חזנסתא אמר כותבין לאשה על נכמי בעלה.

גם זאת יש לדעת שלפעמים הובא בבבלי ברייתא כפי מה שמתרין ומישר אותה הירושלמי ונשנית בעיקרה במגנן אחר, ולפעמים הובא בירושלמי הברייתא כפי התירוק והתיקון של בבלי. ירושלמי ד"ש כתובות בר קפרא אמר מפני שכתובים הם ברכה והלא אין כתיב ברכה אלא בחמישי ובשישי בלבד בחמישי בעופות ובדגים בשישי באדם והנה אמר ר' יוסי מעטא דבר קפרא רביעי אור חמישי חמישי אור שישי. ובבלי כתובות ה' ע"א איתא ת"ש דתני בר קפרא בתולה נשאת ברביעי ונבעלת בחמישי הואיל ונאמרה בו ברכה לדגים אלמנה נשאת בחמישי ונבעלת בשישי וכו' הרי שהביא הבבלי לשון הברייתא כמו שמתרין אותה הירושלמי. — ירושלמי ריש סנהדרין דבי אבמר בשנים הכתוב מדבר. . . ר' אבהו בעי וטרי דיני ממנות בהמשה ושיגמר בכ"ג (צל ב') אשכח תני ר' חזקיה הואיל ואמרה תורה הרוג על פי מים הרוג על פי עדים מה עדים שנים אף מים שנים אין בית דין שקול מסיפין עליהן עוד אחד הרי ה'. ובבלי שם ג' ע"ב הובא בהחלט ת"ד דיני ממנות בשלשה ר' אבמר בהמשה כדי שיגמר הדין בשלשה, והוא ע"ס מה שעולה מקישות ר' אבהו ומאקימתא דר' חזקיה. — ולפעמים מביא הירושלמי ברייתא כפי מה שמתרין אותה הבבלי. בבלי ב"מ נ"ד ע"ב תני תנא קמיה דר' אלעזר ואם בהמה וסרה בערכך מה בהמה טמאה מיוחדת שחתלתה וכולה לשמים וטועלין בה אף כל שחתלה הקדש וכולה לשמים טועלין בה אמר ליה ר' אלעזר לתנא בשלמא כולה לשמים וכו' דילמא לענין חומש קאמרת ע"ב ובירושלמי מעשר שני פ"ג הל' ג' (כ"ד ע"א) אמר ר' לעזר ותני כן אם בהמה טמאה וסרה בערכך מה בהמה טמאה מיוחדת שהיא תחלת הקדש מוסף חומש אף כל שהוא תחלת הקדש מוסף חומש. והוא ע"ס מה שמתרין ומתקן הבבלי. — ויותר מזה מצינו שהירושלמי אומר בסדרוש שהך ברייתא נשנת בבבלי. עיי' סוכה פ"ג הל' י"ד אלא מן הרא דאמר ר' אילא ותניי תמן כך היה המנהג בירושלים אדם הולך לבית הכנסת ולולבו בידו קרא את שמע ומתפלל ולולבו בידו נכנס לבקר את התולה ולולבו בידו. והברייתא זאת איתא בבלי סוכה פ"א תנא ר' אלעזר בר צדוק אומר כך היה מנהגן של אנשי ירושלים אדם יוצא מביתו ולולבו בידו הולך לבית הכנסת ולולבו בידו וכן איתא שם בתוספתא פ"ב.

גם על זה יש להעיר שלפעמים הברייתות התלמוד בבלי הובאו בירושלמי בל' מיטרא דאמורא, וכן טאמריס דתוספתא באים בירושלמי על שם אמוראי. בבלי ברכות ג"ג ע"ב תנו רבנן נהלים לחישות מברכין עליהן ובירושלמי שם פ"ה י"ב ע"ב רבי חייא בר אשי בשם רב אם היו הנהלים לחישות מברכין. — בבלי מסכת קה. ע"א איזיכיה כבוד יום וכבוד לילה כבוד יום

קודם ואם אין לו אלא כוס אחד אומר עליו קידוש היום מפני שקידוש היום קודם לכבוד יום, והוא מן התוספתא ברכות פ"ג. ובירושלמי סוף פ"ז דברכות איתא אמר ר' תנחום בר יודן כבוד היום קודם לכבוד לילה קדושת הלילה קודמת לקדושת היום. — בבלי ב"מ ק"א ע"א אלא הא דתנינא ר' יהודה אומר המקבל שדה אבותיו ממציק נכרי מעשר ונותן לו. ובירושלמי דמאי פ"ז איתא במשנה ר' יהודה אומר אף המקבל שדה אבותיו מן הגוי מעשר ונותן לו ובגמ' שם סוף הל' ב' א"ר יוחנן מן המסיקין. ובירושלמי מוסיף שם מתוך שאת אומר לו כן אף הוא דוחק עצמו ופודה אותה. ועיי' בבלי שם מאי מעמא קנסותו רבנן א"ר יוחנן כרי שיהא ברה בידו והוא כעין דברי ר' יוחנן בירושלמי עיי' רש"י שם, הרי דקצת המאמר של ר' יוחנן בירושלמי תני ליה הבבלי בשם ר' יוחנן וקצת המאמר תני ליה בל' בריית' "דתנינא. — וכן הוא לפעמים מימרא דאמורא בירושלמי מה שהוא ברייתא דתוספתא. תרומות פ"ד הל' ג' בינונית אחד מחמשים א"ל לוי כתיב וממחצית בני ישראל תקח אחד אחד מן החמשים כל שאתה אוחו ממקום אחד הרי הוא כזה מה זה אחד מחמשים אף מה שאת אוחו ממקום אחד הרי הוא כזה וכו' ודעה אחד מחמשים דכתיב וששיתם האיסה מחומר השעורים (ורובא תו' כתובות צ"ט ע"ב ד"ה פחת ועיי' רש"י חולין קל"ז ע"ב ד"ה דאורייתא בס'). ובתוספתא שם פ"ה איתא אמר ר' יוסי מנין לתרומה שהיא אחד מחמשים שנא' וממחצית בני ישראל תקח אחד אחד מן החמשים אף מה שאחת לך ממקום אחד הרי הוא כזה מה זו אחד מחמשים אף זו אחד מחמשים מנין שאם תרם ועלה בידו אחד מחמשים שתורמתו תרומה שנא' ואת התרומה אשר תרמו ששית האיסה מחומר החמים וששיתם האיסה מחומר השעורים. — ועיי' ירושלמי דמאי פ"ז משנה המזמין את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמין על המעשרות אומר מערב שבת מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר וכו'. ובגמ' הל' א' תני ר' יהודה אומר מה מעמא דר' יהודה ויש אדם מתנה על דבר שאינו ברשותו. ובתוספתא שם פ"ד כל זה מדברי ר' יהודה עצמו דהכי איתא שם אמר ר' יהודה היאך זה מעשר דבר שלא בא לתוך ידו.

ולברר הספקות אלה נעיר על אופן סידור התוספתא ואיך הטבעו אשיותיה ואיך נשלמה כאשר היא לפנינו. כבר הואלנו לדבר שר' חייא ור' אושעיא נקבו בשם מחברי התוספתא. ועיי' דרכי המשנה פ"ה בכונת המאמר בבלי סנהדרין פ"ז סתם תוספתא ר' נחמיה ואליבא דר' עקיבא שר"ע הניח יסוד תוספתא ור' נחמיה התחיל לסדר אותה על פיו. — והנה כמה שנאמר ר' חייא ור' אושעיא חיברו התוספתא נראה שאין הכונה שחיברו אותה כאגודה אחת אלא שר' חייא אסף הבריות לחיבור אחד ואחריו בא ר' אושעיא ואסף ברייתות אחרות עד שעיי' שניהם נשלמה התוספתא. וממה שנקא ר' אושעיא אב המשנה וכמו שזכרנו לעיל נראה שהוא חיבר החלק הגדול מהתוספתא. — גם נראה שר' חייא לא אסף מתחילה ההלכות וכו' לעשות אותן ספילה להמשנה וכאשר הוא ענין התוספתא עיי' בספרנו שם אבל היתה עצתו בראשונה לחקן משנת רבי ולהציג לפעמים הלכות אחרות במקום הלכות המשנה של

רבי וכמו שזכרנו לעיל במשנת בר קפרא. והראייה לזה ממה דאיתא בירושלמי בקצת מקומות אן תנינן. . . תני ר' חייא. עיי' שבת ס"א ג' ע"א אן תנינן סמוך למנחה תני ר' חייא סמוך לחשיכה. — עיי' ס"א הל' ה' אן תנן תרנגול לבן תני ר' חייא תרנגול סתם. ועיי' דיש ברכות אן תנינן משעה שהבהנים נכנסין לכול בתרומתן תני ר' חייא משעה שדרך בני אדם נכנסין לאכול סתן בליל שבת, ושם אי' לפרש הק' תני ר' חייא כ"א ששנה ר' חייא במשנתו ולא בתוספתא וכמו שזכרנו בסדרושנו שם. — ור' חייא עזב במשך הימים עצתו וראה לספוח הברייתות על המשנה (ולא להציגן במקום הלכות המשנה) ולחבר התוספתא. ור' אושעיא הוסיף על התוספתא, אבל מעשה דר' אושעיא הוא לא לבד התוספתא דהרי ר' אושעיא אסף ג"ב ברייתות המתנגדות לברייתות דר' חייא. עיי' דמאי ס"ז הל' ג' (כ"ה ע"ג) מורה לאחר אן במעשרות חוד ולקחה ממנו תני ר' חייא אן לו במעשרות תני ר' אושעיא יש לו במעשרות. (ובתוספתא שלפנינו ס"ז איתא מורה לאחר אע"פ שחזר ולקח ממנו. אן לו במעשרות כלום ועיי' בבבלי ב"ב ס"ג והוא בתוספתא דר' חייא). הרי לך שמתכרי התוספתא בעצמן, ר' חייא ור' אושעיא, נחלקו כבר בענין הברייתא. וזה מורה שר' חייא חיבר תוספתא בפני עצמה וכן ר' אושעיא וכמו שזכרנו. והבאים אחרים קיבצו ה' תוספות לאחת ובמקום שנחלקה התוספתא דר' חייא עם התוספתא דר' אושעיא כדור בתוספתא של ר' חייא כאשר מורה התוספתא דמאי ס"ז מורה לאחר וכו' אשר זכרנו.

עוד נראה שמלבד התוספתא דר' חייא ור' אושעיא היתה עוד לפני ככל תוספתא אשר חיברו תלמידי רב כי מצינו לפעמים רב נזכר בברייתא. וזל בעל הערוך ערך רב א' רב תנא הוא ופליג סירש ד' האי גאון זצ"ל דלישנא דייק מסומא דרבאיתא מצאנו ר' אבא בג' מקומות חד בספק שלשה שאכלו בברכות בנמרא (מ"ט ע"א) ר' אבא אמר צריך שיאמר הודאה תחילה וסוף. ואידך בספק האשה שנשלו לה נכסים (ס"א ע"א) ר' אבא אמר שאלתי את סמכותי ובשבת בספק ר' אליעזר אומר אם לא הביא (ק"ה ע"ג) ר' אבא (לפנינו הגיר' חמא וע"ש) אמר המביאה ואח"כ ילדה ע"כ. — וגם הירושלמי מורה שנתחברו כנכל ברייתות כלן נאספו אל התוספתא. עיי' בהך דסוכה ס"ג שהבאנו לעיל דאשר ר' אילא וחגי תמן כך היה המנהג בירושלים וכו'. וכן הק' דמעשר שני סיב ג' ע"ג תמן אמרין בשם ר' חסדא ולא ידעין אם מן שמועה אם מן מתניתא. — וכמה שזכרנו עד הנה יומא לנו כבר קצת כמה שנמצאו שינויים בברייתות בין הירושלמי והבבלי. גם יובן מה דאיתא בבבלי ברכות ג' ה' נחלים לוחשות מביקין עליהם ובירושלמי ברכות הוא מביא דר' חייא בר אשי בשם רב עיי' לעיל, דנאמת בעל המאד הוא רב וכמו שהוא בירושלמי אלא דבבבלי קבעו אותו בברייתא ובהך דברכות וכתובות ושבת שהביא בעל הערוך.

ומלבד ר' חייא ור' אושעיא נראה שהיו עוד חכמים ידועים אשר חיברו תוספות על דרך ר"ח ור' אושעיא ומהם היו יושבים בעד בר דליה. והנה

בבלי ב"מ י' ע"א איתא ר"ל בשם אבא בהן בידלא (ע"י' סיד ערך בר דליה),
וע"י' בלאים פ"א כ"ז ע"א עוף לא תגיתא אמר ר' יוחנן אייתיתא מן דבר דליה
(ובירושלמי ב"ק סוף פ"ה איתא בשעת מן דבר לוי) תרגול עם הפסיוני
תרגול עם המזון אף על פי שדומין זה לזה בלאים זה בזה, (ובתוספתא שם
פ"א תרגול טווס תרגול פסיוני בלאים זה בזה והוא הק' דבר דליה אלא שיש
מ"ס כאשר יובן בקל תצל' תרגול עם טווס ותרגול עם פסאני וכו'). —
תרומות פ"י מ"ז ע"ב תני ר' יהודה בר פוי דבר דליה דג מהור מפל שכבשו
עם דג מפא מליח אמר. שקלים פ"ו ג' ע"ד תנה ר' יהודה בן פוי דבר דליה
ואפי' נדחה ממזם, וע"י' פאה פ"ג הל' מ' (י"ז ע"ד) בלאים סוף פ"ח תני ר' יודן
בר פוי דבר דליה ולא ידעין וכו'.

ומצינו ג"כ שאספו מימרות דאמוראי אל התוספתא כאלו הן ברייתות
גמורות. ע"י תרומות קרוב לסוף פ"א אמר ר' אבהו שנה לי יונתן בן עכמאי
בת כהן שהיתה עומדת ערב שבת עם חשיכה ובירה נר ובתוכו שמן שריפה
הרי זו מוספת לתוכו שמן של חולין ומדלקת. וזה הפאמר נשנה כמעט מלה
במלה תוספתא שם פ"י: בת כהן שהיתה בידה נר מלא שמן שריפה בע"ש
עם חשכה הרי זו נותנת לתוכו חולין כל שהוא ומדליק. (ואפשר דיש לומר
להפך, יונתן בן עכמאי הביא זאת הברייתא לבית המדרש ולא שנה דין זה
מעצמו, וע"ש בירושלמי אמר ליה ר' זעירא מה מבייה אמר ליה אדם גדול
היה ובקי במשנתו הוה). ויותר מזה מצינו בכמה מקומות שוני הלכות ע"י
בספרנו שם הם ג"כ אוספי ברייתות. ושוני הלכות אלה הוסיפו לפעמים בברייתא דבר
על שם איה תנא מה שלא אמר זה התנא מעולם והוציאו בן מכה סברא
מכה שאמר זה התנא במקום אחר. ע"י חולין קמ"א תא שמע נגב וגולן
ישנן בכלל מלקות דברי ר' יהודה והא הכא לאו שניתק לעשה הוא דרחמנא
אמר לא תגזול והשיב את הגזולה שמע מינה מעמא דר' יהודה משום דקסבר
לאו הניתק לעשה לוקין עליו אמר ר' זירא לאו אמינא לכו כל מתניתא דלא
תניא בי ר' חייא ור' אושעיא משבשתא היא ולא תותבו מינה כי מדרשא,
ופי רש"י ר"ח ור' אושעיא סדרו את הברייתות ודיקדקו בדברי כל חכם לומר
כמה שאמר אבל יש תנאים הרבה שמוסיפים על משנתם בדרמי כי הנא משום
דשמעינן לר' יהודה הכא דמחייב סברי מעמא משום לאו שניתק לעשה לוקין
עליו והוסיפו לומר נגב וגולן עכ"ל. ולא יפלא עוד אם מצינו בתוספתא שנותן
התנא טעם לדבריו והוא ע"פ מסקנת השם בהך התוספתא דמאי פ"ח שחברנו
לעיל האך זה מעשר דבר שאינו שלו.

וכן מצינו ג"כ שהש"ס מוסיף לפעמים סידוש על הברייתא ומבליע אותה
בדברי הברייתא עצמה. ח"ל הרשב"א (הביאו ב"י י"ד סי' קפ"ז): מדרך הגמ'
בכל מקום להוסיף בל' התוספתא דרך סידוש בעלמא ושונין כאילו הוא מגוף
התוספתא עכ"ל. ובה זנת לנו ג"כ לפעמים כמה שמצינו הפרש בברייתא בין
הבבלי והירושלמי. ע"י מנחות נ"א. ע"ב במשנה וזה שנויה ג"כ באיזה שינוין
שקלים פ"ח מ"ז לא מינו כהן אחר תחתיו משל מ' היתה קריבה ר' שמעון

אמר משל ציבור ר' יהודה אומר משל יורשין ובגמ' ת"ד כ"ג שמת ולא מינו
 בהן אחר תחתיו מגין שתוא מנחתו קריבה משל יורשין ת"ל והבהן המשיח
 תחתיו מבניו וכו' דברי ר' יהודה ר"ש אומר חק עולם משל עולם. ובירושלמי
 שקלים פ"ג הל' ד' (ג' ע"ד) מגין לכהן גדול שמת ולא מינו סקן אחד תחתיו תהא
 מנחתו קריבה משל יורשין ת"ל מבניו יעשה וכו' ר"ש אומר אינה באה אלא
 משל ציבור שנאמר חק עולם ממי שהבריות שלו ע"כ. ובהשקפה ראשונה
 נראה שהברייתא שבבבלי משונה משל הירושלמי. אבל באמת אינו כן לפי
 הכלל זה שהגיה לנו הרשב"א, והברייתא בעיקרה לא נשנית כ"א בזה הלשון:
 ר"ש אומר אינה באה אלא משל ציבור שנא' חק עולם. והבבלי הוסיף הפירוש
 משל עולם והירושלמי הוסיף הפירוש ממי שהבריות שלו. ויש ליתן טעם
 לשבח במה שלא פירש הירושלמי משל עולם. שהרי הירושלמי אמר בכל
 מקום כל עמא ולא אמר כל עלמא וכמו שהעידנו לעיל פ"ב חלק לשונות
 הירושלמי, ולא שימש כלל בהנחת „עלמא" לקיבוץ אנשים או ציבור, לכן לא
 עלה על דעת הירושלמי לפירש הברייתא כמו שפיר הבבלי משל עולם.

הנה מטה שזכרנו עד הנה יונחו לנו השינויים שבין הירושלמי והבבלי ובין
 הירושלמי והתוספתא וכו'. וגשאר עוד לכארי מה שבאים מאמרים בבבלי בלי
 ברייתא ובירושלמי הם מימרות דאמוראי. הנה המאמרים אשר הוכחו מא"י
 לבבלי היו כדורק מכלי אל בלי וגשכת לפעמים שם האומר והחזיקו אותם בני
 בבלי לברייתא. והבבלי עצמו הוא עד בזה. עיי' ירושלמי ברכות סוף פ"ד ר'
 בא בריה דר' חייא בר אבא אכל מהלך עומד ומברך אבל עומד יושב ומברך
 אבל יושב מיסב ומסב, והוכח בבבלי ברכות נ"א ע"ב בשינוי קצת וכוה"ל אמר
 ר' אבהו ואמרי לה במתניתא תנא וכו'. הרי לפי שזה המאמר הוכח מא"י
 לבבלי נסתפקו בו בני בבלי אם הוא מימרא דאמורא או ברייתא. וכן איתא
 בבבלי שם נ"ש ע"ב והאמר ר' אבהו ואמרי לה במתניתא תנא מאימתי מברכין
 על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה ע"כ. הנה ר' אבהו הוא אמורא דא"י
 ובא משם המאמר זה לבבלי ולכן היה כזה מקום ספק. (ובבבלי תענית י' ע"ב
 איתא לכד אמר ר' אבהו וליתא שם ואמרי לה במתניתא תנא, ויש להקיש
 מזה על סידור המסכתות דתלמוד בבלי ושלא נסדרו בעת אחת ואין סה המקום
 להאריך). וכן בבבלי כתובות ח' ע"ב אמר עולא ואמרי לה במתניתא תנא י'
 בוסות תיקו חכמים בבית האבל וכו' ועולא הוא ג"כ אמורא ירושלמי (עיי' ס"ד). —
 דרב המאמרים הבאים בלי אמר אמורא פלוני ואמרי לה במתניתא תנא הנמצאים
 בבבלי נאמרו במקום שהאמורא פלוני הוא אמורא ירושלמי. וגם במקום שהאומר
 הוא בבבלי יש למצוא טעם. עיי' חולין ע"ד ע"א דאמר ר' יהודה בשם רב
 ואמרי לה במתניתא תנא וכו' ימות מן הבהמה מקצת בהמה מטמאה וכו'.
 זאת המתניתא היא ברייתא דת"כ ס' שמיני פירשה י' ע"ש, ורב סידר הת"כ
 כידוע, לכן בא כזה הספק אם אמר לה רב בשם עצמו או הוא מאמר דספרא.

וראנו עוד להעיר בי לא כל מאמר הבא בירושלמי בשם אמורא הוא
 מימרא דאמורא, ולפעמים מוכח מתוכו שהוא ברייתא והירושלמי קיצר בזה.

עיי' קדושין פ"א הל' ה' (ס' ע"ג) חזרו להיות קונים בקצצה מה קצצה בשעה שהיה אדם טובר שדה אחתו היו קרוביו מביאין חביות ומטלין אותן קליות ואנשים ושוברין לפני התנוקות והתנוקות מלקטין ואומרי' נקצין פלוני מאחתו ובשעה שהיה מחזירה לו היו עושין כך ואומרי' חזר פלוני לאחתו אמר ר' יוסה כי ר' בון אף טי שהוא נושא אישה שאינה הוגנת לו היו קרוביו מביאין חביות ומטלין אותן קליות ואנשים ושוברין לפני התנוקות והתנוקות מלקטין ואומרי' נקצין פלוני מטשפתו ובשעה שהוא מגרשה היו עושין כן ואומרי' חזר פלוני למשפתו. ובבלי סוף ס' האשה שנתאמלה איתא תנו דבנן ביצר קצצה אחד מן האחין שנשא אישה שאינה הוגנת לו באין בני משפחה ומביאין חבית מלאה פירות ושוברין אותה באמצע רחבה ואומרים אחינו בית ישראל שמעו אחינו פלוני נשא אישה שאינה הוגנת לו ומתיראים אנו שמא יתערב זרעו בזרעו בואו וקחו לכם דונמא לדורות שלא יתערב זרעו בזרעו ע"כ, והוא מימרא דר' יוסה כי ר' בון בירושלמי, אך באמת גם ר' יוסה לא חידש מעצמו זה המאמר אף כי שהוא נושא אישה וכו' כי הוא סיפור מאשר היה בימים קדמונים ומי הודיעו אותו לר' יוסי אם לא שמעא איה ברייתא וכאשר הוא בבבלי (ואפשר שצ"ל בירושלמי תני ר' יוסי כי ר' בון במ' אמר ר' יוסי כי ר' בון), והברייתא זאת באה בהרחבה וכשיני קצת לכלב.

העולה מזה שזכרנו: במקום שכא אותו המאמר בירושלמי ובבבלי כל ברייתא (בבבלי כל תנו דבנן או תניא ובירושלמי תני) הוא ברייתא נמורה ואף שיש בו לפעמים סתירה בין הירושלמי והבבלי, ומה שנאמר בירושלמי בשם אמורא ובבבלי כל ברייתא הוא בעצמותו מימרא אמורא ולא ברייתא. וכן יש לדון על מה שכא בירושלמי כל מימרא וגשנית בתוספתא. ויש ברייתות בבבלי המתקנות עם תירוצו של הירושלמי והן מעידות בעצמן שכא בזמן מאוחר מאי לכלב. והשינויים בין ירושלמי ובבלי בברייתא נולדו לפעמים ממה שהברייתות נשנו במגנן אודי בתוספתא דר' חייא ובמגנן אודי בתוספתא דר' אושעיא או בתוספתא דבר דליה או ע"י שוני הלכות. —

ודע דלפעמים נראה לעינים שעיקר הברייתא היא כמו ששניה בירושלמי והשינוי בבבלי הוא במסעות ואפשר שגולד ע"י איזה שונה הלכה שלא ברוק. עיי' בבלי קדושין כ"ב ע"א ת"ד אם אמר יאמר עד שיאמר וישנה אמר בתחילת שש ולא אמר בסוף שש אינו נרצע שנאמר לא אצא חפשי עד שיאמר בשעת יציאה אמר בסוף שש ולא אמר בתחילת שש אינו נרצע שנאמר אם אמר יאמר העבד עד שיאמר כשהוא עבד. והשי' נחקשה הרבה בה נרחק לאוקומי בתחילת פרוטה אחרונה בסוף פרוטה אחרונה ע"ש. אבל בירושלמי שם פ"א נ"ס עד איתא מהל': ואם אמור יאמר העבד שתי אמירות אחת בסוף שש ואחת בתחילת שבע אחת בסוף שש עד שהוא בעבודתו ואחת בתחילת שבע לא אצא חפשי. (ועיי' ספרי ס' ראה סקא ק"א ויש בני' הבבלי אך במקום בתחילת שש איתא שם בתוך שש. ובמכילתא ס' משפטים איתא סתם ואם אמור יאמר העבד עד שיאמר וישנה). וכן באיזה ברייתות שהבאנו לעיל שיש בהן שינוי בין הבבלי והירושלמי נראה שהיון עם הירושלמי. —

אבל כזה יש גירעון להבדלת דירושלמי שני הירושלמי הוא בכמה מקומות שלא בדיוק והירושלמי משנה לשון הברייתא או מקצר המאמר של הברייתא. בענין שינוי הלשון: עיי' תוספתא ברכות פ"ג אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא שהיה עומד ומתפלל נשכו ערוד וכו' וכן שם עוד היה פעמים ערוד וכן הוא בבבלי שם ל"ג, ובירושלמי ברכות ט' ע"א אמרין עליו על ר' חנינא וכו' נשכו חברבר וכן תמיד שם. — תוספתא מעשרות פ"ג סופת (צ"ל סופי) תאנים ומשמר שדהו מפני ענבים וכו' וכן הובא בבבלי פסחים ו' ע"ב ובירושלמי ריש דמאי נסתייפו התאנים וכו'. — תוספתא תרומות פ"א ואם היה בור קטן ואחרים משתמשין בו תרומתו תרומה. ובירושלמי שם פ"ג הל' ד' (מ"ב ע"א) או שהיו (הבעלין) אחרים משכשכין בהן. — תוספתא שם פ"ג אמרו לו אינו דומה ענבים ליתים ענבים רכות וכו'. ובירושלמי שם מ"ב ע"ב ענבים דיהות. — וכן משנה הירושלמי במקומות אחרים ל' התוספתא ל' השגור לו ולרוב ל' ארמית. ומצינו שמשנה ברייתות שלמות ל' ארמית תוספתא ברכות פ"ז (והובא בבבלי שם פ"ג ע"א) הלל הזקן אומר בעת המכנסין פז בעת מפזרין כנס. ובירושלמי סוף ברכות הלל הזקן היה אומר בשעה דמכנשין ברד ובשעה דמבדרין כנוש (ואפשר שהלל אמר כל' ארמית וכמו שמצינו אבות פ"א הוא היה אומר נגד שמא אנד שמיה וכו' וכמה מאמרים ישנים נאמרו בעיקרן כל' ארמית ובהך דעדיות פ"ח מ"ד העיד (ר') יוסי בן יועזר איש צרידה על אל קמצא דכן וכו' וכבר הערנו ע"ז במ"א). — בבבלי ברכות כ"ח ע"א תיר שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות לפני ר"ג וכו' עמד שמואל הקטן ותקנה לשנה אחרת שכתה והשקפה. שתיים ושלש שעות ובירושלמי פ"ה ט' ע"ג שמואל הקטן עבר קומי תיכותא ואשגז מכניע זדים בסופה שרי משקפה עליהן.

ולפעמים מקצר הירושלמי המאמר של הברייתא ומביא רק עיקר הענין. תוספתא דמאי פ"ג חבר שהיה יושב במשתאו של עם הארץ ובסעודתו של עם הארץ אפי' רואין אותו נוטל ואוכל מיד נוטל ושותה מיד אין לו חזקה למעשרות שמא עישר בלבו. ובירושלמי שם פ"ב הל' ב' (כ"ב ע"ד) הובא בקיצור ראו אותו מיסב אינה חזקה אני אומר על התנאין שכלבו הוא מיסב. — בבבלי ב"מ י' ע"א איתביה רבא לר' נחמן מציאת פועל לעצמו כמה דברים אמורים בזמן שאמר לו בעל הבית נכש עמי היום ערוד עמי היום אבל אמר לו עשה עמי מלאכה היום מציאתו לכעל הבית ובירושלמי פאה פ"ד הל' ו' (י"ח ע"ב) הובא הך ברייתא בקיצור תני השוכר את הפועל לעשות עמו בכל מלאכה מציאה של בעל הבית. — וכן נמצא במקומות הרבה שהירושלמי מביא לבר תוכן הברייתא.

והירושלמי משמיט ג"כ לפעמים שמות התנאים מן הברייתא. תרומות פ"ג מ"ב סוף ע"א מאימתי תורמין את היתים את תנאי תני משיטחנו ואית תני תני משיטענו, ובתוספתא שם פ"ב מאימתי תורמין את היתים משיטענו ור' שמעון אומר משיטחנו. — פסחים פ"ט הל' ג' אית תני תני על השני הוא ענוש כרת על הראשון אינו ענוש כרת אית תני תני על הראשון הוא ענוש

כרת ועל השני אינו ענוש כרת ואית תני תני בין על הראשון בין על השני ענוש כרת. ובתוספתא שם פ"ח הובא ככלי שם צ"ג נמ"ז הג' תנאי בשם, רבי ר' נתן ר' תנניה בן עקיבא. — שם הל' ד' אית תני תני סף כלי אית תני תני סף אסקוסה מאן דאמר סף כלי ואת הסיסין ואת המזרחות ואת המזרחות מאן דאמר סף אסקוסה בתתם ססס את סיסי. ח"ל המכילתא פ"ב בא אשר כסף מניד הכתוב שעוקה חוצף בצד (הגרא הגיה חוקק עוקה) ושוחט בתוכה אין סף אלא אסקוסה שנאמר בתתם ססס את ססי וסחיב" וינעו אמות הססים דברי ר' ישמעאל ר' עקיבא אומר אין סף אלא כלי שנאמר והססים והמזרחות. — סוכה סוף פ"ה ובעצית אומר הילך מצה הילך חמץ אית תני תני הילך חמץ הילך מצה, ובבלי שם נ"ו איתא תנאי היא דתניא הילך מצה הילך חמץ אבא שאול אומר הילך חמץ הילך מצה. — מכל זה נראה שלא נשנו לפעמים כ"א הברייתות בריוק נמוד. ויותר מזה מצינו שהירושלמי אומר בפרדוש רגשות איהו ברייתא ונעלמה ממנו, שבועות פ"ו הל' ו' (ל"ז ע"ב) זה אומר אזור גדול זה אומר קטן תני ר' חייה ולא ידעין מה תני. וכבר הבאנו לעיל הא דפאה פ"ג וכלאים סוף פ"ח תנה ר' יוחנן בר סידי דבר דליה ולא ידעין מה תנה.

מלכד התוספתא אשר ממנה לוקחו דוב הברייתות הובאו בירושלמי המכילתא, הספרא, הספרי.

המכילתא הובאה בהרבה מקומות ובלי תני ר' ישמעאל ולא כל תני רבי ר' ישמעאל. ומה שנעתק לפעמים בספרים מן הירושלמי תני רבי רבי ישמעאל הוא וע"י לקמן ס"ד ערך ר' ישמעאל.

הספרא הובא לפעמים בירושלמי אבל לא מוכר בשום מקום שם מכתבו, ולא שם „ספרא“ או „תורת כהנים“. ולפעמים הובא הספרא בני יותר נבונה מאשר בבבלי. ח"ל ת"כ פ' ויקרא פ"ה ט' (ריבואא דחובה) יכול המהדר כלל יהא חייב תלמוד לומר בשפתים ולא כלל יכול שאני מוציא את הגומר כלל תלמוד לומר לכל אשר יבטא. ובבלי שבועות כ"ו איתא כה"ל: בשפתים ולא כלל נטר כלכו מעין ת"ל לכל אשר יבטא האדם בשבועה, והשם נחקשה הרבה בזה ע"ש. ולפי לשון הת"כ לא קשה מידי כאשר מכוון להמעיין. ובירושלמי תרומות פ"ג הל' ז' (מ"ב ע"ב) נזיר פ"ה הל' א' הובא מזהל בשפתים לא כלל יכול שאני מוציא את הגומר כלל תלמוד לומר לבטא. והוא כל הת"כ אלא שהירושלמי קיצר בזה כדדב. — ובכ"ז נראה שהברייתות של הספרא לא היו עיקרות בעיני חכמי א"י בהרייתות דהתוספתא והמכילתא וכדמוכח מהך דתרומות ונזיר גופה שהבאנו. דאחר המאמר בשפתים ולא כלל וכו' איתא שם ושמואל אמר הגומר בליכו אינו חייב עד שיצא בשפתיו ותני כל נדיב לב זה הגומר כלל יאתה אומר זה הגומר כלל או אינו אלא המוציא בשפתיו כשהוא אומר מוצא שפתך תשמוד הרי מוצא בשפתיו אמור הא מה אני מקיים כל נדיב לב זה הגומר כלל ע"כ, והמאמר זה נראה שהוא מן המכילתא דהא קאי אקרא דסדר שמות (אף שאינו במכילתא שלמנינו), והשם שבק מלאקשויו מהך ברייתא דת"כ שהביא קודם לכן יכול שאני מוציא את

הגומר בלב ת"ל לבטא ומקשה מן המכילתא. — ועיי' סאה סיד ריש ה"א א' אית רבני משמעינא מן הרא תעוב הנת לפניהם תבואה בקשה תלתן בעמיר תמרים במכבדות והוא מן הספרא פ' קדושים פרשה ג' ובא כל אית רבני משמעינא ולא כל אית תניי וכו'.

הספרי תובא בירושלמי ולא נזכר ג"כ בשום מקום לא שם מחברו ולא שם הספרי, וקצת מקומות מורים שלא היה ג"כ עיקר בעיני חכמי א"י בהתוספתא והמכילתא.

עוד יש להזכיר ברייתא אחת והיא הברייתא דרינ מידות דרבי ישמעאל. בירושלמי מרמז לפעמים אברייתא זאת אבל מכיזא איהו מרה כל אורי משה שהיא בברייתא דר' ישמעאל. עיי' סאה ס"א ה"ז מ"ז ע"ג דר' ישמעאל חדש כל שהוא בכלל ויצא לידון בדבר חדש נעקר מן הכלל והרי הוא בחידוש. ובברייתא דר' ישמעאל הנסדרת בפתחת הספרא איתא כהנל: כל דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר חדש אי אתה יכול להחזירו לכלל עד שיחזירוהו הכתוב לכלל בפירוש, וכן הובא בזה הסגנון ואך בשינוי מעט בבלי יבמות ז' ע"א ובחים ס"ט ע"א. — עוד יש להעיר שכפי העולה מתלמוד בבלי אין מי שיחלוק על ר"ג מדות אלה (אלא במקום כלל פרט וכלל הבנים ר"ע דבוי ומיעוט ודבוי ועיי' ברכי המשנה ס"א צד 19) עד שחשבו קצת מפרשים שהן מקובלות למשה מסיני, ומירושלמי סאה שם עולה דהחכמים פליגי על המרה, "כל דבר שהוא בכלל ויצא לידון בדבר חדש וכו'". ח"ל הירושלמי: על דעתיה ודבנן דאינן אמרין הרי הוא בכלל ודרי הוא בחידושו וכו' לאיזה דבר נאמר סאה כסם וכו': — ועיי' תרומות ס"א מ"ז ע"ד דעלה על דעת הש"ס לומר דר' אליעזר חולק על המרה דר' ישמעאל, "כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא בעין הפרט". והבי איתא שם מה ר' ליעזר כר' ישמעאל דר' ישמעאל דו אמר כלל ופרט (צ"ל פרט וכלל) הכל בכלל ורובה מדרכי ישמעאל דו אמר אפילו כלל ופרט וחדר וכלל הכל בכלל.

ונזכרו עוד מדות אחדות בירושלמי ובא ג"כ בבבלי אלא שבירושלמי ה"ל לפעמים משונה מאשר הוא בבבלי. ירושלמי יבמות ס"ב ריש ה"א א' מיעוט אחר מיעוט לרבות. — שבעות ס"ה ה"ב ר' מאיר דריש גזירה שזה ממקום שבאחה ורבנן דריש גזירה שזה באמור בה. ובבלי שבעות ל"א וכן בהרבה מקומות נוסרה זאת המרה כל דון מינה ומינה דון מינה ואוקי באחרת. והירושלמי נותן ג"כ גללים להלכה. תרומות ס"ג ה"א א' רבי וחביריו (צ"ל וחבירו ע"ש) הלכה כרבי, ר' יוסי וחביריו (וחברו) הלכה כר' יוסי מחבריו (מחבירו), ר' מאיר ור' שמעון הלכה כר' שמעון, ר' שמעון ור' יהודה הלכה כר' יודה ואין צריך לומר ר' מאיר ור' יהודה שהלכה כר' יהודה, וע"ע שם ובבלי עירובין מ"ו. — בלאים סוף סיד הלכה כרבנן מי שהוא טיפל בחוצה לארץ, וכן הוא בשינוי מעט בבלי ברכות ל"ו ע"א ובמ"א.

דרך לימוד תלמוד ירושלמי ודרך לימוד תלמוד בבלי.

כל הונה גם במעט עיון בשני התלמודים ישפוט בקל שיש הפרש גדול ביניהם אף שמטרתם אחת, לפרש המשנה והברייתא ולהרחיב התורה שבעל פה. וההפרש זה יתואר לרוב באמנם הבבלי מאריך והירושלמי מקצר, הבבלי אוהב לעלות הרים ולדרת בקעות בשקלא וטריא והירושלמי משים גבול לקושיות והיות ומימיו הולכין לאט בדרך הגיון פשוט. אבל היורד אל עמקי הירושלמי לא ימצא מרגוע בזה, כי גם הש"ס ירושלמי ינביה לפעמים עוף בקושיות ויורד עד נבכי הים לפרק, גם בונה לפעמים כיפה על גבי כיפה ועלייה על גבי עלייה בספיקות ואכעיות. וגם הגשפ הצמאה לדעת לא תשקוט בדברים הנאמרים בכלל ובתחילת העיון והיא נכספת לבוא אל מצוא הדבר, להבין משפט כל אחד מהשני תלמודים ומעשהו ולהציג הפרטים אלה לעומת אלה אשר על ידם יודע ההפרש בין זה לזה. — ולבוא אל תכלית החקירה הזאת נקדים הערה כללית בעצם ותוכן התלמוד בבלי.

הבבלי סובב בכלל על שני אופנים, האופן האחד לפרש ולברר המשנה והברייתא, והאופן האחר לחדש הלכות אשר לא נאמרו במשנה וברייתא. והלכות אלה נולדו על כרכי האמראים או שהוכיחן האומר ממשנה וברייתא או שחדש כן ע"פ סברתו. וההלכה שנתחדשה ע"פ הסברא נתהוה או ע"פ איזה מעשה שבא לפני האומר או ע"פ שאלת חכם אחר או שאלת בני הישיבה, וגם חידשו הרכה פעמים הלכות מעצמן בלי סבה חיצונית ואך הגיון שכלי האומר הגיעו לזה. — והן בפירוש המשנה והברייתא והן בהלכה המחדשת היו פעמים רבות הדעות נפרדות וכפטיש יפוצץ סלע, ונחלקו האמוראים בני דורם זה עם זה אך יעלה הפירוש וההלכה, והקשו זה לזה ממשנה וברייתא וכל אחד או מי שב הקושיות ועומד על דיבורו או יורה לדברי חברו. והאמוראים אשר באו בדור אחר גם הם יצאו לפרש המשנה והברייתא ולחדש הלכות, ונוסף לזה הם כתנו וחקרו דברי האמוראים אשר קדמום והקשו עליהם ממשנה וברייתא הנראות מתנגדות להם או מאשר שנראו דברי איזה אמורא סותרים זה את זה. — ועל דרך זה נחקר על הירושלמי אך דרכו לפרש המשנה והברייתא ואך דרכו בהלכות האמוראים ונציג לעומתו דרך הבבלי כאלה האופנים, וכזה יוכן דרך הלימוד של כל תלמוד ותלמוד ובמה יבדלו זה מזה. ונר ברש אל דרך הירושלמי בענין המשנה. הירושלמי אינו מפרש לפעמים המשנה הצריכה ביאור ופירוש. עיי' משנה דסוף עירובין ר' שמעון אומר מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך. והירושלמי אינו מפרש בזה כלום וע"ש בבבלי. — ר"ה ריש ס"ד ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה שכל עיר שהיא רואה ושומעת וכו' והבבלי נתייגע הרכה בפירוש המאמר ועוד זאת, והירושלמי שותק לגמרי. — משנה ריש ביצה ומורים שאם שחט שיחפור בדרך ויכסה שאפר כירה מוכן הוא, והבבלי נתקשה במאמר זה ואמר אפר כירה מאן דבר שמיא והירושלמי אינו מפרש כלום. — וכן לא מפרש כלל המשנה יבמות ס"ד ח' החולץ ליבמתו ונשא אחיו את אחותה חולצת ולא

מתיכמת וכן המגרש את אשתו ונשא אחיו את אחותה ומת הרי זו סמורה מן החליצה ומן היכום. כתובות פ"ו מ"ד מי שהיה נשוי שלש נשים ומת כהנחתה של זו מנה ושל זו מאתים ושל זו שלש מאות ואין שם אלא מנה חולקות בשוה היו שם מאתים של מנה נוספת חמשים וכו'. גיטין פ"ו מ"ב האשה שאמרה התקבל לי נטי צריכה שתי כיתי עדים שנים שאומרים בפנינו אמרה ושנים שאומרים בפנינו קבל וקרע. ב"ק פ"י מ"ב נשלו מוכסין את חמורו ונתנו לו חמור אחר נולדו לסמים את כסותו ונתנו לו כסות אחר הרי אלו שלו מסני שהבעלים מתייאשין מהן המציל מן הגר או מן הגנים או מן הלסטים אם נתיאשו הבעלים הרי אלו שלו. סנהדרין פ"ג מ"ג אמר ר' שמעון בתחילה היו קורין אותן אוספי שביעית משרבו האונסין חזרו לקריתן מחר שביעית. וכל המשינות אלה והרוסין להן צריכות כיאור או שהן סתומות או שיש סתירה בין רישא לסיפא; והבבלי נתייע הרכה לפרשן, ובירושלמי אין זכרון שיש במשינות אלה והרוסות להן מן הקושי ואך למצוא כיאור וסידוש (ועיי' לקמן).

וגם במקום שהירושלמי יורד אל כיאור המשנה מקשה לשעמים על המשנה ומסתלק ממנה בלא תירוצ. סאה פ"ו הל' ב' וקשיא על רבית שמאי בגסה וכנדרש דבר שהוא מסוים ואינן אמרי אינו שכחה וקשיא על רבית הלל כבקר ובכלים דבר שאינו מסוים ואינן אמרין הוא שכחה (ועיי' ב"ש שם מ"ב), והשם אינו מחרץ כלום. — שביעית פ"ב הל' ה' (ל"ט ע"א) מה מעמא דר' ליעזר הראשון נותן טעם באחרון מה טעם דרבי יהושע האחרון נותן טעם בראשון (וגי' ה"ש שם מ"ה וקשיא על דעתא דר' ליעזר אין האחרון נותן טעם בראשון) וקשיא על דר' יהושע אין הראשון וכו' והשם לא משני מיד. — ועיי' דמאי פ"א סוף הל' א' ר' יוסי ב"י כעי ואין כל העולם כולו לפניו וירבו כל הריסין שנעולם על ריבי אותו המקום והיו סמורין. — ועיי' יומא פ"א ל"ח ע"ד רמקשי הירושלמי דברי ר' יהודה דמתני' דאמר אף אשה אחת מתקנין לו ודדיש למיתה אמתני' דנישין פ"ג ג' ושקלים פ"ו ג' ואינו מחרץ כלום. (ובבבלי מוכה כ"ד ע"א מחרץ ר' הונא בריה דר' יהושע מעלה עשו כנסיה ועיי' שם גיטין כ"ח דמחלק רבא בין שמא מת לשמא ימות). והנה ביכורים פ"א מ"ד מכיא ה"ש קו הירושלמי והשם לא משני מיד, וכתב ה"ש שמא לא חש לשנויי דלאו סידא הוא ע"כ. אבל זה אינו עולה לכל המקומות אשר נאמר שם הקו' כלי תירוצ (ועיי' לקמן הגראה כזה). —

עוד מצינו להירושלמי שגם במקום שמסרש המשנה לא נכנס לדייק הדבה במה שיש לדייק. ססחים ר"ש פ"י מתניתא דר' יודה דתני ערב שבת מן המנחה ולמעלה לא יעוים אדם כלום עד שתחשך כ"י שיכנס לשבת בתאווה דברי ר' יודה. ובבבלי ר"ש ערבי ססחים מדייק בזה מאי אריא ערבי ססחים אמר ערבי שבתות ר"ש נמי (ועיי' תו' שם). — שם פ"ט הל' א' אן תנין שגג או נאנס תני ר' חייא שגג או נאנס או הוד אמר ר' יוסה מתניתא אמרה כן שאלו פסורין מן ההרת ואלו חייבין בהרת (והשם לא מדייק כלל

האך תני שאילו חייבין הוליל חייב וכמו שמדייק הבבלי שם צ"ב ע"ב. —
 ופעמים שאין הירושלמי מדייק במשנה לפי שהיתה לו גי' אחרת. יבמח ס"ד
 מיד ארבעה אחין נשואין לארבע אחיות ומתו אם רצה הגדול שבהם ליבם
 את כולן הרישות בידו והבבלי מ"ד ע"א מדייק ארבעה אחין ס"ד אלא אימא
 ארבעה מאחין. והירושלמי אינו עומד כלל על זה הדיק והגיש לכל טעין.
 אבל בספקא למתניתין שם הל' י"ב איתא ארבעה מאחין, ומה יבחר שעיקר
 הגי' במשנה בירושלמי היתה ארבעה מאחין והמספרים שיכשו המשנה כדי
 להשוותה אל המשנה בבבלי וכתבו ארבעה אחין. וכבר הערנו לעיל כ"ב ע"א
 על שגגת המספרים בדרך זה. — ולפעמים עומד הירושלמי על דיוק קטן וקל,
 והבבלי אינו מדייק בזה. ברכות ס"ב ה' ע"ב האומנין קורין בראש האילן או
 בראש הגרוב מני (צ"ל כיני) מתניא הפועלים קורין בראש האילן והאומנין בראש
 הגרוב. — סאה ס"ח הל' ב' (כ' ע"ד) דו מתניא אינן נאמנין אלא על דבר
 שכן דרך בני אדם נוהגין בן כיני מתניא אינן נאמנין אלא על דבר שבני
 אדם נוהגין בן (כצ"ל וע"ש בפירושנו). — כתובות ס"ח הל' א' האשה שנשאל
 לה נכסים (עד שלא תתארם) כיני מתניא עד שלא תתארם. — וכבר הערנו
 לעיל י"ט ע"ב שקל בעיני הירושלמי לשבש המשנה על דיוק זער, ועיי' מה
 שהבאנו שם מהך דריה ס"ב מ"א יומא ס"א מ"ח.

גם מצינו להירושלמי שלא כרח מלחין המשנה ברוחק ולפעמים ברוחק
 גדול יותר מן הבבלי. עיי' כתובות ס"א הל' ? להמשנה היא אוסרת סוכת עץ
 אני והוא או אוסר לא כי אלא דרוסת איש את דבעי הש"ס למימד כנסה
 בחזקת בתולה ונמצאת סוכת עץ כתובתה מאתים, ומסיק שם הש"ס רב הונא
 בשם ר' זעירא לא אסר בן אלא היא אוסרת סוכת עץ אני בן אתגיתי עמך
 והוא אוסר לא כי אלא דרוסת את לא אתגיתי עמך כלום. — ובן מצטו
 בהרבה מקומות שהירושלמי נרחק הרבה להחין המשנה. אך יש בה בין הבבלי
 והירושלמי, הבבלי מפרש לפעמים בדרך רחוק מאוד ומפסיק המשנה בסבינת
 הריסא, עיי' פסחים מ"ה משנה בצק שבסדקי עריבה ובש"ס שם, סוכה י"ט
 משנה מחצלת של קנים וכו' ובש"ס שם. ב"ט משנה המסקיד חבית אצל
 חבירו ובש"ס שם וכן בשאר מקומות. וזה נתהוה עיי' שברוב הימים נתגלגל
 השקלא והטריא ואהבו האמוראים האחרונים לשבר הרים ולסחף סלעים
 בקישות וסירוקים (כי להאמוראים הראשונים כרב ושמואל ור' הונא וכו' לא
 מצינו דרך זה לפרש המשנה), או לפי שכונתם לא היתה לבד לישב אלא
 גם להרחיב ההלכה וכמו שזכרנו לעיל, ורצו לעשות סמוכין במשנה לחלכה
 אשר חידשו וכעין שעשו התנאים אשר סמכו הלכותיהם אל המקרא והוציאו
 אחת ממשמא, ונרדב בעה"י במקום אחר הריבוי בזה. ועיי' בבבלי קידושין ל"ז
 ע"א איבעיא להו ר' אלעזר לקולא סליג או לחומרא סליג או לחומרא סליג וכו'
 או לקולא סליג והק' חזק חזק מן הערלה והכלאים והילכתא נמירא לה וכ"ש
 חדש דמושב כל מקום שאחם יושבים משמע ואתא ר"א למימד חדש אינו
 נוהג אלא בארץ דמושב לאחר ידועה וישיבה משמע וסא אף אקמיתא ע"כ,
 הרי דהש"ס נפתק אם לא נוקי המשנה באוקמיתא שאין דוחק למעלה היטנו,

שהמשנה אמרה וכ"ש חדש והעיקר חסר מן הספר, וגם שנדחק לוטר דריא קאי אקמיי"תא, וכו' הביאו לכך הלא המשנה מסודשת כפשוטה! אלא שדהלכה אלצתו יען שהוא משנה מסודשת סוף עולה החדש בכל מקום (וע"ש סריף ורא"ש), ולכן נדחק להוציא המשנה ממשנה.

כל זה מדרך הבבלי אבל הירושלמי לא נשא עינו למרחוק לפרש המשנה ולא סומך לה הלכות גם לא מוציא אותה מפשוטה כדי לישנה אליבא דדולכתא, וחדנו לפרש המשנה מינה ובה אכל בזה לא יוצא לשני בדוחק וכמו שזכרנו. ומצינו ג"כ שנכנס בדוחק ומישב המשנה שבעל המאמר לא אמר מאמרו כשיטתו כ"א בשיטת החולקים עליו. עיי' פאה ס"ה י"ט ריש ע"א בשיטתך השיבונו בשמותו דאת אמר וכו' (עיי' ריש שם ס"ד מ"ב). — שכינת קיזכ לסוף ס"ט בשיטתו השיבונו בשיטתך שאת אומר יתנו לאוכלין וכו'. — זה הדרך דחוק מאוד והירושלמי בדר בו (ובכנלי נמצא ג"כ כדרכה מקומות דרך זה לישב המשנה), לפי שהוא מינה ובה ואין צורך לסרס המשנה ולהסכה וכדומה.

וכאשר נחקר עוד על דרך הירושלמי לפרש המשנה יעלו לנו כמה הבדלים בינו ובין הבבלי, והעיקר שהירושלמי אינו מרייק הרבה במשנה. הירושלמי לא מישב המשנה בדרך חסורי מחסרא וגם לא מעיר כלל שיש חסרון במשנה. עיי' ביצה ס"ג מ"ב גיטין ס"ז מ"ז ס"ז מ"ז שהבבלי מקשה מעשה לסתור ומתריץ חסורי מחסרא והבי קדמי וכו' והירושלמי אינו מפרש כלל, ואפשר משום שקל לברר המשנה ולמלא החסרון. וכאמרת לא חסר כלום אלא שהמשנה קיצרה וגם הבבלי לא העיר על זה אלא לברר הענין יותר. עיי' הך דביצה ס"ג מ"ב מצודות חיה ועוף (כירושלמי ועופות) ודגים שעשאן מערב יום טוב לא יסול ביום טוב אלא אם כן יודע שניצודו מערב יום טוב ומעשה בנכרי אחי שהביא דגים לרין גמליאל ואמר מותרין הן אלא שאין רצוני לקבל הימנו ע"כ, הגה רבי מסדר המשנה סכך על הקורא שיבין כמה שאמרה המשנה ומעשה בנכרי וכו' כונתה שר"ג חולק אתנא קמא ולכן לא האריך לוטר דריג מתד. — זה המשפט הוא ג"כ בהגן משניות דגיטין ס"ז וס"ז, והמשנה באה בכל מקום לקצר ולא להאריך. — וכבר קמו קצת האחרונים וסדרשו שגם במשניות אחרות במקום שמתרין הבבלי חסורי מחסרא אין כונת השם לוטר שיש חסרון במשנה אלא שהשם אמר כן לברר הענין וסלוי החסרון נמצא בדברי המשנה עצמה. (אף שנאמרת אין הדעת מסכמת לזה בכל מקום עיי' עירובין ס"א ע"א ומאן דתני אין אנשי לא משתבש דמוקי לה במורד חסורי מחסרא וכו', וכן כהך דבבב"ס צ"ע ע"א מאי קאמר חסורי מחסרא אם יש בהן כנותן מעט וכו', מנחות נ"א ע"א הניך מאן דבר שטיה חסורי מחסרא וכו' ועוד הרבה משניות אחרות. ויותר נראה שבמקום שמתרין השם בדרך חסורי מחסרא דחוק כזה מצא לו סכך מנוסחא אחרת במשנה וכמו שהעירו לעיל להך משנה דעירובין).

גם זה מדרך הירושלמי אם נראה במשנה כבא מיוחד או סותר לכבא אחריתא אינו מרחיק להעיר על זה בדרך קושיא בדרך הבבלי אלא מקים מיד

המשנה על סכנה ולרוב באמרו בני מתניתא, וחיבת כיני באה לפרש המשנה
ובדרכה מקומות באה לומר שיש לפנינו טעות במשנה. ר"ה ריש ס"ג ראה
בית דין וכל ישראל וכו' כיני מתניתא בית דין או כל ישראל, סדוש היו
„רובל" היא ויו המחלקת. והבבלי ר"ה שם מרחיק לומר למה לי למתני
ראה בית דין וכל ישראל ע"ש. — ביצה סד מ"ה אין מבקעין עצים לא מן
הקורות ולא מן הקורה שנשברה ב"ש ואין מבקעין לא בקדום ולא במגרה
ולא במגל אלא בקושיץ. ובבלי שם ל"א מדיק והאמרת רישא אין מבקעין
כלל אמר ר' יהודה אמר שמואל חסורי מחסרא והבי קתני אין מבקעין מן
הסואר של קורות ולא מן הקורה שנשברה ב"ש אבל מבקעין מן הקורה
שנשברה מערב י"ט וכשהן מבקעין אין מבקעין לא בקדום וכו'. וזל הירושלמי
הל' ב' שם הרא דאת אמר בקורה שנשברה ב"ש אבל בקורה שנשברה מערב
יום טוב מותר. — יומא סד מ"ג שחפו וקבל במזק את דמו ונתתו למי
שורא מרס בו על הרוב הרביעי שבהיכל. ובבבלי מ"ג ע"ב והחביב וכל
אדם לא יהיה באהל מועד אמר ר' יהודה תני של היכל. ובירושלמי הל' ג'
כיני מתניתא על רוב הרביעי שבעזרה. (והירושלמי מקצר סה הרבה וגם
משבש המשנה. ותני שבעזרה במקום שבהיכל רמתני, והבבלי מפרש המשנה
בהגהה מעט של היכל במקום שבהיכל. וגם זה ראייה למה שהערת לעיל
שהו להירושלמי נוסחאות שונות של המשנה).

במקום שדברי חכמים במשנה כדברי הח"ק אין דרך הירושלמי להקשות
חכמים היוו ח"ק. וכבר הערת על זה בספרנו רכבי המשנה סד כלל ו' הערה
א'. גם הבבלי לא עמד תמיד על זה ע"ש. — וגם במקום שדברי חכמים
במשנה נראין כסותרין זה את זה כהך דברכות ס"ה מ"ג סוכה ס"ג סד לא
מפרש הירושלמי לפעמים כלום. עיי' בספרנו שם כלל ח' ובהוספות שם. ועיי'
בספרנו למס' ברכות. — גם אין מדרך הירושלמי לפרש המשנה עיי' „כולה
חד חנא הא" „כרך ותני" וכדומה וכמו שהוא בדרכה מקומות בבבלי.

הירושלמי לא נחת לדייק בהבבלי מאי אתי לארזי מניא דמשנה. עיי'
בבלי יבמות ג' ע"א קדושין ג' ע"א מניא דרישא למעוטי מאי מניא דסיפא
למעוטי מאי וכן בשאר מקומות, ובירושלמי לא נמצא מזה כלום. (ואפשר
שאלה מניא וכו' הם הוספות מרבנן סבוראי). וכן לא מדיק לומר שזה הבבא
נשמע כבר מכאן אחר ולעשות צריכא ביניהם בדרך הבבלי. עיי' בבלי קדושין
ג' ע"א האומר לשלוחו צא וקדש לי אישה במקום סלוי והלך וקדשה במקום
אחר אינה מקודשת ותנן נמי נבי גיטין האומר חנו גט זה לאישה במקום
סלוי וכו'. — שם סד ע"ב מי שיש לו שתי בתי בנות וכו' וצריכא דאי
אשטעינן קמייתא וכו' והירושלמי לא מדיק כלל. — וכן במקום שבה במשנה
הכל או זה הכלל אין דרך הירושלמי לדייק בהבבלי כלל לאתויי מאי. עיי'
עירובין ס"ג מ"א חגיגה ס"א מ"א ובמ"א בבבלי ובירושלמי.

ובמקום שלא גשנו במשנה כל השייבין להכלל דרך הבבלי לומר תנא
וש"י (אלא במקום שמש"י לבד דבר אחד מדיק מאי ש"י דהא ש"י),

אבל הירושלמי נראה שמצא כזה גרעין בסידור המשנה. עיי' יבמות ס"ש הל' ב' הרא מסייע לר' יונה דר' יונה אמר לית כללוי דרבי כללין ואילין אינן הא אית לך חורנין סוטה אסורה לזה ולזה חלוצה אסורה לזה ולזה סצוע דכא שנשא כשירה ויש לו אח סצוע דכא אף אסורה לזה ולזה הרא מסייע לר' יונה דאמר לית כללוי דרבי כללין (וע"ש הל' א' בדא דאמר ר' יונה לית כללוי דרבי כללין).

ודרך הירושלמי במשנה הוא ג"כ דרכו בברייתא כל' שלא לדייק הרבה בסידור הברייתא ולהרחיב ביאורה. הירושלמי מניח לפעמים הברייתא בקושיא בלי תיחון כעין דרכו במשנה. דמאי ס"ב הל' א' (כ"ב ע"ג) איזהו התנן כל שהביא ושנה ושילש (הוא מרחספתא שם ס"ד) ר' יונה בעי הביא שלשה משואין כאחת אין זה תנן זה אחר זה תנן. — שביעית ס"ב הל' ז' (ל"ד ע"א) מגין שהילכו בידך בשעת לקיחתו עישורו מנעך ומיקבך מה גורן ויקב שהן חזין ממי השנה שעברה את מהלך בהן לשעבר ואילו הואיל והן חזין ממי השנה הבאה את מהלך בהן לבא (והוא ודעת ר' יוסי הגלילי בבבלי ר"ה יד ע"א), התיבן הרי פול המצרי זרעו לזרע מתעשר לשעבר זרעו לידק מתעשר לבא וקסמה כידית זרעו לזרע הוא חיה ממי השנה שעברה זרעו לידק הוא חיה ממי השנה הבאה ע"כ והירושלמי אינו מתירן כלום אף שע"י הקושיא העצומה הזאת נראה הברייתא מוסרית. ויותר מזה מצינו דמאי ס"א הל' א' ר' ור' יוסי בי ר' יודה נכנסו לוכל במסויפות וצווח בהן השומר ומשך ר' יוסי כי ד' יודה את ידיו אמר לו ר' אבול שכבר נתיאשו הבעלים מהן ר' יוחנן בעי צווח ואת אמר. הן אמר ר' יונה יאות הוא מקשי ע"כ. ודברי ר' יונה שאמר יאות הוא מקשי מוכיחין שבמקום שהירושלמי לא מתירן הקי' על התנא היא בעינינו עומדת וקיימת (ולדברי הרי"ש ביכורים ס"א שהבאנו לעיל דהש"ס לא חש לשנויי וכו' אין סעד כי אם במקומות מעט מעט), ואינו מתאמץ לישוב אותה ולישר דברי התנא, ולהבבלי דרך אחר כזה וכדוע. — ומכלל שאמרנו הוא ג"כ שהירושלמי אינו מחדד לתת טעם במאי פליגי ב' ברייתות או התנאים החולקים זה עם זה ולהעמיק בסברות וכדרך הבבלי. וגם במקום שנותן טעם לדבריהם — והוא אך במקומות מעטים — אינו מתאמץ הרבה לעמוד על עיקר מחלוקתם. עיי' יבמות ס"ד קי"ב לסוף הפרק (הל' ט"ז) ר' יוסי בן תינא אומר וכולהם מאשה אב למרו לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו ר' עקיבה דורש מה אשת אביו מיוחדת שהיא בלא יבוא הוולד ממזר אף כל שהוא בלא יבוא הוולד ממזר... שמעון התימני דרש מה אשת אב מיוחדת שהיבין עליה סרת בידי שמים הוולד ממזר אף כל שהיבין עליה סרת בידי שמים הוולד ממזר... ר' יוחנן דרש מה אשת אביו מיוחדת שהיבין עליה מיתת בית דין והוולד ממזר אף כל שהיבין עליה מיתת בית דין הוולד ממזר ע"כ, והש"ס לא מחדד כלל למצוא טעם למה לא

דרשו ר"ע ושמעון התימני כ"ר היושע כ"ן שנים הם למדו מאשת אב ואשת אב היא במיתת כ"ד. וראה לעומתו דרך הבבלי כזה שם מ"ט. — ויותר מזה הירושלמי מכאן לפעמים טעם התנא מן הכתוב ואינו מפרש היאך דורש בעל סלוניתה דהוא תנא מקרא זה. ר"ה ס"א הל' ז' להמשנה ר' שמעון אומר אב ובנו. וכל הקרובים כשירין לעדות החדש, טעם דר' שמעון בתולדה ואמר ה' אל משה ואל אהרן החדש הזה לכם וכי ואינו מפרש היאך דריש ת"ק להאי קרא דאמר אב ובנו שראו את החדש ילכו לא שמעון שרץ זה עם זה וכי. ובבלי שם כ"ב מפרש נמי טעמא דר"ש כהירושלמי אכל לא נחית מלהרד נמי לדבנן ואמר ורבנן עדות זו תנא מסורה לכם.

וזה הטקס לדבר נ"כ על אופן דרשת המקרא בירושלמי ומה כזה בינו לבין הבבלי. הגה ידוע שהבבלי דורש לפעמים המקרא בדרך רחוק הרבה, אבל גם הירושלמי לא נמלט מזה. עיי' מגילה ס"א הל' י"ג (ע"ב ע"ב) ר' לעזר ור' יוסי בן חנינה ר' לעזר אמר שלמים הקיימו בני נח ר' יוסי בן חנינה אמר עולות הקיימו בני נח. . . . התיב ר' לעזר לר' יוסי בן חנינה והא בתיב וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות וכו' (ויזכחו שלמים) מה עבד לה ר' יוסי בן חנינה שלימין בנוסן בלא הפשט ובלא ניתוח. חה מדרש המקרא רחוק ורחוק מאוד, ונמצא כזה נ"כ במקומות אחרים בירושלמי. — ובכל זאת יש הרבה בין הירושלמי והבבלי במדרש המקרא. הבבלי הולך למרחק וקושר מקרא במקרא ומקרא במקרא עד שמוצא סמך להלכה ואין בן דרך הירושלמי. עיי' בבלי ספחים ז' לאור הנר מנא הני מילי אמר ר' חסדא למרטו מציאה מטציאה ומציאה מחיפוש מחיפוש מטרות וטרות מנר וכו'. ובירושלמי שם ס"א הל' א' למה לאור הנר אמר ר' שמואל בר רב יצחק מפני שהנר בורק כל שהוא. . . . ר' שמואל בר רב יצחק ברעתיה דר' שמואל בר רב יצחק אמר מפני שהנר בורק כל שהוא אף על פי שאין ראייה לדבר וכו' לדבר והיה כיום והוא אחפש את ירושלים בטרות (וכבר העירנו על זה בספרנו ס"א צד 19). בבלי עירובין נ"א הני אלפים אמה הוינן בתיבין דתניא שבו איש תחתיו אלו איבע אמות אל יצא איש ממקומו אלו אלפים אמה מנא לן אמר ר' חסדא למרטו מקום מקום ומקום מקום מניסה מניסה ומניסה מניסה ומניסה מניסה מניסה. ובירושלמי ס"ד הל' א' ומניין לר' אמות שבו איש תחתיו ומניין לאלפים אמה אל יצא איש ממקומו כיום השביעי או חלף א"ר אליעזר ותניין אסא בן עקיבה אומר מקום מקום נאמר כאן מקום ונאמר להלן ושמתי לך מקום מה מקום שנא' להלן אלפים אמה אף מקר' שנא' כאן אלפים אמה (והוא מן המכילתא ס' משפטים). —

גם זאת להבבלי שהוא דורש לפעמים סיפור אות בתיבה של המקרא ואין זה דרך הירושלמי. עיי' בבלי יבמות ג' ע"ב אין לי אלא הוא צרתה מנין ת"ל לצרור ואין לי אלא צרתה צרת צרתה מנין ת"ל לצרור ולא לצור, ובירושלמי ריש יבמות אין לי אלא הוא צרתה מנין תלמוד לומר לצרור לא צרתה ולא צרת צרתה. — בבלי כתובות כ"ט ע"ב והני בני קנסא ננידו ואמאי איקרי כאן ולו תתיה לאשה אשה הראייה לו אמר ר"ל נערה נערה הנערה

חד לגופיה וחד לאתויי חייבי לאוין וחד לאתויי חייבי כריתות רב ספא אמר בתולה בתולות הבתולות חד לגופיה וכו'. ובירושלמי שם ריש פ"ג כתיב ולו תהיה לאשה אשה שהיא ראוייה לו וממזרת היא ראוייה לו ר' שמעון בן לקיש אמר כסף ישקול כמותר הבתולות ריבה כאן בתולות הריבה. (ומה שיש כאן חילוף האומר יבואר לקמן). — וכן מה שדרש הבבלי כרת כריתות סוכה כ"ד עבר העבד קידושין ט"ז וכדומה לא מצינו בירושלמי.

ומצינו ג"כ טרה בדרשת המקרא שהיתה ידוע ומפורסמת בישיבות בכל ודברי הסומך מאמרו עליה לא נצרכו לפירוש כי הבינו הכל שנתיסרו על המדה זאת. ובישיבות א"י לא נתפשטה ולא הבינו דברי הסומך עליה עד שנתפרש להם. עיי' בבלי הוריות ד' ת"ד ונעלם דבר ולא שיעקור המצוה כולה. . . . מאי משמע אמר עולא ונעלם מדבר פ"י רש"י דהאי ט"ס דונעלם שדיא אדבר דמ"ס נדרשת לפניו ולאחריו ע"כ, הרי דעולא לא היה צריך לפרש דבריו כי המדה דמקרא נדרש לפניו ולאחריו וכן גורעין ומוסיפין וכו' היתה ידועה בפי כל. ובירושלמי שם פ"א הל' ג' (ט"ז ע"א) הוורו בית דין לעקור את כל הגוף כו' ר' חזקיה אמר מדבר ולא כל דבר. . . . וכתוב כן כ"י דמר ר' אמי בשם ר' יוחנן גורעין לדרוש מתחילת הפרשה עד סופה. — ירושלמי נזיר פ"ה הל' א' (ג"ג סוף ע"ד) הקדיש תמימים לכרך הבית עובר בעשה מגין בלא תעשה תלמוד לומר לאמר לאו אמור. . . . וכתוב כן דמר ר' אמי בשם ר' יוחנן גורעין לדרוש מתחילת הפרשה לסופה. ובבלי פסחים ט"ב ע"א אין לי אלא בעשה בלא תעשה מגין ת"ל וידבר ה' אל משה לאמור וכו' כי רב אמרי לאמר לאו אמור. — ועיי' ירושלמי סוטה פ"ה ריש הל' א' על הא דאיתא במשנה שם בשם שהמים בודקין אותה כך בודקין אותו תני בוא ובה וכתוב כן כ"י דמר ר' אמי בשם ר' יוחנן גורעין לדרוש מתחילתה לסופה.

ובבבלי נאמר שהלימוד מדרש המקראות נראה בהרבה מקומות רפוי וחלש בעיני הירושלמי והיה לו לבד בעין אסמכתא. עיי' ברכות פ"ב ר' ע"ג ר' אבהו בשם ר' לעזר הנותן תפילין כלילה עובר בעשה ומה טעם ושמת את החוקה הזאת למעודה מימים ימימה ולא לילות ימימה פרט לשבתות וימים טובים. . . . אית דבעי מימר נשמעיניה מן הדא והיה לך לאות את שהוא לך לאות פרט לימים טובים ושבתות שכולן אות ולא כן כתב מימים ימימה לית לך אלא כ"י דמר ר' יוחנן כל מילא דלא מחזורא מסמכין לה מן אתרין סגי. (ועיי' בבלי עירובין צ"ז מנחות ל"ו דהדרשה דימים ימימה היא דרשת ריה"צ והדרשה והיה לך לאות היא דרשת ר"ע ושתייהן דרשות גמורות). — ועיי' פסחים ריש פ"ב ר' אבהו בשם ר' יוחנן העושה אספלינת משור הנסקל ומחמץ שעבר עליו הפסח אינו לוקה שאין לא תעשה שבו מחזור מכלאי הכס לוקה אמר ר' חנינא מן תקדש מן תוקד אש. וכבר דברנו מה פ"ב חלק סגנון הירושלמי ערך אינו מחזור ע"ש.

נמן עתה לדרך הירושלמי באופן השני שזכרנו למעלה והוא כהרחבת
הלכה ובשקלא וטריא לברר אותה. הנה גם להירושלמי גם להבבלי דרך אחד
לחקור בקושיות ותירוצים על ההלכה הנאמרת שם איזה חכם ולבוא אל
תכליתתה. ומצינו לפעמים שהירושלמי מברר הדבר עד קצה האחרון וגם כנעם
באיבעיא בתוך איבעיא ובונה בנין על בנין. עיי' פאה ס"ב הל' ה' ס"ג הל' ו'
דמאי ריש ס"א ובמ"א. אך אף כי דרך אחד לשני התלמודים יש הבדל רב
בניהם הן בקושיות הן בתירוצים הן ברמות מלתא למלתא. הירושלמי הולך
בדרך ההגיון הפשוט ודברי הבבלי בנייים על הקישים עמוקים ועל הקיש היוצא
מן ההקיש, ובוה יעבוד הבבלי לפעמים חוקו; לא כן הירושלמי, הוא יאחז
תמיד דרכו אף כי הדרך לפעמים צר מאוד. כענין הקושיות: הירושלמי מקשה
משנה או גרייתא, או מקשה על דברי תנא או אמורא מדידה אדרידה או
מסברא, והקו בנייה על דברי ההגיון אבל לא יעמיק לעבוד על כל צדדים
ולשקול אם יש למצוא בהם תירוץ וכאשר נמצא בבבלי. עיי' חולין ק"ט
ע"א הגי' מוקדשים היכי דמי אילימא דהוא ליה קן בתוך ביתו ואקדישה מי
מחייב וכו' אלא דהוא קן בעלמא ואקדישה מי מחייב וכו' אלא דאנבהיהו
לאפרוחים ואקדישינהו והדין הדיניהו האי אפי' בחולין נמי לא מחייב וכו' אלא
דאנבהה לאם ואקדישה והדין מעיקרא אחייב ליה בשלוח וכו'. וכן כתובות
ל"ה ע"ב א"ל רב ספא לאביי לרבה דאמר חידוש הוא שחדשה תורה בקום
ואע"ג דמיקטיל משלם מתני' כמאן מוקים לה אי ר"ט קשיא בתו אי ר' נתניא
בן הקנה קשיא אחותו אי ר' יצחק קשיא ממזרת וכו'. וכן נמצא ביצא בזה
בבבלי בדרבה טקומות. — ומצינו ג"כ בבבלי קושיות בדרך הקיש על הקיש
בהך דטבות י"ז ע"ב אמר רבא דילידא אימא וכו' ואע"ג דאית' להו סירכא מאי
חומרא וכו'. וכן ססחים ע"ז ע"א סברוה דכולי עלמא שומא דחוייה היא
בציבור וכו' ודכולי עלמא אין הציץ מרצה על אכילות וכו' נימא מתני' דלא
ט' יתושע. וקושית כאלה לא נמצאו בירושלמי. — גם ראינו להבבלי
שקשה טקומות הרבה ואם יתורץ הקושיא מברייתא זאת מוסף להקשות
מברייתא אחרת וכו' וכל סוגיא וסוגיא בבבלי בנויה על אופן זה, הירושלמי
משים לרוב גבול לקושיות ודי לו להקשות קושיא אחת ואם כגבורות שחם.
וכן באופן התירוצים דרך הירושלמי הוא פשוט ומקובל על השכל,
ולפעמים דבריו נהירים יותר מדברי הבבלי. עיי' שבתות ס"ג ל"ד ע"ג ר' בא
בשם שמואל שבועה שנתן סלוני וסלוני מנה ונמצא שלא נתן מאחר שאין
בירו' לבא אין בירו' לשעבר התיב ר' יוסי הרי תסילין אין בהן לבא ויש בהן
לשעבר אמר לו תסילין טקום אחד באו. ובבלי שם היה ע"כ נקשה ג"כ
הש"ס בזה ומהרץ לצדקת קמי. — ססחים ס"ד הל' ב' להמשנה ר' יהודה
אומר צא והבא לך אף אתה וכול' מטיבירה ולא כלו מציספורין אמר לו
מציספורין הבאתים אם אין את מאמיני צא והבא לך אף אתה, והבבלי שם ג"כ
נחקק הרבה בזה. (וטרוא שלא רצה לתירץ בהירושלמי משום דלפי תירוצן
הירושלמי ר' יהודה לקלא ובבבלי שם איתא דר' אלעזר אמר לא אמר ר'
יהודה לקלא אלא להעטרא, אך גם ר' שישא בריה דרב ארי אשר לא אסיק

זה המאמר של ר' אלעזר ע"ש לא תירץ כפירוש הפשוט של הירושלמי). — ועיי' בבלי נישן ע"ג ע"א ת"ד זה נישך סחים אם מתי מחולי זה ונסל הבית עליו או הבישו נחש אינו גם אם לא אעמוד מחולי זה ונסל עליו בית או הבישו נחש הרי זה גם מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא וע"ש שטמק הש"ס כ"ן דקשיא רישא אסיפא לא איתמר כי מדרשא ומשבשתא הוא, ובירושלמי שם ס"ז הל' ד' (והובא בתו' זבשאר ראשונים) מפרש בדרך שטום אם מתי מחולי זה ונסל עליו גל או שנשכו נחש אינו גם אלא (צ"ל שלא) מת מאותו החולי אם לא עמדתי מחולי זה ונסל עליו גל או שנשכו נחש הרי זה גם שלא עמד מאותו חולי.

ומאהבת הירושלמי שלא להרחיב בקושיות ותירוצים מצינו דעתו לפעמים בתירוץ דחוק הרבה. עיי' כלאים ס"ח הל' ב' (ל"א ע"ג) איסי בן עקיבה אומר אסור לרכוב על גבי סודה מקל וחומר ומה אם בבגדים שאת מותר ללבוש זה על זה את אסור בתעורבתן בהמה שאת אסור להגהיג בה בזו עם זו לא כל שכן את אסור לרכוב עליה . . . והא כתיב והרכבתם את שלמה בני על הסודה אשר לי בידה מששת ימי בראשית היתה. — כתובות ס"א הל' ד' להמשינה היא אומרת מוכת עץ אני והוא אומר לא כי אלא דרוסת איש את מסק הירושלמי היא אומרת מוכת עץ אני בן אתניהו עמך וכו' עיי' לעיל כ"ט ע"ב. — והבבלי אינו עומד בדוחק כזה, ובבבלי מצינו שהוא מעטיק הרבה מן הירושלמי ונחית חר' דגמא יותר. עיי' ירושלמי סוכה ס"ד הל' ה' (ג"ד ע"ג) ואיתא ג"כ ר"ה ס"א הל' א' חגיגה ס"א הל' ד' עולא בר ישמעאל בשם ר' לעזר שלמי חגיגה ששחטן מערב הרגל אינו יוצא בהן ידי חובתו ברנל . . . התיבון והתיבון ההלל והשמחה שמונה הגע עצמך שחל יום הראשון לחיות בשבת לשחטן מערב הרגל אין את יכול דאמר ר' זעורא עולא בר ישמעאל בשם ר' לעזר שלמי חגיגה ששחטן מערב הרגל אינו יוצא בהן ידי חובתו ברנל לשחטן ברנל אין את יכול שכבר למדנו שאין חגיגה דחה את השבת אימתי אמרו ההלל והשמחה שמונה אמר ר' יוסי קיימה ר' אבדמי נחיתה כבהנים ובשעדי והש"ס ר"ה ס"א הל' א' מצינו זה התירוץ ליסוד לתרץ בו ק' אחת ע"ש. ובבלי סחים ע"א איתא אמר רבא שתי תשובות בדבר הוא דשעדי הרגלים זה נאכלין ושמונה בתי ליכא ועוד כהנים אוכלין ישראל במה שמחים. — ואשר שהבבלי יודד יותר לעומק הענין מהירושלמי עיי' עוד שבת ס"ז הל' א' (פ' ע"ב) מה בין מויד בשבת ושוגג במלאכות מה בין שוגג בשבת ומויד במלאכות אמר ר' יוסה ולמה מויד בשבת ושוגג במלאכות חייב על כל אחת ואחת שאם אומר את לו מלאכה היא זו הוא פורש ממנה ועושה מלאכות אדרות ולמה שוגג בשבת ומויד במלאכות אינו חייב אלא אחת שאם אי אתה לו שבת הוא זו מיד הוא פורש. ובבלי שם ע' ע"א מרחיק ר' ספרא כן ור' נחמן השיב לו כלום פריש משבת אלא משום מלאכות וכלום פריש ממלאכות אלא משום שבת ותירץ בע"א. — מעשרות ס"א הל' ד' (מ"ש ע"א) וסוכה ס"ג הל' ד' אתרוג הבוסר ר' עקיבה אומר אינו פרי (כלו ואין אדם יוצא בו ידי חובת לולב) והכמים אומרים פרי ר' אילא ר' יסא בשם ר' לעזר אתיא

דר' שמעון (דפוסר שם במשנה אחרונים בקומנן מן המעשר) בשיטת ר' עקיבה דבו כמה דר' עקיבה אומר אינו פ"י כן ר' שמעון אומר אינו פ"י . . . מטעמא דר' שמעון יודה לר' עקיבה ר' עקיבה לא יורי לר' שמעון ר' שמעון ויהי לר' עקיבה דכתיב פ"י ואינו פ"י ר' עקיבה לא יודה לר' שמעון והי מטעמא דר' גדול במסום דר' עשוי כנדרה דר' הוא פסול ללולב וחייב במעשרות. ובבלי סוכה ל"ז יורד הש"ס חד דדנא יותר ואמר דנ"ס ר' שמעון לא יודה לר' עקיבה ויהי איתא התם אמר ליה אב"י דלמא לא היא עד כאן לא אמר ר' עקיבה אלא דבעינן הדר ולכא אבל התם טרבען סבידא ליה א' נמי עד כאן לא אמר ר' עקיבה אלא דכתיב עשר תעשר את כל תבואת דרעך כדרך שבני אדם מציאין לר' עקיבה אבל הכא טרבען סבידא ליה (ושם איתא ותו לא מ"ד). — מנהדרין פ"ט משנה רוצה שנתערב באחרים כולם פסולין ר' יודה אומר כונסין אותן לכיפה ושם הל' ז' אמר ר' יוחנן ברוצה שנתערב בכשדין הוא מתנתא. והש"ס לא הקשה דא"כ אך אמר ר' יודה כונסין אותן לכיפה וכמו שנקשה הבבלי שם ע"פ ע"ב. — שבעות פ"ז סוף הל' א' א"י אמר המלח לחבירו בעדים לא יפריענו אלא בעדים. . . מתנתא פליגא עליו מנה ל' בידך אומר לו הן למדור אומר לו תננו לי נתתיו לך פסוד אין לך בדי חייב, והירושלמי לא מתיר כלום וע"י בבלי שם מ"א שהקשה ג"כ דק' קשי' ומתיר בדרך נכון מאוד אמר לך ר' א"י. א"י אמר כי אמי ה"כא דמקרא אחשה בעדים דלא לירידה הימניה הכא הא הימניה. — וכן מפרש הירושלמי לסעטים בדרך דחוק מאוד והבבלי בדרך פשוט. מנהדרין פ"ח כ"ז ע"ב דב אמר כל דייחי עלי א"י קמל ליה חוץ מהגניה בן שילא. דאנא ידע דלא אתי אלא מיסב מנוסחיה מניי, ובבלי שם ע"ב ע"ב איתא משום דק"ס ליה בנזירה דמיהם עלי טרחם אב על הבן. וכמה וכמה יש בזה להפדוש של בבלי על הפדוש של הירושלמי!

ולסעטים נמצא שקלא וטריא בירושלמי בהלכה והבבלי לא יד כלל להקשות ולתיר. דוב קשיות טאלה המיוחדות להירושלמי תשובתן בצדק וטראה שלא חש הבבלי להביאן לבית המדרש. שביעית פ"ה הל' ח' (ל"ז ע"א) תני המוכר שור לחבירו ונמצא נזנח דב א"י מקח פטות הוא ושמואל אמר יכול הוא מימור ליה לשחיטה מבריתו לך. . . מחלשא שיטתיה דב מחלשא שיטתיה דשמואל דאיתפלגון מטהר לו ביובל עצמו דב אמר קנה ורצא מידו ביובל שמואל אמר לא קנה מחלשא שיטתיה דב תמן הוא אומר וזה וזה הוא אומר לא קנה תמן יובל מסורסם הוא ברם הכא מקח פטות הוא מחלשא שיטתיה דשמואל תמן הוא אומר לא קנה וזה אמר קנה לאיזה דב מטהר לו לא לר' עקיבה ברם הכא יכול הוא מימור ליה לשחיטה מבריתו לך. ובבבלי ב"ב ר"ש פ"ז ובערכין כ"ט תובאו הג' פלוגתות דב ושמואל והש"ס לא מקשי דכ"י דב ושמואל אהרדי כ' באמת התידוק פשוט מאוד. — שם פ"י הל' ז' (ל"ט ע"ד) ר' בא בשם רב מי שאין לו אלא קלח אחד בתוך שדרו כתבין לו פרוכל והתני השותפין והאריסין והאפטרופסין אין להן פרוכל אסרין תמן כל קלח וקלח של שותפות הוא ברם הכא הוא שלו. ובבלי גיטין ל"ז ע"א איתא ג"כ

הן מאמר ע"ש והש"ס לא מקשי משוחסין וכו' כי התירוצ' גלוי מאליו. —
 וכן תרין ברוב המקומות אשר נמצא ק' בירושלמי והבבלי לא מקשה כלום.
 אך מצינו שהירושלמי נתקשה בקושיא עצומה יכמות ס"ד הל' ב' (ה' ע"ג) והבבלי
 השמיטה. ודל הירושלמי רב אמר כל שאפשר לו (צ"ל שאי אפשר) לעמוד
 על דריו אין חייבין על סניקו אשם תלוי. . . . מתניתא פליגא על רב
 חתיכה של חולין וחתיכה של קודש אכל את אחת מהן ואין ידוע את אי זה
 מהן אכל מביא אשם תלוי אכל את השנייה מביא אשם ודאי אכל את
 הראשונה וכו' אחר ואכל את השנייה זה מביא אשם תלוי זה מביא אשם
 תלוי נימא ראשון מביא אשם תלוי שני למה אמר ר' יוסי תימנר שהיתה
 חתיכה גדולה ואכל חצייה והגיה חצייה ע"כ, וזה המאמר של רב איתא בריכות
 י"ז ע"ב בשם ר' יודא והוא מפרש דברי רב דאמר חתיכה אחת משתי חתיכות
 חיל הש"ס שם אמר ר' יודא מ"ט דרב קסבר שתי חתיכות אפשר לברר איסורו
 חתיכה אחת אי אפשר לברר איסורו ע"כ, והש"ס לא מקשה מהן מתני' חתיכה
 של קודש וחתיכה של חולין וכו' (ועי' בתי"ט שם ס"ד מ"א ובברכת הובח
 שם י"ז ובלחם משנה ה' שנגזר ס"ח הל' ד' שנתעצמו הרבה בקו זו ולא
 הזכירו שכבר הקשה אותה הירושלמי). והתירוצ' של הירושלמי נראה רחוק
 קצת ובקושי ייש' לוטר שהבבלי לא הביא הן קושיא משום שהתירוצ' היה
 נראה לו פשוט.

גם זאת להירושלמי שאף שהוא אוהב בהרבה מקומות לדמות מלתא
 למלתא לא ינבית עוף לדמות ע"י הקשים עמוקים ובפרט אם הוא בענין רחוק
 קצת. עיי' ברכות ריש ס"ז ר' חונא אמר שלשה שאכלו זה בפני עצמו זה
 בפני עצמו זה בפני עצמו ונתערבו מוטבין ר' חסדא אמר והן שבאו משלש
 חבורות על דעתיה דר' יודא וחבורתיה והן שאכלו שלשה באחת ר' יונה על דא
 דר' חונא הטביל שלשה איזכות זה בפני עצמו זה בפני עצמו זה בפני עצמו
 ונתערבו מהו בון ר' חסדא אמר והן שבאו משלש חבילות על דעתיה דר'
 זעירא וחבורתה והוא שהטביל שלשתן באחת אין תימור אין לטידין אוזב
 מברכה ואנן חזק רבנן קיימן בסוכה וילסן מטיט הערוק כ"י דתנינן חמן דרחיק את
 הסיכך מן הרמנות שלשה טסחים ססילה הא סחות טיבן כשירה מהו לישן תחתיו
 התיב ר' יצחק בן אלישיב הרי טיט הערוק משלים במקוה ואין מטבילין בו
 אף הכא משלים בסוכה ואין ישינן תחתיו ע"כ, הרי משום שרוצה להקיש
 בדרך הקיש דק מברכה על אוזב כל' על דיני סומא ומורה הערוך להביא
 ראייה שמקישין באופן זה. ואל תמעה לוטר משום שלא היו מתעסקין הרבה
 בא"י בדיני סומאות ומדרות הלא מצינו בהרבה מקומות גודל בקאותן בס'
 מדרות. עיי' דמאי פ"ה הל' ח' (ב"ד ע"ד) ר' יונה בעי וכו' מאיר מעשר
 מכל קלח וקלח דתנין חמן (מכשירין ס"ז מ"ב) אמר ר' מאיר וכו' מפני מה
 טיטו אלא מפני משקה הסה במה דתימר חמן דרך אגודה ליתור והוא קשורה
 (צ"ל קשורה) בסיו בים הכא דרך אגודה ליתור והוא נותן מה שבפנים בחוץ
 ומה שבחוץ בפנים. — ועיי' בל"א פ"ז הל' ד' (ל' ע"ג) ובמ"א שהובאו
 משניות דס' מדרות לביאור המשנה. ובשבת ס"ז הל' ב' (ט' ריש ע"ג) איתא

אמר ר' סדור יהודה בר' עבדין הווי במכשירין שיחא ירחין בסופא אחא חד תלמיד מן דר' סימאי ושאל ליה ולא אניבית אמר ניכר הוא זה שלא עבר על פיתחה של תורה. — ומצינו להפך שהירושלמי יערוך לבו לדמות מלתא למלתא והדמיון הוא חלש וקלוש מאוד. עיי' נדרים ס"ה הל' ד' (ל"ט ע"ב) חמודד הגיית סחביו בפניו לא ישאל לו אלא כפניו שלא כפניו נשאלין לו בין כפניו בין שלא כפניו ר' יוחנן אמר סמני הבושה ר' ירשע בן לוי אמר סמני תחשד ואתיין אילין סלונותא כאילין סלונותא דתני יום הכסופים צריך לפרוט את מעשיו דברי ר' יודה בן בתיה ר' עקיבא אמר אינו צריך לפרוט את החטא (ועיי' תר' גיטין ל"ה ע"ב ד"ה לחוש). ולבבלי יש דרך אחר בכל אלה אם מרבה מלתא למלתא, הדמיון הוא חזק ע"ס דרכי חרית, גם נמצא בו ד"ת אחד להקשים מענינים קרובים ולהקשים מענינים רחוקים מקדשים ומערוה לברכות ומעדות וכו'.

הנה כבר הערנו לעיל שהירושלמי מקשה לפעמים על המשנה וגם על המביתא ומצינו הקושיא בלי תירוץ. זה הדרך נמצא ג"כ במקום שמקשה משנה או מביתא על איזה אמורא, ואף שהקושיא עצומה עד שגוראין דברי האומר נסרכין אינו מתאמץ הרבה לישב הקושיא. עיי' ברכות ס"ו י' ע"ב רב אמר בר' יעקב בשם ר' יצחק רובה ר' כשהיה אוכל בשר או ביצה היה אר' אשר ברא נפשות רבות וכו' עד כדן בסוף בתחילה אמר ר' חניי כודא טני נפשות דתיב ר' יוסי הוא מתנתא סליגא על החוסין ועל הגוביי ועל העובלות הוא אר' שהבל נזהר בדבריו והדין נוכי' לא מין נפש הוא. — ר"ה ס"א הל' ז' (נ"ו סוף ע"ד) ליובלות מגין... ר' יונה ור' יוסה תריהן בשם ר' שמואל בר' רב יצחק כדי שיהיו כל חדשי השנה שוין לא יהא חדש אחד נחלק לשתי שנים התיבין והתנין באחד בשבט ראש השנה לאילן כרברי בית שמאי בית הלל אומרים כחמשה עשר בו הרי אין כל חדשי השנה שוין וחדש אחד נחלק לשתי שנים. — כתובות ס"ה הל' ד' (ל"ג ע"ד) מי שהיה נשוי שלש נשים בו שמואל אמר שוחרא דריינא לשני שמרות שיצאו על שדה אחת אי זה מהן שירצו בית דין להחליט מחליטין מתנתא סליגא על שמואל אין שם אלא מנה חולקות בשוה לא שוחרא דרייני את אמרת, ועיי' בריף כתובות ס"ט וברא"ש שם ס' י"א שהוא חובתא דשמואל (ולדן דרך אחר בזה ע"ש). וידוע כי הבבלי מחזיק הרבה למצוא תירוץ בקושיות כאלה, והירושלמי מניח הקושיא במקומות אשר זכרנו וכמא' על תוספת ואינו מתיר כלום. ודע גיטין ס"ז הל' א' איתא ר' יעקב בר' אחא אמר איתפלגין ר' יוחנן וריש לקיש ר' יוחנן אמר עוידיו קודדיקוס עליו כותבין גם ונותנין לאשחו וריש לקיש אמר לכשישתפס... אמר ר' זעירא מתנתא סליגא על ריש לקיש ולית ליה קום הרי שהיה צלוב או מגייד ודמו ואמר כתבו גם לאשחו כותבין וכותבין בחזקת שהגשמה חלליה בו ואיפשר שלא נמרסה דעתו שעה אחת הוא סליגא על ריש לקיש ולית ליה קום (ועיי' בבלי גיטין ע' ע"ב ושם נשנית תק' סלונתא בחילוף שמות האומרים והשם מקשה ג"כ תק' קושיא מהביתא דאחא צלוב או מגייד וגם סה מעטיק הבבלי חד' דנא מהירושלמי ומיישב הקושיא).

והנה ממה שאמר כאן „ולית ליה קיום“ נראה קצת שהקשיות בסוגיות אחרות לא היו כ"כ חזקות בעיני הירושלמי ודימה שאפשר יש למצוא להן תירוץ אף שהמקשה לא מצא תירוץ, וכדרך הבבלי שמקשה ואמר קשיא ופי' רבינו חננאל דהיכא דעלמא דקושיא אמרינן לא הוה ברירה להן דבטלה שמועה זו לנמרי אלא לא אשתכח פירוקא בההוא שעתא דתל' וקיי' עיי' רשב"ם כ"ב נ"ב ע"ב ד"ה קשיא. (ויותר מזה מצינו לפעמים תיובתא ובכל זאת מקיים הבבלי המאמר עיי' כתובות מ"א ע"ב תיובתא והילכתא אין וכו' וכן מצינו במ"א). וכוה תנוח ג"כ דעת המעיין במה שמניח לפעמים הירושלמי הקו' על משנה וברייתא בלי תירוץ וכמו שזכרנו לעיל, הלא על הקו' על המשנה והברייתא אף שנראית חזקה עד מאוד (וכאזיה קושיות שהבאנו לעיל) לא אמר הירושלמי ולית לה קיום כי אי אפשר להרים יד במשנה וברייתא ולדחות אותן מפני קושיא, אלא שהמקשה בא לכד להעיר שיש כאן מקום קושיא ואפשר שיעמוד מי שיחכם יותר וימצא תירוץ. וזה נראה נכון יותר ממה שפירש הריש ביכורים פ"א שלא חש להשיב כמו שהבאנו לעיל.

עוד יש להעיר: בירושלמי לא נמצא „למא מסייע ליה“ בדרך קושיא וכדרך הבבלי, והירושלמי ואמר תמיד בניתוחא „ותני כן“ עיי' לעיל פ"ב, וגם בבבלי הוא לכד דרך חידוד וחקירה אם באמת הך ברייתא מסייע לאמורא פלוני או אם יש למצוא חילוק בין דברי הברייתא לדברי האומר. זמקמותא אין מספר אמר הבבלי תניא נמי הכי, והוא במקום אשר ראה הש"ס בטוחלט שהברייתא היא ראייה נמורה.

עוד מצינו בבבלי שמקשה אמורא לחברו על דבריו ממשנה וברייתא והוא מתרץ ותוור להקשות מברייתא אחרת והוא מתרץ ועוד מרכיב להקשות והוא מתרץ, ולא כן דרך הירושלמי להרבות בקושיות וכמו שכתבנו לעיל. ולפעמים הקושיות והתירוצים אשר הושמו בבבלי בפי אמוראים לא יצאו כלל מפיהם, והם דברי חברייה אחרונים, והעמידו הדברים כאילו הקשו ותירצו האמוראים החולקים בזה, והכונה שכן היה להם להקשות ולתרץ. עיי' בכורות ד' איתמר ר' יוחנן אמר קדשו בכורות במדבר ריש לקיש אמר לא קדשו בכורות במדבר ומרכיב שם ר' יוחנן ור"ל להקשות זה לזה ולתרץ ולבסוף מסיק הש"ס אלא אי איתמר הכא איתמר ר' יוחנן אמר קדשו ולא מסקו ור"ל אמר קדשו ומסקו ע"כ. והיאך הקשה לעיל ר' יוחנן לר"ל והוכיח שקדשו והא גם ר"ל אמר לפי המסקנא שקדשו? אין זאת כ"א שר' יוחנן לא הקשה מעולם הקושיות אלא לר"ל והש"ס דאמר איתביה ר' יוחנן לר"ל כונתו בזה כן היה מקום לר' יוחנן להקשות לר"ל (לפי מה דאמינן מעיקרא דר"ל אמר לא קדשו בכורות). וכבר הביאו שם תו' ד"ה אלא הרבה סוגיות כזאת דבכורות. ובמס' יבמות ל"ה כתבו התו' ד"ה כולי עלמא הא דקאמר לעיל איתביה וכו' לא היו דברים מעולם ע"כ מה נראה דחוק ואפשר שכווננו למה שכתבנו. — ועיי' פסחים ס"א ע"ב שחטו למולין ע"מ שיתכפרו בו ערלים כזריקה ר' חסדא אמר פסול רבה אמר כשר . . . אמר רבה מצא אמינא לה דתניא יכול יסול וכו' ולבסוף מסיק הש"ס אלא אמר רב אשי רב חסדא

ורבה כדאי קא קמיטלני וכו' ולהך מסקנא דרב אשי אין מקום כלל להא דאמר רבה מעיקרא מנא אמינא לה! אלא הוהנה כמו שאמרנו, החכמיא אשר שמעו הפלוגתא כאשר נשנית בתחילה שהיו למולין עים שיתבסרו בו ערלים וכו' שמו כפי רבה מנא אמינא לה, והוהנה דיכול רבה לומר כן. וזה הוא כלל גדול בבבלי ונאריך בעה"י במא בזה. והידושלטי לא דרך כלל במשא ומתן כהלכה כזה.

ועוד יבאר להמעין כמה יש בין הידושלטי והבבלי בדרך הלימוד, וסוף דבר הכל נשמע שהבבלי מעמיק יותר מהידושלטי, אך גם בזה לא תנוע עוד הדעת ונשאר עוד מקום לחקור איך נפרדו שני התלמודים זה מזה, הלא הבבלי מלא על כל גדותיו ממאמרי האמוראים וירושלמי, והרבה חכמי בבלי עליו לאי הרכה חכמי אי ידעו לכבלי, ואיך עמד הבבלי בדרך לעצמו והידושלטי בדרך לעצמו. ונחזור על מה שזכרנו וגם נשאל לקורות הימים והם וכוה ינה לנו אור.

כבר כתבנו שתוכן התלמוד בבלי הוא או לפיש המשנה והברייתא או לגבר הלכה שנתחדשה מפי אמורא, והחקירה כהלכה היתה או שהעמיקו בה בקיושיות ודירוצים בני דור האומר או בני דור הבאים אחריו, והנה ברכות הדורות רבו והחקירות. ורבה המשא והמתן של תורה כי הדור היותר אחרון מצא לו מקום להעמיק ולחדור בחורי השכל יותר מן הדור הקודם לו, והמים אשר היו בדרות הראשונים מי אספסם גדלו במשך הדורות והיו לנחל שופף. וזה הוא מה שנמצא סימנים אב"י ורבא הפלסול יותר רחב ועמוק מבימי הדורות הראשונים, לפי שהם מצאו כבר איך רחבת ידים מלאה ממאמרי החכמים הקודמים להם ומהלכותיהם והם הביאו אותם על כור הבחינה ועלו מדויקש להיקש, ולפעמים עברו בזה הדק, והדרך כזה ידוע בשם היות דאב"י ורבא. — וכוה הדרך הלכו נ"כ בסידוש המשנה וחקרו על כל קיץ וקיץ ולא הגיעו דבר גדול או דבר קטן אשר לא הביאו בכור הבחינה וחקרו להעמיד הכל על מכונו והלכו גם כזה בדרך המשא ומתן ורחב והעמוק אשר בחזו להם. וכבר זכרנו שלא נמצא להאמוראים הראשונים סידוש המשנה כעין אשר נמצא להאחרונים סימנים אב"י ורבא ואילך. וגם דרך הפלסול של האמוראים הראשונים אינו בדרך האמוראים האחרונים, והמעמיק לחקור בדרכם של האמוראים הראשונים כשקלא ומריא ובדרך הידושלטי ימצא שהם קרובים זה לזה.

והנה כימי ר' יונה בן דודו של רבא נתמעטו הישיבות באי הלימוד לא עמד בתקפו הראשון אף שנמצאו גם כומן הזה חכמים גדולים חקרי לב וכומו שרמזנו בספר ראשון וכוה עוד לנו בספר רביעי. ולא היתה דעתם צלולה כיב לחקור במדה טובה בתלכות של הקדמים והקדמים קודמים ולחקשות ולחקר. ואפשר שלא חסצו נ"כ לבוא בדרך היות דעוקות ואף כי הן עמוקות לפי שידעו שיש בדרך זה מהירות נכונות לפי שאין ידעו לשים קץ לתהלכות אלה ודאו פן יכשלו בהם התלמידים ויניחו דרך האמת ויכנו להם כמות ומגדלים על יסודי קרי עכביש. ומה נ"כ שלא ידעו כיב לדייק במשנה

ובדייתא וגם לא לתרץ הקשיות ודי להם להעיד לכד על הקושיא ויבוא אחר ויתרץ וכמו שכתבנו. וזכה יבואר מה שהירושלמי הולך בדרך פשוט והבבלי בדרך עמוק עמוק מאוד מי ימצאנו. וגם יש לדון בכלל שכונת הירושלמי יותר להורות להלכה מלהחייב בקושיות והייתו. ונעיד עוד על איזה פרטים בדרך הירושלמי.

א) הירושלמי מדבר לרוב בקצור נמרץ, והרבה פעמים טרמו לכד על איזה משנה ולא הביא המשנה כלל, וכן אמר דאמאי כתנא סלוני ולא מזכיר כלל המאמר של אותו תנא. סאה ס"ד הל' ה' (י"ח ע"ב) להמשנה כיוצא בו המקדיש סידותיו עד שלא באו לעונת המעשרות וסדאן חייבין משכאן לעונת המעשרות וסדאן סמורין וכו' ולמה תניתה תרין זמנין, והש"ס לא הקדים כלל להביא המקום אשר שם נשנית עוד המשנה וסאה והכונה על הלל ס"ג ס"ד ע"ש. — דמאי ס"א הל' ב' (כ"א ע"ד) מהו כרן תמן ר"ט כרס הבא רבנין. ולא נתפרש כלל הפלוגתא דר"ט ורבנן ועיי' בבלי ב"מ נ"ה ע"ב. — שם כ"ב ע"א מה נן קיימין אין כרכי אסילו ברמאי דהו חייבין אי כ"ר אלעזר ב"ר שמעון אסילו בוראי דהו סמורין וכו' ולא נזכרה המחלוקת דרבי ור' אלעזר ב"ר שמעון והכוונה על המחלוקת השנויה תוספתא תרומות ס"ט. — שם ס"ג הל' ה' (כ"ג ע"ד) להמשנה אמר ר' יוסי אין אנו אחראין לרמאן, ר' יוסי ור' שמעון בן גמליאל שניהן אמרו דבר אחד כמה דר' יוסי אמר אין אנו אחראין לרמאן כן רשב"ג אמר אין אנו אחראין לרמאן. והש"ס לא מפרש באיזה מקום אמר רשב"ג אין אנו אחראין לרמאן והכונה על מ"ש ס"ה מ"א (וגם שם לא אמר רשב"ג בסידורו אין אנו אחראין ע"ש). — יומא ס"ב הל' א' (ל"ט סוף ע"ב) אתי כמאן דאמר אחרים פדוהים מהן כרס כמאן דאמר אחרים לרבות בעלי מוטין היא ד' היא בעל מוט. ועיי' בבלי יומא כ"ג ע"ב ושם מפרש שהוא מחלוקת דת"ק ור' אליעזר. — סוכה ס"ד הל' ה' (כ"ד ע"ד) אית דבעי מימר הוא דספרה היא דסוכה היא דכפורים.

וכן כשטקשה ממשנה מקצר לפעמים מאוד ואינו אלא כמרמז. דמאי ס"א הל' ר' (כ"ב ע"ב) מבין השמשות (קאי אמתני' דתני דספרישין דמאי בין השמשות) הווא דתנינן ספק חשיכה ספק לא חשיכה. וטרמו אמתני' דסוף ס"ב דשבת ספק חשיכה ספק אין חשיכה וכו' מעשרין את הרמאי. — כלאים פ"ח הל' א' א"ר יוחנן בשם ר' ינאי המחשה בכלאים לוקה א"ל ר' יוחנן ולאן מתניתא הווא כלאים בנכרס א"ר אשד כלאים על ידי חרישה לא כמחשה, והכונה אמתני' דמכות ס"ג יש תודש תלם אחד וחייב עליו משום שמונה לאוין החדש בשור וחמור והם מוקדשים וכלאים בנכרס. ולפעמים מביא לכד. הרישא וכוונתו להקשות מן הסיפא ס"א הל' ה' (י"ז ע"ד) קדושין ס"א הל' ה' תמן תנינן ר' עקיבה אומר קרקע כל שהוא חייב בסיפא ובבבלי קרקע כל שהוא מהו מ"ב, והק' תמן תנינן קאי אסוף דבריו של ר"ע במשנה סאה ח"ל המשנה ר"ע אומר קרקע כל שהוא חייבת בסיפא ובבבלי ולכתוב עליה פירחבל ולקנות עמה נכסים שאין להן אחריות בכסף ובשטר ובחוקה, וע"ז שאמר ר"ע

דקונין עם קרקע כל שהוא נכסים שאין להן אחריות מקשה השם קרקע כל
שהוא מהו טב (דהודושלמי סוכה דצידי ליהוה צבורין עיי' בבלי קדושין כ"ו),
ועיקר מקום הקושא חסר מן הספר. — תרומה פ"א משנה אין תורמין דתים
על השמן ולא ענבים על היין ואם תרמו בית שמאי אומרים תרומות עצמן
בהן ובית הלל אומרי אין תרומתן תרומה. ובגמ' שם ט' ריש עד חמין
(במשנה סוף הפרק) תנינן אין תורמין מדבר שנמרה מלאכתו על דבר שלא
נמרה מלאכתו וכא את אמר הבן, והק' ממה דאיתא בסיפא דהך מתני' ואם
תרמו תרומתן תרומה. — והיותר צ' הוא שמביא לפעמים הסיפא והק' קאי
מדרישא. עדלה פ"ג ס"ג סוף ע"א ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש חד אמר
דברי ר' מאיר עשרה דברים מקדישין וחדנה אמר דברי ר' מאיר כל הדברים
מקדישין ר' יעקב בר אחא אמר שמעתא מתני' פליגא על מאן דאמר דברי ר'
מאיר עשרה דברים מקדישין דתנינן חמין (כלים פ"ה מ"ה) אמר ר' יודה לא
החזרו ריטוני בן חריצי (במשנה הגי' חצירי) נבע אלא שיהו מתעשרין ודאי
בכל מקום ע"כ, והק' הוא מן הרישא דהך מתני' דכלים הרמין שאמרו לא
קטן ולא גדול אלא כיטני ולמה החזרו ריטוני כדאן אלא שיהו מקדישין בכל
שכן דברי ר' מאיר. — וכן מצינו נ"כ שמביא הירושלמי ראייה מן הכתוב
ועיקר הראייה חסר מן הספר. עיי' דונמטו מצילה פ"א ע"ב ע"ב התיב ר' לעזר
לר' יוסי בן הנינה והא כתיב וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות וגו'
(וכבר הבאנו כל המאמר לעיל ל"א ע"ב), ועיקר הראייה ממה דכתיב בתורה
ורבחו שלמים. ואפשר שקיצרו הסופרים במאמרים אלה והרומין להם (אבל
המאמר דעילה מוכיח שאין לחלוק הקיצור בסופרים ולא בשעוהם וצ"ע).
נ"כ במאמרי האמוראים ובקושיות ותירוצים מצינו קיצור גדול בירושלמי
עד שלפעמים חסרי הוא כדברי הספר החתום. עיי' יומא פ"א הל' ב' (ל"ה
סוף ע"ד) ואינו טמא משום היותו אמר ר' יוסה ב' ר' בון משהה מקדיב
קרבנותיו הו' מין עליו. ובבלי יומא י"ד איתא מאן תנא אמר ר' חסדא ולא
סרע דאי סרע הא אמר טהור שנפלה עליו הזאה טמאתו הובא עבד עבודה
דתניא וכו' אביי אמר אפי' תימא ר"ע דעביד עבודה כוליה יומא ולפניא מוד
עליה וטביל ועביד הערב השמש ע"כ. — שבועות פ"ג הל' ד' (ל"ד ע"ג)
ד' בא בר ממל בעי על דעת ר' יוחנן דאמר בכלל שבועות חלות על האיסורין
ניתני שבועה שלא אוכל ואכל. ואין למצוא הכנה לק' זאת, ועיי' בבלי שם
כ"ד ע"ב מתיב דבא בריה דרבה יש אוכל אכילה אחת וחייב איבעה המאות
וכו' ואם איתא ליתני חמש כנון שבועה שלא אוכל תמרים וחלב. ועל זה
כיון הירושלמי שזכרנו, וכו' מהחכם למצוא פשר בדבריו הקצרים עד מאוד. —
סוכה פ"ב הל' ת' (נ"ג ע"א) לא סוף דבר שולחנו אלא אפילו כדי שולחנו, וכא
לתק' ל' פוסלין עיי' בבלי שם ג' ע"א שמאריך הרבה בזה. — ומצינו פה מאמר
הבא בירושלמי ובבבלי זה לעומת זה ומטעו נישפוט על קיצור הירושלמי
והרחבת הבבלי בכלל. ירושלמי סוכה פ"ה הל' ה' (נ"ה ע"ג) ר' ירמיה בעי עשירית
מלמעלה עשירית מלמטן. ובבלי שם נ"ג ע"ב בעי ר' ירמיה למעלה עשירית
דנחת המשה וקאי אעשרה או דילמא דנחת עשירה וקאי אחמישיה.

ומצינו להם שהירושלמי מפרש דברי הבבלי הם סתומים. חולין ק"ו עד כאן לחולין עד כאן לתרומה (ע"י לקמן מאמר ד'), ובירושלמי ברכות: פ"ח י"ב ע"א ר' יוסה בשם ר' חייא בר אשי ור' יונה דר' חייא בר אשי בשם רב נשילת ידים לתרומה עד הפסק ולחולין עד קישרי אצבעותיו. — גם מצינו למעטים בירושלמי ששם יתר ואריכות דברים ללא צורך. ברכות פ"א ג' ע"א כל הגאבלין ליום אחד מצותן עד עמוד השחר אם כן למה אמרו חכמים עד הצות כדי להרחיק אדם מן העבירה וכו' אם את הוא אומר עד שיעלה עמוד השחר הוא סבור שלא עלה עמוד השחר נמצא אוכל ומתחייב מתוך שאת אומר לו עד הצות אפי' הוא אוכל אור הצות אינו מתחייב. — שביעית פ"ב הל' א' באיסור שני פריקס מהו שיהא מותר לעשות בסוד הזה נישמעניה מן הדא מוכרין ומתציין וכלים עם העושין שביעית עד ראש השנה עם הגוי ועם הכותי אפי' בשביעית וכלכד שלא יפיק את המשפלות לא אמר אלא וכלכד שלא יפיק את המשפלות הא לצאת מוציא הדא אמרה שהוא מותר ואין חימר שהוא אסור דא אסור מלהציא. וכן מפרש למעטים במקום שאין צורך לפירוש. ע"י ריש פ"ב דתוכנות נחא שנתרשה נחא מלה מ' עורר הירדשים.

(ב) הירושלמי מחדד למצוא שתנאי סלוני וסלוני אמרו דבר אחד. פאה ריש פ"ג אחיא דכ"ח שמאי בר' יוסי. דמאי פ"ג כ"ג ע"ד ר' יוסי ורשב"ג אמרו דבר אחד (והבאנו לעיל). כלאים פ"ו הל' א' אמר ר' יוחנן ר' יוסי ור' ישמעאל ור' יוחנן בן נורי שלשתן אמרו דבר אחד. תרומות פ"ח מ"ן ע"ב אמר ר' יוחנן ר' יחזקאל ור' שמעון שניהן אמרו דבר אחד. שבת פ"א ב' ע"ד אמר ר' אבון רבי וכן עזאי ור' עקיבה שלשתן אמרו דבר אחד. יבמות ריש פ"א אמר ר' לעזר סומכוס (כצ"ל) ור' יוחנן בן טרי שניהן אמרו דבר אחד, וכן בהרבה מקומות (ולמעטים לכד בריסיה וכמו שכתבנו אות א'). וגם בבבלי מצינו למעטים סלוני וסלוני אמרו דבר אחד וכבר אמרו הראשונים שבא להורות שיש כאן שישה ואין הלכה באחד מהם (ע"י מבוא התלמוד לריש הגניז ור"ף פ' לא יחפור ר' ק"ע ע"א ור"ן קידושין פ"ג ד' ר"י ע"ב). אבל השנות הדבר הזה בירושלמי לאין מספר נראה שמורה שהוא כעין סימן להקל על הוסרין, ואפשר שזה נתכוונ מה שאמרו בבלי עירובין כ"ג ע"א בני יהודה דייקי בלישנא ומתנחי להו סימנא נתקיימא תורתן בידם (אף שאמרו שם בני גליל לא מתנחי סימנא וכו' נראה שלא נתכוונ כזה על הישיבות סבירה וציפורי וכו' כוסן ר' יוחנן ור' אלעזר ור' אבהו וכו' כ"א על איזה ישיבות קודם זמן זה).

ומצינו סימנים בירושלמי כמו שמצינו בבבלי בספר ז' שב שמעתתא והם מיד מאוחר. ואלה הם הסימנים: יומא פ"ג הל' ח' (מ"א ריש ע"א) ג"יש בהלכתא עיליתא עד מקורו של מזבח הצמנו ועד כותל העזרה. — שם פ"ח הל' ג' (מיד ע"א) ג"יש בהל' קדמייתא. — כתובות פ"ד הל' ח' (כ"ח ע"ד) ג"יש בהלכתא קדמייתא דפסחא. — נזיר פ"א הל' א' ג"יש ראשה דנודי קמייתא עד דמס'. שם פ"ב הל' ב' (נ"א ע"ד) דל"ה מל"ח קברית בריה. — מכות פ"ב הל' ו' (ל"א סוף ע"ד) והתניב ודבר אלהים בר גרשה (ואפשר שנמצאו עוד אחרים). והפירוש הקצר

כתב יומא ס"ג הל' ח' ד"ה נ"יש נראה שזהו הג"ה נרסת רבינו שמשון ע"כ, ולא אפר כלום. ויותר נכון ס"י בעל קרבן עדה שם ודל נרש שם וכו' וכוננו על הא דלעיל והמעתקים הם שקצרו הברייתא ע"כ, וכן הוא באמת, עיי' ס"ה מאמר כתבי יד של הידושלמי.

ומצינו בבבלי בדרכה מקומות שהתקשה סמך בסוגי זו על מה שהעלו ואסיקו בסוגי אחרת, זהו בא-ב' "והרינן בה" או "וקיימא לך". ובירושלמי נשמט לפעמים עיקר הדבר ולא באה דמיה כלל בבבלי שנשארו ונתנו כבר בדבר, אע"פ שאי אפשר למצוא במקומו כיאור המאמר, וסמך המסדר על מה שנאמר במקום אחר. עיי' שבת ס"א הל' ג' ("ג ע"א) ר' חגי בעא קומי ר' יוסה לית הדא אמרה שיפוע מדריגה כלמסן ע"כ, ואין למצוא פירושו כ"א ע"פ מה דאיתא בלא"ס ס"ז ל' ע"ז ע"ש. וכן בא לפעמים לבד ברמיה במקום אחד ומרחיב במקום אחר. דמאי ס"ה הל' א' לא בן אמר ר' יוסי ב"י ר' חנינא דר' אלעזר בן יהודה איש בירתותא היא, ולא הובאו דברי ר' א"ש ביריותא. ובמס' חלה ס"ב הל' ג' (כ"ח ע"ג) הובא באורך ר' יוסי ב"י ר' חנינא אמר דר' אלעזר בן יהודה איש בירתותא היא דתנינן תמן ר' אלעזר בן יהודה איש בירתותא משם ר' יהושע פסל את כולה. וכן מצינו בדרכה מקומות שהירושלמי קיצר במס' אחת הקושיא או התירוצ' ובמס' אחרת מרחיב בה. — גם מצינו שבמס' שהמשנה מרבית כל בכור ומספרת הגנות הירושלמי מביא במס' אחת המשנה בצורתה ובמס' אחרת כל גנות המסותרת. מנחות ס"א מ"ז איתא שעירי של יחזק נאכל לערב הבבליים אוכלין אותו כשהוא חי מפני שדעתן יפה. ובירושלמי עידובין ס"ג הל' א' הובאה המשנה בצורתה, אבל במס' פאה ס"ה כ"א ריש ע"א איתא כה"ל כשר חי דתנינן הבבליים אוכלים אותו כשהוא חי מפני שדעתן מקולקלת.

בבבלי מצינו סוגיות הפוכות ס"י שבמסכתא אחת הובא מחלוקת אמוראים פלוני אמר ופלוני מתיר ובמס' אחרת איתא הפלוגתא בהפך, והפלוני האוסר שם הוא המתיר במס' זאת והמתיר שם הוא ס"ה האוסר. וכבר הביאו הת"ר מנחות נ"ח ד"ה ואיכא דאמרי הסוגיות הפוכות בבבלי ע"ש. ובירושלמי נמצאו אך לפעמים סוגיות הפוכות. שביעית ס"ה הל' א' (ל"ז ס"ף ע"ד) אלא כי בן קיימן כשנתן לו מעות ואחר כך משך תפלוגתא דר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש על דעתיה דר' יוחנן דו אמר אין המעות קונן דבר תורה דמי אוכלין נתן לו על דעתיה דר' שמעון בן לקיש המעות קונן דבר תורה דמי עצים נתן לו. ובמס' ב"מ ס"ד הל' ב' (כ"ז ע"ד) איתא ר' יוחנן יהיב דינרין לקיימי על משח יקר משח אתא שאל לר' ינאי אמר ליה מדבר תורה מעות קונן ולמה אמרו אין קונן שלא יאמר לו נשרפו חישך בעליה ע"כ, ומשמעות הסוגי' דר' יוחנן קיבל דברי ר' ינאי, ובבבלי מוסכם בכל מקום דר' יוחנן סובר דבר תורה מעות קונות ור"ל סובר דבר תורה משיכה קונה. ואפשר שיש פ"ס בירושלמי שביעית וצ"ל על דעתיה דר' יוחנן דו אמר המעות קונות דמי עצים נתן לו. ומעות כזה נמצא ג"כ במ"א בירושלמי עיי' לקמן ס"ה. — שבועות ס"ג הל'

ח' (ל"ד ע"ד) שבעה שאוכל כבר זה היום ועבר היום ואכלה (צ"ל ולא אכלה) ר' יוחנן ר"ש לקיש תריתן אמרי סמור לא מעמי דאחן (מעמא דאחן) מעמא דר' יוחנן משום שאינו ראוי לקבל התראה מעמא דר"ש לקיש משום שהוא בלא תעשה שאין בו מעשה. ובמס' סוכים פ"ה הל' ד' ובסוף פ"א דיבמות איתא ראייתא דר' יוחנן ור' יוחנן אמר מקבלין התרייה על הספק ר' שמעון בן לקיש אין מקבלין התרייה על הספק. ובבבלי איתא בכל מקום כהודושלמי דססחים ויבמות דר' יוחנן אית ליה התראת סס' שמה התראה וכו' (ועיי' בפני משה שבעות שם). — ומצינו בבבלי חולין במסכתות שונות בשם האוסיים, ומה שנאמר במס' זו בשם חכם פלוני נאמר במס' אחרת בשם חכם אחר, והירושלמי דרך אחר לו בזה עם הבבלי.

ולפעמים נמצאו בירושלמי הוספות באחריות (וכאשר הוא ג"כ בבבלי) שבעות פ"ג הל' ב' שחיה בבבל אכילה . . . ר' יונה שמע בולחן מיכא על בן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכא לא תאכל דם מה בן קיימין אם בדם שקיש התני דם שקיש אינו לא אוכל ולא משקה אלא בן בן קיימין כל שהוא כל שהוא אכילה פטר לה רבי עקיבה רבי עקיבה אמר כל שהוא אכילה ע"כ. וכן "כל שהוא אכילה עד כל שהוא אכילה" הוא הוספה מאיזה קורא מבוהל שהמעתו הג' המשובשת אלא בן בן קיימין כל שהוא כמ' כמות שהוא, והוסף מעות על טעות וכתב כל שהוא אכילה פטר וכו'. ובמס' מ"ש פ"ב הל' א' יוסא פ"ה הל' ג' איתא, "במות שהוא" וליתא שם כלל ההוספה המועתת כל שהוא אכילה וכו'. — ועיי' פאה פ"ד הל' א' תעוב הג' לפניהם תבואה בקשה תלחן בעמיד תמרים במבדות ע"כ וכן תבואה בקשה עד במבדות הוא הוספה אחרונה (עיי' בפירושנו שם). וכבר כתבו התו חולין פ"ד ע"ב ד"ה נעולי ביצים על הק' הירושלמי מן פ"י התרומות שזרו עבר ולא יעיל, והוספה שאיט' גמולת הירושלמי ושום תלמוד מועה הגיהו.

ג) הירושלמי נקט אם אמר אמורא דבר בשם אמורא אודי שסבר בזה כמותו (וגם בבבלי נראה כן). דמאי פ"ד הל' ב' (כ"ד ר"ש ע"א) ר' יונה בשם ר' זעירא תיסתר כסדות שנמסכה דעתו עליהן מערב שבת אבל כסדות שלא נמסכה דעתו עליהן מערב שבת לא כדא אמר ר' טנא מליהן דרבנן מסייעין ל' יונה אבא וכו'. והרי ר' יונה לא אמר בשם עצמו כ"א בשם ר' זעירא. — כלאים פ"ב הל' י' (כ"ח ע"ב) ר' יוחנן אמר איתפלגין ר' חייא בר בא ור' שמואל בר רב יצחק חד אמר אפילו שלשה לתוך ששה וחדנה אמר אפילו אחד מיכן ואחר מיכן באמצע ולא ידעין מאן דאמר דא ומאן דאמר דא מן מה דאמר ר' יוסי ר' חייא בשם ר' יוחנן ובלבד שלא יהא שם חורבה הו' ר' שמואל בר רב יצחק הוא דאמר אפילו אחד מיכן ואחר מיכן ואחר באמצע ע"כ. ורי' דשמיא ליה להשי' כיון דאמר ר' חייא (והוא ר' חייא בר בא בר פלוגתיה דר' שמואל בר רב יצחק בפלוגתא דלעיל, ועיי' פ"ד ע"ד ר' חייא בר אבא) בשם ר' יוחנן ובלבד שלא יהא שם חורבה סביא ליה כותיה דר' יוחנן.

ד) בירושלמי נאמר בהרבה מקומות תרין אמוראין חד אמר וכו' וחד אמר וכו' ולא נזכרו שמות אלו האמוראין ונראה שנשתכחו שמות האמוראים בעת אשר הוכאו מאמריהם לבית המדרש. עיי' ברכות ס"ג ו' ע"ב לחמשמה קברו את המת וחזרו, באי זה אמן אמרו תרין אמוראין חד אמר באמן של האל הקדוש וחד א' באמן של שומע תפילה איד סינחם ולא סלינו מאן דמר באמן של האל הקדוש בשבת וטאן דמר בשומע תפילה בחול ע"כ. ושמות דהנך תרין אמוראין כבר היו נשכחים בימי ר' פינחס שהיה בדור הרביעי, וגם נראה מהסוגי שם שלא היו זמן רב קודם ר' פינחס. — שם ריש פ"ז שמואל אמר כאן בתחילה כאן בסוף אי' זה בתחילה ואי' זה בסוף תרין אמוראין חד אמר נתנו דעת לאכול וכו' ודענה אמר אכלו כוית וכו' ושמות הנך תרין אמוראין דפליגי אליבא דשמואל והיו בזמן אחרון כבר נשכחו. ועיי' לקמן. מאמר ד'. — גם מצינו „תלמא אמוראין" ואין אחד מהם נזכר בשם. דמאי פ"ו הל' י"א (כ"ה ע"ד) עקילס הגר חילק עם אחיו והחמיר על עצמו והוליד הגייה לים המלח. תלמא אמוראין חד אמר דמי עבודה זרה הוליד לים המלח ודענה אמר דמי חלקו של עבודה זרה הוליד לים המלח ודענה אמר עבודה זרה עצמה הוליד לים המלח. — מנהדרין פ"א סוף הל' ג' (יש סוף ע"ב) אין עושין עיר הגדת (בספר). ר' יוחנן בשם ר' הושעיה תלמא אמוראין חד אמר אחת עושין שתיים אין עושין ודענה אמר הסמוכות עושין המסורות אין עושין ודענה אמר מסורות אין עושין כל עיקר. — וגם אם נקבו שמות החולקים לא נתפרש מי בעל מאמר זה ומי בעל המאמר האחר. זה נמצא במקומות אין מספר וגם במקום שמצינו בבבלי מפורש שם כל האומר נשאר בירושלמי סתום. עיי' בבבלי סוכה ס"ד ע"ב וכו' שיעורה אמר ר' נחמן ג' כדי עלין לחין ור' ששת אמר אפי' עלה אחד וכו' אחד עיי'. ובירושלמי שם פ"ד הל' ג' (ג"ד ריש ע"ג) תמן אמרין ר' ששת ור' נחמן כר יעקב ור' אמר שלשה כדי עלין וחורנא אפילו כר אחד.

ובבבלי נזכרו תמיד שמות האמוראים החולקים וגם במקום שנשאר הדבר בספק מי בעל המאמר זה ומי בעל המאמר האחר, עיי' תולין ק"ג ע"ב המכשיל חלב בחלב ר' אמי ור' אסי חד אמר לוקה וחד אמר אינו לוקה וכו' וכו'. וגם במקומות כאלה מנהרד הבבלי לרוב למצוא בבירור בעל כל מאמר ומאמר. עיי' גיטין ה' ע"ב בפלוגתא דר' יוחנן ור' יהושע בן לוי חד אמר לפי שאין בקראין לשמה וחד אמר לפי שאין עדים מציין לקיימו חסתיים דריב"ל הוא דאמר לפי שאין עדים מציין לקיימו וכו' וכן בהרבה מקומות. ובירושלמי נשאר לרוב בספק מי הוא בעל המאמר ואך במקומות מעטים מנהרד בירושלמי על זה, כהך דכלאים פ"ב בפלוגתא דר' חייא בר בא ור' שמואל בר יצחק שהבאו לעיל. ועיי' ריש גיטין כתב כל נכסיו לשני בני אדם כאחת והיו עדים כשירין לזה וסכולין לזה ר' אילא בשם ר' אמי אתפלגון ר' יוחנן וריש לקיש חד אמר מאחר שהן סכולין לזה פסולין לזה ודענה אמר כשירין לזה וסכולין לזה ר' מנא לא ספרש ר' אבין ספרש ר' יוחנן אמר מאחר שהן סכולין לזה סכולין לזה וריש לקיש אמר כשירין לזה וסכולין

לזה. — ודע כי בבבלי לא נמצא הסתגל שליני בה תרי אמוראי כ"א בהסופה
 „במערכא“ כלל אמוראי דאי, וגם שם נזכרו שמות האמוראים. ברכות ל"ג
 ע"ב שליני בה תרי אמוראי במערכא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זכירא חד
 אמר מסני שממיל קנאח במעשה בראשית וחד אמר מסני שעושה מרותיו של
 הקב"ה רחמים ואינן אלא נזירות. וכן נזכרו „שני אמוראי במערכא“ שבת כ"א
 ע"ב צ"ו ע"א (ובמקומות אלה הם נ"ב ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זכירא).
 ולפעמים איפלו בין בירושלמי בין בבבלי מי הוא האמורא האומר. ובירושלמי
 בא בל „מטי בה“ וזמר תמיד מי הוא המטי או שכא בל „מטו“ אם
 נזכרו רבים המטי, ובבבלי בל „ומטו בה“ או בל „ואתימא“ ולא נזכרו מי
 הם המטי. עיי' ירושלמי יבמות ס"ב הל' ד' ר' בא בשם ר' יהודה זימן מטי
 בה בשם רב, ושם הל' ה' ר' מנא אמר לה סחם ר' יצחק בריה דר' הויה מטי
 בה בשם רב. ועיי' ברכות פ"ד ז' ע"ג ר' פינחס ור' סימון ר' אבא בר זמינא
 מטו בה בשם ר' אבדימא דמן חיפא ע"כ ושם לא נזכר מקורם שנאמר משום
 חכם אחר. (ואפשר שיש שם ט"ס וצ"ל מטי בה כלל ר' פינחס ור' סימון
 אמרו בשם ר' אבא בר זמינא מטי בה בשם ר' אבדומא.)

(ד) בירושלמי באים לפעמים (ובפרט בסדר זרעים) סוגיות שלמות בלי
 שם אומר ככל הסוגיא. עיי' ריש פאה שיכולת הראשונה מהו שתתא חייבה
 בספאה וכו' עד הפאה יש לה שיעור מלמטן. — שם ס"ב הל' ה' (י"ז ע"א)
 קצר חצי אינרו וכו' עד סוף ההלכה. — בללים פ"ד הל' ה' (כ"ט ע"ג) דע
 כנגד האמצעי וכו' עד סוף ההלכה וכל המאמר מיוחד מאוד. — שביעית
 ס"ב הל' י' (ל"ד ע"ב) מ"ק פ"א הל' ג' מה נ קיימן וכו'. — כתובות פ"ג הל' ר' נערה
 שנתארסה כו' מאי טעמא דר' יוסי הגלילי וכו' וכן במ"א. — וגם בבבלי
 מצניו סוגיות בלי שם אומר כדך דפסחים ט' ע"א תשעה ציבורין של מצה
 וכו' (ועי' דש"י שכתב פיסקי הלכות הן). עדיין ל"ג ע"ב ואלא במאן כבן
 ל"י וכו' וכן סוגיות הרבה.

ולפעמים נסמכו הרבה מאמרים זה לזה ואין להם קישור פנימי אלא
 שיצאו קמי' אומר אחד וכאשר הוא בבבלי. עיי' ברכות פ"ה ט' ע"ג ר' הויה
 בשם ר' ירמיה הבינו ולמדנו ר' הויה בשם ר' ירמיה העונה אמן וכו' (והס'
 וי"ז החיבור וכבר העדנו על זה לעיל פ"ב).

בירושלמי באות הרבה פעמים סוגיות שלמות אשר אין מקומן כדך
 ענינא ונמשכו מה מחמת איזה מאמר השייך לסוגיתנו, ועיי' לקמן סוף מאמר ד'
 שהוא מחמת מירוף המסדרים האחרונים וכבר העידו מפרשי בירושלמי על זה
 באיזה מקומות (ואמרו שהוא מחמת אישגרת הסופרים), אבל לא שחו לבם ע"ז
 בכל מקום ושעו לפעמים. ויותר זה כקל אם בא בסוגיא „תמן תנינן“ או
 „תמן“ והוא קאי אמשנה שלמינו אשר אליה נמשכה אותה הלכה, ואין זה
 סדרך בירושלמי (תם לא סדרך התנין) לוטר תמן על המשנה שלמינו ובפרט
 אם נאמר תמן ... כא, ותמן קאי אמשנה שלמינו וכא קאי אמשנה בפרק
 אחד או במסכתא אחרת. זה מורה בבירור שכל הסוגיא איך מקומה כאן כ"א

במסכתא אחרת והובאה פה ע"י א'שגרת הסופרים או א'שגרת המסדר.
ע"י פאה ס"ג סוף הל' ח' (י"ז ע"ד) חסן חנינן רבי עקיבה אומר
קרקע כל שהוא חייב במאה ובבכורים. והנה המאמר דרע הוא במשנה
בספר שלמינו ועליה קאי הלכה ח', אבל עיקר הסוגיא הוא קידושין ס"א
הל' ה' (ע"ג ע"ד) דמספקא התם הי"ש היו קרקעות במקום אחר ומטלטלין
במקום אחר (כל' אי בעינן צבורין) וע"ז קאמר הי"ש אחר שהביא ראיה
והשיב עליה חסן חנינן קרקע כל שהוא חייב במאה ובבכורים (ולכתוב עליה
פרובל ולקנות עמה נכסים שאין להם אחריות וכו' והי"ש קיצר בזה וכמו
שהענינו לעיל ל"ז ע"א) דברי ר' עקיבה קרקע כל שהוא מהו טב כל' אלמא רלא
בעינן צבורין. והנה במס' קידושין שפיר קאמר הי"ש חסן חנינן דקאי על
המשנה דמס' פאה, וע"י שנייה הובא במס' פאה ונשאר גם הל' חסן חנינן. —
ועמוד ע"ז כי הוא מפתח לסוגיות ומסכתות הירושלמי וכו' יפתח שער למסכתות
אשר אינן בירידי היום. ע"י פאה ס"ה הל' ב' (י"ח סוף ע"ד) אמר ר' יוסי הרא
ד' בא סלינא על דריש לקיש דחנינן חסן אלא מוכה את העני בנדיש וכו'
והנה הק' סתמי אלא מוכה את העני הוא בספר שלמינו ועליה קאי ההלכה
ולא שי"ך כלל ל' חסן. וזה מורה דהמאמר אמר ר' יוסא דר' בא וכו' נשנה
בעיקרו במס' בכורות (ע"י פאה שם) ומשם הובא להלכה זאת דמס' פאה.
וחינו בזה ללמוד שהיתה בירושלמי נמרא דמסכתא בכורות וע"י לקמן מאמר
ד'. — והנה לפעמים יבורר בקל המסכתא אשר שם עיקר מקום הסוגיא. כהך
דמס' פאה ומס' קידושין דלעיל, ולפעמים לא תמצא המסכתא אשר עליה
רומז הירושלמי כיא אחר חיסוש גדול, ולפעמים המסכתא אשר שם נשנית
הסוגיא בעיקרה היא בתוך האברה של ספרי הירושלמי אשר אכרו באורך הומן
וכהך דמס' ס"ה אשר היא מן מס' בכורות. וע"י ברא"ש שבועות פ"ז ס'
כ"ח במה שנתניע הרמב"ן ז"ל בדברי הירושלמי סוף פ"ז דשבועות וכתב וז"ל
ולשון הירושלמי משונה דאיפסא הוה ליה למיטר במקום חסן כא ובמקום כא
חסן עכ"ל, וע"י במה שפירש בזה וסידורו אינו עולה יפה כאשר כתב בעל
מני משה סוף פ"ז דשבועות ופירש בענין אחר, אך גם הפירוש של בעל ס"מ
אינו אלא דברי גביאות ע"ש. אבל האמת יורה דרכו שעיקר הסוגיא נשנית
במקום אחר ומשם הובא לכאן, ואפשר שנשנית באותו מן הג' בכוח דנויקין,
אשר רק קצתם נשארו בירידי. וע"י במס' יד מלאכי ה"ב כלל י"א שנע
בקיצור בזה דברי הרמב"ן הובאו שם שלא בדיוק ע"ש.
ולפעמים נמצא מאמר ואין לו מקום כלל בסוגיא זאת גם לא ע"י שנייה
הסופרים. ברכות ס"ב ד' ע"ד עירב את האותיות אית חגי חגי כשר וכו' והוא מן
הירושלמי דמס' מגילה ס"א הל' ט' ואין כאן מקומו כלל. יומא ס"א הל' א'
(ל"ח ע"ג) ריש לקיש אמר כאשר עשה ביום הזה צוה יי'. גרי ולא כבר
תניתה וכו' ונכנס באמצע הסוגיא ע"ש ואין כאן מקומו כלל. וכן נמצא במקומות
אחרים והוא ע"י עירוב הסופרים. וע"י סוף מס' מגילה דא מוזהר יתכן לה
דוכא וכו' עד סוף הפרק ונשני' שם הרבה דיני מוזהר, ומקום זאת הסוגיא
נראה שם ס"א הל' י"א כי שם מדבר בעניני מוזהר. ונראה שהסופר שכח

לכתבה שם ואחר שגזר כתבה בסוף המסכתא, או אפשר שאיזה קורא לקט
 יחד דיני מזהה והמסילים למס' מגילה יען במס' מגילה ס"א נזכר דין מזהה.
 גם זאת יש לדעת שלפעמים חסר בירושלמי ציון הכבא של המשנה
 אשר עליו קאי הגמרא וכאן כל המיעוטים תכופות זאת לזאת כלי הספק. סאה
 ס"א מ"ו לעולם הוא נותן משום סאה וסמור מן המעשרות עד שימרה ונותן
 משום הסק וסמור מן המעשרות עד שימרה (בבא זה אינו במשנה בירושלמית
 והוא ע"י שניית המסרים ע"י דרכי המשנה צד 280) ומאכיל לבתה ולחיה
 ולעופות וסמור מן המעשרות עד שימרה ונטל מן הגורן חורע וסמור מן
 המעשרות עד שימרה דברי ר' עקיבא (וגם פה יש שינוי ע"י פ"ס בין המשנה
 שבמשניות ובין המשנה בירושלמית ע"י בחיבורנו שם) כהן ולוי שלקחו את
 הגורן המעשרות שלהן עד שימרה. ובירושלמי כגמ' ס"ז ע"ז לעולם הוא נותן
 כו' ר' יוסי ר' יעקב בר זבדי וכו' מתני' דביש הוא דביש או הבקר עניים הספק
 ואתיא דר' עקיבא כהגויות בני חנן דתנא למה חרבו חנות בני חנן. שלש
 שנים עד שלא חרב בית המקדש שהיו מוציאין את הסידות מכלל המעשרות
 דהורן דרשין עשר תעשר פרט ללוקח ואכלה פרט למוכר אמר ר' יוחנן קנס
 קנסו להן שלא יהו קוסצין לניתות ולגנות ע"כ. והנה המאמר מתני' דביש
 היא וכו' לא נקשר עם הקדום וקאי אכבא דמתני' ונותן משום הספק וכו'
 (ועי' בפירושונו שם), והמאמר ואתיא דר' עקיבא וכו' קאי אכבא ונטל מן
 הגורן חורע וכו', והמאמר אמר ר' יוחנן קנס קנסו להן וכו' קאי אכבא דמתני'
 כהן ולוי שלקחו את הגורן וכו'.

ג. זכרון אמוראי בבבלי בירושלמי וזכרון אמוראי דארץ ישראל בבבלי.

התלמוד הירושלמי והבבלי הם שני אחים מתאימים והרבה חכמי ארץ
 ישראל ומאמריהם נזכרו בתלמוד בבלי, וכן נזכרו לרוב חכמי ככל ומאמריהם
 בתלמוד ירושלמי. והנה ראשי המדברים באיזה מסכתות בבבלי הם ר' יוחנן
 ור' לויס והנה מלאות ממאמריהם טסה אל פה, גם אין לך מסכתא בבבלי
 שנעדרו בה שמותם. וגם ר' יוסי בר חנינא, ר' אבהו וכו' באים לרוב בבבלי
 ואלה החכמים הם חכמי ארץ ישראל ולא ידדו כלל לבבלי. ולהפך נזכרו
 בירושלמי. פעמים אין מספר שמואל, ר' נחמן בר יעקב, ר' יהודה וכו' ומושכם
 היה בבבלי ולא עלו לא"י. וגם עיקר ישיבת רב היתה בבבלי וכמה וכמה
 מאמרינו באים בירושלמי. ומלכוד החכמים הנקונים בשם נזכרו בבבלי חכמי
 א"י ככלל בשם "מערבא" או "תם" והם הוא כמו התם כלו א"י, וחכמי ככל
 נזכרו בירושלמי ככלל בשם "רבנן דתמן" או "תמן". ובבבלי נהגו כבוד
 גדול בחכמי א"י ודבר דכני מערבא היה להם כאשר ישאל איש בדבר אלהים,
 עד כאשר רצו חכמי ככל לתת חוק לדבריהם אמרו אתא אינרתא ממערבא
 ע"י שבת סוף ס' ואלו קשרים, וכן מציעו בבבלי בדרכה מקומות, "שלו

מתם", אמרו במערכא" ובא לחזק ההלכה או ללמד ההלכה. וחכמי בבל החזיקו בני אי ככלל לגדולים ואמרו סתובות ע"ה ע"א וחד מינייהו עדיף כתי מין. — ובבלי ביצה כ"ה ע"ב איתא א"ל ר' נחמן לחמא בר אבא שליח ציזן כי סלקית לרחם אקף חיל אכולמא דצור חיל נבי דר' יעקב בר אידי וכע מיני וכו' וטראה דשליח ציזן היה איש קבוע אשר כידו שלחו בני בבל שאלות לאי ונקרא שליח ציזן בדרך כבוד ע"ש מציון תצא תורה (ורשי"י סי' שם בענין אחר ע"ש).

וכן חכמי אי נישאים ונותנים הרבה בדברי חכמי בבל, ובמה שנחלק עס חכמי אי". שבת ס"ג הל' ג' (ר' ע"א) תמן אמרין חמה מותרת תולדת חמה אסורה רבנן דהמא אמרין בין חמה בין תולדת חמה מותרת מתנית' סליגא על רבנן דהבא וכו' מתניתא סליגא על רבנן דתמן וכו'. — כתובות ס"ב הל' ב' (כ"ו ע"ב) רבנן דהבא סברין כן רבנן דתמן אמרין משעה שיצאת עדות ברורה יצאת וכו' א"ד יוסי מודו רבנן דתמן וכו' וכן במ"א (ומה שמצינו לשעמים בבבלי אחכו עלה במערכא כלל על דברי אמורא בבלי עיי' לקמן ס"ד ערך רב). ומצינו נ"כ ששאלו בני אי דבר הלכה מחכמי בבל כ"מ ר' צ' דשלחו ליה לאבוא דשמואל הלין תורי ארמאי וכו' אמר רב פסא בני מערבא וכו' ופי' רשי' דשלחו ליה לאבוא דשמואל. — ביב קמ"ה דשלחו מתם חברייא לר' דימיה עד אחד בכתב ועד אחד על פה מהו שיצטרפו. וכן נזכרו בירושלמי לשבח רבותינו שבגולה עיי' ס"ד ערך רבותינו שבגולה.

והנה הרבה מאמרים של אמוראים בבליים באים בירושלמי ולא נזכרו בבבלי. ברכות ס"ח י"ב ע"ב אמר שמואל המשתמש בכהונה מעל, והמאמר זה לא נזכר בבבלי. ועיי' ברכות ריש ס"ב ר' חונה ר' אורי ר' יוסף ר' יהודה בשם שמואל צריך לקבל עליו מלכות שמים מעומד, והמאמר זה לא נזכר בבבלי (עיי' י"ג). — סוכה ס"ג הל' י"ב (ג"ז ע"ד) מגילה ס"א הל' י"א דב ושמואל חד אמר הללויה וחורנא אמר הללו יה, ובבלי פסחים ק"ז ע"א איתא איבעיא להו הללויה לרב מאי ת"ש דאמר רב חזנא חילי דכי חביכי דכתיב בהו הללו בחד ניסא יה בחד ניסא וסליגא דריב"ל וכו' ולא נזכר הא דשמואל. — רה ס"א הל' ג' (כ"ז ע"א) שמואל אמר מי שהוא דן את ישראל הוא דן את האומות מה מקיים שמואל דין לאומים במישרים דגן בכשרים שבהן מוכיד להם מעשה יתרו מוכיד להן מעשה רחב הזונה, והמאמר זה לא נזכר בבבלי. — גיטין ס"ז הל' א' רב הונא בשם רב אין האשה עושה שליח לקבל גיטא משלוחה של בעלה שמואל שמעיה מיניה ולעתה כתיי ארבעים זמני. ובבלי גיטין ס"ג נושא ונותן השם הרבה בהלכה זאת ולא נזכר שם ששמואל סבר כוותיה דרב דאין האשה עושה שליח לקבל גיטא משלוח בעלה. — וכן מצינו לשעמים שהבבלי לא הריע במאמרי דאמוראי דבבל מי הוא כעל המאמר הירושלמי הציג בראש המאמרים שם אומרו. עיי' בבלי עירובין ג"ז ע"א דב ושמואל חד תני מעריין וחד תני מאברין. עיי' ב' דב ושמואל חד תני אידיתן וחד תני עיריהן. ובירושלמי ברכות ס"ח י"ב ע"ג איתא תמן תנינן כיצד

מעברין את העדים רב אמר מאכרין ושטואל אמר מעברין... חמן חנינן לפני איריהן רב אמר עידיהן ושטואל אמר איריהן וע"ש בירושלמי (קודם הג' שני מאמרים) אין מברכין על הגר עד שיאותרו לאורו רב אמר יאותו ושטואל אמר יעותרו, וכבבלי לא מטר מזה כלום. — וכן באים עוד בירושלמי מאמרים של אמוראים אחרים דבבלי ולא נזכרו בבבלי. עיי' בתובות פ"ב הל' ד' (ב"ז ע"ג) אמר ר' זעירא תני' בכתובות דבית רב דכרי ר' לעזר (לעזר הוא פ"ס וצ"ל דכרי רבי) על השטר ודכרי חכמים במעיד על המלוה. ובבלי שם ב' סוף ע"כ איתא בשחמטזי לומר לדכרי רבי על כתב ידן הם מעידין לדכרי חכמים על מנה שבשטר הם מעידין, ולא נזכר בתובות דבית רב במקום זה וגם לא במקום אחר. — ויותר מזה מצינו, שנאמר לפעמים בפירוש בבבלי 'שהמאמר של אמורא פלוני בבלי נשנה במערבא (כלו' ומשם הובא לבבלי). עיי' ביצה ח' ע"כ אמרי במערבא פלוני כה ר' יוסי בר חמא ור' זירא ואמרי לה דבא בריה דר' יוסף בר חמא ור' זירא, ובירושלמי שם פ"א הל' ג' (ס' ע"ב) איתא, ר' יוסה בי רבי בון אמר איתפלגון ר' זירא ור' אבא בר יוסף, וידוע דבא הוא ר' אבא והוא בנו של ר' יוסף בר חמא. ועיי' פ"ד ערך ר' יוסי בי ר' בון. — בתובות י"ט במערבא משמיה דרב אמרי אם אין בידך הרחקתו זה שטר אמנה וכו' (ועיי' פ"ד ערך רב).

וכן נמצאו הרבה מאמרים של חכמי א"י בבבלי ולא נזכרו כלל בירושלמי ואין להאריך בזה כי כל דף ודף כב' תלמודים מעיד עליו. גם אין בזה חיסה כי בירושלמי לא ניסדר כראוי והרבה מאמרים לא הובאו על הספר ועיי' לקמן מאמר ד'. אך מה שגראה יותר יד, לפעמים בא כל אותו הענין בעצמו בבבלי ובירושלמי, וכבבלי נזכר המאמר של האמורא בירושלמי ובירושלמי נסקד אותו המאמר. בבלי ברכות ט' ע"ב ועל כולן אם אמר שהבבלי נזהר בדכרי (יצא) אחרת רב הונא אמר חוץ מן היין וכן הסת' ור' יוחנן אמר אפי' סת' ויין. ובירושלמי שם פ"ו י' ע"כ איתא רב הונא אמר חוץ מן היין וכן הסת', ולא נזכר המאמר של ר' יוחנן. — ססחים ט"ז ע"א אין שם ביצא בו מהו אמר ר' אבהו אמר ר' שמעון בן לקיש כרי שילך אדם ממגרל נוניא ועד מבריא מיל. ובירושלמי שם פ"ג סוף הל' ב' (ל' ע"א) לא היה שם אחר כיצא בו שהחטיין עד איכן ר' יעקב בר אחא ר' עולא דקסרין כשם ר' חגיגה עד כדי הלוחך ארבעת מיל ע"כ, ומאמרו של ריש לקיש אשר היה אמורא דא"י לא נזכר שם. — ועיי' בבלי ברכות י"ג ע"ב בענין עמידה בקיש ואיתא שם ר' יוחנן אמר כל הפרשה כולה כעמידה, ובירושלמי שם ריש פ"ב הובא ג"כ זה הענין ונסקד מאמרו של ר' יוחנן (וכן נסקד בבבלי שם מאמרו של שטואל אשר הובא שם בירושלמי וזכר העירו לעיל על זה).

ולפעמים בא בבבלי מאמר כשם אמורא דא"י ובירושלמי בא גם כן זה המאמר אבל נסקד שם האומר. בבלי סוכה ר"ג והאמר ר' יוחנן שבועה שלא אישן ג' ימים מלקן אותו וישן לאלתר, וכן הובא בדרבה מקומות בבבלי. ובירושלמי שם פ"ה הל' ב' (נ"ה ע"ב) איתא והא תני שבוה שלא אישן ג' ימים מלקן אותו

וישן מיד. — פסחים ל"ז ע"ב ובמ"א דאמר ר' אלעזר מנין למעשר שני שנשטמא שפודין אותו אפי' בירושלים ת"ל כי לא תוכל שאחו ואין שאת אלא אכילה, ובירושלמי מ"ש פ"ג הל' ח' (נ"ד ע"ב) כתיב כי לא תוכל שאחו מה נן קיימין אם בריחוק מקום כבר כתיב כי ירבה מטך אם בקרוב מקום כבר כתיב ונתת הכסף אלא מהו לא תוכל שאחו לא תוכל לפדותו (צ"ל לאוכלו וכן הגיה הגר"א) וכתיב ונתת הכסף ע"כ. וזה הוא מדרשא דר' אלעזר בבבלי ובשינוי קצת כאשר הוא בהרבה מקומות, ולא נזכר שם האומר ר' אלעזר.

ומצינו ג"כ שהבבלי מביא מאמר דאמורא ירושלמי כפי מה שהוא מתורץ בירושלמי. בבלי ב"מ נ"ד ע"א אמר ר' יוחנן הכל מודים בהקדש שחילל הואיל וגזברין תובעין אותו, ובירושלמי מ"ש פ"ד הל' ג' (נ"ה ע"א) אמר ר' יוחנן הקדש פדיון ולא הוסיף חומש הרי זה פדיון פדיון חומש הרי זה פדיון מעשר שני שפדיון ולא הוסיף חומש הרי זה אינו פדיון מה בין הקדש ומה בין מעשר שני אמר ר' הילא הקדש יש לו תובעין מעשר שני אין לו תובעין ע"כ, הרי שהכנים הבבלי טעמא דר' הילא בתוך דברי ר' יוחנן. — וכן מביא הירושלמי דברי אמורא בבלי כפי מה שעולה מן הבבלי. ירושלמי גיטין פ"א הל' ב' (מ"ג ע"ב) רב אמר עשינו עצמנו כארץ ישראל לגיטין ושמאל אמר אפי' משכונה לשכונה, ובבלי שם ו' ע"א איתא אתמר בבבלי רב אמר כא"י לגיטין ושמאל אמר כחוצה לארץ ומסיק שם הש"ס ר' ששת מצריך משכונה לשכונה (וע"ש ברשב"א). — ובבבלי הובא לפעמים מאמר אמורא א"י וטעמו בצידי, ובירושלמי איתא זה המאמר בלא טעם והבבלי הוסיפו (וכאשר דרכו ג"כ בהביאו הברייתא עיי' לעיל מאמר א'). בבלי כתובות מ' ע"א אמר רבנ"ה אמר ר' יוחנן ר' אלעזר בשיטת ר"ע רבו אמרה דאמר יש לה קנס וקנסה לעצמה ממאי מרקתני יתומה וכו'. ובירושלמי שם פ"ג הל' ז' (כ"ז ע"ד) אמר ר' יוחנן איתא דר' אלעזר כשיטת ר' עקיבה רבו כמה דר' עקיבה אמר יש לה קנס וקנסה לעצמה כן אמר ר' אלעזר יש לה קנס וקנסה של עצמה ע"כ ולא אמר כלל טעם בזה.

ונחזור עוד על שינוי שמות האומרים ושינוי המאמרים בין הבבלי והירושלמי. שינוי שמות האומרים מצוי לרוב, וכבר הערנו לעיל דגם בבבלי גם בירושלמי נשתנו שמות האומרים ממסכתא למסכתא, ואפשר שלא רקדקו הרבה בשמות וכבר נשתבח ר' יהודה דאפי' ספיקא דגברי גרים חולין י"ח ע"ב, או שהשינויים נולדו ע"י מסדרים שונים או ע"י סופרים. — ושינוי המאמרים כליו שמאמר של אמורא פלוני ירושלמי הובא בל' אחר בבבלי ולהפך, הוא ג"כ מצוי בהרבה מקומות; ונבוא פה לכד להעיר כי מצינו לפעמים בירושלמי שינוי במאמרי של אמורא בבלי והדין נראה עם הירושלמי. עיי' בבלי יומא י"ט ע"ב מתני ליה ר' חנן בר רבא לחי"א בר רב קטיה דרב אמר ר' זכריה בן קפוטל ומחוי ליה רב בידיה קבוטל. ובירושלמי שם פ"א הל' ו' (ל"ט ע"ב) איתא, כהנא שאל לרב מה ניתני קבוטל וכו' קאים מצלי מחוי ליה באצבעתיה צפר קבוטל ע"כ. והמעשה נראה אחד עם המעשה בבבלי אלא שבא בשינוי וכאשר יורה ג"כ שבירושלמי נשאל רב בשעה שהתפלל וכן

בבבלי ע"ש. והנה לפי הבבלי היה הספק בין קבוטל לקבוטל ולהורושלמי בין קבוטל לקבוטל. ודברי הירושלמי נראין עיקר שנוהן טעם לשבח „וחי ליה רב באצבעתיו צר“, פי' צפר הוא עיגול וכדאיתא כלים פס"ז מ"ג הקופה משיעשה שתי צפרות (ועיי' בערך) וכן מבשרין ס"ה מ"ב העושה צפר כמים. ורב עשה אצבעו כעין עיגול והוא נקרא צפר בריש הוודיע בזה שיש לקרות קבוטל ולא קבוטל (ומפרשי הירושלמי לא ידדו כלל לעזקת הענין). וטמה שטפרש הירושלמי אך אחרי רב ודברי הבבלי סתומים נראה שהמאמר של הירושלמי עיקר. ולפעמים נראה שטקצת המאמר של אמרןא ירושלמי הובא לבבלי ולא כלו, ואמרןא בבלי אסיק מדריה אידך חלק המאמר אשר לא בא לבבלי. ירושלמי ר"ה ס"ב הל' ה' (נ"ח ע"א) א"ר יוחנן אפילו טועה שבטועין אינו טועה ברב הוה לפני החמה לאחר החמה לא צורכא די לא סיגמחה לפני החמה סיגמחה לאחר החמה. . . . א"ר יוחנן כתיב המשל ופחד עמו עושה שלום במרומוי מיטה של חמה לא ראתה פנימחה של לבנה. ובבבלי שם כ"ז ע"ב איתא, היינו לפני החמה היינו לצפונה היינו לאחר החמה היינו לדחומה אמר אביי פנימחה לפני החמה או לאחר החמה אם אמר לפני החמה לא אמר כלום דא"ר יוחנן כתיב המשל ופחד עמו וכו' טעולם לא ראתה חמה פנימחה של לבנה ע"כ. הרי דאביי ידע המאמר של ר' יוחנן טעולם לא ראתה וכו' ומתירין בשם עצמו הקר על המשנה פנימחה לפני החמה וכו' וזה בעצמו התירין של ר' יוחנן לא צורכא די לא סיגמחה לפני החמה (ומה שיש לדחוק בזה לא ראינו להעלות על הסדר). — ויותר מזה עיי' ירושלמי ר"ה ס"א הל' א' (נ"ז ע"ג) ניהא רגלים בלא שנה שנה בלא רגלים תמן אמרין תיפטר שהיה מחוסר זמן לשבח כמה ראת אמר תמן הראוי לסקצת שנה ראוי לכולה ואמר אוק הבא הראוי לסקצת סכס ראוי לכולו אמר ר' אבא מרי תיפטר שהיתה עצרת הבאה בחמשה וטלד בשישה והיתה עצרת הבאה בשבעה. ובבבלי שם ר' ע"ב איתא בשלמא רגלים בלא שנה משכחת לה אלא שנה בלא רגלים היכא משכחת לה וכו' כדתני ר' שמעיה עצרת פועמים ה' פעמים ששה פעמים שבעה וכו'. והנה מהירושלמי נראה שבבבלי הקישו הקר שנה בלא רגלים היכא משכחת לה ושם תירצו שהיה מחוסר זמן בסכס, וכל המאמר הובא לא"י והקשו על זה כמה ראת אמר תמן הראוי לסקצת שנה וכו' ועל זה תירץ ר' אבא מרי שהוא אמרןא דא"י (עיי' סיד ערך ר' אבא מרי) תיפטר שהיתה עצרת הבא בחמשה וכו'. ובבבלי לא נזכר כלל התירין שהיה מחוסר זמן בסכס והשים משני לבד כדתני ר' שמעיה וכו' והוא תירצו של ר' אבא מרי בירושלמי, הרי שהירושלמי ידע הקושיא שנתקשו בה בבבלי והביא תירצו בשם חבטי בבל אשר לא נמצא בבבלי, והתירין אשר נמצא בבבלי לא ידע ואמרןא א"י אמר ליה מנפשיה (ועיי' תר שם ד"ה שנה שכתבו ובירושלמי ספרש תיפטר כגון דאקדשיה כשהיה מחוסר זמן בסכס משמע שלא היו נזרסין בירושלמי „תמן אמרין“, אך לקמן ס"ה יבואר שהגירסאות אשר היו לפני הראשונים נמצאו לפעמים חסרות, וגם לא דקדקו לפעמים ברברים שלא היו בעניהם עיקר כ"כ).

ולפעמים נמצא סתירה בין הירושלמי והבבלי במאמר של אותו אמורא כלי לפעמים הובא בירושלמי מאמר אמורא ירושלמי והמאמר הזה איתא ג"כ בבבלי וכשם אמרו אבל בהפך כמה שהוא בירושלמי. ירושלמי תרומות פ"ח הל' פ' (פ"ז ע"ב) לא בן אמר ר' יוחנן היסת הדעת דבר תורה, ובבלי פסחים ל"ד ע"א איתא ר' יוחנן אמר היסת הדעת פסול מומאה הוי ע"ש. — זמא פ"ב הל' ג' (ל"ט ע"ד) אמר ר' יוחנן תמיד דר' שמעון איש המצפה היא, ובבבלי שם י"ד ע"ב איתא אלא אמר ר' יוחנן מאן סדר זמא ר"ש איש המצפה בלד ודתמיד תנא אחר הוא ולא ר"ש איש המצפה ע"ש. — ביצה פ"ב הל' א' (ס"א ע"ב) יום טוב שחל להיות בערב שבת אין מערבין לא בחצירות ולא בתחומין דברי ר' מאיר וחכמים אומרים מערבין בחצירות ואין מערבין בתחומין מערבין בחצירות שכן את מתיר לו דבר שהוא מותר לו ואין מערבין בתחומין שכן את מתיר לו דבר שהוא אסור לו אית תניי תני ומחלק אמר ר' לעזר הואיל והן תנייא מחלק צריכין אגן מ"חש. ובבלי שם פ"ז ע"ב הובא הך סלונתא (אלא דבמסקם ר' מאיר איתא שם רבי וכבר הערנו בדרכי המשנה צד 26 הערה שהחילוף בין ר' מאיר ורבי נמצא גם בשאר מקומות ובא ע"י שניאות הסוברים), ואיתא שם דשלה ר' אלעזר לגולה לא כשאתם שותין בבבלי ר' מתיר וחכמים אוסרין אלא ר' אוסר וחכמים מתדין. — גיטין פ"ב הל' ב' (מ"ד ע"ב) א"ר יוחנן לא אמר ר' שמעון אלא כלילה אבל למחר אף ר' שמעון מודה ר"ש לקיש אמר לא שנייא הוא לילה הוא למחר הוא לאחר כמה. ובבלי שם י"ח אמר ר"ש לקיש לא הבשיר ר"ש אלא לאלתר אבל מכאן ועד עשרה ימים לא ובר' יוחנן אמר אפי' מכאן ועד עשרה ימים (והבבלי אמר שם גבי הא דריש לקיש חיישין שמא סיים ובירושלמי לא נזכר טעם כלל, ואפשר שהוא הוספת הבבלי וכמו שזכרנו לעיל להא דרבבלי כתובות פ' ע"א ממאי מדקתני יתומה). — שם אמר לעשרה חתמו בנז זה וחתמו מקצתן היום ולמחר מקצתן ר' שמעון בן לקיש אמר בשר והשאר על תנאי ר' יוחנן אמר פסול עד שיחתמו כולן בו ביום וכן הוא עוד שם פ"ב הל' א'. ובבבלי שם איתמר אמר לעשרה כתבו גם לאשתי אמר ר' יוחנן שנים משום עדים וכולם משום תנאי וריש לקיש אמר כולם משום עדים וע"ש. — שם פ"ז הל' א' ר' יעקב בר אחא אמר איתפלגין ר' יוחנן וריש לקיש ר' יוחנן אמר עודהו קודדיקס עליו כותבין גם ונותנין לאשתו ר"ש לקיש אמר לכשישתפה. ובבלי גיטין ע' איתא בהפך אמר ר"ל כותבין ונותנין גם לאלתר ור' יוחנן אמר אין כותבין אלא לכשישתפה וכבר הרגיש הר"ן בזה בסידורו להריף גיטין ע"ש. — שבתות פ"ג הל' ח' (ל"ד ע"ד) שבתות שאוכל בשר זה היום ועבר היום (ולא) אכלה ר' יוחנן וריש לקיש תריהון אמרין פטור לא טעמא דהון (טעמא דהון) טעמא דר' יוחנן משום שאינו ראוי לקבל התייה טעמא דריש לקיש משום שהיא בלא תעשה שאין בו מעשה, ובבלי שם ב"א ובמ"א והא איתמר שבתות שאוכל בשר זו היום ועבר היום ולא אכלה ר' יוחנן וריש לקיש דאמרי תריהון אינו לוקה ר' יוחנן אמר אינו לוקה משום דהוה לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו ור"ל אמר אינו לוקה משום דהוה התראת

ספק (ובכר הערנו ע"י לעיל ל"ז לח). — נישן סיב הל' ב' (מיד סוף ע"א) אמר ר' יוחנן סכול מפני אבילת סירות ור"ל מקשה שם על המעם זה. ובבבלי נישן ר"י איתמר מפני מה תיקנו זמן בנישן ר' יוחנן אמר משום בת אוחתו ור"ל אמר משום סירות (וע"ש בבבלי העיטור הובא ברא"ש שם). — והחילוק בין מאמר ר' יוחנן ור"ל מצוי גם במ"א. נדדים ס"א הל' ב' (ל"ז ע"א) ר' שמעון בן לקיש אמר לשון אומות הוא ובבבלי שם ר' ע"א איתמר ר' יוחנן אמר לשון נסרים הם. והבבלי מוסיף ר"ש בן לקיש אמר לשון שבוו להם חכמים להיות נודד בו (וע"י לעיל סי' ערך ברא). — והסתירה שזכרנו בין הירושלמי והבבלי במאמר אמורא ירושלמי נמצא בהרבה מקומות. ויותר מזה מצינו שמאמר של אמורא ירושלמי הובא בירושלמי ובבבלי על שם אמורא ובבבלינו, ובבבלי נוספן איזה מלות וע"י משונים הירושלמי והבבלי בפרוש של המאמר. ירושלמי ברכות ס"א ג' ע"ג תמן תני"א אמר להן המאונה ברכו ברכה אחת והן בידכו מה בידכו ר' מתנה אמר בשם שמואל זו ברכת התורה וקראו עשרת הדברים שמע והיה אם שמעו ויאמר ר' אמי בשם ר"ל זאת אומרת שאין הברכות מעכבות א"ר בא אין מן הדא לית ש"ס בלוס שעשרת הדברות הן הן נוסה של שמע ע"כ, הרי דהפירוש של המאמר זאת אומרת שאין הברכות מעכבות הוא שאין מעכבות אם לא אטרן כלל. ובבבלי שם י"א סוף ע"ב איתא דאמר ר' זיקא אמר ר' אמי אמר ר"ש בן לקיש זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו (אלו תיבות „זו את זו" נוספות על הירושלמי) וס"י שם רש"י אם בידך את האחת ולא בידך את השנית נפקא מיחא די חובתו בהויא שבידך ואין חבתה מעכבת לומר שאין זו מועלת בלא זו ע"כ, וכן מוכיח בל הסוגי" שם.

ומצינו גם סתירות אשר לפעמים הן אחת בירושלמי ובבבלי בענין ובסגנון ובשמות האומרים. ע"י ירושלמי כתובות ס"ב הל' ד' (ב"ז ע"ג) תני בותב אדם עדותו ומעידה אפי' לאחר כמה שנים ר' חונה אמר והוא שיהא זכור עדותו ר' יוחנן אמר אף על פי שאינו זכור עדותו. ובל זה הובא בבבלי שם ב' (ור' הוגא הוא חונה בידע). — ולפעמים בשני הסגנון ושמות האומרים והענין אחד. ירושלמי ברכות ג' ע"ד מילתא סבא דחמית לרב עבד ואמריתא קמי שמואל וקם ונשק על פומי ברוך אתה שוחח בא להוכיח את השם זקף שמואל אמר אנא אמרית מעמא ה' זקף בסופים א"ר אמי לא מסתברא אלא מפני שמי נחת הוא א"ר אבין אילו הוה כתיב בשמי נחת הוא יאות לית כתיב אלא מפני שמי נחת הוא קדם עד שלא הוכיח את השם כבר נחת הוא. ובבבלי שם י"ב ואמר רבה בר חנינא משמיה דרב המתפלל כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם אמר שמואל מאי מעמא דרב דכתיב ה' זוקף בסופים מתיכי ומפני שמי נחת הוא מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר ליה שמואל לחייא בר רב בר אוריאן תא ואימא לך מילתא מעלייתא דאמר אבך הכי אמר אבך כשהוא כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם ע"כ. ועיקר המאמר נשנה בבבלי, כי האומרים הם דב ושמואל והק"ר מפני שמי וכו'.

והתדוך נראה שנאמרו בא"י (ור' אבן הוא אמורא דא"י וגם ר' אמי עלה לא"י עיי' ס"ד) ומשם באו לבבל וגשבה שם המקשה והמתין ונאמרו סתמא. — ולפעמים בשינוי הסגנון ובקצת שינוי האזכורים והענין אחד אך הבבלי מרחיב הענין. ירושלמי ברכות ס"ב ה' ע"א קרא ושעה יחזור למקום ששעה טעה בין בתיבת הראשונה לשיניה חדר לבתיבת (לבתיבה) הראשונה טעה ואינו יודע היכן טעה יחזור כבתחילה למקום הברור לו דלמא ר' חייא ר' יסא ר' אמי סלקון טעבר נגוניה דר' אלעזר שמעין קליה דר' יוחנן אי מחדיה מילה אמרין מן נחת שמע לה מניה אמרין ויחזית ר' אלעזר דהוא זרין סנין נחית וסליק אמר לון בן אמר ר' יוחנן קרא ומצא עצמו בלמען חזקה כוין. ובבלי שם ס"ז ע"א ר' אמי ור' אמי הוה קא קטרין ליה נגנא לר' אלעזר אמר להו אדהכי והכי אחול ואשמע מילתא דבי מדרשא ואיתי ואיסא לבו אזל אישכחיה לתנא דתני קמיה דר' יוחנן קרא ושעה ואינו יודע להיכן טעה באמצע הפרק יחזור לראש בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון בין בתיבה לבתיבה יחזור לבתיבה ראשונה אמר ליה ר' יוחנן לא שני אלא שלא פתח בלמען ידבו ימיכם אבל פתח בלמען ידבו ימיכם סריכה נקט ואתא אתא ואמר להו אמי ליה אילו לא באנו אלא לשמוע דבר זה דינו ערב. והסוגי זאת נאמרה בעיקרה בא"י, בי מושב ר' יוחנן היה במכרא. — ולפעמים נמצא סוגיא בשינוי גדול בין בעיקר הענין בין בשמות האזכורים והסגנון, עיי' ירושלמי כתובות ס"ג הל' ב' (כ"ז ע"ג) אילו שאין להן קנס כי אמר ר' יוחנן לא ריבה אותה ר' יהודה אלא לקנס תני ר' חיה אף לכתובת מנה מאתים ר' שמעון בן לקיש אמר אף להאכילה בתרוסה על דעתיה דר' שמעון בן לקיש ר' יודה ור' דוסא שניהן אומרים דבר אחד דתנין תמן השבועה אוכלת דברי ר' דוסא אתא ר' חנינה בשם ר' שמעון בן לקיש הלכה כר' דוסא. ובבבלי כתובות ל"ו ע"ב א"ר יוחנן ר' יהודה ור' דוסא אמרו דבר אחד ר' יהודה הא דאמרן ר' דוסא דתניא שבועה אוכלת בתרוסה דברי ר' דוסא. . . . אמר רבה דלמא לא היא עד כאן לא קאמר ר' יהודה הכא אלא שלא היא חוסא נשטר וכו'. ועיקר הסוגי נשנית בא"י ומשם באה אך לשמע און לבבל, וידעו שם אך מקצתה ושלא כדיוק.

ומד עתה לבדו אך נתתו הסתירות והשינויים בין הירושלמי והבבלי ולישר המסלה מההדורים אלה. הגה ידוע שמריבת חכמים ותלמידים עלו מבבל לא"י, ומצונו ברובה מקומות בבבלי אמר שהוא מרבנן אובה ואסקי להתם, ור' אביתר שלח לר' יהודה בני אדם העולין משם לכאן הן קיימו בעצמן ויתנו את הילד כוונה גיסין ו' ע"ב, והרבה תלמידים מבבל ישבו לפני ר' יוחנן עיי' תר סוכה מד דיה ווא אמר ר' יוחנן דילכון אמרי. ותלמידים אלה הביאו עטם לא"י המאמרים של חכמי בבל, וקצת אלה המאמרים נמצאו בבבלי ובירושלמי, וקצתם נמצאו לבד בירושלמי. וזה לא יפלא כי עד ימי רב אשי מסדר השם והבאים אחריו היתה הגמ' בעל פה בידוע, ותלמיד אחד שמע מאמר מפי רבו ואחרים לא שמעוהו, וכאשר עלה זה התלמיד לא"י נדע המאמר לבני א"י ונעלם מחכמי בבל. — והנה התלמידים אשר עלו מבבל לא"י אמרו

לפעמים מאמר של חכם בבלי באופן אחד מאשר אמרוהו התלמידים שבבבל. ואין לתמוה על זה דהרי גם בבבלי עצמו המראה הזה לעינינו ואמר אמורא או סתמא דש"ס חכם פלוני אוסר או מתיר ואמורא אחר אוסר להפך בשם אותו חכם. עיי' ס"ק י"ד אשר שמואל קצן הגולד במועד מותר לגלח במועד ... אמר ואיתימא רב שישא בריה דרב אידי מתני הכי אמר שמואל קמן מותר לגלחו במועד לא שנא נולד במועד לא שנא נולד מעיקרא וכו' וכמורו דרבה בבבלי עד אין מספר. ויותר מזה איתא שבעות ב"ו ע"א כדרך אסר דרב בהנא כי הוה קיטי קמיה דרב מר אמר שבעותא דהבי אמר רב ומר אמר שבעותא דהבי אמר רב כי אתו לקמיה דרב אמר בחד מיניהו אמר ליה איך בשיקרא אישבעי אמר ליה ליבך אנשך ע"כ. הנך רואה שלפעמים משה איזה תלמיד בדברי רבו וסבר ששמע ממנו לאיסור דרבא אמר לחותר ולהפך. (וטרוא שלפעמים חקפה על איזה תלמיד משנתו ושכת הדין אמרה רבו).

והחכמים והתלמידים אשר עלו לא"י מבבל עמדו שם לפעמים איזה זמן ואח"כ חזרו לבבל. עיי' חולין ק"י אשר ליה אב"י לרב ספרא בי סליקת להתם וכו' כי אחא לנביה וכו'. וגם מצינו שהרבה חכמי א"י ידו משם לבבל. עיי' ירושלמי ברכות סוף פ"ד ואיתא ג"כ ר"ה סוף פ"ד „סערבא דנחתין“, וכן עולה קרוב לסוף פ"ג אמר ר' הונא בד נחתין סערבא דחתין (צ"ל לחטין) אמרונה בשם ר' יוחנן. וגם קצת חכמי הישיבה אשר בדרום נחתו לבבל. עיי' בבלי סוכה ג"ד כי אחא ר' אחא בר חנינא מדרומא, ב"ק ס"ב ע"א כי אחא ר' חני מדרומא אתא ואייתי מתניתא בדיה. — ומצינו מפורש בבבלי שחכמים אשר באו מא"י לבבל היו שונים דברי חכם א"י זה באופן זה זה באופן מתנגד לו. עיי' פסחים נ"ו ע"ב אמר עולא א"ר שמעון בן לקיש מחלוקת בשל מבכרות וכו' אבל בשל בין הביסין דברי הכל מותר ... כי אחא רבין אמר ר' שמעון בן לקיש מחלוקת בשל בין הביסין וכו' אבל בשל בין מבכרות דברי הכל אסור. — ויותר מזה שם ע"ב אמר עולא אמר ר' אלעזר שלמים ששחטין מערב י"ט אינו יוצא בהן לא משום שמחה ולא משום חגיגה והשם נושא ונותן ורבה בזה ולכסוף ספק השם (ע"א ע"א) כי אחא רבין אמר ר' אלעזר שלמים ששחטין מע"ש אינו יוצא בהן משום שמחה ואין יוצא בהן משום חגיגה ועיי' ירושלמי סוכה פ"ד הל' ה' (וכבר הבאנו לעיל ל"ג ע"א כל הסוגיא) ושם איתא לבר הא דעולא בשם ר' אלעזר דאינו יוצא ידי שמחה, והא דאמר רבין משמיה דר' אלעזר דיוצא ידי שמחה לא נודע בא"י בלל וכאשר מורה כל הסוגיא שם. ודי לך דלפעמים הביא אמורא א"י מאמר לבבל ולא נודע בא"י.

והנה ממה שזכרנו יוותרו כל הספיקות בענין הסתירות והשינויים שבין ירושלמי ובבלי כאשר יבואר להמעין.

ולא יסלא ג"כ אם ימצא בבבלי חד עובדא ולחר אמורא והוא בירושלמי חרי עובדי ולבמה אמוראין. עיי' בבלי כתובות כ"ג ע"א גבי בניה דמר שמואל דאשתבין ואסקוניהו לארעא דישאל אוקמן לשוכניהו מאבאי ועיילי

לבי מדרשא דר' חנינא הא אמרה נשביתי וסדורה אני והא אמרה נשביתי וסדורה אני אמר ר' חנינא בנן דמורין אינון אינלאי טילתא דכנתיה דמי שמואל הוין אמר ליה ר' חנינא לר' ישמן בר אבא סוק איטפל בקרובותיך אל לר' חנינא והאיכא עדים במדינת הים הישתא מיהא ליתנז קמן עדים בצד אסתן ותאסר ע"ב. ובירושלמי שם ס"ב הל' ו' (כז ע"ג) איתא כל זה המעשה ושם לא נאמר כלל שר' ישמן בר אבא (בירושלמי ר' שמעון בר בא) השיב לר' חנינא והאיכא עדים במדינת הים, אבל מצינו שם הל' ה' שהשיבו תלמידיו של ר' יוחנן לר' יוחנן בעין זה בעובדא אחרת. וז"ל ר' הונא ור' חנינא תריהון אמרין לא סוף דבר משנישאת אלא אפי' התירוה ב"ד להנשא כהדא חדא איתא אתת לנבי ר' יוחנן אמרה ליה אישת איש הייתי ונרדשה אני והתירוה מן נפסקתן אמרין ליה ר' הרי עידיה בלוד אמר כך אני ואמר אפי' עידיה בקסוסון תסתין ע"ב. וקצת נראה שנוסחת הירושלמי עיקרת, דר' יוסי בר בון מפרש שם המעשה איש בא לפני ר' יוחנן והתשובה איש השיב אפי' עידיה בקסוסון ובר' עיש, והתלמיד אשר בא לבבל צירף הנך ב' עובדי דר' חנינא ור' יוחנן ושם הק' והאיכא עדים במדינת הים כפי ר' שמן והתירוק עדים בצד אסתן (והוא המוכן לבני בבל במקום קסוסון לבני א"י) כפי ר' חנינא. — ובוה נמצא ג"כ במ"א שהמאמר של אמוראי רא"י מתוקן יותר בירושלמי מבבלי, וכן המאמר של אמוראי בבלי מתוקן יותר בבבלי מירושלמי. אבל מ"מ לא נחלים שבמאמרים של חכמי א"י יש לחסום עיקר כמו שהם מובאים בירושלמי, והמאמרים של חכמי בבל הם עיקר כמו שהובאו בבבלי, דהרי כבר ראינו לעיל שלפעמים המאמר של אמוראי א"י נראה עיקר כאשר הוא בבבלי ולא כאשר הוא בירושלמי וכדא הכיצה דשלה ר' אלעזר לנולה וכו', דכין שהיה ידוע בן בגולה א"א לדחותו ולומר שאיזה תלמיד טועה הביאו לבבל, ולהסך המעשה דיוסא בענין ר' זכריה בן קבוטל נראה יותר עיקר כאשר הוא בירושלמי אף שהשואל והמשיב, בהנא ורב, היו בבבל, וכמו שכתבנו לעיל. ובספר במקום שמצינו סתירה בין הירושלמי והבבלי במאמרי ב' אמוראים, שביירושלמי אמר ר' יוחנן בבה וז"ל בבה ובבבלי להסך אין להחליט שהדין עם הירושלמי, שהרי גם בירושלמי נמצא לפעמים סתירה בזה וכמו שהבאנו למעלה. נוסף לזה שהמפרשים הוסיפו לחטוא בירושלמי וכתבו סעיפים שם המתיר במקום שם האוסר ולהסך ובאשר יבוא לקמן ס"ה.

ומאמרי חכמי א"י נתפשטו לרוב בבבל כפי הנראה מהעת אשר באו עולא ורבי דימי ורבין לבבל ועולא היה בר א"י וחי זמן רב בבבל (עיי' סיד ערך עולא). ור' דימי ורבין היו בימי השמר של גאללות עיי' ס"א ונחתו לבבל מפני השמר. ור' דימי ירד כבר קודם השמר לפעמים לבבל וחזר לא"י. וכבר הבאנו לעיל שרבין שנה בבבל מאמר של אמוראי א"י אשר לא נודע בא"י, וכן מצינו לר' דימי ששנה מאמר בענין אחד מאשר הוא בירושלמי. עיי' ירושלמי פאה סוף סיד להמשנה ר' מאיר אומר הבל לעניים שספק לקט לקט, אמר ר' יהודה דר' יהודה בן חזקיה הוא דחגי גר שנתגיד וחתה לו קטא נקצרת עד שלא נתגיד פסור משנתגיד חייב ואם

ספק סטוד ר' יהודה בן חננאל מחייב ר' שמעון בן לקיש אמר דברי הבל היא ישראל שעיקרו חייב ספיקו חייב ונני שעיקרו סטוד ספיקו סטוד. ובחולין קלד ע"א איתא כי אתא ר' דימי אמר דמי ליה ריש בן לקיש לר' יוחנן תנן ספק סטוד אלמא ספיקא לקולא ורמינהו חורי הגמלים שבתוך הקמה וכו' ר' מאיר אומר הבל לעניים שספק לקט לקט ע"כ והקו' הוא הקו' בירושלמי פאה, ושם מתוך לה ר"ל, ור' דימי איתי דריל מקשה הקו' ור' יוחנן אדחי לה אל תקנימי וכו' ע"ש. (ובבבלי שם מתוך רבא בתירוצו של ריש לקיש בירושלמי ע"ש).

ועת התפישטות מאמרי חכמי בבלי באי נראה מימות ר' זדא ור' ירמיה ואילך שעלו לא"י וקבעו שם ישיבה. וגם כבר קודם הזמן הזה עלו ר' אסי ור' אלעזר לא"י (ע"י ערכם ס"ד) ומסתמא גם הם הביאו מאמרי חכמי בבלי לא"י. וגם זכרנו שר' דימי הלך מאי לבבלי והז' לא"י והביא עמו מאמרי חכמי בבלי, ובן הביאום התלמידים אשר עלו לירושלם.

ד. מסדרי הירושלמי ואופן סידורו של תלמוד זה.

כבר בא לנו בפתיחת הפרק זכרון מה שיש בידינו היום מתלמוד ירושלמי וכי נסקרו סדר קדשים וס' סדרות וגם איזה מסכתות ופירקים של שאר סדרים. ויש באן מקום שאלה אם נסקרו ע"י שאברו באורך הזמן וכמו שאברו איזה פירקים מס' נדה מזמן בעלי התו' עד הרפסת הירושלמי וכמו שהענינו שם, או שלא נסקרו כלל אלה הסדרים והמסכתות. והנה החכם אבולא כתב בס' שם הגדולים ח"ב ערך ירושלמי (ד' וילנא) שגראה קצת מתי מנחות ס"ד ע"ב ד"ה ועל אותה שעה שהיה להם ירושלמי על מס' עדיות ע"כ. וז"ל התו' בירושלמי דשקלים תני לה אאידך עובדא וכו' ובמס' עדיות תניא עובדא דהבא על ההיא דחמיר של שחר קרב כד' שעות ע"ל. והמעין בירושלמי ריש ס' תפילת השחר ששם איתא תך עובדא (באיה שני"ס בדכ"ו), יכין בקל שיש ס"ס בדכ"ו התו' וצ"ל ובמס' ברכות במס' עדיות. וגראה שגם החכם אבולא הרגיש כזה ולכן לא רצה להחליש הדבר וכתב לכד „גראה קצת“ — וגם על סדר סדרות דצו קצתם לשפוט שהיה ירושלמי לה הסדר מסה שנמצא לר' האי נאון בסדרשו לס' סדרות בליס ספרו מ"ו המכונה ס' אמרו שנמצאו תלמוד כלים בארץ דומא ומצאו בו ס' זה הדיבור וכו' ע"כ, והנבא בערוך ובריש וברא"ש, ודעו קצתם לפרש שבאמרו „תלמוד כלים“ הגונה לתלמוד ירושלמי מס' בליס, והוציאו מזה שהיה ירושלמי לס' סדרות. אבל כבר הוכחנו בספרנו דרכי המשנה צד 319 הערה שריבנו האי ביוון על סדרשו איזה חכם למס' בליס.

ויותר יש מקום עיון אם ניסדר ירושלמי לס' קדשים. הרמב"ם כתב בהקדמתו לסדרשו להמשנה ח"ל: ומצא מן הירושלמי חמשה סדרים שלמים אבל סדר סדרות לא נמצא לו תלמוד בשום ענין לא בבלי ולא ירושלמי

אלא מס' גרה ע"ב. והדברים אלה מורים שהיתה לעיני הרמב"ם דל גמרא ירושלמית לס' קדשים. וגם ההשקפה הראשונה מורה שאמוראי אי' החקסקו הרבה בס' קדשים, דהרי מס' חולין היא מסדר קדשים והיא מלאה הלכות מראשה ועד סופה הנצרכות מדי יום ביומו. גם אם נסתכל בגמ' מס' זבחים בבבלי הלא ראשי האוסרים הם ר' יוחנן וריש לקיש וגם חכמים אחרים דאי' נזכרו לרוב בגמ' זבחים. וגם בשאר מסכתות דס' קדשים נזכרו הרבה חכמי אי', ורי' דעסקו הרבה בזה הסדר ואיך נעדרה לו גמרא ירושלמית? וכבר מצינו שהשיבו חכמי אי' לבבל בעניני קדשים להלכה. עיי' זבחים פ"ו ע"א מחקק לה ר' יוסף טאן ליטא לן דחצות בראש המזבח משווא להו עיכול דלטא כל היכי דמישכחא להו משווא להו עיכול שלחו מתם הלכה כר' יוסף. — אך לעומת זה יתפלא כל מעיין, איך לא הביא אחד מן הראשונים מאמר או הלכה מן הירושלמי דס' קדשים? והרי"ף ז"ל השתמש הרבה בירושלמי והביאו בחיבורו הגדול במקומות אין מספר להורות ממנו הלכה למעשה, ובגמ' חולין לא הובירו. וכן לא נזכר ירושלמי לחולין בתוספת דרשבא ורא"ש ורי"ן וישר גדולי הראשונים, וכל מקום שמביירין הירושלמי כזאת המסכתא הוא מס' זרעים ולפעמים מס' מועד באשור יבואר מספריהם. ויותר מזה הגה הרמב"ם בפירושו להמשנה מזכיר לפעמים הירושלמי ובפרט להמסכתות שאין להן גמרא בבבלי, וכן עשה בס' זרעים מס' פאה ואילך ואמר ברוב מקומות אלה, „אמרו בגמרא“ וכונתו על הירושלמי, ובס' קדשים לא הביא הרמב"ם בפירושו הגמ' ירושלמית וגם לא מרמז עליה. הן אמר שברשי' בגמ' תמורה איתא באיזה מקומות „ל' ירושלמי“, אך כל מעיין בדעת יראה שכוונתו על גמרא אשר הובאה מירושלים. (והמספרות אינן צריכות ראיה, אך להוציא מן לב מתעקש מזכיר רש"י שם ר' ערב דיה דגז' ל"א בהג' שינוי דשנין ובין האי לישנא להאי לישנא דשמי' לי' בשינוי קנה ליכא מדי אלא זה ירושלמי חה בבלי עכ"ל, ואי' אפשר שזה גמרא ירושלמית שהרי בירושלמי לא נזכר מעולם סלונתא דאביי ורבא, ולא נזכר לא ר' אחא בריה דרבא ולא ר' אשי הטישאים והגותנים יש ועל פלפולם קאי הא דאיתא שם בגמ' ל"א בהג' שינוי דשנין. — וגם יש לשקשק הרבה בפירוש המיוחס לרש"י לסמ' תמורה, כי נראה שאינו רבינו שלמה יצחקי ואין סה המסוק להאריך).

והחכם אבולאי כתב עוד במקום הנזכר שנראה מראב"ד בהשנות ס"ב רביכורים שהיה לו ירושלמי לס' קדשים ע"כ. וגם סה המעטו מ"ס, חיל הראב"ד שם הל' ר' סוף ההגדה ואם המרישן קודם הטובה ועברה עליהן הטובה ידקבו והבי איתא בירושלמי במנחות פ"ק כל קרבנות ציבור אחד חנוכה לא קדשו ע"כ, והוא במעט מלה במלה ירושלמי ביכורים פ' יש מביאין הל' ח' (ס"ד ע"ב) ואין דרך הראב"ד להגיה המסכתא אשר בה אנחנו עומדים, בהל' בכורים, ולישא עינו למרחוק לסמ' מנחות. — ומה שכתב עוד החכם אבולאי שנראה מדברי הרב המגיד פכ"ז מה' מבירה שהיה לו ירושלמי לס' קדשים ע"כ, המעיין במ"ס שם הל' ט' יראה כמה יש מן הספק בזה חיל הרב המגיד

בהשגות א"א דבר זה מצא אותו וכו' (ובמס' ערכין) ולא מצאתי אותו בנמרתו וראוי להיות בידו' במסכת' ערכין ע"כ, ואילו היה להרב המגיד ירושלמי למס' ערכין לא אישתמש ליה להביא ל' הירושלמי או לציין ע"כ הפרק, ואפשר שצ"ל „וראוי להיות בתוספתא למס' ערכין" ע"ש ס"ג וצ"ע. ובכלל נאמר שאין לשפוט ממאמר אחד או שנים על ספר בכללו. — ומה שהביא עוד אבולא ראייה מתיקוני הוזהר אין למירין דברי הלכה מדברי קבלה.

ולברד הענין נחזור על סידור הירושלמי בכלל ונפתח בנדרים. ור"ף ז"ל כתב סוף עירובין ח"ל: וחזין למקצת דבוחא דסבירא להו כעולא וסמיכי אנמרא דבני מערבא דגרסינן התם במס' יום טוב אמר ר' אלעזר כל משמיעי קול אסורי בשבת וכו' ואין לא סבירא לן הני רבין דסניין דנמרא דילן להיתירא לא איכסית לן במאי דאמרי בנמרא דבני מערבא דעל נמרא דידן סמיכינ דבתרא הוא ואינהו הוי בקיאי בנמרא דבני מערבא מסי מין ואי לא דקם להו דהאי מימרא לאו דסמכא הוא לא קא שרי להו אינהו ע"כ. והעולה לכאורה מדברי רבינו הגדול שהירושלמי כולו היה ידוע למסדרי הש"ס בבלי. וזה הוא הנאמר בפירוש להר"ד יונהגן ז"ל (הובא בישי' ב"ס ומשם בס' יד מלאכי ח"ב כלל ב') שכתב ואין אנו חוששים לנמרא דירושלמי דאותן דבנן בתראי שסידרו לנו התלמוד בבלי הביאו בו אותן סברות שהן כהלכה הנאמרת בתלמוד ירושלמי וזכר התלמוד בבלי מהן כגון דברי ד' יונהגן וריש לקיש וכל הנקראים בשם רבי ומה שראו שהוא שלא כהלכה הגיעו אותו בתלמוד ירושלמי ע"כ. ודברי הר"ד יונהגן מראין קצת שהירושלמי היה כבר מסודר לפני מסדרי התלמוד בבלי.

ובזמננו קמו שני חכמים הרב מרדכי' ר"ס והרב משה' ר' צבי חיות ז"ל ואמרו בהחלט שהירושלמי היה כבר מסודר נגד עיני מסדרי הבבלי והביאו ראיות לזה. והראיות האלה ישא דוח ואין בהן ממש ונזכיר קצתן ומהן יש לדין על השאר. החכם ר"ן חיות הביא ראיה בספרו אמרי בינה ד' " מהא דאיתא בבלי תענית ס"ז ע"א ולמה יוצאין לבית הקברות וכו' ולא נזכר מזה במשנה ובנמרא אבל בירושלמי איתא וכמו שכתב רש"י שם עכ"ל. ומה בזה הצורך להביא ראיה ממשנה או מנמרא? דבר מזה לצאת לבית הקברות נולד לרוב מן המנהג וכן סודה ה"ל ולמה יוצאין לבית הקברות ולא נאמר ולמה אמרו יוצאין וכו'. ובאמת גם בירושלמי לא נמצא שהי"בין לצאת לבית הקברות ושם איתא כמו בבבלי ולמה יוצאין לבית הקברות ע"ש. ואפשר שהיתה לפני רש"י נ"י אחרת וידוע שהיה למס' תענית אינו לר' שלמה יצחקי והמפרש כותב הרבה פעמים שלא בדיוק. — עוד הביא ראיה ממה דאיתא ב"ק קס"ז ע"ב טאן דתני מסיקין לא משתבש וטאן דתני מציקין לא משתבש, והש"ס לא הוציד דחר תני מסיקין וחר תני מציקין והש"ס דילן על מה שנאמר בירושלמי סוכה הולך. ע"כ. וכל אלה הם דברים של מה בכך, הלוא גם בירושלמי לא נזכר כלל דחר תני מסיקין וחר תני מציקין, לא במקומו בב"ק ולא במס' ברכות ס"ח י"ב ע"ג ולא בריש ס"ה דעירובין ולא בע"ז ס"א ה"ב; ובעירובין ובע"ז הובאו כמה שינויים בקריאת המשנה (ע"י לעיל

ט' ע"ב), ולא מבר הא דמסקין וכו' ואיך הביא זה החכם ראייה שהבבלי כיוון על הירושלמי? ואם ישיב המשיב שלא נזכרו שם ב"א השינויים במשנה בין רב ושמואל, אי"כ יש להוכיח להפך שהירושלמי לא היה מסודר לפני מסדרי הבבלי, דהרי בירושלמי ברכות שם איתא וכן בעירובין ובע"ז אין מברכין על הגז עד שיאותרו לאורו רב אמר עד שיאותרו ושמואל אמר עד שיעותו, ומדוע לא הביא הבבלי פלוגתא דרב ושמואל בקריאת המשנה דמס' ברכות? אבל נאמח אין ממש בראיות כאלה הלוא אם גם נודה שאלה האומרים מסקין מציקין היו בא"י מה יוכיח הובח בזה, הרי הרבה מאמרים של חכמי א"י נשמעו בבבלי וכמו שהבאנו בסיומן הקודם, והיאך יש לשפוט מזה שהיה הירושלמי כבר מסודר? — עוד הביא ראייה נדחה ח' ע"א איתא ואמר ר' אלעזר הלכה כר' אליעזר דאומרה ברכה רביעית בפני עצמה והנה שם לא שאלו כשם והכי איתמר דר' אלעזר כדרכם, וישי' הניש בזה וכתב שם ד"ה ואמר ר"א ירושלמי ברכות, ראנו דכבר נודעו להם דברי ר"א משי' ירושלמי ורמזו עליו עכ"ל. גם זה תשובתו כצדו, המאמר של ר"א היה נודע בבבלי כמאמרים אין מספר של חכמי א"י ואין זה מורה כלל על ידיעת הסידור של הירושלמי למסדרי הבבלי. ואם גם דשי' אמר „ברכות ירושלמי“, מה בכך, דשי' הראה המקום בזה, וכאשר מצינו לו לפעמים. ובלא"ה יש לפקפק הרכה אם זה הריבוי הוא לדשי' זיל או אם הוא העוסק מדי אחר, דהרי הירושלמי לא היה פתוח לפני דשי' כ"א באזה מקומות עיי' לקטן פ"ה. — וכל הראיות שהביא מור"ץ חיות הן בדרך זה ועולות בקנה אחד שהן דברים אין בהן ממש.

והרב דש"ל ד"ס הביא בתולדות רבנו נסים הערה מ"ז ראייה מאזה מקומות שנראה מהן שהסידור של הבבלי הוא דומה להסידור של הירושלמי ע"ש. וגם כאלו ראיות (והן בעיקרן מן הגדוה) אין בהן כדי לסתק ובחרכה מקומות אי אפשר להיות הסידור באופן אחר, ולו ירד הרב ז"ל לאופן סדר הבבלי וכמו שיבואר להלן לא שח לכו לראיות כאלה. גם היה לו להבין שאין מזה הוכחה כלל שהירושלמי היה מסודר לפני מסדרי הבבלי, אבל נאמר שהסוגיות היו שנויות בא"י ומשם באו לבבלי, וכדרך שהיו שונים בבבלי סוגיות שלמות בעל פה טרם באו מסדרי הבבלי. ואם יש ממש בדברים כאלה נוכח להפך שהבבלי היה כבר מסודר לפני מסדרי הירושלמי, שהרי הרכה מאמרים נמצאים בירושלמי אשר אין להם הבנה ב"א ע"פ הבבלי וכך דיוסא פ"א הל' כ' ושנויות פ"ג הל' ד' שהבאנו לעיל ל"ז ע"כ.

וגם דברי הרד"ה הונחן ז"ל אינם עולים יפה. שמה שכתב ואין אנו חוששין לנטר דירושלמי דאותן דבן כחראי שסידרו לנו התלמוד בבלי הביאו בו אותן סבדות שהן כהלכה הגאסיות בתלמוד ירושלמי וכו' ומה שראו שהוא שלא כהלכה הניחו אותו בתלמוד ירושלמי ע"כ הנה גדולי היראשונים ובראשם רבינו הגאון, רבינו נסים, הר"ף וכו' מבחישים אותו שסביאן מאמרי הלכה מהירושלמי במקום שלא נמצא פסק ההלכה בבבלי או שאין להביע ההלכה מהבבלי, הרי לך שלא עלה על לבם מעולם שמה שנויות המסדרים בתלמוד ירושלמי הוא מפני שראו שהוא שלא כהלכה. — וגם כד הבאנו

לעיל מאמרים של חכמי ככל הנמצאים בירושלמי ולא בכבלי, ולמה הגיעו אותם מסדרי הבבלי? הכי גם בזה יש לוטו ספני שהם שלא כהלכה, והלוא כמה וכמה מאמרים של חכמי ככל נמצאו בכבלי והם שלא כהלכה. והנה זה המאמר של שמואל בירושלמי פ"ח דברכות אשר הבאנו לעיל, המשתמש בכהונה מעל ע"ש ולית מאן דפליג למה לא הובא בכבלי, והיך מצאו המסדרים לבם לדחות המאמר הזה והדומים אליו מן ההלכה? גם הראינו לעיל שיש סוגיות הגראות מדויקות יותר בירושלמי מבכבלי, ולמה הגיעו אותן מסדרי הבבלי? הלוא כל אלה טראן בכירי שהירושלמי לא היה מסודר לפני מסדרי הבבלי, וגם מסדרי הבבלי לא ביררו מן התלמוד ירושלמי וכדעת הרד"ה יונתן. — וגם דברי הריף צ"ע כמה שכתב ואי לאו דקם לזו דהא מ"טרא דכני מערבא לאו דסטאטא הוא לא קא שרי לזו אינהו ע"כ, דמשימעי דכל הגמרא דבני מערבא היתה ידועה לגמרא דילן זה אינו וכמו שהזכרנו. אבל באמת אין להוכיח מדברי הריף שדעתו שהירושלמי היה מסודר לפני מסדרי הבבלי, דהריף מביא שם סוגי גדולה מהירושלמי דביצה (פ"ה הל' ב') וגו' וכו' כה כמה אמוראי ראמרי השמעת קול אסור, ולא נעדר שלא היו קצת מאלה המאמרים ידועים בבבל ואנסי"כ לא נזכר גם אחר שהם בבבלי, וע"ז אמר רבינו הגדול בדין דאי לאו דקם לזו וכו' לא הווי קא שרי לזו. (ובריף יש מ"ס אמר ליה אביי תצל אמר ליה אבא וכאשר הוא בירושלמי).

ואחרי אשר פנינו לנו הדרך והזכרנו שאין טמם בדברי האומרים שהירושלמי היה מסודר לפני מסדרי הבבלי, נבוא לחקור על מסדרי הירושלמי ואופן סידורו בהקדמת איזה הצעות באופן סידור הבבלי.

מסדר התלמוד בבלי הוא רב אישי כידוע, והבונה בזה ר' אשי התחיל לסדר הש"ס, ולא נשלמה המלאכה הגדולה הזאת על ידו, כי הלוא נזכרו בש"ס כמה אמוראים אשר חיו אחרי ר' אשי וכידוע, ונמשך הסידור כל ימי חכמי הש"ס אשר קמו אחר ר' אשי וכל ימי רבנן סבוראי וימי הגאונים הראשונים. וכאשר נעמיק לשאול איך סידרו ר' אשי והבאים אחריו את התלמוד וגושים על לכ שאי אפשר שהעלו על זכרונם כל מאמרי התנאים הקדומים להם והקשיות והתירוצים והאיבעיות והאישטא לזו וכו', יתברר לנו שקצת שיטות נישנו כבר בשלימותם בבתי המדרש, כלו' מאמר של אמורא פלוני או מחלוקת אמוראים היו שנודים כפי התלמידים עם הקושיות והתירוצים אשר באו עליהם בדרך הקורם, והיו נקשרים כפי התלמידים לאחד עם עיקר המאמר עד כאשר חזרו על המאמר חזרו נ"כ על כל המשא והמתן של הרברים. — ועיי' כתובות ע"כ אמר רבה מחלוקת במעות שתי נשים אבל במעות אשה אחת דברי הכל אין צריכה היטנו גם אמר ליה אביי והא מתניתין דמעות אשה אחת היא וקמתבין תיובתא מינה וכו' רש"י דהא והא מתני' דמעות אשה אחת היא ואע"כ דאנן הוא ראובנא ולא רב אידי כה קשיא הוא לרבה דהאי דברי הכל דקאמר מביא רידיה הוא ולאו מ"כ ושמואל שמעה שורי לא היה בדורם אלא דקמרי ליכא למאן דאמר כהנאי

נונא דלאו דעתה אתנניה והא קא חזינא דכל בני מדישא דאחביה סלקא דעתין למיטרי הכי ע"ל. הרי לך שלא לכר הפלוגתא דרב ושמואל היתה ידועה אלא גם הקושיא אשר הקשו שם אשמואל היתה שגורה כפי כל עד שאב"י טקשה מינה לרבה. וכן בכל מקום שאמר הש"ס, "והוהו ביה" וסומך על קר' ותירוצו אשר באו בטקום אתר הסוגיא הוהו 'האחרת נשנית תמיד כדווייתה ובצורתה של הקר' הוהו ותירוצו הוהו, והיה בפי התלמידים ובלימודם לאחר עם עיקר הסוגיא (וכבר הארכנו בזה במ"ח שנת י'). — וסלבר אלה קוניות שלמות אשר נשנו כבר מאז בבית המדרש נמצאו הרבה מאמרים והריות וכו' קצתם היו בקבלה איש מפי איש וקצתם כתבו להם או ברמיה בעלמא או בביאור רחב, וכהא דאיתא בכלי יבמות כ"א ע"ב אמר ליה רב הלל לרב אשי לדידי הוה לי שניות מר בריה דרבנא וכתיבן שיתר וכו'. ירושלמי בלמים ס"א סוף הל' א' ר' יוסי בשם ר' חייא בר ווא אישכחן כתיב על פינקסה דר' הלל בר אלם. —

החכמים מסרי הש"ס מלבד הגודע להם בלימודם ובנקיאתם הגדולה צידפו אלה המגילות אחת לאחת, וכטקום שבאו בקצרה העסיקו לפעמים לבארן ולפעמים הגיחו אותן כמו שמצאון. ומתן הא דחולין ק"ו עד באן לחולין עד באן לתרוסה. ובלתי ספק היתה ידועה למסרי הש"ס איש מפי איש סנת זה המאמר (וכבר כתבנו לעיל מה שיש בזה כיוושלם). וכן שבת קמ"ז ע"א ר' ירמיה הוה קא יתיב קמיה דר' זורא אמר ליה הכי מאי איל אסור וחבי מאי א"ל אסור ופ' רש"י דיה הכי מאי קולט חילוקן בפניו בענין אחד ושואלו בנן זה מרוב או לא והוה וקולטו בענין אחד ושואלו ע"כ. עוד שם קמ"ח ע"א רב ארא הוה יתיב קמיה דרב יוסף שניא ליה ידיה אמר ליה הכי מאי אסור וחבי מאי אמר ליה אסור ופ' רש"י היה עושה בענינים הרבה ושואל ע"כ. הרי דהגיוו המסדרים המאמרים אלה כמו שמצאון ולא פירשו כלום, כי ביניהם היה ידוע הפירוש. ובניי רש"י דיל כבר נספקה שלשלה הקבלה ולכן לא נכנס לפירוש באר היטב. — וגדולה מזה איתא חולין י"ד אמר ר' הונא דרש חייא בר רב משימיה דרב אסורה באכילה ליומא ונסבין חברייא למיטר ר' יהודה היא ע"כ. וכמה פירושו ויגעו באותה הסוגיא גדולי האמוראים ר' אבא (רבה) ר' יוסף ר' ששת בריה דר' אידא ור' אשי למצוא פתרון המאמר הקצר של חברייא, "ר' יהודה היא". הרי לך מה שקיצרו לפעמים במאמריהם וברשימותיהם.

ועתה נחזור למסדרי הירושלמי ואופן סידורו. הרמב"ם כתב בהקדמתו לפירוש המשנה ח"ל וכן עשו חכמי ארץ ישראל מה שעשה רב אשי כתבו התלמוד ירושלמי ור' יוחנן הוא המחבר ע"כ, וכן כתבו הראב"ד כס' הקבלה והר"ש מקנין כס' ברייתות. וע"כ אין הבונה שר' יוחנן חיבר הירושלמי עד נמירא דרוב החכמים הגוברים בירושלמי מאוחרים לר' יוחנן וכאשר יבוא לקנן פ"ד, וע"כ כס' בפתור ופירא סמך ס"א ע"א ד' ברלין שפסקק ניב בזה. ודעוהו בזה ר' יוחנן יסד התלמוד ירושלמי בל' הוא התחיל לסדרו והבאים

אחריו השלימותו, ובמזו שהעדרו לעיל בענין הסידור של הבבלי ע"י רב אישי. אבל גם כזה אין הרעת נוחה, הלאו ר' יוחנן חי בדור הראשון וברור השני של האמוראים וכאשר יבואי לקמן ס"ד, וא"כ איפוא המקום להסידור בבבלי, ובי מצא ר' יוחנן כבר בביר מאמרי חכמים מוטן סוף התנאים עד זמנו אשר לחצתו לגשת אל מלאכת הסידור? אך מאחר שהגרולים אלה יחד עונים ואומרים שר' יוחנן חיבר הירושלמי מסתמא כן היתה קבלה בירם. והנראה להשוות. הקבלה והסברה שאין הבונה על ר' יוחנן דייקא בי אם על ישיבתו והישיבה נקראת על שם רבה ומיסדה, ור' יוחנן הוא איש קבע ישיבתו בטבריא ומיסות ר' יוחנן ואילך היה שם עיקר מקום התורה, ובכך הבאנו לעיל מאמרים בבבלי על שם ר' יוחנן ובירושלמי דובאו בסתם, זה מורה שהבבלי קורא לפעמים ישיבת טבריא על שם ר' יוחנן. והמאמר „ר' יוחנן חיבר התלמוד ירושלמי“ לא בא להורות ע"ס ההנחה הזאת כי אם שהירושלמי ניסד בטבריא מקום ישיבת ר' יוחנן וגם עמדה על טכונה אחרי תום שאר הישיבות בא"י.

ובענין הסידור של התלמוד ירושלמי נראה שדוה כאופן סידור הבבלי. קצת המאמרים והקושיות והתירוצים וכו' היו שגורים בפי בני הישיבה והעולם המסורים על ספר, וקצתם העלו מאוחר. כתבו להם החכמים ותלמידים בקיצור נמרץ ובעין רמיזה וכאלה שזכרנו לעיל. אבל הימים היו רעים עד מאוד, ומעת אשר נברה האמנה החרושה היתה עת צרה לישראל וכמו שזכרנו בפסא, ומי לא יראה בעיניו ויבין בלבבו שבעת רעה כזאת אין פנאי לסדר מאמר אחד מאמר כראוי ולהוציא מן הים הגרול של הסוגיות ומאמרי הקרמונים כל אחד ואחד על מקומו, ובפרט להעסיק כמה שדמיון החכמים והתלמידים במגילותיהם ולהדפיס מה שכתבו לזכרון בעלמא בקיצור נמרץ. ולא יסלא א"ב בעינינו אם נעדר לפעמים סדר ראוי בירושלמי, גם אם נמצא בו קיצור אשר ינעו גדולי המפרשים לדיק לבוא אל כוונתו. ובכך הבאנו לעיל כמה סוגיות קצרות, ועוסף סה עוד שבעות ס"ב הל' ו' חזקה אמר מחלוקת ביעהק ע"כ. ומי החכם הודע שסדר כזה? והמפרשים מצאו אור ע"י הבבלי שם י"ח, ואיך יעלה על הלב שהירושלמי תמך יתדותיו בהבבלי? אין זאת כ"א שהירושלמי הציג סה מה שנמצא במגילת איזה חכם ברמיזה בעלמא ולא הרחיב לפרש הדבר.

ודע כי גם בסידור התלמוד בבלי יש מקום ספק אם נסדרו כל המסכתות בועד אחד של חכמים. שא נא עיניך וראה היאך משונה הסגנון והלשון של סט מעילה משאר מסכתות, וכבר כתבו התו' שם ס"ז ע"א ד"ה ור' יהודה היא ולשון דבינו משה מקוצי מעילה משונה הוא משאר מקומות. וכן נראה משונה סט תמורה ומס' נדרים וגו', וכבר עמדו קצת האחרונים על זה. — ובאשר נעמק לחקור בירושלמי נראה אף שהירושלמי ניסד בטבריא מ"מ הסידור של כל המסכתות בפרט עלה ממה שסידרו איזה חכמים קצת המסכתא לעצמם, והמסדרים האחרונים לקחו יחד מה שמצאו מן הסדר לחכמים שונים הקודמים להם והשלימו לסדר המסכתא, אך יען שדוהתה השעה משורפת לא מצאו דם

לכרד וללכך הכל כראוי. וזוה נצא לרוחה מבמה זרות אשר זכרנו לעיל, והאחת מהן שמצינו לפעמים במס' אחת הדיבור מרווח ובביאור כראוי ובמס' אחרת הוא ברמיזה אין הבין. ולפי מה שבארנו נאמר מסדרי זאת המסכתא סדרו אותה ע"פ סדר חכם אחד שסידר לעצמו המאמר בארוכה, ומסדרי המסכתא האחרת ע"פ חכם שסידר לעצמו ברמיזה. — גם נבין מה שמצינו שלפעמים יורד הירושלמי לישר המשנה על בוריה ולדייק גם דיוק קטן בהך דכתובות ריש פ"ח בני מתניתא עד שלא תארוסה, ולפעמים מניח בלא סירוש משנה הצריכה ביאור גדול בהך דסוף עירובין וריש פ"ד דרה ולא ירד לבארה גם כאיזה רמז. וע"פ ההנחה אשר זכרנו סרה התסדא כזה, המסדרים סדרו והעלו על הספר את אשר מצאו, ולאיזה משנה מצאו בכתב לחכם אחד הבל מדויק, ולאיזה משנה לא מצאו סירוש וכנראה אבד זה הסדרש בצרת הזמן ולכן באה המשנה לכר בצורתה. ועיי' פ"ה מאמר איכות הירושלמי אשר בידנו.

ואלה המסדרים אשר העלו על הספר את אשר מצאו כסידור איזה חכם והשלימו עליו המסכתא מצאו להם די כסידור הר' סדרים. הלאו גם התלמוד בבלי אשר נמשכו ימי סידורו עד הנאונים הראשונים לא התפסקו לסדר אותו עד תוסו ומס' תמיד התחילו הכפריא לסדר ולא נסרו אותה (עיי' במ"ה שנת י'), ואך יש להתפלא על שלא נסרו מסדרי הירושלמי הסידור של כל הירושלמי והמה נשבתו ממלאכתם כמה מאות שנים קודם השלמת סידור הבבלי! זה לך האות, הנה לך מסכתות דנוקין ב"ק ב"ט ב"ב יש סידור מעט הכמות והנמ' דבל ג' מסכתות אלה קטנה מאוד במספר. ומה שעלה על לב מהרש"ל ר"ס ז"ל דפסקי דיני ממונות לא רבו באי בעת תלמוד ירושלמי ולא התעסקו בהם הרבה, כל העובר גם בעיון קל על מס' בתוכות סנהדרין שבעות וכו' ימצא להפך שדנו דינים הרבה בדיני ממונות והתעסקו בהם לרוב. אבל העיקר שלא מצאו ידם לסדר הככות כראוי כי כבר נתלבטו הרבה כסידור הסדרים הקודמים וימי הצרה קיבו לבוא ותפסקו הישיבות ונתמעטו הלכות ולכן קיצרו בהככות. (ומס' סנהדרין מבית שבעות נראה שנסדרו קודם הככות, ואפשר שהסדר הראוי גם במשנה הוא סנהדרין מבית שבעות ב"ק ב"ט ב"ב, וידובר בתחילה על הדינים ועל העדים שבשני מקצועות האלה מתחיל הדין ועל השבעה שהוא ג"כ חלק מחקור הדין עיי' בספרנו ריב' המשנה 261, ואח"כ על דיני ממונות). — וזוה תנוה דעתנו ג"כ אם לא ניסדר הירושלמי לס' קדשים וטהרות כי לא מצאו העת לנשת אל המלאכה, ואך מס' נדה סדרו לרוב צרכה וגם אינה גדולה בממנה, ומסתמא קיבו ג"כ לסדר מס' חולין לרוב דיניה, ואפשר גם למס' אחרות דס' קדשים כמס' מנחות כבודות הנוגעות ג"כ בחלק גדול או קטן בדינים הנוגעים אחר הבית. אך לא השלימו המלאכה ולא עלה בידם רק מעט מזער. והרמב"ם שכתב ונמצא חמשה סדרים שלמים נקפ' ל' שלמים על הרוב כלו' על הר' סדרים כי בודאי לא נמצאו ביטוי כ"א איזה דפים מזה הסדר וכמו שהובחנו לעיל שלא היה להר"ף ירושלמי למס' חולין. —

וגם זה המעט אשר היה עוד מצוי להרמב"ם בלה ספר, וכמו שאבדו באורך הזמן הדי' פירקים ואחרונים רמב"ם שכתב ופי' רמב"ם מכות, ואלה המס' היו מסודרות בשלמות.

ה. הגדות הירושלמי ומה שיש בינן ובין הגדות הבבלי.

בתלמוד ירושלמי באים מליצות וסיפורים ומדרשי המקראות והם הנקראים בכלל בירושלמי אנדה ובבבלי הגדה. והוא שם משורש נגד ובהפעל הגיד ומה הגדה בבבלי, ובירושלמי הוא על דרך אפעל בל' ארמית כנודע ומה אנדה. ועיקר מדרש המקראות בהגדה הוא ברברי מטר להורות הדרך ילכו בו, או ברברי נחמה להקים האטללים והגדנאים בעול הגלות ושעבוד מלכות. והתנאים והאמוראים והריכוז הסיפורים והמאמרים הנמצאים בספרי קדוש, והמסופחים בימים קדמונים שמו אותות לאחר לדבר על לב העם ולזרזו בנפשים עז עד כי תבוא הנחמה לא תאחר המאמץ לא יחיש. — ומצינו בירושלמי „ספרי אנרתא“ עיי' על זה בס' מאור עינים ספרי ובס' ערך מלין ערך אנדה.

ומצינו „רבנן דאגרתא“ מעשרות ס"א מ"ח ע"ד יבמות ס"ד הל' ב'. וזה מורה שכמו שעסקו קצת חכמים לשנות ברייתות והם ידועות בשם שוני הלכות בן עסקו קצתם באגדות והם הנקראים בשם רבנן דאגרתא. ואלה רבנן דאגרתא רישו המקרא גם ע"ס לשון יוגית. עיי' מעשרות שם דילמא מן רבנן דאגרתא הוא שמע לה אחינו המסו את לכבינו סלגן לכבינו, והוא מל' יוגית *שמואל* בל' חצי.

ודרך חדשה באגדה הוא לרוב על דרך אל תקרי אף שהירושלמי לא אמר אל תקרי וסמך על המבין וכמו שהערנו ס"ב. — גם נמצא באגדה חילוף ה"א בחית בדרך הכרת בני א"י (עיי' ס"ב) וזה אפי' בדרשת המקרא להלכה. עיי' פאה ס"ז ב' ע"ב ר' זעירא בעי קומי ר' אבהו מניין שהוא מעין (פדיון שנאמר, וכן הוא מ"ש ס"ה נ"ז ע"א) קדוש הילולים קדוש חילולים (ועיי' בבלי ריש ס' ביצר מברכת) לא מתמנעין רבנן בין די לחית. — שבת ס"ז הל' א' (פ' סוף ע"ב) רבנן דקיסרין אמרין מן אחרה לא חסרה כלום אליף חד למ"ד תלתין ה' תמניא לא מתמנעין רבנן דרשין בין דיא לחית.

גם מאמרים בעניני הפואה נכללו בשם הגדה. ונמצאו בירושלמי מס' תרומות ס"ח הל' ה' שבת ס"ד הל' ג' ר' עזי ס"ב הל' ב' ובמ"א ובבבלי שבת ס"ד ססחים ס"י גיטין ס"ז ובמ"א. ויש בענין זה הכולל בין הירושלמי ובין הבבלי, הירושלמי מביא רפואות אשר יש להן תועלת בדרך הפנע עיי' קישור פניני עם המחלה, והבבלי בודד לרוב בסגולות וכמצינו רפואות אשר לא יסאו כ"א באיזה בה נסתר ולא ע"ס הפנע. וכבר נשאל הרשב"א ז"ל אם יש ממש ברפואות כאלה והשיב (תשו' ת"ג תכ"ה) שהוא נבך הריבה בזה

ע"ש. — וכן לא חשו בא"י לקצת סכנות ע"י מזיקין וכדאיתא בבבלי פסחים ק"י ע"ב במערכא לא קשרי אונג. — והרבה סיפורים באים בשני התלמודים והם נכללו ג"כ בכלל הגדה. ובבבלי באים לפעמים סיפורים אשר אין מובנים כלל לפי ששומע בהך דרבה בר בר חנה ועוד אחרים כפיה רב"כ ובמ"א ובבבלי ספק יש להם תוך משונה מברם, ובירושלמי הסיפורים נאמרים לפי ששומע ואף שנמצא בהם לפעמים קצת זרות. — ובכח המליצה נראה להבבלי יתר שאת על הירושלמי. כי אף שההגדה בשני התלמודים מלאה חן והיא כמל על ארץ ערסה להגפיש השוקקת להגביה ממעל לחשכת התבל והבליה ודאנותיה ולשאוב מהמעין אשר מרחו יסרח שלום והשקט והטמה, ככל זאת נבר הבבלי על הירושלמי ברוח המליצה ובה הרמיון. נעימות המשל בהתואר דכבלי תענית ה' ע"כ למה הרבר דומה לאדם שהיה הולך במדבר והיה עוף ודעב וצמא וצמא אילן שסירותיו מתוקן וצילו נאה ואמת המים עוברת תחתיו אבל ססירותיו ושחה ממיטיו וישב בצילו וכשביקש לילך אמר אילן אילן כמה אברכך אם אומר לך שיהו סירותיך מתוקן הרי סירותיך מתוקן וכו' אלא היו רצון שכל נגיעות שנוסעין ממך היו במותך ע"כ, תפקד בירושלמי וכל המשלים הגמציים בו וברבות לאם לאם יהלכו ולא יגביהו עוף על שדה חרומות המליצה כהבבלי. וגדול כח התלמוד הזה שמתלבש גם חדרת המות בלבוש המליצה, לפניו חרוץ דאבה מסני עת הסירוד סן החיים, וגם מלאך המות התאזר חנינות ואינו כחיה שואגת לסרף ושואף בחימה לנפשות בני אדם ולדרכות חללים. מה נעמו הסיפורים בבבלי מ"ק כ"ח ואין נהפך שם המלאך המשיחית לאהוב לאנשים צדיקים! — וגציג פה זה לעומת זה סיפור הבא בבבלי והבא בירושלמי כזה הענין. בבבלי מוכה ג"ג ע"א: אליהורף ואחיה בני שישא סופרים רשלמה הוו יומא חד חזיה למלאך המות דקא עציב אמר ליה אמאי עציבת אמר ליה דקא בעו מינאי הני תרתי כושאי ריתבי הכא מסינינו לשעידים שרדינו למחוא רלח כי מטי למחוא רלח שכיבו למחר חזי למלאך המות דהוה קברח אמר ליה אמאי בריחת אמר ליה באתר דבעו מינאי תמן שדדתינו מיד פתח שלמה ואמר רגלוהי דבר אינש אינון עדיבן ביה לאתר דמתבעי תמן מוכלין יתיה. — ובירושלמי כלאים פ"ט ל"ב ע"ג כתובות פ"ב הל' ג' אליהורף ואחיה תרין איסקבטרי רשלמה חמא מלאך מותא מסתבל בן ודריק כשינוי אמר מילה ויהבן בחללא אול ונסתון מן תמן אתא קאים ליה נחך לקבליה אמר ליה הויה שעתא הויתא איחורק כשיניך וברוך את נחך לן אמר ליה (אמר, כן הוא כתובות שם) רחמנא דינסב לאלהורף ואחיה מן חללא ואמריה מאן יהוב לי אילין להן דאישתלחית מסיבין ויהב בליכך לחיעבר כן בגין דתעכרד שליחותי אול ואימסל כן זמן (צל מן וכאשר הוא כתובות) תמן ע"כ. וכל מי שיש לו חיד לשעום יבין מה שיש בזה בין הבבלי והירושלמי. — אבל מצינו גם בירושלמי מליצות נאות מעירות חקה וגמטה כרא דדיש כרכות כ' ע"ג, ר' חייא רבא ור' שמעון בן חלפתא הוו מחלכין בהרא בקעת ארכל בקיצתא וראו איילת היסוד שנקע אודה אמר ר' חייא רבא לר' שמעון בן חלפתא כירכי כך היא נאולתן של ישראל בתחילה

קיסאה קיסאה כל מה שהוא הולכת היא רבה והולכת ע"כ. וכן נמצאו מליצות הרבה המשמחות את לב השואפים לראות ציון ביסיה והדרה.

גם זאת להבבלי שהוא שומר יותר יופי הלשון והמליצה בתפילות מהדורשלי. עיי' ברכת הבינו בבלי ברכות כ"ט הבינו ר' אליקו לדעת דרכך וטול את לבנו ליראתך ותסלה לנו להיות נאולים ודחקו ממכאובינו וישענו בנאות ארצך וכו'. ובירושלמי שם ס"ד ח' ע"א הבינו רצה תשובתנו סלה לנו נואלינו רפא חלינו כך שנותינו. — ועיי' בבלי יומא פ"ז ע"ב נוסחת הירודי ביה"כ, ועיי' ירושלמי סוף יומא כיצד הוא מתודה ר' ברכיה בשם רבי בא בר בינה רבני חמאי וסודע עשיתי וברעת רעה הייתי עומד ובורך רחוקה הייתי מהלך וכשם שעשיתי אני עושה יהי רצון מלפניך ה' אלהי שחבפר לי על כל פשעי ותמחול לי על כל עונותי ותסלה לי על כל חמאמי. — והירושלמי אהב ג"ב לספות בתפילה ססוקים על ססוקים ואין כן דרך הבבלי. וראה מה גם מה בין הבבלי והירושלמי. בבלי ברכות נ"ה ע"ב מוכר נוסח התפילה הידועה לתענית חלום. ובירושלמי שם פ"ה פ' ע"א מוכר נ"כ המטבע של בבלי אלא שנתוספו שם דברים ורבו כמו רבו הססוקים: אם טובים הם יתקיימו עלי לששון ולשמחה לברכה ולחיים וכו' בן תהפוך את כל הלחות הקשין ומה שחלטו לי אחריים לטובה לברכה ולרפואה ולחיים לשמחה ולששון ולשלום הפכת מספדי לסחול לי סיתתת שקי ותאצרי שמחה לטען חמרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אורך ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך אז תשמח בתולה במחול בחורים חקנים יחידיו והפכתי אכלם לששון וגיחמתיים ושימחתים טיגום (ועיי' בבלי שם). — ודע בעל המאמר בירושלמי של יהי רצון של תענית חלום הוא ר' יונה בשם ר' תנחום בר חיאי. ובבבלי שם נ"ה איתא אמרמר וטר וטרא דרב אשי הווי יתבי בהרי ודרי אמרי כל חד וחד לימא מילתא דלא שמי'ע ליה לחבריה פתח חד מניינו ואמר האי מאן דחוי חלמא ולא ידע מאי הוא ליקום קמי כרגי בעידנא דפרסי ידיהו ולימא הכי רבשיע אני שלך וחלומותי שלך וכו'. והנה אלה החכמים וטרי טובי מ"י תנחום בר חיאי שהוא קודם לרבא (עיי' ס"ד), וזה המטבע של בבלי הוא המטבע של הירושלמי ובשינוי. וטרא שבא מאי לבבלי, והמילתא דלא שמי'ע ליה לחבריה הוא כמה שתיקן המטבע זה בדרך הגאות בלשון ובתפילה. וזה מורה ג"כ שחכמי בבל חקרו והבדילו בין הגאות לאשר אינו גאות.

גמצאו הגדות בבבלי ועיקרן בירושלמי ולהפך הגרות בירושלמי ועיקרן בבבלי. עיי' בבלי יבמות ק"ה ע"א לוי נסק לקיימא בעו מיניה גידמת מו' שתחלוץ יבמה שרקקה דם מו' אבל אנדי לך דרשום בכתב אמת מכלל דאיכא כתב שאינו אמת לא הוה כידיה אתא שאיל בי מדישא אמרי ליה מי כתיב ותלצה ביד מי כתיב וירקה רוק אבל אנדי לך דרשום בכתב אמת וכי יש כתב שאינו אמת לא קשיא כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כאן בגזר דין שאין עמו שבועה ע"כ. ובירושלמי שם קרוב לסוף ס"כ איתא זה הסיפור

בהרחבה גדולה וז"ל. בני סימוניא אתון לגבי רבי אמרין ליה כעא תתן לן
 חד בר נש דריש דין וחזן ספר מתניין ועבד לן כל צורכין ויהב לון לוי בר
 סיסי עשו. לו בימה גדולה והושיבוהו עליה אתון ושאלון ליה הגידמת כמה
 היא חולצת ולא אניבון רקה דם ולא אניבון אמרין דילמא דלית הוא מרי
 אולפן נישאול ליה שאלון ליה דאגדה אתון ושאלון ליה מהו הדין דכתיב אבל
 אניבון אתון לגבי רבי אמרין ליה הדין פייסונא דפייסנתך אמר לון חייבון
 בר נש דכוותי יהבית לכון שלח איתיתיה ושאל ליה אמר ליה רקה דם מהו
 אמר ליה אם יש בו צהצחות של רוק כשר הגידמת כמה היא חולצת אמר
 ליה בשיניה אמר ליה מהו הדין דכתיב אבל אניבון אתון לגבי רבי אמרין ליה
 אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת אמר ליה עד שלא נתחתם גזר
 דין רשום משנתחתם גזר דין אמת אמר ליה ולמה לא אניביתון אמר ליה
 עשו לי בימה גדולה והושיבו אותי עליה וטפח רוחי עלי וקרא עליו אם נבלת
 בהתנשא ואם זמות יד לפה מי גרם לך להתנבל בדברי תורה על שנישאת
 בהן עצמך ע"כ. והמעשה הזה היה כא"י, כי שם ישב רבי והסיפור בא לנבל
 ע"י חכמים אשר נחתו מא"י לשם והם סיפרו אותו בקיצור ולא דייקי ביה כל
 כך. וכן באו הגדות דבבלי לא"י ע"י חכמים אשר עלו לשם וע"ז נהגו שנינויים
 וכמו שהעירו לעיל בענין ההלכות. ע"י בבלי סתובות ס"ז ר' חנינא הוה ההוא
 עניא דהוה דגיל לשדוריה ליה ארבעה זוזי כל מעלי שבתא יומא חד שדרינהו
 נהליה ביד דביתיהו אחיא אמרה ליה לא צריך מה חזית שמעי דהוה קאמרי
 ליה כמה אתה סועד בטלי בקף או בטלי דהב אמר היינו דאמר ר' אלעזר
 בואו ונחזיק טובה לרמאין ע"כ. ובירושלמי פאה כ"א ע"כ איתא שמואל ערק מן
 אבוי אול וקם ליה בין תרין צריפין דמיסבנין שמע קלהן אמרין בהדין אנגישין
 אנן אכלין יומא דין בארגנטורין דדהבא ובארגנטורין כספא עאל ואמר קומי
 אבוי אמר ליה צריבין אנו לחזיק טובה לרמאין שבהם ע"כ. והנה הירושלמי
 מראה בעצמו שזה המעשה היה בבבלי, דאבוה רשמואל ושמואל היו בבבלי,
 ובבבלי מיוחס זה המעשה לר' חנינא ונראה שהוא אמורא בבבלי (ומן האחרונים
 שהרי אמר "היינו דאמר ר' אלעזר" ואפשר שהוא ר' חנינא מסורא), וקשה
 להאמין שהיו שני מעשים מכוונים וכאשר קרה לר' חנינא קרה לשמואל.
 יותר נראה שהמעשה בבבלי הוא עיקר ובבבלי בא הסיפור לא"י ובשינוי.

ויש סיפורים בבבלי אשר עיקרם בירושלמי, ובבבלי יש קושי להבינם
 ובירושלמי מובנים בלי נפתל ועקש. ע"י בבלי סנהדרין ה' ע"ב דתניא פנים
 אחת הלך רבי למקום אחד וראה בני אדם שמגבלין עיסותיהן בשומאמא אמר
 להם מפני מה אתם מגבלין עיסותיכם בשומאמא אמרו לו תלמיד אחד בא לכאן
 והורה לנו מי בצעים אין מכשירין והוא מי ביצים דרש להו ואינהו סבור מי
 בצעים קאמר ע"כ, וכבר נתקשו התו' שם איך טעו בין ביצים לבצעים ור"ת
 נדחק בזה ע"ש. אבל בירושלמי שביעית ריש ס"ז איתא בזה"ל: רבי הוה בעכו
 חמתן אכלון סתא נקיה אמר לון מה אתון לתן אמרו ליה תלמיד אחד

בא לכאן והורה לנו על מי ביצים שאין מכשירין סכרין מימר ואנן שלקין
 בעיני ולחץ במידה סכרין מימר מי שלק של ביצים ולא אמר אלא מי ביצים
 עצמן. — ועיי' מנחות סד ע"ב ועל אותה שעה שנינו מעשה שבא עומר
 מנגות צריסין ושתי הלחם מבקעת עין סוסר כי מלא עומר לא וזו ידע מהיכי
 איתו עומר אברו אתא ההוא חרשא אותיב חזא ידא אאיטא חזא ידא
 אצריסא אמר להו מרדכי מי איכא דזכתא דשמה נגות צריסין או צריסין נגות
 ברקן ואשכחיה כי בעו לאתויי שתי הלחם וכו' אמר להו מרדכי וכו'. וכבר
 נתקשו התו' שם ד"ה אמר להו מרדכי היאך האריך מרדכי ימים כל כך ע"ש,
 ובדיבור הקודם כתבו שבירושלמי שקלים תני לה אאריך עוברא. וזל
 הירושלמי שקלים פ"ה הל' א' אמר ר' חסדא סעס אחת יבשה ארץ ישראל
 ולא ידעו מהיבן להביא והוה חסן חד אילם דהוה יתיב חד ידיה על נגות וכו'
 איתתניה קטיה דפתחא (צ"ל פתחיה) וכו' אמר ר' יוסה כי ר' בון סעס אחת
 נשרף (נשרף) כל העולם כולו ולא היו יודעין מאיבן להביא והוה חסן חד
 אילם והוה יתיב ידיה על עיניה ודיה על סוכרא איתתניה נבי פתחיה וכו' ע"כ
 הרי בירושלמי לא נאמר כלל שזה המעשה היה בימי הירקנים וארוסטובולס
 ובמו שהעידו כבר התו'. ועוד יש שנינו בן הבבלי והירושלמי בירושלמי
 איתא ואיתתניה לנבי פתחיה ובבבלי אמר להו מרדכי, זה השנינו נחזיה
 עי' מה דאיתא במשנה שקלים שם פתחיה זה מרדכי והנחקק בבבלי מרדכי
 במקום פתחיה בירושלמי. — ועוד יש שנינו שבירושלמי נטרו חקן תרי
 עובדי בתם ולא ידעו מהיבן להביא ומשמע דקאי תרדיהו אעומר, ובבבלי
 איתא חד אעומר חזר אשתי הלחם.

וקצת מאמרים וסיפורים של הגדה נראה שבאו בכתב לבבלי, כי
 לפעמים עשו להם ספרי אנדחא והך ספרי לא היו כתובים בדיוק.
 ירושלמי ברבות ס"ג ו' סוף ע"א איתא ר' יסא שמע דאתא איסיה
 לבוציה אתא שאל לר' יוחנן מהו לצאת א"ל אי מסגי סכנת דרכים
 צא אי משום כבוד אביו ואמו איני יודע איד שמאל בר יצחק עוד היא
 צריכה אסדרחיה ר' יוחנן עלוי (נראה דצ"ל אסדרחיה עלוי דר' יוחנן) וסר אס
 נמרת לצאת תבוא בשלום שמע ר' אלעזר וסר אן רשות גדולה מז ע"כ.
 ובבלי קידושין לא ע"ב איתא זה המעשה בשנינו' ובירחבה. ר' אסי היה
 ליה ההיא אימא וקנא אמה ליה בעינא תבשיטין וכו' בעינא גברא דשסר
 כותך שבקה ואזיל לארעא דישדאל שמע דקא אזלה אבתריה אתא לקמיה דר'
 יוחנן אמר ליה מהו לצאת מארץ לחנה לארץ לקראת אמא מהו א"ל איני
 יודע אתרח פדתא דדד אתא אמר ליה אסי נרצית לצאת המקום יחזיק
 לשלום אתא לקמיה דר' אלעזר א"ל (חזי דלמא) מידתח דתח א"ל מאי אמר
 לך א"ל המקום יחזיק לשלום אמר ליה ואם איתא דרתח לא וזה מוכרך לך
 אדחכי ודבי שמע לארזנא דקאתי אמר אי ידעי לא נסקי ע"כ. והנה ממה
 דאיתא בירושלמי אסדרחיה ובבבלי אתרח נראה שזה הסיפור בא לבבלי בכתב
 והנחבט מעה בין אסדרחיה לאתרח, וגם י"סה הסיפור בהוספת ונאשר הוא לרוב
 מנהג כותבי סיפורים.

עוד ראינו להעיד כי הגדות הירושלמי נמצאו נוסחאות שונות במסכתות שונות. עיי' סאה ס"א פ"ו ע"ד המעשה דר' שמואל בר רב יצחק דהוה נסיב שבשא וכו' וע"ז ריש פ"ג. במס' סאה איתא והו' ר' זעירא חמי ליה ומישמור מן קמיו אמר חמי להדין סבא איך מכוהת לן ובמס' ע"ז איתא והוון רבנן מרגנין ביה אמר לון ר' זעירא ארסון ליה לית אהן סבא ידע מה עבד. ועוד יש שינויים אחרים בין הגמרא במס' סאה ובמס' ע"ז ע"ש.

עוד יש לדעת שכפי הנראה מן הבבלי באו לפעמים חורשי הגדות מגליל לבבל כעין דרשנים עובדים מעיד לעיר. עיי' שבת ס"ח ע"א דרש ההוא גלילאה עליה ר' חסדא בריך רחמנא ריהוב אוריין תליתאי לעם תליתאי וכו'. תולין כ"ז ע"ב דרש עובר (אפשר שהכוונה במ', "עובר" דרשן העובר מעיר לעיר וכמו שהערתנו אלא ראו היה צ"ל ההוא עובר) גלילאה בהמה שנבראת מן הובשה הוכשרה בשני סימנים וכו'. ועיי' שבת פ' ע"ב וההוא בר גליל דאיקלע לבבל דאמרי ליה קום דרוש לנו במעשי מרכבה וכו'.

וסדי דברנו על הגדות הירושלמי נעיד עוד כי הרבה הגדות של הירושלמי באות במדרש רבה ובייחוד בבראשית רבה, ורש"י דל פ' ויגש מ"ז ב' מננה הב"ר אגרת איי. והנה כזה נראה מעין נסתח לברד וללבן מתוך הרבות הגדות הירושלמי שלפנינו המלאות לפעמים טעויות, ובפרט מהב"ר ימצא להן תיקון להעמידן על תכונתן. אך כאשר נשים עין בקורת על הב"ר תצטנה אותו לעומת הירושלמי יצא לנו שמתבטלי הרבות שלחו כבר יד בירושלמי ולא נתנו מקום להגדות הירושלמיות כצורתן וכתבונתן, אבל שינו ותקנו והוסיפו ביאור. ולדוגמא נציג פה איזה מאמרים של הירושלמי והב"ר זה לעומת זה. "ירושלמי בלאים פ"ט ל"ב ע"ב כתובות פ"ב הל' ג' איתא רבי הוה יתיב ליה בציסורין שבע עשרה שגין וקרא על גמיה וחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי יתודה בציסורין שבע עשרה שנה. ומן גובעין (בכתובות ת"ג ומן גוביהן פ' סתוכן) עבר חמא חד עינול מננס נעה ואמר ליה רבי שיזבי אמר ליה לכך נוצרת ע"כ. וב"ד ס"ג איתא רבינו הוה יתיב לעי באורייתא קמי בנישחא רבכלאי בציסורין עבר חר עגל קורמיו אול למתנבסה ושרי נעי כמיטר שיזבני אמר ליה ומה אני יכול למיעבד לך לכך נוצרת וחשש רבי את שיזבני י"ג שנה ע"כ. והמעין יבין כמה שיש בב"ד מן הביאור. בירושלמי חמא חד עינול מננס בב"ד אול למתנכסא. בירושלמי נעה ואמר ליה רבי שיזבי, בב"ד ושרי נעה במימד שיזבני (ומליצת הירושלמי נאה ממליצת הב"ד). בירושלמי לכך נוצרת ובב"ד בהרחבה ומה אני יכול למיעבד לך לכך נוצרת. גם ההתחלה בב"ד רבינו הוה יתיב לעי באורייתא וכו' הוא כעין יסודי. (ההיסוד שרבי ישב י"ז שנה בציסורין איתא ב"ד פצ"ז ע"ש). — יירושלמי שם רבי הוה ענון סגין ומה אמר כל מה דיימר לי בר נשא אנא עבד חוץ ממה שעשו זקני בתורה לזקני רשרון נרמון מנשיאותיה ומגוניה אין סליק ר' הונא ריש

נלחא להבא אנא מוֹתִיב ליה לעיל מיניי דהוא מן יהודה ואנא מבנימין
דהוא מן דבִּירא ואנא מן עוקבא חד זמן עאל ר' חייא רובא לביה אמר ליה
הא ר' הונא לבר נתכרכמו סניו של רבי אמר ליה איזנו בא ערכ. ובבב' שם
רבינו הוה ענותן מצי וזהו אמר כל ר'אמר לי בר נש אנא עבד חזק משה
שעשו בני בתיה לוקני שירדו מנדולתן והעלו אותו ואין סליק ר' הונא
ריש נלחא להבא אנא קאים לי מן קודמוהי למה דהוא סתודה ואנא מבנימין
והוא מן דבִּירא ויהודה ואנא מעוקבא אמר ליה ר' חייא רבה הרי תוא
עומד בחזק נתכרכמו סניו של רבי וביון שראה שנתכרכמו סניו א"ל
ארונו הוא ע"ב. וכמה יש בבב' מן התוספות וטן השינוי ללהק כרי לכאן
וגם כמה שמתחיל הדיושליטי הנך שני סיפורים בתיבת „רב“ והבב' בתי
„רבינו“ מוכיח שהבב' משנה לכבוד וכדרך האחרונים. — תרומות סוף פ"ח
דיקלוט חזרא מחזינה מליא דר' יודא נשיא איתעביד מלך נחת לסמיים
שלח כתבין בתי דבני תיהון נביי במפקי שוכתא מיד אמר ליה לשלחא
לא תתן להון כתבין אלא בעדוכתא עם ממעמי שמשא ע"ב. ובב' פסג
דקליטיינים מלכא הוה רעי חודין בהרא מבריה וביון דהוה מצי סדרא דר' הון
מינקא נסקין ומחזין ליה לבתר זמין איתעביד מלך נחת ותיב ליה בהרא
פמיים ושלה כתבין למבריה מפני חומשא דערובתא אמר אנא יתי (יהיב)
קילוח דיתון רברבני דיהודא קייטין קודמי בצפרא דחד בשבא סקדיה לשלחא
אמר ליה לא תתן יתרון להון אלא עם ממעמי יומא דערובתא ערכ. וחמציין
ידאה בקל כמה יש כבר באלה שורות מן ההרחבה בבב', ויתר ויתר ככל
הסיפור, עיי' בירושלמי ובבב' שם. ודע שכתב הבב' לא דקדק טראוי ברבי
הירושלמי ומתוך זה בא למעוה גדול. רבידושליטי איתא דיקלוט חזרא,
והוא מדויק היטב, כי דקליטיינים היה נקרא בתחילה דיקלוט (דיוקלוט)
ומשפחתו היתה מכונה חזרא על שם ארץ מולדתה איללדיען, ואנשי
איללדיען היו ידועים לרועי חזירים כמבואר לסופרי הרומים האחרונים, ואח"כ
הסב שמו לכבוד וקרא עצמו דקליטיינים (עיי' תוספות). וסופר הבב' לא ידע לכל
זה ושם אותו לרועה חזירים וגם קרא שמו מתחילה דקליטיינים. — תגינה פ"ב
הל' א' (ע"ז סוף ע"א) שוב מעשה כי ר' יהושע שהיה מוֹלֵךְ בדרך וכן זומא בא
כנגדו שאל בשלומו ולא השיבו אמר לו מאיין ולאין בן זומא אמר לו מסתכל הייתי
במעשה בראשית ואין בין מים העליונים למים התחתונים אלא כמלא סוחח
מסח נאמר באן ריחוף ונאמר להלן בגשר יעיר קנו על גחליז דחף סה ריחוף
ישנא' להלן גונע ואינו גונע אף ריחוף שנא' כאן גונע ואינו גונע. ובבב' פ"ב
וכבר היה ר"ש בן זומא יושב ותוהא עבר ר' יהושע ושאל בשלומו פעם
ושתיים ולא השיבו בשלישית השיבו כבהילו א"ל בן זומא מאין הרגלים א"ל
מעיין הייתי א"ל מעיד אני עלי שמים וארץ שאיני זו מכאן עד שתודיעני
מאין הרגלים א"ל מסתכל הייתי במעשה בראשית ולא היה בין מים העליונים
למים התחתונים אלא כשתיים ושלוש אצבעות ודוח אלוים מעשבת אין כתיב
כאן אלא מרחפת כעוף הזה שמרפרף בבנשיו ובנסיו גונעות ואינן גונעות נהפך
ר' יהושע ואמר לחלמדיו הלך לו בן זומא לא שהו ימים מעשים וכן זומא

בעולם ע"כ. הגה הביד מרחיב הרבה בזה ומבאר, גם הסגנון סדק מנשבת אין כתיב כאן וכו' הוא מאוחר. — ובגד הבאנו לעיל הידושלמי דיבמות ס"ב בני סימוניא אתון לגבי דכי אמרו ליה בעא תתן לן חד בר נש דדיש דין וחזן ספר מתניין ועבד לון כל צורכין וכו' ובבב"ד פ' ס"א דבינו הוה עבר על סימוניא ויצאו אנשי סימוניא לקראתו אמרו לו ד' נתן (תן) לנו אדם אחד שיהא סקרא אותנו ושונה אותנו וכן את דינו וכו'. ובירושלמי שם ולא אניבון אתון לגבי דרבי אמרון ליה הדין פייסונא דפייסנך, ובבב"ד ולא השיבן וכזון שראה שצרתו צרה השכים בבקר והלך לו אצל רבינו א"ל מה עכרון לך אנשי סימוניא אמר לו אל תזכורני ציתי שלשה שאלות שאלו אותי ולא יכולתי להשיבן ע"כ הרי מה שיש בזה מן השינוי במעשה ובסינון, והכל מורה שהוא מאוחר מן הסיפור בירושלמי. וע"ש עוד שינוי גדול. — ועיי' ירושלמי שבת פ"ו ה' ע"ג בעובדא דר' לעזר אול לפונאי וכו' ובב"ד פ"ד ר' אלעזר וזה יתיב טמיל בבית הכסא איל חד רומאי ותרכיה וכו' והביד מוסיף ומבאר. ירושלמי סוף פ"ב דסנהדרין בהדוא עובדא דרמי טעוני וב"ד פ' ס', וכן במקומות הרבה הביד מרחיב ומבאר הסיפור של הירושלמי.

הביד לא מרחיב לכך הסיפור הבא בירושלמי כקצור אלא שמשנה ומהסך לפעמים הסדר, ובהו יבואר הענין יותר מאשר הוא לפנינו בירושלמי. בלמים פ"א כ"ז ע"כ ואם כן למה נתקללה הארץ ר' יוחנן בר שלום אמר ע"י שעברה על גידולתיה של הקב"ה תרשא הארץ דשא עשב מזרע דרע והיא לא עשת אלא ותצא הארץ דשא עשב מזרע דרע למינהו (בכל זה סמך אסימא רקא ועין פ"י למינהו . . . ועין עושה פ"י עיי' לקמן הביד) ר' פינחס אמר שטתה בציוויה וחסיסה אילני סיק על דעתיה דר' יוחנן בר שלום יפה נתקללה הארץ על דעתיה דר' פינחס למה נתקללה הארץ כאינש דאמר ליה ביזא דכן איינך ואיתא כ"י ר' נתן שלשה נכנסו לדין ואריבעה יצאו מקללין אדורה הארמא בעבורך ע"כ. ב"ד פ"ה חגי בשם ר' נתן נ' נכנסו לדין וד' יצאו מחוייבין ואלו הן אדם וחיה ונחש נכנסו לדין ונתקללה הארץ עמהן שנא אדורה הארמא בעבורך שתהא טעלה לך דברים ארודים כגון יתושין זבובין פרעושין אמר ר' יצחק מגדלאה אף הן יש בהן הנאה ולמה נתקללה ר' יודנה ב"ד שלום וד' פינחס ר' יודנה ב"ד שלום אמר שעברה על הציווי שכך אמר לה הקב"ה תרשא הארץ דשא וגו' מה הפרי נאכל אף העץ נאכל והוא לא עשתה בן אלא ותוצא הארץ דשא וגו' הפרי נאכל (והעץ אינו נאכל) ר' פינחס אמר אף חסיסה על הציווי שמהה לעשות רצון בוראה ע"ן עושה פ"י אפי' אילני סיק עשו מידות על דעתיה דר' יודנה בר שמעון (שלום) ניהא אלא על דעתיה דר' פינחס למה נתקללה אלא כאינש דאמר יתן לייסין ביזא דהדין מינך ע"כ. ויש כאן הרחבה בב"ד וגם הסדר מהוסך דכירושלמי איתא הא דר' נתן בסוף כל המאמר ובבב"ד הוא בפתיחת המאמר. (ואפשר דגם בירושלמי היה כתוב הא דר' נתן בראש המאמר ואח"כ ולמה נתקללה וכו' והגי' שלמיני קשה להולמה עיי' בפירושו שם). — וכן בא הביד לכאד ולשנות לפעמים מאמרי ההלכה. עיי' ירושלמי ברכות פ"ד ז' ע"ג אמר ר'

חגיגה משכני ר' ישמעאל ב"ר יוסי אצל פונדוק אחד אמר לי כאן נתפלל אבא של לילי שבת בערב שבת וכו' עד מאן דמצלי יצלי דרמשא עד יומא קאים ע"ב. ועיי' ב"ד פ"י. — ירושלמי ברכות פ"ז י"א ע"ב כל ההלכה למשנה נשים ועבדים וקטנים אין מומנים עליהן וע"ש המעשה דשמעון בן שטח עם ינאי מלכא, וכמה יש בזה מן ההרחבה ושינוי הסדר ב"ד פ' צ"א הן במאמרי ההלכה הן בהסיפור דשמעון בן שטח. — ועיי' לקמן פ"ד ערך ר' הונא רובה דציפורין שטעה מסדר הב"ד בכונת הירושלמי.

ודע שנב"ד באים מאמרים ובפרט סיפורים בל' ארמית קרוב לל' סודסית וכדרך הירושלמי עיי' ריש פ"ב, ומאמרים וסיפורים בל' הבבלי והם נלקחים בעיקרם מן הירושלמי. והסיפורים ממין הראשון הם בלתי ספק קדומין בזמן כל' נאספו בב"ד קודם להסיפורים ממין השני, אשר כבר הורקו על ידי אחרון מכלי אל כלי מן לשון הירושלמי ללשון הבבלי, עיי' הסיפור דאנשי סימוניא ירושלמי יבמות פ"ב וב"ד פ' פ"א אשר הכאנו לעיל. והנה על הסיפורים של מין השני אין מן הצורך להביא ראיה שמאספם הוסיף ביאור על הסיפורים הראשונים והרחיב אותם וכדרך כל המספר בזמן מאוחר קורות זמן קודם, אבל גם על הסיפורים ממין הראשון אשר הם בל' הירושלמי יש להחליט עיי' המקומות שהכאנו לעיל מירושלמי פ"ט דכלאים וב"ד פ"ג והדומים להם שמאספם אל הב"ד כבר הוסיף לכאן מאמרי הירושלמי ואין לגזור מהב"ד על היות סיפור הירושלמי. — אבל בכל זאת הב"ד רב התועלת להבין על ידו הגדות הירושלמי כהך הסיפור דר' אלעזר אול לפוניא שבת פ"ז ח' ע"ג וב"ד פ"י שציינו לעיל, אשר אין לו הבנה בירושלמי ועיי' הב"ד יבואר היטב. וכן נמצאו לפעמים בירושלמי סיפורים ומאמרים משוללי הבנה עיי' שניאות הסופרים ובב"ד הם מתוקנים.

ומה שהחלטנו על הב"ד הוא ג"כ משפט שאר הדבות, ואין צריך להביא ראיה על זה כי כל הדבות חוץ מיקרא רבה ואיכה רבתי הן מומן מאוחר, וכל טעין יבין בקל שהן מלאות הוספות וביאורים על הסיפורים אשר מקורם בירושלמי ובבבלי. אבל גם מיקרא רבה ואיכה רבתי באים סיפורי הירושלמי בביאור ובהוספה ואף שהם בל' הירושלמי. עיי' סוטה פ"א הל' ד' הך עובדא דר' מאיר הוה יליף דריש בכנישתא דחמטא כל לילי שובא והוה תמה חדא איתתא וכו', ובמיקרא רבה פ"ט. — הוריות פ"ג הל' ז' מעשה בי ר' אליעזר ור' יהושע ור' עקיבה שעלו לחולת אנטוכיא על עסק מגבת חכמים והוה תמן חד אבא יהודה וכו', ובמיקרא רבה פ"ה וכן במ"א. — ר"ה פ"ג הל' ח' (נ"ט ע"א) שמואל אמר וצבא נתנן על התמיד בפישע בפשעה של תורה וכו', ומדרש איכה פסקא ר' אבא בר כהנא פתח מי האיש וכו' שמואל תני לה בשם ר' שמואל בר אמי אימתי המלכות גזרת גזירה וכו'. — מ"ש פ"ד נ"ה ע"ב חד בר נש אתא לגבי ר' יוסי בן הלפתא אמר ליה חמית בחילמא מיתמר לי איזיל לקפודקא ואת משכת מדלא דאבך וכו', ובמדרש איכה פסקא רבתי בגוים חד בר נש אתא לגבי ר' יוסי בר הלפתא וכו'. — ברכות פ"ב ה' ע"א עובדא הוה בחד

יהודאי דהוה קאים רדי נעת תורתיה קטמי עבר חד ערביי ושמע קלה א"ל בר יהודאי בר יהודאי שרא תורך ושרא קנקנך וכו', ובמדדש איכה ססקא על אלה אני כוביה עוכדא וזה בחד בר נש דהוה קא רדי נעת תדא תורתיה עבר עלדי חד ערביי א"ל מה את א"ל יהודאי א"ל שרא תורך ושרא סדנך וכו' ועיי' שם בל המאמר ובמה שהוא מרחיב הסיפור דהירושלמי.

ואין להאריך בהרחבת שאר המדרשים, מדרש שמואל מדרש תהלים מדרש משלי ססיקא וכו', והם בכל מקום שלא בדיוק. וגם חילקוט שמעוני נראה שחיקן התגדות הירושלמיות. עיי' סאה ס"ג י"ז ע"ד ר' סינחם משתעי הרץ עוכדא תרין אחין באשקלון הוו להו מנורין נוסריאן אמרי כרון אילין יהודאי סלקין לירושלם וכו' תעיי' ילקוט מלכים א' ס' רכ"ב (ובדרכה דבה מדרש חזית ס' מה יפו פעמך בנעלים).

עוד יש להעיר: שמות האמוראים משונים בהרבה מקומות ברבות מן הירושלמי (ולפעמים גם שמות התנאים). גם נמצאו ברבות שמות אמוראים ירושלמים אשר לא נזכרו בירושלמי. ואין לסמוך עליהם כלל כי נראה במקומות לא מעט זיוסם מתוכם ובי הם ילדי שניאת הסופר.

פרק רביעי.

סדר האמוראים רתלמוד ירושלמי.

דיעת סדר האמוראים רתלמוד ירושלמי רב התועלת כמבואר לכל מבין, כי על ידה יש לבדד זמן התחלת זה התלמוד וחיבתו ובלעדי הידיעה זאת נגשש כעורים באפילה. גם נודע לפעמים על ידה ס' הש"ס על בחיו ויוסר המבשלה אשר יכשל בה בקל המשולל מהיריעה זאת. ונציג סה לדוגמא המאמר דברכות ס"ז י"א ע"ג ר' יונה ור' אבא בר זוטא בשם ר' זעירא לשני בתים נצרכה אמר ר' יוחנן וקן שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן וס' קצת המסרישם הא דמצטרפין כב' בתים היינו שנכנסו מתחילה ע"ס כן ור' יוחנן קאי ארא דא"ר ר' יונה וכו'. ולו הבינו סדר האמוראים לא באו למעוזה זה, דר' יוחנן קרם הרבה לר' יונה וגם לר' זעירא. — גם יש בזה תועלת גדולה לתקן טעיות הסופרים ושינוי הניסוחות, עיי' לקמן ערך ר' תנחום בר ירמיה.

ונציג סה איזה כללים אשר היו לנו לעינים בחקדה הזאת.

א) מצינו במקומות הרבה סלוני אמר בשם סלוני. ודעת רש"י חולקין י"ז ע"ב כל היכא דאמר משמיה רסלוני לא שמעה ממנו אלא מאחרים שמע שקבלוה ממנו עכ"ל, וכן כתב שם ק"ג ע"ב ד"ה הא דרביה. וכירושלמי איתא

במקומות אין מספר סלוני (אמר) בשם סלוני והוא שמע טפי בעל המאמר. וכבר הוכיח בעל ד' מלאכי כלל ע"ה שנים בבבלי מצינו שהאמר בשם סלוני שמע טבעל המאמר עצמו. אך זה אמת שמצינו גם בהרבה מקומות סלוני בשם סלוני והאמר לא ראה מעולם בעל המאמר. ביצה ס"א הל' ה' (ס ע"ג) ר' חנניה בשם ר' יוחנן הרידו סוסו משום תחילתו, ויש במה דורות בין רבי יוחנן ור' חנניה (ב') ע"י ערך כל אחד ואחד על מקומו. וכן מצינו ר' יונה בשם בר קפרא ויש ביניהם במה דורות.

(ב) מצינו שאמורא אחד קרא לאחר,, רבי" ואין להקיש מזה שהיה רבו ממש אלא שהיה גדול ממנו ודבר עמו בל' בבור, וכבר עמד בעל סוד הדורות על זה. אבל אם אמורא אמר רבי על אמורא אחר שלא בפניו אז הוא בכידור רבו ממש.

(ג) מצינו,, סלוני אמר קוטי סלוני". ובהרבה מקומות האומר,, קוטי סלוני" הוא תלמידו של זה איש אמר לפניו. ויש מקומות היוצאים מן הכלל.

(ד) במקום דאיתא סלוני משום סלוני לרוב בעל המאמר גדול מהאמר בשמו או בשנים (ע"י כלל א') או בחכמה בל' שהיה רבו או מוסלג בחכמה, ולפעמים בעל המאמר היה חברו של האומר. אבל שהאמר היה גדול טבעל המאמר נמצא לכר מנהגין ס"ג הל' ו' (ביא סוף ע"א) ר' בא בר זבדא ר' אבהו בשם ר' לעזר הלכה כר' יודה דמתניתא איקלס ר' בא בר זבדא דמר שמועה משום דרעיד מינה.

(ה) במקום שמצינו סלוני סלוני בשם סלוני בל' סלוני אמר בשם סלוני שאמר בשם סלוני (ע"י ס"ב), אין להקיש כלל שהחכם האחרון הוא תלמידו של החכם השני אשר אמר בשם בעל המאמר ובמזו שהוא בבבלי אמר רבא אמר ר' חמנן אמר שמואל וברוסה, אבל הוא שמע לכר טפי זה החכם המאמר של סלוני הראשון ואמר על שם האומר לו אף שהוא חברו.

(ו) במקום שמצינו תרין אמוראין חד אמר... חד אמר... או סלוני וסלוני, סלוני אמר... סלוני אמר... הן לרוב בני דור אחד כאשר מראין הרבה מקומות. וזה יסוד גדול בחקירת זמן אמוראי בירושלמי.

(ז) הרבה פעמים בא ר' סלוני בר ר' סלוני אמר ויש חכם ידוע בשם זה ר' סלוני האחרון. ולרוב האמר הוא בנו של החכם זה הידוע, כגון ר' יהושע בן לוי הוא בנו של לוי. (תלמידו רבי) הידוע, ר' לעזר בי ר' יוסי הוא בנו של ר' יוסי האמורא הידוע, וכן באחרים יש מקומות שהענין מורה שהאב הוא החכם הידוע, וממנו יש לדון על הדור של בנו. ולפעמים הדבר נספק אם האב הגדול הוא החכם הידוע או איש אחר.

(ח) אם לא נזכר מקום החכם בסודיש יש לנקוט שהיה מושבו במטריא, כי שם ישבו רוב החכמים מר' יוחנן ואילך, והרבה ענינים בירושלמי מורים על זה.

(ט) הרבה מאמרים של הירושלמי מובאים כבבלי ושמות האומרים משונים בשני החלטות וכמו שהעידו פ"ג. ואנחנו הלכנו בדרך הירושלמי ונח הבבלי היה לנו לעינים במקום שאינו סותר הירושלמי. ושמות האומרים ברכות וכו' זכרנו אך מעט מעט טעם הנאמר לעיל סוף פ"ג.

והנה נרד לסדר האמוראים בסדר נציג בראש סדר הדורות ככלל. ויש מה להקדים מה שהעידו בספרנו דרכי המשנה סוף ב': הדורות לא יסרו סידור גמור זה מזה עד שלא יהיו נכלעים קצתם בקצתם, והרבה חכמי דור הבא היו ג"כ בדור הקדם אבל יחשבו לדור אחד החכמים אשר דוכ מאמריהם ומשאם ומתנם זה עם זה היו כעת מיוחד מן העתים. ונוסף מה עוד כי הרבה אמוראים יחשבו לשני דורות והצריחו בהם אחד תורתם, אך בדור האחד היה עוד רבם בחיים ובדור השני קמו הם בתור הגדולים, ולכן חשבנו למשפט להכניסם בדור השני, ואך קצתם ראוי להכניס בשני דורות.

דורות האמוראים הירושלמיים הם ששה, והתחלתם אחרי מות רבינו הקדוש הוא לערך תתק"ג או תתק"ס לאלף רביעי עד שנת ק"ס או קע לאלף החמישי. סך שנות הדורות מאתיים ועשר שנים. (וען שחכמי דור השישי טעמים וקצתם נכלעים מכל וכל בדור החמישי, לכן אפשר להעמיד סך שנות הדורות על מאתיים שנה).

ונציג מה הדורות כסדרם על שם החכמים המפורסמים בכל דור ודור.

הדור הראשון.

ר' חייא רבה. בר קפרא. ר' יצחק רובה. ר' חמא אבוי דר' הושעיא. ר' אסא. לוי בן סיס. ר' חנינה. ר' הושעיא רבה. ר' ינאי. ר' יונתן. ר' יהושע בן לוי. חזקיה. ר' יהודה נשיאה הראשון. ר' יוחנן. — ובזמן הזה כבבל: ר' שילא, אבה דשמואל, רב.

הדור השני.

ר' יהודה נשיאה הראשון. ר' יוחנן. ר' שמעון בן לקיש. כהנא. ר' יוסי בן חנינא. (ר' אמי. ר' אסי. ר' אלעזר). ר' חייא בר יוסף. ר' יצחק. ר' לוי. ר' שמואל בר נחמן. — ובזמן הזה כבבל: רב, שמואל, ר' הונא, ר' יהודה, רמי בר יחזקאל.

הדור השלישי.

ר' אבהו. ר' אמי. ר' אסי. ר' אלעזר. ר' חייא בר אבא. ר' שמעון בר אבא. ר' סימון. ר' זעירא. ר' שמואל בר רב יצחק. ר' הילא. (ר' חני). ר' זריקן. ר' הושעיא השני. ר' חנינה חבורן דרבנן. ר' ינאי בר' ישמעאל. ר' חמא בר חנינה. ר' יאשיה. ר' בא בר ממל. ר' יעקב בר אידא. ר' יצחק בר נחמן. ר' מיישא. ר' מנא בר תנחום. (ר' יסיה). — ובזמן הזה כבבל: ר' נחמן בר יעקב, ר' חסדא, ר' ששת, רב, ר' יוסף.

הדור הרביעי.

ר' ירמיה. ר' יהורה נשיאה השני. ר' יונה. ר' יוסי. ר'
בא בר כהן. ר' בון בר כהנא. ר' חני. ר' סינחם. ר' חזקיה. ר'
יודן. — ר' חלבו. ר' חסרא. ר' חיננא. — ר' אבא מרי. ר' מבי.
ר' יודה בן סוי. — ובזמן הזה כבבל: אבי, רבא.

הדור החמישי.

ר' מנא. ר' חנניה. ר' יוסי בי ר' בון. ר' יהושע דסכנין. ר'
יונה בוצריי. ובזמן הזה כבבל: ר' נחמן בר יצחק, ר' ספא.

הדור הששי.

ר' חיה בר אדא. ר' שמואל בי ר' יוסי בי ר' בון. ר' נחמן.
רבנן דקסרין האחרונים. ובזמן הזה כבבל: אמימר, ר' אשי, ר' מרדכי.

ובוא עתה להזכיר האמוראים הירושלמיים עם אלפא ביתא ודורו של
כל אחד ואחד. וראינו להביא אצל כל אמורא איזה מאמרים המורים על דרך
לימודו או על מדותיו, ולפעמים הריכזנו בזה הדיבור וספחנו לו גם קורותיו,
ועיי' ידעו חיי החכמים הרם ומפעליהם. — והעלינו על הספר גם שמות
אמוראים אשר לא נמצא מהם כ"א מאמר אחד, ולפעמים הם לבד האומרים
בשם אחרים. — ולפעמים יסקדו בפרק זה שמות האומרים כאלה, ולדיעת
סדר האמוראים לא יגיע נזק בזה. וכירושלמי מזכיר הרבה אמוראי דבבל,
חסרנו לבד במה שבא מהם בירושלמי, ועיקר מקומם בסדר החרוזות להבבלי.

ובענין סדר החרוזות בירושלמי בידרו הרור של האמורא במקום שצריך
בדור, ולפעמים אמרו סתם חי ברור סלוני והבאנו אצלו אמורא אחד שנתברר
דורו כפיא והוא היה רבו או חברו, ועל הקורא לעיין בערך של זה אמורא
אחר. — ולפעמים לא היה בידיו לבד הרור של האמר, ולפעמים יש לבד
קצת אם נזכר שם אביו ובא במקום אחד חכם בשם זה ודורו ידוע וכמו שזכרנו
לעיל כלל ז'.

עוד יש להזכיר שביירושלמי די' ויניצאה בא בערבוניא דבי סלוני דב
סלוני, ולחוב רבי סלוני. והתואר רבי אינו מורה שזה החכם היה סמוך ואינו
כ"א כינוי כבוד, כי כן היו מורגלים בא"י לכנות החכם בשם רבי. וכבי' לידן
(עיי' סוף) לא נמצא כלל אצל אמוראי דא"י רבי או דב כ"א ר' (אך עיי' ערך
שמואל בר בא וערך שטעון בר בא, שנראה שהיו מרייכים בזה. עיי' הוספות ואפשר
שהבינו ר' יצא לחוב מדי הסוסיים). אבל אמוראי דבבל מסרו חן בד'
ויניצאה חן ככ" בשם רב אם לא שהיו ימים רבים בא"י כגון רבי ועדא, רבי
דמיא (וכר' קראא וקראמאשין קילקלו הרבה בזה והרסינו ככל אות נפשו
רבי, דב, בלי הבחנה). זה לנו למראה עינים בהוראת מקום האמוראים.

ככל מקום שנזכר בזה הספר האמורא סתם הוא בן א", ואך באמורא

שהוא בן כבל ראינו לפרט שהוא בן כבל (ולרוב יפורט ע"י שנקרא רב וכמו שזכרנו) ואם עלה לא"י או לא.

לפעמים נזכר בירושלמי שם אומר בלי כינוי רבי או רב, והוא לפעמים ע"י שניאת הסופרים, ולפעמים האומר לא הגיע למעלת חכם ולהיות מכונה בשם רבי. ולפעמים יש טעם אחר בזה ע"י ערך כהנא.

לפעמים בא במסכתא אחת מאמר בשם פלוני ובמסכתא אחרת בא זה המאמר בשם פלוני אחר, וזה נמצא נ"כ בהרבה מקומות בבבלי וכידוע. ולפעמים נראה לעינים בירושלמי שהשינוי נולד לבר ע"י מ"ס. ע"י פאה פ"ד הל' ד' ("ח ע"ב) ר' יונה ר' חיה ר' יהושע בן לוי ובמס' חלה פ"ג הל' ג' (נ"ט ע"א) ר' חונה ר' חיה וכו' וצ"ל בהגך ב' מקומות או ר' יונה או ר' חונה והסופר טעה וכתב ר' חונה במ' ר' יונה או להיפך.

והנה כבר הערנו פ"ב שהסופרים הוסיפו במקומות אין מספר אות יו"ד, ונמצא ר' פדיה (והוא הנכון וכאשר הוא בתנך) ור' פרייה, ר' בניה ור' בנייה ואנחנו ציינו לרוב בראש הערך במלות כאלה ביו"ד אחת לבר, ר' פדיה, ר' בניה וכו'.

אות אל"ף.

אבא ע"י ערך רב.

רב אבא שקלים פ"ב הל' א' מתני' בשומר חנם אבל בשומר שטר לא ברא אמר רב אבא ואפי' תיטא בשומר שטר נננבו בליסטים טוויין אבדה במי שמתכעז ספינתו בים ע"כ והם דברי רבה בבלי ב"ט נ"ח ע"א ע"ש. — יבמות פ"ב הל' א' ר' בא ר' יהודה בשם רב אם יבוא אליהו ויאמר שחולצין במנעל שומעין לו שאין חולצין בסנדל אין שומעין לו שהרי הרבים נהגו לחלוץ בסנדל. ובבלי יבמות ק"ב ע"א איתא אמר רבה אמר ר' כהנא אמר רב אם יבוא אליהו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו וכו', הנה ר' אבא ור' בא בשני מקומות אלה הם אחד עם רבה דבבלי (אלא שכבבלי איתא כיבמות אמר רבה אמר ר' כהנא ובירושלמי ר' בא ר' יהודה, ושינוי כזה מצוי לרוב וכמו שהעירנו בפרק הקודם). — ואך מאמרים מעטים דרבה נמצאו בירושלמי (ע"י לקמן ערך ר' בא). — ורבה לא עלה מימיו לא"י ולא שמע מפי ר' יוחנן אשר לא ירד לבבל, והא דאיתא בבלי שבועות י' ע"ב אמר עולא אמר ר' יוחנן תמידך שלא הוצרכו לציבור נפדין תמימים יתיב רבה וקאמר לה להא שמעתא א"ל ד' חסדא מאן ציית לך ולר' יוחנן רבך ע"כ, אין הכונה דבך ממש אלא גדול ומפורסם בדורו ואת אמרת הלכה משמיה והרי הוא כרבך שלמדת תורה ממנו. וכן צ"ל בבלי נדרים נ"ט ע"א ובמ"א (וע"י סה"ד ערך רבה).

רבי אבא מרי בדור החמישי, חברו של ר' מתניה (ע"י ערכו). ביצה פ"א הל' ו' (ס' ע"ג) ר' ליעזר ורבי אבא מרי ור' מתניה הורי פיתא לארסקינס בשותבא שמתא יצרכו לו דרבים. ואין זה ארסקינס שר צבאו של גאללוס אשר בא

לא"י בי"ר ר' יונה דר' יוסי, דר' יונה דר' יוסי התירו לסיי לו בשבתא (עיי' ערך ר' יונה) ויהיה הכונה במאמר זה נ"ב שר' ליעזר דר' אבא מר וכו' התירו לאסוף לחם בשבת (ובטו שחשבו קצתם) חרא דהש"ס קאמר שמא יצרכו לו, וכי יעלה על הדעת שמתור לכתחילה לחלל שבת באספיה שמא יצרכו לו, ועוד מה זה דאמר שמא יצרכו לו הרבים. והמעין שם בסוגי יבין שהתירו לסעטים שבות משום צורך הרבים ובראיתא שם ר' ירמיה הורי לבר נירנפי אסא מטענה בסדינא מיעול מבקרא ביישיא בשוכתא מיישא בר בריה דר' יהושע בן לוי מטען בסדינא מיעול מידודש בציבורא בשוכתא וכו' שמא יצרכו לו הרבים, ומספר הש"ס אח"כ דר' ליעזר וכו' הורי סיתא לאיסקנא, וזה איסקנא היה דוסא והתירו לו סיתא שמא יצרכו לו הרבים. וסיתא הוא איזה מלבוש אשר יש בו צד שבות ובהא דהורי ר' ירמיה לבר נירנפי אסא מטענה בסדינא. ויותר נראה שצ"ל סיתא והכונה כסא כעין חבית בלי שיש עליו כעין גג עשוי לצל (וסיתא בלי יוני חבית *πίθος* ובבלי ביצה מ"ו ע"ב פססין), ובהוא דלעיל שם ד' חונה הורה לריש גלותא לצאת בבסא. — פסחים ס"ה סוף הל' ב' שקלים ס"ב הל' ה' מקשי ר' אבא מר אדברי ר' בון בר חייה בשם שמואל בר אבא. ועיי' לקמן ערך ר' בון בר חייה. — יומא ס"ה הל' א' תענית ס"א הל' ו' אמר ר' אבמי אין לית כאן סך לית כאן שותה. ובמס' מ"ש ס"ב הל' א' איתא אמר ר' אבא מר אין לית כאן סך וכו' במקום ד' אבמי דמס' יומא ותענית. — שבתות ס"א ל"ג דיש ע"ב אמר ר' אבמי לית יכיל דכתיב מלכד עולת התעורש (ובד' ליוורנו הל' ד' במעוה ר' אבמי) והוא ר' אבא מר בהבלעת האותיות ונמשכו ב' תיבות לחיבה אחת עיי' לעיל ריש ס"ב. ונמצא נ"ב

רבי אבא מר אחוי דר' יוסי ואפשר שהוא אחד עם הקודם. ערלה ס"ג הל' א' פסחים ס"ב הל' א' והכתיב ולחם וקלי וטירמל לא תאכלו (ס' וקשה לר' אבהו דאמר התם בשם ר' לעזר כל טקום שנאמר לא תאכל לא תאכלו לא יאכלו את תוסס איסור הגייה באיסור אכילה וכו') אמר ר' אבא מר אחוי דר' יוסי שנייא היא שקבע לו הכתוב זמן. — תענית ס"א הל' ג' (ס"ד ע"א) אמר ר' אבמי אחוי דר' יוסי הכל מודים בשבעה עשר שהוא זמן בימה לשקע שבו יד מכול לעולם. — וזה ר' יוסי נראה שהוא ר' יוסי חבירו של ר' יונה וחי ברוד הרביעי, עיי' ערכו, ור' אבא מר היה קצת ווסר מינה וחי ברוד החמישי.

ר' אבא קרטינגנאה עיי' ערך ר' בא קרטינגנאה. וכן כל ערבי ר' אבא אשר לא מנרים במחלוקת זאת עיי' ערך בא. גם מצעו רבא והוא ר' בא ויבוא נ"ב בערך בא.

אבא בר אבהו ב"ק ס"א הל' א' (ב' סוף ע"ב) ועיי' ערך רב.

אבא בר בא סאה סוף ס"ח אבא בר בא יחב לשמואל בריה פרישין (עיי' לעיל ג' ע"ב כל הסימור). — כתובות ס"ב הל' ו' נשים נשבו לשם אתא

עובדא קמי אבא בר בא ולוי דשמואל וכו' אמר ליה אבא בר בא אלו הוינן
 בנתך כן הייתה אומר ע"ב. וכל זה איתא בבלי כתובות כ"ג ע"א בשם אבה
 דשמואל דשמואל. — יבמות ס"ד ו' ע"א אמר לון ר' נחמן בר יעקב בהדין
 עובדא אתא קמי דבה בר בא ואכשורו, והוא ר' אבא בר בא (עיי' ערך אבה
 אבוי דשמואל). וכן איתא שם סמוך לזה אבא בר ווא סליג על שמואל
 בריה ע"ש. וכן נזכר שם סמוך ס"ו ע"א קם אבא בר בא ולחש לה וכו'
 שמואל אמר חסן הוינא וכו' אלא אבא הוא דלקה. — והנה בבבלי איתא
 בבל טקום אבה דשמואל ולא נזכר בשמו הרי"ט, ומיהודשלי ידענו ששמו
 היה אבא. — ועיי' בבלי פסחים ק"ג ע"א שלח ליה אבה דשמואל לדבי
 למדנו רבינו סדר הברלות היאך שלח ליה כך אמר ר' ישמעאל בר ר' יוסי
 שאמר משום אביו וכו'. וידוע שרבי מסדר המישנה חיבב מאוד דברי ר' יוסי
 ושאל את ר' ישמעאל בנו בדרכה טקומות מה אמר אבוק ככך, ומה נראה
 שזה רבי ששלח אליו אבה דשמואל הוא רבינו הקדוש ולא ר' יהודה נשיאה.
 גם יש לדון מזה שהיתה כבר ישיבה בבבל בימי רבינו הקדוש. אך בבלי
 יבמות קס"ו ע"ב איתא ושלחה אבה דשמואל קטיה דר' יהודה נשיאה.
 ועיי' ערך ר' יהודה נשיאה א'. — פסחים ס"ה הל' ב' (ל"ב ע"א) שחמו לשמו
 לרוק רמו שלא לשמו בשאר ימות הישנה על דעתיה דר' יוחנן בשור על
 דעתיה דר' שמעון בן לקיש סבול אמר ר' יוחנן על דא אמר לי אבא בר בא
 וכו' וא"כ עלה אבה דשמואל לא"י כי ר' יוחנן לא ידד לבבל. אך ישקלים
 ס"ב הל' ה' (ס"ו ע"ד) הגי' על רעלי (הוא כמו דאעלי וכן עוד שם אמר ר'
 יוחנן על דאעלי ר' חנינה וכו' קראקא וקראמאשין בעמות על דא עליל).

אבא בר רב הונא תרומות פ"א מ' ע"ד אבא בר רב הונא אמר שותי אל
 יתפלל ואם התפלל תפילתו תתגונים שיכור אל יתפלל ואם התפלל תפילתו נזופין.
 ובבלי עירובין ס"ד ע"א איתא אמר דבה בר רב הונא שותי אל יתפלל וכו' במעט
 מלה במלה כהך רירושלמי תרומות, זה מוכיח שאבא בר רב הונא רירושלמי הוא
 רבה בר רב הונא דבבלי. — ברכות ריש פ"ב מגילה פ"ב הל' ב' אבא בר רב
 הונא ור' חסדא הוון יתבין אמרין אף בתקיעות כן סלקון לבית רב (במגילה הגי'
 לבית רבי) ושמעון ר' חנה בשם רב הונא (במגילה הגי' בשם רב, והוא
 הנכון) אפילו שמעון עד תשע שעות יצא ע"ב. — אבא בר רב הונא הוא
 בבליא ובנו של רב הונא תלמידו של רב ובני דר' חסדא וכמאמר הירושלמי
 ברכות וכו' (ולא בלישנא אחרתא שמיא רשיי מ"ק כ"ה ע"ב ד"ה סדר מלחמות
 שהיה בנו של רב הונא ריש גלותא בימי דבי, וכבר הוכיח בעל סהד
 כן בראיות אחרות), ומת בבבל כדאיתא מ"ק כ"ה. — ונראה שלא עלה
 מימיו לא"י.

רבי אבא בר זבינא, זמינא (בחילוף בית וטי"ט עיי' ריש פ"ב) כדוד
 הריבני, תלמידו של ר' זעירא. בלמים פ"ט ל"ב ע"ד בהרא דר' זעירא מסקד
 לר' אבא בר זבינא ויאמר לברי ראשון ולא יחזם ליה מסאגיה בכיתן אלא
 ברוצעה וע"ש שזה ר' זעירא הוא ר' זעירא הראשון דר' לא חולק שם עליו

עיי' ערך ר' הילא. — דמאי ס'א ב'א סוף ערך דבי אבא בר זבינא בשם ר' זעירא אמר אין הוון קרטא בני מלאכים אגן בני נש ואין הוון בני נש אגן חמין. ובס' שקלים מ"ח ע"ד איתא ר' אבא בר זבינא. ועיי' בבלי שבת ק"ב א"ר זירא אמר רבא בר זימנא אם ראשונים במלאכים וכו', ור' הירושלמי נראה עיקר דבבלי מקום מצינו ש"י אבא בר זבינא היה תלמידו של ר' זעירא (זירא), עיי' ברכות ס"ז ריש ע"ג רבי אבא בר זבינא הוה שמש קומי ר' זעירא מוג ליה בא אמר ליה סב בריך וכו' ובס'א. — במהדרין ס"ו הל' ט' (כ"ג ע"ד) ר' בא בר זבינא בשם ר' הושעיה גדול הוא קידוש השם מחילול השם בקידוש השם בתיב לא תלין נבלו וכו' חילול השם בתיב ויהיו תלויים עד נתך מים עליהם. — שבועית ס"ד ל'ה ע"א במהדרין ס"ג הל' ו' רבי אבא בר זבינא הוה מחייט גבי חד ארמאי (במהדרין הגי' גבי חד בר נש) ברוטי אייתי ליה בשר דנבלא אמר ליה אכול ע"ש המעשה שרצה לספור נפשו על זה. — ב"מ ס"ה הל' ח' (י' ע"ג) אבא בר זבינא (בהא) יהוב חד דינר לקפילה ונסיב מניה בשעה זלילה דבל שחא.

אבא בהן בר דלויא, דלוייה סאה פ"ד י"ח סוף ע"א נישין ס"ח מ"ט ע"ג ר' שמעון בן לקיש בשם אבא בהן בר דלויא אדם זכר לחבירו כמצאיה וכו' ועוד אמר ר'ל בשמו כ"ב ס"ח מ"ז סוף ע"א ושם איתא בר דלוייה. — ובבלי ב"מ י' ע"ב איתא ואמר ריש לקיש משום אבא בהן ברדלא. ועיי' ערך בר דלוייה.

רבי אבא, בא, בריה דר' חייא בר אבא ברכות ט' ע"ג רבי אבא בריה דר' חייא בר אבא ר' חייא בשם ר' יוחנן היה קורא בתורה ונשתתק וכו'. — סאה מ"ז ריש ע"ג (סוטה ס"ט הל' מ"ז) שאלו את ר' הושע מהו שילמד אדם את בנו יונית וכו' רבי בא בריה דרבי חייא בר ווא רבי חייא בשם ר' יוחנן מפני המסורות. — והיה ברור השלישי עיי' תולין ס"ז ע"ב ת"ש חד אבא בריה דר' חייא בר אבא ור' זירא הוו קיימי בשוקא דקיסרי וכו' אמר להו ר' זירא לא שנקתון לי דאישיליה לסבא וכו'. ועיי' ערך ר' זעירא א' וערך ר' חייא בר אבא.

אבא בר חנה עיי' בערך שאחר זה וערך ר' חנה בר אבא.

אבא בר בר חנה ברכות ס"ב הל' א' (ד' ע"ב) אבא בר בר חנה בשם ר' יוחנן כרי שאלת שלום בין הרב לתלמיד וכו' והוא רבה בר בר חנה הגמרי בבבלי. — ועיי' ירושלמי ברכות סוף ס"ח רב בשם אבא בר חנה ואית דאמרי לה אבא בר חנה בשם רב. אביו של אבא בר בר חנה היה שמו אבא וכו' איתא ב"ק ס"י הל' א' אמר ר' בא בר חנה לא הוה ר' חיה חביבי סתר לה וכו'. ועיי' בבלי במהדרין ה' ע"א דחנה היה אביו של ר' חייא. — נישין ס"א הל' א' (מ"ג ע"ג) ר' זעירא בשם אבא בר חנה שנים שהביאו את הגט אינו צריך לומר בפנינו נכתב וכו'. — ואבא בר חנה היה אביו של רבה בר בר חנה, ולכן נסתפק כי ירושלמי ברכות דלעיל אם אמר רב בשם אבא בר חנה או אבא בר חנה בשם רב. ועיי' שבת ק"ז סוף ס"ד סלונתא דרב ואבא בר חנה בחירות שנידען לשכיבה, וכן ביצה ס"ד הל' ד' (ס"ב ריש ע"ד) סליגי רב אבא בר חנה דרב

במצילין טכידה לתנור. — ומה דאיתא ב"ט ס"ה הל' ז' אמר רב כגון אבא לרבה בר בר חנה ורבה בר בר חנה לי הוא ט"ס וצ"ל כגון אבא לאבא בר חנה ואבא בר חנה לי. ומה שהיו קורין להאמורא דריש הערך רבה בר בר חנה ולא רבה בר אבא בר חנה נראה כרי שלא לבטול שם אבא. — אבא בר חנה ובגו אבא שניהם היו בבבלים, ואבא בר חנה לא עלה לא"י אבל בגו אבא בר בר חנה עלה לא"י ולמד אצל ר' יוחנן ולכן אמר הרבה פעמים בשמו. ומא"י חזר לבבל בימי רבה בריה דרב הונא עיי' בבלי פסחים נ"א ע"א.

רבי אבא בר יוסף ביצה ס"א הל' נ' (ס"ב) ר' יוסה בר רבי בון אמר איתפלגין רבי זידא ורבי אבא בר יוסף חד אמר יש הבן לצואה חזונה אמר אין הבן לצואה. ובבלי ביצה ח' ע"ב איתא אמרי במערבא פליגי בה ר' יוסי בר חמא ור' זידא ואמרי לה רבא בריה דר' יוסף בר חמא ור' זידא וכו' (והפלוגתא בשינוי קצת באשר הוא לדוב עיי' פ"ג). ודוע שרבא בריה דר' יוסף בר חמא הוא רבא הגודע בבבלי, חברו של אביי. וכמה הפלוגתא דאמוראי דבבלי מא"י לבבל. וכבר הערנו על זה בספר הקודם. ור' אבא בר יוסף בל"י רבא חברו של אביי לא מוכר בירושלמי כי אם מעט מזער, ור' בא (עיי' ערך ר' בא) אינו רבא, וגם ר' אבא הגומר בירושלמי אינו רבא כאשר יבין הטעין במסורות דרבא בבבלי, אשר במעט אין אחת מהן הובאה בירושלמי. — ובמס' יבמות ס"ד הל' י"א (ו' ע"א) איתא ר' אבא בר זוטרא בשם שמואל כל שהוא כה"י רבה באלוף רבא ופי' בעל קרבן עדה כל שהוא כה"י שמואל הוא רבה וחד דרבא רבא אמרה ע"כ, והוא טעות נגד דאך אמר שמואל שחי קודם רבה ורבא כל שהוא כה"י רבה וכו' ועוד דרבא ורבא לא מוכר בירושלמי כי אם באחד או שנים מקומות וקראים ר' אבא. אבל הגי' לפניה משוכשת, והעיקר במו שהוא נדה ס"א מ"ט ע"כ כל שהוא כדרכה ה"י הוא בארבע (צ"ל בארבה) ובכ"י פ"ב איתא כל שהוא רבה ארבה ועיי' יפה מראה יבמות שם.

רבי אבא בר יעקב ברכות פ"ז י' ע"ב רבי אבא בר יעקב בשם ר' יצחק רובה ר' בשהיה אוכל בשר או ביצה היה אוטר אשר ברא נפשות רבות להחיות בתן נפש כל חי. — ועיי' בבלי סנהדרין כ"ז כי הא דר' חמא קטל נפשא אמר ליה ריש גלותא לר' אבא בר יעקב סוק עיין בה וכו' ור' ספי תלמידו של רבא השיב עליו ע"ש, מבין יצא לנו שהיה בבבלי ואפשר שלא עלה לא"י מימיו.

רבי אבא בר ירמיה, ברוד השני. ברכות ס"א ב' ע"ד דמר ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה שלש חכיסות הן תכף לסמיכה שחיטה וכו' ובבלי ברכות מ"ב איתא אמר ר' חייא בר אשי אשר רב ג' תביעות הן וכו'. — מגילה סוף פ"ג ר' זעירא אבא בר ירמיה ר' מתנה בשם שמואל (כ' פעמים). — כתובות פ"ג הל' א' ר' זעירא בשם אבא בר ירמיה שני דברים אמר חזן הלכה בוצא בו. — זה ר' זעירא האומר בכל מקום בשם ר' אבא בר ירמיה הוא ר' זעירא והאשון שהיה ברוד השלישי. ועיי' בבלי שבת סוף ס"ה שנשתבח רב

הרבה באבא אבוב דר' ירמיה בר אבא ואמרי לה אחא אחא אחא דאבא וכו'.
ובבלי נדה י"א ע"ב איתא אמר ר' זודא אמר ד' אבא בר ירמיה אמר שמואל
אשה שאין לה וסת בעיא בדיקה וכו'. ונראה שהיה כבלאי ור' זודא היה
תלמידו שרם שעלה (ר"ן) לא"י והא דירושלמי ברכות ג' תביעות נראה דציל
ר' זעירא ר' אבא בר ירמיה בשם רב, או שלא היו יודעין באי שאמר לה
רב ובא לשם השמיעה ע"י איזה תלמיד (ע"י סג) אמר רב בשם ר' אבא בר
ירמיה.

רבי אבא בר כהנא ברור השלישי. מעשרות ס"ג נ"א ע"א דלמא ר'
זעירא ורבי אבא בר כהנא ורבי לוי הוון יתבין והוה ר' זעירא מקנעל לאילין
דאגרתא וצוות להון ספרי קיסמי אמר ליה רבי בא בר כהנא למה את מקנעתי
לון שאל ואנין מניבין לך ועיש שהיה בעל אנדה. — ססחים ס"ד הל' ט'
(ל"א ע"ב) רבי אבא בר כהנא בעי קומי ר' אימי המשיכד בית לחבירו ונצרך
לדמי ע"ש.

אבא בריה דר' נחמן אמורא בבבלי בימי דרבא בר רב הונא. ערלה
ס"ב הל' ג' (ס"ב ע"א) אבא בריה דרב נחמן דברי ר' מאיר משים שאובה נבירה. —
מגהדרין ס"י ב"ז ע"ד רבה בר נחמן אמר לה בשם ר' בריה וכו' עד אותה
השעה זכות אבות קיימת. — ובבלי יבמות ב"ה ע"א איתא שלה ליה רבה
בר הונא לרבא בר ר' נחמן ילטרנו רבינו בנם מהו וכו'. וע"י לעיל ערך אבא
בר רב הונא.

רבי אבא בר נתן ברור השני. ט"ק ס"ג הל' ד' (ס"ב ע"א) חד בר
נש אומר תפילוי בטועא איתא לגבי ר' חננאל ושלחיה לגבי רבי אבא בר
נתן אמר ליה הב ליה תפילך חיל כתוב לך אמר ליה רב איזיל כתוב ליה.
וע"י מיד ס"ג הל' ב' (נ"ז ריש ע"ג) שהיה נושא ונותן עם ר' יסא (אסי)
תלמידו של ר' יוחנן דר' יסא אקסיד עלוי ומת.

רבי אבא בריה דרב ספי ברור הרביעי. ברכות ס"ד ז' סוף ע"ב ביכורים
ריש ס"ב אמר רבי אבא בריה דר' ספי ד' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי בכל
עצב היה מותר ודבר שסחים אף למחזור חנה על ידי שריבה בתפילה קצרה
בימיו של שמואל. — שבת ס"ג הל' א' אמר ר' מנא (הוא ר' מנא השני)
אנא קשייתה קומי רבי בא בריה דרב ספי אין תימר לשעבר וכו'. — וגומר
ג"כ יומא ס"ד הל' א' ע"ש, ובמס' מגילה ס"א ע"א ע"נ איתא לא יעמוד אדם
ויתפלל במקום גבוה מה מעטא אמר ר' בא בשם ר' ספא מטעמקים קראתיך
ה' והוא ט"ס וצ"ל אמר ר' בא בריה דר' ספי וכדאיתא ברכות ס"ב ד' ע"ד.

רבי אבדימי כ"ב ס"ט הל' א' היה שם לאילו ולאילו מוזן שנים עשר
חודש ואלמנה לזון מהו שיאכרו בנים לבנות כלום אין לבם אלא מוזן שנים
עשר חודש אמר רבי אבדימי נשמעיה מהרא אם אמרו היתומים הרי אנו מעלין
נכמי אבינו יותר דינר אין שומעין להן. וע"י בתובות ס"ג הל' א'.

רבי אבדימי דחיסה. ע"י ערך ר' אבדמא דחיסה.

רבי אבדימא דציפורין ברור החמישי. ברכות ס"ד ח' ע"א רבי אבדימא

דציפורין בעי קמי ר' מנא אינן אומריה ס' הברכה דמ"ב, ועיש שר' חייא דציפורין תיקן ברכה ליהודי בס"ב. ועיי' ערך ר' חייא ציפוראה ומה תבין שזה ר' מנא הוא ר' מנא השני.

רבי אבדימי (אבדומי) אחיו דר' יוסי שנת ס"ב ה' ע"א תבעי תבינה בנסיחה אחת חייב שתים אמר רבי אבדימי אחיו דר' יוסי הדא אמרה נסח בכלים ושיבתך משלם נזק שלם. — כלאים ס"ו הל' ה' (ל' ע"ג) רבי אבדומי אחיה דר' יוסי חזי ובגיה את אומי חזר עדים למקומו. — ונזכר עוד ברכות ס"ה ס' ע"ב ע"ש. ואין לבדור אם הוא אחיו דרבי יוסי הראשון וחי בדור השני והשלישי או אחיו דר' יוסי שני חזי בדור הרביעי.

אבדון בדור הראשון. ברכות ס"ד ו' ע"ג רבי מספק לאבדן אמריה אבדי קמי ציפורא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד יומא קאים. — שם ריש ס"ה אבדן שאל לרבי במה מעלות בקדוש וכו'. ועיי' בבלי יבמות ק"ה ע"ב ובמה שכתבו התו' שם אבא יודן בירושלמי ואבדן לישנא קלילא ע"כ, אבל בירושלמי איתא ג"כ אבדן וכוונת התו' על הברך ס' ושם איתא אבא יודן, והראשונים כינו לבד בירושלמי, עיי' ס"ב.

אבה אבוי דשמואל כ"ט ס"ד הל' א' אמר ר' אדי אף אבה אבוי דשמואל בעא קמי רבי מרז' ללוח דערין בדיקין. — והוא אבה דשמואל הגזר בבבלי, אף שכירושלמי לא נזכר כמ"א על שם בנו תם לא נקרא אבה כ"א אבא ולכך יבמות ס"ד יוצא מן הכלל עיי' לעיל ערך אבא בר בא. זה רבי ששאל אבה אבוי דשמואל קטנה הוא רבינו הקדוש בעל מסדר המשנה, דאף שרבי הוא לסעמים ג"כ כינוי לר' יהודה נשיאה (עיי' ערך ר' יהודה נשיאה א') הוא לבד בסתם ירושלמי אבל בס' האמוראים רבי הוא רבינו הקדוש. וזה מוכיח ג"כ שאבה דשמואל חי בזמן רבינו הקדוש ושלה לו שאלות וכמו שכתבנו בערך אבא בר בא, תם הך בעא קמי רב"ט הוא בשליחות ולא מציו כלל שאבה דשמואל עלה לא"י.

רבי אבדו א'. ברכות ס"ה ו' סוף ע"ד ר' אבהו בשם ר' אבהו דרשו ה' בהמצאו אינן הוא מצוי בבתי כניסיות ובבתי מדרשות. — ובמס' ביכורים ס"ב ס"ד ע"ד איתא חלסי בר בריה דרבי אבהו אמר שמעית קליה דר' ריש יהודי בעשרת הימים ויטף ה' את נבל ויטת תלה לו הקב"ה שבעת ימי אכלו של שמואל וכו' ע"כ. וממה שנאמר בר בריה דר' אבהו מוכח שהוא ר' אבהו א' דר' אבהו ב' לא ראה רבינו הקדוש מעולם תם סת' זמן הרבה אחי' ר' יהודה נשיאה. — ומה המאמר דביכורים יש לדון שר' אבהו א' היה קרמון באמוראים וכיסי' דבינו הקדוש גם אם נתיי' שר' הגזר כאן הוא ר' יהודה נשיאה, דרבי חלסי בן בנו של ר' אבהו שמע' זה ר' דרדש (ואפשר שחזר איזה תיבה אמר שמעית קלי דר' והיה כתוב כאן שם איזה אמורא).

רבי אבדו ב' בדור השלישי. הוא האדם הגדול הגזר לרוב בירושלמי ובבבלי והיה מתלמידי ר' יוחנן והאחרונים (עיי' ערך ר' יוחנן). ור' יוחנן קרא אותו כל חיבה „בני“, ברכות ס"ב ד' ע"ב. — עיקר מושבו של רבי אבהו

היה בקיסרין. רמאי סוף ס' ב' הגהי ר' אבהו בקיסרין שיהו שציתן (החלב וניד הנשה) משל לוקח בגין דיהוון מרבין מבאות. מנהדרין סיא הל' א' ר' אבהו הוה יתיב דיין בכנישתא מדרתא דקיסרין לרביה. ועוד נזכר בהרבה מקומות בירושלמי שישב בקיסרין וגם בבבלי איתא דהתקין בקיסרי עיי' לקמן. — ר' אבהו הלך לדרום. ברכות ס"ח הל' א' ר' אבהו כד הוה אויל לדרוסה הוה עכיד כד' חנינא (אך נראה שיש שם דר' חנינא לא היה בדרום עיי' ערכו). בבבלי עירובין ג' ע"ב אמרי לר' אילעי הצפינו הוכן ר' אבהו צסון אמר להן נתייעץ במסתד והגבי למסככות עיי' בריש שם (ובערוך ערך כתר ג' אחרת). — והלך ג"כ לכצרה. שבת ס"ג הל' א' ר' אבהו הווי בבוציה סמלא נצרא רמח וכו'. — גם הלך לאלכסגורדיא. עיי' עירובין סוף ס' ב' ר' אבהו אויל לאלכסגורדיא ואטעיגן לולבין בשוכתא וכו'.

בימי ילדותו היה בטבריא בי למד שם אצל ר' יוחנן, וגם אחר שקבע דידתו בקיסרין הלך לפעמים לטבריא, ואפשר לקבל פני ר' יוחנן. ספחים ס"י לז' ע"ג שקלים ס"ג ס"ז ע"ג ר' אבהו אתא לטבריא חמוניה תלמידו דר' יוחנן אפוי נהדין אמרין קומי ר' יוחנן אשכח ר' אבהו סימא אמר להן למה אפרי ליה אפוי נהדין אמר להן דילמא אורייתא חדתא שמע סלק לגביה אמר ליה מה אורייתא חדתא שמעת אמר ליה תוספתא עתיקתא וקרא עליי חכמת אדם תאד וכו'. (ועיי' דרכי משנה 307 הערה ג'). — וגם בימי זקנותו הלך לפעמים לשם. ביצה ס"א הל' ו' (ס' ע"ג) ר' אבהו הוה נתת מסמי כהדין דימוסין דשיכריה והוה מסתמך על תרין גותיין שרעון חקסון שרעון חקסון אמרין ליה מהו הכין אמר להן שימתי כחי לזקנותי. ועיי' בבבלי כתובות ס"ב.

לר' אבהו נמצאים הרבה מאמרים בכל מסכתא ומסכתא המורים על עוסק לימודו. גם אהב להעסיק בחשבונות עיי' תרומות ס"ה הל' ג' (ס"ג ע"ג) אמר ר' אבהו כל ימינו היינו מועין בה כמקל הזה של סומא עד שלמדנוה מן חשבון גיטריא קבא כמה עבר עשרין וד' כיעין וכו'. — מוכה סוף ס"ה אמר ר' אבהו הישבתים (צ"ל חישבתים) וכאשר הוא תענית ס"ד הל' ב' עיי' בהסכמת חכם צבי להירושלמי סדר זרעים ד' אמשטירלרם) שאין משמר נוטל ושותה בשדה אחתה עד שיטול חבירו (עיי' סידורו בהסכמה הגוסרת).

ר' אבהו אמר במקומות אין מספר בשם ר' יוחנן. גם אמר בשם ר' שמעון בן לקיש, בשם ר' אלעזר, בשם ר' יוסי בן חנינא. ועיי' ביט סוף ס"ד ר' אבהו הוה עסיק באילין לסוסיא אתא שאל לה' יוסי בן חנינא וכו'. — והתורה מחזרת על אכסניא שלה ואחרי מות החכמים אלה היה ר' אבהו גדול הרוד ולו נתאספו הרבה תלמידים. ומ"מ לא ססקה הישיבה מטבריא. וקצת נראה שגם בימי ר' אבהו האחרונים היתה ישיבת טבריא גדולה משיבת קיסרין, כי ר' אבהו שלח בנו לטבריא ללמוד שם תורה. עיי' ספחים ס"ג הל' ז' (ל' ע"ב) ר' אבהו שלח לה' חנינא בריה יוכי כטיבדיה אתון ואמרין ליה נטל הוא חסד שלח ומר ליה המבלי אין קברים בקיסרין שלחתיך לטבריא.

ר' זעירא הוה כעין תלמיד חסד לר' אבהו ושאל הרבה פעמים לפניו

וקרא לו רבי. ברכות פ"ח י"ב ע"א ר' זעירא סליק גבתי ר' אבדו לקיסרין
וכו אמר ליה חכם דבי לרב הווא וכו'. ור' אבדו נהג כבוד בר' זעירא.
כיצה ס"א הל' פ' (ס' ע"ד) ר' זעורא בעא קומי ר' אבדו מאן דעביד טבאות
לא שחק ליה מאיתמול א"ל אין וכו' אלא בגין דר' אבדו ידע דר' זעורא
טחמר ואינון מחמירי בגין כן הו' עבד דכוחתתן. — ר' ירמיה שאל לפניו.
גיסין ס"ט הל' י' (ג' ע"ד) ר' חיה בר אשי בשם איסי האומר איני זן ומפרנס
טסין אותו להוציא ר' ירמיה בעי קומי ר' אבדו וכוסין אמר ליה ואדיין את
ל"י (צ"ל לזן) אם מפני ריה רע בוסין לא כל שכן מפני חיי נפש. — ר' יונה ור' יוסי
היו מתלמידיו האחרונים. (ע"ז ס"ד הל' א' אמר ר' יוסי קשיתה קומי ר' אבדו.
— סנהדרין סוף פ"ו איתא דר' יונה ור' יוסי עלו לבקך את ר' אבדו כאשר
מת לו ילד, ומידתו עליהם לא אמרו לו דבר תורה ופסח הוא. וע"ש מאמר
הנחמה אישר בו התנחם ר' אבדו, והוא מורה על עוצם דאית שמים שלו
„מה אם דשות שלמטן שיש בה כזב ושקר וגניבת דעת ומשוא פנים ומקח
שוחד והיוס עודנו ומחר איננו נאמר בה הקדוכין באין ושואלין שלום רינים
והעדים לוטר שאין בלבינו עליכם כלום שדין אמת דנתם דשות של מעלן
שאין בה לא כזב ולא שקר ולא גניבות דעת ולא משוא פנים ולא מקח
שוחד והוא חי. וקיים לעולם ולעולמי עולמים על אמת כמה וכמה שחייבים
אנו לקבל מידת הדין". ועוד זאת לר' אבדו שבטקום גדולתו שם ענותתו.
עיי' בבלי סוטה ט' ע"א.

ר' אבדו נזר על יינם של כותים שקילקלו מעשיהם בימיו. ע"ז פ"ה
הל' ר' (ט"ז ע"ד). — ר' אבדו היה קרוב למלכות (פ"י להשלטון רומי אשר
היה אז בקיסרין) וגם המאמר דבבלי כתובות י"ז מורה על זה ע"ש. וכן מורה
הסיפור דיושלמי מנילה ס"ג סוף הל' ב' שלחו לו רבי חיה ר' יוסי
רבי אימי להשתדל בערם אצל אנטיסטה (ובט"א אנטיסוטי) דקיסרין. *)
— לרבי אבדו היו הרבה פעמים ויכוחים עם המינים. עיי' בבלי.
סוכה פ"ח ע"ב, ע"ז ר' ע"א ואלה מינים היו משרי השלטון עיי' ע"ז שם.
והמעין במקומות אלה יראה שהמינים הנזכרים שם היו אנשי אמונה החדשה
אשר הוקמה על ע"י הקיסר קאנסטנטינוס שנת ע"ב לאלף החמישי עיי' ס"א.
וכה יובן היטב המאמר בבלי פסחים נ"ז ע"א התקינו שיהו אומרים אותו
(בשמים) כחשאי. . . אמר ר' אבדו התקינו שיהו אומרים אותו בקול רם מפני
תרעומת המינין ובתורדעי דליכא מינין עד השתא אמרי לה כחשאי ע"כ. פ"י
ר' אבדו אשר היה בא"ר שם גבירה האמונה החדשה אמר התקינו שיהו
אומרים אותו בקול רם מפני שהמינין ואם בעלי האמונה החדשה העלילו על
היהודים שהזכירים אשר הם אומרים כלחש אחר שקיבלו עליהם אחרות
הבורא הם גידופים נגד האמונה החדשה אשר עיקרה השילוש. וע"ז אמר
הש"ס ובתורדעי דליכא מינין כלל ששם לא נתפשטה האמונה החדשה כידוע
עד השתא אמרי לה כחשאי.

*) ἀνθύπατος proprie Proconsul. Gloss. Basil. ἀνθύπατος ὁ ἀρχηγός
δοῦξ. cf. Ducange Glossarium.

ר' אברהם אמר בשם ר' יוחנן מותר אדם ללמד את בנו יחזית מסני שהוא תבשים לה וכן עשה לבנותיו. סאה פ"א מ"ו ע"ג.

ר' נמליאל בנו של ר' יהודה נשיאה היה נשיא כימי ר' אברהם ושאל לר' אברהם מהו לילך לידד ואמר לו אף שמן הרין הוא מותר מסני שרין אדם קמן היה וביקש ר' אברהם לנודדו. ע"ז ס"א הל' א' (ל"ט ע"ב).

ר' אברהם היה גדול בחייו וגדול במותו. ע"ז ס"ג הל' א' בד דמך ר' אברהם בן עמרמא דקיסרין וכו' ר' אברהם סי דמך עברין קוסרי י"ג נרין דאסרמון וכו'.

לר' אברהם היו שני בנים גדולים בתורה. ר' זעירא, ר' חנינא. ע"י ערך כל אחד ואחד על מקומו. ובבלי שבת ק"ט ע"ב קדושין ל"ב ע"ב נמצא בן לר' אברהם ושמו אבימי. חה ר' אברהם אינו לא ר' אברהם שלמינו ולא ר' אברהם דערך הקודם כ"א אמרם בבבלי, והוא אביו של האמורא דבה הנקרא תמיד על שמו רבה בר אבהו. — ועוד מוסר ב"ק ק"ז ר' אברהם אמורא אורין והוא היה כימי רב אשי ע"ש.

בבבלי איתא לפעמים מנרף בה ר' אברהם, ע"י ערך ערך נרף. ותו בתוכות ב' ע"ב כתבו שכל אמורא היה תוסס לשונו ע"ש. ובירושלמי לא נמצא בשום מקום מנרף ר' אברהם. ובבבלי נרף ג"כ אמורא בבבלי הנקרא ר' אברהם.

ודע דבבבלי ר"ה ל"ד ע"א איתא איתקן ר' אברהם בקיסרי תקיעה נ' שנים תרועה תקיעה. ודרכה יש לתמוה שלא נזכרה תקנה זאת בירושלמי.

רב אבדומא (אבדומי) נחותא בדור השלישי, ונקרא נחותא על שם שהיה גדול לילך לבבלי. שקלים פ"ח הל' א' אמר ר' יוסף מאן דאמר טמא טר' יהודה וכו' אמר ליה רב אבדומא נחותא וראות ר' יהודה מדייניה דנשייא הוה. סוכה פ"ד הל' ה' נ"ד ע"ג ר"ה פ"א הל' א' חנינה פ"א הל' ר' קיימה רב אבדומי (בסוכה ובחנינה הג' ר' אבדומא) נחותה כבהנים וכשעיר. חה הוא תירוצו של ר' הונא בר יהודה בבלי פסחים ע"א ע"א וד' אבדומי שמעו התירוץ בבבלי והעלהו משם לא"י ונאמר בפי בני הישיבה על שמו. וע"י בבלי שם שרנא מקשי ע"ז ונראה שר' אבדומי לא היה אז בבבלי או שכבר מת. — ב"ב פ"ג הל' א' אמר רבי אבדומא נחותה בנכסי הגר אתאמר ר' חסדא אמר ר' יצחק בנן דלא תיטר וכו' וקאי אהא דאמר ר' אבדומא, וד' יצחק חי בדור השני ובדור השלישי וצעק. — וע"י ערך ר' שמואל בר אבדומי. — עירובין י"ט ע"ב קיימה רב אבדומי נחותה. — ואינו דחוק שר' אבדומי נחותה הוא ר' דימי הנזכר בבבלי שידר מא"י לשם כי אתא ר' דימי, ואבי הוא בנתי וכו' ר' אבא מרי וכו'. וע"י ערך הבא דר' אבדומי דירושלמי נקרא בבבלי ר' דימי.

רבי אבדומא דחיסה מן האמוראים הקדמונים של דור השלישי. כלאים פ"ד ב"ש ע"ב עירובין י"ט ע"ג סוכה פ"א הל' א' (ג"כ ע"א) ר' זעירא ר' אבדומא דחיסה

(בעדובין הגי' אבדימי דחיסה) בשם ר' שמעון בן לקיש לנובה אסילו עד מאה אמה. — מגילה פ"ג הל' ו' (ע"ד ע"ב) ראש חדש שחל להיות בחנוכה בשנה קודם... ר' סינחם ר' סימון ור' אבא בר זמינא טפי בה בשם ר' אבדומא דחיסה קורין שלשה בחנוכה ואחד בראש חודש. ועיי' בבלי מגילה פ"ג ושם הגי' ר' דימי דמן חיסה אבל בשאלתות ח' ע"ד הגי' ר' אבדימי. — טק פ"ג הל' ה' (פ"ב ע"ג) אמר ליה ר' יעקב בר אחא (לר' אבהו) עמך הייתי ושאלתיו לר' אבדומא דמן חיסה. — גדה פ"ב הל' ו' (ג' ע"א) ר' יצחק בר נחמן ור' אבדומא דמן חיסה הוון יתיבין וכו'. — ברכות ד' ע"ד ר' לוי ר' אבדימי דחיסה בשם ר' לוי בר ססי צריך להתיר למען תוסרו.

רבי אבדומי בר תנחום טק פ"ג הל' ח' (פ"ג ע"ד) על כל המתים אינו מגלה את לבו אלא על אביו ועל אמו רבי ר' מאד ר' שמואל בשם רבי אבדומי בר תנחום טפי שכתלה טמנו מצות כבוד.

רבי אבון, אבין א' סחים פ"ד הל' א' ר' אלעזר בשם רבי אבין כל דבר שאינו יודע שהוא מותר וטועה בו באיסור נישאל הן מתדין לו וכל דבר שיודע בו שהוא מותר והוא נוהג בו איסור נישאל אין מתדין לו. ותענית פ"א הל' ו' הגי' רבי אבון גמ' יש שם שיניים אחרים ע"ש. — שבעות פ"ו הל' ד' (ל"ז ע"א) ר' לעזר בשם רבי אבין מסיק לישנא מחצין דמשח.

רבי אבון, אבין ב' בדור הרביעי ובדור החמישי. דמאי פ"ה הל' א' רבי אבין ר' שמאי בשם ר' אחא שמע לה סן דכחיה. עיי' ערך ר' שמאי. — שקלים פ"ד הל' י' ר' אבון ור' בון עיי' ערך ר' בון. — ואמר כמה פעמים בשם רבנן דתמן. סאה פ"ז ב' ע"א ר' אבין בשם רבנן דתמן אני אומר עם הנקצות עם האשכולות. סחים פ"ד הל' ג' (ל"א ע"א) דמי ר' אבין בשם רבנן דתמן זאת אוסרת שאסור להמציא להן דע. עיי' פ"ג הל' י"ג (פ"ג ע"ב) ר' אבין בשם רבנן דתמן זאת אוסרת שאין מוסאת המתים מחודת. וכן כמ"א. — וזה ר' אבין היה דניל לילך לבבל כבר קודם זמן השטר גאללוס (עיי' פ"א). ועיי' בבלי סחים ל"ד ע"ב כי סליק רבין אמרה לשמינתי קמיה דר' דימיה, הרי שירד כבר לסעמים לבבל בימי ר' דימיה. ועיי' פ"ד ע"א א"ל ר' דימיה לר' אבין כי אולית לקמיה דר' אבהו דמי ליה וכו' נראה שלמד ג"צ אצל ר' אבהו וחי א"ב בדור השלישי והרביעי והחמישי, כי אמר בשם ר' שמאי, ור' שמאי היה בדורו של ר' טנא השני בדור החמישי. עיי' ערך ר' שמאי. — וזה ר' אבין נזכר בהרבה מקומות בבבלי, ונקרא רבין כלור ר' אבין, והביא כמה מאמרים דאמוראי דא"י לבבל, וזה הוא דאיתא בי אחא רבין וכבר דברנו מזה בספר הקודם. ואבין קרא אותו אבין תכלא סחים ע' ע"א (והרי מדרשיל שם אינם מדויקים כל הצורך).

וען בי שני אמוראים נקראים ר' אבון, אחד קרמן ואמר ר' אלעזר בשמו ואחד אחרון, (ועיי' סחים פ"ד הל' א' ר' אבין בשם רבי אלעזר), לכן אין להסירם לסעמים מי הוא בעל המאמר והסיפור. עיי' הסיפור ברכות פ"ה

פ' ע"א ר' אבין על קומי מלכותא כי נסיק הפך קרל אחת בעין טיקמלניה וחמין תרין זיקוקין דנד נסקן מקדליה ושנקדו. ומה שמבכיר יותר התקדה הוא שבא לסעמים בהספור ר' מנא עם ר' אבין והיו ג' שני אמוראים בזמנים שונים הנקראים ר' מנא ועיי' ערך ר' מנא ב'. — ובענין המאמרים נראה שסתם ר' אבין הוא ר' אבון א', וכתו של רבי אבין ב' נודע יותר — כפי מה שיוצא מהירושלמי ומדבבלי — במה ששנה מאמרים אשר נאמרו מפי אחרים וחבאים לבית המדרש בא"י ולבבל (גם נקרא לרוב ר' אבין). — ועיי' ערך רבי בון.

רבי אבונא שבעית ס"ב ל"ג ע"ד רבי יוסי אמר רבי אבונא בעי מה בין המזהם לעושה לה בית וכו'. ר' יונה אמר ר' אבונא בעי מה בין קשין ומה בין עשר. — כלאים ס"ט ל"ב ע"א אמר ר' דיקן יהיכו לר' אבונא ביעתא בטמא דאית בה כלאים והוא לא מקבל. — נדרים ס"ה הל' א' רבי אבונא אמר ר' ירמיה בעי אהן יוסטא מכין די מרחק וכו'.

רבי אבונ' בר סחורא פסחים ס"י הל' ו' (ל"ז ע"ד) התיב רבי אבונ' בר סחורא לא כבר הוכרז על הבוס.

אב"י מכות כ"ה ס"ב ל"ב ע"א אמר אב"י תלמיד חכם צריך לפרסם את עצמו ה"ך בר נש דחכם חדא מיכלא ואויל לאתר ואינן מייקין ליה כו' הוא חכם תרין מיכלא צריך לומר לון חדא מיכלא אנא חכים ע"כ. והנראה שזה אב"י הוא אמרן דא"י ולא אב"י תלמידו דרבה וחבירו דרבא, שאב"י לא עלה לא"י והלשון המאמר מורה שנאמר בא"י. ועיי' בבלי מנהרין סד ע"ב שאל אב"י את ר' ירמי' האי קרא במערבא במאי אוקיטתא, זה ג"כ ראייה שלא עלה לא"י. וכן ירושלמי תרומות ריש פ"ז בתוכות ס"ג הל' א' (כ"ז ע"ב) רבי אמי בבלייז בשם רבנן דתמן טעמא דרבי שמעון בן לקיש רשע רשע וכו' והוא מימרא ראביי בבלי בתוכות ל"ה ע"א. והר"ף סוף עידובין מביא הירושלמי דס"ב ביצה רבי ירמיה שרי מקיש על חרעא בשבתא אמר ליה אב"י מאן שרי לך ע"כ. אבל בירושלמי שלמנינו הגי' ביצה ס"ה הל' ב' (ס"ג ע"א) אמר ליה אבא מאן שרי לך ע"ש, וכבר דיברנו מזה בס"ג.

רב אב"י מכות ס"ב הל' ח' (כ"ג ע"א) רבי חונא בשם רב אב"י מתניתא אמרה כן וכו' ונראה ש"ס תצל רבי אבונא.

אב"י נדרים ס"ג הל' ג' (ל"ז ע"ב) שבועות ס"ג הל' ח' אב"י אחי דחיסה אמר שמשיית בנדרים שמשיית בשבועות בעי חיסה מיבדקניה וכו'. ועיי' בבלי שבועות כ"ח ושם המוני' בשינוי. ואב"י זה הוא בבלי תלמידו של רבה עיי' בבלי שם.

אב"י בר טוביה נזיר ריש פ"ט חדא גייה אחת לנבי ר' אבחו אמר לאב"י בר טובי סוק וסתח לה בגולד.

ר' אבין בריה דר' תנחום בר טייטון ביכורים ס"ב הל' א' רבי אבין ביה דרבי תנחום בר טייטון שמע לה מן הכא ישי שנותינו בהם שבועים שנה

ר אבין בריה דר' תנחום בר טריסון — רב אדא בר אחא

גא מן עשרים שנה שאין ביד של מעלן עונשין וכדחתין נמצאת אומר המת לחמישים מת בהיתר.

רבי אבינא בדור השלישי. פסחים ס"ה הל' ה' (ל"ב ע"ג) דלמה רבי זעורא ורבי יעקב בר אחא ורבי אבינא הוו יחיבין אמר רבי אבינא מפני דרמאין. — נדרים ס"ד הל' א' רבי אבינא אמר רבי ירמיה בעי אילין קומי דיין דאית עליהן אסר מישאל לון. ונראה שזה רבי אבינא אינו רבי אבינא דפסחים דיתבי עם ר' זעורא דכו דרבי ירמיה. — סאה ס"ג י"ז ע"ד רבי בינא בשם רבי ירמיה שירי טלטלין לא עשה כלום, ונראה שצ"ל ר' אבינא, והוא רבי אבינא דנדרים.

רבי אביתר ברכות י"ג ע"א רבי (ברפוס אמשטירלדס אינו, וכן הגהות) אמר רבי אביתר ולא עוד אלא שנתן תהרב מעל צוארו של משה על צוארו של קוסנתריו. ועיי' בבלי גיטין י' ע"ב שהיה בימי רב יהודה. אבלט שבת ס"ג הל' ד' (ו' ע"א) ביצה ס"ב הל' ה' אבלט שאל ללוי. חכם מחנמי א"ה. עיי' ערך טלין ערך אבלט.

רבי אדא (אידי) דקיסרין בדור השלישי. עיי' ערך רבי יוחנן. ברכות סוף ס"ד בשם רבי יוחנן והוא (דיחיד יוצא בתפילת שיצ) שהיה שם מראש התפילה. ובבלי מ"ק ב' ע"ב איתא תנא דבי אדא דמן קסרי קמיה דרבי יוחנן. מ"ק ס"ג ס"ב סוף ע"ג רבי אידי דקיסרין בשם רבי יוחנן באת לו שמועה קרובה בשבת קורע למחר ומתאבל.

אדא בדור הראשון. עיי' ערך רבי יוחנן. תרומות ס"י ס"ז ע"ב רב שמואל בר נחמן בשם רבי יוחנן העיד אדא תבדינו לפנינו בששים ואמר מי שיביא לו יותר מששים מכשר אנו ועיי' הסוגיא.

אדא שמישא שבת ס"ב ר' ערד אדא שמישא שאל לרבי אמי בגין דאנא צנע פתילתא מן חולא, ופירושו לפי ענינו שהיה משמש חולים. אדא ברבי סאה ס"ז סוף הל' א' אדא ברבי אמר קומי ריש לקיש כן הגי' בס' הראב"ד למס' עדיות ס"ד ס"ג ועיי' ערך ברבי. ובירושלמי שלפנינו הגי' משובשת.

רב אדא בר אהבה פסחים ס"ט הל' א' היה הציבור חציים זכים וחצין טמאין רב אדא בר אהבה אמר זבין נעשין אצל טמאין כטמאין אצל טהורין. ורב חונה חולק שם ואמר אין תשלומין לפסח הבא בטומאה, ובבבלי שם ס' ע"א איתא ג"כ הק' פלוטא דרב הונא ורב אדא בר אהבה ובגין יותר נכונה. — שבועות ס"ז הל' ב' (ל"ז סוף ע"ד) מנה לי בידך אמר לו הן אל תתנו לי אלא בפני פלוני ופלוני וכו' רבי נא רבי המנונא דב אדא בר אהבה בשם רב מעשה נא לפני רבי ואמר יבואו פלוני ופלוני. ועיי' ערך הבא.

רב אדא בר (אדוא) אחוה אמר משמיה דרב שבת סוף ס"ד וסוף שקלים. וכמס' תענית סוף ס"ג הל' י"ג (ס"ז ע"א) מספר השנים שהיה מלוטר בנסים ושם נקרא רב אדא בר אחוה (בשני ווי"ן), והונא ג"כ בבלי תענית ד' ע"ב ע"ש ונקרא רבי אדא בר אהבה, וזה מראה כבודו שרבי אדא בר אחוה הוא

ר' אדא בר אבהו בחילוף הוא כוזב וכו', וכדרך הירושלמי עיי' לעיל ריש פ"ב. ועיי' שבת פ"א ג' ע"א אמר ליה רבי אדא בר אבהו אמר בשמו, ובסוף פ"ד שם אמר ליה רבי אדא בר אבהו אמר בשמו. — דע דבבבלי שם איתא שאלו תלמידיו לרבי אדא בר אבהו במה הארכת ימים, ובירושלמי תענית שם שלחו חכמים ואמרו לו מה מעשים טובים יש בידך ועוד יש שינויים בן הבבלי והירושלמי ע"ש. ובבבלי איתא דתנא כהני רב ושמואל, מזה נראה שהיה בכלאי. ועיי' תו' שם שהיו ב' רבי אדא בר אבהו ואין להאריך.

רב אדא בר בימי (אבימי) כדור הרביעי. ברכות פ"ט י"ד ריש ע"א רבי חזקיה ורבי נחום ורבי אדא ורבי בימי (צ"ל ורבי אדא בר בימי כאשר מוכח בסוגי שם) הוון יתבין אמר רבי תנחום לרב אדא בר אבימי לא מסתברא למיכה נאמר אמר ליה הין. ורבי זעירא היה רבו ע"ש. — ובמס' תענית פ"א הל' ג' (פ"ד ע"ב) איתא רבי חזקיה ורבי נחום ור' אדא בר איכומא וכן איתא עוד שם פעם אחת ונראה שהוא מ"ס וצ"ל בר אבימי.

אדא בר גרשון תרומות פ"י מ"ז ע"ב רבי זעירא אדא בר גרשון רבי וידי רבי לוי בר שלמא זקן אחד בשם רבי ששים ואחת אסורות ששים וששים מתורות, ובחולין צ"ה ע"א איתא אמר רבי שמן בר אבא אמר ר' אדי בר אדי וכו'.

רבי אדא, אדי, בר שמעון. ברכות כ"ב ר' עיד מנילה פ"א הל' א' (ע"א ע"ג) רבי אדא בר שמעון בשם ר' יוחנן לא יעמוד אדם ויתפלל וצריך לנקבו. וברכות שם איתא רבי אדי בשם רבי שמעון בשם רבי יוחנן מן רבד כשר מלמטין וכו' והוא מ"ס וצ"ל רבי אדי בר שמעון בשם וכו'.

רבי אורי ברכות ריש פ"ב רבי חונה רבי אורי רבי יוסף רבי יהודה בשם שמואל צריך לקבל עליו מלכות ששים מעושר.

רבי אושעיה בר אבא נישין פ"ד הל' ב' (מ"ה ע"ג) רבי אושעיה בר אבא אמר לרבי יודן נשייא באגדה רסבך טאן דייק לך. והר"ב יודן נשייא הוא ר' יהודה בן בנו של רבינו הקדוש ע"ש בסוגי. ונראה שצ"ל רבי אושעיה בר חמא, והוא רבי אושעיה מסדר הברייתא שחי בימי רבי יהודה נשיאה. עיי' ערך ר' הושעיה א'. ר' חמא. ר' יהודה נשיאה א'.

ר' אחא רובא ברכות פ"ב ה' ע"א רבי לוי רבי יסה בשם רבי אחא רובא נחמלל ומצא עצמו בשומע תפילה חזקה כו'. ונראה שהיה כדור הראשון. עיי' ערך רבי יוסי. ולא נמצאו לו הרבה מאמרים, ואפשר שנקרא רובא להבדילו מן סתם רבי אחא עיי' בערך אחי זה. ורובא פירושו חזק (הקדמון) ובמו רבי חייא רובא. ועיי' מה שכתב בענין רובא הרב רש"ל ר"ס ז'ל ס"ס חמד חז'. ולפעמים נאמר סתם רבי אחא והענין מורה שהוא רבי אחא רובא.

רבי אחא כדור הרביעי והיה מלמד. סנהדרין פ"א הל' ב' (י"ח סוף ע"ג) רבי ירמיה בעא קושי רבי זעירא ולדו לאו מיהודה הוא אמר ליה אין וממני מה אין מעברין בה אמר ליה שהן נסי רוח ומעושי תורה המך אמר

וחמא רבי אחא ורבי יודה בן מוי אמר ליה אימא עבדתני מבזה רבנן. — שבת סיד הל' ד' (יד ע"ד) רבי יונה היה ליה צטרמויין אייתן ליה מן זכרותא דדורי ושתה רבי אחא אייתן ליה ולא שתה. — תענית ס"ב הל' א' ואתייא כ"י דמר ר' שמואל בר ינא בשם ר' אחא ה' דברים היה המקדש האחרון חסר מן הראשון ואלו תן אש וארון ואורים ותוסים ושמן המשחה ורח הקדוש על שם ואיצה בו ואכבדה ואכבד בתיב חסר ה"א. והובא נ"כ מכות סוף ס"ב הוריות ס"ג מ"ז ע"ג ובבלי יומא כ"א ע"ב. ועיי' ערך רבי שמואל בר ינא. — תרומות ס"ב מ"א ע"ד ר' יונה ור' יוסי תרין אסרין דרך התפסח לצטוק וכו' אמר לון רבי אחא בן רבי אילא רבנן הוי בה. — ברכות ס"א כ' סוף ע"ב ד' יוסי ור' אחא הוו יתבין וכו' אמר ר' יוסי לר' אחא וכו' ועיש שהיא ר' יוסי השני. — עירובין ס"א י"ט ע"ב איהא רבי אחא בשם רבנא, רבי אחא בשם ר' שמעון בן לקיש, רבי אחא בשם ר' חסדי. — ושם תני ד' שיין קמי רבי אחא קם ר' יושוע דרומיא עם תלמודי דר' אחא. ור' אחא נזכר בהרבה מקומות. ואמר בשם ר' אבהו שבת ס"ג הל' ג' (ה ע"ד).

רבי אחא בר חיננא (חגיגה) שבת סוף ס"ג רבי אחא בר חיננא ר' יסא בשם ר' יוחנן מגורא קמנה מותר לטלטלה. — וברכות ס"ב ה' ע"א איהא ר' לוי בשם ר' אחא בר חיננא מה ראו לסמוך מברך השנים לסבבין נדחי ישראל על שם ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו וסידכם תשאו לעמי ישראל. ואפשר שר' אחא בר חיננא הוא ר' אחא בר חיננא וא"כ חי ברור השני, עיי' ערך ר' לוי. ואף דר' אחא בר חיננא אמר בשם ר' יסא (א"כ) כבר כתבנו במתיחת זה הסוק שאין להקיש מזה שהיה תלמידו.

רבי אחא בר יעקב שביעית פ"ו הל' א' (ל"ז סוף ע"ב) עכו עצמה מה היא רבי אחא בר יעקב בשם רבי איסי מן תרין עובדי דרבי און ילפינן עכו יש בה ארץ ישראל ויש בה חציה לארץ וכו'. וזה רבי אחא בר יעקב נזכר הרבה פעמים בבבלי והוא בעל סלונתיה ודבא, ודבא שיכיתה לרבי נחמן דאדם גדול הוא ב"ק מ' ע"א, והה בבליא. —

רבי אחא בר יצחק ברור השלישי. שבת ס"ג הל' ד' (ר ע"א) רבי אחא בר יצחק עאל מ"סחי עם בא בר סמל. עיי' ערך בא בר סמל. ונזכר גם בנ"א. יומא ס"ד הל' ד' (מ"א ע"ד) אמר ר' אחא בר יצחק בשעה שכנה שלמה את בית המקדש צד כל מיני אילנות לחובו ובשעה שהיו אילו שבתין עושין סירות היו אילו שבנפים עושין סירות והוא רבתיב סרח תפסה ותגל וכו'.

ר' אחא בר עילה עירובין ס"א הל' א' י"ח ע"ד ר' זעירא בעי תחת הקודה אסור ומתיר את המבוי אמר ר' אחא בר עילה ולמה לא וכו'. וסן הסוגי' שם נראה שר' זעירא הנזכר מה ד' זעירא הראשון שהיו ברור השלישי. ר' אחא בר סמא, פ"ב ברור השלישי וברור היבועי. ר"ה ס"ד הל' ד' (נ"ט סוף ע"ב) אדר אחא בר סמא קמי ר' זעורה חבירא בעון קמי ר' שמואל בר נחמן וכו'. — נדרים פ"ה הל' י' מ"ב סוף ע"א רבי אחא בר סמא סליק

מישרי נדרא דר' אמי אחר בעמידה כרי לומר אין כאן נדר. — וכיבמות
ס"ה הל' ב' (ט' ע"ב) איתא אמר רבי אחי בר ססי קומי רבי זעירא, ונראה
שהוא אחר עם ר' אדא בר סמא.

רבי אחווא (אחייא) בי ר' זעירא, ברכות ס"ה הל' א' רבי אחווא
בי ר' זעירא אמר בקרית שטע היה עוסקין (אלהו ואלישע בשעה שנפטר
אלהו מאלישע). — שם קרוב לסוף ס"א (ג' ע"ד) בעון קומי רבי אחייא ברכי
זעירא האך הוה אבך נטנ. וזה ר' זעירא הוא ר' זעירא הראשון כמו שמוכיח
הענין ברכות ס"א וס"ה. ועיקר שם זה אמורא הוא אחווא והוא כמו אהבה
ועיי' ערך רבי אדא בר אהבה.

רבי אדי' ססחים ס"ט הל' א' סנהדרין ס"א י"ח ע"ד אמר רבי אדי
מפני צלמי כשדים שהיו חקוקים בששר (עשה חוקיה ססח שני ע"ש). —
סוכה ס"ב הל' ח' (ג' סוף ע"א) אמר רבי אדי נאמר בית הלל שנו אותה
עד שלא הורו להם בית שמאי. וע"ש שהיה קודם לרבי יוסי (ב'). ונזכר
גם במ"א.

רבי אייבו בר נגרי ברוך הריבועי. סוכה ס"ב הל' ח' (ג' ע"א) רבי
יודה בר סימי ור' אייבו בר נגרי הוון יחיבין אבדין תנינן אחר שהורו מי הודה
למי וכו' תסקין ושמעון רבי חזקיה וכו', ועיי' ערך ר' חזקיה. — שקלים סוף
ס"ד רבי אייבו בר נגרי אמר קומי רבי אילא עיי' ערך ר' הילא. ובבבלי ר"ה
ב"א ע"א איתא רבי אייבו בר נגרי ור' חייא בר אבא איקלעו לההוא אתרא
וכו' שטע ר' יוחנן ואקסד ופי' רשי' תלמידו דר' יוחנן היו ושטעו מסיו ע"כ.
א"כ היה ר' אייבו בר נגרי כבר בימי ר' יוחנן וצ"ע. ואפשר שר' אייבו בר
נגרי הוא מיס' דעכ"פ לא היה לו להשי' להקדימו לר' חייא בר אבא (עיי'
ערבו), והנה למי רשי' גי' אחרת (המסופרים שבישו גם בריש' וכתבו רבי
אייבו). ועיי' שאלות סוף ס' בא ושם גי' אחרת, ולתא כלל דר' אייבו בר
נגרי ור' חייא בר אבא אתון לקטיה דר' יוחנן.

אילוסוסה תרומות ס"א ט' ע"ג אילוסוסה יהב לרבי שמעון בר אבא
מעשר אמר ליה מתוקן הוא אתא שאל לרבי יוחנן אמר ליה אילוסוסה אחינו
נאמן הוא.

רבי אימי, אימא, אמי א'. תלמידו של רבי הושעיה ור' יוחנן. שבת
ס"ג סוף הל' א' אמר רבי אמי ומנין מנין יחיבת קומי רבי הושעיה. שביעית
ס"ה ל"ה ע"ד רבי אימי בעא קומי רבי יוחנן מתנתא עד שלא נזר על
הסמחין וכו' סבר רבי אימי אמר איסור סמחין תורה. — גיטין ס"ב הל' ו' ס"ד
ריש ע"ג אתא עובדא קומי רבי אימי בעבד שהביא את הגם כשר. ועיי' בבבלי
גיטין כ"ג בעי מיניה מרבי אמי עבד מהו שיעשה שליח לקבל גט אשה מיד
בעלה וע"ש שטבשד, הי' לך דרבי אימי דירושלמי הוא רבי אמי דבבלי,
וגם בירושלמי נקרא בקצת מקומות רבי אמי, אבל בבבלי לא נקרא רבי
אימי. — רבי אמי היה תבז' של ר' חייא (ר' חייא בר אבא עיי' ערכו) ור'
יוסי (אמי עיי' ערך ר' יוסי). יבמות ס"ד הל' י"א (ו' סוף ע"א) אמר רבי חנינה
בריה דר' אבהו אבא היה ליה עובדא ושלא שאל לר' חייא ולר' יוסי ולרבי

אמי. מגילה ס"ג הל' ב' (ער ע"א) רבי חייה ר' יס' ר' אימ' דנן לתמר אזלת וקרבת עליהן לאנטיסמוס דקיסרין שלחן וכתבין לרבי אבהו. — והיה ג"כ חברו של ר' יצחק (עיי' ערכו). כלאים ס"ג הל' א' ר' יצחק ור' אימ' הוון יתבין סקשיי תנינן היה לו גובל גבוה ספס וכו'. שביעית ס"ו הל' ב' ל"ו ע"ד מהו להשכיר בהמתו שם רבי ל"ו צנכריא שאל ל"ו יצחק ול"ו אימ' ואסרין. — והלך לסעמים לחמטא דגדר. ע"ז ס"ב מ"ב ע"א רבי אמי סלק עם רבי יודן נשייא לחמטא דגדר והתיר חלוט שלהן. וכן עירובין ס"ו כ"ג ע"ג ר' חייה ר' יסא רבי אמיא סלקן לחמטא דגדר שאלון ל"ו חמא בר יוסף. וישראל שמעין רבי יוחנן וסר יסא עשיתם (הרי לך דרכי אמיא הוא ר' אימ' תלמידו של רבי יוחנן). — ואמר בשם ריש לקיש מעשרות ס"א מ"ח ע"ד ור' יוסי (אמי) חולק שם וסזה נראה שדוא ר' אמי.

ר' אימ' היה כהן ומפורסם בסי חכמי בבלי וא"י. בבלי גיטין ג"ס ע"ב ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דא"י. ירושלמי יבמות ס"ז הל' ר' (ס"ו ע"א) רבי שמואל בר ר' יצחק בעי הנע עצמן שהוא ארס מסויים כגון אמי. — ר' אימ' הלך עם ר' שמואל אצל זנביה מלכתא להציל זעיר בר חננא (עיי' ערכו) שנחמס, והצליח ר' אימ' בשליחתו תרומות סוף פ"ה. וכימי ר' אבהו היה בצרה ע"י תמר שהלשינה עליו אצל המושל דקיסרין ושולח לרבי אבהו להשתרל בעדו וכמו שזכרנו לעיל. וסזה נראה שהארץ ימיס, ומסתמא כבר היה לאיש בעת אשר הלך אצל זנביה, חנביה היא צענאביא הידועה אשר משלה בפלטרין (תרמוד) בשנת ליב ול"ג לאלף החמישי. וכבר כתבנו לעיל ערך ר' אבהו שר' אבהו היה גדול בעת אשר הוקמה האמנה החדשה ע"י קנסנטינוס ע"ב לאלף החמישי. — גם שימש ר' הושעיה רבו של ר' יוחנן וכמו שזכרנו לעיל וחי עזה בימי ר' אבהו.

ר' אימ', ר' אמי, הוא מגדולי חכמי הירושלמי והבבלי ושמו נזכר לרוב בשני התלמודים. ובבלי סנהדרין י"ז ע"ב איתא דייגי דא"י ר' אמי ור' אסי. — ושם ברכות ח' ע"ב ר' אמי ור' אסי אע"ג דהוו לחו תליסר כי כנשתא כטבריא לא הוו מצלי אלא בני עמודי דהוו גרסי ע"ב ושמענו מה שר' אמי היה בטבריא. וכבר כתבנו בפ"א שמימי ר' יוחנן ואילך היתה טבריא עיקר ועד החכמים.

ר' אימ' ב' בדרו השלישי וברור הרביעי. נדרים ס"י הל' י' (מ"ב סוף ע"א) ר' אחא בר ספא סליק מישרא נדאא דר' אימ' וכו' עיי' לעיל ערך רבי אחא בר ספא. שביעית ס"ו הל' ג' (ל"ז ע"ד) ר' יוסי בשם ר' יוחנן בצל שעקרן ושתלו וכו' ר' לא ר' אימ' תריהון אמרי אמר. ועיי' ערך ר' הילא. — ועיי' יבמות ס"ז הל' ה' (ס"ו ע"א) שר' אימ' עשה מעשה והוה ר' זעירא מקלם ליה דו מיקם מילתא על בראא ע"ב, וזה אינו ר' אימ' הקרמן שהיה קשיש ודבה ט"ו זעירא. ובריה ס"ג הל' א' איתא ר' יעקב בר' אחא ר' אימ' בשם ר' יהודה בר סוי קידשוהו ואחי' נמצאו העדים וזממן הרי זה מקדוש. ורבי

יורה בן פז היה בדור הרביעי, עיי' ערבו וא"ב זה רבי אימי הוא רבי אימי ב'.

ר' אימי בר חנינא מגילה פ"א הל' י"א (ע"א ע"ג) ר' זעורה בשם ר' אימי בר חנינא נכתב ספרים בן כתב תפילין ומוזות. ומשטע מתוך הסוגי שם שזה ר' זעורה (זעירא) הוא ר' זעירא א'.

ר' אימי אבוי דר' אבדומא דציפורין ביצה פ"א הל' ט' (ס' ע"ד) רבי יצחק בי ר' לעזר בשם ר' אימי אבוי דר' אבדומא דציפורי טה פליגין ליתן לצלי הא לקדיה מותר. ורבי יצחק בי רבי אלעזר היה בדור החמישי. עיי' ערבו.

אימי אבוי דשמואל בר אימי יבמות פ"י סוף ע"א בשם ר' יהודה הלכה טרבי שמעון. ועיי' ערך ר' שמואל בר אימי.

אלכסא, ליכסא כתובות פ"ט הל' י' (ל"ג ע"ב) כהנא אלכסא אמר לו ר' מנא אנן עברין מכות סניא מינכן וכו' ובשבעות פ"ז הל' ט' (ל"ח ע"ג) ליכסא אמר קומי ר' מנא אנן עברין מכות סניא מינכן ועוד יש שינויים אחרים במס' שבעות. ועיי' בספר ערך מילין שדוכות שזה אלכסא הוא היה שופט נסרי. ומצינו ג"כ אמורא כתובות פ"ה הל' א' (כ"ט סוף ע"א) רבי אלכסא.

רבי אלכסנדרו מן האמוראים הוטר קדמונים. ר"ה פ"ד הל' ח' (נ"ט ע"ג) ר' יהושע בן לוי בשם ר' אלכסנדרו שמע לה (דחוקקין בתפילת מוסף) מן היא שמעה ר' צדק זה קרית שמע הקשיבה רינתי זו רינן תורה האזנה תפילתי זו תפלה בלא שפתי מרטה זו מוסף מה כתיב בתריה מלפניך משפטי יצא. מכות פ"ב ד' ע"ד א"ד אלכסנדרו שמוך רגלך כאשר תלך אל בית האלהים שמוך עצמך מן המיסים וכו'.

רבי אלכסנדרא דצדוקא דמאי פ"ב ב"ב ריש ע"ג רבי זעירא שלח שאל לרבי אלכסנדרא דצדוקא אילין ניקלוסיא דהכא מה אתון מיערין וכו' ע"ש. וצדוקא הוא שם מקום בגליל ומצינו ג"כ ר' שובתי דצדוקי עיי' ערבו. ר' אלעזר עיי' ערך ר' לעזר.

רבי אלעזר בן אנטיגנוס. עיי' ערך ר' אלעזר בי ר' ינאי.

ר' אלעזר בר אבינא מכות פ"א ג' סוף ע"ג וכפיו פרושות השמים. . .

א"ד אלעזר בר אבינא מבנים הללו שלא נמשו כנגדן בית המקדש כלום. רבי אלעזר, לעזר, ב"ר ינאי מכות פ"ה ט' סוף ע"ב רבי אלעזר בן אנטיגנוס בשם רבי אלעזר בי ר' ינאי זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה עד שיכביל. ועיי' בבלי חולין נ"ה ע"ב ר' אלעזר בן אנטיגנוס משום רבי אלעזר כרבי ינאי אמר מקום טיבורו בעי רבי ינאי בר ישמעאל וכו' נישל מקום טיבורו וכו', זה מוכיח שר' אלעזר כרבי ינאי הוא בנו של ר' ינאי הראשון (עיי' ערך ר' ינאי א' תערך ר' ינאי בי ר' ישמעאל) והיה בדור השני. ועיי' ירושלמי נישבן פ"ג הל' ח' (פ"ה ע"א) ר' אלעזר בן אנטיגנוס בשם ר' לעזר בן ינאי זאת אומרת שאין לך טקולקל מעת לעת אלא יום האחרון בלבד, ור' יוחנן חולק שם עליו. — ועיי' רבי לעזר בן אנטיגנוס בשם ר' לעזר בי ר' ינאי מעשרות פ"ד הל' ב' (נ"א ע"ב), ביט פ"ז הל' ד' (י"א סוף ע"ב).

רבי אמי בבליא, בבלייה (ואך למעט דבי אמי) ברור הרביעי.
שמו מורה עליו שהיה מבבל ואמר הריה פסטים בשם „רבנן דחמין“. עיי
הרומות פ"ז ריש הל' א' ססחים פ"ד הל' ג' (ל' ע"ד) כתובות ריש פ"ג ובבבא.
והך דהרומות וכתובות הוא מיטרא דאביי עיי' ערך אביי. ואמר ג"כ בשם
עצמו ביצה פ"ד הל' ב' (ושם הגי' אמי), גישין פ"ב הל' א', ב"ב פ"ט הל'
א' ובבבא. וברכות פ"ג ו' ע"ד איתא אמר רבי אמי אמר רבי שמאי תיפטר
במישרה של כוכסין אמר ליה ר' מנא אם במישרה של כוכסין וכו' ורבי
שמאי חי ברור החמישי וכן רבי מנא, איב זה ר' אמי הוא רבי אמי בבליא
ולא רבי אמי (אמי) תלמידו של רבי יוחנן עיי' ערך רבי אמי א'. אך
בראש ברכות פ"ג ס' פ"ז הגי' אמר ר' שמלאי ולא נזכר שם ר' אמי. —
ובבבא גישין פ"ב הל' א' איתא דר' יונה היה חמוץ של ר' אמי. זה ר' אמי
הוא ג"כ ר' אמי שלמינו דר' יונה חי ברור הרביעי, וחזר גם במקום זה תי'
בבליא (אם לא נאמר שזה ר' אמי הוא ר' אמי ב' עיי' ערבן).

והנה בבבא שבועות פ"ז ע"א איתא להדיק חזיה אמר רבי אמי רבותינו
שכבל אמרו חזיה שבועה למחוייב לה אמר דב ספא רבותינו שכבבל רב
ושמאל רבותינו שבא"י ר' אבא וכו' רבותינו שבא"י ר' אבא דההוא גבא
דחמף נסבא מחבריה אתא לקמיה דר' אמי יתיב ר' אבא קמיה וכו' והת'
נדהקו שם הרבה במאי דאמר ר' אמי רבותינו שבא"י על ר' אבא דרבי אבא
יתיב קמיה דר' אמי ע"ש. ולפי מה שמבואר בזה הערך אין ספק שרבי אמי
אשר אמר על ר' אבא רבותינו שבא"י הוא ר' אמי בבליא ור' אמי אשר
ישב ר' אבא לפניו הוא ר' אמי תלמידו של ר' יוחנן, ור' אבא אשר ישב
לפניו ר' אמי הוא ר' בא א' (עיי' ערבן) והוא היה בימי ר' אמי.

אמי בר יחזקאל עירובין פ"ה ב"ב ע"ג ר' בא אמי בר יחזקאל בשם
רב עיר שהוא בנויה על שפת הנחל וכו' והוא דמי בר יחזקאל דבבבא.

ר' אנייני (אנייני, אנייניא) בן סוסי (בר סוסי) ברור השני או
ברור השלישי. יומא פ"ג הל' ה' (ט' ע"ג) ויהם לו חמין רבי יהושע בר אבין
(צ"ל אבין או אבון) ר' סימון בשם ר' אנייני בן סוסי טעם דהדין תנייא שלא
היו אוט' דאניו בון גדול מוכל במים שאובין ביום הכפורים. — שם הל' ז'
(ט' סוף ע"ד) ר' אנייני בר סוסי סלק גבי רבי תנינה לציפורין אמר איתא
ואנא מסר יתיה (שם המעשה) לך ע"ש. — ברכות פ"ז י"א ע"ב אמר רבי
נאם כמה זימנן אכלית עם תחליא אבא ועם אנייניא בר סוסי חביבי וכו'.
ובבבא פציא הגי' ר' חנינא בר סוסי וטראה שהוא תיקון מידי אחרת (עיי' סוף
פ"ג). — ובבבא מ"ש פ"ד נ"ה ע"א דבי אנייניא בר סוסי סליק גבי רבי יונה
אמר ליה אחרוק לך כהדא סילעא וע"ש שנראה שהיה קצין מ"ר יונה ואינו
רבי אנייניא דערך זה שהרי רבי יונה חי ברור הרביעי, אם לא נאמר שר'
תנינה דיומא פ"ג הל' ז' הוא רבי תנינה חברו של ר' מנא ב' הגע'. ועיי'
ערך ר' נאם.

אמי, אבא, איסא, איסי עיי' ערך ר' יוסי א'.

אריסטון יבמות סוף פט"ז חד אריסטון כע קמי דבי מנא לית הדא סליג על רבי שמעון בן לקיש וכו' ע"ש. והנה הל' חד אריסטון מורה שם אריסטון אינו שם פרטי, וגם הרי שהוא שם מקום אינו עולה כלל, אבל הוא ל' יונית (ἀριστος) ופירושו אדם חשוכ. וכבר דברנו על זה במ"ח שנה מ"ז ונזכיר פה בקיצור מה שכתבנו שם. מצינו בספר חזק שהעאראיאנט שבא לפני הקיסרים ארקאדיוס והאטאירוס ריב חשובי היהודים על שאות אנשים דנו דין ומשפט אף שלהם לכדם יאות להרוץ דין ומשפט. והקיסרים השיבו בשנת קמ"ב שלא ידן איש בלתי החשובים והאלה והם דנין ברשות הגיטא^{*)}. וכבר נתנו אנשי חקרי לב לעמוד על טיב „האנשים החשובים“ האלה ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם, גם תמרו שלא נמצא מזה כלל בתלמוד. אבל באמת נמצא בירושלמי במאמר הגזר וזכרן „החשובים“, באמרו חד אריסטון. והנראה שהאריסטונים הוקמו ע"י יוליאנוס הקיסר אשר היה מוב היהודים וחי בימי רבי מנא או קצת קודם לו. ויוליאנוס חלק כזה כבוד ליהודים והקים להם אריסטונים דוגמת האפאטריציער ברומי, ואלה האריסטונים אשר מהם היו לומדי תורה וכמו שמורה המאמר הגזר נטלו רשות מהגיטא לדון, אבל הרעו כמשך הימים ואמרו שלהם לכר הרשות לדון ולא לחכמים אחרים, ודרעו עוד יותר שהגיטא ריבם לפני הקיסרים הגזרים ושמו אותם סלילים. וע"י ערך דבי יהודה נשיאה א', וערך יוסי טעוני.

אשי שבת סא ב' סוף ע"ג דבי סדא בשם אשי קנה נעון ברשות הרבים נבזה עשרה טמאים המשתמש מחוכו לרשות חרבים ומיטות הרבים לחוכו חיבי. ונראה שזה אשי הוא אביו של רבי חייה תלמידו של רב הגזר לרוב בשם רבי חייה בר אשי.

רבי אשיאן, אשיין תרומות סוף סא דבי אשיאן בשם רבי יונה מתניתא אמרה אין לוקן על טיבולו דבר תורה וכו'. — וימא סיה הל' ז' (פ"ה ע"ב) דבי אשיין רבי יונה וכו' מורה רבי שאן זם הכיסודים מכבד אלא בחשוכה. וע"י ערך רבי שיין.

אשיאן נגרא ע"ז ס"ג הל' א' אשיאן נגרא בשם רבי יוחנן איקוניות למה הן אסורות מפני שמקטירין לסניה בשעה שהן עולות.

*) Cod. Theodosian. L. 16 Tit. 8. §. 8. Imper. Theodosius, Arcadius et Honorius: Judaeorum quaedam auctoritate iudicium recipi in sectam suam reclamantibus legis suae primatibus asservant, quos ipsi iudicio suo ac voluntate projiciunt. Quam omnino submoveri jubemus injuriam, nec eorum in ea superstitione sedulus coetus aut per vim iudicium aut rescripti subreptione, invitus primatibus suis, quos virorum clarissimorum et illustrium patriarcharum arbitrio manifestum est habere de religione sententiam, opem reconciliationis mereantur. Dat. XV. Kal. Maji etc. (392).

רבי אשיאן בר יקום יבמות פ"א הל' ט' (ר"ב ע"א) רבי אשיאן בר יקום הוה ליה עובדא שאל לרבי יסא אמר ליה לית צריך אמר ליה והתנינן אמר רבי חי'א אונגין ומיטמאין על הספק.

אשיאן בר נדבבה מגילה פ"א הל' י"א (ע"א ע"ג) רבי זעורה בשם אשיאן בר נדבבה נוקב נקב באמצע ב"ת אם היה הגויל מקיפו סבל צד כשר ואם לאו פסול. והענין שם טורה שזה רבי זעורה (זעירא) הוא רבי זעירא הראשון.

אות ב"ת.

רבי בא, ווא, אבא א' בדור השלישי. גיטין פ"ב הל' ו' (ס"ד ריש ע"ג) אתא עובדא קוטי רבי אימי בעבד שהביא את הגט כשר אמר ליה ר' אבא והתני רבי חי'ה עבד שהביא את הגט פסול אמר רבי אסי אילולא ד' בא כבר היינו להתיר את אשת איש. וע"י ערך רבי אימי א'. ומצינו במקומות הרבה ר' בא בשם רב, בשם שמואל, זה ר' בא נראה שהוא ר' בא דזה הערך. וידד לכבל ולמד שם אצל רב ושמואל כי שמואל לא עלה מימיו לא"י. — ונראה שר' בא חזר מבבל לא"י. זה שמצינו ר' בא בשם רבנן דתמן. שביעית פ"י ל"ט סוף ע"ג רבי בא בשם רבנן דתמן שלשה ידגו ומת אחד מהם חותמי בשנים ואמר אף על פי שחתמו בשנים רגנו בשלשה. וע"י בבלי כתובות כ"ב ע"א א"ר זורא הא מילתא מרבי אבא שמי' לי ואי לאו רבי אבא דטן עכו שכתתה נ' שישבו לקיים את השטר ומת אחד מהן צריכין למיכתב כמותב תלתא הוינא וחד ליתווי ע"ש, הרי לך שזה רבי בא דאמר בשם רבנן דתמן שלשה ידגו ומת אחד מהם וכו' הוא רבי בא א', דרבי בא ב' היה זוסר מרבי זורא. ע"י ערך הבא. — נרדום פ"ה הל' א' רבי בא בשם רבנן דתמן והוא שאמר יום סתם וכו' ע"ש. — ונרדום פ"ג הל' ב' (ל"ח ע"א) איתא רבי שמעון בן לקיש בעא קוטי רבי בא רבי עקיבה לחוסף על דרבי בית הלל וכו' ונראה שיש כאן ט"ס ודשכיל הוה קשיש מוכי מרבי בא.

רבי בא, אבא ב' בדור השלישי ובדור הרביעי. שביעית פ"ב הל' ו' (ל"ג ע"ד) אין נוטעין וכו' ערב שביעית פחות מל' יום ואם נטע וכו'. ע"קד לא עקר סידותיו מה הן רבי בא ר' לא הוון יתבין בצור אתא עובדא קומיתון הורי רבי לא ישפכו סידותיו אמר רבי בא אני לא נמנתי עמון בעלייה אמרין נצא לחוץ נלמוד נסקן לחוץ ושטעון רבי יונה רבי יצחק בר מכלאי בשם רבי לעזר אין מחרשין על הגזירה. — והוה חבירו של רבי ירמיה. שבת פ"ד הל' י"ג (י"ד ע"ג) רבי בא שאל לרבי ירמיה מה נהני דקין דקלן. פסחים פ"ה הל' ב' (ל"ב ע"א) אמר רבי יוסי אנא חמית לרבי ירמיה תפיס לרבי בא אמר ליה אמור לי מעמא דרבי יוחנן. כתובות פ"ב הל' ד' (כ"ז ע"ג) רבי בא בשם רבי ירמיה אף בעדי סימנים כן. — ורבי ירמיה נהג בו כבוד. שבת

סיד י"ד ע"ד והוה דעיניה שאלון לרבי ירמיה אמר הא רבי בא קושייתך. — ר' יונה שאל מרבי בא. כלאים מי' ה' ג' (ל"ב ע"א) א"ר יונה לר' בא ולמה לא אמר ליה מלא מסלקתה. תענית ס"ד ס"ז ע"ג אמר רבי יונה לרבי בא (ברכות ס"ד ז' ע"ג לרבי אבא) והאך יהו שבע פוטרות שמונה עשרה. וגם רבי יוסי חבירו של רבי יונה שאל לסגיו. ביצה ס"ב ה' ח' (ס"א ע"ג) אמר רבי יוסי קשייתי קומי רבי בא ואמר לא תנין וכו'. וזה רבי בא נראה שהיה בבבלי ועלה מבבל לא". עיי' חולין נ"ז כי סליק רבי אבא אשכח לרבי זידא (ועיי' בסה"ד). — ומצינו בירושלמי במקומות אין מספר שאמר רבי בא בשם רבי יהודה, ונראה שהוא רבי בא דזה הערך. ועיי' בבלי ברכות כ"ד ע"ב רבי אבא הוה קא משתמיט מניה דרבי יהודה דהוה קא בעי למיסק לארעא דישיראל, ואמר שדוא ר' אבא א'.

רבי בא חסידא נדרים ס"ח ה' א' רבי בא חסידא בשם רבי זעירא הא מטעמיתה אין בה לא משום ברכה ולא משום גזל ולא משום דמאי ולא משום הפסק תענית.

רבי בא סרוגנייה סוכה ס"ד ה' ג' (נ"ד ע"ג) דרש ר' בא סרוגנייה הושיע ה' את אהלי יהודה בראשונה הושיע כתיב. וסרוגנא הוא שם מקום, עיי' כלאים ס"ט ל"ב סוף ע"ג.

רבי בא, אבא, קרתינגייה, קרתינגאדה, קרטינגינא כלאים ס"ח ל"א ע"ב שבת ס"ז ס' ע"ד סנהדרין ס"ז כ"ד ע"ג אמר רבי בא קרתינגייה (שבת קרטינגאדה וסנהדרין קרתינגאדה) טעמא דרבי יוחנן שש' שנים תורע שדך לא בשבעית וכו'. שבתות ס"ג ה' א' רבי בא קרתינגאדה בעי מחלסה שימח ריש לקיש וכו'. וע"ש שר' לא מתרין הקישא, דכי לא היה בדור השלישי דרביעי, ואיך רבי בא קרתינגאדה חי או בדור השלישי או בדור דרביעי. — ונמצאים לו עוד מאמרים במ"א. ברכות ס"ד ח' ע"א תשע של ראש השנה מניין אמר רבי אבא קרתינגינא כנגד תשע אוניות שכתוב בפרשת חנה. — דמאי ס"ה ה' ב' (כ"ד ע"ג) אמר רבי אבא קרתינגייה מתנה ואמר המעשר הזה וכו'. וכבר זכרנו לעיל ס"א שקרתינגא היתה ע"ד בארמעינא הגדולה.

ר' בא בר אחא ברכות ס"א ג' סוף ע"ד. רבי בא בר אחא בשם ר' אם לא הוכיז ברית בארץ או שלא הוכיז בבונה ירושל' מלכות בית דוד סנהדרין אותו. ודך בשם ר' צ"ל בשם רב עיי' בבלי ברכות ס"ט ע"א רבי אבא אומר וכו' וכל שאני אומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו, וזה רבי אבא הוא רב עיי' ערוך ערך רב. — ורבי בא בר אחא יד מאי לכבל ובראיתא בירושלמי שם (קצת קדם להאמר דלעיל) רבי בא בר אחא נזית לחמן וכו'.

רבי בא בר בינא כ"ק ס"ה ה' ס' ה' ע"א רבי בא בר בינא רבי יסא בשם רבי יוחנן נותנין לו (אם עבר עליו דראשון ולא כסדו השני ולא כסדו וכו' ע"ש) שדות לברות ארזים סן הלכנו.

רבי בא בר בינה (הוא כמו אבינה) בדור תרישין. יומא פיא ה' (ל' ע"ב) אמר רבי בא בר בינה למה סמך הכתוב טית סתים למישה קרה ללמדך שבשם שאמר סיה מכפרת על ישראל כך מיתתן של צדיקים מכפרת על ישראל. — שם סיד ה' ד' (ט"א ע"ד) זבד מוסר רבי פפוסין אתהו דרבי דוסא בשם רבי בא בר בינה דומה לאש מצתת בנפרית. — שם סוף ס' ה' ביצר הוא מתורה רבי בריה בשם רבי בא בר בינה רבני המנאני וכו' (הובא לעיל נ' ע"א). — ביט פיא ה' ד' נהרא אייסייה דרבי בא בר טינא סליק לדיקלא אישכא גזולין ונסתון אול שאל לרב לא אמר ליה כלום אול חזר אמר רבי בא בר טינא וכו'. ונראה שטינא הוא בינא זה רבי בא בר טינא וזה רבי בא בר בינה דערך זה, ובגר העיר פ"ב על החילוק דבי"ת ופ"ט.

רבי בא אבדא דרבי בא מארי בריות פ"ט י"ד ע"א ר' בא אבדא דרבי בא מארי בשם רבי אבא קנה אומר בדרך שהגיעו לזמן הזה נתן לו אשר בדרך המזבז המטיב. — סאה פ"א ט"ז ע"ד רבי אבא אבדא דרבי אבא בר טרי (צ"ל אבא טרי) בשם רבי אבא טוב אחד אומר וכל חסדים לא ישוו בה וכתוב אחד אומר וכל חסדיך לא ישוו בה חסדים אילו אנשים טובים ומרגליות וכו'.

רבי בא, אבא, בר זבדא בדור השני וגדול בדורו. מנהגין פ"א ה' א' (י"ח ע"ב) רבי בא בר זבדא סתח (פי' בדרשה או בלכה) ורבי יסא ורבי אמי חתמין. — קידושין פ"ג ה' י"ד (ס"ד ע"ב) הורה רבי אבא בר זבדא במקום כל רבנן הוולד (של נבי ועבד הבא על בת ישראל) כשר. — ועיי' שביעית פ"ז ל"ז ע"ב וסנהדרין פ"ג ה' ו' (כ"א סוף ע"א) רבי בא בר זבדא רבי אבדא בשם רבי לעזר הלכה כרבי יוחנן דיתגאי אקלס רבי בא בר זבדא דמר שמועה משום ועיד מינית, ופי' המפרישים דאמי משום רבי אבדא חקשן סמנו. ואפשר שהבונה על מה דאמר בשם רבי לעזר, דהרי ראיתו סתך דסנהדרין פ"א שרבי בא בר זבדא היה גדול גם מרבי יסא (אמי) ור' אמי. — מגילה פ"א ה' ו' (ע"ב ע"ב) רבי בא בר זבדא בשם רבי חנינה ביקש רבי לעקד תשעה באב ולא הודו לו אמר לו רבי אלעזר עסק הייתי ולא איתאמרת אלא ביקש רבי לעקד תשעה באב שחל להיות בשבת ולא הגיעו לו וכו' (ועיי' בבלי שם ה' ע"ב). עוד שם רבי לעזר בשם רבי חנינה הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה אמר ליה רבי בא בר זבדא עסק הייתי ולא איתאמרת אלא וכו'. — רבי בא בר זבדא היה בן אי' וידד לבבל ולמד שם אצל רב, ומצינו בבבלי הריבה סעמים שאמר בשם רב, ובירושלמי ב"ט פ"ב ה' ד' איתא רבי בא בר זבדא אשכח חמר מכסי בהסיסה ונסתיה אול שאל לרב וכו'. — וחדר לא' והלך וגדל כאשר טראן המקומות דקידושין וסנהדרין דראש הערך. ועיי' שבת פ"א ה' ה' (נ' ע"א) וסוף ס"ד רבי בא אמר רבי ועידה לרבי בא בר זבדא חפיו רבי לרב דאת אמר שמועתא מן שמייה אמר ליה רבי אדא בר אבהו (ובסוף ס"ד ח"י רבי אדא בר אחא) ועיי' לעיל ערך רבי אדא בר אחא) אמרן משמו, מזה נראה קצת שרבי בא לא נשתתף ימים רבים בבבל.

אבל יחד נראה דהך דאמ' הוא כמו דאמאמר (ע"י ס"ב) ועיקר מדווש דיע דא שיק' הלכה נאמרה משמיה דרב כל' שטעא את מסו הלכה דאא הושיב לו שרבי אדא אמר משמו.

רבי בא בר זוטרא כדור השני ואמר תמיד בשם אחרים. שבת ס"ד הל' ד' (יד ע"ד) רבי זעירא רבי בא בר זוטרא רבי חנינא בשם רבי מעלין עצם של ראש בשבת. יבמות ס"ד הל' י"א (ו' ע"א) רבי זעירא רבי בא בר זוטרא אמר (נראה ט"ס) רבי חנינא בשם רבי חייה רבה אפי' רובו של ראשון וכו'. עוד שם רבי אבא בר זוטרא בשם שמואל כל שדוא בח"י רבה וכו'. דב"י בא היה בקי בלשונות כאשר נראה מזה דנדרים פ"י הל' י' (ס"ב ע"א) מהו להחזיר על ידי מחורטמן נישמעתה מן דא רבי בא בר זוטרא אהעביד תורנמן דב"י יוחנן בחרא איתא דלא הוות חכמה מישמע סריגטי (צ"ל סוריסמן וכן הונא ברין נדרים ח' ע"ב דה בעל מהו).

רבי בא בר חנה ע"י עוד אבא בר בר חנה.

רבי בא בר כהן כדור החמישי. דמאי ס"ב כ"ב ע"ד רבי בא בר כהן בעא קומי רבי יוסי לא כן אמר רבי חי'א בשם רבי יוחנן רבי חזביוז הלכה כרבי ואמר רבי יונה ואפילו רבי אצל רבי לעז' בי רבי שטעון ע"כ, זה רבי יוסי הוא רבי יוסי השני חברו של רבי יונה אשר חי כדור הרביעי. — וכן איתא במקומות אחרים ששאל לפני רבי יוסי. שקלים ס"ד הל' ה' (ס"ח סוף ע"א) רבי בא בר כהן בעא קומי רבי יוסי מחלפא שיטתיה דרבי חי'א בר בא חמן צריכה ליה וכו'. מגילה ס"ד הל' ד' ע"ה ע"ב רבי בא בר כהן בעא קומי רבי יוסה לית היא אמרה שעבדים נסרין בשלשה. תענית ס"ד הל' ט' (ס"ט ע"ב) רבי בא בר כהן אמר קומי רבי יוסי וכו' אמור לארס אשה בערב שבת. ועוד שם רבי בא בר כהן אמר קומי רבי יוסה ע"ש. — גם עמ' לפני ר' יונה. מ"ש ס"ב הל' ז' (כ"ג ע"ג) רבי בא בר כהן אמר קומי רבי יונה רבי איתא בשם רבי יוחנן כל שאמרו ברמאי מחללין כורא עבר וחללו מחולל.

רבי בא בר ממל כדור השלישי. יבמות ס"ב הל' ב' (י"ב ע"ד) רבי ירמיה בעא קומי רבי זעירא מהו להחליף אמר ליה שרי אפילו כך אמר ליה סוק חמי חד סב וסמך עלי' נסך ואשכח ר' בא בר ממל ושאל ליה ושאל. — סוטה ס"ג הל' א' רבי בא בר ממל ורבי שטעון (צ"ל דרבי שמואל) בר רב יצחק הוון יתיבין רבי בא בר ממל בעא קומי רבי שמואל בר רב יצחק מנחת העומר מצין ששידיה נאכלין וכו' ושם איתא עוד מן דקייטין קם רבי בא בר ממל עם רבי ירמיה וכו'. — שבת ס"ז הל' א' (ט' ע"ג) רבי בא בר ממל בעא קומי דרבי זעירא וידא חי'ב על כל אחת ואחת כמה דתימר גבי שבת לא תעשה כל מלאכה בלל וכו'. — ומצינו רבי בא בר ממל גם עם רבי אימי. ד"ה פ"א הל' א' (כ"ז ע"ג) רבי בא בר ממל בעא קומי רבי אימי כיוצ' בשמטי יבא עבר ולא הביא מהו שיעבור. — וע"י בבלי יבמות ק"ה ע"א כי ההיא דאיתא לקמיה דרבי אמי והו' יתיב רבי אבא בר ממל רקקה מקמי דתחלוצ אל רבי אמי הלוצ לה ושאל ליה תיגרי אמר ליה רבי אבא והא בעינן מידק וכו'.

ובירושלמי שם הל' ד' (י"ב ע"ד) איתא רבי בא בעא קומי רבי אימי הקדימה
רקיקה לחליצה א"ל כפי שהן על סדר ע"כ, הגה בירושלמי איתא רבי בא
ובבלי רבי אבא בר ממל ומה נראה ראייה לבעל ס' הוחסין שכתב שרבי
אבא בר ממל נקרא לפעמים רבי אבא (בא) סתם. אך כבר כתבנו ששמות
האמוראים הירושלמי נשתבשו כהרבה מקומות בבבלי, גם יש בכל זה המאמר
עצמו שינוי גדול בין הירושלמי והבבלי. — רבי בא בר ממל בעי כבר לפני
רבי הושעיה. ב"ק ס"ב הל' א' רבי הושעיה רבה ורבי יודן נשייא הוון יתיבין
עאל רבי בא בר ממל ושאל כישנשה בגבה וכו'. — ומת קודם רבי זירא.
שבעות ס"ג הל' ד' (ל"ד ע"ג) א"ר זירא כל יומי דרבי בא בר ממל לא
אשכחן תוחבה וטן דמך אישכחנן תוחבה. — והיה בן איי וטעיד ממל, זה
הוא הכונה של בר ממל כאשר בירד הרב רשיל ר"ס ז"ל. — רבי בא בר
ממל (ובבבלי רבי אבא בר ממל) נזכר הרבה פעמים בשני התלמודים. —
ונמצא לו בן רבי אסי עיי' ערך חגנא בר רבי אסי.

בבבלי. מלמד הרבה חכמים אשר עלו מבבל לא"י נראה שגם הרבה
מההמון עלו לשם ומצינו שנקבעו להם בית הכנסת מיוחד בציפורין. עיי' שבת
ס"ז ח' ע"א ציפוראי אמרין מן כנישתא דבבליא עד דרתיה דרבי חמא בר
חנינה. — מגילה ס"ד הל' ה' (ע"ה ע"ב) רבי יוסי מספר לבר עולא חזנא
דכנישתא דבבליא. — וכבר הערנו על זה לעיל ס"א.

רבי בון שקלים קרוב לסוף ס"ד רבי אבון ורבי בון בעון קומי רבי
זעורה הרי הרוכע והגריבע הרי אינן ראויין ליקרב לא כאן ולא במקום אחר
והרי הן עושין תמורה. — ברכות ס"א ו' ע"ג רבי זעירא (הוא רבי זעירא
השני וחי בדרד החמישי) בעי קומי רבי יסא לית רבי ששם בי (ס"ס ובדפוס
א"ר אינו) עם רבי בון (צ"ל בון וכאשר הוא בר' א"ר, כי לא נמצא בירושלמי
בשום מקום רבי בון) סריקה בליליא. — ובערוך ערך אב"י הובא בשם רבינו
שריא דרבינו האי שרבי בון אבון שמו ע"ש והמאמר דשקלים רבי אבון ורבי
בון מתנגד לזה, ובכל זאת אפשר הדין עם רבינו שריא ורבי האי, דעיקר
שם בון הוא אבון, והיו שני אמוראים בזמן אחד נקובים בשם רבי אבון
וקיצרו שם האחד וקראוהו בון להבדיל בין זה לזה וצ"ע. — ורבי בון נזכר
בדרכה מקומות בירושלמי (ואפשר שבאזה מקומות צ"ל רבי אבון והמפרשים
קיצרו וכתבו ר' בון).

רבי בון (אבון) בר חייה (חי"א) בדרד הדיביע תלמידו של רבי
זעירא ור' הילא. ר"ה ס"א הל' א' (נ"ז ע"ג) רבי בון בר חייה בעא קומי רבי
זעורה כתיב לא יבקש בן טוב לדע עטר ובקש מהו שיעבור. וכן בעא קומי
ר' זעורה ביצה ס"א הל' א' (ס' סוף ע"א). — דמאי ס"א כ"א ע"ד רבי בון
בר חייה בעי קומי ר' לא למה לי דמאי אפילו ודאי למה לי מעיט אפילו
רוב וכו'. יומא ס"ג הל' ה' (ס' ע"ג) רבי בון בר חייה בעא קומי ר' הילא הבא
את אמר תעשה הקדים בו מעשה וכא את אמר תעשה אחר בו מעשה.
ניטן ס"ד הל' ב' (ס"ה ע"ג) אמר רבי לא צריך שיהא מכיר לאיש בגמ

ולאשה בשוברה ר' אבון בר חייה בעי קומי רבי הגע עצמך ע"כ, ונראה דצ"ל ר' אבון בר חייה בעי קומיה (קומי' ונשמט הקו על היריד) רבי הגע עצמך. — והיה חברו של ר' ירמיה. שקלים פ"ד הל' א' (מ"ח סוף ע"ב) רבי ירמיה ורבי בון בר חייה הוון יתבין ואמרין תמן אמר ר' יוחנן ורבי וקצת נראה שהיה קדוש מרבי ירמיה עיי' מ"ק פ"א הל' ב' (פ' ע"ב) רבי ירמיה ר' בון בר חייה משום רבי נא בר טמל טמני מראית העין. אך כבר כתבנו בסתירה זה המסק שאין להקיש כלל ממאמרים כאלה על אחרות וקדימת זמן האמרים. — ומצינו שדברי עם ר' מנא אשר היה ברוד החמישי. חלה פ"ד הל' ז' (פ' ע"א) מחלסה שימתיח דרבי הושעיה תמן אמר אימת קדשים עליו ואינו נתן לכהן דבר שאינו מתוקן וכא הוא אר א"ר בון בר חייה אני אומר אותה של אור נתן לו א"ל ר' מנא לא תגי דבי הושעיה וכו'. וע"ש עוד בסוף הלכה דבי בון בר חייה ורבי מנא (אכל שם לא נזכר שדבריו שניהם יחד סא"ס). — דמאי ריש פיה איתא דבי אחא ר' בון בר חייה וכו'. חת יאות לסי' הזמן עיי' לעיל ערך ר' אחא. וחלה פ"ד ס' ע"א איתא דבי אבון בר חייה בעי כמה דאתאמרת שתי חלות כסורא ודכוותה שתי תרומות כסורא א"ר חגי חלה אן אורייה כלום וכו', וגם זה מסכים עם הזמן עיי' ערך רבי חגי.

רבי בון בר כהנא כדור השלישי וכדור הרביעי. תרומות פ"ח מ"ה ע"ג וע"ז פ"ב מ"א ע"א רבי יגי בר ישמעאל אינאיש סלקן לגביה רבי יורא ורבי הושעיה ורבי בון בר כהנא ורבי חנניה חבריהן דרבנן מבקרתיה. ועוד שם בר נחמן קם רבי אילא עם רבי בון בר כהנא וכו'. — וכדור הרביעי היה מן ההכמים המפורסמים. מ"ק סוף פ"א רבי מנא איתבר עוקא דסולמיה שאל לדבי יונה אבוי ושרא ליה אפילו בן אמר ליה סוק חמי חד סב וסמך עלוי נסק ואשבח רבי בון בר כהנא ושאל ליה ושרא ליה. — ורבי יונה אמר בשמו הדיות ס"ב הל' ח' (מ"ז ע"ד) אמר רבי יוחנן מן המקדש לא יצא ולא יחלל הא אם יצא אינו מחלל רבי אשיאן ר' יונה רבי בון בר כהנא מקשי והכתיב אלמנה וערושה וחללה זונה את אלה לא יקח הא אם לקח אינו מחלל. — נדרים פ"א הל' ג' (ל"ז ע"א) איתא רבי אבין בר כהנא אמר דר' שמעון הוא ונראה דצ"ל ר' אבון בר כהנא והוא רבי בון דערך זה.

רבי בזירדה ברכות פ"ח י"ב ע"ב רבי לוי בשם רבי בוזיה שלשים ושש שעות שימשה אותה האורה שנבראת כיום הראשון. וכו' פ' ס' ס"ב תגי ר' נזירה והוא הגבן, ששם נזירה מצוי בירושלמי, לוי בר נזירה, דבי שמעון בר נזירה, בר נזירה. אבל לא מצוי שם בוזיה.

רבי בורקי, בורקיי כדור החמישי תלמידו של ר' מנא. קדושין פ"ג הל' ב' (ס"ג ע"ד) התיב רבי בורקי קומי ר' מנא ואם אף בסימסון כן. — עיי' ס"ג הל' ז' (מ"ג ע"א) תגי דבי בורקי קומי רבי מנא מלמד שלא הניחו חכמים לא הר ולא נבעה שלא עבדו עליו. — יומא פ"ה הל' ז' (מ"ג ע"א) ר' בורקי בשם ר' יוחנן מתניתא אמרה שהשידיים מעכבין דתנין וכפר את מקדש הקדוש וכו'.

במרים בר יוסס שבת ס"ג ו' ע"א במרים בר יוסס חמא חד בר נש מוליף על גמיה אמר ליה כזה אסוד בשבת מפני שהוא מרכה את ההבל ומכבד את הקרקע.

רבי ביבי ברור השלישי. שקלים ריש ס"ח רבי ביבי היה יתיב מתני הדין עובדא אמר ליה ר' יצחק בר ביסנא עד דביעית מהדר יותר מכן מסא ובעט ביה אמר ליה ר' זיקן בנן דהוא שאיל לך את כעיס ביה וכו'. וע"ש שגראה שר' ביבי היה עני בגבסו. — תרומות ס"ח מ"ה ע"ג ר' אימי היה ליה אורחין אמר לון אילולא דאיתגלי חמרא מבשלא ידידי חמרא משקי לכן מניה אמר ליה ר' ביבי אתי ואנא שתוי וכו'. ומשמע שהיה חבירו של רבי אימי, זה ר' אימי הוא רבי אימי השני עיי' ערכו. — תענית סוף ס"ב כהדא רבי ביבי היה יתיב קומי ר' יסא בעי מילף מניה הדין עובדא וכו' זה רבי יסא הוא ר' אסי עיי' ערך רבי יוסי א'. — קידושין ס"ג הל' י"ד (ס"ד ע"ג) רבי ביבי אמר קומי ר' זעירא בשם ר' חנינה החולד (של נכרי ועבד הבא על בת ישראל) בשר. שם ס"ד ס"ז ע"א חד כהן נסב בת גרים אתא עובדא קומי רבי אבהו וכו' אל' דב ביבי לא בן אלפן ר' וכו'. — ודבי ביבי מזכר גם במקומות אחרים בירושלמי ומוזכר גם בבבלי ושם איתא דתני קמי דרב נחמן חנינה כ"ב ע"ב, וגם בעי מניה מ" נחמן ב"מ ב"ג ע"ב, וא"כ יד לבבלי. ויחזר נראה שר' ביבי דבבלי אינו רבי ביבי דירושלמי.

ובמס' גיטין ס"ה הל' ז' (מ"ז ע"ב) איתא עד, ברוך בשני ששורות היה שטר אחד ... רבי חנינה ור' כיבן תריהון אמרין כ"ש מקחו קיים וכו' ואפשר שדבי כיוון הוא רבי ביבי, וגם רבי חנינה חי בזמנו עיי' ערך רבי חנינה א'.

רבי בייתוס עידוכין ס"ו כ"ג ע"ג ר' יוסמי בי רבי סימן בשם רבי בייתוס אין בתנו שלנו לחד עמנו הא לצאת אין מוציאין אותנו ובמנוק מוציאין אותנו ע"ש. ושם משמע קצת שהיה קרוב לדורו של רבי יוחנן וריש לקיש.

רב בימי עיי' ערך ר' אדא בר בימי.

רבי ביסא גיטין ס"ד הל' ד' (מ"ז ריש ע"א) רבין דקיסרין אמרין בשם רבי ביסא אתיא דרבי שמעון בן גמליאל טרבי מאיד כמה דרבי מאיר קונם בדברים בן ר' שמעון בן גמליאל קונם בדברים ע"כ. אבל פסחים ס"ב הל' ב' (כ"ט ע"א) הגי' רבין דקיסרין בשם ר' נסא.

רבי ביסנא ברור הרביעי. פסחים ס"ד סוף הל' ג' (ל"א ע"א) רבי חממי רבי ביסנא זעין בר בא בשם רב חיה גסה כהמה דקה. — ס"ק ריש ס"א ר' ביסנא בשם רבי לא לא שנו אלא במועד הא בשביעית מותר. — מעשרות ס"ה נ"ב ע"א תני רבי שמעון בן גמליאל אמר אין מרובע מששת ימי בראשית התיב ר' ברכיה והתנינן גוסה של בדרת כגרים הקילקי מרובע אמר ר' ביסנא כל גרמא אמרה לית ליה מרובע וכו'. וגראה קצת שהשיב שם לר' ברכיה, והוא רבי ברכיה ב' עיי' ערכו וערך ר' הילא.

רבי ביריו תרומות סי' מז ע"ב ר' זעירא ארא בר נישון רבי בדיי וכו' עיי' ערך ארא בר נישון. — ססחים סוף סי' חר מן אילין דרבי בדיי הוה ליה רבין דמשה בנו אבהו דחמיא שאל לדבנן אמרין ליה אילן ניקף מן תחתיה. אבל בראיש שם סי' יד הגי' דא מן אילי דרבי דראי הוה ליה וכו' שיל לרבי בן.

רבי ביריים עיי' ערך דבי קדיום. — דע דבמקום דבי בדיי דתרומות סי' שזכרנו בערך הקדום איתא חולין צ"ח ע"א רבי בדיים.

רבי בנייה בדור הראשון. — ר' יוחנן אמר בשמו. סאה ס"א מ"ז ע"ב ר' יוחנן בשם ר' בנייה כאשר צוה ה' את משה עבדו וכו' אפילו רבנים שלא שומע מפי רבו הסכימה דעתו וכו'. ועד שם דבי יוחנן ר' בנייה. — ססחים סוף ס"ח רבי יוחנן בשם ר' בנייה ישראל ערל מוזן עליו שכן מצינו שקיבלו אבותינו במדבר הוי"ת ערלים. — נדרים דיש ס"ח ר' יוחנן בשם רבי בניה בכל השוחטין מעכבין זה על זה בתצד חוץ מן הכביסה מטני כבוד בנות ישראל. ועיי' בבלי כ"ב נ"ז ע"ב ושם נקרא ר' בנאה ע"ש. — ר' בנייה היה איש מסורסם ובית מדרשו היה נקרא על שמו גם אחרי מותו. שבת ס"ב הל' ג' (י"ב ע"ג) והדיות סוף ס"ג ע"א ר' יוחנן דרשה בבי מדרשא דרבי בנייה אפילו ממזר תלמיד חכם וכוון גדול עם הארץ ממזר תלמיד חכם קודם. כ"ט קרבן לסוף ס"ב ר' יוחנן יתיב דריש בבי מדרשא דר' בנייה. — ובספ' סנהדרין סוף ס"ג איתא רבי תישעיה בשם שמואל רבי בניי בשם שמואל וכו' הוה אינו ר' בנייה דערך זה, והוא ר' בנאי אחיה דר' חייא בר אבא הגוסר בבלי כתובות נ' ע"ב ע"ש והוא בבלי.

בנימין גנזביות ברכות ס"ב ה' ע"ב בנימין גנזביות נספק וסוד משמיה דרב מותר (לבעול לכתחילה בשבת) שמע שמואל ואיקסד עילוי וסית. ועיי' בבלי נדה ס"ה ע"ב.

רבי בנימין בר גידל בדור הרביעי. מעשרות ס"א מ"ט קרבן לסוף ע"א רבי חסדא אמר שהן מחוסרין לרזח ר' אילא בשם רבי יסא שהן מחוסרין גיחא... התיב דבי בנימין בר גידל (גידל) התנינן השמן משידד לעוק, מאן דאמר שהן מחוסרין גיחא וכו'. — יבמות ס"א הל' א' רבי בנימין בר גידל ורבי אחא הוו יתבין וע"ש פלסול ארוך ביניהם וסמא שקאי דבי בנימין בר גידל במס' מעשרות א"י חסדא וא"י הילא (עיי' ערכם) מוכח שר' אחא הגוסר פה הוא רבי אחא ב' (עיי' ערכו).

רבי בנימין בר יפת בדור השלישי תלמידו של רבי יוחנן. ברכות י' ע"א ססחים ס"ב הל' ה' רבי חייא בר ווא בשם רבי יוחנן זה כבוש אומר עליו כדא מ"י העץ דבי בנימין בר יפת בשם רבי יוחנן ירק שלוק אומר עליו שהכל נהיה בדברו וכו' אמר רבי זעירא מאן ידע משמע מן רבי יוחנן יאות לרבי (בססחים הגי' ר') חייא בר ווא אמר (צל' או וכאשר הוא בססחים) דבי בנימין בר יפת לא רבי חייא בר ווא. ועיי' כל זה בבלי ברכות ל"ח ע"ב. — סנהדרין ס"א הל' א' ר' בא ורבי בנימין בר יפת הוו דיינין קמי' רבי יוחנן ע"ש.

דבי בנימין בר לוי — דבי ברקדיה

דבי בנימין בר לוי סאה ריש פיא דבי בנימין בר לוי אמר ר' יצחק ודבי אימי הוון יתבין מקשוו אמר למה לא תנינן תרומה עמדת. — ססחים סז הל' ר' (ל'ד ע"ג) הוריות פא הל' ר' דבי אבון בשם ר' בנימין בן לוי קרייא מסייע למאן דאמר כל שכט ושכט קדו קהל נוי וקהל גרים יהיה ממך וארין לא טלד בנימין ע"כ, וזנה מטה דאמר רבי בנימין בר לוי בסט סאה דבי יצחק ור' אימי הוון יתבין ובר מוכה שר' אבון אשר אמר בשטו במס' ססחים הוא רבי אבון ב' אשר חי בדור הרביעי עיי' ערכו. וזנה נראה שרבי בנימין בר לוי היה בדור השלישי ועכ"פ אינו מאוחר לדור הרביעי. — ועיי' לו איבעיא מושכלת ססחים ס"ב סוף הל' א' חלות תורה שנעשו נותר נימד אם נעשו נותר עד שלא הגיע זמן ביעוץ את מבעין בכל דבר משחגע זמן ביעוץ את מבעין בשריפה.

בנימין בר עשתור בדור השלישי. בכורים פא סד ריש ע"א אמר דבי יוס' קיימה בנימין בר עשתור קמי דבי חייה בר בא וכו' בני שבא בעבידה על בת ישראל היא מתגיגא. — ועיי' ערך בר עשתור.

רב ברונא שבת ס"ב ר' ע"ד רב ברונא אמר חלב מסיף לחוט שטן כל שהוא ומדליק (ועיי' בבלי שבת כ"א ע"א). — שם אחא חגיגה רב ברונא בשם רב חלב מזהותך וקירבי דגים מדליקין בהן (עיי' בבלי שם). — ודבי ברונא נזכר הרבה פעמים בבבלי ונראה שלא עלה כלל לא"י.

רבי ברכיה א' בדור השני. ערלה ס"ב ריש הל' א' רבי יוחנן שאל לגמליאל זוגא נהנין אתון מסקין חלה מן דמיא אמר ליה לא כן אמר שמואל אחיה דרב ברכיה וכו'. — סנהדרין ס"י כ"ז עד עד איבן וזיה זכות אבות קיימת ר' תנחומא אמר לה בשם ר' חיה רבה בר נחמן אמר לה בשם דבי ברכיה ר' חלבו בשם ר' בא בר זבדא עד יואחו. ועיי' ערך רבי שמואל אחי דבי ברכיה.

רבי ברכיה ב' בדור החמישי. קידושין ס"ג סד ע"ד מן דקמין קם ר' מנא עם ר' ברכיה אמר ליה למה לא חתמתה וכו', וזה ר' מנא הוא ר' מנא ב' ע"ש. — ואמר רבה פעמים בשם ר' חלבו. גם אמר בשם ר' ירמיה, מוכה ס"ד הל' ג' (כד ע"ג) דבי ברכיה ר' ירמיה בשם ר' חייא בר בא וכו'. — ועיי' ברכות ס"ב ר' ע"ד אד ברכיה עת ללדת ועת למות אשרי אדם ששעת מיתתו בשעת לידתו וכו'. מגילה ס"ג הל' ר' (ערד ע"א) ר' ברכיה אול לבנישתא דבית שאן ע"ש הבעשה ואמר (שם) בשם ר' יהושע בן לוי, ואין להסיע בטקומות אלה ודומיהן אם דבי ברכיה הוא ר' ברכיה א' או ר' ברכיה ב'.

רבי ברכיה בר יעקב בר בת יעקב מ"ש סיה הל' א' מין לציון דבי ברכיה בר יעקב בר בת יעקב בשם ר' חוניה דבית חורון וכו' אבל שקלים פ"א ס"ז ע"א מ"ק פא ס' סוף ע"ב הגי' דבי ברכיה רב יעקב בר בת יעקב. רבי ברקריה, סוף טס כלאים (ל"ב סוף ע"ג) רבי בר קדיה ור' לעזר הוון מטיילין באיסטרין ראו ארונות שהיו באין מחוצה לארץ לארץ אמר ר' ברקדיה לרבי לעזר מה הועילו אילו אני קורא עליהם ונחלתי שמתם לתועיבה בחיכם ותבוא ותטמאו את ארצי במיתתכם וכו'.

ברבי הוא כמו כי רבי כלל בני הישיבה. מ"ק ס"ג ס"ב ע"ג חד ברבי אמר הוא דר' יוחנן קומי דרבי שמעון בן לקיש ולא קביל עלוי. — והוא ניב כינוי כבוד. ססחים ס"ה הל' א' ר' יוסי בעא קומי רבי סימן אסילו עבד לפני רבו אסילו אשה לפני בעלה אמר ליה ברבי עד כאן שמעתי. וכן ר"ה ס"ד הל' ב' ר' יוסה בעא קומי רבי סימן אסילו מבית לביית ממירקלין לקטמן א"ל כי ר' כך שמעתי. — וזמא ס"ב ל"ט ע"ג תרם בשמאל תפלוגתא דרבי יוחנן ור' יהודה כי דבי. וכן ר"ה ס"א הל' א' (נ"ו ע"ב) יהודה כי דבי אמר חשבון מרובה כולע לחשבון מועט. ובבבלי ססחים ק' ע"א א"ל רשב"י לרבי יוסי ברבי וס' ורשב"ס כך קראו רשב"י לר' יוסי בן חלפתא כלל גדול הדור. חולין ס"ד ע"ב והשיב ר' אליעזר הקפר ברבי וס' רש"י ארם גדול. וכן שם ניב ע"ב דתניא ברבי אמר ריש שם בהגדה לרש"י ד"ה ברבי ס"א ל"א גדול הדור, ועיי' רש"י עירובין ג"ז ע"א ד"ה אושיעא ברבי.

בר אביי, אביי"ה ססחים ס"ה הל' ז' (ל"ב ע"ג) תענית ט"ז ס"ג חד בר אביי (בתענית בר אביי) עבר קמי תיבותא אמר לון ענן בתריי מה דנה אמר. שבותות ס"א הל' ה' (ל"ג ריש ע"ב) חד בר אביי עבר קמי תיבותא ולא אורכר דריש ירחא וקלסונה. — ונראה שה"ק אביי סתרונו תפילה והוא או מל' ביא ביא עיי' רש"י בראשית ס' מקץ על הסוק כי ארתי, או מל' אם תבעון בעזי והעין נבלעת כמו שהוא לדוב בירושלמי. ובעותא או בעו ל' תפילה ידע, ובא כבוד באונקלס בראשית י"ח ל' ה' ובמ"א, (ועל ביא ל' תפילה השני הרמב"ן ס' מקץ ע"ש), וא"כ בר אביי הוא שליח ציבור ועולה יפה הל' חד בר אביי. (ומה שס"י בעל קרבן העדה, "בר אביי" כן שמו וכן מה שס"י בעל פני משה, "בר אביי" בנו של אביי" נראה טעצטו, כי איך שייד לומר לסדרשם חד בר אביי).

בר דל"ה שם עיר וחולדה איזה חכמים כגון רבי יודה בר סוי, אבא כהן (עיי' ערכם). ובמס' עירובין ס"ו כ"ד ע"א איתא כגון אנשי בר דל"ה שאינן מקפדין על פרוטתן. ועיי' כלאים ס"א הל' ו' (כ"ז ע"א) איך יוחנן אייתיה מן דבר דל"ה חרגול עם הסיסיוני חרגול עם המום ובר כלאים זה בזה (וב"ק סוף ס"ה איתא במעוה דאייתיה מן דבית לר'). ומה נראה שבר דל"ה היה מקום ועד לחכמים. — והנראה שצריך להיות בכל מקום אבא כהן דבר דל"ה ולא אבא כהן בר דל"ה (עיי' ערכו) וכמו שמצינו בכל מקום ר' יודה בר סוי דבר דל"ה, כלאים סוף ס"ה, תרומות ס"ה הל' ז' (מ"ז ע"ב) ובמ"א. ואפשר שאבא כהן לא היה בן עד בר דל"ה כ"א בן איש אשר שמו דל"ה ואין להכריע.

בר זמינא שקלים ס"ד הל' ד' (מ"ח ע"א) כהנא בר זמינא אחספד גביה מדל דיתמן אתא ושאל לרבי מנא וכו'.

בר טברי מגילה ס"ד הל' י"ב (ע"ה ע"ג) בר טברי שאל לרבי יצחק דנע עצמך שהיה שער גבה (לענין טוהה) אל נותנה בין כתיסין.

בר מירה מ"ק ס"ג הל' ז' (ס"ג ע"ג) בר מירה אמר האומר שמועה משם אוטרה שפתותיו וחזשות בקבר וכו'. ועיי' ברכות ס"ב ד' ע"ב ושקלים סוף ס"ב

בר מדינה ברית י' ע"ב בר מדינה ביד קומי ר' זעירא וקומי רבי
זייד בר ווא שהכל נזיה בדברו (על פרוסות שבישלו ע"ש).

בר נזירה שקלים סוף ס"ב בר נזיה כהדן רשתי קנדיטון, ועיי' ערך
בר מדיה.

בר עולא ברור הרביעי. שבת ס"ד י' ע"א רבי יונה ור' יוסי סלקין
לסורא דבר עולא רהוה רבקה חמן וזהו חמן כלונסיות אחת ושאלין ליה
מהו לסלקין אמר לון אם חשבתם עליהן מאתמל מחר לסלקין וכו'. —
ועיי' מגילה ס"ד הל' ה' (ע"ה ע"ב) רבי יוסה מסקד לבר עולא חזנא
רבנישתא דבבלייא.

בר עשתור כיבורים ס"א ס"ד ע"א ר' חזקיה בשם ר' חייה בר בא
קיימה בר עשתור קמינן וכו' והוא בניטין בר עשתור עיי' ערכו.

בר מדיה ברור הראשון, ור' יהושע בן לוי אמר והרבה פעמים בשמו.
סאה ס"ד י"ח ע"ב ולטה תניננה תרין זימנן ר' יונה ר' חייה רבי יהושע בן
לוי בשם בר סורי (במס' חלה ס"ג ג"ט ע"א וגי' רבי מדיה) אחת לשרוח ואחת
לשליש. ערלה ס"א ס"א ע"ב רבי יוסי בשם רבי יהושע בן לוי בשם רבי
סדיה נותני מעטים אחד מששים (ובגמ' ס"ו הל' י' יש בכל זה כמה טעיות
ועיי' חולין צ"ח ע"א ושם איתא משום בר קפרא). — תענית ס"ד הל' א'
רבי זעורה ר' חייה ר' יהושע בן לוי בשם בר מדיה מפני מה סמך הכתוב
פירשת נזיר לנשיאת כפים ללטרך שכשם שהנזיר אסור בין כך לנשיאת כפים
אסורה בין, (ועיי' בבב' תענית ושם איתא ג"כ אמר רבי יהושע בן לוי משום
בר קפרא למה נסמכה ס' בהן מנכך לס' נזיר וכו'). — סוכה ס"ו הל' י"א
(ל"ה ע"ב) רבי סימון רבי יהושע בן לוי משום בר מדיה הסגול והגומר
מצטרפין לפסא את הורים עד כדי עונש בכוות. — וגם ר' יוחנן אמר בשמו שבת
ס"א ג' ע"א וסוף ס"ד שקלים סוף ס"ב אמר ר' זעירא לר' יוסי חבים רבי לבר מדיה
(ובשקלים במענות בר פתייא) דאת אמר שמועתא מן שמיא אמר ליה ר' יוחנן
אמין משמו. — ושקלים סוף ס"ו איתא ששה לזכבה חזקיה אמר כנגד
ששה כתי אבות בר מדיה אמר כנגד שש בהמות. — ועיי' מכות ריש ס"א
בר מדיה אמר המחלל לא נתחלל האך זה מתחלל. ובבב' ריש מכות איתא
ג"כ זה המאמר ושם שם האומר בר קפרא, והוא אחד עם בר מדיה כדושלמי.
ובמעילה ד' איתא אמר ליה בר קפרא לבר מדיה בן איתווי ראה מה אתה
שואליני וכו' אבל ג' דתו תמורה י' ע"א דה איתמר א"ל בר קפרא לבר
סורא ע"ש. ועיי' שבת ס"ו ה' ע"א כהדדן ס"י כ"ה ע"א כמה יא' בהילוכן
בני כותיה (במגדדן וגי' בני כיתיה וטראה ט"ס) דבר קפרא אמרין וכו'
ועיי' ערך רבי חייה בר ארי. — ואפשר שע"י שהיה בר מדיה בן אחותו
של בר קפרא והיה לו עמו משא ומתן של תורה נאמרו לסעמים כבבל
הלכות של בר מדיה על שם בר קפרא וכתבך דמ"ק חולין אשר זכרנו.

בר פיקה נזיר פיש הל' ב' (כז ע"ד) איז יוסי ב' רבי פון בר פיקה שאל לרבי עד כרון במערה מקורה אפילו במערה שאינה מקורה וכו' ע"ש.

בר קפרא תלמידו של רבינו הקדוש בידוע חנניו של ר' חייא עיי' בבלי יבמות ל"ב ע"ב. בר קפרא הוסיף על המשנה של רבינו הקדוש גם שנה אותה כל' אחר, וכאשר בירדנו בספר הקדום. גם היה שונה הרבה ברייתות ועיי' ירושלמי סוף הוריות איש איש יתן לו האלהים וכו' עושר זה המקרא נכסים אילו הלכות וכבוד זה התוספת... מכל אשר יתאוזה אלו משניות גדולות כגון משנתו של ר' חזקיה (שם) וצ"ל ר' חייא וכן הבא בס' ברייתות לר"ש מקנן) משנתו של ר' הושעיה ומשנתו של בר קפרא.

בר קפרא היה מתורד מאוד ובעל משלים עיי' ט"ק פ"ג הל' א' ועיי' בבלי מדרים דא. וישב בדרום ומשם הובאו לצמח הרבה ברייתות ששנה המבאין הוא רבי הושעיה השני (עיי' ערכו). ואשר שהלך כבר לדרום בחיי רבי ולכן לא צוה עליו רבי, עיי' תענית פ"ד ס"ח ע"א בבלי שבת כ"ט ע"ב סתומות ק"ג ע"ב ועיי' ערך זמא וערך ר' חיה. ובעת מיתתו של רבי היה בצירוף מקום ישיבת רבי בזמן ההוא. בבלי כתובות ק"ד, ואשר שבא לשם עם השמעה ששטע בי גבר החולי על רבי. — והמעיין במקומות בשם אשר שם באו קורותיו עם רבי יבין שלא היה ארוב הרבה בעני' רבי, מצדף לה שמשליו היו נוטים קצת לליצנות ואשר שזה היה נטון לו שלא מינהו רבי לראש ישיבת בשעת מיתתו. נוסף לזה שהיה לו לפעמים תגרות עם רבי שזעקו כגון של רבי עיי' בבלי ט"ק פ"ז ע"א ופמ"א, וכדן ידא רבי שהמנהג הגדול אחרי מותו אם יושב בר קפרא בראש.

בר קפרא נקרא על שם אביו. ובמס' שמועות פ"ז הל' ב' (ל"ז ע"א) איתא רבי מרינוס ערב לכלתיה הוה רייעין קמי רבי חמא אבי בר קפרא ורבי הושעיה הוה סעות הנראה לעינים, דבר קפרא הוה קשיש מרבי הושעיה ואיך יושב רבי הושעיה עם אביו דבר קפרא וצ"ל קומי רבי חמא אבי דר' הושעיה ובר קפרא, וכן הגיה בעל סה"ד ערך רבי מרינוס. ועיי' לקמן ערך רבי חמא אביו ורבי הושעיה.

בר שלמיא ספרא. עיי' ערך ספרא.

אות גימל.

גבילה עיי' ערך מגילה.

רבי גוריון ברור הריע. ט"ק פ"ג ס"ב ע"ד רבי יונה סליק לגבי רבי גוריון נסך לגביה לביש מגדלי אל מה את סבי דילפין עובדא מינך לא ילפין עובדא פן בר נש ועיר. — רבי גוריון אמר לבר משם אחרים ולא משם עצמו (וכאשר קראוהו ר' יונה בר נש ועיר). פיש פ"ג הל' ח' (ג"ג ע"ג) רבי גוריון בשם רבי יוסי בן תנאי דברי רבי מרסן אין סודין את הקדשים

להאכילן לבלבם. — מניח ס"ג הל' א' רבי נחירון אמר מונדלאי שאלון
לרבי שמעון בן לקיש מהו ליקח אבנים מעדן זו ולבנות בעדן אודות אמר
לון אסור. — נישן ס"ה הל' ה' (פ"ז ע"ב) וכמה הם רבים (להמשנה ועל
חמאת נזילה שלא נודעה לרבים שהיא מנספת) רבי נחירון בשם ריש לקיש
שלשה בני אדם. — ועיי' ערך רבי מנחם אחי רבי נחירון.

רבי גידול ברור השני. מגילה סוף ס"ג במה גידול רבי גידול אמר בשם המפורש. (ובברכות ס"י י"א ע"ג הגי' במה הוא גידול גידול בשם המפורש הוא ט"ס ועיי' בבלי יומא ס"ג ע"ב). — ביצה ס"א הל' א' רבי יעקבא בשם גידול ענל שגולד מן המריסה ביזם טוב מותר נעשה בדבר מוכן מוכן בדבר שאינו מוכן (ועיי' בבלי ביצה ו' ע"א). — ובבלי נזיר ה"ה סעס"ס אמר רבי גידול אמר רב, וטראה שהיה בבליא, ונזיר לזב עם אמוראי דבבלי (וגידול בירושלמי הוא כבבלי גידול).

גידול בר בנימין בחדר השני. ססחים סוף פ"ח דאמר רבי חיה (ח"ה) בר יוסף גידול בר בנימין בשם רב מרדי בית הלל שאם עבר וזרק את הדם (על גר שנתגייר ערב ססח) שחורצה. — שקלים סיד הל' ג' גידול בר בנימין בשם אבי שני דיני גזירות נוטלין שבת מטרומת הלשכה (ועיי' בבלי כתובות ק"ה ע"א א"ר אבי נחרי גזירות וכו').

גידול בר מניימן כ"ב סג ה"ג (י"ד ע"א) נידול בר מניימן הוה לה
עובדא והוה דיניה חלקה בר טובי ורבי הונא ודייה בר רב. ובבלי שם ל"א איתא
גידל בר מניימן הוה ליה מחזי אתה למחזי אשכחניהו לרב הונא ולחזיא בר רב
ולד חלקה בר טובי וכו'. מזה יצא לנו שגידול בר מניימן (ויש בזה בלתי
ספק מ"ס צ"ל מנין) הוא גידל בר מניימן, ונראה עוד שמיניימן ומניימן
הם בניימן וגידול בר מניימן הוא גידול בר בניימן דערך הקודם.

גירדאי רמא סד הל' ר' (ב"ד ע"א) ע"ז ס"א הל' ג' גירדאי שאלן דלבי אימי
יום משה של נים סדו ע"ש. וגירדאי הם יודים הדשבים בגירד ולא נדעה
המדינה או העיר הזאת.

גמליאל, גמלייל זונא בדור השני. חלה פ'ד ס' ערא גמלייל זונא אינשי מתקי איסטמניניה ארא שאל לרבי יוחנן א"ל איך תמן קניה אפרש מן קובתה. עילה פ'ב הל' א' ר' יוחנן שאל לגמליאל זונא בהנין אחוה וכו'. עיי' לעיל ערך רבי ברכה א'. — סוכה פ'ג הל' א' בהרא גמליאל זונא עבד ליה מטלא נו שוקא עבר רבי שמעון בן לקיש אמר ליה מאן שרא לך. עי' פ'ג הל' י"ג (פ'ג סוף ע"ב) גמליאל זונא הוה מסתמך ברשביל מסון ברו תבניהא אמר ליה מר ניעבור קטמי אמר ליה ענור קטמי וסמי עניה. — שבת פ'ב ד' ע"ד גמליאל זונא שאל לרבי איסי. מר להוסיף לחובו שמן תולין וטדליק. — ביצה סוף פ"ה בהרא גמלייל זונא אוקריה חר סיקי כמחן אחא שאל לר' מנא וכו' דמא ר' מנא א'.

וכל המקומות אלה מראין שנבטל לא זנא לא היה מן החכמים המפורסמים
 כי אם מן הבאים ללמוד ולכן שאל לרוב לחכמים אחרים, וכן מציעו רמאי

ס"ב כי ע"ד חד מעין דצימקין קאל לשיכריא שאל גמליל זוגה לרבי בא
 בר כהנא וכו'. ובגדרים ס"ט מ"א ע"א הגי' חד מעין צימקין קאל לשיכריא
 שאל גמליל זוגה לר' בא בר זבדא והוא יותר נכון שנים ר' בא בר זבדא
 חי ברור השני עיי' ערכו. — ובסמ' שקלים ס"ג הל' ב' (ט"ז ע"ג) איתא
 גמליל זוגה שאל לר' יוסי בן אי זור המתור שבבבול וכו' והנה זה
 גמליל זוגה הוא גמליל זוגה דערך זה לסי שנים הוא מן השואלים וכמו
 שהעיר, אך צ"ע היאך האריך ימים מן דור השני עד ר' יוסי בן רבי בון
 שהיה ברור החמישי. ונראה בבירור שיש כאן ס"ס, ואפשר שצ"ל ר' יוסי בן
 ר' חנינה שהיה ג"כ ברור השני עיי' ערכו.

ועוד בא נטיליאל וזנא ס'ח כ' ע'ד אילין רבית אפי בשלח י'ד
ונשון מתקניה סלק נטיליאל וזנא וחקביה (צ'ל וחקביה) מן נוא לסמא. ועיי עוד
ברכות ס'ז י' ע"ג. — ומצינו לו אח ושמו הלל ונטיליאל וזנא היה גדול הבית.
ס'ק ס'ג ס"ב ע"ג.

ר' גמליאל בר' א'. בנו של רבינו חקדוש (אשר מינה לנשיא אחריו, בבלי כתובות ק"ג ע"א). חלה סיד ס' ע"א ביקש ר"ג בר להגדיל את הרמאי בסוריא ולא הגיה לו ר' תרשעה.

רבן גמליאל ברי' ב'. כט של ר' יהודה נשיאה בן כט של רב
ברי' הראשון. ע"ז ס"א ל"ט ע"ב אמר ר' אבהו ואני לא שאלני רבן גמליאל
ברי' מהו לילך ליריד ואסתי' לו וכו' מאי כדון ר"ג אדם קמן היה וביקש
ר' אבהו לגורו אבל ר' יודן נשיא אדם גדול היה. ועיי' לעיל ערך ברי'
שכתבו שסדרתו לפנימים אדם גדול, אכל בב' אלו העירכים שלשני חבונה
בן נשיא, (והנשיא היה נקרא רבי עיי' ערך ר' יודה נשיאה א') כי הלא
הש"ס אמר בפירוש על ר"ג ברי' דערך זה "אדם קמן היה".

רבי גמליאל בר איניא ברוד השלישי. פאה ס'א מ'ז ע"ב עד היכן (ידא טפריש מנכסיו למצוה) דבן (מ'ס וצ"ל רבי) גמליאל בן איניא ור' אבא בר כהנא חד אמר כר' תרומה ותרומת מעשר ותרנה אמר כבד את ה' מהתקן וטראשית כל תבואתך כטראשית כל תבואתך. — ור' גמליאל זה שאל קוטי ר' מנא (א) עיי' שם. וכן ספחים ס'א ה"א (כ"ז ע"ב) ושם איתא דבן גמליאל בר' איניא ויזמא ס'א סוף ה"א (ל"ח סוף ע"ד) ושם איתא דבי גמליאל בר' איניא. — ובסתובות ס"ד כ"ח ע"ד איתא ר' גמליאל בר' איניא בעי קוטי ר' מנא מה חומש בכל שנה וכו' והוא ג"כ פאה ס'א מ'ז ע"ב ושם איתא בר' איניא וכן צ"ל בסתובות.

רבי נמליאל בי רבי אלעאי שבעות סוף סיה ר' נמליאל בי רבי אלעאי בעא קומי ר' מאנ רבן נמליאל כמאן דאמר מותר לשודר (לשודר). ובכתובות סוף סיה איתא ר' נמליאל בי ר' אבינא בעא קומי ר' מאנ רבי נמליאל כמאן דמר וכו'.

רבי גמליאל בי ר' ליאני נדה סוף ס"ג דהא ר' גמליאל בי ר' ליאני בעא
קמי ר' מאב מכין דאת אמר וולד הוא טענת הבא אחריו איש בכור לא

לנחלה ולא לכתן. ועיי' לקמן ערך ר' הילא שר' הילא נקרא ג"כ רבי לא, ליא, אלעא. ונראה שהך ב' ר' ליאני הוא סמך תצל' ר' ליאני, וא"כ ר"ג דערך זה הוא אחר עם ר"ג ב' ר' אלעאי דערך הקדמ' והוא בנו של ר' הילא. ור' הילא חי בדור השלישי, וא"כ ר' מנא ששאל ר"ג בנו של ר' הילא לפניו הוא ר' מנא ב' עיי' ערכו.

גמליאל, גמלייל דקונתיד. נודים ס"י הל' י (מ"ב ריש ע"ב) ר' מנא טלך מישרי נדא דגמלייל דקונתיה אחר בעמידה כדי לומר אין כאן נדר אין כאן שבועה. — ס"ק ס"ג ס"ב ע"ג גמליאל דקונתיה קברניה כורסאיי נכון בתר תלתא יומין איטלכן מחורא יתיה אתון ושאלון לך סימון אמר לון ר' סימון בשם ר' ירמיה בן לוי מכין שלא נתתם דעתכם לפנותו משייתסם הגולל וראשון ע"כ. ור' סימון חי בדור השלישי עיי' ערכו, וא"כ ר' מנא שהתיר נדרו דגמלייל דקונתיה הוא ר' מנא הראשון עיי' ערכו. ובגדרים שם איתא עוד ר' מנא טלך מישרי נדא דר' גמליאל בר בריה (דגמליאל דקונתיה).

גניבא, גניבה. נטר בבבלי הרכה פסטים והיה בימי רב ואחריו. ובירושלמי ברכות פ"ו י' ע"ד גניבא אמר שמן לזוהמא אין צריך למדך. — ביצה פ"ב הל' ח' (ס"א ריש ע"ד) גניבה אמר הלכה היה מלמד ובא (ס"י ראב"ע בה' שפירו' יצאה ברצועה שכן קניה). ועיי' גמין פ"ו הל' ז' (ס"ח ע"א) ועיי' בבלי שם ס"ה ע"ב. ר' גרישום. נודים ס"ד הל' י"ב (ל"ח ע"א) רבי גרישום בשם רבי אבא דרך כוכב מיעקב מטי דרך כוכב ועתיד לעמוד מיעקב.

אות דלית.

דייני דהדרעא. שבועות סוף פ"ו חד בר נש קם עם חבירה בשוקא אמר ליה תרין דיתין לי בידך ומשכונך שוי תרין דיתין אמר ליה חד דית' נא בעי למתן לך ומשכונך טב תרין דיתין אתא עובדא קומי דייני דהדרעא אמרי כיון דכל עמא מורו דמשכונא טב תרין דיתין אודנא ייתי עלוי שהרי. ובבבלי סנהדרין י"ז ע"ב איתא דייני דהדרעא ר' אדא בר מנזמי. וב"ק שם ל"א ע"ב תרנגוה ר' אדא בר מנזמי קמה דרבינא שהחזק כלים בכלים. ומתירושלמי זה מוכח שהוא רבינא הראשון דאמוראי של דורו של רבינא האחרון לא מוכרו בירושלמי. — והך דייני דהדרעא (ר' אדא בר מנזמי) נראה שלא היו נחשבים בעיני הירושלמי מן החכמים המפורסמים. רבשבועות שם איתא אוד המאמר דלעיל ולא שמע דמר ר' יוחנן נאמן המלח עד כדי משכנו ע"כ הרי דספוסם להירושלמי ראינו שמע הך דר' יוחנן לא הרהיב בנפשו עז לחלוק עליו. ואפשר משום דהוה זומר לר' יוחנן בודות וציע. ר' דימי. נודים ס"ט הל' א' רבי יצחק סתא אילו הוית יזעע שהעוד מלו נטל חרב דוקקה בלבו מדר הוית וכו' רבי דימי בשם רבי יצחק לא דייך מה שאמרה לך התורה אלא שאתה מבקש לאמור עליך דברים אחרים.

רבי דניאל בריה דרב קמינא סוכה פיד הל' נ' (ג'ד סוף ע"ב) דבי זעורא שלח שאיל לרבי דניאל בריה דרב קמינא שטעת מאבך (עריבה) טעונה בריכה ונישלת בפני עצמה ויש לה שיעור אחא דבי אייבו בר נגרי בשם רבי חונה ואמר מעמא וכו'. ונראה שזה רבי זעורא הוא דבי זעורא א' בדור השלישי, דדרי רבי אייבו בר נגרי אמר מעמא על הא דשלח דבי זעורא וכו' ורבי אייבו בר נגרי חי בדור הרביעי (ע"י ערכו) ורבי זעורא ב' חי בדור החמישי כמבואר בערכו. וא"כ היה רבי דניאל בריה דרב קמינא בדור השלישי. — שבת פ"ג הל' א' דניאל בריה דר' קמינא בשם ר' אמי שיורי דריות וכו'. עירובין סוף פ"א (י"ט ריש ע"ד) ר' דניאל בריה דרב קמינא בשם רב חונה אם היו עושין חבילה אסור. — ובבבלי מטר בכמה מקומות ואמר בשם רב. ונראה שהיה בבבלי. דרומא, דרומי, הם קביצת החבטים אשר ישבו בדדום. תרומות פ"ב הל' ד' (מ"א ע"ד) דרומאי אמרו והוא שיהא כוית במי עיקר (מעיקר). ססחים פ"ה הל' ג' (ל"ב ע"א) הוא מסייעא לדרומי ודרומי אמרין אימורין שאבדו מחשב להן במי שהן קיימין. שם פ"ז הל' ז' (ל"ד ע"ד) דרומאי אמרי כממא מוטאת זיבה ומוטאת צרעת אגן קיימין אבל כממא מת אינו מחלל מאד שהותר מכלל מוטאה לרבים כמסח מתיב רבי שמעון בן לקיש לדרומאי וכו'. וע"י נזכרם כ"ב ע"ב אמרו זקני דרום לא שנו אלא ממא שריץ אבל ממא מת וכו' אמר עולא חקק ליה ר"ל לדרומאי וכו'. — וכבר דברנו לעיל פ"א בענין דרומאי.

אות ה"א.

רב הונא, חונא, א', הוא רבי הונא תלמידו דרב הודע. והיה בבבלי ומופלג בתורה מאוד, ורבי אמי ורבי אמי כהני חשיבי דא"י הוו כיפין ליה (בבלי גיטין נ"ט ע"ב). שבוועות סוף פ"ז סלע הלוינו עליו וכו' והלא אומר איני יודע (כלל) מנה לי בידך חה אומר איני יודע) רבי בא רבי הונא בשם רב אמר אנת לית ידע אהן ידע. וע"י ב"ק פ"ה הל' ח' (ז' ע"ג) ושם איתא רב הונא אמר (ולא בשם רב), והוא באמת מימרא דרבי הונא בבלי ב"ק ק"ח ע"א ע"ש. — פאה פ"א פ"ו ע"ב רב הונא אמר למצות עד שליש, וכן בבלי ב"ק ט' סוף ע"א איתא זה המאמר לרבי הונא. — ורבי הונא הוא חברו דשמואל. קידושין פ"א הל' ה' (ס' ע"ג) שמואל שאל ל"י חונה שוחט ונתעסק בקדשים אמר ליה לריצונכם פרט למתעסק, וע"י חולין י"ג ע"א כעא מניה שמואל מרב הונא מניין למתעסק בקדשים וכו'. — ב"ב פ"ח הל' ה' (ס"ז ע"ב) שמואל שאל לרב חונה מהנה שכתוב בה כלשון מבר מהו אמר ליה ארכיבה אחרי ריכשי ברק וע"י קידושין פ"א הל' ה' (ס' ע"ג). מגילה סוף פ"ד תפילה ומזהה מי קורא שמואל אמר מזהה קדמת רבי חונה אמר תפילה קדמת. — גם היו לו דברים עם ריש גלוחא ע"י ערך ריש גלוחא (ואפשר שהוא ר' הונא ב' ע"י ערך שאחר זה). — ובבלי כתובות ק"ז נזכר עומם ישיבתו. ומאמריו דכים ונזכרו מראש הבבלי עד פסוק ונח בהרבה מקומות בירושלמי.

ועוד נזכר בדגדה דכלאים ס"ט ל"ב ע"ב רב הונא ריש גלחא אשר היה בימי רבי וחבא ארזנו לא"י ואין טקטו כאן. — עוד איתא שם בד' רב הונא ריש גלחא אסקניה להבא וע"ש הסיפור שרבי חגי יזיב ארזנה אצל ארזנו של רבי חייא, וא"כ הו' שני רב הונא ריש גלחא (ע"י ערך רבי חגי). או שיש כאן ט"ס וצ"ל כד' רב הונא אסקניה להבא וא"כ הוא רב הונא דערך זה, והדפוסה, "ריש גלחא" נולדה טמא דאיתא קורם לזה רב הונא ריש גלחא, והוא היה בימי רבי וכמו שזכרנו. וע"י בבלי מ"ק כ"ה ע"א ושם איתא כל זה הסיפור של הירושלמי ושם נזכר ג"כ רבי חגי (בבבלי איתא דבי חנא) אע"ל לארזיה. וע"ש ת"ר דיה ורבי חייא ואין להאריך.

רבי הונא, הונה, חונא, חונה ב' ברור הרביעי. פאה ס"ג י"ז ע"ד גיטין ס"ז מ"ח ריש ע"ב רב חונא רבי סינחם רבי חזקיה סלקון מבקרה לרבי יוסי וע"י ערך אלה האסוראים. ובמס' זבחים ע"ה ע"ב איתא רב הונא ורבי חזקיה תלמידי דר' ירמיה אמרי מי דמי וכו'. וע"י ירושלמי יומא פ"ח הל' ז' (מ"ה ע"ג) אמר רבי חונה איתחבת קמי רבי ירמיה. — וקצת נראה שהיה כעין תלמיד חבר לרבי ירמיה. ע"י פנהדרק ס"ג כ"א ע"ד דהוה ליה דין לרבי ירמיה וקיבלו עדים שלא בפניו וחייבו לרבי ירמיה והיה רבי ירמיה יושב ומצטער ואמר אפשר שמקבלין עדים בלא בעל דין אפילו עמחן באותו העיד ואמר ליה רבי הונא כן חמת דעתך דרבנן. — ורבי הונא אמר כמה פעמים בשם רבי ירמיה, ע"י שקלים פ"ד הל' א' ובמ"א. — גם אמר בשם רבי אבהו פאה ט"ז ע"ב קידושין סוף פ"א.

רבי חונה אמר בשם רב הונא, כל"י רבי הונא הראשון. ברכות ריש ס"ב מגילה ס"ב הל' ב' אמר בר רב הונא ורבי חסרא הו' יתבין אמרין אף בתקיעות בן סלקין לבית רב ושמוען רבי חונה (במגילה חגי' בשם רב) בשם רב הונא אפילו שמוען עד תשע שעות ביום יצא. וע"י ערך רבי הונא ציסחא. — גיטין פ"א הל' ב' (מ"ג ע"ג) רבי חונה בשם ר' חונא אמר תלמידי שהורה אפילו כהלכה אין הוריתו הוריה. — ואמר בשם ר' יוסף (יוסי) קידושין סוף פ"ג ר' הונא בשם רבי יוסף אמר אין הלכה כר' יוסי לעתיד לבוא. וע"י ברכות ריש ס"ב רבי חונה רבי אחי רבי יוסף ר' יהודה בשם שמואל ע"י ערך רבי אחי.

רבי הונא עלה מבבל. ר"ה ס"ב הל' ב' אמר רב חונה כד סלקין להבא סלקין לדאש בית בלחין וכו'. — ובמס' מ"ש פ"ה כ"ו ע"ב איתא רב הונא לא נסב מעשר, וא"כ היה כהן, ואף ששמיניו שם שהיו נותנין מעשר ליה אף שאינם כהנים מ"ס משמעות הסוגי' שלא נסב מעשר בתורת כהן ע"ש.

רבי הונא, חונה, רובא (ר'בד) דציפורין ברכות סוף פ"ד ר"ה סוף פ"ד רבי הונא רובא (מ"ה רבי חונה רבה) דציפורין בשם רבי יוחנן הלכה כבן גמליאל כאלוין תקיעתא. (ובבבלי ר"ה ל"ד ודאמר רבי חנה ציסחא אמר ר' יוחנן חילטא כ"ג). — תענית פ"ד הל' ב' (מ"ז סוף ע"ד) ר' יעקב בר' אחא ר' הונה רבה דציפורין בשם רבי יוחנן בית אב אחד בית אב אחד אחוז לאלעזר שניהוסף לו בתי אבות אחוזים ואחד אחוז לאתמר מה שתפס תפס וע"י

בבלי תענית כ"ז ע"א. וקצת נראה שהיה תלמידו של רבי יוחנן. — שקלים
 ס"א הל' א' רבי חונה רבה דציפורין אמר הגהי רבי חגיגה בציפורין כדרא
 דרבי שמעון בן גמליאל (ראמר מצות נהנות בארר שני אינן נהנות בארר
 ראשון חוץ מן ההספר ומן התענית). — תענית ס"ב ס"ה ע"ג רבי אחא בר
 יצחק בשם רבי חונה רובה דציפורין יחד בתשעה באב צריך להוכיח מעין
 המאורע (ברכות ס"ד ה' ע"א הגי' בשם רבי חייא דציפורין). קידושין ס"א
 הל' א' (נ"ח ע"ג) מרו שיהא להם (לנכרים) נידושין רבי יודה בן סוי ורבי
 חנן בשם רבי חונה רובה דציפורין או שאין להן נידושין או ששנתן מטרשין
 זה את זה.

ונקרא רבי הונא רובה להברילו מן רבי הונא דערך הבא. וב"ד ס"ח
 איתא רבי הונא רבה של ציפורין אמר ער שמלאכי השרת מריינן אלו עם
 אלו וכו' וס"י בעל סתנת כהונה רבה של ציפורין רב והארון של העיר ע"כ.
 והנה באמת הל' רבה של ציפורין מורה על זה, אך המאסף של הב"ד מטה,
 לפי שלא מצא לרבי הונא רובה הלכות גדולות אשר על ידן ראוי לכוונתו
 הגדול דימה שרבי הונא רובה דציפורין סתורו השר של ציפורין; אבל
 הלשון אינו מסכים כלל לזה, גם מצינו רובה אצל אמוראים אחרים אשר
 לא אמרו ג"כ הלכות הרבה כגון רבי אחא רובא וכו'. ורובה סתורו הזקן
 להברילו מן אמורא אחרון בשם זה וכמו שהערע ערך רבי אחא רובא. ועיי'
 ס"ג מאמר ה' בענין הב"ד.

רב הונא צפוראה לא נמצא בירושלמי אבל בבלי יומא ע"ז ע"ב
 איתא אמר ר' סינחם משום ר' הונא צפוראה מעין הוצא מבית קרשי הקדשים
 בתחילה דומה לקניי חגבים וכו'. ועיי' חולין נ"א ע"א מספיד בנסות אנה
 לעילא מ"י דבה דהו"ר הונא צפוראה ו"י יסי מראה יושבין לפניו וכו'. — ודע
 בכירושלמי סגורין ס"א י"ח ע"ג איתא ר' הונא דהו"ר ידע שהדו לחד בר נש
 אויל בעי מידון קסיה וכפר אמר ר' שמואל בר רב יצחק בנין דאת ידע
 דד' הונא אינשא רבה את בפר בית. והנה ר' שמואל חי ברור השלישי
 וקשיש קצת מ"י זעירא עיי' ערכו, וזה ר' הונא אינו לא ר' הונא א' דהוא לא
 עלה מבבל לא"י וגם דהו קשיש מ"י שמואל בר יצחק, וגם לא ר' הונא ב'
 דהוא היה ברור הריבוי ותלמידו של ר' ייסי תלמידו של ר' זעירא. ונראה
 שהוא ר' הונא דערך זה, וחסיה ת"י צפוראה, או שהיה נקרא ג"כ סתם ר'
 הונא בלא כניי צפוראה. וכן הא רבירות ס"ב אבא בר רב הונא ו"י חסרא
 וכו' סלקן לבית רב ושמעון ר' חונה בשם ר' הונא (עיי' ערך ר' הונא ב')
 נראה שזה ד' חונה הוא ר' הונא צפוראה, שר' הונא ב' היה זוטר מוכח מ'
 חסרא. וכן נראה לדון ג"כ במאמרים אחרים הנאמרים על שם ד' הונא וא'
 אפשר ליחסם לא לר' הונא א' ולא לר' הונא ב'.

הונא ספרא דסידרא עיי' ערך ספרא.

רבי הושעיה (הושעיא) רבה, ובבבלי ר' אושעיא ולפעמים גם
 בירושלמי (ומצינו בירושלמי גם ר' יושעיה), הוא מסדר התוספתא. קידושין

פ"א סוף הל' ג' (ס סוף ע"א) קראו ר' לעזר אבי המשינה, ובין ס"ד הל' ז' (ר ע"ג) קראו ריש לקיש ג"כ בזה שם הכבוד. וכן ר' יונה כתובות ס"ט הל' ב' (ל"ב סוף ע"ד) וע"י פ"ג למה נקרא כן. — ר' הושעיה למד אצל ר' חייא. שבת ס"ג סוף הל' א' ר' לעזר בשם ר' הושעיה משרת הייתי את ר' חיה הגדול והייתי מעלה לו חמץ מדרוס והתחננה לדיוט העליונה וכו' (וע"י בבלי שבת ל"ח). וע"י סאה סוף ס"ז דרבי הושעיה אמר רוסס הייתי ויתום עם ר' חייא הגדול אמר לי כל זה שאתה יכול לשפוט ירך לישלו אינו שבחה. — ובבלי מ"ק כ"ד ע"א ברייתא ח' ע"א איתא דלמד ג"כ אצל בר קפרא, וברייתא שם נאמר דמתחילה למד אצל בר קפרא ואח"כ אצל ר' חייא ע"ש. — מושבו היה בקיסרין. תרומות פ"י ס"ז ע"א דאמר ר' יוחנן בשהיינו הולכין אצל ר' הושעיה רבה לקסרין ללמוד תורה וכו'. וקצת נראה שקבע קודם לכן ישיבה בדרום כי שם היה מושב אביו ע"י ערך ר' חמא אביו דר' הושעיה א'. ובמס' שבת פ"ז ח' ע"א במה יא בהלויכ בני ברתיה דבר קפרא אמרין מן דבית רבא דבר קפרא עד בית רבה דר' הושע (צ"ל הושעיה וכן הוא מנהדרין ס"י ב"ח ע"א), ובר קפרא ישב בדרום ע"י ערך בר קפרא. וע"י ברכות ס"ב ה' ע"ב תני במס' שנהגו לשאול אכלים בשבת שואלין ובדרום שואלין ר' הושעיא רובא אול לחד אתר חזא אבילא בשוכתא ושאל בן אמר לן אני איני יודע מנהג מקומכם אלא שלום עליכם במנהג מקומינו.

מגדולי תלמידיו של ר' הושעיה ר' יוחנן אשר הלך אצלו לקסרין ללמוד תורה ושימש אותו גם אחר שלא היה צריך ללימודו. עירובין ריש ס"ה מנהדרין פ"א ל' ע"ב תלת עשר שנין עבר עליל (ר' יוחנן) קמי רביה (ר' הושעיה) ולא צריך. וע"י בבלי עירובין ריש ס"ה דמס' ר' יוחנן גדולא של ר' אושעיא ואמר ר' אושעיא בריבי בדרו בר מאיר בדרו מה ר' מאיר בדרו לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו כך ר' אושעיא בדרו לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו. — ר' יוחנן אמר בשמו, וכן ריש לקיש דר' אלעזר אמרו בשמו, ובכמה מקומות איתא תני ר' הושעיה ובכר זכרנו שנקרא אב המשינה. — ר' הושעיה היה בישיבה עם ר' יודה נשייא יבמות ס"ח פ' ע"ב קידושין ס"ד ס"ה סוף ע"ד כ"ה פ"א הל' א' (ס סוף ע"ד) ב"ק פ"ב הל' א'. — וע"י מגילה פ"א הל' ו' (ע ע"ד) ר' יוחנן נשייא שלח לר' הושעיה רבה חדא עסם חדא לנן דחמד שלח ואמר ליה קיימת בנו ופתחת לאביונים וכו'. ובבבלי מגילה ז' ע"א איתא קיימת בנו רבינו. וזה הגי' זאת אפשר לקימה ע"י ערך ר' יודה נשייא א'.

ור' הושעיה לא היה לכד מסודם בתורה אבל היה ג"כ גדול במעשים טובים. ע"י סוף סאה הסיפור דר' הושעיה רבה עם רביה דרביה דסגא נהורה ואך נהג בו כבוד. ואשרי המניע לתורה ולנהיגת הלכ ולענות רוח כבוד.

רבי הושעיה בור השלישי. תרומות ס"ה מ"ה ע"ג ר' יני בריי ישמעאל אינאש סלקן לגביה ר' יואה ור' הושעיה ור' בון בר כהנא ור' הגהה חברון דרבנן מבקרתיה. — שבת פ"ג הל' א' (ה ריש ע"ד) בעון קמי ר' זעירה ור' הושעיה

ור' חנניה חבריהון דרבנן. — סנהדרין פ"א י"ח ריש ע"ג אמר ר' הושעיה חבר הוינא ואעלי ר' שמואל בר רב יצחק לקידוש החודש. ועיי' ערך כל אלה האמוראים. והתו' עירובין ס"ח ע"א הוכיחו דב' ר' אושעיא היו, ואחד נקרא ר' אושעיא והשני רב אושעיא. ובירושלמי הוא מוכח מעצמו, ור' הושעיה הראשון נקרא ר' הושעיה רבה (ואיזה מקומות מעמיס יוצאים מן הכלל עיי' לקמן) ור' הושעיה האחרון נקרא סתם ר' הושעיה.

ודע בדבריה מקומות איתא אייתי ר' הושעיה מתניתא דבר קפרא מן דרומא. שביעית פ"ה הל' ג' (ל"ה ע"ד) יומא פ"א ל"ח ע"ד מגילה פ"א הל' י"ב ובפ"א. והיה קצת מקום לומר שהוא ר' הושעיה רבה, כי הוא היה תלמידו של בר קפרא וגם ישב איה שנים בדרום (עיי' ערך הקודם) ונקרא פה ר' הושעיה סתם משום שלא אמר הלכה בשם עצמו, וכמו שאיתא ר' הושעיה סתם פאה סוף פ"ז שבת סוף פ"ד משום שאינו כ"א מספר מה שעשה קמ" דר' חייא (עיי' ערך הקודם). אבל האמת יורה דרכו שהוא ר' הושעיה דזה הערך, דביצה פ"ג סוף הל' ד' (ס"ב ע"א) איתא איתא עובדא קמי ר' אימי וסבר מימר ר' יודה ור' שמעון הלכה כר' יודה אייתי ר' הושעיה מתניתא דבר קפרא מדרומא ותנא וחכמים אומרים כל שמומו ניכר וכו' (ועיי' בבלי ביצה כ"ז ע"א) וקיבלה וחזר בה ע"כ, ור' הושעיה רבה קרם הרבה לר' אימי, ואין זה כ"א ר' הושעיה דערך זה ור' אימי הוא ר' אימי ב' עיי' ערכו.

ר' הושעיה נזכר בדבריה מקומות והיה מוסלג בתורה. ונקרא חברון דרבנן באלה מקומות אשר הבאנו בראש הערך (ועיי' ערך ר' חמא תבריהון דרבנן). מושבו היה בטבריא שבת פ"ו ח' ע"א כמה יהא בהילוכן וכו' פיכריא אסרין מן סידרא דובא עד חנותיה דר' הושעיה. בע"ז ריש פ"ג איתא כד דמך רב הושעיה נפל קלן דפיכריא.

רב הושעיה בר רב יצחק ביצה פ"א הל' ו' (פ' סוף ע"ג) תני ולא את המפתח בית הלל מתירין ואמר רב הושעיה בר רב יצחק הדא דאת אמר במפתח של אוכלין אבל במפתח של כלים לא בדא. — ונראה שהוא בנו של ר' יצחק שהיה בדור השני והשלישי. עיי' ערכו.

ר' הושעיה בי ר' שמי בדור החמישי. מגילה פ"ג הל' ב' (ע"ד ע"א) ר' מנא משלח כתב לר' הושעיה בי ר' שמי ראשיתך מצער מאוד תסנא אחריתך (ובתו' גיטין ו' ד"ה אמר ר' יצחק הגי' ר' מנא שלח כתב לר' אושעיה בר שימי והוא מ"ס וצ"ל שמי). — כלאים פ"ו הל' ג' (ל' ע"ג) א"ד מנא אזילת לקיסרין שמעית ר' הושעיה בר שמי בשם רבי יצחק בן לעזר אם היו שתי סיפירות מותר. — סוטה פ"א הל' א' (ט"ז ע"ג) זה אומר ראיתי ב' שערות כגבו זה אומר ראיתי שיערה אחת ככריסו ר' יוסי בי ר' בון ור' הושעיה בריה דר' שמי חד אמר סכול וחד אמר כשר. — מ"ק פ"ב הל' ג' (פ"א ע"ב) ר' יצחק בי ר' לעזר מסקד לר' הושעיה בי רבי שמי דהוה פרוש וכו'. — כתובות פ"ב כ"ז ע"ג איתא ר' יהושעיא בריה דר' שמאי והוא ר' הושעיא וכו'. ועיי' ערך ר' יצחק בר אלעזר.

רבי הילא, אילא, אילי, אילעא, יילא, לא, לייא. רבי הילא ורבי
 זעירא המה ראשי המדרים בדרום דוד השלישי. ור' הילא נזכר במקומות און
 מספר בירושלמי, ובא ג"כ בבבלי. בבלי יומא ריש פ"ה אסור ענוש טרת הוא
 אמר ר' אילא ואיתמא ר' ירמיה לא נצרכה אלא לחצי שיעור, ובירושלמי שם
 ענוש טרת ואת אמר הכין אמר ר' הילא לשחות טכשיעורין נצרכה. ובירושלמי
 נקרא ר' הילא וגם ר' אילא, ובבבלי נמצא לכר ר' אילא. — ור' אילא נקרא
 ג"כ ר' אילעא. ערכין כ"ח ע"א אמר ר' אילא באושא התקינו המבזבז אל
 יבזבו יותר מחומש, ובבלי כתובות נ' ע"א איתא אמר ר' אילעא (ושם סז
 ע"ב אמר ר' אילעא) באושא התקינו המבזבז וכו'. — וכן בבלי כתובות ג"ש
 ע"א איד אילעא אלמה לא וכו' וגדרים שם סז ריש ע"א אמר ר' אילא ומה
 אילו אומר לחבירו שדה זו וכו' ע"ש. — והוא הנקרא ג"כ ר' איליי. יומא
 פ"א הל' א' (ל"ח ע"ג) ר' יוסה הוה מצטער דלא חמא לולא דר' אילי,
 ומגילה סוף פ"ד איתא ר' יוסי הוה מצטער דלא חמא לולא דר' אילעא. —
 ועיי' קידושין פ"ג ס"ג ע"ד והוה ר' חנינה מחרים כליו קבל ר' חניי א"ל רבי
 הילא קביל חגי וכו', ובבבלי זכינו להבין שר' הילא הוא ר' אילעא, ונשא ונתן
 מה עם ר' חנינה (הוא ר' חנינה חברין דרבנן עיי' ערכו), ומה נבין ג"כ שר'
 אילעא ור' חנינה הנזכרים בבלי כתובות פ"ה ע"ב הם אלה ר' הילא ור' חנינה
 בירושלמי. — ר' הילא נקרא ג"כ ר' אילי. גיטין פ"ד הל' כ' (פ"ה ע"ב)
 אמר ר' אילי מתחילה צריך לוטר איש מלוני שסיתודה עם כל שם שיש לו
 בגליל וכו' מתניתא פליגא על ר' אילי וכו' דאמר ר' אילא במגשרי בצינא. —
 ונקרא ג"כ ר' יילא. מ"ש פ"א ג"ב סוף ע"ב ר' יוסי בשם ר' זעירא ר' יודן
 בשם ר' יילא. ושם ריש ע"ב אמר ר' יילא מעשה היה והורו כרבי במעות. —
 ונזכר פעמים און מספר בשם ר' לא. — ונקרא ג"כ ר' לייא. ברכות פ"ג ו' ע"ב
 אמר ר' לייא מעטין דרבנן שכן אם היתה מיוחדת לו ליום וללילה שהיא
 חייבת בציצית, וקידושין פ"א ס"א ע"ב איד הילא מעטין דרבנן וכו'. ובכרית פ"ב
 ה' ע"א איתא ר' לייא ר' יסה בשם ר' אחא דוכה תתפלל ומצא עצמו בשומע וכו'
 ונראה דצ"ל ר' לייא. ועיי' ברכות פ"ג ו' ע"ד כהרא ד' לייא וחבריא הוו יתבין
 קומי פונקרא ברמשא אמרין מהו סימר מילא דאורייתא. וברא"ש ברכות פ"ג ס'
 קומי מ"ז גרי ר' אילעי וחבריו הוו יתבין. — ושינוי השמות אלה נובע ממקור
 טבאא בירושלמי ובקצת מקומות שגיאת הסופרים ילדחו. ועיי' ערך עולא.
 דבריו של ר' הילא היו עם ר' זעירא ור' חנינה, וגם עם חכמים אחרים
 בדרום נשא ונתן הרבה. ר' זעירא שיבתו מאד עיי' יומא פ"ג הל' ה' (ט' ע"ג)
 רבנא ר' בון בר חייה קומי ר' הילא ור' הילא השיב לו דברים נכוחים ואיתא
 שם והוה ר' זעירא מקלס ליה וצווח ליה בגיה דאורייתא. — והיה רבם של
 ר' יונה ור' יוסי. תרוסת פ"ב הל' ד' (פ"א ע"ד) ר' יונה ור' יוסי תרין (צ"ל תריהון)
 אמרין דרך התסוח לצטוק ואין דרך הצטק לתסוח וכו' אמר לון ר' אחא כן
 ר' אילא רבטן הוה בת. — ר' אבון אמר הרבה פעמים בשמו, ומה נראה
 שהיה תלמידו של ר' הילא. — ר' הילא מת בארד ראשון, קידושין פ"ג
 ס"ג ע"ד.

ודע רמב"ם ס"ד הל' ח' (ג"ד ע"ד) איתא ר' שמעון בן לקיש בעא קמי ר' יוחנן הקדוש לכתה מה הן וכו' א"ל גישמענה מן הוא דאמר ר' אילא בשם ר' יוסי ונסכיה אחר נסכי מים וכו'. וע"כ הק' א"ל מים, דר' הילא היה בדור השלישי ומאחר לר' יוחנן. וצריך למחוק הק' א"ל וסתמא דשים אמר גישמענה וכו'.

רבי הילא. תרומות פ"א מ"א ע"א א"ר חנניה בשם רבי הילא ואף אן תנינן הוא דמסייע להרא וכו'. ברכות פ"ב ה' סוף ע"א ולמדת הדין א"ר יצחק וצ"ת הכסף ב"ד וכלכד ב"ד ר' יוסי בר אבון הו"י לרבי הילא חתניה בן.

ר' הילא דבישרא ע"י ערך ר' לא דבישרא.
ר' הילא ב"ר ר' וולם, אלם, חלים כלאים פ"ט הל' א' (ל"ב ע"א) ר' הילא ב"ר ר' וולם היה לו בנר בשלשים ריבוא דינר והביה לרבי ומצא בו כלאים ושרפו. (וע"י בבלי גיטין נ"ט ע"א אמר רבא בר רבא ואיתומא ר' הילא בריה דר' וולם שאני מנינא דבי רבי וכו'). — כלאים סוף הל' א' ר' יוסי משום ר' חייא בר ווא אשכחון כתיב על פינקסיה דר' הילא ב"ר ר' אלם דבי יונה בשם ר' חייא בר ווא אשכחון כתיב על כותליה דר' הילא ב"ר רבי אלם סילא פישונה וכו' (פ' שמות הטינים הגזרים במשנה שם מתורגמים כל יונת). — חלה פ"א ג"ז סוף ע"ג ר' זעירא ר' יוסי ר' חמא בר עוקבא דבי הילא בן חלים מסו בה וכו'. ור' חמא בר עוקבא חי בדור השלישי ונראה שגם ר' הילא דערך זה היה בדור השלישי. — וכיצה פ"ה הל' ב' (פ"ג ע"א) איתא ר' ליל ב"ר ר' אלם מקיש על כסא, ונראה שהוא מ"ס וצלל הילא ב"ר אלם וכו'.

רבי הילא בן פזי בדור הרביעי. דמאי פ"ז כ"ו ע"ג רבי הילא בן פזי כע' ופצע אמר רבי יונה מותר למצע. וע"י ערך ר' שמעון בריה דרבי הילא בן פזי.

ר' הילל בריה דשמואל בר נחמן בדור הרביעי. שביעית ריש פ"ז קידושין פ"א מ"א ע"ג ר' הילל בריה דשמואל בר נחמן פגם הכתוב כבוד צדיק כקבר מסני כבוד צדיק בשעתו.

רב המגנטא דבבל בדור הראשון. תענית פ"ד הל' ב' (פ"ה ע"א) רבי הוה יתב מחגי חסדו פלישדים אחי והיו אל ההרים כיוני הגיאיות כולם הוסיפות אמר (ר' חמא בר חנניה) ליה תוספות אמר ליה הן קייתה אמר ליה קדם דבי המגנטא דבבל וע"ש.

רב המגנטא בדור השלישי. תודיות פ"ג מ"ז ע"ג ר' חסדא ור' המגנטא וכו' מתיב רב חסדא לרב המגנטא ווא מתניתא מסייע לך וסלינא עלי וכו'. — ביצה פ"א הל' ג' (פ' סוף ע"ב) ר' זעורה בעי קערה שחקה קוף מסו ר' יוסי ב"ר בון אמר איתפלגון ר' זעורה ור' המגנטא חר אמר אסור וחרנה אמר מותר וכו', והנה זה ר' זעורה דבעי הוא ר' זעורה השני איש חי בדור החמישי (ע"י ערכו). ור' זעורה בר פלוגתיה דר' המגנטא הוא ר' זעורה הראשון וכדור השלישי כמבואר בערכו. ומצינו באיזה מקומות ר' זעירא בשם ר' המגנטא

כלאים ס"ד הל' ד' (כ"ט ע"ב), הוריות סוף ס"א ונראה שהוא רבי זעירא ב'. — סוכה ס"ד הל' ב' (נ"ד ע"ב) רב המנונא מספק לחביריא כד תהוין יהבין מתנה (פ' אתרוג) ביומא טבא לא תהוין יהבין אלא לדעת גמורה. — קידושין ס"א הל' ה' (ס"א ע"ג) רב המנונא מספק לחביריא פקדון לנשיכון כד הויין קיימין על מתיא דלא ליהויין מתלשין בשעריהון שלא יבואו לידי קרתה. רב המנונא היה בבבלי, תלמידו של רבי יהודה וחבירו של רבה. בבבלי שבוועות ל"ד יתיב ר' המנונא קמיה דרבי יהודה וכו' עד א"ל המנונא את תא עול. — שם סנהדרין ס"א ע"א רב המנונא אירכסו ליה תורי פגע ביה רבה וכו'. ונראה שלא עלה מעולם לא"י. ובירושלמי נזכר באיזה מקומות, ובבבלי נזכר לרוב. — ועיי' תו' עירובין ס"ג ע"א כתובות נ' ע"ב שכתבו שב' רבי המנונא הו' ע"ש. ור' המנונא הנזכר בירושלמי נראה שהוא רב המנונא א'. רב המנונא ספרא עיי' ערך ספרא.

אות ו"ו.

ר' ווא עיי' ערך בא.

אות זי"ן.

זבדי בן לוי בדור הראשון. דמאי ריש ס"ז ר' הושעיה הוה לו תנאי דמאי חרא איתא בשלה ירק אנשיית מתקנתה אחת לכני רבי הושעיה ושלח לזבדי בן לוי דיתקן לילא. וע"ש בסוגי' שזה רבי הושעיה הוא רבי הושעיה רבה (אף שלא נזכר רבה עיי' ערך רבי הושעיה ב'). וקצת נראה שלוי אביו של זבדי הוא לוי בר סיסי עיי' ערכו. — ע"ז ס"ג הל' א' זבדי בר ליואי (ב"ד פ' ס"ב צ"ב הגי' זבדי בר לוי) רבי יוסי בר פייסס ורבי יהושע בן לוי אמרין תלתא פסוקין מי דמכין חד מנהון אמר על זאת יתפלל כל חסיד אליך וגו' וחד אמר וישמחו כל חוסי בך וגו' וחד אמר מה רב טובך אשר צפנת ליראוך וגו'. — ועיי' זכחים כ"ח ע"ב אלא א"ר יוחנן תני זבדי בר לוי, וברייתות ה' ע"א הגי' זבדא בר לוי.

רבי זבדיה בריה דר' יעקב בר זבדי ברכות ס"ג ו' סוף ע"ג רבי זבדיה בריה דר' יעקב בר זבדי בשם רבי יונה עיר שמעייתה רחוק הרי זה קרוא את שמע ויורד ומוכל ועולה ומתפלל.

רבי זבירא. ערלה ס"א סוף ע"ב הורי רבי זבירא באילין סגי תמיה שיקבירו רבי יונה בעי עבר ופדיו שמא אינו פדוי ותימר טעון קבורה ע"כ, ואפשר שהיה בדורו של רבי יונה והוא דור הרביעי. — סוטה פ"ז הל' ר' (כ"א ע"ד) א"ר יוחנן בנימין היה חציו בן מיכן ימין מיכן א"ר זבירה ויאות מי כתיב ששה שמותם לא אלא משמותם משמותם ולא כל שמותם. — ובמס' שבת ס"א ג' ע"ב איתא דמר רבי יוסי בי רבי בון בשם רבי זבדי אחת

לשבע שנים הקב"ה מחלף את עולמו ע"כ, ונראה שהוא רבי זכידה (ואפשר שהיה כתוב ק' על הדל"ית ונשמט ע"י שגיאות הסופר), אבל לא רבי זכיד דכבלי, והוא אינו מזכיר כלל בירושלמי.

זוגא א' בדור הראשון. נדה פ"א נ' סוף ע"ג א"ר ירמיה נפק זוגא לבר שאלון ליה רבי חמא אבוי דרבי הושעיה ובר קפרא שתי עיניו מוחות מרז אתא ושאל לרבי אמר להן צא וכתוב להן אינו וולד ע"כ, והבונה דנפק לבר שהלך לדרום ושם שאלו אותו רבי חמא ובר קפרא, ונראה ששאלו אותו שישאל לרבי בחזרתו לישיבת רבי ולא שזוגא היה אדם גדול, שהרי לא מצינו לו מאמרים וזה הוא שאמר לו רבי צא וכתוב להן. ועיי' ערך רבי חייא. — וזכר עוד מ"ש פ"ה ר"ש הל' א' זוגא שאל לרבי מה ניתני ס"ס רבני או נטע רבני (ועיי' ערך רבי יצחק רובא).

זוגא (זוגה) ב' בדור הרביעי ובקשרין. מעשרות סוף פ"ה זוגא קייבית דרבי בא בר זכרא בשם רבי אבהו ביקיא נלקחת מכל אדם בשביעית א"ר יוסי מתניתא אמרה כן וכו' (והוא רבי יוסי ב'). — דמאי פ"ב כ"ב ע"ג א"ר מנא אולית לקיסרין והמיתון טהינן בחדא דבילתא שוריי (פ"ה הו"ר) שאלית לרבי יצחק בר אלעזר ואמר לי כך נהג זוגא שוריי רבי יצחק בר אלעזר בשם זוגא דקיסרין כל דחמי מא שוריי.

זכר זוטרא מ"ש פ"ה הל' ח' (ב"ר ע"ד) כגון זכר זוטרא דמצלי על חורנן ומתעני ועל נפשיה לא מתעני. ונראה שהוא בבבלי, כי בירושלמי לא מזכיר אטורא בשם זכר. וקצת נראה שהוא זכר זוטרא דכבלי נדרים ז' ע"כ.

רבי זכאי, זכאי בימי רבי יוחנן ובא מבבל לא"י. שבת פ"ז ס' ע"ג נזיר פ"ו הל' א' תנא רבי זכאי (בנוזר זכאי) קומי רבי יוחנן וזכר קשר וניסך בעלם אחד חייב על כל אחת ואחת אמר ליה רבי יוחנן בבליא עברת בידך תלתא נדרין ואיתברת אינו חייב אלא אחת. ועיי' יבמות פ"ה ס' ע"ג ושם אמר ג"כ רבי יוחנן לרבי זכאי כזה הלשון. — זכאי קרוב לסוף פ"ו תנא רבי זכאי ד' ששרף מטמא בנדים.

רבי זכאי דאלכסנדריא בדור החמישי. כתובות פ"ד הל' ה' (כ"ח ע"ד) זכאי במציאתה רבי זכאי דאלכסנדריא מישאלי שאל מציאה שנמלה לו (צ"ל לה) מחמת שדה מה את עבד לה במציאה או כאוכלת סידת. — ע"ז פ"ב מ"ב ר"ש ע"א א"ר יוסי ב' רבי בון חשבון גדול הוא ובר רבי זכאי דאלכסנדריא הנה ידע לה אמר ואילו בעית ילפתה מיניה. — יבמות פ"ז הל' ה' (ח' ע"ב) רבי זכאי ר' אלכסנדריה (צ"ל רבי זכאי דאלכסנדריה וכן הגיה בעל סהד) משלה שאל בת גר עמוני וכת דור שני של מצרי אמר ליה רבי יוסה לא שמע לההוא דמר רבי ירמיה וכו'. ונראה דצ"ל אמר ליה רבי יוסי ב' רבי בון ובההוא דע"ז. גם נראה שר' זכאי לא עלה מאלכסנדריא לא"י, ושלה שם שאלותיו בכתב וכאשר מורה הל' מישלה שאל (וגם בכתובות פ"ד נראה שצ"ל מישלה שאל). ועיי' ערך רבי תנחום בר סמא.

רבי זבי דכבול — רבי זעידא א'

ר' זבי דכבול מנילה סיד הל' ה' (ע"ה ע"ב) רבי חנינא בר אנדריי בשם רבי זבי דכבול טעה בין תיבה לתיבה מחזירין אותו, וע"ש שקדם לרבי זעורה ור' ירמיה.

זבי מביחא מנילה סיד ע"ד סוף ע"ד זבי מביחא בשם רבי יוחנן דרב את ריבך והנפס את נקמתך וכו' (כלל כן מביחא את קייאת המנילה ע"ש). רבי זביריה מנהדין ס"א הל' א' י"ח ע"ב רבי זביריה בעי קומי רבי אמי עבדין עובדא מהן תנייא (ס"י דאמר מצוה לכצע ע"ש). ואפשר שהוא רבי זביריה חתניה דרבי לוי דערך הבא ורבי אמי הוא רבי אמי הראשון.

ר' זביריה חתניה דר' לוי ססחים ס"א הל' א' (כ"ז ע"ב) ייבא כהרא תנא רבי זביריה חתניה דרבי לוי גדה חופסת וסורקת כהנא אינה חופסת וסורקת. — ר"ה ס"א ג"ו ע"ג רבי זביריה חתניה דרבי לוי בעי דישא אתון סתרון כנור וסימא במצורע. — סאה ס"ח כ"א ד' שקלים ס"ה הל' ו' רבי זביריה חתניה דרבי לוי היו הכל טלחין עליו אמרו ולא צריך והוא נסב כד דמך בוקן ואשכחן דהוה מפליג ליה לחורנין. ובענין דורו עיי' דבי לוי. — ובסוטה ס"א הל' ד' (ס"ז ע"ד) איתא רבי זביריה חתניה דרבי לוי הוה משתעי הרין עובדא וכו' וטראה שהוא ס"ס וצ"ל רבי זביריה וכן הגיה בעל סה"ד.

ר' זמנינא ביכורים ס"ג הל' ג' (ס"ה ע"ד) רבנן דקיסרין אסרין ממנין זקנים כחציה לארץ ע"ס לחזור רבי זמנינא הוה בצור ומנוניה ע"ס לחזור. ושם איתא עוד אף דבי יונה הוה כפיתקה ולא קיבל עלוי מיתמניה אמר עד זמן דמיתמני ר' זמניה ר' וטראה דצ"ל עד זמן דמיתמני רבי זמניה ואות ר' ס"ס.

זעורה, זעיר בר ח'ינגא בחדר השני. ברכות ס"ה הל' א' (ח' ע"ד) זעור בר חנינא אמר הסקין רס בקדשים מעל עוד הוא מהלכות קצובות. — שבת סוף ס"ו ע"ד בר חנינא בשם רבי חנינא הוה דאחא אמר בארומות אבל בשחירות פורשות הן. ואמר עוד בשם רבי חנינא (ורב יהודה) מנהדין ריש ס"ד. — ונשבה כסססוסא רבי אימי ור' שמואל הלכו אצל גביתא מלכתא להשתרל כעדו ואיתעביד ליה נס וניצל. תרומות סוף ס"ח (ס"ז סוף ע"ד). ועיי' ערך דבי אימי א'.

רבי זעורה בר חמא זמא ס"ח הל' א' רבי זעורה בר חמא רבי יסי כי רבי חנינא בשם רבי יהושע כן לוי כתענית ציבור מרחיק פניו ידיו ורגליו כדרכו וכו', ובמס' תענית ס"א הל' ו' (ס"ד ע"ג) יש שינוי ע"ש.

ר' זעירא, זעירה, זעורה א' ברוד השלישי. הוא רבי זידא רבבלי תלמידו של רבי יהודה ורבו של ירמיה ומהו משתמיט מינה דרבי יהודה לעלות לא"י (בבלי כתובות ק"י ע"ב). וכאשר בא אל נהר ולא מצא מברא אחו מרוב תשוקתו לארץ הקדושה כחבל המתוח על עין משפת הנהר אל שפתו האחדית ועבר הנהר (שם ק"ב ע"ב). וכבואו לא"י פגע בו שבת ליצן אשר התעולל בו וסן השמים תבעו עלבונו ומת המכה (ירושלמי ברכות ס"ב ה' ע"ג). ובא"י למד הרבה אצל רבי אלעזר. תרומות ס"א מ"ז ק"ב לסוף ע"ד רבי זעירא כל התרומות והתרומות שמעיה בשם רבי לעזר (ובבבלי לא היו עוסקין הרבה בבבלי כשהיו בימי רבי יהודה רבו של רבי זעירא עיי' בבלי

תענית כ"ד ע"ב), ואמר הרבה פעמים בשם רבי אלעזר. — גם שיטש שם רבי יסא (ר' אסי, עיי' ערך רבי יוסי א'). סאה ס"ד סוף הל' ב' (רח ע"ב) א"ד אבהו כל אילן התוכחה דהוה רבי זערא מותיב קיטי רבי יסא וכו'. עירובין פ"א י"ח ע"ד אמר ר' זורא עד דאנא חמן איצטריכת לי וכו' סליקת להבא שמיטת רבי יסא בשם רבי יוחנן וכו'. קדושין פ"א ס"א ע"א ואמר ר' זערא לרבי יסא חכים רבי לבי פדייה. ועיי' עז בבלי ל"ו ע"ב דאמר רבי זורא צעד גדול היה לי אצל ר' אסי. — והיה כעין תלמיד חבר לר' אבהו ואמר בשם רבי אבהו. סאה ס"ה הל' א' ר' זעורה בשם רבי אבהו תרא החימר עד שלא תתיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ. ושאל לשני ר' אבהו. שם ר' זערא בעא קיטי ר' אבהו ארבעת קבין לכור או לבית כור. ר"ה ס"ב הל' א' (נ"ח ע"א) רבי זעורא בעא קיטי רבי אבהו אילן דחמין צפת מהו דסבון. — ור' אבהו נהג כבוד בר' זעורא. ביצה פ"א הל' ט' (ס' ע"ד) רבי זעורא בעא קיטי רבי אבהו מאן רעביד טבאות לא שחיק ליה מאיתמל וכו' אלא בנן דרבי אבהו ידע דר' זעורא מחמר וכו' ועיי' ערך ר' אבהו ב'. ובבלי ברכות ס"ז ע"א ר' אבהו עשה מעורה לרבנן כאשר חלה ר' זורא וקם מחלין. — ר"ז הלך ג"כ לדדום ודבר שם עם ר' סימן. ביצה פ"א הל' ו' (ס' סוף ע"ג) אמר ר' זיקן לר' זעורה כר תיעול לדדומא את שאיל לה אשתאלת לר' סימן אמר לן ר' סימן בשם ר' יהושע בן לוי לא סוף דבר שצורך לדינים בו אלא שמא יצרכו לו הדינים (ועיי' ערך ר' אבא ט"ו). — ר"ז לא קרב אל ר' זודה נשייא (וטראה מצד ענותנותיה עיי' לקטן) ושאל לקלה דדומא עבדיה דרבי יוחנן נשייא שחק הוא טרק קונדיטון ביטא טבא ביצה שם הלכה ט'. — והיה במיתת ר' זודה נשייא, ור' חייא בר אבא דחסיה להיטמא להנשיא. ברכות פ"ג ר' ע"א (עיי' ערך ר' זודה נשייא ב') ומזה נראה שר' זורא היה כהן. תבדיו של ר' זעורא גדולי הדור השלישי, ר' שמואל בר רב יוחנן, ר' הילא, ר' חנניה, ר' דושעיה וכו' ור"ז הגדול שבכולן. תלמידיו ר' ירמיה, ר' יונה, ר' יוסי וכו'.

ר' זעורא היה גדול בתורה ובמידות. דרך לימודו נודע מן הבבלי אשר מלא כבודו בכל מסכתא ומסכתא, והוא הולך למישרים וככ"ז כאשר בא לאי יתיב סאה תעניתא דלשחכת גמרא בכלאה מענה (בבלי ב"מ פ"ה ע"א) רבתי בלימוד דרך יותר ששום (וכבר דיברנו מזה לעיל פ"ג). ובבבלי באים הרבה מאמרים אשר אמר ר"ז בא"י, עיי' ר"ה ל' ע"ב מה קילקל קילקלן הלוים בשיד הבא תירגמו שלא אמרו שיהיה כל עיקר, ר' זורא אמר שאמרו שיהיה של חול עם תמיד של בין הערבים. ועיי' שבת ק"ד אמר רבי זורא כי הוינא בבבלי אמרי לה וכו' כי סליקא וכו'. ובירושלמי מצינו מאמרו שאמר בבבלי. ועיי' ברכות פ"ז י"א ע"ב אמר ר' זעורא עד דאנא חמן אצרכת לי טיטרי לי טינך (ככ"ד ס' צ"א ודמס א"ד הגי' מינה) לאשלתיה. — ועל עוצם חידודו מורים מאמרים כהגך דמאי הל' ז' פ"ז כ"ז ע"ג אמר רבי זעורא דרבי חכמים וחידותם ודוצה להכניס סאה חאנים וכו'. כלאים ס"ה הל' א' ר' זעיר מחור

לחבריא חשע שורין מן שובע שובע וכו'. — רבי זעירא שנא הגדות וקרא להקבוצ שלחן סיפרי קיסמי עיי' ערך ר' בא בר כהנא.

ומסידותיו נזכר קצות דרבינו המורים על ענותו. ביכורים פ"ג ס"ה סוף ע"ז ר' זעירא הוון בעון מסגיתיה ולא בעי סקבל עליו כדי ששטע והן תגייא חני חכם חתן נשיא גדולה מכפרת קביל עליו מסגיתיה. — ופרס מוהו צוה שלא יקבלו עליו אבילות, והוא בעצמו קיבל אכלות על ר' שמואל בר רב יצחק. סוכות פ"ג ר' ע"א. — ואף שהיה עניו לא נשא פנים בתורה וכדאיתא קדושת ס"א ס"א ע"א, ואיש אמונים מי ימצא זה ר' זעירא דאמר ר' זעירא לית אגן חשין על שמועתה דרב ששת דהוא נברא מסתחא.

ר' זעירא היה מצטער על דלא היה ליה אב ואם דיקים בהם מצות כיבד אב ואם וכאשר שמע עד הוכן קיימו ר' פרימון ור' ישמעאל מצות כיבד אשר בריך דהמנא הלית לי דלא הוינא יכול עבד בר פרימון וכו'. קדושין ס"א ס"א ע"ב. — ר"ז לא חזר לבבל ומת בא"י. בבלי ס"ק כ"ה ע"ב. ושם שבת ק"ד איתא א"ר זירא כי סליקנא להתם וכן מוכה נ"ד ע"ב ע"ש, משמע בשאמר זה הכאמר היה בבבל וא"כ חזר מא"י לבבל, אבל באמת הן, "להתם" בשבת וסוכה הוא תוספה מא"ה קרא בבלאי. ותחילה הכאמר כי הוינא בבבל מוכיח שהכאמר נאמר מ"י ר"ז בהיותו בא"י.

הראב"ן בס' אגן העזר כתב דל"י זעירא הוה קדיין ר' זירא מ"י ד' ד' וכו'. ולא נראה כי בירושלמי נקרא ר' זעירא זעורה וזעורא, ואם נמצא לפעמים זירא הוא ע"י אישטת המוסרים ממה שהורגלו בזה בבבלי. ובבבלי נקרא תמיד ר' זירא ולא ר' זעירא וכו'. והגהן שהבבליים הבליעו העיין בדרכם וקראו אותו ר' זירא ועיקר שמו ר' זעירא.

רבי זעירא, זעורא, זעורה ב' ברור החמישי תלמידו של ר' ירמיה. ברכות ס"ז ר' ע"ד ר' ירמיה בעא מיבדוק לרבי זעורא אמר ליה כיצד הוא א"ר על שמן ערב. — ואמר דרבה פנטיס בשם ר' ירמיה. ברכות ש"ס ופ"ד ח' ע"א. שבת פ"ד ר' יוש' ע"א תענית ס"א ס"ד ע"ג ובט"א. — ונראה שהיה ר' ביטס בי"ט ר' ירמיה, כי כפי הגירא מדרבה מקומות היה חברו של ר' מנא בנו של ר' יונה ובעי קמיה. עיי' שביעית פ"ה הל' ס' (ל"ז ע"א) רבי זעירא בעא קומי ר' מנא מתניתא בסתם וכו'. תרומות פ"ה הל' ט' (ס"ז ע"א) אמר ר' זעירא קומי רבי מנא תיסתר בתלדיה וכו'. קידושין פ"א הל' ד' (ס' ע"ג) ר' זעירא בעא קומי ר' מנא אילין בולטיא, ור' מנא השיבו ב"י שחוק. — שם פ"ה הל' ה' (פ"ב ע"ד) ר' זעורא בעא קומי ר' מנא קדשה סתם וידישה מן האדוסין מה אמר דשכ"ל. וכן נשא ונתן עם ר' מנא בט"א.

ואין שום ספק שהיו ב' ר' זעירא (זירא) ובסו שכתבו התו' מנחות ט' ד"ה ר' זירא. ועיי' גיטין פ"ב הל' א' ר' חנניה דר' אמי א"ר זעירא מה סליקין ביהמא מתחת ידי אחד וכו' מתיב ר' זעירא לר' אמי וכו' אייתי ר' אמי לר' יונה חמיו וחנה ליה וכו', הרי לך ב' ר' זעירא. ועיי' ערך רב המנונא. — ונראה שר' זעירא השני היה בר א"י, ור' זעירא הראשון כבר ידענו שהלך

מבבל לא". ואמוראי רבנא נקרא חסד רב ואמוראי דא"י נקראו רבי, ולכן איתא בבלי כתובות ט"ז ע"ב אמר רב זידא אמר ר' מתנה אמר רב כלל ר"ו וראשון, ואמר לה אמר רבי זידא וכו' כלל ר' זידא השני אשר היה בר א"י. ורש"י סירש שם בענק אחר.

עוד יש להעיר שבבבלי נמצא אמורא בבלי קדמון ושמו זעירי אשר עלה לא". עיי' ב"ב ס"ז ע"א חולין ק"י ע"א כי סליק ר' אלעזר אשכנזי לזעירי וכו' ובירושלמי לא נזכר בשום מקום זעירי. אמת שבירושלמי איתא לפעמים זעירי (בבא דבי) אך המעיין יראה שהוא לבד מחמת שגיאת הסופרים והכונה או א"י זעירא א' או א"י זעירא ב'. ואפשר שזה זעירי הוא זעיר בר חנינא עיי' ערכו. או שזעירי מת בקרב אחי בואו לא"י (או שהלך לדרום) הגע'.

ר' זעירא תנאי ברכות ס"א נ' ריש ע"א ב"י דמי ר' זעירא תנאי אחי דר' חייא בר אשיא וד' אבא בר חנה הקרא עם אנשי משמר לא יצא כי משבימין היו. — והגראה ר' זעירא תנאי שונה ברייתות (ועיי' ערך ר' שמעון דחוספא). — ועיי' בבלי יומא ל"ז ע"ב ושם הבא הק' הקרא עם אנשי משמר וכו' בל' ברייתא (ובשינוי קצת) והוא שנויה שם חוספא סיכ'.

ר' זעירא בריה דר' אבהו ברכות ס"ח י"ב סוף ע"ב אין מבינין על הגר עד שיאמרו לאורו דרש ר' זעירא בריה דר' אבהו וידא אלהים את האור כי טוב ואחר כך ויבדל אלהים וכו'. — עיי' ס"ח הל' א' (ס"ב ע"ב) דרש רבי זעירא ב"ה ר' אבהו קומי ר' לעזר אשרי שאל יעקב בעזרו ומה נתיב בחירה עושה שמס וארץ ומה ענין זה לזה אלא טלך בשר דם יש לו פטרון באיפריא זו אינו שליט שמא בארחת וכו', אבל ברכות ס"ח י"ב ע"ב הגי' ר' זעירא בריה דר' אבהו ר' אבהו בשם ר' אלעזר וכו' והוא יותר נכון לפי סדר הדוחות. עיי' ערך ר' אבהו ב' וערך ר' אלעזר. (גם הל' יותר מדויק בברכות).

ר' זעירא בר אבינא שבת ס"א נ' ע"ד ר' זעירא בר אבינא בשם רב ירמיה יוסף בן יעמר איש צרידה יוסף בן יוחנן איש ירושלים נז"ו מומאה על ארץ העמים ועל בלי זכויות.

זקני הגליל ט"ז ס"ג ס"א סוף ע"ד נדרים ס"ח הל' א' (בשינוי קצת) בהרא ר' שמעון רבי לא מצאו סתח לנדרו עד שבא אחד מזקני הגליל ע"ש. ר' זריקן (זריקא) בדרה השלישי. שקלים ס"ח הל' א' רבי יצחק היה יתיב מחגי הדין עובדא אמר ליה ר' יצחק בר ביסנא וכו' ובעש ביה אמר ליה ר' זריקן בנני דהוא שאל לך וכו' (עיי' ערך רב יצחק), ושם ס"ג ס"ז ע"ב איתא נ"ב זה המאמר ושם איתא אמר ר' זריקא וביבטח ס"ב י"ב ע"ב איתא א"ר זריקה ולא רקקה. — ביצה ס"א ס' ע"ב אמר ר' זריקן ל"י זעורה בר תיעול לדרומה את שאל עיי' ערך ר' זעירא א'. — פסחים ס"א כ"ח סוף ע"א אמר ר' מנא אולית לקיסרין ושמעית ר' זריקן בשם זעורה וכו'. — ר' זריקן נזכר בחרכה טקומות בירושלמי, ובבבלי נמצא ר' זריקא. עיי' בבלי יומא

ד' ע"ב ר' זריקא רמי קרא קמיה דר' אלעזר וכו' כתיב ולא יכול משה לבוא אל אהלה מועד כי שכן עליו הענן וכתיב ויבא משה בתוך הענן וכו' ונראה שר' זריקא דבבלי הוא ר' זריקן דירושלמי וגם הזמן מסכים לזה, ר' זריקן חי בדור השלישי ורמי קמי ר' אלעזר אשר היה בדור השני. וחולין קיי ע"ב איתא ואמר ליה אבוי לרב ספרא כי סלקית להתם בעי מנייהו כבדא מה אתון ביה כי סליק אשכחיה לר' זריקא וכו' ואבוי ור' ספרא היו בתחילת דור הרביעי עיי' ערך ר' ספרא.

ר' זריקן בר חמאי דר' זריקן ברכות סוף פ"ז ר' זריקן בר חמאי דר' זריקן הזכיר של חנוכה בארץ וקילסו אותו. — והגה ר' זריקן דערך הקודם רמי קומי ר' אלעזר ע"ש ור' מנא אזל לקיסרין ושמע ר' זריקן בשם ר' זעורה וא"כ האריך ימים הרבה, מר' אלעזר שהיה בדור השני והשלישי עד רבי מנא שהיה בדור החמישי ויותר נראה שר' זריקן דקיסרין בימי רבי מנא הוא ר' זריקן בר חמאי דר' זריקן דערך זה והש"ס קיצר וכינוו ר' זריקן סתם.

אות ח"ת.

רב (רבי) חביבה פאה פ"א מ"ו ע"ב ר' הונא אמר למצות עד שליש וכו' רב חביבא בשם רבנן דתמן מהו שליש לרמ"ס ה"ך עבידא לקח אדם מצוה וראה אחרת נאה הימנה עד כמה מטרחין עליו עד שליש. ועיי' בבלי ב"ק פ' דמס' שם הש"ס כן על המאמר דר' זירא אמר ר' הונא. — מגילה פ"א ע' ע"ב רבי חביבה בשם רבנן דתמן בכל מקום שכתוב יום טוב אין כתיב וקיבל וכל מקום שכתוב וקיבל אין כתיב יום טוב וכאן כתיב יום טוב וכתוב וקיבל.

ומהך דפאה שאמר ר' חביבא בשם רבנן דבבל דתירוצ' שמשנה הש"ס בבלי על דברי ר' זירא (דמה שנאמר שם אלא א"ר זירא הבונה הכי יש לפרש דברי ר' זירא עיי' לעיל ל"ה ע"א) יצא לנו בכידור שר' חביבא היה מאוחר לר' זירא ואינו ר' חביבא דבבלי שבת נ"ד ע"ב ובמ"א רב ור' חנינא ור' יוחנן ור' חביבא מתני וכו'. ואפשר שהוא ר' חביבא בר סורסקי הגזר בבלי יומא " ע"א אשר עלה לא"י ואמר שם הקי שהקשה רבה בר עולא ע"ש. וכן ר' חביבא דזה הערך אמר במקומות שם רבנן דתמן, וגם הכינוי רב חביבא (ובמגילה רבי נראה מ"ס) מורה שהוא בבלי.

רבי חגג, חגיי בדור השלישי ובדור הרביעי היה תלמיד חבר של רבי זעירא א'. דמאי פ"ג כ"ג סוף ע"ב רבי חגיי הוה מיסמך לר' זעירא עבר חד מעין חד מיכל דקיסין וכו'. ושם פ"ד הל' ג' (כ"ד ע"א) בעא ר' בון בר חייא (עיי' ערכו) קומי ר' זעירא ור' חגיי השיב לו. — ר' חגיי אמר הרבה פעמים בשם ר' זעירא והיה מפורסם בימי חביריו של ר' זעירא שעומד על שמעו דבו. עיי' קידושין פ"ג ס"ג ע"ד דפליגי ר' חגניה (הוא ר' חגניה חברין דרבנן ע"ש) ור' חגיי בשם ר' זעירא, ואיתא שם והוה ר' חגניה מחרס כליו קבל

ר' חני אל ר' הילא קבל חני דחני אינשי סבורא הוא דמר ר' זעירא. סי
וכי נגר חני אתה רוצה לתרם והוא איש חכים ראמר ר' זעירא כלו' הוא
מדריק שמועת רבו ובזון ראמר בשם ר' זעירא היאך אתה מחרים עליו
(המספרשים לא עמדו על עיקר הענין). — וקצת נראה שזוהי כבר הלמיד
שהגיע להוראה ברור השלישי, עיי' רמאי סיד הל' ג' דהרי ר' לא (עיי' ערך
ר' הילא) כהרא דר' חני. — וכרור הריכיע היה מפורסם וגדול מר' יונה ור' יוסי
הגדולים ברודם. מנהדין סיא ר' עז' ר' חני סתת ר' יונה ור' יוסי חתמין.
ועיי' שבת סיא ר' ריש עיא אין נותנים חטים לרוחיים של מים וכו' אמר
ר' חני מסני שהן משמעות את הקול אמר ליה ר' יוסי יאות רבי סבר מר
יהודה. — ואף שרבי יוסי חלק כבוד לר' חני בבז' מציעו שחולק עליו.
כתובות ס"ב הל' ד' (בז' ע"ג) אחר אומר ראיתי שתי שעדות בגבו ואחד
אומר ראיתי שתי שעדות בכיסו רבי בא אומר דברי הכל בשם ר' חני אומר
דברי הכל סבור ר' יוסי אמר במחלוקת אמר ר' יוסי לר' חני והא ר' יוחנן סבר
דכוותי וכו' ועיי' סוטה סיא הל' א'. — ודע דאיתא לשעטים ר' חני בעא
קומי ר' יוסי, עיי' תרומות ס"ב הל' א' מ"ש סיד ניה קיוב לסוף עא. ועיי'
סוכה ס"ה הל' ג' (ניה ע"ב) מהו מסקינן תירגם ר' חני קומי ר' יוסה וכו'
ומטה שהבאנו שר' חני היה גדול וקשיש מר' יוסי מוכח שר' יוסי אשר קטמה
בעא או תרגם ר' חני הוא ר' יוסי א' (ר' אסי עיי' ערכו) וא"כ למד ר' חני
גם אצל ר' יוסי א' וצ"ע דר' חני אמר חמדי בשם ר' זעירא ולא בשם ר'
יוסי. ואפשר שלמד רק קצת ימים אצלו ועיקר תורתו היה לו מר' זעירא.
ויותר יש לתמוה דאיתא ספחים סיד הל' ג' (ל"א ע"א) ר' חני בעא קומי ר'
יוסי לית הדא אמרה שאמר להמציא להן עבדים אמר ליה כבר קדמך ר' אבון
דמר רבי אבון בשם רבנן דתמן וכו' וא"א לומר דזה ר' יוסי הוא ר' יוסי א' דהרי
אמר כבר קדמך ר' אבון דמר בשם רבנן דתמן, וזה ר' אבון הוא ר' אבון ב'
שחי ברור הריכיע בימי אב"י (עיי' ערכו) ואז כבר מת ר' אסי. ואפשר שיש
בזה מ"ס וצ"ל ר' מנא בעא והוא ר' מנא ב' עיי' ערכו.

לר' חני מציעו הרבה מאמרים וזהו מתורד מאוד בשאלותיו. עיי' תרומות
ס"ח הל' א' ובמ"א. וזהו רגיל לומר משה כלו' ביקרה דמשה, רמאי סיד
כ"ד ע"א תענית סיד הל' א' ובמ"א ועיי' יומא סיא ל"ח סוף ע"ג מתקינן ליה
כהן אחר תחתיו וכו' מה מייחדין ליה עימה א"ר חני משם (צ"ל משה וכן
הוא הוריות ס"ג מ"ז ר"ש ע"ד) דאין מייחדין ליה עימה וו קסול ליה.
מנהדין ר"ש ס"ב וריש לקיש אמר נשיא שחמא מלקין אותו בבית דין של
שלשה מה מחזין ליה א"ר חני משה אין מחזין ליה די קטל להן. — לא
מציעו לר' חני הרכה משא ומטן של תורה עם ר' יונה אף שנשא ונתן הרכה
עם ר' יוסי. וכתענית סיא ריש הל' א' איתא אמר ר' מנא קומי ר' חני מה
וסליג, ור' מנא הוא בנו של ר' יונה.

בכלאים ס"ט ל"ב ע"ב איתא הסיפור דר' חני שהביא ארזו של ר' הונא אצל
ארזו של ר' חייא עיי' ערך ר' הונא א'. ונראה שהוא ר' חני אחד וקודם לר'

חגי דערך זה. — ובבלי ביק מ"ב ע"א איתא כי אתא ר' חגי מדרומא אתא ואייזי מתניתא בידה, ובירושלמי לא מצינו שהלך ר' חגי לדרום. ואפשר שר' חגי דבבלי אינו רבי חגי דערך זה, והוא ר' חגי דהסיפור בבבלאים. ועיי' ערך הבא.

ר' חגי שושביניה דר' שמואל קפודקיא ברור השלישי ברעות ס"ב ה' ע"ב אר' חגי שושביניה דר' שמו קפודקיא הוינא שאילית לר' יאשיה (מרו לבבול בעילה שניה) וישרע מניה ועיי' ערך ר' יאשיה.

ר' חונא, חונא עיי' ערך ר' חונא.

רבי חוניא שבת סיד י"ד ע"ג רבי חוניא יעקב מעפרתים בשם רבי חסדי ה' ממך כל חולי זה שריפה.

רבי חוניא דבית חורון שקלים ס"א מ"ז ע"א ובמ"א מניין לציון ר' ברכיה ר' יעקב בר' בת יעקב בשם ר' חוניא דבית חורון וכו' טמא טמא יקרא ברי שתהא הטמאה קוראה לך בפיה ואומרת לך פרוש.

חזקיה מנרולי האמוראים הראשונים. ועיי' כלאים ס"ט ל"ב סוף ע"ב הסיפור של מקום קבורת ר' חייא וב' בניו יהודה וחזקיה. ובבלי נדה ב"ז ע"א איתא יהודה וחזקיה בני ר' חייא וכן במ"א. — מאמרי חזקיה מפורסמים בבבלי ובירושלמי אף שבאים לפעמים בב' התלמודים באיזה שינוי. עיי' בבלי פסחים ריש ס"ב אמר חזקיה מנין לחמץ בפסח שאסור ברגאה ת"ל לא יאכל וכו' ובירושלמי שם רבנן וריסרין ר' אבהו בשם ר' יוחנן כל מקום שנאמר לא תאכל לא תאכלו אין את חופש איסור הגיהא באיסור אכילה וכו' חגי חזקיה מסייע לר' יוחנן ממשמע שנאמר חלב שור וכשב ועז לא תאכלו לאי זה דבר נאמר וחלב נבילה וחלב טרפה עשה לכל מלאכה אפי' למלאכת נבוא וכו' (עיי' בבלי שם כ"ג סוף ע"א), ועיי' ריש הסוגיא ובמס' ערלה ס"ב הל' א'. — בבלי גיטין נ"ג ע"א אמר חזקיה דבר תורה אחד שונג ואחר מדר חייב וכו' ומה טעם אמרו שונג פסול כרי שזידעו. וירושלמי שם ס"ה הל' ד' (מ"ז ע"א) ר' יהודה בר' אומר בדין היה שאפי' במזיד יהא פסול (צ"ל שאפי' בשונג דא חייב) למה אמרו חייב (צ"ל פסול) כרי שיהא מזידע. והנה כל הסוגי' שם משוכשעת עיי' שניאת הפוסק עיי' ואפשר שצ"ל חזקיה אומר בדין וכו'. ועיי' ערך ר' יהודה ב' ר'. — בבלי כתובות ל"ה ע"א חנא דבי חזקיה טבה אדם וטבה בהמה מה טבה בהמה לא חלקת בה בין בשונג בין במזיד בין טמאין לשאינו טמאין בין דרך ידידה לדרך עליה לפוטרו טמאין אלא לחייבו טמאין אף טבה אדם לא תחלוק בו בין בשונג בין במזיד וכו' לחייבו טמאין אלא לפוטרו טמאין, והמאמר הזה איתא ג"כ בירושלמי כתובות ס"ג הל' ג' (כ"ז ע"ג) אבל בקיצור בזה"ל, אמר חזקיה עוד חגי מתניתא טבה בהמה ישלמנה וטבה אדם יומת מה טבה בהמה לא חלקתה בו בין בשונג בין במזיד לחייב טמאין אף טבה אדם לא תחלוק בו בין שונג למזיד לפסול טמאין. וכן איתא שם ג"כ הל' א' (כ"ז ע"ב) אבל לא נזכר שם חזקיה.

חזקיה היה רבו של ר' יוחנן, כן הוא מוסכם בפ' הראשונים. עיי' ר"ף ע"ז ס"ב (ש"מ ע"ב) חז' גיטין ס"ד ע"ב ד"ה ר' יוחנן דרשבאי שם וכמה נרולי הראשונים, ויצא להם כן ממה דאיתא בבלי שבת ק"ב ע"ב בעי רבי

חזקיה ניקב כמוצא זית וכו' א"ל ר' יוחנן רבי שנית לנו וכו'. אבל מהירושלמי משמע שחזקיה לא היה רבו של ר' יוחנן, דהכי איתא סנהדרין פ"ו הל' א' חזקיה שאל הרי שהיה יוצא ליהרג ונשתתק כן אנו אומרים הא לא נשתתק היה ללמד על עצמו זכות שמע ר' יוחנן ואמר הא שאלתא דחמרא אלא כיני הרי שהיה יוצא ליהרג ואמר יש לי ללמד על עצמי זכות ונשתתק וכו' ע"כ, ואיך יאמר ר' יוחנן על רבו הא שאלתא דחמרא? — ואפשר שר' יוחנן לא התירס אלא נגד האומר לו השאלה בסניגון זה בשם חזקיה, דחזקיה לא שאל בפני ר' יוחנן וכאשר מורה הל' שמע ר' יוחנן, ועל זה אמר הא שאלתא דחמרא כל' בודאי לא שאל חזקיה בזה הסניגון וכו'. — אך לא מצינו בשום מקום שאמר ר' יוחנן משמיה דחזקיה, אבל ר"ל אמר בשמו ערלה פ"א הל' ה' (ס"א ע"ב).

חזקיה עלה עם ר' חייא אביו מבבל לא"י (בבלי סוכה סוף פ"א), ועיקר לימודו היה בא"י ונקבר שם אצל אביו. ירושלמי כלאים פ"ש בבלי מ"ק כ"ה.

רבי חזקיה ברור הרביעי, תלמידו של ר' ירמיה. זכאים ע"ה ע"כ רבי הונא ור' חזקיה תלמידי דר' ירמיה. ירושלמי שביעית פ"ה הל' ב' (ל"ח ע"א) רבי חזקיה על מסחי וכו' אתא ואמר ליה (לר' ירמיה) למדתו וכו' (כן העיקר ולא כבעל פ"ט שכתב שר' ירמיה אמר לר' חזקיה למדתו ועיי' בפירושו שם). ביצה סוף פ"א עד כרון כתכשיטין של זהב (מותר לשלחן ב"ט) ואפי' תכשיטין של כסף אמרין בשם ר' ירמיה אסור ואמרין בשם רבי ירמיה מותר אמר ר' חזקיה אנא ידע ראשה וסופא. — ואמר הרבה פעמים בשם ר' ירמיה. — ונתגדל מאוד בתורה ונמצאו לו כמעט בכל מסכתא ומסכתא כמה מאמרים.

ר' חזקיה היה חברו של ר' יוסי ב' ועל לבקרו (עיי' ערך ר' הונא ב'). — ור' מנא בנו של ר' יונה נראה שהיה תלמידו. ביצה פ"א הל' ב' (ס' ע"ב) ר' אבהו בשם ר' יוחנן בין לביעורו בין לאכילה כזית קם ר' מנא עם ר' חזקיה אמר ליה מן הן שמע רב (צ"ל רבי) הרא מילתא אמר ליה מן ר' אבהו. דמאי פ"א כ"ב ריש ע"ב אמר ר' מנא אולית לקיסרין ושמעית ר' חזקיה יתיב ומתני וכו' ואמרית ליה מנן שמע רבי הרא מילתא. — ר' חזקיה שמע מפי רבי אבהו כאשר אמר בעצמו בהך דביצה פ"א, ואמר בשמו ערלה פ"ב הל' א' תמן אמר חזקיה (צ"ל רבי חזקיה) דהואך אפשר דחזקיה אמר משמיה דר' אבהו) ר' אבהו בשם רבי לעזר כל מקום ששנה רבי מחלוקת ואחר כך חזר ושנה סתם הלכה כסתם. — ואמר בשם ר' אילא שבת פ"א ריש הל' א', ושם אמר גם כן בשם ר' אחא.

בבלי שבת ל"ח ע"ב, ק"ח ע"ב חולין ק"א ע"ב נזכר חזקיה (שבת ק"ח רב חזקיה) בשם אב"י, ואפשר שהוא ר' חזקיה דירושלמי ועלה מבבל לא"י. מושבו היה בקסרין, כאשר מורה המאמר דר' מנא אולית לקיסרין ושמעית ר' חזקיה וכו'.

קידושין פ"א ס"א ע"א איתא ר' חזקיה בר ירמיה ר' חייא בשם ר' יוחנן
אם יכול את לשלשל שמועה עד משה שלשלה וכו' וצ"ל ר' חזקיה ר' ירמיה
וכו' וכאשר הוא שבת פ"א ב' ע"א.

רבי חזקיה חזקוק מנהדין ס"ג ביא ע"ד ר' חונא ר' פינחס רבי חזקיה
חזקוק לא עלון כפירקא בההוא יומא וכו', ונראה שתי חזקוק ס"ס וסיוותת
לנטיי, והוא ר' חזקיה רעדך הקדום והיה חברו של ר' חונא ור' פינחס, עיי'
פאה ס"ג י"ז ע"ד ר' חונא ר' פינחס ר' חזקיה סלקון מכקרא לר' יוסי, ועיי' ב"ס
פ"ד הל' א'. (והאספר) סנה וכתב חזקיה חזקיה ב' פעמים ושבת למחוק
תי חזקיה שנית ומה נעשה חזקוק).

רבי חזקיה עבייה שבת פ' י"ד ע"ד רבי חזקיה עבייה בשם רבנן
דקיסין תרא עכשמונתה סכנת.

רבי חזקיה בר יעקב בר אחא שביעית ס"ג ל"ד ריש ע"ד רבי
חזקיה בר יעקב בר אחא בשם ר' יוסי בן חנינא אילין שיעוריא כאינן
שיעוריא, ועיי' ע"ד רבי יעקב בר אחא.

רבי חייא חזיה רובה, רבא (ר"בד) עלה מבבל ולמד אצל רבי,
והוא בעל מסדר התוספתא כידוע ועיי' לעיל ס"ג.

הירושלמי והבבלי מלאים מגדול תורתו ושבת מעשיו ועיי' מגילה פ"ד
ע"ד ע"ד, ובבלי כתובות ק"ג ע"ב מוסף וסליקא למתא רלית בה מקרי דרדקי
ותיכנא המשא חומשי לחמשא דרדקי וכו' והיינו דאמר רבי כמה גדולים
מעשי חייא. ועיי' מ"ש פ"ה נ"ד ריש ע"ד וחולין פ"ו ע"א. — ועיי' כלאים פ"ט
עובדיה עם רבי. — בעלי סלונתא דר' חייא הם: ר' שמעון ברבי. ביצה
פ"ג ס"ב ע"א ע"ב ובמ"א וכן בבלי באיזה מקומות. — ר' ינאי, ברכות פ"ד
ח' ע"ג. — בר קפרא, בבלי יבמות ל"ב ועיי' ע"ד בר קפרא. — ר' הושעיה
מסדר הברייתא היה תלמידו עיי' ע"ד ר' הושעיה א'. — ר' חייא הלך לדרום,
גרה ס"ג ב' ע"ג ר' חייא רובה אול לדרומא שאלון ליה ר' חמא אנבי דרבי
הושעיה וכו' קפרא כולו אדם ופניו בהמה מהו אחא ושאל לרבי אמר ליה
צא וכתוב להן אינו חולר. ועיי' ע"ד חונא א'. — ובבלי סוכה ב' ע"א איתא
דאמר ריש לקיש הרני כפרת ר' חייא ובניו שבתחילה בשנשתכחה תורה מישראל
עלה עזרא מבבל ויסדה וכו' חזרה ונשתכחה עלו ר' חייא ובניו ויסדה ע"ב,
ואפשר דקא אסידר התוספתא עיי' ר' חייא (ובניו לאו דוקא) או דקא על
דא דכתובות שזכרנו שר' חייא היה מתעסק הרבה בלימוד תינוקות ע"ש. חה
נראה יותר.

ר' חזיה עיי' ע"ד ר' חייא בר אבא.

רבי חזיה ציפוראדה ע"לה ס"ג ע"א איתכיה רבי חזיה ציפוראדה קומי

ר' אימי לישר בשמונה וכו'.

רבי הייא חזיה, בר אבא, בא ווא כדור השלישי. מאמריו דכו,
ואין מספר להמאמרים אשר אמר בשם רבותיו. — ר' חייא עלה מבבל ולמד
אצל ר' יהושע בן לוי שבת פ"א ב' ע"א קידושין הל' ד' (פ"א ע"א) רבי יהושע בן
לוי היה יליף שמע מדשתה מן דבר בריה בכל ערובת שובא וכו' והוא מסתמך על

כתפחיה דר' חייא בר בא וכו' איל ר' חייא בר בא לא כן אלסן רבי וכו' ורבי'ל השיב לו בחיבה: חיה בני וקלה הוא בעיניך. — ונראה שלמד נ"כ אצל ר' חנינא. הוריות ס"ג מ"ח ע"ב ר' חנינא (צל ר' חנינא עיי' ערכו) הוה מסתמך בר' חיה בר בא בציפורין וכו'. — ועיקר לימודו היה מר' יוחנן ואמר הריכה פנימים בשמו. ור' יוחנן קרא אותו בבלייא. מעשרות סוף ס"ה אתא עובדא קוטי ר' יוחנן ושרא אמר ליה ר' חייא בר ווא ולא מתניתא היא וכו' אמר ליה בבלייא מן דגלית לך חספא אישכחא מרגינא. ועיי' כתובות ס"ט הל' י"א (ל"ג ע"ב) בבלי ב"מ י"ז ע"ב. — סוכה פ"ד הל' א' ר' יוחנן אמר לר' חיה בר בא בבלייא תרין מילין סלקן בדיבון מפשושיתא דתעניתא וערובתא דזמא שביעייתא. — ואמר משמיה דריש לקיש ומשמיה דר' אלעזר וכמו שיבחר לקמן.

רבי חייא בר בא היה כהן ואעפ"כ פסע על קברי דצור לדאות דיאקלישייטם מלכא ברכות ו' ע"א. — ויצא לח'ל מרחוק עניות לבקש שם סניסא, נדרים סוף ס"י מהו למנות זקנים לימים נישמיענה מן הדא דר' חיה בר בא אתא לנביה ר' לעזר איל פ"ס לר' יוחנן נשייא דיכתוב לי הדא איגרא דאיקוד דאיסוק לסרנסתי לארעא ברייתא ופי"סה וכתב ליה הרי ששלחנו לך אדם גדול שלחנו וכיוצא בנו עד שגיעו אצלנו. ועיי' לו עוד שם שבה אחר „הרי שלחנו לך אדם גדול שאינו בוש לומר לא שמעתי“ וכו' מ"ש נ"ז ע"ב אתא ר'צא לח'ל שלא למסב מעשר ע"ש המעשה. ואפשר דעיי' שגור על עצמו שלא ליקח מעשר בא לידי עניות והוצרך לצאת לח'ל. — מושבו של ר' חייא היה בטבריא. ספחים פ"ד הל' ד' (ל"א ע"א) דרש ר' חיה בר בא לטיבריא כהדא דר' שמעון בן אלעזר. הוריות ס"ג מ"ח ע"א ר' חייא בר בא עבד פסיק בהון בית מדרשא דטיבריא וכו'. — והיה גם בציפורין וסא דהוריות שהבאנו לעיל דר' חנינא מסתמך בי בציפורין. — וכן מצינו לו שהלך לצור. שבת פ"ב ד' ע"ג דרש ר' חיה בר באא לצוראי נדה שעבר זמנה טובלת בין ביום בין בלילה. — והיה נ"כ בדרום שהרי למד אצל ר' יהושע בן לוי וסדלעיל, ורבי'ל ישב בדרום עיי' ערכו. — והיה נ"כ ברום. מ"ש פ"ד הל' א' כהדא ר' חייא בר ווא וזה ברומי וחמתין מפרקן אילין ניקלוסא וכו' (ואין את רומי העיר הגדולה הידועה כ"א עד בגליל תזכיר בטלחמא היהודים ליוספין ח"ג פ"ז ס' כ"א ונקראת שם כפר (Kōmun), אבל בבלי ע"ז י"ח משמע שהיתה קצת עיר גדולה). — ר' חייא הלך בנערותו לא"י שהרי למד אצל ר' חנינא ורבי'ל, והאיך ימים והיה אצל מיתא ר' יודה נשיאה ברכות ס"ג ו' ע"א. — חבריו של ר' חייא בר אבא: ר' אמי, ר' אסי, ר' זעירא וכו', ור' שמואל בר יצחק קיבל עליו אכילות כמותו. ברכות שם.

מצינו ר' חיה סתם והוא ר' חיה בר אבא כאשר מוכח בהריבה מקומות. ביצה פ"א הל' א' (ס' ע"א) דאיד חיה בשם ר' יוחנן כראשונה היו אוס' אן פעטדין לא בקיבת הגבילה ולא בקיבת הגי וכו' איד ויס' לשון מתניתא

מסיעה לר' חייא בר בא. מסכים ס"ב הל' ה' (כ"ט ע"ג) ר' חייא בשם ר' יוחנן זית כבוש אוטר עליו בורא פרי העץ וכו' אר' זעורה מאן ידע משמע מן ר' יוחנן יאות ר' חייא בר בא וכו'. ובהרבה מקומות איתא ר' חייא בשם ר' יוחנן ואין זה כ"א ר' חייא בר אבא תלמידו של ר' יוחנן האומר הרבה פעמים בשמו. — וכן מצנינו ר' חייא בשם ר' יוחנן בן לוי (חלה ס"ב הל' ג') (נ"ח ע"ג) תענית סיד ריש הל' א' ובמ"א, ואין זה כ"א ר' חייא בר בא שהיה תלמידו של ריביל. — ומסכים גם לזה מה שמצינו ר' חייא עם ר' אמי ור' אמי ושלשום הו' תלמידו ר' יוחנן. חלה ס"ב הל' ה' (נ"ח ע"ג) רבי יונה ר' חייא בשם ר' יוחנן ר' יוסי ר' אמי בשם ר' יוחנן וכן שנשנו. ברכות ס"ב ה' ע"א ר' חייא ר' יסא ר' אמי סלקין מעבר ננוניה דר' לעזר שמעין קליה דר' יוחנן וכו'. מגילה ס"ג ע"ד ע"א ר' חייא ר' יסא ר' אמי רנן לחבר וכו' ע"י ערך ר' אמי א'. ועיי' ברכות ס"ב ו' ע"א בר רמך ר' יסא קיבל ר' חייא בר ווא אבילוי. — מכל אלה יש ראיי' ברורה שסתם ר' חייא הוא ר' חייא בר בא. — ר' חייא בר אבא אמר בשם ריש לקיש חלה ס"ב הל' ג' (נ"ח ע"ג) ר' חייא בשם ר' שמעון בן לקיש לחלה ולנטילת ידים אדם מהלך ארבעת מילין, וכן מ"ש ס"ה נ"ו ע"ד ר' דימיה ר' חייא בשם ר' שמעון בן לקיש מתניתא משנחשדו להיות נותן מעשר לכהונה וכו'. — ואמר בשם רבי אלעזר חלה ס"ב הל' ה' (נ"ט ע"ב) ר' יעקב בר זבדי ר' חייא בשם ר' לעזר ונישל דטיו מן השבט.

ובתורות ס"ג מ"ח ע"א איתא ר' חייא בר בא עביר ססין וכו' ע"י לעיל ומסיים וזוהו תמן מן אילין דבר סילני וססן ודא ליטרי' רהב נטלו ר' חייא רבה והושיבו אצלו וכו', ותי' רבה מ"ס, כי ר' חייא רבה כבר מת קודם ר' חייא בר אבא, והמסור לא הבין שר' חייא הוא ר' חייא בר בא והוסיף מרעו רבה.

ר' חייא בר אדא א' ברור השני. מעשרות ס"א הל' א' (מ"ח ע"ד) ר' חייא בר אדא בעי קומי ר' יוחנן כמהין וסטרית מנו שיהו חייבין במעשרות. — היה בר אחתיה דבר קפרא ומת בנערותו, ברכות ס"ב ה' ע"ב בר רמך רבי חייא בר אדא בר אחתיה דבר קפרא קביל ר"ל עילוי דהוה רביה ע"ש.

רבי חייא בר אדא ב' ברור החמישי. רבי חייא בר אדא בעא דרבה פעמים קומי ר' מנא, רמאי ס"ב כ"ב ע"ג מ"ש ס"ה נ"ד סוף ע"ב וימא ס"ח מ"ד סוף ע"ד יבמות ס"ח סוף הל' א' (ט' ע"א) וזה מורה שהיה תלמידו של ר' מנא, וממס מ"ש נראה שהיה לו תלמיד חבר, והוא ר' מנא ב' אשר חי ברור החמישי בנו של ר' יונה. — ר' חייא בר אדא ב' נזכר בהרבה מקומות ונראה שהיה מתורד. עיי' סאה ס"ה הל' ג' (י"ט ע"א) אר' חייא בר ארי למידה הדין מצרכה. — ר"ה ס"ב נ"ח סוף ע"א סנהדרין ס"א י"ח ע"ג תני לקדרש החורש מתחילין מן הגדול אר' חייא בר אדא מתניתא אמרה בן ראש בית דין אוטר מקדרש. — הוריות ס"ג מ"ז ע"ד אר' ועזרי' דרא אמרה שמתנין וקנים כסה אר' חייא בר אדא מתניתא אמרה בן חזור בן בארבעה דברים שהיית אוטר ונעשך אב בית דין

לישראל. — ובמס' חלה ס"א נ"ז ע"ב משיב בדרך חידוד על ר' יהושע דדומיא (ע"י ערכו).

רבי חיה בריה דר' אבא דיפו מ"ק ס"ג ס"ג ע"ג שלמו אילו ואילו (הקריעות מלפניו ומאחוריו) ר' חיה בריה דר' אבא דיפו אמר נעשה כפוחה. — מגילה ס"ג ע"ד סוף ע"ב רבי חיה בריה דר' אבא דיפו ר' ירמיה בשם ר' זעורה צריך לאומן כנסתה אחת ועשרת בני המן עמה. ר' חייא בר אשי תלמידו של רב ואמר הרכה פעמים בשמו כבבלי וגם בירושלמי ונראה שלא עלה מימיו לאי.

ח"ה בר בון אמורא כבלאי בימי רבא, הוא ר' חייא בר אבין, כבבלי, ובירושלמי מנר רק לפעמים. מיש ס"ד הל' ז' (ג"ה ריש ע"ב) חיה בר בון אבא בר תחליפא בשם ר' הושעיה מה סלינן כשהפליגו דעתן לעניינים אחרים וכו'.

רבי חיה בר גמדא מגילה ס"ד הל' ח' (ע"ד ע"ב) אין מסמקין בקללות אמר רבי חיה בר גמדא אל תקין בתוכחתו אל תעשה קוצים קוצים. רבי חיה בר טיטוס תרומות ס"ח מ"ה ע"ג ולא בן אבד יצחק בר נחמן בשם ר' יהושע בן לוי החד והסר והמתן אין בהן משום גילוי רבנן דקיסרין בשם רבי חיה בר טיטוס כההוא דשחקי חד לתלתא.

רבי חיה בר יוסף ברוך הישני. עלה מבבל לאי ואמר שמעתא דב קמיה ר' יוחנן (בבלי גיטין ל"ט ע"א). והולך עם ר' יוחנן, ביט ס"ד ס' ע"ג חד בר נש יהיב דינרין למטכסת חור ביה אחא עובדא קומיה רבי חיה בר יוסף ור' יוחנן ר' חיה בר יוסף אמר או יתן לו כרי עדיכנו או יטסור אותו לטי שפרע ור' יוחנן אמר או יתן לו כל טקדו או יטסור אותו לטי שפרע (וע"י בבלי ב"מ מ"ה ע"ב). יומא ס"ב ל"ט ע"ג אמר ר' יוחנן תרומות ורשן תחילת עבודה של מחר הוא וצריך לקרש דיוו ורגליו מן הכיור המשוקע במים ר' חיה בר יוסף אמר מכין שמסר יום ללילה דיו (וע"י בבלי יומא כ"ב ע"א ובמ"א) וע"י ירושלמי יומא ס"א ל"ח סוף ע"ב. — ערלה ס"ג ס"ג ע"א ר' אבהו בשם ר' יוחנן כל הנשרפין אסין מותר חוץ מאשר הבא מחמת עבודה וזה התיב ר' חיה בר יוסף קומי ר' יוחנן הרי אשר הבית הרי אינו בא מחמת עבודה וזה ואת אשר אסור. — סוטה ס"א ס"ז ע"ד כתובות ס"ב כ"ז ע"ד ר' חיה בר יוסף שאל בתר (בכתובות הגי' בטעות בת) איתתיה אמר יסקן עמה תלת תלמידין שאם יסנה אחד מהן לצורכו תתייחד שם (צ"ל עם וכאשר הוא בכתובות) שנים. — ור' יצחק בר נחמן אמר בשמיה ע"י ריש ר"ה, וכן רבנן דקיסרין יומא ס"א ל"ח ע"ד הוריות ס"ג ס"ז ע"ד, וע"י ע"ד רבי חמא בר יוסף.

רבי חיה בר יצחק עמושיא ברור הרכיע או ברור החמישי. מר ס"ג הל' א' ר' ירמיה הורי לרבי יצחק עמושיא ואית דאמרי לרבי חיה בר יצחק עמושיא לנלח יום שלשים. — מ"ק ס"ג ס"א סוף ע"ד נבי הק' עובדא דרצה ר' יעקב כי ר' בון לנרות ר' ירמיה וזהו ר' חיה בריה דר' יצחק עמושיא יתיב חמן אמר ליה שמעתי שאין מגדן זקן אלא אם כן עשה כירבעם בן

נבט וחבדיו. — תרומת פ"י מ"ז סוף ע"ב ר' זעירא סליק מבקרה לר' חיה בריה דר' יצחק עשושיא אשכחיה יתיב אמר לא שט אלא כלובן חלמק אבל כלובן חלמק מותר. ור' זעירא זה הוא ר' זעירא ב'.
 ר' חיה בר לוליאב עולה ס"ב הל' א' ר' חנה בשם שמואל דמאי צריך חלה אמר ליה רבי חיה בר לוליאב נטל הוא דמיו מן השבט. —
 ע"ז ס"ב מ' ע"ג ר' חיה בר לוליאב בשם ר' חשעיה כל המצות עתידין בני נח לקבל עליהם ומה טעם כי אז אהפוך אל עמים וכו'.
 ר' חיה בר לוליאב ברור החמישי. כתובות פ"ג ל"ה ע"ד ר' יוסי בי ר' בון ורבי חיה בר לוליאב תריהן בשם שמואל אמרי חר אמר בארען ובגולגולת חרנה אמר אינה בארען ובגולגולת. — מ"ד פ"ד נ"ג ריש ע"ג הפריש שור ר' יוסי בי ר' בון ר' חיה בר לוליאב תריהן ארין בשם שמי (צ"ל ר' שמי) חר אמר במפריש טעות וחר אמר במפריש כהנה (עיי' ע"ד ר' שמי). —
 ומצינו בארען מקומות תלמודיו דר' חיה בר לוליאב, יומא ס"ב ל"ט ע"ד נדרים פ"ג ל"ז ע"ד ובמ"א. מזה נראה שהיה מפורסם בתורה ותוסס בשיבתה. —

רבי חיה בר בריה ברור החמישי. עידובין פ"ח כ"ה ע"ב אמר ליה רבי חיה בר בריה (ל' מ"א) הכי אמר ר' יונה אבן. ונכר עוד שבת פ"ד י"ד ע"ד, ר"ה פ"א נ"ח סוף ע"א, סנהדרין פ"א י"ח ע"ג ובמ"א, ואמר תמיד בשם אחים (ר' יונה). — ולפעמים הגי' בר מדיא בדלית, והעיקר מריא וכמו בבבלי בר מדין. ועיי' ע"ד ר' יוחנן בר בריה ובסוף זה הפרק.
 רבי חיה בר בריה בר בריה פ"ג הל' א' ר' יעקב בר זבדי בשם רבי אבהו שמן זה אומר עליו בורא פ"י העין א"ר חיה בר ססא קומי ר' זעירא ומתניתא אמרה כן חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פ"י הגפן ויין לא שחק הוא. —

חיה בריה דרבי שבת פ"א ב' סוף ע"ד חיה בריה דרבי כל המעבב דרסה ברשות הרבים נדונק בברטלית. — כ"ב פ"ג י"ד ע"א נידול בר מינימין וכו' (עיי' ע"ד נידול בר מינימין) אמר לון חיה בר רב כן אמר אבא וכו'. —
 ונראה שלא עלה כלל לא"י, ובבבלי נמצאים הרבה מאמרים על שמו.
 רבי חיה בריה דרבי שובתי עידובין פ"ה כ"ב ע"ג רבי חיה בריה דרבי שובתי מקשי האין הו' יוצאין לכית מדרשו של משה משה עשה לון שלשה צייסין ושלשה בורגין. ועיי' ע"ד ר' שבת.

חלפי חילפי (ומה שנמצא יומא ס"ב ק"ז סוף הל' א' מתניתא שלמא על רבי חילפי הוא ט"ס, וכן איתא שם בבלי חסוניא חילפי בלא כינר רבי) ובבבלי אילפא. ברור השני חברו של ר' זחנן. ובבבלי תענית כ"א ע"א בא הסיפור באורך אין נפרד זה מזה, הלך לו אילפא ועסק בפרקטא, ואחא שם שבאשר שב אילפא תלא נפשיה באסקריא דספיטא אמר אי איבא דשאל לי במתניתא דר' חייא ור' אושעיא ולא פשיטא ליה ממתני נפילא מאסקריא דספיטא ומכענא, אחא ההוא סבא תנא ליה האומר תנו שקל לבני בשבת וכו', ועיי' כתובות פ"ט. והובא בקיצור ובשינוי קצת ירושלמי כתובות סוף

סז. — ועוד איתא ירושלמי קדושין פ"א ג"ח עד חלסי אמר איתנוני על גוף נהרא ולא אספיק מתניתא דר' חיה רבא מסתנתין דקוני לנהרא אמרין ליה ותני ר' חיה סילעא ארבע דינרין אמר לון אף און תניתא האונאה ארבע בסף וכר תעור שאלו לו שם כמה ברייתות דר' חיה והוא הביא להם משניות דאיתא בהן הגך דר' חיה ע"ש. ועיי' סאה פ"ג כ' ע"א תרומות פ"ז מד ע"ב ל"ח והא ששיטא שאילתא דחלסי שאל (כתרומות הגי' שאילתא דחלסי דחלסי שאל) לקט כנשירותו מהו שיקדש, וכתמורה כ"ה ע"א הובאה דך איכעיא בזהל היינו דכעי אילסא אמר על הלקט עם נשירת רובו יוא הסקר לקט תי או הסקר תי ובר ע"ש.

לחלסי מצינו דרכה מאמרים ושאלות ובפרט בעניני דקדשים. עיי' יומא פ"ב הל' א' הל' ב' זכחים כ' ע"א, ובזבחים שם אמר ר' יוחנן בשמו. וכן מצינו ירושלמי יומא שם סוף הל' א' תלמודי דר' יוחנן בשם חלסי הביני וכו' (ושם הל' כ' תלמודי דר' יונה בשם חלסי הביני לשמאל הפנים מהלך). וראינו ג"כ שחלסי שאל מר' יוחנן וריש בן לקיש. נזיר פ"ז הל' י' (כה ע"ג) חלסי שאל לר' יוחנן ולר' שמעון בן לקיש (וכמס' ערלה פ"א ס"א ע"ב לר' יוחנן ולר' שמעון, וצריך להוסיף בן לקיש) טבל מהו שיזכר ביותר ממאמרים.

והנה מלבד מה שהסליא כמאמרים ושאלות נראה שהשאיר ג"כ אחריו ברכה כמה שהיה מאסף ברייתות ושונה אותן. עיי' תרומות פ"א ס"א ע"א לפי מה הוא תורם לפי שמען או לפי אובלן א"ר יוחנן אייתיה מדחלסי ר' אומר לפי אובלן וכו' (ועיי' תוספתא פ"ג שם ובר"ש ס"א מ"ט). — הלה פ"ב ג"ח סוף ע"ג א"ר יוחנן אייתיה מדחלסי נשבו כאן וכאן מצרף. — וקצת נראה שחלסי כתב לפעמים איזה ברייתות, וכמו שהיו רגילין לכתוב פעמים ברייתות וכידוע. עיי' מעשרות פ"ב מ"ט ע"ד ר' הילא ר' לעזר בשם חלסי א"ר יונה אישבחון כת' כפינקסיה דחלסי אוכל מהן עראי ומתקנן דאי, ס' ר' הילא וכו' אמר בשם חלסי כלל דחלסי הוא בעל המאמר, ור' יונה אמר ראשונה כתוב כפינקסיה דחלסי כלל שזה המאמר הוא ברייתא. — וכן הירושלמי נראה שחלסי לא אסף אלא הברייתות דר' חייא, דכירושלמי כתובות סוף פ"ו וקדושין פ"א איתא מתניתא דר' חיה רבא, גם לא הוכחו כמטה ברייתות דקדושין שם כ"א ברייתות דר' חיה. אבל ככלל תענית וכתובות איתא כמתניתא דר' חייא ור' אושעיא ואפשר שהוא אשגרא דלישנא.

חברו דחלסי הוא ר' יוחנן וכמו שזכרנו, ועיי' עירובין פ"י כ"ז ע"ג דא"ר יוחנן משכני חלסי הראני של בית ר' קישור אע"פ שאינו תלדו. וכן המאמרים שהבאנו נראה שחלסי היה קצת קשיש מר' יוחנן.

חלסי בר בריה דר' אבהו עיי' ערך ר' אבהו א'.

רבי חנינא ולפעמים חנינא כדור דרביעי. אמורא זה נזכר בדרבא מקומות. מ"ש פ"כ ג"ג ע"ב סכחים פ"א כ"ח ע"א סוכה פ"ג הל' א' ובמסא. ואינו אחד עם ר' חנינא שר' חנינא (חנינא) הוא מן הדור הראשון (עיי' ערך

ר' חנינא) ורבי חנינא אמר סוכה פ"ג הל' א' בשם ר' סימן בשם רבי יהושע בן לוי, וגם בשם ר' פרנך בשם ר' מתנה וכו', ור' סימן היה בדור השלישי, וגם ר' מתנה היה בדור מאוחר עיי' ערכם. — ונראה שהיה בימי ר' יונה ור' יוסי שהרי במס' מ"ש פ"ב הל' א' שנועות פ"ג ל"ד ע"ב מביא השם דרשות הרבה אמוראי דשתיה בכלל אכילה וכולן הן בני דור הרביעי ע"ש, ובבבלין ר' חנינא. ואפשר שהיה קצת קשיש מר' יונה, עיי' בבלי פסחים ע"ג ע"א אמר ליה ר' הונא בר חנינא לבדיה כי אזלת לקמיה דר' זריקא וכו' ור' זריקא היה בדור השלישי עיי' ערך ר' זריקא. ואיתא עוד שם גדרים כ"ג ע"ב ר' הונא בר חנינא סבר למידרשיה בפירקיה אמר ל' רבא וכו' ורבא היה בימי ר' יונה. אך שם פסחים ע"ה ע"א איתא והאמר ר' חנינא סבא א"ר אסי אמר ר' יוחנן תגור שהסיקו וכו' מזה נראה שהיו שני חכמים נקובים בשם ר' חנינא, האחד קשיש והאחד זוטא. ובירושלמי סוכה פ"ד ג"ד ע"ג איתא ר' אחא ר' חנינא בשם רב מי שסוכתו ערבה עליו מקדש בלילי יום טוב האחרון בתוך ביתו וכו' ונראה שהוא ר' חנינא הקדמון, אך יש כזה שיבושי גירסאות ע"ש ובכרות פ"ו י' ע"ד. — ועיי' נזיר פ"ו ג"ה סוף ע"ב התיב ר' חנינא קומי ר' מנא והא כתיב ועשה הכהן וכו' ור' מנא היה בנו של ר' יונה, ונראה דצ"ל ר' חנינא והוא ר' חניניה חבדו של ר' מנא עיי' ערכו. וכן יכמות פ"ח פ' ע"ב ר' חנינה ור' מנא חד אמר כשירה וכו' ע"ש צ"ל ר' חניניה.

חנינא קרת'גנא שנת פ"טז ט"ו ע"ג י"ב כ"י דמר ר' יעקב בר אהא אמר חננא קרת'גנא בשם ר' הושעיה דיסקיאי שיש בתוכה מעות נותן עליה ככר ומטלמלה.

חנינא אבוי דרב יגמא פסחים פ"ד הל' א' תענית פ"ד ס"ז ע"ד חנינא אבוי דרב יגמא (בתענית הג' אבוי דרב נטה) בשם ר' בניה ולכפר על בני ישראל זה השיר.

חנינא בריה דר' אסי גישין פ"א הל' א' (מ"ג ע"ב) חנינא בריה דר' אסי הוה מיסן וזרק נישא לאיתתיה אמר לה הרי גישך וכו'. שם פ"ג הל' ח' (מ"ה ע"א) חנינא בריה דר' אסי בר מלל (בכ"י לידן ממל והוא בלתי ספק הנוכח) בשם ר' לעזר זו להוציא מדברי ר' לעזר וכו'.

ר' חנינא בי ר' חנניה מנהדרין סוף פ"א אמר ר' חנינא בי רבי חנניה משיל הוינא באילן נופתא דציפורין וחמית חד מיניי נכס חדא גולגלא וזרקא לדומא והיא נהתא ומתעבדא עגל אחית ואמרת לאבא אמר אין אכלית מינה מעשה הוא ואי לא אחית עינים הוא.

רבי חנינא בר יצחק תענית פ"ב הל' ד' (ס"ה ע"ד) ר' חונה בשם רבי חנינא בר יצחק כל אותו היום היה אברהם רואה את האיל נאחז באילן זה וניתור ויוצא נאחז בחורש זה וניתור ויוצא וכו' אמר לו הקב"ה כך עתידין בניך נאחזין וכו'.

רבי חנינא בר פפא בדור השלישי. שביעית סוף פ"ה רבי חנינא בר פפא ור' שמאל בר נחמני עברון על חד מחורשי שביעית אמר ליה שמאל

בר נחמן אישר אמר ליה ר' חננאל בר ספא ולא בן אולפן דבי ולא אמר
העזרים ברכת ה' עליכם שאסור לומר לחורשי שביעית אישר אמר ליה לקרות
את יודע לדרוש אין את יודע וכו' (ועיי' גיטין סוף פ"ה ושם הגי'
משובשית). — תרומות פ"א הל' ב' (מיד ע"ד) תגי ר' חננאל בר ספא קומי
ר' ועידא דרבי ישמעאל את אביה היא מחללת וכו'. — מגילה פ"ג ע"ד ע"ב
א"ר חננאל בר ספא חידנו על כל המקרא ולא מצאנו שנקראו ישראל ציון
אלא זה ולאמר לציון עמי אתה. — ט"ק פ"ג ס"ג ע"א ר' חננאל בר ספא הורה
לכסותה אפי' יום אחד ואיתחמי ליה יען כי מרייתה. — ועיי' סוף פאה
שהיה מחלק צדקה בלילה ועיי' העובדא שם.

ח"פ"ה הוא עיסא (בנו של רחבה דסומבדיתא) דתלמוד בבלי בחילוף
ח"ת ועיי' ואלף והא. גדרים פ"ג הל' ג' אבימי אחוי דח"פ"ה אמר וכו' עיי' ערך
אבימי. ונזכר ג"כ ריש ר"ה, ור' יונה נושא ונותן בדבריו עיי'.

חכמי גוים ר"ב פ"ח הל' א' חכמי גוים אומרי' בן ובת שוין כאחת
דאינון דרשי וכן אין לו הא אם יש לו שניהן שוין. ועיי' בבלי שבת
קמ"ז ע"ב.

רבי חלבו ברור הריבועי. מגילה פ"ב הל' ב' (ע"ג סוף ע"א) ר' חלבו
ר' ירמיה בשם רב כתוב אחד אומר ספר וכתוב אחד אומר אינרת וכו'. — שם
פ"א הל' א' (ע' ע"ב) א"ר חלבו זמנן פניאן יתביית קומי ר' שמואל בר נחמן
וכו'. — ר' חלבו נזכר הרבה פעמים וירוע מאמרו שם ריש הל' א' א"ר
חלבו יום שלשה עשר יום מלחמה היה הוא מביית על עצמו, והובא בראש
ריש מגילה ושאר ראשונים. — ואמר בשם רב הונא ובשם חכמים אחרים,
ור' ברביה אמר בשמו. עיי' ערך ר' ברביה ב'. — ובתענית ריש פ"ב איתא
רבי חלבו אמר לר' יודן נשייא סוק עימן וצערך עבר והובא בראש פ"א
דתענית פ"ט ט', תה ר' יודן נשייא הוא ר' יודן נשייא ב'. ועיי' ערך דבי
חמא בן הגינה.

ר' חלפתא דמן הורה ברור הראשון. יבמות פ"ג הל' ט' (ה' ע"א) ר'
יחנן בשם ר' חלפתא דמן הוה וכולן (שהיו בהן ספק קידושין או ספק
גידושין השנוין שם במשנה) אם נישאות בו לא תצא שלא להוציא ליה
על בניה ועיי' בבלי גיטין פ"ז ע"ב ובן א"ר יחנן לבני ר' חלפתא דמן הונא
הכי אמר אנוכין לעולם לא תצא. ועוד שם מאמר לר' חלפתא עיי'.

רבי חלקיה אמר בשם אחרים ולדוב בשם ר' סימון. שקלים פ"א
הל' ה' (מ"ז ע"ב) רבי חלקיה א"ר סימן שאל. מעתה אין מקבלי' מהן לאמת
המים ולחומת העיר ומגדלויה וכו'. יבמות פ"ח הל' ב' (ט' ע"ב) ר' חלקיה
ר' סימן בשם ר' יודישע בן לוי לא שנו אלא סצוע דכא ישראל אבל
סצוע דבא הן לא בדא. — שקלים פ"ב הל' ר' (מ"ז ע"ד) ר' חלקיה בשם
ר' אחא מכאן שאדם חייב לשלוש שקלו ושלוש פעמים בשנה.

חלקיה בר טובי עיי' ערך גידול בר מיניסין. ובבבלי נמצאים כמה
מאמרים על שמו. ונראה שהיה בבבלי.

רבי חמא אבוי דרבי הושעיה בדור הראשון בימי ר' חייא ובר קפרא. מושבו היה בדרום עיי' ערך זוגא א' וערך ר' חייא. אכן פאה פ"ח כ"א ע"ב שקלים פ"ה הל' ו' איתא ר' יעקב בר אידי ור' יצחק בר נחמן הוון פרנסין והוון יהבין לרבי חמא אבוי דרבי הושעיה דינר וכו', ורבי יעקב בר אידי ור' יצחק בר נחמן היו בדור השלישי ואיך היו פרנסין בימי ר' חמא זה אשר חי בדור הראשון? ואין לך לומר כ"א גם שם אבוי של ר' הושעיה ב' (עיי' ערכו) היה ר' חמא והוא חי בימי ר' יעקב בר אידי ור' יצחק בר נחמן. ועיי' ברכות פ"ב ה' ע"ב ר' חמא אבוי דר' אושעיא הוה ליה עובדא ושאל לרבנן ואסרן ר' יוסי בעי איילן רבנן רבנן דהכא או רבנן דרומיא אין תימר רבנן דהכא נחא אין תימר רבנן דרומיא רבנן קומי והוא שאל לעירייתא ע"כ, והנה זה ר' חמא אינו ר' חמא אשר היה בימי בר קפרא, והוא ישב בדרום וכמו שזכרנו ואיך מספקא ליה להשיב מי הם אלה רבנן, הלוא ודאי דשאל לרבנן דדרום, ומאי קאמר רבנן קומי הלוא הרבנן וזהם החכמים דטבריא היו דחוקים ממנו. אין זאת כי זה ר' חמא הוא ר' חמא של דור שלישי והוא ישב בטבריא. ועיי' שביעית פ"ב ל"ג ע"ד ר' ירמיה בשם רבי הושעיה ר' יעקב בר אחא ר' יוסי בר חנינא בשם ר' חמא אבוי דר' הושעיה נוטל את הקבוצין עמה. וממה דאמר ר' יוסי בר חנינא בשם ר' חמא וכו' ור' יוסי בר חנינא היה מתלמידי ר' יוחנן הראשונים עיי' ערכו נראה שר' חמא אבוי דר' הושעיה הנזכר פה הוא ר' חמא הראשון. ועיי' ערך שאח"ז. דע דכבלי כתובות פ"ב ע"ב כ"ב נ"ט ע"א איתא דר' ביסא היה אבוי של ר' חמא אבוי דר' אושעיא. והתו' כתבו שזה ר' אושעיא הוא המסדר הברייתות וצ"ע.

רבי חמא הבריהון דרבנן ר"ה פ"א הל' א' (נ"ז סוף ע"ג) רבי חמא הבריהון (הברון) דרבנן בעי אמר הרי עלי וחור ואמר הרי זו ור' חנינא השיב עליו ע"ש. והנה מצינו איזה חכמים נקובים בשם הברון דרבנן והם ר' חנינא ר' הושעיה ר' זעירא ר' בון בר כהנא ור' חמא. ונראה שחכמים אלה היו לומדים בוועד אחד ולכן נקראו הברון דרבנן. ור' חנינא ור' הושעיה וכו' היו בדור השלישי עיי' ערכם, וזה מוכיח שגם ר' חמא דערך זה היה בדור השלישי ואפשר שהוא ר' חמא אבוי דר' הושעיא ב'.

רב חמא בר אשי כתובות פ"ב הל' י' (כ"ז ע"ד) אי זהו טרקום וכו' ומר ר' בא בשם ר' חמא בר אשי מעשה היה וברחה משם סומא אחת. רב חמא בר גוריא קידושין פ"ג הל' י"ד (ס"ד ריש ע"ד) חד בר נש אתא לבני דרב אמר ליה בגין דילדתיה אימיה מן אימאי אמר ליה כשר אמר ליה רב חמא בר גוריא הן דעימך מגליך עד דאתי שמואל ויפסליך. — וכבבלי נמצא האמורא הוה באיזה מקומות ולרוב אמר בשם רב, ועיי' ב"ק צ"ט ע"ב שדיבר פא"פ עם שמואל ונראה שהיה בבבלי וכאשר מורה ג"כ הכינוי רב, ולא עלה מימיו לא"י. —

רבי חמא בר חנינא שקלים סוף פ"ה רבי חמא בר חנינא ורבי הושעיה הוון מטיילין באילן כנישתא דלוד א"ד חמא לר' הושעיה כמה ממון שיקעו אבותי בכאן אמר ליה כמה נפשות שיקעו אבותיך כאן לא הוה

אית בני נש דילעון באוריתא. ומטה שגובר שם קודם לכן ר' הושעיה רבא נראה שר' הושעיה דעובדא זה הוא ר' הושעיה ב' עיי' ערכו, וא"כ הי' ר' חמא בר חנינה בדור השלישי. — כלאים ס"ט ל"ב ע"ג כתובות ס"ב הל' ג' רבי יונה בשם ר' חמא בר חנינה ריגלן דבר נשא ערבתי למיקמתי כל הן דהוא מתבע (ובכתובות בשני קצת).

מושבו של ר' חמא בר חנינה היה בציפורין. שבת ס"ז ה' ע"א סנהדרין פ"י כ"ח ע"א כמה דא בהילוכן וכו' ציפוראי אמרין מן בנישחא דבבלאי עד דרתיה דר' חמא בר חנינה. — ר' שמואל בר נתן (עיי' ערכו) אמר בשמו שבת פ"ג הל' א'. ובמס' כלאים פ"ט ל"ג ע"ג איתא ר' אבא בר זמינא א"ר חלבו ור' חמא בר חנינה חד אמר מת שם ונקבר שם יש בידו שתיים מת שם ונקבר כאן יש בידו אחת וחרגה אמר קבורה שבכאן מכפרת על מיתה שלהן. רבי חמא בר יוסף בדור השני. עירובין פ"ז ב"ג ע"ג ר' חיה ר' יסא ר' אימא סלקן לחמא דגדו שאלון לרבי חמא בר יוסף ושרא שמתין ר' יוחנן ובר יסא עשיתם. ואפשר שציל לר' חמא בר יוסף שהוא היה בדורו של ר' יוחנן. עיי' ערך ר' חיה בר יוסף. — ועיי' בבלי עירובין ס"ה ע"ב ומשם משמע קצת שיש לר' חמא בר יוסף, אך לא נמצא בירושלמי חכם בשם ר' חנינא בר יוסף.

רבי חמא בר עוקבה אמר לרוב בשם ר' יוסי בר חנינה. כלאים פ"ח ל"א ע"ג פסחים פ"ז הל' ח' כ' פסחים ובמא. ואמר בשם ר' יוחנן בן לוי יומא ס"ב הל' א' (ל"ט ע"ג). — ור' ירמיה אמר בשמו כלאים פ"ז הל' א' ר' ירמיה א"ר חמא בר עוקבא מקשי תמן את אמר אין חוששין מהלכין מן הצד וכו'. — עירובין פ"ג ב"א ע"ב איתא ר' יונה אמר ר' חמא בר עוקבה מקשי מתני דלא ט"ר אליעזר וכו' ונראה שציל ר' חמא בר עוקבה. וממה דמקשיין ר' ירמיה ור' יונה בשמו נראה שהיה בדור השלישי.

רבי חנה סוטה פ"ז הל' ד' (כ"א ע"ד) ואמר רבי חנה ר' ירמיה בשם ר' חיה עתיד הקב"ה לעשות צל לבעלי מצות בצילה של בעלי תורה מה מעמא כי בצל החכמה בצל הכסף ואמר עין חיים היא למחזיקים בה. רב חנה בר אבא שבת פ"ד ז' ע"א אישבת א"ר חנה בר אבא ורבי יוחנן ור' יוחנן חזא. אך המעיין בסוגי שם יראה שהוא ט"ס וצ"ל ר' אבא בר חנה, וכן הגיה בעל ק"ע.

רבי חנין יבמות פ"א (י"ב ע"א) א"ר חנין פשט הוא לן על דברי ר' מאיר על בן יעזוב איש את אביו ואת אמו במסוך לו מאביו במסוך לו מאמו. — סוטה פ"ז הל' ה' (ב"א ע"ד) א"ר חנין פשט לן ארבעה מיני אכנים הן. וצ"ל ר' חנין, וגם הלשון, "פשט לן" מורה שהוא אחד עם ר' חנין דרבנן. — דמאי פ"ז כ"ה ע"ג תנא ר' חנין קומי ר' לא תריץ אמרדאן חד אמר לסתובה וכו' וכתובות סוף פ"ט הגי' תני ר' חנין.

חנין בר בא פסחים פ"ד סוף הל' ג' (ל"א ע"א) דב"י תנאים דבי ביטא חנין בר בא בשם רב חיה נסה כהמיה דקה. — ברכות ר"ש פ"ד

מילתיה דחנן בר אבא פליגא דחנן בר ווא אמר לחבריא וכו', ועיי' בבלי ברכות י"ב סוף ע"א.

רבי חנינה, חנינא מגדולי האמוראים הראשונים ומתלמידיו של רבי (רבינו הקדוש), ורבי צוה לבנו שימנה ר' חנינה בראש. תענית ס"ד הל' ב' (ס"ה ע"א) בבלי שבת נ"ט ע"ב כתובות ק"צ ע"ב (ובירושלמי יש ט"ס ומני לרבי חמא בר חנינה בראש וצ"ל לחנינה, וכאשר מוכיח שם כל הענין וכן הוא בבבלי. גם צ"ל בר חמא במקום בר חנינה). — ר' חנינה היה מציפורין וירד לבבל ושם שמע מר' המנונא. ירושלמי תענית שם (ועיי' שביעית ריש פ"ג וטראה שיש שם ט"ס), 'חזור לא"י עיי' פאה ס"ז כ' ע"א. ויותר נראה שהיה מבבל ועלה בימי נעורתו לא"י ונתישב בציפורין, ולכן מספר פאה שם גודל ברכתה של א"י אשר ראה עת כואו לארץ הקדושה. — רבי חנינה היה ענו מאוד ולא רצה לקבל ההתמנות לראש אחד מות רבי ואמר שימנו ר' פס (אפס) תענית שם, ועיי' בבלי כתובות ק"ג. — ישיבתו היתה בציפורין. כיצח פ"א הל' א' ר' חנינה הורה לציפוראי נספחי תרדל ובביצה כ"י יודה. ועיי' ערך ר' יוחנן. — וציפוראי התמרמו עליו על שלא הגין עליהם בשעת דבר והוא השיב להם דברים נכוחים זמרי אחד היה בדורו. ונפלו על ידו עשרים וארבעה אלף ואנו כמה זמרי יש בדורנו. תענית פ"ג הל' ד' (ס"ו ע"ג), וכן השיב להם דברים נכוחים כאשר התרעמו עליו בעת עצירת גשמים ע"ש, ועיי' מה שכתבנו לעיל פ"א במעשי דאנשי ציפורין. — ר' חנינה אמר בשם רבי, ואפשר ששמע אלו הלכות מפיו. שבת פ"ד י"ד ע"ד ר' זעירא ר' בא בר זוטרא ר' חנינה בשם רבי מעלין עצם של זעירא בשבת ועיי' לקמן. — ושם ר' חיה בר מדיה ר' יונה ר' זעירא ר' בא בר זוטרא רבי חנינה בשם רבי בנות אונים מעלין בשבת. ובמס' מעשרות פ"א הל' ג' (מ"ט ע"א) איתא ר' חנינא בשם רבי זתים וענבים שלא הביאו שליש אף המשקן היוצאין מהן להכשיר אין מכשירין, וטראה דצ"ל ר' חנינה בשם רבי. — ושימש את בר קפרא, נדה פ"ב הל' ו' (ג' ע"א) ר' חנינה מזג לבר קפרא א"ל כזה מהו וכו'. — ושמע מפי ר' חייא, שביעית פ"ז ל"ה סוף ע"ג ר' שמעון בן לקיש שאל לר' חנינה וכו' אמר ליה אני לא שמעתי מר' חיה הגדול אלא וכו'. — חבריו: כיצח פ"א הל' א' (ס' ע"א) שירי פתילה שירי מדורה שירי שמן שכבו בשבת מהו להדליקם כיום טוב רב ור' חנינה תריתון אמרין אסרי. ועיי' בבלי שבת נ"ד ע"ב רב ור' חנינא ור' יוחנן ור' חביבא מתני וכו', וכאשר שהיה רב בבבל ור' חנינה בא"י נראה שהכוונה לכך ששניהם אמרו הלכה אחת. ואפשר שהיו בחבורה אחת טרם דתת רב לבבל. ועיי' בבלי יומא פ"ז ע"ב. — בנתיה דשמואל אשתבין ובאו לא"י בימי ר' חנינה, עיי' כתובות פ"ב הל' ו' ובבלי כתובות כ"ג ע"א. ולא מצינו שהיה לו עסק עם שמואל בהלכה. וקצת נראה ששמואל היה כבר מת בעת ההיא ולכן א"ר חנינה לשמעון בר אבא אישפל בקריבתך ע"ש ואת סי' אביהם שמואל לא שאל. — ר' יונתן היה מן חבריו ועלה עמו לירושלים מ"ש פ"ג הל' ו' (נ"ד ע"ב). ובעירובין פ"ז כ"ג ע"ג איתא ר' חנינא ור' יונתן סלקין לחמתין

דנדר וצל ר' חנינא ור' יונתן, דר' חנינא היה מאוחר לר' יונתן עיי' ערך ר' חנינא. —
 ר' יהושע בן לוי היה חבדו מיש שם. ועיי' שבת פ"ד י"ד ע"ד ר' יהושע בן
 לוי הוה ליה קולום הורון לר' חנינא ור' יונתן מישחוק תהלוכין בשוכתא.
 וכנלאים פ"ט ל"ב ע"ג כתובות ל"ה ע"ג איתא ר' לעזר שאל לר' חנינה ואית
 דאמרין ר' חנינה שאל לר' יהושע בן לוי. וטראה מכל זה דר' חנינה היה
 קשיש קצת מריב"ל ולכן שאל ריב"ל לפניו הלכה למעשה, וללימוד לא בוש
 ר' חנינה לשאול לריב"ל וכדרך החכמים האמתיים, וכבר זכרנו דרך הענות
 של ר' חנינה. ועיי' בבלי יומא מ"ט ע"א במה שנתקשה הש"ס שם. —
 ומצינו שבעת עצירת נשמים שלה ר' חנינה לריב"ל שיבוא אצלו לציפורין
 ויתפלל עמו, עיי' תענית פ"ג ס"ז ע"ג. — ברכות פ"ה ט' ע"א ר' חנינא ור'
 יהושע בן לוי עלון קומי אנמיפתא דקיסרין החתון וקם מן קומיהון וכו' ע"ש
 הסיפור. — מגדולי תלמידיו של ר' חנינה ר' יוחנן. תריות פ"ב ס"ח ע"ב ר'
 חנינה (צל ר' חנינה וכבר העדנו בספרנו דה"ס פ"ב על שיגאת הסופרים בחילוף
 חנינה וחנינא, והבבלי מדייק בזה דה"ר ע"ב אמר ר' חנינא ואיתאמא ר' חנינא
 ועיי' ערך ר' חנינא א) הוה מסתמך בר' חיה בר בא בצמרין חמא כל עמא
 פריי (פר רצים) א"ל למה כל עמא פריי אמר ליה ר' יוחנן יתיב דריש כנית
 מדרשא דרבי בנייה וכל עמא פריי מישמעניה אמר בריך רחמנא דחיי לר'
 סדין עד דאנא בחיים. — ור' יוחנן קרע כנדי שבת שלז על שמענת מיתת
 ר' חנינה, ב"ט סוף פ"ב. וקצת נראה שר' יוחנן היה לר' חנינה כעין תלמיד
 חבר וכן ר' שמעון בן לקיש. עיי' סנהדרין פ"א י"ח ע"ג ר' חנינה פתח דבי
 יוחנן ור' לקיש הותמין. ועיי' גרה נ' ע"ב דצ"ח ר' חנינה עמיה ר' יוחנן ור"ל
 בשאלה שבאה לפניו ועיי' ערך ר' יוחנן. — ר' חייא בר אבא ור' שמעון בר
 אבא מתלמידיו עיי' ערכם. — ור' אלעזר הולך לרוב כשיטתו, עיי' תרומות
 פ"ח מ"ה ע"ג יעקב בר אחא ר' אימי בשם ר' לעזר אם היה ישן מותר רכי
 חנינה (צל ר' חנינה וכן הוא ע"ז מ"א ע"א) ור' ישוע בן לוי חר אמר ישן
 מותר ודרינה אמר ישן אסור ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא ומסתברא
 דאד ר' חנינה ישן מותר דבכל אתר ר' לעזר סמך לר' חנינה, ועיי' ערך ר' לעזר.
 מאמריו של ר' חנינה גדולים ורבים במספר הן בהלכה הן בהגדה,
 ומגדול ענותו שזכרנו יש ר"ב שלא הן כפני עצמו הלכה למעשה אם לא
 שמע אותו בכבוד מרבי להלכה נ' פעמים, וכאשר בא לפניו מעשה אשר לא
 שמע מרבי כ"א שתי פעמים צ"ח עמו ר' יוחנן וריש לקיש. גרה נ' ע"ב. —
 ועיי' שביעית פ"ז ל"ז ריש ע"ד בנן רליה ר' חנינה אמר מילה ולא שמע מן
 יצמי. — ר' חנינה האריך ימים תענית פ"ד ס"ח ע"א. וכימיו מת רב שמת
 קודם שמואל, וגם שמואל מת בימיו וכמו שהעירו לעיל. — בימי ר' חנינה
 היו טובלי שחרית ברכות פ"ג ו' ע"ג ע"ש. — כמ"ש שביעית פ"ז ל"ז ע"ד איתא
 ר' יצחק בר נחמן ור' (צל ר') שמעון בן לקיש שאל לר' חנינה הקנה
 מעטין ומאב מהו אמר ליה קשיחיה קמי ר' יוסי וכו' ויש כאן מ"ס דרבי
 חנינה הוה קשיש הרבה מרבי יוסי (עיי' ערך ר' יוסי א' ר' יוסי ב), ונראה
 שצל קמי ר' סי רבי.

רבי חנינה ברקא יבמות פ"א ג' ע"ב דבי חנינה טרקה בשם רבי יהודה בני מיטא לא חשו להו אלא משם ספק הללות. ובקדושין פ"ד ס"ה ע"ג איתא ר' חנינה בן ברקא בשם ר' יהודה בני מיטא וכו'. — ועיי' תענית פ"א ה"ל ג' (ס"ד ע"ב) ר' חנינה בריקא (ברקא) בשם ר' יהודה שורשי חמה בוקעין בארץ חמישים אמה וכו'. טבל אלה מאמרים נראה שהיה תלמידו של ר' יהודה, ור' יהודה לא עלה לא"י עיי' ערכו, מזה נראה קצת שר' חנינה ברקא היה בבבל, או שירד מא"י לבבל.

ר' חנינה דברת חורון ע"ז פ"ג ה"ל א' כד דמך ר' חנינה דברת חורון איתבוע ימא דטיכריא אמרין כד היה סליק לעיבודא הוה ימא מתבוע קטני. ועיי' ערך ר' חונייא דברת חורון.

רבי חנינא ענתונייא ברוד החמישי. שבת פ"ז י' ע"ב והא תנינ ברוד ברודו בחוק ובתמתי אד חנינא ענתונייא דרבן נמליאל הוא דרבן נמליאל אומר אף מרח ושולה. פאה פ"א מ"ז ע"ב והמגלה פנים בתודה וכו' תני רבי חנינה (חנינה) ענתונייא קטי ר' מנא זה שהוא עובר על דברי תורה בשרה"א. תרומות ר"ש פ"ב ר' חנינה ענתונה סליק עם ר' זעירא לחטת נדר וכו', ור' מנא הוא ר' מנא ב' ור' זעירא ר' זעירא ב' שהיו ברוד החמישי עיי' ערכם. — ברכות פ"ז י' ע"ג ר' יונה ור' יוסי סלקין למשתתתה דרבי חנינה ענתונייא וכו'.

ר' חנינא דציפורין שבת פ"ז פ' סוף ע"ב ר' חנינא דציפורין בשם ר' אבהו אליף חד למיד תלתין היא חמשה דבר חד דברים תרי טיבן לארבעים חסר אחת טלאכות. — נדרים פ"א ה"ל א' ר' חנינה דציפורין בשם ר' סינחם במדקדק אין כתיב כאן אלא במדקדק וכו'. — והיה או ברוד הרביעי או ברוד החמישי, עיי' ערך ר' סינחם.

ר' חנינא תורתיה (תורתא שם טקס ובמס' תענית פ"ד ס"ה ע"ד א"ל ר' יוחנן בן תורתא עקיבה יעלז עישיבם בלחיד וכו') ברוד השני או ברוד השלישי. פאה פ"ג י"ז ע"ד מניין לנכסים שאין להן אחריות שהם נקיים עם נכסים שיש להם אחריות וכו' ר' יונה ר' חנינא תורתיה (ובקדושין פ"א ה"ל ה' ס' ע"ג ר' חנינה תרתייה) בשם חזקיה כתיב ותן להם אביהם מתנות רבות וכו'. — ברכות פ"ג ו' ע"ד ר' יעקב בר אבא בשם ר' חייה בר ווא הורה ר' חנינה תרתייה בהרא דריש בן אלעזר וכו', הרי שהיה או קדם לר' חייה בר אבא (עיי' ערכו) או ברודו.

רבי חנינה בריה דר' אבהו תענית פ"א ה"ל א' (ס"ד ע"א) אמר רבי חנינה בריה דר' אבהו בספרו של ר' מאיר מצאו משא חמה משא רמי (נראה דצ"ל דומה). — כתובות סוף פ"ד ר' חנינה בריה דר' אבהו ואית דאמרי לה בשם ר' אבהו קרין כיהודה ושאר כל הארצות כדושלם. — בכורים פ"ג ס"ה ע"ג ר' חזקיה ר' חנינה בריה דר' אבהו בשם ר' אבוןמא דמן חיפה זקן ר' אמות. ועיי' יבמות פ"ד ו' ע"א אד חנינה בריה דר' אבהו אבא היה ליה עובדא ושלה שאל לר' חייה ולר' יוסי ולר' אמי. ושם איתא

עוד אמר רבי יוסי (הוא תבדו דר' יונה) קשייתה קוטי רבי חנינה בריה דרבי אבהו (ועיי' תוספות).

רבי חנינה בר אסי תרומות פד מ"ב ע"ד א"ר חנינה בר אסי לא תני בר קרא אלא תרם ועלה בידו וכו'. — ובמס' מעשרות פ"א הל' ז' (מ"ט ע"ב) חנינה בריה דר' יסא אמר מה פליגין ר' יודה ורבנן במבל שנסבל מדבריהן וכו' וראה שהוא ר' חנינה בר אסי דערך זה.

חנינה בר איקא כתובות פ"ז הל' ז' (ל"א ע"ג) חנינה בר איקא בשם ר' יהודה וכולהו אם הביאה ראייה לדבריה נאמנת.

רבי חנינא בר אנדריי ברכות פ"א ב' ע"ג רבי חנינא בר אנדריי בשם ר' שמואל בר סוטר המלאכים אין להן קפיצין וכו'. וב"מ הגי' רבי סונא בר אנדריי. —

רבי חנינה בר סיסי, סיסיי מנהדרין קיזב לטוף פ"ב ר' יוחנן סליק גבי ר' יוחנן נשייא וכו' מי נפק חמא רבי חנינה בר סיסי מפצע קיסין אמר ליה רבי לית הוא כבודך תריש שהיה מוסמך. — ברכות פ"ו ז' ע"ג רבי חנינא בר סיסיי הן אילין דנשייא משלחין ליה ניקלוסין והיה שבק לון בתר מזוגיה ומבדל עליהן תחילה וסוף ועיי' ערך ר' סיסיי.

רבי חנינה בר עגול יבמות פ"ז הל' ו' (ז' ע"ג) רבי חנינה בר עגול בשם ר' חזקיה לשלישי עצמו אין לה כתובה.

רבי חנינה בן שמואל בדרד השני. סוכה פ"א הל' א' (נ"א ע"ד) תנא רבי חנינה בן שמואל כל הבלים שהיו במקדש נתנה התורה מידה ארצן ודחקן ושיעור קומתן חרץ מן הכסות וכו'. ובמס' דמאי פ"ב כ"ב ע"ד חד בר נש וכו' שאל לר' יוחנן אמר ליה פוק שאל לחנינה בן שמואל וכו'.

רב חננאל תלמידו של רב חיה בבבאי ונזכר בהרבה מקומות בדרוש שלישי ובבבלי. — ודע בכידוש שלישי כ"ב פ"ט הל' א' איתא רב חננאל בשם ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה שני דברים אמר חנן וכו' והוא טעות דמוכחא דר' חננאל קדם לר' זעירא, וגם הל' „בשם בשם“ מורה שיש כאן טעות. ובכתובות פ"ג הל' א' הגי' ר' זעירא רב חננאל בשם רב ר' זעירא בשם אבא בר ירמיה וכו' והוא הגבול (והאחד הוא ר' זעירא א' והשני רבי זעירא ב').

רבי חנניה א' בדרד השלישי ונקרא לרוב חברין (חברתין) ורבנן, ברכות פ"א ב' ע"ג תרומות פ"ח מ"ה ע"ג מעשרות פ"ה ג"א ע"ד שבת פ"ג הל' א' עירובין פ"ג כ"א ע"ג יומא פ"א הל' ב' (ל"ט ע"א) מ"ק פ"ג ס"ב ע"א ע"ג יבמות פ"ט י"ד ע"ד נדה פ"ג ב' ע"ג ובמ"א. ואך בקצת מקומות נקרא רבי חנינא או ר' חנינה והענין מוכיח שהוא ר' חנינה חברין דרבנן. והמספרים פעו לרוב בין ערך חנינה חנינא חננא. — ומצינו אותו כיחד עם שאר חכמים ונקראו חבריהן דרבנן. תרומות פ"ח מ"ה ע"ג ר' יני בר ישמעאל איבאש סליק לנביה ר' זרא ור' הושעיה ור' בון בר כהנא ור' חנינה חבריהן דרבנן. — שבת פ"ג הל' א' בעון קוטי ר' זעירא ור' הושעיה ור' חנינה חבריהן דרבנן. וכבר הערנו ערך ר' חמא חברין דרבנן על ענין חברין דרבנן. והנה מצינו איה

הבטים לא נקראו חברין דרבנן כי אם הם בועד עם אחרים כגון ר' זעירא ר' הושעיה ר' בון בר כהנא, וכשהם בפני עצמם לא נקראו חברין דרבנן ולהיפך ר' חנניא נקרא תמיד חברין דרבנן ואך מקומות מעטים יוצאים מן הכלל. וקצת נראה שר' חנניה היה הצעיר בועד הזה והיו קוראין אותו בדרך כבוד חברין דרבנן כלר' שאע"פ שהוא הצעיר לא נמנע מלהיות חברין דרבנן. ובאמת אם נעבוד על המאמרים של ר' חנניה יעלה שברין היה נקרא חברין דרבנן, כי מאמריו עמוקים וחדודים מאוד. — קידושין ס"ג הל' ב' (ס"ג ע"ד) איתא היה מדעתו סימסון ומדעתה קידושין ר' חנניה (והוא ר' חנניה חברין דרבנן כאשר מוכח שם מתוך הסוגיא) סימסון וכו' ועי' שם העובדא עם ר' הילא ולאחר מות ר' הילא לא בוש לחזור בו ע"ש. — ר' חני אמר בשמו נדה ס"ג נ' ע"ג ר' חני אר' חנניה חברין דרבנן מקשי לה על דר' מאיר הפילה דמות עורב עומד בראש הדקל וכו'. וגם ר' ירמיה אמר בשמו עירובין ס"ג כ"א ע"ב ר' ירמיה ר' חנניא (חנניא) חברה דרבנן בעי ולמה כר' מאיר. רבי יונה אמר בשמו חלה ס"ד ס' ע"א. ונראה שהיה תלמידו עיי' מ"ק ס"ג ס"ב ע"ג רבי יונה וזה היה עובדא שאל לר' חנניה חברין דרבנן אמר ליה משימחם הגולל הראשון.

ר' חנניה היה חכם מפורסם מ"ק ס"א הל' ר' (פ' ע"ד) וארין עם הסת' בחצר הדא רת אמר במת שאינו מפורסם אבל במת שהוא מפורסם עושין לו ארון אפילו בשוק כד דמך רבי חנניה חברין דרבנן עברין ליה ארון בשוקא.

ודע דבבבלי כתובות מ"ה ע"ב איתא ואמאי נערה המאורסה אמר רחמנא וכו' אמר ר' אילעא וכו' אל' ר' חנניא לר' אילעא וכו' ועי' ערך ר' הילא שר' אילעא הוא ר' הילא, וכבר הבאנו לעיל הירושלמי קידושין שרבי חנניה היה לו משא ומתן של תורה עם ר' הילא. מזה נראה שר' חנניא הגורר בבבלי כתובות הוא ר' חנניה דערך זה וכמו שהעירו בערך הגורר.

רבי חנניה ב' ברור החמישי. תלמיד חבר לר' מנא ב' וחולק ודבא פעמים עמו גם אמר הרבה פעמים לפניו עיי' ערך ר' מנא ב'. — ונראה שהיה תלמידו של ר' סינחם. עיי' ס"ג ס"ג ע"א ר' חנניה בשם ר' סינחם אמר מתקנתא וכו' (ובמס' ערלה סוף ס"א חגי' משובשת קצת). — מגילה ס"א ע' סוף ע"א ר' חנניה בשם ר' סינחם לוד ואונו הן נזא החדשים. — גיטין ס"ט הל' א' התיב ר' חנניה בשם ר' סינחם ניתני שש עשרה נשים כר' אליעזר.

רבי חנניה בן אחי דר' הושעיה ברור הרביעי. שבת ס"א ג' ע"א רבי חנניה בן אחי דר' הושעיה אמר מתניתין בעמי הארץ מן מה דחגי רבי חייה בחבירין. — תענית ס"א הל' ב' (ס"ד ע"א) א"ר יוסי לר' חנניה אחי רבי הושעיה נהיר את כד הוינן קיימין קומי תנותיה דר' הושעיה חביבך עבר רבי זעורה ושאלנן ליה וכו', וזה מוכיח שר' הושעיה חביבו דר' חנניה הוא רבי הושעיה ב' שחי בדורו של ר' זעירא בדור ג' עיי' ערכו. וא"כ חי ר' חנניה בן אחי ברור ד' וזה ר' יוסי הוא ר' יוסי ב'. אך במס' מגילה ס"ג הל' ח' (ע"ד ע"ב) איתא א"ר לר' חנניה אחי דר' הושעיה נהיר את כד הוינן קיימין קום

חנותיה דר' הושעיה חביבך עבר ר' בא בר זבדא ושיילין ליה וכו' ור' בא בר זבדא חי בדור השני עיי' ערכו, וא"כ היה ר' חנניה בדור ב' ור' הושעיה חביבו הוא ר' הושעיה רבה. ונראה שיש ט"ס במס' מגילה וצ"ל ר' בא בר ביזנא והוא אמר בשם ר' יסא בשם ד' יוחנן עיי' ערכו, וא"כ נכון הוא שהיה בדור ג' או בדור ד' (גם הגי' דמגילה אמר ר' לר' חנניה וכו' משובשת).

ר' חנניה בריה דר' אדא ברכות פ"א ג' ע"ב ר' חנניה (ובסנהדרין פ"א ל' ריש ע"ב ר' חננא) בריה דר' אדא (ובע"ז פ"ב מ"א ע"ג הגי' רבי חנניה בשם רבי אדי בשם וכו' והוא בבירור ט"ס כאשר מורין הב' פעמים בשם) בשם רבי תנחום בי ר' חייא חמורים דברי זקנים מדברי נביאים וכו'.

רבי חנניה בן גמליאל סנהדרין פ"ג כ"א קרוב לסוף ע"ב ומניין שהמציא מחבירו עליו הראיה ר' קריספא בשם רבי חנניה בן גמליאל יגש אליכם יגיש ראיותיו (ועיי' בבלי ב"ק מ"ז ע"ב). ור' קריספא היה תלמידו של ר' יוחנן (עיי' ערכו), א"כ זה ר' חנניה הוא בן גמליאל בנו של רבינו הקדוש ואחיו של ר' יהודה נשיאה. ואפשר שצ"ל ר' קריספא תני ר' חנניה וכו' כי ר' חננא בן גמליאל הוא מן התנאים עיי' בבלי פסחים ג'.

רבי חנניה בריה דרב הלל בדור החמישי. שבת פ"ג ו' ע"ב מהו לערות מן הקילות אמר רבי חנניה בריה דרב הלל מחלוקת ר' יונה ור' יוסי, ור' יונה ור' יוסי היו בדור ד' כידוע. — ועיי' תרומות פ"ד מ"ב סוף ע"ד אמר ר' חנניה (חנניה) בריה דר' הלל מתני' אמי בן והשוקל משובח משלשתן אמר ר' חננא תיפתר בשלשתן ע"ב, הרי דר' חננא משיב על דברי ר' חננא בריה דרב הלל ור' חננא היה בדור ד' עיי' ערכו, מזה נראה שר' חנניה בריה דר' הלל היה קצת גם בדור הרביעי. — ונמצאו לו כמה מאמרים.

חנניה בריה דר' יסא עיי' ערך ר' חנניה בר איסי.

רבי חנניה בר עבברי (פ"י ממקום ששמו עכברא) שבת פ"ב ד' ריש ע"ד רבי חנניה בר עכברי הוא אול ומיעבד עבדתיה גבי רבי חייא ציפוריא וכו' ע"ש. רבי חנניה בן פזי מגילה פ"ד הל' ג' (ע"ה ע"א) רבי חלבו וכו' שבעה חוץ מן המספיד התיב ר' חנניה בן פזי והתנינן המספיד בנביא לא יפחות מעשרים ואחד פסוקין וכו'.

חנניה בן שילא סנהדרין פ"ח כ"ז ע"ג רב אמר כל דייתי עלי אנא קמל ליה חוץ מחנניה בן שילא דאנא ידע דלא אתי אלא מיסב מגוסתיה מיניי. ועיי' בבלי שם ע"ב ושם הגי' רב חננא בר שילא, ועוד יש שם שינוי אחר ועיי' לעיל ל"ג ע"ב.

חנניה בר שילמיא עירובין פ"א י"ח ע"ד חנניה בר שילמיא הוא יתיב מיתנא לחייה בריה דרב אפיך רב רישיה מן כוותא וכו'. ובבלי שם צ"ח ע"ב נקרא ר' חננא בר שלמיא. — ובבבלי אמר לפעמים בשם רב.

חנניה בן שמואל דמאי פ"ב כ"ב ע"ד חד בר נש אייתי חדא אשפלה דקסלוטין לר' יצחק בר מבליי שאל לר' יוחנן אמר ליה פוק שאל

לחגגה בן שמואל רתנייה וכו', וא"כ היה כימי ר' יוחנן, אבל המעיין כסוגי שם יראה שיש כאן ט"ס והגבון רציל שאל לדבי יוסי. ועיי' ערך רבי יצחק בר מכלי.

רב חסדא האמורא הבבלי הודיע רבו וחמיו של רבא, וזמר הרבה פעמים בירושלמי ולפעמים מאמרו בבבלי הוא מאמרו בירושלמי ובשינוי קצת: בבלי ברכות ה' ע"א אמר ר' חסדא לעולם יכנס אדם שני פתחים בבית הכנסת וכו' ובירושלמי שם ס"ד ט' ע"א רב חסדא אמר זה שנכנס לבית הכנסת צריך להכניס לפנים משתי דלתות (והוא מתוקן ע"פ תירוצו הבבלי ע"ש). — כריתות ט"ז ע"ב רב חסדא אמר זורח שבת ושנת מלאכות אפי' ריע ס"ל דכנוסן דמיין וכי בעי מניה שנת שבת חרוק מלאכות וכו' ובירושלמי שבת ס"ז ט' ע"ב רבי בא בשם ר' חסדא אמר בשנת שבת ובזמן מלאכות ושאלו הרה בזמן שבת ובשנת מלאכות אף ר' עקיבה יודי לר' אליעזר וכו'. — ולפעמים נזכר בירושלמי מאמר בשם ר' חסדא ולא נמצא בבבלי, וכבר הראינו דוגמתו ס"ג מאמר נ' וחפשו למצוא טעם לזה. מ"ש ס"ב נ"ג ע"ג דתמן אמרין בשם ר' חסדא ולא ידעין אם מן שמעיה אם מן מתתיהא אפי' עצים ועיי' ביצה סוף ס"ה, ובבבלי לא נזכר כלום מזה בשם ר' חסדא. — חלה ס"א נ"ז ע"ג דה ס"א הל' ד' (נ"ז ע"ב) תמן חשין לצומא רבא הריין יוסין אמר לון ר' חסדא למה מכניסין עצמכם למססך הוה וכו'. ר"ה סוף ס"ד ר' זעורה ור' חסדא הוון יתיבין תמן בתקיעתא מן רצלקן את צלוחתא קם ר' חסדא בעי מצליה א"ל ר' זעורה לא כבר צליין אל מצלינא והו' ומצלי דנחתין מעריבא ואמרן תמן בשם רבי יוחנן הלכה כ"ג באילן תקיעתא ואנא דלא טועית וכו' וכן הוא ברכות סוף ס"ד, ובבבלי לא נזכר כלום לא מהא דחלה ולא מהא דר"ה על שם דבי חסדא. — וגם חכדיו והאמרים בשמו בירושלמי חזי בזמן ר' חסדא בבבלי. עיי' שבת ס"א הל' א' רב חסדא שאל לרב הונא על דעתיה דכן עזאי אין אדם מתחייב בתוך ארבע אמות לעולם וכו'. הדיות ס"ג ט"ז ע"ג רב חסדא ור' המנונא וכו' מתיב ר' חסדא לר' המנונא. — ור' זעורה אמר הרבה פעמים בשם ר' חסדא וגם מפרש דבריו עיזבין ס"א י"ח ע"ד ר"ה ס"ג נ"ח ע"ג מצילה ס"א ע"א ע"ג ובמ"א, וחי כימי ר' חסדא.

אך בכל זאת יש מקום גדול להספק אם ר' חסדא דהירושלמי הוא בכל מקום דבי חסדא בבבלי, כי נמצאו מאמרים לר"ה בירושלמי המתנגדים לזה. שבועות ס"ז הל' א' איתא ד' בא רבי יהודה בשם שמואל כל מקום שישנים מחייבין אותו ממן עד אחד זקקו לשבועה... והרי שנים מחייבין אותו פרוסה וכן היא דתנין שבועת הריינין המענה שתי כסף וההדרייה שוה פרוסה מתנתא כשנשבע מפיו מה דמר רבי שמואל כשנשבע מפיו אחרים ר' חסדא וחבורתיה פליגי שבועת הריינין כל שבועות הריינין לא שנייה בין מפיו בין מפיו אחרים ע"כ. והנה בבבלי שם ט' ע"א איתא אמר ר' נחמן בר יצחק אמר שמואל (ובהנהגות מ"י) הגי' ר' יהודה אמר שמואל והוא מסכים לני' הירושלמי) לא שנו אלא בשעת מלוה והוראת לזה אבל מענת מלוה והוראת עד אחד אפי' לא טענו אלא בפרוטה חייב

וכו ואם ר' חסדא הוזכר במקום זה בירושלמי הוא ר' חסדא דבבלי והוא ובל חברותו פליגי היאך לא נזכר מזה כלום בבבלי? ואל תשעה לומר שר' חסדא היה פליג אחרי אשר עלה לא"י ולא נודע מאמרו לבבלי, דרבי חסדא לא עלה כלל לא"י וגורל בבבלי ומת בבבלי כאשר יעידון מקומות אן מספר. — גם המאמר דחלה ס"א שהבאנו לעיל דר' חסדא אמר לבני בבלי שלא יבניו עצמן לספק לצום תרי יומא דביסודי מורה שזה ר' חסדא אינו ר' חסדא דבבלי, דהא איתא בבלי דיה בא ע"א רבא הוה רגיל דהוה יתיב בתעניתא תרי יומי וכי ורבא הוא תלמידו של ר' חסדא ואיך לא חש לדברי רבו? וגם מה שהבבלי שם לא מזכיר כלל דברי ר' חסדא אלא נראה ד מאוחר, ואורכה טרברי הש"ס שם דמסיים בדברי רבא דמנא חדא אשתכח כותיה משמע קצת דמאן דציים תרי יומא שפיר עבד ועיי' הג"מ ריש הל' שביית עשור. — גם מצינו בירושלמי שר' חסדא נושא ונותן הריבה בסדר זרעים, ובבבלי לא נמצא שהיה נודל לימודו בזה הסדר, וירוע שבבבלי לא עסקו הריבה בס' זרעים. ועוד יש הריבה ספקות בענין (הריבה ספקות בענין) זה.

ודע דמצינו בירושלמי ר' חסדאי והוא ר' חסדא. עיי' מהרד"ק ס"א י"ח קיבו לסוף ע"ד ר' זעירא בשם רב חסדאי אותה השנה נתקלקלה, ובשביעית פ"י הל' ב' (ל"ט ריש ע"ג) ד"ה פ"ב הל' א' אמר רבי זעירא בשם רב חסדא אותה וכו'. וכן עידובין פ"ו כ"ג ע"ד ר' המנא אמר בית שמעון בו את העידוב אינו צריך כלום רבי חסדאי אמר נעשה כשותף וישם מקשה ר' המנא לדבי חסדאי, ובבבלי נזכר לעיל תך דהוריות פ"ג שר' המנא היה בעל סלונתא דרבי חסדא. אך מה שיש לתמוה דבבבלי לא נזכר מעולם ר' חסדאי ב"א ר' חסדא. מזה נראה שהיה בא"א אחרא ושמו ר' חסדאי, והסופרים ערכו וכתבו לפעמים ר' חסדאי במ' ר' חסדא ור' חסדא במ' ר' חסדאי, והמאמרים הנזכרים בירושלמי בשם ר' חסדא ובבבלי מורה שאינם לר' חסדא וכאשר זכרנו, הם לר' חסדאי. — ובמס' נדרים פ"ו הל' ה' (ל"ט ע"ב) איתא רבי שובתי ורבי חסדא אעלון עובדא קמי ר' יוסה. ונראה דצ"ל ר' חסדאי והוה ר' חסדא — חסדאי — אינו ר' חסדא דבבלי, כי לא מצינו בשום מקום שהיה לר' חסדא עסק עם ר' יוסי (ר' אסי) ועם ר' שובתי (ור' שובתי היה בדור השלישי בדור הרביעי עיי' ערך ר' שבתאי). ועיי' ערך הבא.

רבי חסדי עידובין סוף ס"ד רב אחא בשם ר' חננא ור' חסדי תריהון אמרין לא טר אלא שתיס וכו', וחסדי הוא חסדאי כמו ינאי יני (עיי' פ"ב) ור' חננא היה בדור הרביעי עיי' ערכו א"כ נראה שגם ר' חסדי אשר אמר עמו ביחד היה בדור הרביעי. ונמצא ג"כ ר' חסדי מגילה ס"א הל' ח' (ע"א ע"א) אמר רבי חסדי דר' יודא הוא דמר ר' יודא בשם שמואל וכו'. — אך שם קודם לזה איתא תני בשם ר' יהודה אף מכשיירי אובל נפש התירו מה ביעתק רבי חסדי אומר לחדד ראשו של שפוד ביעתק, והוא ממש המאמר של ר' חסדא בבבלי ביצה כ"ח ע"ב דרש ר' חסדא אחד סכין שנפגמה ואחד שפוד שנרצם וכי באנו למתלוקת דר' יהודה ורבנן. ואפשר דבבבלי שם צ"ל

ר' חסדאי, וכבר נתקשו האחרונים בדרכה מקומות ואמרו שהיו שני ר' חסדאי, ולדברינו נראה יותר האחד הוא ר' חסדאי רבו דרבא והאחר ר' חסדאי, ובבבלי אמר לרוב ר' חסדאי ואך במקומות מעטים ר' חסדאי ולכן טעו הסופרים וכתבו בכל מקום ר' חסדאי, ובירושלמי כתבו כי ר' חסדאי, ר' חסדי, אך באו בזה לידי ערוב גמול. — ובמסכת סוף כ"ד ריש ע"ב איתא רבי חסידה שאל לר' חזקיה לא מסתברא עד סוף ימיו וכי ור' חזקי' היה בדור הרביעי עיי' ערכו וזה רבי חסידה הוא ר' חסדאי. ויש עוד להעיד דבמסכת דאיתא בירושלמי רבי חסדאי, ר' חסדי איתא בבבלי רבי, ור' חסדאי איתא בבבלי רב חסדאי, כי הבבליים אשר לא עלו לא"י נקראו רב ולא רבי וכמו שהעידו בפתיחת זה הפרק.

רבי חצנא ברבנא סא ב' ע"ג אמר רבי חצנא מאיילת השחר עד שיאור המזרח ארם מהלך וכו', וכי"ס הגי' אמר ר' חצנא והוא הגמון.

אות ט"ז.

רבי טובי ר' טבי אמר הרבה פעמים בשם ר' יאשיה. שקלים ס"א הל' א' בתוכות ס"ו ל' ע"ד תרומות ס"ב מ"א סוף ע"ב. וכן בבבלי ברכות ס"ו ע"ב שתי פעמים ושם ס"ג ע"א ובמ"א. מזה נראה שהיה תלמידו של רבי יאשיה (עיי' ערכו) וחי בדור הרביעי.

ר' טוביומי בדור הרביעי. ברכות ס"ב הל' א' ר' טוביומי שאל לרבי חזקיה לית הוה אמר שאין לך צריך כוונה אלא פסוק הראשון בבלב.

רבי טבלאי, טבליי עירובין ס"ח כ"ה ע"א רבי טבלאי בשם רב אן תורבה לט"ס. שבת ס"ו ח' ע"א ר' יעקב בר אחא רבי פבליי חגין בר בא בשם רב הלכה כר' יהודה לענין שבת. — ובבבלי נקרא רב טבלאי, ועיי' תולין קל"ב ע"ב שהיה בימי ר' נחמן. — ונראה שהיה בבלאי, ואפשר שעלה לא"י ולכן נקרא רבי או שהוא מ"ס וצ"ל רב טבלאי.

רבי טייפה סמוקה דמאי ס"ג כ"ג ע"ג רבי טייפה סמוקה בשם רבי אבהו כותין טאמנין על הפיקרון. — ובבבלי ריש ס"ח איתא ר' טייפה סמוקא בעי קמי ר' יוסי וכי והוא ר' טייפה סמוקה.

אות י"ד.

רבי יאשיה בדור השלישי. שביעית ס"ה הל' ה' (ל"ט ע"א) ר' יוחנן ברדיסא הוה ליה עונדא אתא שאל לר' ירמיה אמר ליה מה אריותא קמך ואת שאל לתעלייא אתא שאל לרבי יאשיה. — סנהדרין ס"ג ב"א ע"ד כהנא דמך ושכך דתו לר' יאשיה וקביל ר' לעזר סהדו ולא באסוי וכו' לרבי יאשיה וכו'. ור' יאשיה אמר משמיה דכהנא רה סא הל' א' (כ"ז ע"ד) ובמ"א. —

ר' יאשיה נזכר בדרכה מקומות. ובתרומוס ס"ב ס"א סוף ע"ב איתא ר' טבי ר' יאשיה בי ר' ינאי הלכה כר' אלעזר, א"כ היה בנו של ר' ינאי. — ובבבלי קדושין ל"ז ע"ב איתא אל' ר' אלעזר לר' יאשיה דרדיה ועיי' ברש"י שם. ואפשר שהיו בי ר' יאשיה, האחד בנו של ר' ינאי, והאחר תלמידו של כהנא. ולדברי יאשיה בנו של ר' ינאי נמצאו אך מאמרים מעטים ונראה שלא האריך ימים, ור' יאשיה תלמידו של כהנא היה בימי ר' אלעזר ובהך דסנהדרין ועל זה קאי ר' יאשיה דרדיה. אך ממה דאיתא בהך דתרומוס ר' טבי ר' יאשיה בי ר' ינאי וכבר העדנו ערך ר' טבי שר' טבי אמר לרוב בשם ר' יאשיה נראה שסתם ר' יאשיה הוא ר' יאשיה בי ר' ינאי וצ"ע.

רבי יהודה הגדול שנת ס"ה הל' א' אמר ר' הושעיה שאלנו את רבי יהודה הגדול ואמר לנו במבוי שאינו מפולש, ועיי' בבבלי שם ק"ל ע"ב.

רבי יהודה האמריא הבבלי הודיע נזכר הרכה פעמים בירושלמי ולרוב אמר ר' בא בשמו. ורב יהודה לא עלה לא"י ועיי' בבבלי כתובות ק"י שהתירם נגר העולים לשם. — שקלים ס"ז הל' ר' ג' ע"ב איתא ר' יהודה בשם אסי היה שלמה נוטל אלף ככרי זהב וסבנין לכור וכו'. ועיי' בבבלי יבמות ס"ז ע"ב אמר ר' יהודה אמר ר' אסי נכרי שקדוש בזמן הזה וכו' ועיי' שם י"ז ע"א רש"י דה בי אמריתיה ובמדרש"ל. — תענית ס"א ס"ד ע"ב רב יהודה בר יוחנא אמר הכין הוה יחזקאל אבא סבךך על ידיה נשמים מגדל יחזקדש וכו' והוא סתם ר' יהודה בגדע.

יהודה בר חייה הוא בנו של ר' חייה רבא וחתנו של ר' ינאי, ולדברי חייה הוה שני בנים כידוע חזקיה ויהודה (עיי' ערך חזקיה). כיצח ס"א הל' ד' (ס' ריש ע"ג) איתא יהודה בר' חייה נפק לברא שאלון ליה סולם של עלייה סהו וכו' ועיי' בבבלי שם ט' ע"ב. — בכורים פ"ג ס"ה ע"ג יהודה בר חייה הוה יליף סליק ושאל בשלמיה דר' ינאי חמה מערב שבת לערב שבת והוה יתיב ליה על אתר תלי בנין מ'חמניה וסקים ליה סן קומי וכו' חד זמן עני מסיק אמר לית איפשר דיהודה ברי משני מערביה אמר לית איפשר דלא יגיעון יסורין כהווא נוסא צדיק מסתברא שאין לנו יהודה בד' (עיי' הסיפור זה בבבלי כתובות ס"ב ע"ב). והסופר נשתבש וכתב כ"ד בשני קוין על התיבה וא"ב כוונתו כי רבי כל' בן רבי והוא סעות גמור שדרי כבר התחיל לומר שהוא יהודה בר חייה וכו'. וכן משה כמה שכתב קודם לכן איפשר דיהודה ברי וצ"ל ברי וענינו אדם גדול עיי' ערך ברי, וכבר הבאנו שם איזה מקומות אשר נקרא שם ר' יהודה כל' כבוד כי רבי,

יהודה בר נחמן מוכה ס"ה הל' א' ר' לוי ויהודה בר נחמן הוון נסבין תרתין סילעין מעול מצמתה קלא קוטי ר' יוחנן וכו', ועיי' ערך ר' לוי.

רבי יהושע אוניא שנת ס"א ג' ע"ג תנא רבי יהושע אוניא תלמיד ב"ש עמדו לזן מלמטה והיו הורגין בתלמידי בית הלל. — שם ע"ז תנא רבי יהושע אוניא לומר את ביציהן.

רבי יהושע דרומיא — רבי יהושע בן לוי

רבי יהושע דרומיא ברור דרביעי וכבר הערנו ס'א שנמה חכמי דרום
ברחו בעת משלחת חרב בדרום ע"י ארסקנים ובאו לצפון אשר שם יצאה בעת
ההיא שמשו של ר' יונה ור' יוסי. ור' יהושע דרומיא אמר לפני ר' יונה סוכה
סוף סיד שבועות סוף ס'ז (ושם איתא בטעות ר' יהושע דרומיא וצ"ל דרומיא)
חלה ס'א נ"ז ריש ע"ג ובמ"א. — ומצינו לו ג"כ הרבה מאמרים בשם עצמו,
ומורים על עוצם חידודו, ע"י חלה ס'א נ"ז ע"ב ר' יהושע דרומיא בעי עשה
עיסה מחמשת המינין וחור תעשה חמש עיסות טמין אחד ועידכו חמין שבו
מהו שיכסלו חמין שבו וכו' ור' חיה בר אבא משיב (ע"י ערכו). — ברכות
ס"ט י"ד ע"ג אמר רבי יהושע דרומיא שלשה דברים נזרו בית דין שלטמן
והסכים בית דין שלטמן עמון ואלו הן חרבה של ירחו ומגילת אסתר
ושאלת שלום בשם. וע"י ערך רבי יהושע בן לוי.

רבי יהושע דרבייבין ברכות ס"ד ז' ע"ב ר' אבא בריה דר' ספי רבי
יהושע דרבייבין בשם ר' לוי ככל עצב טוחר ודבר שפחים אך למחמר
הנה על ידי שריבה בתפילה קצרה ביטוי של שמואל. יומא ס"ד הל' א' ג'
חמין הן וכו' הן טקום בעני יושביו וכו'. ר' אבא בריה דר' ספי רבי יהושע
דרבייבין בשם לוי (נראה רצ"ל בשם ר' לוי) אף לעתיד לבוא הקבה
עושה בן וכו'. — והיה ברור דרביעי (ואפשר ברור השלישי) ע"י ערך רבי
אבא ברי דר' ספי.

רבי יהושע בר אביון ע"י ערך ר' אניני בן סוסי.

רבי יהושע בר יודל תרומות ס"ה מ"ה ע"ג ע"ז ס"ב מ"א ע"א (ושם
איתא יורל) רבי יהושע בר יודל הוה ל"י חמרא מבשלא שנתייחד ברשות
הנזי שאל לרבי נ"א וכו'.

רבי יהושע בן לוי מן האמוראים הגדולים ברור השני וראשו מגיע
אל הרור וראשון. אביו הוא לוי בר סיס, וחביריו ר' חנינה ור' יוחנן. מושבו
היה בדרום והיה בתפילתו למחסה ולמסתוד לבני דרום בעת הרבר ועצרת
בשם עד שציפוראי התסמרו על ר' חנינה על שלא הגין גם הוא עליהם תענית
ס"ג הל' ד' (ס"ז ע"ג) וע"י ערך ר' חנינה. וכבר זכרנו שם שר' חנינה היה קשיש קצת
מר יהושע בן לוי. — גם ר' יוחנן היה חבירו של ר' יהושע בן לוי, ע"י
מעשרות ס"ג נ"ד ע"ב ר' חנינה ור' יוחנן ור' יהושע בן לוי עלו לירושלים
נחמנו להן סירות וביקשו לסדותן בנבולין אמר להן חד סבא וכו'. — ומגדולי
תלמידיו (בי רבים היו לו) ר' סמון, והוא אמר בטקטות אין מספר בשמו
וישב ג"כ בדרום (ע"י ערכו), ר' חייא בר אבא, ר' חמא בר עוקבא. וגם ריש
לקיש ור' אליעזר אמרו בשמו, אבל בענין ר' יוחנן יש ספק כי לא מצינו
בירושלמי שאמר בשם ר' יהושע בן לוי. וקצת משמע כזה התלמוד שהיה
חברו ע"י יומא ס"ב הל' א' (ל"ט ע"ג) תרם חצייה תסלונתא דר' יוחנן ודרבי
יהושע בן לוי דאמר ר' יוחנן קוסין שקדש בכלי והקטירו אס' שומשמן
נ"א ר' יהושע בן לוי אמר מתניתא לא אמהי בן וכו' דר' יהושע בן לוי
קאי אדריי ר' יוחנן ואין זה מדרך הש"ס שיקשה הרב בסיגנון כזה על התלמוד.
אמת דאיתא נישן ס"ד הל' ד' (מ"ה ע"ד) יסה ליטדני ר' יהושע בן לוי אך

זה דרכו של ר' יוחנן ואמר ג"כ יפה לימדני ר' לעזר עיי' ערך ר' יוחנן. — אבל זה ודאי ברותא שריב"ל הוא תלמידו של ר' יוחנן כאשר חשבו קצת מחברים, דהא ריב"ל היה חברו של ר' חנינה ור' חנינה היה רבו של ר' יוחנן, עיי' ערך כל אחד ואחד ועיי' ערך ר' יוחנן.

במס' פאה סוף פ"א איתא טבת כהן חברי"א בשם ר' יהושע בן לוי פטר לו שבת אחת אמר ר' יוסי אזלית לדרומה ושמעית ר' חנן אבוי דר"ש בשם ר"ש (ט"ס וצ"ל ר' יהושע) בן לוי פטר לו שבת אחת ועיי' חולין קל"ב ע"ב בשינוי. — ונראה שהיה מושבו בלוד. עיי' תרומות סוף פ"ח עולא בר קושב תבעתיה כלכותא ערק ואזל ליה ללוד גבי ר' יהושע בן לוי עיי' כל הסיפור שם. — ונראה שממה שישב ריב"ל בדרום יחסו לו בבלי מכות כ"ג ע"ב המאמר ג' דברים גורו ב"ד שלמטן וכו', וזה המאמר הוא בירושלמי סוף ברכות לר' יהושע דרומי"א עיי' ערכו (אפס שהרכיבו בכבלי עם זה המאמר גם מאמר דריב"ל בירושלמי שם אף המעשרות).

מאמריו של ריב"ל הן בהלכה הן בהגדה עצמו מלפרט. וכמה מאמרים מראים על עוצם ישרו וגדיב רוחו. וידוע לו המאמר בכ"ד מקומות נקראו בהגים לזים חולין כ"ד וכמ"א, ויגדל כח האומר כאשר שמענו סיבת המאמר. עיי' מ"ש פ"ה נ"ו ע"ב ביזמוי דר' יהושע בן לוי ביקשו להימנות שלא ליתן מעשר לכהונה אמרין מאן ייעול ר' יהושע בן לוי דהוא מסייע לליואי עאל וסייע לכהני אמר בעשרים וארבעה מקומות נקראו ההגים לזיים וכו'. — ואף שדרש הגדות לא היה גדול ערכן בעיניו וחרה אפו בהחוקקים אותן על ספר. שבת פט"ז ס"ו ע"ג אמר ר' יהושע בן לוי דהא אנרתא הכותבה אין לו חלק הדורשה מתחרך השומעה אינו מקבל שבר וע"ש. ועיי' פ"ג מאמר ה'. ברכות פ"ה ט' ע"א איתא ר' חנינה ור' יהושע בן לוי עלין קומי אנטיפותא דקיסרין חמתון וקם מן קומיהון אמרין ליה מן קומי אילין יהודאי את קאים אמר לון אפיהון דמלאכין חמית. — ובע"ז פ"ג ט"ג ע"ג זכר"י בר ליואי ור' יוסי בר פיטוס ור' יהושע בן לוי אמרין תלתא פסוקין מי דמכין. עיי' ערך לוי בר זכר"י. — בכבלי באים סיפורי נפלאותיו של ר' יהושע בן לוי עיי' כתובות סוף פ"ז, ובספרים אחרונים הוסיפו עליהם במידה מרובה. ובירושלמי לא נמצא מזה דבר.

רבי יהושעיא בריה דר' שמאי. עיי' ערך רבי הושעיה בי רבי שמי.

רבי יודא בר צרדייה נדרים פ"ה הל' א' רבי יודא בר צרדיה אומר קירמולין הן כירק.

רבי יודא, יודן, נשיאה, נשייא א' בנו של ר' גמליאל בנו של רבינו הקדוש, הוא הנזכר במשנה ע"ז ל"ז רבי ובית דינו התירו השמן עיי' רש"י שם. ובירושלמי ע"ז פ"ב מ"א ע"ד איתא יצחק בר שמואל בר מרתא נחת לנציבין אשכח שטלאי הדרומי יתיב דריש רבי ובית דינו התירו בשמן וכו' אמר ליה מר בשם גרמיה לא בשם ר' יודן נשייא. — שבת פ"א ג' ע"ד גישין פ"ו הל' ג' ע"ז שם נידה פ"ג הל' ד' איתא בנ' מקומות נקרא ר' יהודה הנשיא רבותינו

בניסין כשמן ובסנדל. חה ר' יהודה הנשיא הוא ר' יודה נשיאה דערך זה, וכאשר מוכח מהך דשמן. — ובכס' שבת ס"ז ח' ע"א מנהגין פי' ח' ע"א איתא ר' קיסמא בשם ר' יוחנן תלמידו דר' חיה רובא אמרין וראשונים היו אמרין מטרין והשניים היו אומרים אין מטרין ואיתשלל לרבי ובר אין מטרין אמר ר' זעירא הא אזילה חרא מן תלמידו דר' חיה רובא ע"כ, חה רבי הוא ר' יודה נשיאה כאשר יזכר בקל תקרא רבי, כי הנשיא היה נקרא בן בחיו לכבודו. ור' יודה נשיאה א' הי עוד בימי ר' זעירא האומר פה עיי' ערך רבי יודה נשיאה ב'. (אבל בבבלי לא נקרא רבי סתם כ"א במעט מקומות).

ר' יודה נשיאה היה תלמידו של ר' חייא וכאשר מורה זה המאמר דשבת וסנהדרין. ור' הושעיה רבה היה חבירו וישב עמו, יבמות פ"ח ס' ע"ב ב"ק ס"ב ה"א א', ור' יודה שלח ל' מנות בפורים מגילה פ"א ה"ז ר' עיי' ערך ר' הושעיה א'. — ר' יוחנן היה מבני תבורתו. וכאשר ישב ר' הושעיה עם רבי יודה בא ר' יוחנן ושאל דבר הלכה מר' הושעיה אמר ר' יודה לר' הושעיה מה אמר לך הדין ליה ר' הושעיה טילה דנגרין ובר נגרין לא מספיק ליה (יבמות שם). ור' יוחנן היה יקר מאוד בעיני ר' יודה נשיאה ור' יודה נשיאה שמע לדבריו ומחל על כבודו עיי' לקמן. — עם ריש לקיש היה לו ריב עיי' לקמן, ור"ל אמר הריבה סעטים בשמנו. — הכסי דורו נהגו בו כבוד גדול. ועיי' ע"ז שם שרב לא רצה. לאכול שמן של נכרי אמר ליה שמואל אכול דלא בן אנא כתב עליך זקן מטרא ע"ש ור' יודה נשיאה הוא דהתיד השמן. (ואפשר משום שר' יודה נשיאה התיד בצידוף בית דינו וכדאיתא במשנה ע"ז רבי ובית דינו. וגראה דהא דאיתא בירושלמי שהבאנו לעיל בג' מקומות נקרא ר' יהודה הנשיא רבותינו בניסין ובר שהוא ג"כ מטעם זה שאלה ג' דברים עשה בצידוף בית דינו. אך שבת פ"א ג' ע"ד איתא אמר ר' יוחנן כי רבי ישמעאל בית דינו חלוק עליו בניסין, ואפשר שר' יוחנן בא לחלוק על הא דאמר בג' מקומות נקרא ר' יהודה ובר' רבותינו). ועיי' סנהדרין פ"ב ב' סוף ע"ג רב חנינה סליק נבי ר' יוחנן נשיא נפק לגביה לבוש אותניתה אמר ליה חזור ולבוש לגן ירדך משום מלך ביפיו תחזינה עיניך וכן אמר לר' יוחנן ע"ש. והכבוד הזה היה בשביל הנשיאות. — ובבלי ב"ב ק"א איתא מסתמך ואיל ר' ינאי אכתסא דר' שמלאי שמעיה ואתי' ר' יהודה נשיאה לאסיהו ובר' אמר ליה (ר' ינאי) לשמעיה לית דין בעי יליף. ואפשר שר' ינאי היה זקן (ע"ש רש"ם ד"ה ר' ינאי) ור' יהודה נשיאה היה אז עוד צעיר לימים. וכירושלמי שם פ"ח ס"ז ע"א איתא ר' ינאי ור' יוחנן הוון תבין עאל ר' יוחנן נשיא ושאל ובר' אמר ליה ר' יוחנן איתא מן חסן לית אהן גוברא בעי משמע טילא דאורייתא. וגראה שיש בזה ס"ס וצ"ל אמר ליה ר' ינאי. — ובע"ז פ"א ל"ט ע"ב איתא ר' יוחנן נשיא ארס גדול היה. אבל נראה קצת שלא הגיע לתור החכמים הגדולים כדורו בנזן ר' הושעיה ור' יוחנן וכו'.

גדול שבתו של ר' יודה נשיאה היא מדת ענותו. עיי' סנהדרין סוף פ"ב שדרש יוסי מעוני בכנישתא בסברא נגד בית הנשיא דברים חדים וקשים כנדין, ור' יודה נשיאה שמע לסיסוך דר' יוחנן ור' לקיש ואיסיס. וכן התוכחה הדא יש לזון שכבר

בעת והוא התחילו אלה רבית נשיא להדע כדן עי' ערך אריסטון. — וכאשר קצת פעם אחת על ריש לקיש וברה ריש לקיש מפניו שמע לדברי ר' יוחנן והלך בעצמו והשיבו, מנהדין ריש פ"ב. — ומצינו נ"ב ששלח ר' יודה נשיאה שאלה לפני ריש לקיש ע"ז פ"א הל' א' (ל"ט ע"ב).

תרומות סוף פ"ה הובא בסיפור ארוך מה שקרה לר' יודה נשיא עם דיקלטיאנוס וכי דיקלטיאנוס שלח אצלו שליח בעדש שיבוא לפניו תיכף במ"ש ונעשה לו נס. ולעיל פ"ג הבאנו המעשה זה והראינו שהמאמר דירושלמי מדויק מאוד והבוב של הביד לא דייק כלל וערכב הדברים. גם בידנו לעיל פ"א שדיקלטיאנוס לא היה עוד קיסר בעת ההיא ב"א שר צבא גדול. ומדויק גם כזה הירושלמי במה שאמר שם דיקלוט חזירא וכו' איתעביד מלך, ולא אמר איתעביד קיסר, וכן שם דיקלוט חזירא בזמן ולא דיקלטיאנוס מלכא, ורודע כי מלך נאמר בתלמודים ובמדרשים על שר גדול ועי' יבמות פ' ט"ז הל' ג' אריסטון מלכא ובמ"א. ובאשר נחקר עוד על המקומות אשר בהם נזכר דיקלטיאנוס לא נמצא שנקרא קיסר כ"א מלכא או דיקלטיאנוס בלא כינוי. עי' ברכות פ"ג ר' ע"א בל"א פ"ט ל"ב ע"ג שביעית פ"ט ל"ח ע"ד יומא פ"ד הל' ד' ע"ז פ"ה הל' ד'. מזה יש להבין שדיקלטיאנוס נודע לבני א"י עת היותו גדול ומושל ולא נבחר עוד לקיסר, ובאשר עלה לארץ הקדם למלחמה עם הפרסים שנת ג"ז, אחר התנשאותו לקיסר, לא היה לו עסק עם בני א"י עי' פ"א, ולכן לא נודע לבני א"י כ"א בשם דיקלטיאנוס מלכא. — ור' יודה נשיא אשר קרה לו זה המאורע עם דיקלטיאנוס הוא ר' יודה נשיא דזה הערך כאשר מורה פ"ש המאמר, וגם יש דים מוכיחות לזה ממה שנזכר תרומות שם דר' שמואל בר נחמן היה עם ר' יודה נשיא, והוא ר' יוחנן נשיא ור' שמואל בר נחמן נחתן למיסח וכו' ע"ש, ואם זה ר' יוחנן נשיא הוא ר' יודה נשיא ב' היה לר' שמואל בר נחמן איבות ימין יותר טראי כי היה כבר תלמיד מובהק לר' יוחנן עי' ערך ר' שמואל בר נחמן. ומצינו שר' יוחנן נשיא דבר עם ר' שמואל בר נחמן (עי' ערכו) בדבר איש עם חברו, ואך יאות זה לאיש זעיר טובא ועי' ערך הבא. וקצת בוחני קודות היהודים התאמצו לברר שרבי יודה נשיא דערך זה היה לו עסק עם הקיסר אלכסנדר סעווערוס אשר נקרא ג"ב אנטונינוס ומלך משנת ג' אלפים ט' מאות פ"א עד ג' אלפים ט' מאות ע"ה (עי' בס' קדוה היהודים להחכם דר' גרעץ ח"ד) והמעיין יבין מה שיש מן הקושי בזה, כי לפי מה שבידנו ר' יודה נשיא זה חי בימי דיקלטיאנוס ואלכסנדר מט (נהרג) לערך ג' שנים קודם דיקלטיאנוס (עי' הוספות).

וזגה ממה שנזכרנו שר' יודה נשיא היה נקרא רבי סתם וגם רבי יהודה הגשיא יש לעמוד ג"כ על כינוי של רבי יהודה מסדר המשנה. ר' יהודה מסדר המשנה נקרא ג"כ רבי סתם ויש בזה כינוי וכן ר' יודה נשיא: רבי יהודה מסדר המשנה נקרא בס' כל הדרות רבי סתם והוא לו כינוי כבוד כי כולם קיבלו אותו לרב, ור' יודה נשיא נקרא כן לכד בס' בני דודו והוא כינוי כבוד להגשיא, או בס' תלמידיו (ואך במדרשים נשתבשו הרבה בזה). ובכל מקום שנזכר בית דבי, כי רבי ב"י התלמודים הנונה על בית מדרשו

של רבי יודה מסדר המשנה (ע"י ס"ג מה שזכרנו בענין בית רבי). והעומד על סדר האמוראים וכמו שמבואר עד הגה וכאשר יבוא עוד בעתים הבאים יבין, כי אך בזה הדרך יצא אמת לאמתו. וע"י ערך ר' דומנס.

עוד נקרא ר' יודה מסדר המשנה גם בירושלמי רבינו הקדוש. סנהדרין פ"י כ"ט ע"ג ושם איתא הטעם כאשר הוא בכבלי. — אבל ר' יודה מסדר המשנה לא נקרא בשום מקום בירושלמי בשם ר' יודה הנשיא, ואך ר' יודה נשיאה יכונה בשם זה בג' מקומות וכאשר הבאנו לעיל בשם הירושלמי גיטין וכו', ויש עוד להוסיף פאה סוף פ"א תני לא נהלק ר' ור' יודה הנשיא על הלוקח פירות מחוברין וכו' זה ר' יודה הנשיא הוא ר' יודה נשיאה (והמסרשים לא מצאו ידעם בזה). — ובכבלי נקרא ר' יודה המסדר המשנה בשם ר' יודה הנשיא, (וקצת משמע דלא היה לכבלי ברור כל כך שר' יודה הנשיא הוא רבי, ולכן הוצרך לפרש יבמות מ"ה ע"א ומאן ר' יודה הנשיא דבי וע"י קידושין ס"ג ע"א וגיטין נמי ר' יודה הנשיא היינו רבי היינו ר' יודה הנשיא). ודע בכבלי יבמות מ"ה איתא דבי אחא רבין אמר ר' נתן ור' יודה הנשיא מרין בה (בבבלי וענבר הבא על בת ישראל) להתירא, ובירושלמי קידושין ס"ג הל' י"ד ס"ג ע"ד איתא ר' זוטא סליק עם ר' יודה נשיא לחמא דגדד הורי וולד בשר. ע"ש וע"י לעיל ס"ג בענין החילופים שבין הבבלי והירושלמי.

והגה אף שבירושלמי לא נקרא ר' יודה בעל המסדר המשנה בשם ר' יודה הנשיא אבל זה ברור שנקרא ר' יודה נשיא. ע"י כ"ב ס"ה הל' ז (י"ז ע"א) דבי פירא אוקי לר' יודה נשיא תרין פוגלין בן ריש שתא לצומא והוה סקי שמיטתא והוה אית בון טעונא דגמלא אמר ליה רבי לית אינן אסרין לאו ססחין אינן אמר ליה בסקי שמיטתא אחרדען באותה שעה התיר רבי ליקח ירק במצאי שביעית סיד (וע"י פאה ס"ז כ"ע"ב). והנה ר' יודה נשיא הנזכר פה הוא רבי יודה מסדר המשנה שהוא התיר ליקח ירק במצאי שביעית סיד ובדאיתא במקומות אין מספר רבי התיר ליקח ירק וכו', וא"א למעות שהוא ר' יודה נשיאה בן בנו של רבינו הקדוש דהא שביעית ס"ז ל"ו ע"א איתא רבי ור' יוסי בר יודה נתחן לעבו וכו' והובא שם אהך דרבי התיר ליקח ירק וכו' ע"ש, ור' יוסי בר יודה הוא תנא וחבירו של רבינו הקדוש כידוע. — וגם הא דאיתא ברכות ס"ג ו' ע"א כד דמך ר' יודן נשיאה אסרין ר' ינאי ומר אין כדונה הווס ע"כ זה רבי יודן נשיאה הוא רבינו הקדוש ולא ר' יודה נשיאה א' דאך אסרין או ר' ינאי, ור' ינאי ה"י כבר זקן וכא' בימים בעוד החי' ר' יודה נשיא א' צעיר לימים וכמו שזכרנו לעיל. גם נראה בכל מקום שר' ינאי מת בימי ר' יוחנן ור' יוחנן מת קודם ר' יודה נשיאה א' ע"י ערך הבא. ובבבלי כתובות ק"ג ע"ב איתא אותו היום שמט רבי בטלה כדונה ורבי הנזכר בכל אותה הסוגי הוא רבינו הקדוש. — ונשאר לנו עתה לבאר עת מיתת ר' יודה נשיאה דערך זה. ולעמוד על עיקר הענין נקדים הערך הבא.

ר' יודה (יודן) נשיאה (נשיא) ב' בן בנו של ר' יודה נשיאה דערך הקודם היה ברור הרביעי וכדור החמישי. דבריו היו כפי מה דאיתא בכבלי עם

רב אמי (ר' אמי ב') והיה לפני ר' אמי כמעט כתלמיד לפני הרב עיי' בבלי
מ"ק י"ב ע"ב ע"ז ע"ב ל"ג ע"ב וע"ש חו' ד"ה בעא מיניה. ובירושלמי מגילה פ"ג
הל' ב' (ע"ד ע"א) איתא ר' ירמיה משלח כתב לר' יודן נשיא לשנא את אוהבך
ולאהבה את שונאך ע"כ והוא ר' יודן נשיא דערך זה. ועיי' פסחים פ"י הל' א'
ר' יודן נשיא סחה וצדא שאל לר' מנא בנן דאתא (צ"ל דאנא) צדו מהו נשת
וכו' חו' ר' מנא הוא ר' מנא ב' (עיי' ערכו) כאשר מוכיח כל הענין שם והוא
חי בדור החמישי. — ולא מצינו לר' יודן זה מאמרים גדולים גם לא היה
מפורסם בעיני בני דורו, ועיקר כבוד הנשיאים של דור הלל נאסף עם מות
ר' יודה נשיאה א'.

כרבות פ"ג ר' ע"א איתא בר דמך רבי יודה נשיאה בר בריה
ד' יודה נשיאה דחף רבי חייא בר אבא לרבי זעירא בכנישתא דטופנה
דציפורין וסאבית. ובתחילת ההשקפה נראה שהסיפור נמשך אל מיתת ר' יודה
נשיאה ב', אך אחרי העיון לא תתקיים ההשערה הזאת כלל רהלא ר' יודה
נשיא ב' לא מת כי אם בדור החמישי שהרי שאל לר' מנא וכמו שזכרנו,
ור' חייא בר אבא מת הרבה שנים קודם לזה, דהרי ר' שמואל בר נחמן קיבל
אבלות על ר' חייא בר אבא ור' זעירא קיבל אבלות על ר' שמואל בר נחמן
(כרבות שם), ור' זעירא היה רבו דרבו של ר' מנא עיי' ערך ר' יונה, ואך
יעלה על הדעת שר' חייא בר אבא היה במיתת ר' יודה נשיאה ב'! וגם ר'
זעירא מת כבר בחי' ר' יונה אביו של ר' מנא ולא מצינו כלל שר' מנא
ראה אותו. — אבל כבר הערנו בערך הקודם שגם רבינו הקדוש נקרא לשעטים
ד' יודה נשיא, והאמת יודה דרבו שזה, ר' יודה נשיאה בר בריה דרבי יודה
נשיאה" הוא ר' יודה נשיאה א' ועולה יפה לחשבון הדורות שר' חייא בר
אבא ור' זעירא היו במיתתו.

ר' יודה נשיאה א' האריך ימים שחרי היה עם ר' חושעיה רבו של רבי
יוחנן ומת אחר ר' יוחנן (עיי' ערך ר' יוחנן וערך ר' לעזר), ומת קודם ר' אבהו
שהרי ע"ז פ"א הל' א' איתא אמר ר' אבהו ואני לא שאלני ר' גמליאל ברכי
מהו לילך לדיד וכו' חו' ר"ג הוא בנו של ר' יודה נשיא א' ומשמע שרבי
יודה לא היה כבר בחיים. ור' יוחנן מת ד' אלפים מ"ט (עיי' ערכו).
ונראה שר' יודה נשיאה א' מת שנים מלך קאנמטנטינוס (ע"ג) ומפני
הרעה נאסף הצדיק. זה עולה יפה שהרי ר' חייא בר אבא היה במיתתו ורבי
חייא בר אבא מת בימי ד' זעירא שהיה בדור השלישי. — ור' יודה נשיאה
ב' היה כבר נשיא בימי ד' ירמיה רבו של ר' יונה וכדאיתא מגילה ר' ירמיה
משלח כתב לר' יודן נשיא, והיה בימי ד' מנא בנו של ר' יונה ור' מנא היה
אוד ק"כ עיי' ערכו, ולפי מה ששערנו שמת ר' יודה נשיאה א' קודם שנת
ע"ג יהיה בין מיתתו ובין ד' מנא כמו ג' שנה. ור' יודה נשיאה ב' מת בימי
ר' מנא (עיי' ערך ר' יונה, ר' מנא ב'), והשנה אינה ידועה, ונניח שמת בשנת
י' או י"ב לר' מנא ויעלו לנשיאות ר' יודה נשיאה ב' ולנשיאות אביו רבי
גמליאל כמו פ' או ס"ב שנים. וימי נשיאות ר"ג לא נמשך הרבה שנים שהרי בנו

היה כבר נשיא בימי ר' ידמיה, ונראה שמשך ימי נשיאותו של ר' יודה נשיאה ב' היו מ' שנה ויותר.

רבי יודה בר זבדא סוטה פ"ז הל' ר' (כ"א ע"ד) אמר רבי יודא בר זבדא יחוסף מלא עדות ביהוסף שמו.

רבי יודה בר חנינה בדור השני. תרומות פ"ה מ"ג קרוב לסוף ע"ג ר' חזקיה ר' אחא בשם רבי יודה בר חנינה לא מצינו שהורו בית שמאי לבית הלל אלא בדבר זה בלבד. — כתובות פ"ד הל' ח' (כ"ח ע"ד) ר' שמעון בן לקיש בשם ר' יודה בר חנינה נמנו באושא בכותב נכסיו לבניו הוא ואשתו גיוזנן מהן (ועיי' שם קודם לזה רבי שמעון בן לקיש בשם רבי יהודה בן חנניה). ועוד שם ר' שמעון בן לקיש בשם ר' יודה בר חנינה נמנו באושא במקפיד את הזקן והכהו ייתן לו בושחו שלם מעשה נאחד שהקפיד את הזקן והכהו ונתן לו בושחו משלם אמרין ר' יודה בן חנינה הוה. עוד שם רבי שמעון בן לקיש בשם ר' יודה בן חנינה נמנו באושא שהא ארם מפרשי חושש מנכסיו למצות. ועיי' ערך ר' יודה בן לוי וערך ר' יוסי בי ר' חנינה.

רבי יודה בר טיטוס שביעית פ"ה הל' ט' (ל"ז ע"א) ר' יוסי בר חנינה בעי על כל פירקא את אמרת (משום דרכי שלום) או על הדא הלכתא אית אמרת רבנין דקיסרין בשם רבי יודה בר טיטוס כן מה דלא הנינן בנישין אלא הדא הילכתא הדא אמרה על הדא הילכתא אתאמרת. (ובנישין סוף פ"ה הני' משובשת). — סוכה פ"ה הל' ח' (ג"ה ע"ד) ר' יודה בן טיטוס בשם ר' אחא קריא מסייע להן תניא וכו'. — ועיי' ביכורים פ"ג ס"ה ע"ד חמא יהודה בן טיטוס היה ברומי ומטוניה ע"מ דיהזור.

רבי יודה בן לוי בדור השני. דמאי פ"ה כ"ד סוף ע"ד אבא אנטולי זבין פירי מן דאיתמי אתא לגבי דרבי יודה בן לוי שלח למנחם בריה דיתקן ליה והב ליה מעשריה מי אתי קם עימיה ר' יהושע בן לוי אמר ליה מאן יעביד דא וכו'. — שבת פ"ב מ"ז סוף ע"א ר' יוחנן שאל לר' יודה בן לוי מהו לשלטל כלי קוריים בשבת וכו'. — סוכה פ"ב הל' ח' (ג"ג ע"א) רבי חזקיה ר' אחא בשם ר' יודה בן לוי לא מצאנו שהורו בית שמאי לבית הלל אלא בדבר זה בלבד. ועיי' ערך ר' יודה בר חנינה.

רבי יודה בר לקרה סוכה פ"ד הל' ז' (ג"ד ע"ד) רבי יודה בר לקרה בשם ר' שמואל בר נחמן משחרב בית המקדש פסק יין קרוש וכו'. רבי יודה בי ר' סימון מ"ק פ"ג ס"ג ע"א קם רבי ידמיה עם רבי יודה בי רבי סימון, ועיי' שהוא בנו של רבי סימון הנזכר להלן ערך רבי סימון.

רבי יודה בר פזי בדור הרביעי. סוכה פ"ב הל' ח' (ג"ג ע"א) רבי יודה (תרומות פ"ה מ"ג ע"ג ר' יודן ולרוב נקרא רבי יודה) בר פזי ור' אייבו בר נגרי הוון יתיבין וכו' אמרין נצא לחוץ וגלמוד ונפקין ושמעון ר' חזקיה ר' אחא וכו'. — מ"ק פ"ג ס"ג ע"א רבי בא בר כהן אמר קומי ר' יוסי רבי יודה בר פזי בשם ר' יוחנן בדר עמו קם ר' יוסה עם ר' יודה בר פזי איל אתה שמעת מן אבוך הדא מילתא וכו'. וכן ברכות פ"ד ז' ע"ג רבי יודן

קפודקיא אמר קומי ר' יוסי בשם ר' יהודה בן פזי קורין בריה קס ר' יוסי עס
ר' יהודה בן סוי וכו'. ר'ה ס"ג הל' א' ר' יעקב בר אחא רבי אימי בשם רבי
יהודה בר סוי קדישוהו וכו' קס ר' יוסה עס רבי יהודה בר סוי וכו'. — ועיי'
ערך אייבו ב' נגרו, רבי חזקיה, ר' סוי. — ר' יהודה בר סוי היה מלוד
מנהדין ס"א הל' ב' רבי ירמיה בעא קומי רבי זעירא וכו' והובא לעיל ערך
רבי אחא.

רבי יודן בדור הרביעי נזכר הרבה פעמים בכל מסכתא ומצינו הרבה
פעמים שר' מנא בעי קומי רבי יודן. עיי' ביצה ס"א הל' א' (ס' סוף ע"א) וקידושין
ס"ב הל' ד' (ס"ב ע"ד) ובמ"א. ועיי' תענית ס"ג ס"ז ע"א ביומי דר' יודן
נדין תעני ונחית מיטרא ברוששא סליק ר' מנא לנביה אמר ליה בנך דאנא
צדי מרו דנישתי, מכל אלה נראה שהיה ר' יודן רבו של ר' מנא. ובמס'
כתובות ס"ב הל' ד' (כ"ו ע"ג) איתא אהר אומר דאיתי שתי שערות בנבו
ואחד אומר דאיתי שתי שערות בסרסו רבי בא אמר דרבי הבל בשר ר' חגי
אמר דרבי הבל ססול ר' יוסי אמר במתחלוקת אמר רבי יוסי לר' חגי והא רבי
יודן סבר דמותי אמר על דבניה אנא סליג לא כל שכן עלויה (ועיי' סוטה
ס"א הל' א') מזה נראה שרבי יודן היה תלמידו של ר' בא (ב').

ר' יודן מגדליא ברכות ס"ט י"ד ע"א תענית ס"א ס"ד ע"ב ר' יוסי
בר יעקב סליק מבקרא ר' יודן מגדליא עד דהוא תמן נחת מיטרא ושמע
קליה אמר אלף אלפין וריבי דיבון (בן הוא במס' תענית) חייבין להודות
וכו' אמר ליה הוא מנא לך אמר ליה הבין הוה רבי סימון טברך. ובמס'
תענית הנ"ל רבי סימון ר' ס"י רבי וא"כ היה תלמידו של רבי סימון,
וכדור הרביעי.

רבי יודן ענתונדריא תענית ס"ב ס"ה ע"ג שבע של שבת מגין
וכו' רבי יודן ענתונדריא (וברכות ס"ד ה' ע"א בטעות ענתוריא) כנגד שבע
אזכרות שכתוב במזמור שיד ליום השבת. — שם ס"ז ע"ג אמר רבי יודן
ענתונדריא מתניא מסייע לר' יוחנן וכו'.

רבי יודן קפודקיא בדור הרביעי. סאה ס"ז ע"ג בלאים ס"ה הל' א' רבי
יודן קפודקיא בעי קומי ר' יוסי תמן אמרין (אין במס' בלאים וכצ"ל גם במס'
סאה) דעי אילן קדיק דעיס וכו'. — תענית ס"ד ס"ז ע"ג ר' יודן קפודקיא
אמר קומי ר' יוסי בשם ר' יהודה בר סוי וכו' ור' יוסי זה הוא רבי יוסי ב'
עיי' ערך ר' יהודה בר סוי. — ור' יודן נקרא על איין מולדתו קפודקא הגדועה
באדא הקסן.

רבי יודן אבוי דר' מתניה בדור הרביעי, נזכר בהרבה מקומות. דמאי
ס"ה ב"ד סוף ע"ג בלאים ס"ג סוף הל' א' (ושם איתא בטעות אבוי דרבי
מתליא) חלה ריש פ"ד הל' ב' ערלה ס"א ס"א ריש ע"ב ובמ"א. ועיי' לקמן ערך ר'
מתניה. וכתובות ס"ד הל' א' איתא רבי יודן אבוי דרבי יהודה אבוי דרבי מתניה
וסאה שיש כאן פ"ס וצ"ל רבי יודן אבוי דרבי מתניה.

רבי יודן בריה דר' אייבו ברכות ריש ס"ה רבי יודן בריה דר' אייבו
אמר בנחמות ירושל' הו' (אליו ואלישע) עוסקין.

רבי יודן בר גדיא שביעית פ"ז ל"ג ע"ד אמר רבי חייא בר בא רבי יודן בר גדיא משקה בסלא וכו'. ולא היה מאחר לדוד השלישי עיי' ערך ר' חייא בר אבא.

רבי יודן בר ר' ישמעאל שבת פ"א נ' ע"ד בשלשה מקומות נקרא רבי יהודה הנשיא רבותינו בנישין וכו' (עיי' ערך ר' יודה נשיא א') אמר רבי יודן בר רבי ישמעאל בית רינו חלוק עליו בנישין. — שם פ"ג הל' ב' רבי יודן בר רבי ישמעאל הדי מדחוק מיגורף תגורא ומיתן תלתא כסף ומידימי עליהן. ועוד מנר שם פ"ז ח' ע"א ויבמות פ"ד ו' ע"ב ובקצת מ"א. נדרים פ"ד הל' ג' (ל"ח ע"ג) וכן חמ"י מתניא נסבין אנדיתן א"ד יודן בר רבי ישמעאל שכן בסילן הן נוטלין (כן הובא כ"ן נדרים ל"ז ע"א וכן הוא ברסוס ויניצאה ובד קראקא וקראטאשין במעות אמר ר' ישמעאל). — ברכות פ"ה ט' ע"א נשחבז ר' יודן זה הרבה. רבי יודן בר ר' ישמעאל מנהגיה באורייתא סבין הוות נולתיה שרעה מינה וחבינא מזדורא לה. וטאה שהוא אתי ר' ינאי ועולא בני ר' ישמעאל עיי' ערבם. ובמס' חולין ק"ח ע"ב מנר רבי יהודה בר ישמעאל.

רבי יודן בריה דרבי חמא דבפר תהמין תענית פ"א הל' ז' (פ"ד ע"ד) ר' יודן בריה דרבי חמא דכפר תהמין כבתוך אינעים שעשה משה בדר. רבי יודן בר הגין עולה פ"א ס"א ריש ע"ב אמר רבי יודן בר חנין סימנא אכל מן חבירה בהית מיסתבלא ביה. — פסחים פ"ד הל' ר' (ל"א ע"א) סבין מיטר אפילו ביצה אפילו קולקס אמר רבי יודן בר ר' יוחנן ובלבד מן השחטה. — ובמס' סנהדרין פ"י כ"ז ע"ד רבי יודן בר חנן בשם רבי ברכיה אמר הקב"ה לישראל בני אם ראיחם זכות אבות שממה וכו' לכו והידבקו בחסד וכו' ועיי' לו מאמר גדול בהגדה ריש מס' ע"ז.

רבי יודן בר פליא שביעית פ"ה הל' א' התיב רבי יודן בר פליא קומי ר' יונה הרי חרובין ורי הן חונמין קודם ראש השנה וכו'.

רבי יודן בר ר' שלום בדור הרביעי. שנת ס"ב הל' ד' (י"ג ע"ד) רבי יודן בר ר' שלום ור' מתניה חד אמר בשלא עיבד נקודות וכו'. עירובין פ"ה כ"ב ע"ד רבי סינחם סליק להבא וכו' אמר ליה רבי יודה בר שלום וכו'. רמא פ"ז כ"ה ע"ג רבי יודן בר שלום בעא קומי דר' יוסי עד כדון ביודשין וכו' והוא רבי יוסי ב'. — ודרכה דברי ר' יודן בר ר' שלום הם בהגדה זמא פ"א הל' א' (ל"ח ע"ב) א"ד יודן בר ר' שלום למה סבך הקב"ה מיתת אורון לשיבוך הלוחות ללטרך שמיחתן של צדיקים קשה לפני הקדוש ברוך הוא כשיבוך לחות. ר"ה פ"א הל' א' (נ"ז ע"ב) אמר רבי יודן בר ר' שלום כתוב כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל אמר לו הק' אני אסרתי לך אל תתגור בם וביקשת להתנדות בם חידך שאינן נימנין לך. — נדרים פ"ג ל"ח ע"א אמר ר' יודן בר שלום ביצחק במקצת יצחק.

רבי יוחנן גדול האמוראים של הירושלמי. והוא בעל מסדר התלמוד זה כמאמר הרמב"ם בפתיחתו לפי המשינות וכבר כתבנו בספר הקדום שכונת הרמב"ם שהוא התחיל לסדר התלמוד ירושלמי ע"ש. — ר' יוחנן נקרא

בירושלמי ר"ה ס"ב הל' ו' (ג"ח סוף ע"ב) בן הגנח ובבלי בבבא מקמטות בר נפחא ועיי' רש"י סנהדרין צ"ז ע"א ד"ה טבא. — רבי יוחנן למד אצל רבי לסי הבבלי חולין קל"ז ע"ב בדכונא בר הוה יתיבנא י"ז שורין אחוריה דרב קמיה דרבי ובר וע"ש ג"ד ע"א. ובירושלמי משמע שלא שימש את רבי אלא שראה אותו. עיי' ביצה ס"ה הל' ב' (ס"ג ע"א) רבי יוחנן ור' שמעון ב"ל תריתן אמרין אן לא זכינן לאורייתא אלא כנין דחמינן אצבעתיה דרבי מן גולניקן דידיה. ואפשר שהוא בדרך מליצה והכוונה ששימש אותו מרחוק וכדברי הבבלי. — גם ראה ר' שמעון בן אלעזר בקטנותו ושמע מפיו. מעשרות ס"א מ"ה ע"ד אמר רבי יוחנן רבינא הו"נא על ביתי דסבי ושטמית קליה דרבי שמעון בן אלעזר יתיב מחני מבניסין כמעי מלפסון וכו'. — ערך דבותיו: ר' ינאי, בן מצניו בדרכה מקמטות שר' יוחנן למד אצל ר' ינאי, עיי' ברכות סוף פ"ד ובמ"א, ובמס' קידושין ס"א הל' ד' (ס' סוף ע"ב) איתא ר' יוחנן תלמידיה דר' ינאי. ור' ינאי שיבת אותו מאוד וקרא עליו הולים וזב מכים בני אל ילחו מעיניך תן להם ויחם עור ובר בלאים ס"ה ל"א י"ב יבמות ס"א ב' ע"ג. — ר' הושעיה רבה היה רבו, ור' יוחנן למד אצלו בקיסרין ושימש אותו י"ג שנים אף שלא היה צריך ללימודו עיי' ערך רבי הושעיה רבה. (ובבלי עירובין ג"ג ע"א איתא אמר ר' יוחנן יח ימים נדלתי אצל רבי אושעיא בריבי ולא למדתי ממנו אלא דבר אחד במשנתנו וכו'). וכאשר ישב ר' הושעיה עם רבי יהודה נשיאה ובא רבי יוחנן ושאל לו אמר רבי הושעיה לר"י נשיאה ששאל לו מילה דנרין ובר נרין לא מסריק ליה יבמות ס"ח מ' ע"ב. ועוד הקשה לרבי הושעיה קידושין ס"ב הל' ח' (ס"ג ע"א). — ר' חנינא היה רבו של רבי יוחנן ור' יוחנן היה לו בעין תלמיד חבר עיי' ערך ר' חנינא. — לר' יהושע בן לוי קרא רבי כיכורים ס"ב ס"ה ע"א מחלסה שיטתיה דרבי יוחנן תמן אמר ר' יהושע בן לוי לקרנה של נבילה הושבה אמר ליה לא בן אילפן רבי ראיתי כגרים שנים ובר אך בל הסוגי שם משוכשת ע"ש ועיי' ערך ר' יהושע בן לוי. ויותר נראה להביא ראיה מהא דאיתא ע"ז ס"ב הל' ז' (מ"א ע"ג) ר' יעקב בר אחא ר' שמעון בר בא בשם רבי יהושע בן לוי מפני עגלים שישם נשחטין לשם ע"ז שמע רבי יוחנן ומר יסה לימדני רבי וכן הוא שם הל' ח' ה"י שקרא רבי יוחנן ריביל רבי שלא כפניו. אך גם בזה יש ספק בהנ"י ואין המקום להאריך. — וקצת נראה שלמד ג"כ אצל ר' יונתן. כיכורים ס"ב ס"ה סוף ע"א ר' יוחנן שאל לרבי יונתן כסדרין של שנים או כסדרין של תקופות (ועיי' בבלי ר"ה מ"ו ע"א ושם ה"י בע"א מ"ה רבי יוחנן מר' ינאי) ועיי' לקמן. — בירושלמי לא מצניו שלמד אצל רבי חייא אבל בבלי חולין ג"ד ע"א איתא א"ר יוחנן ולא נהרא ליה לאותו תלמיד ששימש את רבי רבה ורבי חייא והאלהים כל אותן שנים ששימש אותו תלמיד בשיבה אני שמשתי בעמידה. ובירושלמי סנהדרין ס"א הל' א' (י"ח ריש ע"א) איתא ר' יוחנן אל מידן קומי רבי חייא רבה איתביב נבזה חד תלמיד וכו'. — וכן נראה מן הבבלי שחזקה היה רבו של רבי יוחנן ושה שיש להסתפק בזה בירושלמי עיי' ערך חזקה.

רבי יוחנן היה יפה תואר מאוד. ועיי' עין ריש ס"ג בד דמך רבי יוחנן
 אחתפסן איקונייא אטרין דלא הוות איקנין דבוותה. ובבבלי באים הרבה סיפורים
 מיסוד של רבי יוחנן. ויותר מתואר גופו נתעלה בגודל נפשו בתורה ובמידות
 וקולו של ר' יוחנן נשמע טרוב ההלכות. וכבר בימי נעוריו דחה שמשו
 ושיבתו חכמי הדור. עיי' ר"ה ס"ב הל' ו' לעיבור השנה מתחילין מן הצד
 וכבר נבנם רבי יוחנן הוא היה הקטן שבהן אמרו לו אמור הרי השנה מקדשת
 בעיבורה וכו' אמר ר' יוחנן ראה הלשון שליטדנו בן הגפס וכו' ע"ש. ולו יד
 ושם טוב מבנים ומכנות (כי מתו בניו בחייו עיי' בבלי ברכות ה') הן בתלמוד
 ירושלמי הן בתלמוד בבלי, כי גם חכמי בבל דוכבו דבריו עד מאוד, והבבלי
 מלא על כל גדותיו ממאמריו של ר' יוחנן ובאו לבבלי עיי' החכמים אשר הלכו
 או שבו לבבלי. והרבה הלכות דסדר קדשים ובפרט דמס' זבחים הן לר' יוחנן
 אף שלא נמצא תלמוד ירושלמי לס' קדשים וכבר העירו על זה בפרק
 הקודם. — הלכותיו של רבי יוחנן מתורדות מאוד. ועיי' מגילה ס"א הל' י"ג
 (ע"ב ע"ב) רבי יוחנן עבד תלת שנין וסל דלא נחת לבית וועדא מן צערא
 (ואפשר מן הצער שמתו בניו), בסוסה חמא רבי אלעזר בחילטה למחר סיני
 נחת ומחרת לבן מילה וכו'. — ומלבד עומק הלכותיו מצונו לו מאמרים
 שהם עיקרן של תורה. ברכות ס"ב ד' ע"ג דמר רבי יוחנן כל מילא דלא
 מתחורא מסמכין לה מן אחרין טע. — סאה ס"ב י"ז ע"א חגיגה ס"א הל' ח' אמר
 רבי זעירא בשם ר' יוחנן אם באה הלכה תחת ידך ואין את יודע מה מביאה
 אל תפליגנה לדבר אחר שהרי במה הלכות נאמרו למשה בסנין ובכולן משוקעות
 במשנה. — שבת ס"א ג' ע"א רבי חזקיה רבי ירמיה ר' חייא בשם ר' יוחנן אם
 יכול את לשלשל את השמטתה עד משה משלשלה ואם לאו או תסור ראשון
 ראשון או אחרון אחרון. — ואף שר' יוחנן מחבב מאוד ההלכה וחותר לתת
 לה מסעד עד סיני בכל זאת מכדיל בין הרב הנאמר בתורה ובין ההלכה
 הגובעת מן הדרוש וקורא אותה אינו מחזור. ע"ה ס"ג הל' א' פסחים ס"ב
 הל' א' רבי אבדו בשם ר' יוחנן העושה איספליים משור הנסקל ומחמץ שעבר
 עליו הססח אינו לוקה שאין לא תעשה שלו מחזור מכלאי הכיס לוקה וכו'
 וכן מצונו לרבי יוחנן במ"א.

ר' יוחנן אוהב לתת בללים. כלאים ס"ח ל"א ע"ג ר' חיה בשם ר' יוחנן
 ששה ססוקות הן הצלוף באילן כבית שמאי בלי חיס בבלי נתר בבית שמאי
 חולדת הגאונים בשורצים כבית שמאי פול מצרי כדעיים ואנדרונגס בארס כו'
 בחה דברי הבל. — עירובין ס"ט כ"ה ע"ד חגיגה ס"ג ע"ש ע"ג אמר ר' יוחנן
 בושח וקדוריה ומבוי וכו' ועם הארץ חמרים (בחגיגה הגי' חומרים). — לרבי
 יוחנן נראה יותר טוב לאוקמי המשנה כתר תנאי וכחד מעמא (ובאמת מצונו
 בהרבה מקומות דהמשנה אחיא כתר תנאי, עיי' חלה ס"א נ"ח ע"א רבי אימי
 בשם ר' יוחנן על הדבר הזה הלכתי אצל ר' הושעיא רובא לקיסין ואמר לי
 שני תלמידים שני אותה ע"ש ועיי' בדרבי המשנה פ"ד כלל ח' הערה א')
 מלאוקמי בחד תנא ולשכש המשנה כתר פועמי וזה שאמר בבלי ב"מ
 מ"א ע"א מאן דמתירגם חבית אליבא דחד תנא מובילטא מאניה בתריה

לבי מסותא. והמדקדק בירושלמי יבין שגם בתלמוד ירושלמי זה הוא דרכו של ר' יוחנן. — עוד זאת לר' יוחנן שהוא אוהב לפעמים לשון נטל על לשון. מ"ק ס"ב פ"א ע"ב סנהדרין ס"ח כ"ו ע"ב אמר ר' יוחנן אם הוכיחך לבולי דא הדרן בעל גבולך.

ובמה גדולים דברי ר' יוחנן בהגדה והם נובעים מלב מלא חסד ותחנונים. רבות ס"ב ד' ע"ג ר' יוחנן וכו' הנה אמר דא מילתא שני אירוגות היו מהלכין עם ישר' במדבר אירוג של חי העולמים ואירוג של יוסף וכו'. בבלי מגילה י' ע"ב אמר ר' יוחנן מסני מה לא נאמר כי טוב בהודאה זו לסי שאין הקב"ה שמת במסלחן של רשעים. — עוד שם ואמר ר' יוחנן מאי דכתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה ביקשו מלאכי השרת לוטר שיהא אמר הקב"ה מעשה ידי טובעין בים ואתם אוסרים שירה. — ירושלמי ב"ק ס"ח ו' ריש ע"ג רבי יוחנן אכיל קוסד ורחיב לעבדיה שתי חמרי רחיב לעבדיה וקרי אנשייה הלוא בבטן עושני עשהו. — וכן מצינו מידת ענה כר' יוחנן. סנהדרין ד"ש ס"ג תרין בני נש הוה לון דין באנטוכיא אמר חד לחביריה מה דר' יוחנן אמר מקבל עלי שטע ר' יוחנן ושר לא כל סיניה מיטראא בעל דיניה אלא שמתק מליהון תמן ואין הוות צורכא כתבין ומשלחין עוברא לדכנן. — ובפרט עם תלמידיו היה ר' יוחנן ענו' ביותר. יבמות פ"ב י"ב סוף ע"ד סנהדרין ס"ג בא סוף ע"ב רבי יוחנן בעי ביכמה מי מדרף אורי טי התיב ד' לעור. והכתיב ועלתה יבמתו השערה כד שמעיה ר' יוחנן אמר יפה לימדנו ר' לעזר עירובין פ"א י"ח ע"ג אמר ר' אחא כף ריש לקיש לר' יוחנן וטילטל. — וכאשר החזיר ריש לקיש דינו של ר' יוחנן לא קצף עליו ר' יוחנן אבל אמר בנחת מה אעשה שכנגדי חלוק עלי בבלי כתובות נ"ד ע"ב ס"ד ע"ב.

ר' יוחנן היה בנערותו בקיסרין ושם שימש ר' הושעיה דבה ור' ינאי ור' חנינה, וכאשר היה במחלוקת בבי' הלכות עם ר' חנינה עזב ציסורין וחלץ לו לסבריא — שביעית פ"ט הל' א' ביצה פ"א הל' א' — וישב שם עד יום מותו. ומעת בא ר' יוחנן לסבריא נתגלה הישיבה שם ועמדה בתקפה עד חתימת הירושלמי. — בסבריא התעסק ר' יוחנן הרבה עם ר' יהודה נשיאה ור' יהודה נשיאה שמע לו, עיי' ערך ר' יהודה נשיאה א'. ור' אבהו הלך הרבה פעמים מציסורין לסבריא אצל ר' יוחנן עיי' ערך ר' אבהו ב'.

ר' יוחנן לא ירד מימיו לבבל והיה כדעתו לילך לשם ולקבל פני שמואל וכאשר שם לדרך פעמיו שמע שמועה שמת שמואל שבת פ"ו ח סוף ע"ג חולין צ"ה. — רב היה יקר מאוד בעיניו, חולין נ"ד ק"ג, וקראו רבינו שבבבל שם צ"ה. ובכל זאת לא נשא לו פנים בתורה ושלה לבבל שאין תרין עם רב באיזה מהלכותיו. סבות ס"ב ל"א ע"ד ר' יוחנן שלא לדכנן דתמן תרתין מלין אתון אמרין בשם רב ולית אינן כן אתון אמרין יסת תואר לא התיר בה אלא בעילה ראשונה לבד ואני אומר ולא בעילה ראשונה ולא בעילה אחרונה אלא לאחר כל המעשים ואחר כן תבוא אליה ובעלתה אחר כל המעשים ואתון אמרין בשם רב סבור היה יאבב שקנות המוכח קלומת ואינו קולס אלא נגו

וכו ואני אמר לא מנחם קולט ולא נגו קולט וכו'. — מגדולי תלמידיו של ר' יוחנן ר' שמעון בן לקיש, ר' שמעון בן יקים, ר' יוסי בי ר' חנינה, רבי אמי, ר' אסי, ר' אלעזר, ר' חייא בר אבא, ר' שמעון בר אבא, ר' אבהו, רבי יעקב בר אדי. ואלה התלמידים לא היו לו בעת אחת. תלמידיו רבי יוחנן הראשונים הם ר' שמעון בן לקיש, ר' שמעון בן יקים, ר' יוסי בי ר' חנינה, ר' אמי, ר' אסי, רבי חייא בר אבא, ר' שמעון בר אבא (עיי' ערך בל אחד על מקומו). הגדול כולם ר' שמעון בן לקיש והוא לר' יוחנן כעין חבר. ותלמידו ר' יוחנן האחרונים ר' אבהו, ר' יעקב בר אדי. עולא לא נמצא בין תלמידיו ר' יוחנן וכן ר' זעירא. — חלפי היה חברו של ר' יוחנן עיי' ערך חלפי.

בימי ר' יוחנן נחדשו שני דברים. התחילו לצייר על הכותל ור' יוחנן לא נערבם. ע"ז ס"ג הל' ג' (ס"ב ע"ד) ביומיו דר' יוחנן שרחן צירא על כותלא ולא מדי בידידו, סי' קדם לכן היו אוסרים דהציור אסור כמו הפסול, וידוע מספרי האפוקרופן שאנשי אלכסנדריא החזיקו בוה ואסרו גם הציור, ובימי ר' יוחנן התחילו להתיר הציור ור' יוחנן לא מיתב בם. — ובימי באו חברים לבבל, ככלי יבמות ס"ג ע"ב (ונשכחה המלוכה הישנה ובאה מלוכה אחרת הודועה בשם ואסאנדיענדינאסאי שנת ר"ח למספרים).

בשני חיי ר' יוחנן רבו הדעות ונתוספו הגזמות, והנכון כאשר הוא באמרו ר' שריא נאון שמח בן ס' שנים שנת תקיץ לשטרות והוא שנת ד' אלפים ל'ש לבע. — ומת קודם ר' יודה נשיאה א' דהרי ברכות ס"ג ר' ע"א נזכר כד דמך ר' יודה נשיאה בריה דר' יודה דהף ר' חייא בר אבא לר' זעירא וכו' (עיי' ערך ר' יודה נשיאה א' ר' יודה נשיאה ב') ולא מצינו שהיה שם ר' יוחנן, וגם אילו היה שם לא היה דן ר' חייא בר אבא תלמידו לפניו לדחוף ר' זעירא ולטמאו ועיי' הוספות.

ר' יוחנן התאוו מאוד לגד עולמים בבית ה' סי' שידיו דבריו נשמעים בבבבני ובבתי מדרשות (מ"ק ס"ג ס"ג ע"ג), וחפילתו נשמעה כי שמו לא יסוף לעד.

רבי יוחנן ענתגיייתא ברכות ס"ה ט' ע"א אמר ר' יוחנן ענתגיייתא בריה סרונה הוא הגע תלמודו בצנעה לא במודה הוא משבח מה מעם ואת צנעים חכמה.

רבי יוחנן דקציון ביצה ס"ה הל' ד' (ס"ג ע"ב) רבי יוחנן דקציון בשם ר' נחום בי ר' סימא ובלבד בנקמפת.

רבי יוחנן בר מריא מריה (כציל עיי' ערך ר' יצחק בר מריון ולפעמים איתא עיי' סעות הדפוס מריא בר לית) בדרו החמישי או בדרו הששי. ססחים ס"ה הל' ד' (ל"ב ע"ג) הכל מודין בשמיכה וכו' ומה מפליגין בזיקה רבי מנא אמר זיקה כעין שמיכה ר' חנינה אמר זיקה כעין הויה אמר רבי יוחנן בר מריא (מריא) קריא מסייע לר' חנינה וכו'. ומצינו לו מאמרים בשמו ובשם אחרים בהלכה ובהגדה. סאה ס"א מ"ז ריש ע"ג ר' יוחנן בר מריא בשם רבי יוחנן אין אנן יודעין אי זה מתן חביב או צדקה או גמילות חסדים כשהוא

אמר וחסד ה' מעולם ועד עולם וכו'. תרומות פ"א הל' א' ואמר ר' יוחנן בר מריא ואמר' כמאן דאמר המין מותר וכו' והך סוגי' איתא ע"ז פ"ב הל' ו' ושם בטעות ר' יוחנן בר מריא. ועוד נזכר בכורים פ"ג ס"ד ע"ד עירובין פ"ז כ"ד ע"ב ועוד באיזה מקומות (ובעירובין) איתא הורי רבי יוחנן בר מריא וצ"ל בר מריה).

רבי יוחנן בר שילא שבת ס"ד ר' ע"ד רבי יוחנן בר שילא הוא אמר הן דבמר אידיה צריך מחסרתיה ציבור וכו'.

ר' יונה ראש המדרים בכל מקום, ובפרט בס' זעים ואין כמעט הלכה ממס' פאה ואילך אשר לא נזכר בה ר' יונה. ונזכר גם בבבלי באיזה מקומות ונקרא תענית שם כ"ג ע"ב תקיפא דארעא דישאל. — רבותיו: ר' הילא עיי' ערכו. ושאל גם מר' זעירא, ערלה פ"ג ע"א, ר' יונה בעי קימי ר' זעירא הן בנר דתנינן הכא מהו לסמוך כו את המיטה ואיפשר לקבליה אמר ליה אפילו למאן דאמר תמן מותר הכא אסור וכו'. — וגם ר' ירמיה היה רבו. מגילה ס"ד הל' ה' (ע"ה ע"ב) והנה תמן ר' ירמיה ועכב אמר רבי יונה לר' יוסי וכושין אמר ליה והא דבך מעכב. חלה פ"א נ"ז ע"ג אמר ר' יונה איתתבת קומי ר' ירמיה וכו'. ושם פ"ב הל' א' ר' יונה בעא קומי ר' ירמיה בישעה שנכנסו לארץ ומצא קנה לזה מהו שתהא אסורה משום חדש וכו'. וקצת נראה שר' יונה היה לר' ירמיה כעין תלמיד חבר כי חולק עליו לפעמים. וכן נראה שהיה כעין תלמיד חבר לר' אבהו, עיי' ערך ר' אבהו ב'. — חברו של ר' יונה ר' יוסי, ור' יוסי שני לו בכמה הלכות, ור' יונה ור' יוסי הם ראשי הדור הרביעי. והיתה בנייהם כרית אהבה, עד כאשר מת בנו של רבי יוסי ובאה השמועה אל ר' יונה אשר היה אז בצור השלים כל היום בתענית. נדרים פ"ט הל' א'. — ר' יונה זכה לכמה תלמידים וכתובם בנו הגדול רבי סנא עיי' ערכו. גם היו לו הרבה תלמידים דרוסים עיי' סוף פ"א.

ר' יונה אמר חגיגה פ"א הל' א' יבמות פ"ט הל' א' ב' לית כללי דרבי כללי כלו' אין למדן מן הכללות ע"ש. ועל קוצם שכלו מורים רוב מאמריו ובפרט מאמריו במס' כלאים. — וגם בהגדה מצינו לו מאמרים יקרים, ומה נכבד מאמרו סוף פ"ח דפאה אשרי נתן לדל אין כתיב באן אלא אשרי משכיל אל דל והוא שמסתכל בטעמה אך לעשותה. וע"ש המעשה כיצד היה ר' יונה עושה כשהיה רואה בן טובים שידד מגבסו אמר לו בני בשביל ששמעתי שנפלה לך ירושה ממקום אחר מול ואת פורע וכו'. — וכן שמענו לו מידת חסידות ברכות ס"ד הל' א' ר' יונה כד היה מצלי כנשיאתא הוה מצלי בלחישא כד הוה מצלי בביתא הוה מצלי בקלא עד דילפון בני כיתיה צלותיה מיניה. ועיי' יומא פ"ח הל' ה' (מ"ה ע"ב) העובדא דדליקה שנפלה בשביניתא דר' יונה בשבת.

בימי דר' יונה היתה עת קשה לישראל ונחריב תדרום ומשל או כסוריא מינה הקיסר קאנסטנטינוס ושמו נאללום. ונאללום זה מלך כסוריא מן שנת ק"א עד שנת ק"ד והיה איש אכזר דע מעללים ושר צבאו ארסקנס.

וארסקנים עלה מסוריא לאי להלחם נגד היהודים בדרום אשר טרדו אז ברומי
 וכמו שזכרנו ס"א. וטראה שארסקנים הסקד עיקר המלחמה ביד אחד משרי
 צבאו והוא בעצמו לא הלך לדרום, ולכן לא נמצא זכרון ממלחמה זאת אצל
 הסופר הרומי אפטיאנוס מארצעללינוס אשר היה אוהב נאמן לארסקנים ומספר
 תמיד נבחרותיו. ועל העת ההיא בא הסיפור שביעית סיד ליה ע"א סנהדרין
 ס"ג כ"א ע"ב ר' יונה ר' יוסי החדיו לטיס בשבת לארסקנים בלז בשביל חילו,
 וכאשר שאל ר' טנא בנו של ר' יונה את אביו הלוא ברבים אפי' על מצוה
 קלה יזננו ואל יעזבו חשינו ר' יונה שארסקנים לא איתבוין להעביר ישראל
 על המצוות אלא שרוצה לאכול סת חטה ע"ש. והסיפור הזה מורה שלא היה
 לב ארסקנים רע ליהודים כלל גאללוס אדוניו, אשר עשה בעבירת זרן לנורו
 על היהודים שלא יתענו כיום הכפורים וכדאיתא דולין ק"א ע"ב שמדא היה
 והכונה על העת הזאת, אבל ארסקנים לא הצר ליהודים ברתיהם. גם הסיפור
 של הירושלמי יבמות ס"ז ע"ג בהא דארסקנים עם אנשי ציפוחי שהבאנו
 לעיל ס"א, מורה שארסקנים לא רצה להשחית היהודים וכאשר טרדו בו איה
 ציפוחי והיתה ידם עם הקשרים בדרום לא עשה משפט בכל העיר ולא זיה
 אותה כעפר לרוש כדרך שרי צבאי רוסי מאז וכבר הרחבנו בזה הדיבור בס"ח שנת
 ס"ז. ובמס' מגילה ס"ג הל' א' (ע"ד ריש ע"א) איתא ר' שמואל בר נחמן בשם רבי
 יונתן תורה חסירה אין קוראים בה ברבים והא תני בבבא שיתא עד המבול בויקרא
 עד ויהי ביום השמיני בודבר עד ויהי בנסוע הארון כותר לקרות בו ברבים
 הוא ארסקנים אוקד אוריתא דצנגרואה אתון שאלון לר' יונה ולר' זסה מהו
 לקרות בספר ברבים אמר לון אסיר לא דאסר אלא מן נו דנסיחון עניסה
 אינון זכנן להון אזורי ע"כ. וזה המעשה מורה בהשקפה ראשונה על רעה
 גדולה אשר נעשתה ע"י ארסקנים שישרף ס"ח ואין לך מעשה שנאה יותר
 גדולה משרפת תורת אלקינו, אך כאשר נד אל עוטק הסיפור יבורר לנו
 שארסקנים לא שרף ס"ח כלל להדאי' לב היהודים ולכות סקדש ה, כי
 האויבים אשר עשו מאז בשאט נפש המעשה הרע הזה לא שרפו חלק אחד
 מתורה והשאריו חלק אחד אכל שרפו אותה עד לכלה, בהשכם כי בזה ידכאו
 לב היהודים וישפטו על ישראל קלון וכו'. ואם לכונה זאת שרף ארסקנים את
 התורה אי' לא היה טקום כלל לשאלת הצנגרואי מהו לקרות בספר ברבים,
 הלוא הספר כלו היה כבר מאוכלת איש! אבל האמת יורה דרכו ארסקנים לא
 שרף כלל ס"ח להאדיב היהודים כ"א במלחמה אשר היה אז לארסקנים עם
 היהודים נשרפה ס"ח באיזה דמים, והקרב שנשרפה ע"י ששלחו שוללים אש
 בבית אשר שם היתה הס"ח, והירושלמי קיצר ואמר והא דא ארסקנים אוקד וכו'
 והכונה במלחמתו של ארסקנים.

עוד יש לנו להזכיר, ארסקנים היה ב' פעמים בסוריא. הפעם הראשונה
 תחת ממשלת גאללוס והפעם השנית בשנת ק"כ עת הלחמו עם הסרסיים. ובעת
 המלחמה הזאת היה תוקף התול ביד ארסקנים כי הוא היה שר הצבא אף
 ששם ראש שרי הצבא ניתן לאיש אחד ושמו זאביניאנוס. ע"י עכ"ז באורך
 אצל מארצעללינוס פרק י"ח י"ט כ'. ובמס' ברכות ס"ה ס' ע"א איתא ר' יונה

ור' יוסי עלון קומי ארסקנים באנטוניא חמתין וקם מן קמיתון אמרין ליה מן קומי אילין יתוראי את קאים לך אמר לון אסיתון דהני אנא חוי בקרבא ונצח ע"כ. והניראה שזה המאורע היה בעת היות ארסקנים בסוריא בפעם שנית והיה אז נשוא פנים מאוד, והלכו ר' יונה ור' יוסי לקבל פניו באנטוניא עיר המלוכה. ויצאו לנו ההושעיה הזאת מטה שבימי נאלולס היתה בלתי ספק קבלת פנים לישר צבא למכשול ולסכנה גדולה להמקבל פנים בקנאת נאלולס בשריו וברוע מחשבות לבו להם ולכל העם. — ויבודד לנו בזה שר' יונה היה עוד בחיים שנת ר' אלפים ק"כ.

וראינו עוד מה להעיר על אהה מאמרי השם ירושלמי ובבלי. יומא ס"א הל' א' (ל"ה ע"ד) איתא ומניין ישרוא (פ' משוח מלחמה) עובד בשמנה רבי ירמיה בשם ר' יוחנן ובגדי הקודש אשר לאדון מה תלמוד לוטר אחריו לקדושה של אחריו אל' ר' יונה עמך הייתי לא אמר עובד אלא וכו'. והנה במשמעות המאמר 'שר' יונה שמע את פי ר' יוחנן וזה אינו נראה ישרי רבי יוחנן מה שנת ל'ס ור' יונה חי עוד ק"כ, וגם ר' ירמיה רבו של ר' יונה נראה שלא שמע כלל את ר' יוחנן (ע"י ערך ר' יוחנן). וניראה בבירור שיש כאן ט"ס. — ובבלי כ"ס נ"ז ע"א איתא והאמר ר' יונה אהקדשות ור' ירמיה וכו' ותרתייהו משמיה דר' יוחנן. ובכר גילה רש"י דל חולין י"ז דעתו דכל היכא דאיתא משום פלוני לא שמע מסיו, ועכ"ס נחזיק בזה שבמקום דאיתא משום לא שמע דוקא מסיו ועיי' בפתיחת זה הפרק. — ובבלי גיטין נ"ז איתא אר' יונה אמר ר' זירא עד שתות ובמס' חולין ס"ג ר' יונה אמר ר' זירא מבלעתה (עיי' במדרש"ל) והוא נכון שר' יונה שמע ג"כ מר' זירא ובמה שהבאנו לעיל בראש הערך מהא דחלה ס"ג ס"ג ע"א. — ובמס' בבבית ל' ע"א איתא רבי יונה ור' ירמיה תלמידי ר' זעירא והוא נכון, אבל עוד איתא שם ואמרי לה ר' יונה ור' זעירא תלמידי ר' יוחנן וצ"ע.

רבי יונה בברצדייה כדור החמישי. כלאים ס"ה הל' א' ר' יונה בברצדייה בעי קומי ר' מנא חמן את אמר בין צבועין בין לבני ורובא וכו'. מ"ק ס"ב הל' ג' (ס"א ע"ב) רבי יונה בברצדיה הוה ליה ספרין שאל לר' הונא מהו מזבנתון במעבדא. — ור' יונה בברצדייה נזכר באיזה מקומות. כלאים ס"ה ל"א ע"ג ב' סעמים. ועיי' יומא ס"ה מ"ב ע"ב, עירובין ס"ג ב' ע"ד גדרים ס"ה הל' א' גזיר ס"ו נ"ה ע"ג (צ"ל קרוי מבושל ע"ש) ועוד באיזה מקומות. — ובצורה נודע ודרכה חכמים הלכו לשם עיי' ערך ר' אבהו ב' וגם ר' יונה דערך הקודם היה לסעמים בבצירה. והיתה כדרך בבל לא"י עיי' ברכות ס"ג ו' סוף ע"א רבי יסא שמע דאחת אסיה לבצירה שאל ר' יוחנן מהו לצאת וכו' ועיי' שביעית ס"ו ל"ז ע"ד סר' ר' יוחנן מימר את בצר במדבר שאל לר' שמעון בן לקיש בצר בצורה. ועיי' בבלי ע"ז נ"ה ע"ב.

רבי יונתן כדור הראשון וכדור השני. ספחים ס"ו הל' ב' (ל"ג ע"ב) דמר ר' יונתן קומי ר' חייא רבה בשם ר' שמעון בר יוסי בר לקויה לוקין על תחומי שבת דבר תורה ועיי' השקלא ופריא בינו ובין ר' חייא. — ברכות

רבי יונתן — יוסה בריה דר' יהושע בן לוי

ס"ב ד' סוף ע"ג ר' חייא רובא ור' יונתן היו מהלכין קמי' ערסיה דר"ש בר יוסי בר לקניא וכו' ועיי' בבלי שם י"ח ע"א. — וקצת נראה שזוהי חבירו של ר' ינאי דבו של ר' יוחנן. ברכות פ"ה ט' ע"א ר' ינאי ור' יונתן דוו מטיילין באסלטין חמתון חד ואמר להון שלמכון רבייא וכו'. פאה פ"א ט"ו ע"ד רבי יונתן ור' ינאי הוו יתיבין אתא חד בר נש ונשק רנלוי דר' יונתן אמר ליה ר' ינאי מה טיכו הנה שלים לך מן יומי וכו' ועיי' בבלי כתובות פ"ט ע"ב ושם הגי' ר' חנינא ור' יונתן. — ר' יונתן עלה עם ר' חנינא ור' יהושע בן לוי לירושלים, מ"ש פ"ג נ"ד ע"ב. וכמס' תענית פ"ב ט"ו ע"א אתא ר' חנינא ור' יונתן תירדון אמרין בטלה מגילת תענית. — ר' יוחנן שאל את פי ר' יונתן בחלכה בימורים פ"ב ס"ה סוף ע"א, ור' יונתן אמר על ר' יוחנן ריה פ"ב נ"ח סוף ע"א ראה הלשון שלמרנו בן הנפת, עיי' ערך ר' יוחנן. — מאמריו של ר' יונתן רבים ונמצאים ברכי הסכתות ולו ההלכה הירודת בכל מטרפין חוץ מע"ז וג"ע ושרד שבת סיד יד ע"ד (ועיי' ערך ר' יעקב בר ארי). והרבה אמוראים אמרו בשמו. ר' שמואל בר נחמן (בבבלי בר נחמני) הוא תלמידו הדבק ברכו חמיד ואמר בשמו במקומות אן מספר.

ודע דאתא בבלי גיטין ע"ז ע"ב אמרוה רבנן קמיה דר' יוחנן משמיה דר' יונתן הכי אמר ר' יוחנן ידעין חבירי בבבלי לפרושי כי האי טעמא ע"ב, ואן זה ר' יונתן דערך זה.

רבי יונתן דבית גוברין יומא פ"ה הל' ה' (ס"ד סוף ע"ב) מעיל ר' סימן בשם רבי יונתן דבית גוברין שני דברים לא היתה בהן כפרה וקבעה להן התורה כפרה ואלו הן האומר לשון הרע וההורג נפש בשגגה וכו'.

רבי יונתן בריה דר' יצחק בר אחא פאה פ"ה הל' א' שקלים פ"א הל' ב' רבי יונתן בריה דר' יצחק בר אחא שמע לה מן הרא אין מעבדין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית וכו', וכד"ש פאה שם הגי' ר' יוחנן במ' ר' יונתן.

יונתן בן עכמאי נרוד השלישי. תרומות סוף פ"א שבת פ"ב ד' ע"ד אמר ר' אבהו שנה לי יונתן בן עכמאי בת כהן שהיתה עומרת ערב שבת עם חשיכה ובידה ט' ובתוכו שמן שריפה הרי זו מוספת לתוכו שמן של חולין ומדלקת אמר ליה ר' זעירא מה מבייה אמר ליה אדם נרול היה ובקי במשנתו היה סדשה.

רבי יוסה בר אבבי מן האמוראים הקדמונים. תענית פ"ד ס"ה ע"ג ר' יוחנן בשם רבי יוסה בר אבבי הלחות היו מכקשין למרוד והיה משה תופשן וכו'.

רבי יוסה בי ר' זמינא חנינה פ"ג הל' ב' (ע"ט ע"א) רבי יוסה בי ר' זמינא בשם ר' יוחנן מפני מה אמרו שידי מנחות מחברין את עצמן מפני שנוקקו לכליין.

יוסה בריה דר' יהושע בן לוי תענית פ"א הל' ו' (ס"ד ע"ג) זעורה בר חמא יוסי בריה דר' יהושע בן לוי בשם ר' יהושע בן לוי בתענית ציבור מרחץ מפני דיו ורנליו כדרכו בחשעה כאב מרחץ ידיו ומעבין על פניו ביום

הביסורים מרחץ ידיו ומקנהו במטה ומעביר את המטה על פניו. אבל יוסא פיה ה' א' הגי' ר' זעורה בר חמא ר' יוסי בי ר' חנינא בשם ר' יהושע בן לוי. — ומהבבלי יוסא ע"א זעירא בר חמא ובר אמר לי' לר' יוסא (והוא יוסי בירושלמי עיי' ערך ר' יוסא) בריה דר' יהושע בן לוי נראה שהגי' דתענית היא עיקרית אף שבבבלי שם הענין קצת משונה.

רבי יוסה בר' יעקב עיי' ערך ר' יוחן מגדלא.

רבי יוסטא יוסטי, בי ר' סימון עירובין פ"ז ב"ז ע"ג רבי יוסטי בי סימון בשם ר' בייטוס אין בתינו שלנו לרוד עמנו וכו'. שקלים ריש פ"ב אמר ר' יוסטא בי ר' סימון אחיא כמאן דאמר תורמן על הגבור ועל העתיד להינכות וכו'.

רבי יוסטא יוסטי בר' שונם ברור החמישי וברור הששי, תלמידו של ר' מנא. תרומות פ"א מ"ח ע"א רבי יוסטי בר' שונם בעא קומי ר' מנא תנינן הרכינה ומיצת דרי זו תרומה ואת אמר הכן וכו'. וכן שאל לפני ר' מנא מ"ש פ"ה ה' א' שקלים פ"א סוף ה' א' ולא נמצא מטמא טהרות למסרע. — שבעית פ"ז ל"ז ע"ד אמר ר' יוסטא בר' שונם לכשיגיעו הגליות לטורי אמנה הן עתידות לושר שירה וכו'.

רבי יוסטיני ב"ב פ"ה מ"ז ע"ב רבי יוסטיני הוה ליה עובדא קומי רבנן וחייבניה קם קומי ריש לקיש וכו'.

רבי יוסי, יוסה, יוסה, יסא, יסא, אסא, אסי, א' הוא ר' אסי דתלמוד בבלי תלמיד דרב ושמעאל ועלה לא"י. ובמס' ברכות פ"ב ה' ע"ג נזכר מה שאירע לו עם שהוא ליצנא בבואו לא"י. ובבלי קדושין ל"א ע"ב איתא שברה לא"י מפני שאמרו יצאה מן הדעת ושאלה ממנו דברים לא כן. ובירושלמי ברכות פ"ה ו' ע"א איתא דנטל רשות מר' יוחנן לצאת לקראת ארון אמו שכא לא"י ובקדושין שם הוא קצת בענין אחר. והכלל מה שזכר בבבלי על שם רבי אסי נזכר בירושלמי על שם ר' יוסי כי שניהם אחד. עיי' סוכה פ"ד ה' א' ר' זעורה ר' אילא ר' יסא ערבה הלכה למשה מסיני ובבבלי שם ל"ד ע"א דאמר ר' אסי א"ר יוחנן עשר נסיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני. — בא"י למד אצל ר' יוחנן והיה מגדולי תלמידי ר' יוחנן. כלאים פ"ט ל"ב ע"ב ר' יוסי צם תמני יוסין למיחמי ר' חיה רובה ולסופא חמא ורגזן דיה וכו' עיני ואין תמי דהוא ר' יוסה בר' נש זעיר חד נרדי אתא לגבי ר' יוחנן אמר ליה חמית בחלמי דקיעא נפל וחד מן תלמידך סמך ליה אמר ליה חכים את ליה אמר ליה אין אנא חמי ליה אנא חכים ליה עבר כל תלמידיו קומי וחכם לר' יוסה ע"ב. — ובירושלמי נקרא לפעמים ג"כ רבי אסי ולפעמים נקרא אסי (בלא רבי). שקלים סוף פ"ב אמר ליה ר' זעירא לרבי אסי חכים רבי לרב וכו'. נישין פ"ב ה' ו' (פ"ד ע"ג) אמר רבי אסי אילולא ר' בא כבר היינו להחיד את אשת איש. — שבתות פ"ז סוף ה' א' אסי אמר המלח לחבדו בעדים לא יסריענו אלא בעדים. ובבלי

שם מ'א ע'א אמר ר' יהודה אמר ר' אסי המלוה את חברו בעדים צריך לפדועו בעדים. — כתובות פ"ח הל' ח' (ל"ב ע"ב) אסי אמר והוא שתהא הוצאה יתירה על השבת וכו'. ועיי' בבלי שם פ' ע'א א"ר אסי והוא שיש שבת כנגד הוצאה (ובשינוי). — מגילה ס"ד הל' ב' (ע"ה ע"א) ר' ידי אומר איתפלגון כהנא ואסי חד אמר חזר וכו'. — ונקרא ג"כ אסא, איסי. סוכה פ"א הל' א' (כ"ב ע"א) כהנא ואסא עלון הוון קומי רב וכו'. — גדרים פ"ג הל' א' רב ושמואל תריהון אמרין אילו הן צריכין היתר חכם היתב איסי וכו' אמר ליה שמואל וכו'. ובמס' עירובין פ"ו כ"ג סוף ע"ד איתא אמר ר' יסה עד דאנא תמן שמעית קל רב יהודה שאל לשמואל הפריש שקלו ומת וכו'. ובשקלים פ"ב הל' ה' אמר ר' יוסה עד דאנא תמן שמעית קל רב יהודה. ושם פ"ז הל' א' אמר ר' יסא עד דאנא תמן וכו'. ובגוד ס"ד ג"ב ע"ב רמז רבי יוסי עד תמן שמעית וכו' הרי דנקרא בהדוא מאמר עצמו ר' יסה, יוסה, יסא יוסי ובבבלי ר' יוסי הוא ג"כ ר' יוסה ר' יסא והוא ר' אסי בבבלי ובמס' שבתבגו בראש הערך. ויש עוד קצת הוכחה לזה במה שאמר שמעית קלה ר' יהודה שאל לשמואל ור' אסי היה תלמידו דשמואל. וכן איתא תרומות ריש פ"א אמר ר' יוסי קשייתה קומי שמואל הרי ניטין וכו'.

ר' אסי נשבה במססוסא והיה בסכנה גדולה עד שרבי יונתן נתייאש ממנו ומסר ר' שמעון בן לקיש נפשו עליו והצילו. תרומות סוף פ"ח ושם נקרא ר' אסי.

ר' אסי הוא מגדולי אמוראי הבבלי והירושלמי, ובבלי ניטין ג"ס ע"ב נקרא כהנא חשיבא דארץ ישראל. — ירושלמי שבת פ"ט הל' א' עירובין פ"ו כ"ד ריש ע"א נזכר לשבת דרך לימודו עם תלמידיו שלא הוסיב אלא על כל דבר במקומו וכאשר שאלון טיגה במס' שבת בהלכות עירובין עמד להשיב להם עד שבאו למס' עירובין. ובבלי כ"ק פ' ע"א איתא ששמואל לא עייל קטיה דרב אסי וא"כ היה כבר גדול בהיותו בבבלי. ועיי' תוס' חולין ק"ט ע"א שכתבו רב ר' אסי היו ע"ש.

רבי יוסי, יסא ב' הוא ר' יוסי חברו דר' יונה תלמידו של ר' הילא עיי' ערך ר' יונה. וכעא קומי ר' סימון דה סיד הל' ב' ור' סימון קראו רבי ע"ש. — ר' יונה ור' יוסי הם הגדולים בדור הרביעי, והתירו למישי בשבתא לאדסקינם גם הלכו לאנטוכיא לקבל פניו כאשר הובא באריבה ערך ר' יונה. ור' יוסי האריך ימים מר' יונה. עיי' מ"ש פ"ד הל' פ' (ג"ה ע"ב) כהנא דר' יונה (בציל וכאשר מוכיח הענין וכן הובא תר' יבמות קמ"ז ע"ב ד"ה אימור וכן הוא ברפוס א"ד, וברפוס ויניצאה והנמשכים אחריו איתא כמעות רבי יהודה) ורבי יוסי הוון שוחסין כגריבא בר דמך ר' יונה אמר רבי מנא לרבי יוסי וכו'. — שקלים פ"ב הל' ג' (ג' סוף ע"ג) אמר רבי מנא קומי ר' יוסי ואנן חמיין דבגן מטרין אמר ליה וכו' ר' יונה אבך לא אמר בן. ועיי' ערך ר' מנא ב'.

ר' יוסי נזכר במקומות אין מספר בירושלמי. גם היה לו משא ומתן של הלכה עם החכמים אשר באלכסנדריא עיי' קדושין ס"ד ריש ע"ד רבי תנחום בר

ספא שלח לר' יוסי חרין עובדין מן אלכסנדריא, ודאמוראים הגזירים שם והם ר' מנא ור' בריה מרים שהוא ר' יוסי ב'. — ועיי' מגילה ס"א הל' ב' (ע' ע"ב) אמר ר' יוסה לית כאן הל' להיות בשני ולית כאן הל' להיות בשבת חל להיות בשני צומא רבה בחד בשומא חל להיות בשבת צומא רבא בערבובתא ע"ב, הרי דר' יוסה היה בקי בקביאת החדש ע"פ החשבון. ובמס עירובין סוף פ"ג איתא ר' יוסי מישלח כתיב לתן (לכני אלכסנדריא ע"ש) אף על פי שכתבנו לכם סדרי מועדות אל תשנו מנהג אבותיכם נחוי נפש ע"כ, וזה סדרי מועדות הוא קביעות המועדות ע"פ החשבון ובמא יס"י בעל ק"ע' אחד פירוש, והמאמר דמגילה שהבאנו מחזק הפירוש זה. וכן ס' בעל פ"ס. וגם יוצא לנו מזה ששמו של ר' יוסי ב' היה גדול באלכסנדריא. — ויש להעיר שאף שרבי יוסי היה בקי בקביעות ע"פ החשבון אעפ"כ היו מקדישין בא"י גם בימינו ע"פ הראיה עיי' ברכות פ"ד ז' ע"ג במה קורין (בר"ה שחל להיות בתענית) ר' יוסי אמר קורין ברכות וקללות ר' יודן קפודקא אמר קושי ר' יוסי בשם ר' יודה בן סוי קורין בראש חודש קם ר' יוסי עם ר' יודה בן סוי אמר ליה את שמעת מאכרך הרא מילתא אמר ליה אנא לא וזה אמר בן אלא בעין סב על ידי דאיתן דיעין דהוא דייש ירחא (כל' דשם היו מקבלין עדות החדש עיי' ס"א) קורין בראש חודש הא שאר כל המקומות קורין ברכות וקללות ע"כ, ורבי יוסי הגזיר מה הוא ר' יוסי ב' עיי' ערך ר' יודה בן סוי (ועיי' הוספות).

ר' יוסי נזיר ג"כ בבבלי, ובירושלמי לא נזיר שם אביו אבל נזיר בבבלי. מנחות ע' ע"ב אלא אי איתמר איספא איתמר אם השרישו קודם לעומר העומר מתירין מאי קודם לעומר ר' יונה אומר קודם הבאת העומר ר' יוסי בר נבדא אומר קודם קצירת העומר, ובירושלמי חלה ס"א נ"ז ע"ג איתא אם השרישו קודם לעומר העומר מתיר ר' יונה אומר קודם להבאה ר' יוסי אומר קודם לקצירה. — ועיי' בבלי ברכות ל"ג ע"ב אלא על קן צפור יגיעו רחמיך מ"ט פליגי בה תרי אמוראי במערכא חד אמר וכו' וחד אמר מפני שמתיל קטא במעשה בראשית. ובירושלמי מגילה פ"ד הל' ט' (ע"ה ע"ג) ר' יוסי בשם ר' סימון כנותן קצבה על מירוחיו של הקב"ה וכו' ובכר כתבנו בראש הערך שר' יוסי ב' אמר לסני רבי סימון. — ונזכרו עוד בבבלי תרי אמוראי במערכא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא שבת כ"א ע"ב צ"ז ע"א ועיי' ערך רבי יוסי בר בון וערך עולא.

ושמענו דבר מיוחד לר' יוסי זה שלמד לימודו במהרדא תניינא. עיי' ספחים פ"ה ל"ב ע"ב יבמות ס"א ב' ע"ד, ובאמוראי בבבלי מציעו זה לכר לר' אשי עיי' כ"ב קנ"ז ע"ב. ודיכינו האי פירוש בזה דבר חדש ע"ש בר"ש ובספד לו ראה ר' האי הירושלמי וזה מפרש לה בפשוטו. — ור' יוסי לא ביש מלחוד בו במהרדא תניינא וכאשר שאל לו ר' פנחס שכתחילה שנה בדרך אחר השיב לו הא קביעה נכך במסארא (וגם ר' אשי כ"ב שם חזר בו במהרדא תניינא ע"ש). — גם מציעו לר' יוסי שמהרדא להעמיד המשנה בצורתה במקום שר' יונה משבשה עיי' ספחים ס"א הל' ב' ר"ה ס"ב הל' א'.

והנה לרוב מקומו טובה עליו אם הוא ר' יוסי א' או ר' יוסי ב'. במקום שבא אמר ר' יוסי או ר' יסא בשם ר' יוחנן הוא ר' יוסי א' שהיה תלמידו של ר' יוחנן. וכן כשאמר אמורא בשם ר' יוסי אשר חי לפני ר' יוסי ב' רבי יוסי זה הוא ר' יוסי א' כמובן מעצמו. ועיי' ברכות פ"ג ו' ע"א כד דמך רבי יסא קיבל ר' חייא בר ווא אבילי, הוא ר' יוסי א' דהרי ר' שמואל בר יצחק קיבל אבילות על ר' חייא בר אמא ור' זעירא קיבל אבילות על ר' שמואל בר יצחק איכ מת ר' חייא בר אמא קודם ר' זעירא וכ"ש קודם ר' יוסי ב' שהארך ימים מר' יונה שהיה תלמידו של ר' ידמיה תלמידו של ר' זעירא. וכן בשבא ר' יוסי ובהנא או ר' יוסי ור' אמי הוא ר' יוסי א'. — ולהפך במקום שבא ר' יונה ור' יוסי או שאמר ר' גנא לפני ר' יוסי הוא ר' יוסי ב'. וכן כשאמר אמורא אשר חי בזמן ר' יוסי ב'. עיי' ערך ר' תנחום בר חיאי. — ולפעמים הרבה בספק, כהך דריש פ"ג דע"ז כד דמך ר' יסא גפיל קסיטולין דטיבריה וכו' אמר לן ר' זעירא וכו' אפשר שהוא ר' יוסי א' ור' זעירא הוא ר' זעירא א או ר' יוסי ב' ור' זעירא ב'. וכן פאה פ"א ט"ז ע"א ר' זעירא בעי קומי רבי יסא מפני מה נהרג אדוניהו ועיי' ערך ר' זעירא א' ר' זעירא ב'.

רבי יוסי בר' ברכות פ"ה הל' א' רבי יוסי כ"י (ובתי סתים קו ע"ב ד"ה מקדש אריסתא הני אמר ר' יוסי בר' כון ועיי' בראש שם) נהנין תמן במקום שאין יין וכו' וכבר זכרנו כל המאמר לעיל פ"ב ערך תמן. דמאי פ"א סוף הל' א' (כ"א ע"ד) ר' יוסי בר' בעי ואין כל העולם כלו לפניו ורבו כל הדימין שבעולם וכו'. ועיי' ערך ר' פנחס.

רבי יוסי גליליא ברוך השלישי וקצת ברוך הרביעי. ברכות פ"ג ו' ע"ב ר' יונה ור' יוסי גליליא בשם ר' יסא חגיגה אין שואלין הלכה לפני מטהו של מת. שבת פ"ג ו' ע"ג ר' יסא סלק גבי ר' תנחום בר חיאי בעא סיעברתיה (מגורה קטנה בשבת) קומי אמר ליה בפניו ר' יוסה גליליא סלק קומי יוסי בן חגיגה בעא מעברתיה וכו'. ועיי' ערך ר' תנחום בר חיאי. — שם פ"ז הל' ו' (י' ע"ד) ר' יונה ר' יוסה גליליא בשם ר' יוסי בן חגיגה חמור משלים לקל וכו'. מכ"ז נראה שהיה ר' יוסי גליליא תלמידו של ר' יוסי בר חגיגה.

רבי יוסי דבפר דן דמאי פ"ב כ"ב ע"ג ר' יוסי דכפר דן בשם רבי (נראה דצ"ל רבי יוסי) בן מעריה המגין האסורין בבית שאן הקצח והשומשום וכו'.

רבי יוסי דרומי"א שבעות פ"א הל' ח' (ל"ג ע"ב) אמר רבי יוסי דרומי"א קומי ר' יונה הכן צורכה לטיגני איכ יתו של ראשי חדשים קייבין ביום חביסורים וכו'.

יוסי מעוני מנהדרין סוף פ"ב תרגם יוסי מעוני כנגישתא כטיבריא שטעו זאת חכמים למה לית אתון לעין באוריתא לא יתבית לכת כ"ד מתנתא וכו' ע"ש שקינטר בית הגשיא על שהרשיעו לעשות ור' יוחנן גשייא שטעו וכעם עליו ור' יוחנן ור' לקיש פייסו לר' יוחנן גשייא ואמרו עליו נברא רבא

הוא, ויוסי מעוני לא נשא גם פני הנשיא ע"ש. ועיי' ערך ארסטון, וערך רבי יודה נשיאה א'.

רבי יוסי ציידניא (פ' מן צידון) ברכות פ"ד ח' קרוב לסוף ע"א רבי יוסי ציידניא בשם ר' יוחנן לפני תפילתו הוא אומר ה' שפתי תפתח וכו'. — תרומות קרוב לסוף פ"א ר' יוסי ציידניא בעא קומי ר' ירמיה דלא בן מה נן אמרין ר' מאיר ור' שמעון וכו' ונראה דצ"ל צדינא בדלית כמו בברכות. וממה ששאל קומי ר' ירמיה יש לדון על דורו.

יוסי בר אשיאן סוכה פ"ד הל' ו' (נ"ד סוף ע"ג) יוסי בר אשיאן בשם ר' שמעון בן לקיש צריכין הספלים להיות פקוקין בשעת הגיסוך וכו'.

רבי יוסי בר בון בדור החמישי. שביעית פ"ו הל' ב' (ל"ו ע"ד) רבי יוסי בי ר' בון בעא קומי ר' מנא מהו למחון עם הגוי בארץ. ומצינו בהרבה מקומות שר' יוסי בי ר' בון בא אחר ר' מנא ומתרץ קושיתו או חולק עליו עיי' שביעית שם קרוב לסוף הל' א' עירובין פ"ה כ"ב סוף ע"ד כתובות פ"א סוף הל' ה' (כ"ה ע"ג) ובמ"א, ולא מצינו במקומות אלה שדיבר פא"פ עם רבי מנא, מזה נראה שהארץ ימים אחר ר' מנא. — ר' יוסי בי ר' בון הוא סוף גדולי האמוראים דירושלמי ועמו שקעה החמה דבני א"י אף שקמו גם אחריז איהו חכמים, והוא בתלמוד כערך ר' אשי בתלמוד בבלי. — לרבי יוסי בי ר' בון נמצאו הלכות לאין מספר וכולן מעידות על עומק שכלו. ופתח דבריו יאיר שער הירושלמי כי נמצאת לו בפתחת התלמוד זה ברכות פ"א הל' א' הלכה חרודה ע"ש. ובהרבה מקומות מתרץ מאמרי האמוראים הקודמים לו, גם אמר הלכות בשם ר' יהושע בן לוי, בשם ר' שמואל בר בא, בשם ר' זעירא, בשם ר' חסדא, בשם ר' ירמיה וכו'. ואמר גם בשם רבא חברו דאבוי, ביצה פ"א הל' א' ר' יוסה בי ר' בון אמר איתפלגון ר' זירא ור' אבא בר יוסף וכו' והוא רבא עיי' ערך ר' אבא בר יוסף. — ואפשר שבימי רבי יוסי בי ר' בון נתבטל קצת קושי הגזירות, וכן נראה שדרי הקיסרים אשר מלכו בימי ר' יוסי בי ר' בון והם יוליאנוס, יאוויאנוס, וואלענטיניאנוס משנת קכ"א ע"ד שנת קל"ה וקצת הבאים אחריהם, קראו דרור לאמונת היהודים ונתחדשה החבילה אשר נתפרדה בין ככל לא"י עיי' הגזירות עיי' פ"א, ועלו מחדש התלמידים מבבל לשם ולכן נודע בא"י מאמר זה דרבא.

ר' יוסי בי ר' בון נזכר בכלי ברכות ל"ג ע"ב שבת כ"א ע"ב צ"ו ע"א בשם אמורא דמערבא ובבלי נקרא ר' יוסי בר אבין. ובבלי ברכות שם איתא פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבדא חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים. ובירושלמי ברכות פ"ה ט' ע"ג מגילה פ"ד הל' י' (ע"ה ע"ג) אמר ר' יוסה בי ר' בון לא עבדין טבות שעושין למדותיו של הקב"ה רחמים. ועיי' ערך ר' יוסי ב' וערך עולא.

רבי יוסי בר ביבי, ביבין מגילה פ"ד הל' ט' (ע"ה ע"ג) תנה רבי יוסי בן ביבי תפילין מרובעות שחורות הלכה למשה מסיני. — שקלים פ"ג

רבי יוסי בר ביבי ביבן — רבי יוסי בר סימס

הל' ב' (פז ע"ב) הבס מזוג כנסה אמר ר' יוסי בר ביבן משום רבי יוחנן נישמעין מן הדא וכו'. שם ע"ג כמה הוא שיעורו של כוז ר' יוסי בשם רבי יוסי בן סז, ור' יוסי בר' ביבן בשם רבי שמאלא אצבעיים על אצבעיים על דום אצבע ומחצ' ושלש אצבע. ועוד שם ר' יוסי בר ביבן בשם שמאלא.

רבי יוסי בר זימרא סנהדרין כוף פז ולא כן אמר ר' לעזר בשם רבי זסי בר זימרא אם סתכסין הן כל באי עולם אינן יכולין לבראות יתוש אחד ולדוק בו נשמה וכו'.

רבי יוסי בי ר' חנינה מדרול תלמידיו של ר' יוחנן הראשונים וישב לפני ר' יוחנן ור' יוחנן סמכו. ונראה שהיה קצת זוטר מריש בן לקיש עיי' יבמות פ"ח ט' ע"ד ר' יוסי בי ר' חנינה בעא קומי ר' שמעון בן לקיש מהו כמה קולי חומרין בדבר אל סתה חיכך וקבל ע"ש. ואמר בשם ריש לקיש מ"ק פ"ג ס"ב ע"ג ר' אבהו ר' יוסי בן חנינה בשם ר' שמעון בן לקיש וחתמו ימי כבי אבל משה ימי שבעה כבי שנים אבל שלשים וכו'. — וכן אמר בשם ריש לקיש סנהדרין ריש ס"ח. ובמס' סוכה פ"א הל' א' (נ"ב ע"א) איתא ר' שמעון בן לקיש בשם ר' יוסי בן חנינה נעץ ארבע קנים וכו' אבל במס' כלאים פ"ד כ"ט ע"ב הגי' בשם ר' יודה בן חנינה ובמס' עירובין פ"א י"ט ע"ג הגי' בשם ר' יודה בן חנינה. ועיי' ערך ר' יודה בר חנינה. — לר' יוסי בר חנינה מצינו כמה הלכות בירושלמי ובבבלי וכמה חכמים אמרו בשמו, רבי אבהו ורבה פעמים, ר' זעירא, ר' הילא (מיס' פ"ג נ"ד ע"א), ר' אבין בשם מר עוקבא בהרבה מקומות. ובבבלי ב"ק ל"ט ע"א איתא רבי יוסי בר חנינא דינא הוא ונחית לעומקא דינא. ועיי' ערך יוסי בריה דר' יהושע בן לוי.

רבי יוסי בן יוסי נישן פ"א הל' א' (מ"ג ע"ב) רב בא וכו' בשם אבא בר חנה שנים שהביאו את הגט אינו צריך לזט בפנינו נכתב ובפנינו נחתם רבי יוסי בן יוסי בשם ר' יוחנן צריך. ועיי' ברכות פ"ג ו' ע"ג המעשה דר' יוסי בן יוסי הוה אתו באילסא ע"ש.

יוסי בר מנשיא, מנשיא מגילה פ"ב הל' ג' (ע"ג ע"ב) ר' חלבו רבי מתנה יוסי בר מנשיא בשם רב וכו', ומ"ק פ"ג פ"ג ע"ג ר' חלבו ור' (צ"ל ר') כמו במגילה) מתנה יוסי בר מנשיא בשם רב. ונראה דגם במגילה צ"ל רבי מנשיא ור' מנשיא הוא פ"ס.

רבי יוסי ביר' נהוראי ברכות פ"ג ו' ע"ב לא כן איר אחא בשם ר' יוסי ביר' נהורא כל מה שאמרו בקטן לא אמרו כדי לחנכו ובמס' סוכה פ"ג הל' י"א (נ"ג ע"ד) רבי יוסי בן נהוראי כל שאמרו בקטן כדי לחנכו. רבי יוסי בן פזי שקלים מ"ז ע"ג, עיי' ערך ר' יוסי בר ביבי.

רבי יוסי בר פימורס ברוח הראשון. מ"ק פ"ג פ"ב ע"ד ר' יוסי בר סימס חמיו דר' יהושע בן לוי קרטיא הוה ליה עובדא שלח ליה בר קפרא תרין תלמידין וכו' ובמס' ע"ז פ"ג הל' א' זבדי בר ליואי ור' יוסי בר סימס ורבי יהושע בן לוי אמרין תלתא ססוקין מי דסכין וכו'. עיי' ערך זבדי בר לוי.

רבי יסא קוצירא ביב ס"י הל' א' רבי יסא קוצירא חתניה דרבי יוסה בשם ד' יוסה סמפון כתוב מלעיל וסמפון מחיק מלדע אני אומר נמרו לעשות קידושין נמורין וכו'.

רבי יסא בר ברתיה דרבי יסא נזיר ס"ז הל' א' (נ"ד ע"ד) מרסה שעשאה גבילה רבי יסא בר ברתיה דרבי יסא בשם ד' ירמיה איתפלגון ד' יוחנן וד' שמעון בן לקיש ר' יוחנן אומר חייב שתים וכו'.

רב יוסף ברבות ס"ב הל' א' ד' חונה ר' אחי רב יוסף רב יהודה בשם שמואל צריך לקבל עליו מלכות שמים מעומד. שם סוף הל' ב' דבי חונה רב יוסף ודיברת כם מיכן שיש לך רשות לדבר כם. וכן נמצא בשאר מקומות שאמר ר' חונה (והוא ר' חונה ב' ע"י ערכו) בשם ר' יוסף. ודע דיוסא ס"ז הל' א' איתא ר' יוסה בי ר' בון ר' חונה בשם רב יוסף נאמר כאן שני על פי שנים עדים ונאמר להלן שני וישארו שני אנשים במחנה וכו'. ובשבעות ס"ד הל' א' איתא ד' יוסי בי ר' בון ר' חונה בשם רבי יוסי נאמר כאן שני וכו'. ובאמת יוסי ויוסף אחד והעיקר יוסף אלא שבא"י אמרו בלשון רסה יוסי, ואין לך תנא או אמורא ירושלמי שנקרא יוסף ולהפך הבבליים נקראו יוסף ולא יוסי וע"י בספרנו דרכי המשיגה סוף עמוד 174. ובמקום שנמצא בירושלמי דב יוסף הכונה על ר' יוסף דבבלי אלא שהסופרים נשתבשו וכתבו לפעמים רבי יוסי כמ' ד' יוסף, וע"י ברבות ס"ד ח' ע"א ר' אחא בשם רבי יוסי צריך לחדש בה דבר בכל יום והוא נאמר דרבה ור' יוסף בבלי שם כ"ט ע"ב. — וכבר העירו בפתיחת הפיק שהאמורא דבבלי נקראו בירושלמי בכינוי דב כאשר הוא בבבלי ולא בכינוי רבי, ונשתבשו גם כזה הסופרים מאחר שמעו וכתבו יוסי כמ' יוסף כתבו גם כן רבי כאשר הורגלו אצל האמורא הירושלמי רבי יוסי. — וכן מצינו הטעות להפך שכתבו ר' יוסף כמ' רבי יוסי. נדרים ס"ה הל' ר' (ל"ט ע"ב) שמואל בריה דרבי יוסף בי ר' בון וכו' וצ"ל בריה דר' יוסי בי ר' בון. וכן סאה סוף ס"א ר' יודן מדיני לה הרא ר' יוחנן קנס קנסו בתן א"ל ד' יוסף וכו' וצ"ל ר' יוסי, דר' יוסף לא עלה מיטין לאי ור' יודן לא יד ללבל. גם ר' יוסף קדם קצת בזמן לר' יודן ע"י ערכו.

וממה שאמרנו שר' יוסי בירושלמי הוא לפעמים ד' יוסף ולא רבי יוסי א' ולא ר' יוסי ב' נצא בקצת מקומות מהרבה רחוקים.

רבי ינאי, ינאי ברוד הראשון וקצת ווסר מר' חייא ע"י דמאי ריש ס"ז ר' ינאי היה תנאי ודאי שאל לר' חייא דוכה וכו' אמר ליה עתיד את להנתיב שדירה על ישראל. — ולא מצינו ד' ינאי בין תלמידי רבינו הקדוש אך ברבות ס"ב ר' ע"א איתא כד דמך ר' יודן נשיאה אכריה ר' ינאי וסר אן כהונה היום, וזה ר' יודן נשיאה הוא דביט הקדוש ע"י ערך ר' יודה נשיאה א'. — מתבדיו יש להוכיח ד' יונתן. ע"י ערכו. ומהסיפור רסאה ס"א אשר הובא בערך ר' יונתן נראה שהיה ר' יונתן כפוף לר' ינאי. — מתלמידיו ר' יוחנן. ואמר הרבה פעמים הלכות בשמו, וגם על מנהגיו של רבו שם ענינו. ע"י ברבות ס"ד ח' ע"ג שמשפר ר' יוחנן שראה ד' ינאי עומד ומתפלל בשוק של ציפורין. וע"י ערך ר' יוחנן.

מהלכותיו של ר' ינאי. ברכות פ"ב ה' ע"ב ר' ינאי ערק אפי' מתינוקת
שלא תגיע זמנה לראות ונישאת. — תרומות פ"א ט' ע"ד ר' יוחנן בשם רבי
ינאי זה אחר משלשה מקדוהן מחזורין בתורה ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה
עמך ממה שיש לך ואין לו אתה חייב ליתן לו יצא דבקר וכו'. — שם פ"ב
ט"א ע"ג ר' יוחנן בשם ר' ינאי זה אחר משלשה מדרשות שהן מחזורין בתורה
כל חלב יצור וכל חלב תירוש ודגן מה נן קייסין אם ללמד שהן תורטין מן
התירוש על הדגן ומן הרגן על התירוש והתיבין הרי תירוש ויצור הרי שני
מיני אילן ואין תורטין ולא מעשרין מזה על זה וכו'. — שם פ"ח מ"ה ע"ב
ר' יוחנן בשם ר' ינאי זה אחר מג' מדרשות שהן מחזורין בתורה ובאת אל
הבהן אשר יהיה בימים ההם וכי יש בהן עכשיו ואין כהן לאחד זמן ואי זה
זה זה שהיה עומד ע"ג המזבח ועודע שהוא בן טרישה או בן הלצה שעבודתו
בשירה. — גמטרא לר' ינאי עוד כמה הלכות גדולות ועיי' בתוכות פ"א הל'
י (כ"ה ע"ד) ועיי' בבבלי שם ט"ו. — בי"ט פ"ד מדבר תורה מעות קטות וכו'
עיי' בל המאמר לעיל ל"ז ע"ג.

ר' ינאי היה מבית עלי. תענית פ"ד הל' ב' (פ"ח ע"א) אמר ר' לוי
טבילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה הלל מן דרוד וכו' ר' ינאי מן דעלי. —
מושבנו היה בצפורין, וכן מורה המאמר דברכות ר' ינאי היה עומד ומתפלל
בשוק של ציפורין, וכן מה דאמר ר' ינאי בתוכות פ"א הל' י תוכו שבציפורין
בעל, ונקט שם כל הענין על ציפורין.

ומסירותיו הקדוה ענותו, וראה אך השיב לר' יוחנן קידושין פ"ג הל'
ז (ס"ד ע"ב) ולינאי עליבא את שאל מילה בקידושין. — ור' ינאי זכה
לבית המדרש אשר נמשך ימים רבים גם אחר מותו ובכל מקום שנאמר דבית
ר' ינאי הונונה על בית מדרשו של ר' ינאי והוה בית המדרש היה בעכברי.
עירובין פ"ח כ"ה ע"א חזקיה (צ"ל ר' חזקיה) לא אמר בן אלא ר' חייה רבי
אפי' ור' אמי סלקן לעכברי ושמען מרבית ר' ינאי הלכה כר' יודה ע"כ, ואפשר
שר' ינאי הלך בסוף ימיו מציפורין לעכברי. — ועיי' גדה פ"ב הל' א' רבי
אילא ר' יוסי בר חנינה בשם ר' ינאי וכו' וכל זה לאות שבית רבי ינאי
הוא בית המדרש של ר' ינאי דערך זה ולא של ר' ינאי דערך הבא.

רבי ינאי, ינאי, בי ר' ישמעאל בבור השלישי. תרומות פ"ח מ"ה ע"ג
רבי ינאי כי ר' ישמעאל איבאש סלקן לגביה ר' יודא ור' הושעיה ור' בון בר
כהנא ור' תנחום חסדיון דרבנן מבקתיה (עיי' ערך אלה התבנים) והדבה
הלכות נאמרו בשמו. — וזכר נ"ב בבלי תולין נ"ה ע"ב בעי ר' ינאי בר
ישמעאל נישל מקום השדרה וכולו קיים וכו'. ובירושלמי ברכות פ"ד ח' ע"א
איתא רבי ינאי בשם ר' ישמעאל בשם ר' ינאי בשומע תפילה ויש כאן מ"ס
וצ"ל רבי ינאי כי ר' ישמעאל וכו'. וכן כתב בעל סהדי (וכן מורין נ"ב הג' ב'
פעמים בשם).

רבי ינאי זעירא ברכות פ"ג ר' עזא מיד פ"ז הל' א' רבי ינאי זעירא דמך
חמי הוא הוה חמי והוא היה רביה שאל לר' יוסי ואמר ליה שמע ר' אחא וכו'

(ובנוד הגי' ר' חמא וכו'). — שבת פ"ז ה' סוף ע"ב ר' ינאי ועירא נפל
עודדיה דאדונה בעא מיהשתיה בשבתא ונערו בו חבריו וכו'. — וע"ש פ"ב
ה' ריש ע"א ר' ועירא ר' ינאי ר' ירמיה בשם ר' יהושע בן לוי טראץ דברים וכו'
זה ר' ינאי הוא ר' ינאי ועירא, דר' ינאי רבו של ר' יוחנן ור' ינאי בי רבי
ישמעאל קרמו לר' ירמיה, ואפשר שיש פה ט"ס וצ"ל ר' ינאי ועירא
ר' ירמיה ומה יש לדון קצת שר' ינאי ועירא היה ברוד הרביעי, עיי' ערך ר'
ירמיה (והגי' ר' אחא) — עיי' ראש הערך — היא הנכונה שלא מצינו אמורא דבי
חמא ברוד הרביעי). — ונקרא ר' ינאי ועירא להבדילו מן ר' ינאי הראשון
זה ג"כ. מחזיק השערה שצ"ל שבת פ"ב ר' ינאי ועירא ר' ירמיה. —
ויש ג' ר' ינאי: ר' ינאי רבו של ר' יוחנן והוא ר' ינאי סתם, ר' ינאי בי רבי
ישמעאל ונזכר בכל מקום בשם זה, ור' ינאי ועירא. ובבלי סוף מגילה א"תא
אמר ר' ינאי בריה דר' ינאי סבא משימיה דר' ינאי רבה מוטב שתתגלל וכו'
ונראה דב' ר' ינאי הראשונים האחד הוא ר' ינאי ועירא ור' ינאי סבא הוא ר'
ינאי בי ר' ישמעאל (ומזה נלמד שר' ינאי ועירא הוא בנו של ר' ינאי בי ר'
ישמעאל ושהיה ברוד הרביעי), ור' ינאי רבה הוא ר' ינאי רבו של ר' יוחנן.
ועיי' בבלי סוכה ג' ע"א ר' ינאי אמר ר' יודא, ונראה ג"כ שהוא ר' ינאי ועירא
אך בירושלמי פ"ד שם ג' אחרת.

רבי יעב"ן חגיגה ריש פ"ב ר' חגי בשם רבי יעב"ן אילן ציפארי תוהו
חושך ואפילה.

רבי יעקב ברכות פ"ח י"ב ע"ב תנא רבי יעקב קטי ר' ירמיה מברבין
על הנשמים של גרים, ונזכר ג"כ בסוגיות אחרות.

רבי יעקב ארמניא גיטין פ"ז הל' ז' מ"ח ע"א רבי נחמן בשם
רבי יעקב ארמניא מה דהא צריכה לרבי שמעון פשיטא לרבי יוסי בר
חנינה וכו'.

רבי יעקב גבולייא ביטוי ר' יוחנן. יבמות פ"ח ט' ע"ב קידושין פ"ד
הל' ג' (ס"ה ע"ד) חגי ר' יעקב גבולייא (יבמות הגי' גבוליא) קומי ר' יוחנן . . .
דברי ר' יהודה ממזר לא ישא ממזרת כדי שיתלך ממזרין מן העולם. — חלה
פ"ג הל' א' רבי יעקב גבולייא בשם ר' חנינה הלכה כר' לעזר בן ערך ור' יוחנן
חולק שם על זה ע"ש.

רבי יעקב דרומייא ברוד השלישי. סוכה פ"ד הל' ב' (נד ע"ב) רבי
יעקב דרומייא בעי מתנתא דלא כר' דוסא וכו' ור' לעזר השיב עליו ע"ש.
ומצינו באיזה מקומות ר' יעקב דרומייא בעא קומי ר' יוסי עיי' מש פ"ג ד'
ע"ב יבמות פ"א ב' ע"ב הוריות פ"ג מ"ז סוף ע"א. ור' יוסי זה הוא ר' יוסי א'
(ר' אס'). — ור' יעקב דרומייא נזכר עוד סוכה פ"ג הל' ה' (ג"ג ע"ד) תענית
ד"ש פ"ב ובמ"א.

רבי יעקב דרומנה ברכות פ"א ב' ע"ב רבי יעקב דרומנה בשם רבי
יהודה בן פזי כוכב אחד ודאי יום שנים לילה. — ור' יעקב דרומנה
אינו אחד עם ר' יעקב דרומייא דערך הקודם דרבי יעקב דרומייא היה ברוד

השלישי ור' יעקב דרומנה אמר משמיה דר' יהודה בן סוי אשר היה ברור הדביעי עיי' ערכו.

רבי יעקב דכפר הזנן ברכות ס"ה ט' ע"ב ר' יעקב דכפר חנן בשם ריש לקיש בשעה שעשה אברהם זקין רצוני נשבעתי לו שאני זו סל מבני לעולם וכו'.

יעקב איש כפר נבוריא נבוריה ברור הדביעי. יבמות ס"ב ד' ע"א קדושין ס"ג ס"ד ע"ד יעקב איש כפר נבוריה (בקידושין נבוריא) אול לצור שאלין ליה מהו מנזר בריה דארמית' בשוכתא וסבר משרא לחון מן הדא ויתילדו על משפחתם לבית אבותם שמע ר' הניי אמר יית' אייתוניה דילק' וכו' (ועיי' הגי' קדושין). מזה נראה שהיה זומר טר' חגי ועיי' כ"ד ס"ז ושם איתא עוד עובדא אחרינא דטעי יעקב איש נבוריא (ושם בטעות נבוריא) ואמר ר' חגי תא לקי. — בבורים ס"ג ס"ה ע"ד תירגם יעקב איש כפר נבוריא הוי אומר לעץ הקצה וכו' יודע הוא יורה הגה הוא תפוש זהב וכסף (כצ"ל) לא בכספא איתמיני וכל דהא אין בקדו לא חכים כלום. ועיי' ערך רבי יצחק בר אלעזר.

רבי יעקב עמסונייא ביט סוף ס"ד תנה ר' יעקב עמסונייא מהו אין מסיקסין דלא ייסא ליה צוד נרמך.

רבי יעקב בר אבא סנהדרין ס"ז כ"ה ע"ג רבי יעקב בר אבא בעא קומי דב הבא על הקטנה מהו וכו' ועיי' שאמר רב אע"ג דנצחי ר' יעקב בר אבא כדינא וכו'.

רבי יעקב בר אביה עיי' ערך הבא.

רבי יעקב בר אביי ברכות ס"ד ר' עיר ר' יעקב בר אביי בשם ר' אחא שמי' רגליך באשר תלך אל בית האלהים שמור עצמך כשתהא נקרא אל בית האלהים שחזקא מהר ועקי. ובמס' מגילה ס"א ע"א ע"ג ר' יעקב בר אביה בשם ר' אחא שמור וכו' ונראה שהוא ס"ס תצ"ל בר אביי כמו בברכות. — ס"ק ס"ג הל' א' ס"א ע"ד רבי יעקב בר אביי בשם ר' ששת נטנו באושא שלא לנרות זקן. — ועיי' בבבלי יומא כ"ז ע"א אמר ר' שימי בר אשי אישכתייה לאביי דהוה מסדר לבניה וכו' ואפשר שזה הוא ר' יעקב בר אביי ועלה מבבל לא"י בנערותו ולכן לא נזכר בבבלי.

רבי יעקב בר אביי דברדלייה שביעית ס"ב ל"ג ע"ד תנה רבי יעקב בר אביי דברדלייה נטעו ומת בנו. אסור לקיימו.

רבי יעקב בר אדא בר עתילי נישן ס"א הל' ב' (מ"ג ע"ג) רבי יעקב בר אדא בר עתילי בשם ר' לעזר הלכה בר' מאיר בניסן וזהו ר' זעירא מסתכל ב' וכו'.

רבי יעקב בר אחא בימי ר' חזקיה ברכות ס"ב ה' סוף ע"א ר' חזקיה ור' יעקב בר אחא הוון יתבין בחד אתר וכו', ושם ס"ג ו' ע"א ר' חזקיה ור' כהן ור' יעקב בר אחא הוון מטיילין כאלין סליחותא דציפורי וכו'. ור' חזקיה היה ברור הדביעי עיי' ערכו וא"כ ר' יעקב בר אחא הוא בן דוד הדביעי. — וכנתיבות ס"ה הל' ה' (ל' ע"א) אמר ר' יוסי לר' יעקב בר אחא נהיר דהיתתן

אמרין את דר' ירמיה בשם ר' שמעון בן לקיש מאן תני הקדש וכו', והוא ר' יוסי ב' שהיה בדור הרביעי. ועיי' בלאים ס"ב הל' ה' (כ"ז ע"ד) ר' יעקב בר אבא בשם ר' יצחק בר נחמן בשו"ע לעמוד וכו' ר' יעקב בר אבא בשם ר' יוסי וכו' לא בא יהושע לפרש אלא לעוברי עברה וכו', גם מזה נראה שר' יעקב בר אבא היה בדור הרביעי, כי ר' יצחק בר נחמן היה בדור השלישי עיי' ערכו. ולעומת זה איתא ברכות ס"ז י"א סוף ע"ב ר' זעירא ורבי יעקב בר אבא ור' חייא בר בא ר' חנינא חביון דרבנן הוו יתבין ואובלין נסב ר' יעקב בר אבא נסא וברך ואמר נברך וכו', הרי שהיה עם הראשונים בדור השלישי. ויותר מזה איתא שבת ס"ז ח' ע"א ר' שמואל בר רב יצחק הוה ליה עובדא שלח לבני ר' יעקב בר אבא גבי ר' חייא בר בא אמר ליה וכו' והוי ליה טרבנן וכו', הרי דר' שמואל בר רב יצחק שהיה קצת קשיש מרבי זעירא (עיי' ערכו) שלח לר' יעקב בר אבא. מזה נראה שהיו ב' ר' יעקב בר אבא האחד מקדמוני דור השלישי, והשני בדור הרביעי. ואפשר שהאחד הוא ר' יעקב בר אבא בר אידי דערך הבא וצ"ע. — וסן מאמרי דר' יעקב בר אבא ברכות ס"ז ו' ע"ג ונהנין חמין ב"י אלעאי (צ"ל ר' אלעאי) בראשית הגז וכו' יאשיה בבליא הסרס וכו' יהודה בן בתירה בבעלי קריין. ועיי' בבלי ברכות כ"ב חולין קל"ז אמר ר' נחמן בר יצחק האידנא נתנו עלמא בנהי תלת סבי ט"י אלעאי וכו'.

רבי יעקב בר אבא בר אידי רמאי קרוב לסוף ס"א רבי יעקב בר אבא בר אידי בשם ר' יהושע בן לוי לא יעשה (להקדים שני לראשון בדמאי) ואם יעשה מה שעשה עשוי.

רבי יעקב בר אידי בדור השלישי תלמידו של ר' יוחנן. ור' יוחנן הוה מסתמך עליה וכאשר נעם על ר' אלעזר סיימו ר' יעקב בר אידי ואמר ליה ר' יוחנן יודע את לפנים, ברכות ס"ב ד' ע"ב שקלים ס"ב ס"ז ע"א ט"ק ס"ג ס"ג ע"ג. ואמר הרבה פעמים בשם ר' יוחנן. — גם אמר בשם ר' יוחנן, שבת ס"ד י"ד ע"ד רבי יעקב בר אידי בשם ר' יוחנן בבל מתרפין חוץ מעין ונע ושיד. ואפשר שצ"ל בשם ר' יוחנן. ועיי' בבלי פסחים כ"ה ע"א כי אתא רבין אמר ר' יוחנן בבל מתרפאין חוץ וכו'. — ואמר ג"כ בשם ריש לקיש. — חביון של ר' יעקב בר אידי: ר' הילא. בבבויים ס"ג ס"ה ע"ג ר' הילא דר' יעקב בר אידי הוון יתבין עבר שמואל בר בא וכו'. — ר' יצחק בר נחמן. פאה סוף פ"ח שקלים ס"ה מ"ט ע"א ר' יעקב בר אידי ור' יצחק בר נחמן הוון פרינסן והוון יתבין לר' חמא אבי דר' אושעיא חד דינר וכו'. — ור' נחמן (בר יעקב) שלח מבבל שאלה לר' יעקב בר אידי ביד חמא בר אדא שליח צינן ובעוד שהלך השליח מת ר' יעקב בר אידי. בבלי ביצה ב"ה ע"ב.

ר' יעקב בר אבון, בון בדור השלישי. ברכות ס"ג ו' ע"ג אמר רבי יעקב בר אבון כל עצמן לא התקינו הטבילה הזאת אלא שלא יהו ישראל כתרנגולין הללו וכו'. — מ"ט פ"ד ג"ד ע"ד א"ר זורן בר גדיא ר' יעקב בר בון מניחן עליו עד שיבטחו וכו'. — ועיי' ט"ק ס"ג הל' א' (ס"א ע"ד) שרצה לזנות את ד' ירמיה ועיי' ערך ר' ירמיה.

רבי יעקב בן (בר) דסאי, דסיי סנהדרין ס"ב הל' א' רבי יעקב בן דסאי מססיק בניהון ר' מאיר אומר היה בפנים היה יוצא וכו' (וכן הוא הוריות ס"ג הל' ו' מ"ח ע"א ובד' קראקא איתא ר' יעקב בר דמי וצ"ל בר דסי וכן הוא כ"י לייחן). — שם ס"ד כ"ב ע"א אמר רבי תלמיד וותיק היה לרבי היה מטוה את השרץ ומטמאו מאה פעמים וכו' אמר ר' יעקב בר דסאי הווא תלמידא קטוע מטוהא דסיני הוה. ועיי' בבבלי עירובין י"ג ע"ב סנהדרין י"ז ובתו שם. — פסחים ס"ז הל' ה' (ל"ג ע"ג) תני חגיגה הבאה עם הפסח היתה נאכלת תחילה וכו' ר' יוסי בי ר' בון בשם ר' יעקב בר דסי שלא יבא לידי שבירת עצם. ועיי' יבמות ס' י"א י"ב ריש ע"ב ושם אמרו רבנן דקיסרי בשם ר' יעקב בר דסי. ובגמ' מכות ס"א ל"א ע"ב איתא אמר רבי יעקב בר דסי.

רבי יעקב בר זבדי בדור הרביעי. וקצת נראה שהיה תלמידו של רבי אבהו. שביעית פ"ד ל"ה ע"א הורי ר' ינאי שיהו חורשין חרישה ראשונה וכו' אמר ר' יעקב בר זבדי קומי ר' אבהו וכו'. נדה ס"ב הל' ו' (נ' ע"ב) ר' יעקב בר זבדי איתת קומי ר' אבהו דס' שעד באדום ודס' דגיס בשחור וכו'. פסחים ס"ג הל' א' (כ"ט סוף ע"ד) אמר ר' יעקב בר זבדי ר' אבהו מסקד לטחונייא דלא מיתן קופיאי אילין על אילין דלא ירתחן ורחמנן. — ובגמ' כלאים ס"א הל' א' איתא ר' יעקב בר זבדי בעא קומי ר' ירמיה סתניתין דר' ישמעאל בי ר' יוסי וכו' ור' ירמיה הוה מסתכל בי ע"ש. — גם אמר בשם ר' יוסי. ובפסחים ס"ה הל' ד' ל"ב ע"ב איתא ב' פעמים ד' יעקב בר זבדי בעא קומי ר' יוסה. וממה שבעא במקומות שהבאנו קומי ר' אבהו ור' ירמיה מבדיר שזה ר' יוסה הוא ר' יוסי ב'. וכן הא דאיתא ברכות ס"ג ו' ע"ד ר' זעורא ר' יעקב בר זבדי הוון יתבין וכו', זה ר' זעורא הוא ר' זעורא ב' תלמידו של ר' ירמיה עיי' ערבו. ועיי' נדה ס"ב הל' ז' (נ' סוף ע"א) מעשה באשה אחת משל בית רבי שהיתה רואה דמים שחורין את עובדא קומי ר' יעקב בר זבדי וקומי ר' יצחק בר מכללי וביקשו לשמותה אמר לון ר' חלבו וכו', ועיי' ערכם. — ר' יעקב בר זבדי נזכר בכמה מקומות ואמר בשם עצמו ובשם אחרים.

רבי יעקב בר סוסי, סוסיי פסחים פ"ד הל' ט' (ל"א ע"ב) אמר רבי יעקב בר סוסי קומי ר' יוסי כל עמא מודיי שקועדין וכו' ועיי' ערך ר' סוסי, ואם זה ר' יעקב הוא בנו של ר' סוסי א"כ ר' יוסי הנזכר פה הוא ר' יוסי א' עיי' ערבו, וזו ר' יעקב בר סוסי בדור השלישי. — מעשרות ס"א הל' ו' (מ"ט ע"א) ודא תני ר' יעקב בר סוסי טאמתי הווא תורם את הגורן משתיעק האלה וכו'.

רבי יצחק רובא, רבה כלל הוקן, בימי רבינו הקדוש. מ"ש ריש פ"ה זונא שאל ל"ה מה ניתני כרס רבעי או נטע רבעי אמר לון סקין שאלון ל"ה יצחק רובא דבחנת ל"ה כל מתניחא ע"כ. והנה מצינו חכם מכונה זונא בימי רבינו הקדוש עיי' ערך זונא א', ובלתי ספק שצ"ל זונא שאל וכו' (ולא זונא) חזק מוכיח שר' יצחק רובא חי בימי רבי המסדר המשנה. — ויש עוד להזכיר

שר' הנזכר פה הוא רבינו הקדוש ולא ר' יודה נשיאה הנקרא ג"כ רבי באיזה מקומות עיי' ערכו (וכאשר נסתפקנו בהוספות לדרבי המושגה צד 15) דמי' שם איתא ר' זעירא מקבל לסביא דהוון ביזמיו דר' יצחק רובא ולא בתנן כל מתניית' מניה. זה ר' זעירא הוא ר' זעירא א' (ולא ר' זעירא ב') שהיה גדול בדורו ולו יאות לקבל על החכמים של זמן קדם, ור' זעירא א' חי בזמן ר' יודה נשיאה א' כמבואר בערכו, והל' מקבל לסביא דהוון ביזמיו דר' יצחק מורה על זמן רחוק.

מאמריו של ר' יצחק רובא כמעט כולם בשם רבי. ברכות פ"ה ט' ע"ב רבי יצחק רבה בשם רבי הלכה כר' אליעזר ביום טוב שחל להיות בשבת. (ובבבלי ברכות ל"ג ע"ב איתא ר' יצחק בר אנדריס משום רבינו אמר הלכה, מזה נראה שר' יצחק רבה הוא ר' יצחק בר אנדריס. ועיי' שם שבת ט' ע"ב אמר ר' יצחק בר אנדריס פעם אחת נכנסתי אחר ר' לבית המדרש, ועיי' תו' חולין ק"י ע"א ד"ה איכא תנא). — ברכות פ"ו י' ע"ב ר' אחא בר יעקב בשם רבי יצחק רובה ר' כשהיה אוכל בשר או ביצה היה או' אשר ברא נפשות רבות וכו'. — שם סוף פ"ו ד' על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך עליה ומה היה או' ר' יצחק רובה בשם רבי ברוך הטוב והמטיב (ונראה דצ"ל ר"ט על כל חבית וחבית וכו' והסוסיים טעו הרבה פעמים כזה עיי' דרבי המושגה צד 26 הערה ובהוספות צד 4). — ר"ה פ"א הל' ג' (כ"ז ע"א) ר' יצחק רבה בשם רבי מלך וציבור נידונין בכל יום. ובמס' סנהדרין פ"ב הל' ג' (כ"ז ע"א) איתא ר' יצחק בשם רבי המלך וציבור נידונין וכו', מזה נראה שנם בטקסם שבא ר' יצחק סתם הבונה לפעמים על ר' יצחק רבה וכמו שבא בהרכה מקומות ר' הושעיא סתם והבונה על ר' הושעיא רבה עיי' ערכו. — ועיי' סוף ערך הבא.

רבי יצחק בדור השני ובדור השלישי. חברו של ר' אימי א'. כלאים פ"ג הל' א' רבי יצחק ור' אימי הוון יתבין מקשיי וכו'. — כתובות פ"ט הל' ג' (ל"ג ע"א) קידושין פ"א הל' ג' (כ"ט סוף ע"ד) ארמלתא תפסת אמהתא אחא עובדא קוטי ר' יצחק אמר תפסת תפסת ר' אימי מסיק מינה וכו'. — סנהדרין פ"א הל' א' ר' בא ור' בנימין בר יפת הוו דיינין קוטי ר' יצחק תפס דינא עם ר' בנימין אחא ר' בא בעי מיטרופ' על ר' אימי ואלף מוטחה שנפס' ודן דינו דין. — וראינו מזה שר' יצחק היה מוטחה, וכן נראה בהרבה מקומות בירושלמי ובבבלי שהיה מגדולי דורו. ור' נחמן נשא ונתן עמו בכלי תענית ה' ערב ועיי' לו שם מליצה יפה. ונראה שר' יצחק היה בן בבל ועלה משם לא"י. — ר' יעקב בר זבדי אמר בשמו מ"ק פ"ג הל' ה' (פ"ג ע"א) וגם עולא בר ר' ישמעאל אמר בשמו גרדים פ"ד הל' כ' (ל"ח ע"ג). — ולפעמים ר' יצחק סתם הוא ר' יצחק רובה אבל אין למעות כזה לפי שאו יצחק רובה אמר בשם רבי, או שהמעשה מורה שהוא ר' יצחק רובא עיי' ערך הקודם.

יצחק דיהבא ביצה פ"א הל' ט' (ס' ע"ד) יצחק דיהבא שאל לרבי יוחנן מהו מישהו קנדישן כיזא סבא אל' שר' וייב לי ואנא שתי. אבל

יצחק דיהבא — רבי יצחק בן אלישיב

ברן ביצה ס"א קפ"ז ע"ב הגי' ר' יצחק שאל לר' יוחנן וכו' א"ל שרי ועיי' ערך שאח"ז.

רבי יצחק עמושיא בחור השלישי. ונראה שהיה תלמידו של רבי זעירא. סומה ס"ג הל' א' טי"ן ששיריה נאכלין איתו ר' זעירא לרבי יצחק עמושיא וחנא ליה וכו'. — ט"ק ס"ג הל' ה' (ס"ב ריש ע"ב) ר' ירמיה הורה לר' יצחק עמושיא ואית האמרי לר' חיה בריה דר' יצחק עמושיא. — סאה ס"ח כ' סוף ע"ד ר' יצחק עמושיא אמר קומי ר' זעירא בשם דבי ר' ינאי אסונין חיין וכו'. — דע דברן ביצה קפ"ז ע"ב איתא ר' יצחק עמושיא שאל ריש לקיש מהו לשחוק קנורטין ביומא טבא אל הב לי ואנא שתי ע"כ ובירושלמי שלפנינו ליתא לזה המאמר. ועיי' בערך הקודם ותשפוט בקל שבן צ"ל: יצחק דיהבא (ולג' הר"ן שהבאנו שם ר' יצחק) שאל לרבי יוחנן מהו לשחוק קנורטין ביומא טבא א"ל שרי ר' יצחק עמושיא שאל ר"ל מהו וכו' א"ל שרי וי"ב לי ואנא שתי. והסובר דילג משורה לשורה ועיי' ס"ה.

יצחק בר יונתן נדה קרוב לסוף ס"ב יצחק בר יונתן ור' הונא הוון יתיבין אתת חדא איתא ושאלתן אמר לה יצחק בר יונתן חסיתי עמיד מניה וכו'.

רבי יצחק חנינא בר יצחק יומא ס"ד הל' ר' (ט"א ע"ד) אמר רבי אחא בר יצחק בשעה שבגה שלמה את בית המקדש צר כל מיני אילנות לתוכו וכו' (הובא ערך ר' אחא בר יצחק) אימתי יבשו אמר רבי יצחק חנינא בר יצחק בשעה שהעמיד מנשה צלם בהיכל יבשו הכתיב וס"ח לבנון אומלל. ואפשר שצ"ל ר' יצחק בר חנינא בר יצחק.

רבי יצחק בר אבא בר מחסיה חברו דר' חננאל. מגילה ס"ב הל' ב' (ע"ג ע"א) רבי יצחק בר אבא בר מחסיה ור' חננאל הוון יתיבין קומי רב חד אמר יהודים וחורנה אמר יהודיים. — ברכות ס"ז י' ע"ד יצחק בר אבא בר מחסיה ור' חננאל הוון יתיבין חד אמר ברוך שנתן ריח טוב בעצי כשמים וחורנה אמר ברוך שנתן ריח טוב בעשב הארץ וכו'. ונראה שהיה בן בבלי ולא עלה כלל לא"י.

רבי יצחק בן אלישיב בחור הרביעי. סוכה ס"א הל' י' (נ"ב ע"ג) סבך פסול אינו פסול אלא בארבע אמה וכו' מהו לישן תחתיו התיב רבי יצחק בן אלישיב הרי ט"ט הערוך משלים במקוה ואין מטבילין בו והבא משלים בסוכה ואסור לישן תחתיו (והובא בבלי סוכה י"ט). ועיי' ברכות ריש ס"ז שהביא הש"ס דא"י טמנו שיכולין ללמוד איוב מברכה וכבר דברנו מזה לעיל ס"ג. — ט"ש ס"ב הל' ה' (נ"ג ע"ג) ר' יצחק בר אלישיב בעי נטמאו בנבולין לא יסדו שאין סודין את הקדשים להאכילין לבלבים ועיש שר' יונה שחק על דבריו ואמר והן נוטי נוטי, ומשמע שחי בימי ד' יונה. — גם מצינו בבלי תענית כ"ג ע"ב שר' מני (והוא ר' מנא בנו של יונה ע"ש) היה שכיב קטיה דר' יצחק בן אלישיב.

ע"ז ריש ס"ג איתא בר דמך ר' יצחק בן אלישיב איתעקרין שובעין איסקוסין מבעלי בתים דגלילא אמרין דהוון תליין בזכותיה.

רבי יצחק בר אלעזר בדר הריבועי ובקיסרין. דמאי ס"ב בי' ע"ב אמר ר' מנא אולית לקיסרין וכו' שאילית לר' יצחק בר אלעזר ואמר לי וכו'. — יעקב איש בשר נגוריא (ע"י ערבו שהיה בדר הריבועי) אמר עליו (בבכורים פ"ג ס"ג ע"ד) זה הויכל קדשו דא ר' יצחק בר לעזר בבגישתא דמרחא דקיסרין. — וטרא שהיה רבו של ר' הושעיה בר שמי. ע"י מ"ק פ"ב הל' ג' (פ"א ע"ב) ר' יצחק בי ר' לעזר הוה מסקר לר' הושעיה בי ר' שמי וכו'. בלאים ס"ז ל' ע"ג א"ד מנא אולית לקיסרין ושמיית ר' הושעיה בר שמי בשם ר' יצחק בן לעזר. ע"י ערך ר' הושעיה בי ר' שמי.

ר' יצחק בר אלעזר אמר הלכות בשם עצמו ע"י במקומות שהבאנו וכן קידושין פ"ג הל' א' ה"ו זו נשה שלשים יום א"ן זה נט כריתות א"ד יצחק בר לעזר דא דאמ' סקודשת בשקידשה בבס' וכו' וע"י דמאי ס"ז כ"ז ע"ב מ"ד פ"ט הל' ג' ובמ"א. — ואמר בשם ר' נחמן בר יעקב שבת ס"ז הל' א' (ט' ע"א).

יצחק בר איסמיה יבמות פ"א ב' ע"ג יצחק בר איסמיה אמר דבי שטעון בן לקיש בעי ניתי שש עשרה נשים חליצה פוסרת ציתה.

רבי יצחק בר ביסנא שקלים פ"ח הל' ד' בשמוני ושתי ריבוא היתה נעשית ר' יצחק בר ביסנא בשם שמואל נחמא. וע"י חולין צ" ע"ב ושם איתא ר' יצחק בר נחמני, ובמס' תמיד כ"ט ר' ינאי בר נחמני והוא טעות ע"י ראשי תיבות ר"י.

רבי יצחק בן גופתא תלמידו של ר' מנא. שבת פ"ג ו' ע"ב דבי יצחק בן גופתא בעי קטי' ר' מנא עשה בן בשבת (שעריה מן הקילוח) חייב משום מכשל עשה בן בבשר בחלב חייב משום מנשל. — ספחים פ"ז הל' ב' (ל"ד ע"ד) ר' יצחק בן גופתא בעא קטי' ר' מנא אילו יחד בפסח למד מן הציבור בפסח וכו'.

רבי יצחק בן הקולא בדר השני. פאה פ"א מ"ז ע"ג נדרים פ"ח הל' א' דבי יצחק בן הקולא ור' יהושע בן לוי תרודהן אחרין קולקס לידק (צ"ל כירק וכן הוא בגדרים) ולמעשרות (למעשרות) ולשביעית וכו'. — כתובות פ"ב הל' י' נישין פ"ג הל' ד' ר' זעירה ר' בא בר זבדא ר' יצחק בר הקולא (בגשין הקולא) בשם ר' יודן נשיאה וכלבד טרקום של אותה מלכות וכו'. — שם פ"ג סוף הל' א' ר' בא בר זבדא בשם ר' יצחק בר הקולא בגל מקום ששנינו אמר ר' גטליאל רואה אני את דברי אדמון הלכה כיוצא בו (ובבבלי שם קט' ע"א אמר ר' יצחק בן אלעזר משמיה דחזקיה כל מקום וכו'). — ב"ב פ"י הל' א' ר' אבהו בשם ר' יצחק בן הקולא כל מה שאת יכול לתלות במחק תלה וע"י בערך שאחז.

רבי יצחק בר מבלאי בדר הריבועי. קידושין פ"ג הל' א' דבי יצחק בר מבלאי בעי קטי' ר' לעזר מה נמשך מה שקנה בה הראשון קנה וכו' ובגדה פ"ב איתא שהיה במעמד עם ר' יעקב בר זבדי ור' חלבו ע"י ערך

ר' יעקב בר צדרי. — ובמס' דמאי פ"ב כ"ב ע"ד איתא חד בר נש אייתי חדא אשפלה דקפלוטין לר' יצחק בר מכללי שאל לר' יוחנן, וכבר העידנו ערך חגיגה בן שמואל דצ"ל לר' יוסי והוא ר' יוסי ב'. — דע דבבלי ספחים ק"ג סוף ע"ב איתא הוא ר' יצחק בן מכלא הוא ר' יצחק בן חקלא. ונראה שרבי יצחק בן חקלא אינו ר' יצחק בן חקלא דערך הקודם דר' יצחק בן חקלא חי בחד השני דהא אמר עם ר' יהושע בן לוי, ור' בא בר זבדי הקרמון כדוד השלישי (עיי' ערכו) אמר הריבה פעמים בשמו, ור' יצחק בר מכללי חי כדוד הרביעי ובדמובא סוף דנדה שהיה עם ר' יעקב בר זבדי ור' חלבו וחס בני דוד הרביעי.

יצחק בר יונתן נדה פ"ב ג' ע"ב יצחק בר יונתן ורב חנא (ובד' קראקא כמעות ורב) הוון יתיבין וכו'.

רבי יצחק בר מרי ברכות פ"ו י' ריש ע"ב ר' יצחק בר מרי קטיו ר' יוסי בי ר' אבון בשם ר' יוחנן אפי' אוכלין פולטין דכתיב יטלא סי תחלתך. ובבבלי שם נ"א ע"א איתא תרגמ' רב יצחק קסקסאה קמיה דר' יוסי כרבי אבין משמיה דר' יוחנן וכו'.

רבי יצחק בר מריון סוכה פ"ב הל' ה' (ג"ג ע"א) רבי יצחק בר מריון הוה שושביניה דחד בר נש שאיל לר' לעזר וכו'.

רבי יצחק בר משרשיא שבת פ"ב הל' ד' (י"ג ע"ד) אבל אם כתב דיו על גבי סיקרא וסיקרא על גבי דיו חייב דיו יצחק בר משרשיא בשם רבנן דתמן חייב שתים משום מזחק ומשום כותב. ועיי' בבלי גיטין י"ט ע"א. רבי יצחק בר מתנה ע"ז פ"ג הל' י"ג (מ"ג ע"ב) רבי יצחק בר מתנה הוה מסתמך בר' יוחנן מטון צלטי דבולי מהו ניער קטיו וכו'.

רבי יצחק בר נחמן כדוד השלישי, והוה נכאי צדקה עם ר' יעקב בר אריי עיי' ערכו. ובמס' שבת פ"ד הל' ד' (י"ד ע"ד) פליגי ר' יעקב בר אריי ור' יצחק בר נחמן אליבא דר' אלעזר ע"ש. — יבמות פ"ח הל' א' (ח ע"ד) ר' זירא שאל לר' יצחק בר נחמן למה מפני כבוד הזקן וכו' וע"ש קודם לזה רבי יצחק בר נחמן אמר בשם ר' יהושע בן לוי. — נדה פ"ב הל' ו' ג' ע"א ר' יצחק בר נחמן ור' אבדמא דמן חיסא הוון יתיבין איתא חד בר נש אמר רבי יצחק בר נחמן לר' אבדמא וכו'.

יצחק סחורה מנילה פ"ג הל' ו' (ע"ד ע"ב) יצחק סחורה שאל לר' יצחק ראש חורש שאל להוות בחנוכה במה קורין אמר ליה קורין שלשה בראש חורש ואחד בחנוכה.

רבי יצחק בר רדופה עיי' ערך ר' יאשיה.

רבי ירמיה האמורא הדוע תלמידו של ר' זירא. ועלה לא"י (ואפשר שעלה עם רבו עיי' ערך ר' זעירא א') ושם זכה לתלמידים גדולים, ר' יונה, ר' חזקיה עיי' ערכם, ורוב חכמי דוד הרביעי היו סייס לשמעתו כמבואר בערכי זה הס"ק. — והלכותיו ומאמריו של ר' ירמיה רבו כדושלמי וכולם מיוסדים על אורני הסברה הגבוהה ושקידת האמת. וזה כינוי וכן אישר חידש ב' ירמיה בעוד היותו בבבלי. בתלמוד בבלי נמצא כי מלכוד אשר הקשה

לפעמים להביא ר' זדא לירי גיחוך שאל ג"כ שאלות ע"פ החירוד של קודי עכביש כגון הק' דבי' ב"ג ע"ב תלו אחת בתוך נ' אמה ותלו אחת חוץ מנ' אמה, עד שהוציאוהו מבית המדרש (אך ע"ש כתו). ובא"י לא עזב הדרך הישר במשא ומתן של תורה, ואחת מן האלויות היותר חרודות היא הק' מסמחים פ"ב קרוב לסוף הל' א' פסוק המור שהמית כמה מיתתו כעריפה או במקילה ע"כ והיא אינה יוצאת מגדר ההגיון הנכון. — ואפשר לפי שהביד בהיותו בא"י שנשתבש הדבר בעודו כנכל אטר על בכלאי שדם מפשאי משום דיתבי בארעא חשוכא וכו', ואף שחכמי ככל לא נערו בו וקיבלו הנגאי הזה ע"י כתובות ע"ה ע"א מ"ט ר' ירמיה היה פוסל כמובן, כי חכמי א"י היו מחכמים הדבר דברי חכמי ככל וכמו שבארנו בספר הקודם.

בימי ר' ירמיה היתה צרה בטבריא ונא אויב לשלול שלל, ור' ירמיה פסק על כל איש חלקו למלא תאות השולל. מ"ק פ"ג פ"א ע"ד, וע"ש שר' יעקב ב' ר' בון רצה לנרותו על שפסק עליו מנורת כסף. ואפשר שזה השולל היה השלטון של הרומיים אשר היה מושבו בקיסרין ע"י ערך ר' אבהו, בי כן היה דרכם של הרומיים הממונים על הארצות לנגוש את העם ולתת עליהם מסים. — ומהסיפור הזה נראה שר' ירמיה היה אז נרול בא"י. ונראה כי כבר הלך שמו לא"י בעוד היותו בבבל. ע"י בבלי ב"ב קס"ה ע"ב דשלוו מתם חברייא לר' ירמיה עד אחד בכתב ועד אחד על פה מהו שיצטרפו וכו'. — ומה דאיתא בבלי כתובות ע"ה ע"א דהא ר' ירמיה דבי הוה הבא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן צ"ל שהוא לאו דוקא והכוונה שלא היה חשוב אז בעיני חכמי בבלי.

ר' ירמיה היה בימי ר' אבהו, ע"י בבלי מסחים פ"ד ע"א אמר ר' ירמיה לר' אבין כי אולית לקמי' דר' אבהו וכו' ע"ש. והנה ג"כ בזמן ר' יודה נשראה ב' מגילה פ"ג ע"ד ע"ג ר' ירמיה מישלה כתב לר' יודן נשייא לשנא את אוהבך ולאהוב את שונאך. מזה נראה שכבר הל' אז כבוד נשיאי רבית רבי כי לא היו גדולים בתורה (ע"י ערך ר' יודה נשראה ב'), ולכן פסק ג"כ ר' ירמיה המעות על הציבור בהך עובדא דמיק ולא ר' יודן נשייא. — בבלי פנהדין ? ע"ב איתא אמרי כסעריא ר' ירמיה, וזה מורה קצת שחי הרבה שנים אחרי עלותו לא"י.

ירמיה ספרא ע"י ערך ספרא.

רבי ירמיה בר וזה כתובות פ"א הל' י (כ"ה ע"ד) פלטיא מהו רבי ירמיה בר ווא ר' יוסי אוטר כרוב. ובבבלי נזר ר' ירמיה בר אבא עם רב ועם ר' אסי ע"י ברכות כ"ז ע"א מסחים ק"ז ע"ב, ור' יוסי הגור כאן הוא ר' אסי. — ומצינו בהרבה מקומות בירושלמי אמר ר' ירמיה אמר רב ונראה שהוא רבי ירמיה בר ווא דערך זה.

רבי ירמיה בר חנינה שנת פ"ד הל' א (ו' קרוב לסוף ע"ד) פומנין בכמות ובסודות ובכנפי יונה ר' יודה בר פזי בשם רבי ירמיה בר חנינה הוא

דתימר בשלא רבת רקבוביתן וכו'. אך בריש ההלכה איתא ר' יוסי בן פזי בשם ר' יוסי בר חנינה הדא דתימר בשלא רבת רקבוביתן והני הוזאת נראית יותר נכונה.

רבי ישמעאל אבוב דר' יודן גיטין ס"א הל' ב' (ס"ג ע"ג) רבי ישמעאל אבוב דר' יודן בעי ואפילו מעכו לעכו. — ומצינו שלשה חכמים נקובים על שם אביהם ר' ישמעאל, והם ר' יודן בי ר' ישמעאל, ור' ינאי בי ר' ישמעאל, עולא בר' ישמעאל (עיי' ערך כל אחד ואחד). וקצת נראה שהוא ר' ישמעאל דערך זה ומה יש ג"כ להקיש שר' ישמעאל היה מפורסם בדורו; אבל באמת לא מצינו לו מאמרים כי אם מעט מזער. — והנה בירושלמי מצינו בהרבה מקומות הנא ר' ישמעאל ולא נזכר מעולם תני דבי ר' ישמעאל, ואם נזכר לפעמים בספרי הראשונים והאחרונים מן הירושלמי תני דבי רבי ישמעאל הוא מ"ס וכבר העירו על זה בספרנו דרכי המשנה צד 144 ובהוצאות לצד זה. — וידוע שקצת חכמים היו עוסקים בלבר בלימוד הברייתות ונקראים שוני הלכות, ולרוב לא חדשו מעצמן דבר בהלכה ושנו לבד באהבת אסיפת הברייתות עיי' בספרנו שם 318. גם ידוע שבכל מקום שנאמר תני פלוני הכונה שהוא שנה הק' ברייתא ולא שהוא בעל המאמר.

ועל פי ההצעות האלה נראה לחדש דבר בענין המחבר של המכילתא. המכילתא נקרא בפי הראשונים מכילתא דר' ישמעאל (עיי' בספרנו שם 308) אבל לא נמצא בשום מקום בשני התלמודים המכילתא נקראת על שם רבי ישמעאל, וגם שם מכילתא במבואן על המכילתא דסי' שמות לא נמצא בשם. ועיי' בבלי שבועות ס"א ע"ב דתנינא הילכתא ספרא וספרי וחוספחא, וגם שם נפקדה המכילתא. לכן נראה שהמחבר של המכילתא אינו התנא ר' ישמעאל חברו של ר' עקיבא כיא האמידא ר' ישמעאל דערך זה, והוא היה שונה הלכות ואסף המשינות והברייתות לס' שמות והציגן יחד בדרך מדרש המקרא (עיי' דה"ט 307), ויען המלאכה הזאת היא גדולה מאד היה מחבירה נכבד בעיני בני דורו וכינו בניו הגדולים אחריו. — ולעומת זה נזכר תנא דבי רבי ישמעאל בכבלי והוא איזה חכם מבית מדרשו של ר' ישמעאל (עיי' ספרנו שם ערך תנא דבי ר' ישמעאל) וקדם הרבה לר' ישמעאל מסדר המכילתא. ור' ישמעאל זה האחרון אסף במכילתא שלו גם דברי תנא דבי רבי ישמעאל והביא אותם על שם ר' ישמעאל ולפעמים הביאם סתם בלי שם אומר, וכן נמצא ג"כ כתנאים אחרים שהי'ם מזכיר שם על מאמרים והמכילתא מביא המאמר בלי שם התנא. — ומה יבואו על נכון דברי הירושלמי ריש מס' הלה פסחים פ"ב הל' ד' (כ"ט ע"ב) ר' יוסי בשם ר' שמעון תני ר' ישמעאל בן (כצ"ל וכן כתב בעל שדה יהושע שצ"ל בן, ובפסחים איתא בשעות בן) רבי יונה ר' זעירא ר' שמעון בן לקיש בשם ר' ישמעאל אמר ר' מנא אולית לקסרין שמעית ר' אחווה ור' זעירא (בפסחים הגי' ר' אחווה בר זעירא) ואבא (בפסחים בשעות ואנא) הוה אמר בשם ר' ישמעאל נאמר לחם בפסח ונאמר לחם בחלה מה לחם שנאמר בפסח דבר שהוא בא לידי מצה וחמץ אף לחם שנאמר בחלה דבר שהוא בא לידי מצה וחמץ וברקן ומצאו שאין לך בא לידי

מצה חמץ אלא חמשת המינן בלבד ושאר כל הדברים אינן כאן לידי מצה
וחמץ אלא לידי סרחון ע"כ. והנה תחילה רבוי הדיושלי קשים מאוד להולמן,
ולפי מה שהגזנו ימצא בזה ששם מרווח. „ר' יוסי“ אומר הברייתא דלקמן,
נאמר להם בפסח בשם ר' שמעון, „תני ר' ישמעאל בן“ סי וגם ר' ישמעאל
תני במכילתא בן, וכבר הערנו בסב ערך אחר פלוני ותני בן שזה סודך
הירושלמי כשרוצה להביא רא"י לרבוי אמורא ע"ש. „ר' יונה ובר בשם ר'
ישמעאל“ סי ר' יונה לא תני לה בשם ר' שמעון כי אם בשם רבי ישמעאל
(התנא), „אמר ר' מנא ובר ושמעית ר' אחווה וכו'“ סי דאמר להך ברייתא סהם
„ואבא הוה אמר בשם ר' ישמעאל“ סי ר' יונה דהוא אבוי של ר' מנא (ע"י ערש)
הוה אמר לה בשם ר' ישמעאל וכמו דאיתא קודם לזה ר' יונה ר' זעירא רבי שמעון
בן לקיש בשם ר' ישמעאל נאמר להם וכו'. ועיי' במכילתא סי בא
סי שבעת ימים מצות תאכלו שומע אני כל מצות במשמע תל לא תאכלו
עליו חמץ וכו' ועיי' בבלי ססחים ל"ה ע"א. — וממאמר זה של הירושלמי
עולה בבירור שבמקום שאומר הירושלמי תני ר' ישמעאל אין כותבו על התנא
ר' ישמעאל, וכבר כתבנו שהירושלמי אומר בכל מקום על המכילתא תני רבי
ישמעאל, ולא תני רבי ר' ישמעאל.

ודע דגם מן הבבלי יש להוכיח שבמקום דאיתא שם תני רבי ר' ישמעאל
אין הכונה על המכילתא, דדרי בהרבה מקומות מצינו תני רבי ר' ישמעאל על
קרא דס' וקרא, עיי' שבת כ"ז ע"כ תני רבי ר' ישמעאל הואיל ונאסרו בנדרים בתורה
סתם וכו', עירובין כ"א הא תני רבי ר' ישמעאל ושכ הכהן ובא הכהן זו היא
שיבה זו היא ביאה, ובהם ג"כ ע"א והתניא רבי ר' ישמעאל והגשאר ברם
ימצה והגשאר ימצה וכו', חולין ס"ה רבי ר' ישמעאל תנא אלו כללי כללות
ואלו פרטי פרטות אריכה זה נובא וכו', שם ס"ז רבי ר' ישמעאל תנא במים
במים כי סעימים וכו', ועיי' תולין ק"ו ע"כ ובמ"א שהובא תנא רבי ר' ישמעאל
אקראי רס' וקרא. ולא מצינו מעולם שניסרר מכילתא לס' וקרא, אין זאת
כ"א שהתנא רבי ר' ישמעאל הוא תנא אשר חידש הלכות מן המקרא, וגם
כא לפרש משניות ישנות ולפעמים במדות שהתורה נדרשת בהן וכו' עיי' עכ"ז
בספרנו שם 144 עד 146. ודבריו הובאו ג"כ לפעמים במכילתא עיי' מסדר
המכילתא בהך דססחים ל"ה דברים הבאים לידי חימוץ וכו' וכן מצות כ"ס
ג' דברים היו קשין למשה וכו' ואלו הן מגורה וראש תורש וכו' ועיי' במכילתא
סי הורדש ועוד אחרים. — ובהו יובן ג"כ מה שהובאו לפעמים בבבלי מאשרי
המכילתא בשם תנו רבנן או תניא ולא בשם תני רבי ר' ישמעאל, עיי' ברכות
כ"ז ע"א רתנא חם השמש וגמס בארבע שעות וכו'. והוא מהמכילתא
דס' בשלח וזכר ירושלמי ברכות ס"ד הל' א' בשם רתני ר' ישמעאל. —
ססחים ה' ע"א תניא גמי הכי אך בזמ דראשון תשכיתו שאור מכתים
מעיי' וכו' והוא מהמכילתא סי הורדש ס"ח. — שם ס"א ע"כ במים
אין לי. אלא במים שאר משקים מנין וכו' והוא מהמכילתא שם ס"ז
באיה שינוי האומרים. וכל אלה מאשרים והדומים להם אשר הובאו
כל תד' או תניא הם מהמכילתא אשר סדר האמורא רבי ישמעאל

דערך זה הוכחו בל' ח"ד כמו שהוכחו הספרא והספרי ולרוב נגמ' התוספתא בל' ח"ד או תניא.

רבי ישמעאל בר רב יצחק יומא ס"ב הל' ז' (מ' ע"ד) רבי ישמעאל בר רב יצחק ר' יוחנן בשם ר' שמעון בן יוחי פ' ושעיר של יום הכיפורים עריך כהן. ועיי' ערך ר' שמואל בר רב יצחק.

אות כ"ף.

ר' כהנא עיי' ערך ר' כהנא.

כהנא הוא ר' כהנא דבבלי תלמידו של רב ובירושלמי נקרא בכל מקום כהנא ולא ר' כהנא עיי' לקמן. — רב כהנא עלה לא"י בעצת רב כאשר נזכר בבבלי ב"ק קי"ז וע"ש באורך כל המעשה. והיה רך בשנים כאשר עלה לא"י ופנע בו לין ואמר לו מה קול בשמים וקיבל ענישו על זה, וכן היה עובדא כבן כליל אחר. ירושלמי ברכות ס"ב ה' ע"ג. — ונראה משם שלא עמד ימים רבים בא"י ונטל רשות מר' יוחנן במאמר מליצי: בר נש דאימיה מבטרא ליה (קצת בו, לא"י קרא אימיה) ואיתתיה דאבוהי (בבלי) מוקרא ליה להן ייחיל ליה, ור' יוחנן השיב לו ייחיל להן דמוקרין ליה" ושב לבבל ע"ש. — ובבבלי ריש פ"ד איתא רבי יוחנן ורשב"ל הוון יתיבין מקשיי וכו' עבר כהנא אמר הא נברא רבה הנישאל ליה וכו', הרי שהיה חשוב הרבה בעיני ר' יוחנן ורשב"ל והיו שואלין הלכה ממנו; ובירושלמי ברכות חנוכה משמע שהיה תלמידו של ר' יוחנן. ועיי' כלאים פ"א כ"ז ע"א כהנא שאל לריש לקיש המריבץ בחיות הים מהו וכו'. וכן שם פ"ג ריש הל' א' כהנא בשם ר' שמעון בן לקיש כולחן חוץ לשישה. — והנה תרומות פ"ד מ"ג ע"א חלה פ"א נ"ז ע"ד איתא כהנא שאל לישמואל לא מסתברא הדין מדומע וכו' אמר ליה ואנא סביר כן אלא תסלק (במס' הלה הגי' כד תיסוק) לארעא דישאל את שאיל לה כד סליק שמע הדא דמר ר' יוסי בשם ר' יוחנן וכו', משמע דבא לבאן בדרך כל הבאים ולא כאיש נס מפחד חמת המציק, ובבבלי ב"ק איתא שבת מאימא המלכות ע"ש. מכ"ז נראה הגכון כדעת התו' גיטין פ"ד ע"ב דרב כהנא עלה ב' פעמים לא"י והך דר"ה שר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש שאלו ממנו היה אחרי כואו פעם שנית לא"י. — וכבר כתבנו שהיה רך בשנים כאשר עלה לא"י, וזה היה בפעם הראשון, ולכן קראו לו כהנא ולא ר' כהנא וכיון דדש דש וקראו לו תמיד כן. ומצנינו ג"כ לאמוראים אחרים שנקראים בשמם הפרטי בלי כינוי ושמן מעיד על גדולתם, שמואל וכו' והראשון נראה יותר לפי שבבבלי נקרא רב כהנא (ועיי' הוספות).

כהנא הוא מגדולי האמוראים של דור השני, ורוב מאמריו הם פרי שכלו. ודרכה אמוראים אמרו בשמו, ר' אלעזר, ר' ירמיה וכו' ועיי' ערך רבי יאשיה. — בירושלמי וכן בבבלי מזכר הרבה פעמים ועיי' לו פלפול ארוך עם

רבנן דתמן חגיגה פ"ג הל' ב' ע"א ע"א. ועיי' מנחות כ"ג כ"ד ושם הובא המסלול זה בשינוי קצת ואיתא שם כי סליק ר' כהנא אשכחניהו לבני ר' חייא דיתבי וקאמרי וכו' הרי שזה המשא ומתן של תורה היה לו בא"י ועם חבטי א"י וצ"ע. ועיי' פ"ב ערך תמן ולקמן ערך רבנן דתמן, ובכ"ז הדבר צ"ע.

רבי כהנא בדור הרביעי סנהדרין פ"א הל' ב' (י"ח ע"ג) רבי כהנא אימני (פ"י נסמך) קומי ר' אחא בר יעקב ועאל ר' אחא בר יעקב קמיה מגייה לעיבורא וכו' ועיי' ערך ר' אחא בר יעקב. — עוד שם ר' חייא בר וזה הנה קאים מצלי עאל ר' כהנא וקם ליה מן חורי מצלי חסל ר' חייא ויתבי ליה בגין דלא מיעבר קומי שרי רב כהנא מאריך בצלותיה כיון דחסל אמר כן אתון נהנין לצעורי רבכון אמר ליה רבי אנא מבית עלי קאתי דתתיב אם יתבשר עון בית עלי כונח ומנחה כונח ומנחה אין מתבשר אבל מתבשר בתפילה. — פאה פ"ד י"ח ע"ג ר' כהנא ור' תחליפה חד אמר תוך תוך היד ותוך המגל ותורגא אמר יכו' ועיי' ערך ר' תחליפא. — ר' כהנא האריך ימים עיי' סנהדרין שם שריבי חייא בר וזה התפלה עליו וזהו לו עד דאיתערון טופריי סומקין כהנא ורקקת.

וטראה דזה ר' כהנא הוא ר' כהן הגזר לסעמים בירושלמי. עיי' ברכות פ"ג ר' ע"א ר' אמי ור' חזקיה ורבי כהן ור' אחא בר יעקב הוון טפילין באילין פלשיותא דציפורי הגיעו לכיפה ופידש ר' כהן הגיעו לסקום מדרה וחזר אצלון וכו'. וכבר מבואר מהך דסנהדרין דראש הערך שר' כהנא היה בימי דר' אחא בר יעקב והיה כהן. ובכתובות פ"א הל' י' (כ"ה ע"ד) איתא ר' יהודה בשם רב כהן קדונה של ציפורין הוה עובדא, והוא פ"ס וצ"ל כמו שהוא בבלי שם י"ד ע"ב אמר ר' יהודה אמר רב בקדונה של ציפורי וכו'.

רב כהנא בריה דר' חייא בר אבא שבת פ"א ג' ע"ד רב כהנא בריה דר' חייא בר אבא ר' אחא מטי בה בשם רבי יוחנן שמן כישלו מבוטל. — כיצח פ"ב הל' א' ר' כהנא בריה דרבי חייא בר נא אמר וכלבד שלא יערים.

כהנא בר מלכיה ברכות פ"ח י' ע"ב עד כמה יהו פרוסות ר' יוסי כי ר' אבון כהנא בר מלכיה בשם רב עד בזתים. — ובבלי עירובין ח' ע"ב איתא אחד לישנא דר' כהנא בר מלכיו היינו רב כהנא דביה דרב. וטראה דכהנא בר מלכיה אחד ורב כהנא בר מלכיו לאחד.

אות למ"ד.

ר' לא, לייא ערך ר' הילא.

רבי לא דכסרא סנהדרין פ"ו כ"ג ע"ד ר' מני חורי לרבי לא דכסרא לקדוה ולהתאכל כ"י אחא ולא לישמות כ"י יוסי. וזה ר' מני הוא ר' מנא שהיה בדור המשישי עיי' ערכו. ועיי' ערך ר' הלל דכסרא.

רבי לודא — לוי בר סיס

רבי לודא תענית ס"ג הל' י"ב (ס"ז ע"א) מרז תונת אמו אשר רבי לודא לישן
 נימפרין הוא אפרא בעיני אסיה, ס"י בעל קרבן העדה תונת בא"ת ב"ש הוא
 אפרא וצ"ע. וטה ששירש בו בעל יס"ת הוא דוחק גדול יותר ע"ש. ואפשר
 שד"ש תונת נימפריא בל' יונת: ת *τέγρεα* ונת *αὐγής*. ועיי' הוספות.

לוי בר סיס, סיס"י, סוסיי ובבבלי לרוב לוי סתם. מנרולי תלמיד
 רבי אשר השלימו לסדר המשנה עיי' דרכי המשנה ס"ג. — יבמות ס"א הל'
 א' לוי בר סוסיי בעא קומי רבי נתני שיש עשרה נשים וכו', ובבלי שם י'
 ע"א איתא אע"ס בן ברקה לוי במתניתיה. — לוי בר סיס היה גדול מאוד
 בתורה ורבי אמר עליו שהוא בר גש דכוותיה, ובאשר באו בני סימניא אצל
 רבי ושאלו ממנו שיתן להם איש והוא דריש דין והון וסוסיי נתן להם לוי
 בר סיס, כ"י בל' הסיפור באורך יבמות ס' י"ב י"ג ע"א ב"ד ס' ס"א ובבר
 הארכנו בזה לעיל ס"ג ע"ש. — ובמס' תענית ס"ד הל' ב' (ס"ח ע"א) בתך
 עובדא שרבי צוה לפני סתו שימנו ר' חנינה בראש ור' חנינה לא קיבל
 הכבוד הזה עד דימנו ר' סס ע"ש איתא בזהל וזהו תמן חד סב אשר אין
 חנינה קדמי אלא תניין אין ר' סס דדומיא קדמי אלא תניין ע"כ חקן זה היה
 לוי, עיי' בבלי כתובות ק"ג ע"ב. — מקום ישיבת לוי לא נודע. ובמס' תענית
 ס"ג הל' ח' (ס"ז ע"ד) איתא לוי בן ססי באו הגייסות לעירו גמל ספר תורה
 ועלה לראש הגג אמר רבן העולמים אין בטלית חדא טילה מן הדין ספר
 אורייתא יעלוק לון ואם לא יעלוק לון מן יד איהבועין ולא אשתכחון ע"כ,
 וגם שם לא נזכר שם עירו. — לוי בר סיס הראה טריעה לפני רבי ונססח
 ולא נתרפא ברכות ס"א ג' ע"ג, ועיי' בבלי סוכה ג' ע"א תענית ב"ה דאישלע
 ג"כ בשביל שהמית דברים על ענין נשמים. והמעשה הובא תענית שם והוא
 דומה קצת לתך מעשה דגייסות ירושלמי תענית, אך בתך ירושלמי לא הציח
 כלפי טעלה, ובבבלי שם אמר ר'א דהמית וכו' א"כ הו' תרי עובדא.

לוי ירד לבבל. ובבלי קידושין ע"ב ע"א משמע קצת שידד לשם כבר
 בחי' רבי דרבי אמר לו שם הראני תלמידי חכמים שבבבל, אך לסי מה שסי
 רשי' שם ד"ה הראני בעל משלות דומיות היו לוי, לא ירד כלל לבבל בחי'
 רבי אחרי סות רבי שישב ר' חנינא בראש ירד לבבל והורידה את היתה בימי
 דב, עיי' בבלי כתובות ק"ג. וזהו נושא ונותן עם שמואל ולא עם דב, ואפשר
 שקבע מושבו בנדרעא מקומו של שמואל. מנחות ל"ח ע"ב א"ל לוי לשמואל
 לא תיתב אכרעך עד דמפרשת לי וכו'. — ושמואל נזכר בו בכור ואמר בשמי
 בבלי עדוכין י' ע"א שני פעמים, סוכה ז' ע"א, נדרים ס"ב ע"א. ודע
 דכידושלמי נדרים ס' י"א הל' ב' (ס"ב ע"ג) איתא ר' זעירא בשם שמואל כל
 הגורים אדם מידי חוץ מהאומרת הגייתי על פלוני הא הגיית פלוני עלי ישר,
 והוא כיצטו האמר שאמר שמואל בבלי נדרים בשם לוי וכידושלמי משמע
 שהוא מאמרו של שמואל. וטראה שלוי אמר האמר זה בבבל ושם אמר
 אותו שמואל בשם לוי, ומבבל הביאו אותו תלמידים העולים לא"י ונשמע
 שם לבד על שם שמואל עיי' ס"ג. — לוי מת בבבל, וזה עולה טמה דאיתא

ברכות ס"ב ה' ע"ג בד דמך לוי בר ססי עאל אביו דשמואל ואספר עלוי, ואברו דשמואל לא עלה מימי לאי ועיש מישל נחמד בתוך ההפסד ומסיים כך היה רבי לוי בר ססי חביב לפני הקב"ה ככל אדם והו"ד כי זה כל האדם כי זה ככל האדם.

רבי לוי ברור השני וברור השלישי. סוכה ס"ה הל' א' רבי לוי ויהודה בר נחמן הוון נסבין תרתין סילעין טיעול מצמחה קהלא קומי ר' יוחנן עאל ר' לוי ודרש יונה בן אמיתי מאשר היה דכתיב וכו' עאל ר' יוחנן ודרש יונה בן אמיתי מובולן היה דכתיב וכו' בשוכתא הורייתא אמר ר' לוי ליהודה בר נחמן סב לך אלין תרתין סילעיא ועול מצמח' קהלא קומי ר' יוחנן עאל ואמר קומיהון יפה לימדנו ר' יוחנן אבו מאשר ואביו מובולן. — סנהדרין סוף ס"ג ר' לוי הוה ליה דין עם חד בר נש על עסק בתים והוון דייגין קומי ר' לעזר לאחר גמר דין הביא ראיה שאל לר' יוחנן וכו'. — ר' לוי היה חשוב בעיני בני דורו, ר"ה ס"ד הל' א' ר' זעורא מסקד לחברייא עולין ושמעון קליה דר' לוי דרש דלית אישיר דהוא מסיק פישתיה דלא אולסן ועל ואמר קומיהון כתוב אחר אומר יום תרועה וכתוב אחר אומר זכרון תרועה הא כיצד בשעה שהוא חל בתול יום תרועה בשעה שהוא חל בשבת זכרון תרועה. חה המאמר הובא ג"כ בבבלי ר"ה ריש ס"ד ושם איתא אמר ר' לוי בר לחמא אמר רבי חמא בר חנינה. — סנהדרין ס"ב הל' ג' (כ' ע"ב) והוה ר' זעורא מסקד לחברייא עולין ושמעון קליה דר' לוי דרש דלית אישיר ליה דהוא מסקא פישתא דלא דיבון. — ויש להבדיל הרבה בין לוי ור' לוי, לוי הוא מצדולי הדור הראשון תלמידו של רבי וסדר משיניות ובריותיו וגם נזכר שמו בכמה הלכות וסוגיות עמוקות, ור' לוי היה ברור השני והשלישי ועוד יזכר לבעל אגדה ודורש מקראות. ונראה שזה ר' לוי הלך לערביא ולכן בא בדרבה מקומות אמר רבי לוי בערביא קורין וכו'. עיי' ויקרא דבה ס"א ר' לוי אמר לשון ערבי הוא בערביא קורין לנביא סכא. שם ס"ה אמר ר' לוי בערביא קורין לינוקא עוילא וכן במ"א.

רבי לוי סוכיא, סוכייה עירובין פ"י כ"ו סוף ע"א ריש לקיש בשם לוי סוכיא כמערה מכר לכר היא מתניתא. יומא ס"ה הל' ו' (מ"ה ע"ב) ר' שמעון בשם ר' לוי סוכייה כמורד ביום הכיפורים היא מתניתא (ונראה דצ"ל ר' שמעון בן לקיש דריש בן לקיש אמר בכל מקום בשם לוי סוכייה). — עירובין פ"י כ"ז ע"ג אמר ר' שמעון בן לקיש בשם לוי סוכייה (סוכייה) בין (צ"ל כאן וכאשר הגיה בעל ק"ע) בגפרית בצפורין בין (כאן) בשאגה בגפרית בצפורין. וספחים פ"ו הל' א' (ל"ג ע"ב) ר' שמעון בן לקיש בשם ר' סוכייה כאן בגפרית וכו' וצ"ל בשם ר' לוי סוכייה (סוכייה).

רבי לוי צנבריא פ"י מעיד צנבריא (עיי' ערך ר' יונה) ברור השלישי. שביעית פ"ו ל"ז ע"ד מקום שהוא נאכל ולא נעבד כהו להשביד בהמחו שם רבי לוי צנבריא שאל לר' יצחק ולר' אימי ואסרן. — שם ס"ט ל"ט ע"א תבן של שביעית מהו שהוא אסור משום ספחין ר' לוי צנבריא שאל לר' בא בר

דבי לוי צנבריא — דבי לעזר, אלעזר

זבדא ושרא. — ונטר עוד ע"ז ס"ב הל' י (ט"ב ע"א) מלי"א דלוי צנבריא
היה מזכין פירין ר' יעקב בר אחא בשם ר' יסא עבדו של נאמן בנאמן ס'
נעזיו של לוי צנבריא היו מזכרין סידות ואמר ר' יעקב סידות וכו' ס' שהם
נאמנים על המעשרות (ודלא כפי בעל פני משה שם).

ר' לוי בר חיתה, חיותא סוטה ס"ז הל' א' ר' לוי בר חיתה אול לקסין
שטע קלון קרין שטע אלניסתין בעא מעכבתון שטע ר' יוסי ואיקסיד אמר כך
אומר אני מי שאינו יודע לקרות אשורית לא יקרינה כל עיקר אלא יוצא בכל
לשון שהוא יודע. — שבת סוף ס"ז אמר רבי לוי בר חיותא ולא כבר עשה
כן בעולם הזה הה"ד ענה נבוכדנצר ואמר הא אנא חי נוברין וכו'.

לוי בר נזירה ברבות ס"ב ד' ע"ב לוי בר נזירה אמר כל האומר שמעיה
משם אומרה שפחותיו רחשות עמו בקבר וכו' וע"י ערך ר' שמעון בן נזירה.
לוי בר פאמי (ובקראקא במעוה פמטי ובקראטאשין ססטי) מגילה ס"ג
הל' ח' (ע"ד ע"ב) לוי בר פאמי שאל לר' חונה אילין אירווייה מהו דיקרינן
חד ויבדך לסנין ולאדריהן אמר ליה אין לך מעון ברבה לפניו ולאחריו אלא
קללות שבתורת כהנים וקללות שבמשנה תורה.

רבי לוי בר פלטא תרומות ס"ז מ"ז ע"ב ר' זעירא אדא בר נרשון
ר' בריי דבי לוי בר פלטא זקן אחד בשם דבי ששים ואחת (ביצים)
אסדות וכו'.

רבי ליונטי דמאי ס"ז כ"ז ע"ג דבי ליונטי בשם ר' יונה כל מכל דאנן
קיימינן הכא מכל לדאשון ולשני. — שבת ס"ג ו' ע"א והא רבי ליונטי
עאל מסיח עם ר' יונה חמי חד בר נש מולף על גרמיה וכו'. יבמות ס"ט י'
ע"ב ר' ליונטי בעא קומי ר' יונה נחא בת כהן שנישאת לישראל וכו'. מכל
זה נראה שר' ליונטי היה תלמידו של ר' יונה.

ר' ליל בי ר' אלם ע"י ערך ר' הלל בריה דר' אלם.
ליבסא ע"י ערך אלבסא.

רבי ליעזר בצה ס"א הל' ו' ר' ליעזר ור' אבא מרי ור' מתניה הורי
סיתא לארסקנס בשוכתא שמא יצרכו לו הדינים. ובבר הארכנו בזה ערך רבי
אבא מרי. וזה ר' ליעזר חי בחד הדיביעי שהרי תורה עם ר' אבא מרי ורבי
מתניה ואינו ר' לעזר דערך הבא.

רבי לעזר, אלעזר (במס' ברכות איתא תמיד אלעזר, ובבבלי בכל
המסכתות אלעזר והוא ר' אלעזר בן סרת דבבלי) מגדולי האמוראים של דור
השלישי ועלה מבבל לא". ר"ה ס"ב הל' ז' סנהדרין ס"א י"ח ע"ג אמר רבי
לעזר בר סלקית לחבא אמרת הא גבי חדא, וכן איתא בבלי כתובות ק"ב ב"ב
ס"ז חולין ק"י דריא עלה מבבל. ובבבלי שימש רב ושמואל ואמר למעשים
דברי זה לפני זה ע"י עירובין ס"ה ע"ב ס"ז ע"א כתובות ע"ז ע"א חולין ק"א
ע"ב ובמ"א. ובא"י היה מתלמידי רבי יוחנן היושבים תמיד לפניו, וכאשר
בעס ר' יוחנן על שאמר ר'א הלכה ולא אמרה משמו סייעה ר' יעקב בר אדי
ואמר לו כל עמא (בג"ל וכן הוא ס"ק, וברכות י"ש במעוה עלמא ע"י לעיל
ס"ב ערך כל עמא וס"ג כ"ז ע"א) ידעין דר' אלעזר תלמידיה דר' יוחנן והוא

ישיב ודורש והתורה שלך הוא, ברכות ס"ב ד' ע"ב שקלים ס"ב מ"ז ע"א מ"ק
ס"ב ס"ז ע"ב וע"י סנהדרין ס"א ה"א א' (י"ח ריש ע"ב) ושם אתא דר' לעזר
היה לר' יוחנן תלמיד חבר וע"י לקמן.

הנה קידושין ס"א ה"א ד' (ס' ע"ב) אתא ר' יהודה שלח לר' אלעזר
שומר שמסר לשומר א"ל הראשון חייב ר' יוחנן אמר השני (צל הראשון וכן
הגיה בעל ס"ט) חייב רשב"ל אמר השני חייב חמן תנין השומר סדה מחבירו
והשאלה לאחר ומתה כדרכה ישבע השומר שמתה כדרכה והשואל משלם
לשומר וכו' ר' אילא בשם ר' ינאי והוא שנתן לו רשות להשאל וכו' ותני
ר' חיה כן אין השואל רשאי להשאל ואין השומר רשאי להשכיר וכו' רבי
זעירא בעי קומי ר' יסא הואך עבדין עובדא א"ל תריי כל קביל ארבעה לא
עבדין עובדא בסוגיא (פ"ר ר' חיה ור' ינאי סברי אין השואל רשאי להשאל
וכו' איכ' שומר שמסר לשומר הראשון חייב וכדעת ר' אלעזר ור' יוחנן, הרי
כאן ארבעה ר' חיה ר' ינאי ר' אלעזר ר' יוחנן, ורשב"ל אמר השני חייב רבי
יהודה מספקא ליה הרי כאן שנים ופשיטא דאין דבריהם של שנים במקום
ארבעה, כן פירשו המפרשים), אמר ליה תריי כל קביל תריי אינן ר' לעזר תלמידיה
דר' חיה רבה ר' יוחנן תלמידיה דר' ינאי, (פ"ר ר' חיה ור' לעזר נחשבים אחד
דר' לעזר תלמידיה דר' חיה וא"כ אמר כמו שקיבל מרבו וכן דבי יוחנן
תלמידיה דר' ינאי נחשב אחד עם רבו וא"כ אין כאן אלא תרי כנגד תרי).
והסוגיא זאת הובא קצתה כתובות פ"ט ה"א (ל"ג ע"א) והעולה ממנה שר'
חיה היה רבו של ר' אלעזר. ואפשר שבתחילה למד אצל ר' חיה ואחר מות
ר' חיה למד אצל ר' יוחנן, אך הדבר צ"ע ולא מצינו בשום מקום שרבי
אלעזר למד אצל ר' חיה וקצת נראה שר' חיה מת קודם שהגיע ר' אלעזר
להיות תלמוד, ודרי גם ר' יוחנן לא מצינו בשום מקום שלמד אצל ר' חיה.
וגם ממה שאמר ר' יעקב בר אדי לר' יוחנן כל עמא ידעין דר' אלעזר
תלמידיה דר' יוחנן והוא ישיב ודורש שלך וכמו שהבאנו קודם לזה עולה שר'
יוחנן לבד היה רבו של ר' אלעזר. לכן נראה בבירור שמה שאמר הש"ס דבי
לעזר תלמידיה דר' חיה אין הכוונה תלמידו דייקא אלא שבכל מקום עושה
דברי ר' חיה עיקר וסבר כוותיה. וכן עולה ממה דאיתא יבמות פ"ב ה"א ג' (ג'
עד) איסור מצוה ואיסור קדושה חלק לה נפסרה צרתה ובא עליה ר' יוסה
אמר איתפלגון ר' לעזר (אמר נפסרה צרתה כצ"ל) ור' יוחנן אמר לא נפסרה
צרתה ר' שטי מחליף שמעיה מסתברא על דר' שטי דבכל אתר ר' לעזר
סמך לר' חיה רבה דתני ר' חיה איסור מצוה ואיסור קדושה חלק לה ובא
עליה נפסרה צרתה ע"כ. — וע"י תרומות פ"ח מ"ה ע"ג ע"ז פ"ב מ"א ע"א
דפליגי ר' חנינה ור' יהושע בן לוי לענין גילוי חר' אמר ישן מותר וחד אמר
ישן אסור וקאמר הש"ס מסתברא דר' חנינה אמר ישן מותר דר' לעזר אמר
ישן מותר ובכל אתר סמך ר' לעזר לר' חנינה. וגם פה הבוונה שהוא
הולך בכל מקום בשיטת ר' חנינה וסבר ל' כוותיה, אבל לא שהיה תלמידו
של ר' חנינה דזה לא מצינו בשום מקום. — ודע דבמס' שקלים פ"ג ה"א ב'
אתא דר' לעזר שאל לר' יהושע בן לוי ע"ש.

רבי לעזר

ר' אלעזר היה כבר מחודד בימי נערותו. עיי' ברכות פ"ב ה' ע"א רבי חייא ר' יסא ר' אמי סלקון מיעבד נגוניה דר' אלעזר שמעון קליה דר' יוחנן אי מחרית מילה אמרין מן נחית שמע לה מניה אמרין וייחוח ר' אלעזר דהוא דר' סנן (ועיי' בבלי שם ט"ז). — והמעשה זה מורה ג"כ שר' אלעזר היה כבר בנערותו בא"י. וקצת נראה שא"י היתה ארץ מולדתו ושימש שם כמה שנים את ר' יוחנן, ואח"כ ירד לבבל ולמד אצל רב ושמואל ומשם חזר לא"י וע"ז נאמרו הנך כד סליק ר' לעזר שזכרנו. לעיל. והך עובדא דר' יוחנן כעס על ר' אלעזר ור' יעקב בר אידי פייסו ואמר שכ"ע יודע שהוא תורתו של ר' יוחנן היה קודם נסיעתו מא"י לבבל, דאם היה ר' אלעזר בן בבל ושם שימש רב ושמואל ואח"כ עלה לא"י ולמד אצל ר' יוחנן הלא אפשר שהוא תורתו של רב ושמואל? — ונראה ג"כ שאחר חזרתו מבבל וקנה לו תורה הרבה מלימודם של רב ושמואל נתעלה להיות תלמיד חבר לרבי יוחנן וכמו שזכרנו בראש הערך.

ואורו של ר' אלעזר הלך ואור כנגה היום. בראשיתו היה תלמידו של ר' יוחנן (ורב ושמואל), ואח"כ נעשה תלמיד חבר לר' יוחנן, ונראה שאז אמר עליו ר' יוחנן יפה לימדיני ר' אלעזר עיי' מגילה פ"א הל' י"ד (ע"ב ע"ג), יבמות פ"ב ה"ג ריש ע"א, ובסוף נקרא מרה דארעא דישראל בבלי יומא ט' ע"ב גיטין י"ט ע"ב נדה כ"ז ע"ב, וגם היה גדול בבית הנשיא (ר' יודה נשיאה א') עיי' ערך ר' חייא בר אבא. — ונראה שנקרא מרה דארעא דישראל אחר מות ר' יוחנן וריש לקיש ואז היה אורו גדול מאוד כל אנשי דורו. ובבלי נדה שם איתא טעם אחר חלוש מאוד ואפשר שהוא הוספה מאוחרת. (ומה דאיתא בבלי יומא ט' וסה ר' אלעזר דמרה דארעא דישראל לא משתעי ר"ל בהדיה, הבונה שהיה גדול עד שבסוף היה ראש כל חכמי א"י, ופירוש זה נראה עיקר). ומצינו בר' אלעזר ששלח לגולה (כל' הוראה) עיי' בבלי ביצה ט"ז ב"ב קל"ה, ונראה שזה היה בעת היותו מרה דארעא דישראל. — ונכבדות מדובר בר' אלעזר שהיה עוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי וסדינו מוטל בשוק העליון, בבלי עירובין ג"ד. וגדולי חכמים אצרו משמו של ר' אלעזר בכמה מקומות. עולא (מעשרות ריש פ"ג נויר פ"ז הל' ב') רבי זעירא (מעשרות פ"ד נ"א ע"ב ובט"א). — ר' אמי ורבי אסי שיבחו לר"א כבר בנערותו עיי' הך דברכות. דלעיל, ובמס' פסחים פ"ג סוף הל' ז' (ל' ע"ב) איתא רבי חייה ר' יסי ר' אמי ענון. למתי גבי ר' אלעזר אמר לון אן היתון אמרין ליה גמל חסד אמר לון ולא הוה תמן חורנין וכו'. — ובמס' פ"ג הל' ה' (פ"ב ע"ב) איתא ר' לעזר הורי לר' שמעון בר בא (ב' פעמים), ור' שמעון בר בא עצמו היה מתלמידי ר' יוחנן. — ועיי' ערך ר' לוי שהלך למידן קומי ר' לעזר.

הלכותיו של ר' אלעזר רבות וגדולות, ומהן במקום שבא במחלוקת עם ר' יוחנן ונמצאות בהרבה מסכתות. — וגם אמר הלכות גדולות וכללים. שבת פ"ד י"ד ע"ד חד בר נש רחם איתא בימיו דר' אלעזר וסבן אתון שאלון ליה מהו

תיעבר קומי ויחי אמר ימות ולא בן מדי ישמע קלה ולא ימות ימות
ולא בן (ועי' בבלי סנהדרין ע"ה ע"א). — פסחים ס"ב הל' א' כל
מקום שנאמר לא תאכל לא תאכלו לא יאכלו את תוסס איסור הגייה
כאיסור אבילה עד שיבוא הכתוב ויסרוש לך נשם שסירש לך כאבר מן החי
ובבילה (ועי' בבלי פסחים ב"א ע"ב). — מגילה פ"א הל' י' שלמים הקריבו
בני נח (ס' נם שלמים ולא מיבעיא עולות ולאסוקי טר' יוסי בן חנינה דאמר
דוקא עולות ע"ש). — שם הל' יד חזה ושוק לכהנים בבמה גדולה ולבעלים
בבמה קטנה. — כתובות פ"א הל' א' מצא הפתח פתוח אסור לקיימה משום
ספק סוטה (עי' בבלי כתובות ט' ע"א). — והרבה מהלכותיו ומאמריו נוסדו
בבבלי ונוסף שם כהנה וכהנה. — ועוד לו כללים גדולים. מ"ש פ"א הל' א' (ג"כ
ע"ג) אין מתדשן על הגזירה. עוד שם אין מוסיפין על ההלכה. — פסחים
פ"ג הל' ג' (ל' ע"ב) כל מקום ששנה דבי מחלוקת אחד ושנה סתם
הלכה בסתם.

וכמה גדולים דברי ר' אלעזר כהנדה והמה מוזכרים על אדני הבינה
ועוסק המוסרו רובם באים בבבלי. סוכה מ"ט ע"ב גדול העושה צדקה יותר מכל
הקרבנות וכו', גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה וכו' אין צדקה משתלמת
אלא לפי החסד שבה וכו'. ב"ב ט' גדול המעשה יותר מן העושה וכו'. —
שם מאי דכתיב וילבש צדקה בשיריו לומר לך מה שיריו זה כל קליפה
וקליפה מצטרפת לשיריו גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון
גדול וכו'. שם גדול העושה צדקה כסתר יותר ממשנה רביע. סנהדרין צ"ב
ע"א לעולם הזה קבל וקיים. — ומה מתוקים דבריו כענין הלימוד והדעה.
סוכה מ"ט ע"ב מאי דכתיב סיה פתחה בזבמה ותורת חסד על לשונה וכי יש
תורה של חסד ותורה שאינה של חסד אלא תורה לשמה זו היא תורה של
חסד שלא לשמה זו היא תורה שאינה של חסד. סנהדרין צ"ב ע"א גדולה
דיעה שנתנה בין שתי אותיות וכו'. — שם כל אדם שיש בו דיעה כאילו
נבנה בית המקדש בימיו וכו'. וכן נודע כמו של ר' אלעזר במקומות אין מספר
במאמרי אמת של מוסר והישגת המידות.

באגרת ר' שרירא נאון כתוב ובשנת תק"ץ איספור ר' יוחנן ור' אלעזר
בשעת חרא ע"כ. אבל מן הירושלמי נראה שר' אלעזר האריך ימים מר' יוחנן,
דכמס' גדרים סוף פ"א איתא ר' חיה בר אבא אתא לגבי ד' לעזר א"ל פייס
לד' יורן נשיא דכתוב לי חרא איניא דאיקור וכו' (והנבא בערך ר' חיה בר
אבא), ואם היה עוד ר' יוחנן חי למה שנק' ר' יוחנן אשר היה גדול בבית
הגניא והוא היה רבו. וגם הרבה הלכות של ר' אלעזר נאמרו לפי פשוטן
אחר מות ר' יוחנן.

רבי לעזר דרומיה, מ"א, מ"א ברור החמישי. פאה פ"ח הל' ב' (כ)
ע"ד רבי לעזר דרומיה בעי קומי ר' יוסי מתני' דרבי אלעזר וכו', חה ר' יוסי
הוא ר' יוסי ב' חברו דר' יונה, עיי' יומא קרוב לסוף ס"ו אמר ר' לעזר דרומיא
נבלת העוף המהור מתיצתה בכל מקום וכו', וקאי א"י ירמיה ור' יוסי וא"י

מא עיש. — חנינה פון אל' ב' (עיש עא) אמר ר' לעז דרוסיא לא בן
אמר ר' יוסי בי ר' זמנה בשם ר' יוחנן מפני מה אמר שיר מנחות מחברין
את עצמן וכו'.

דבי לעז בי ר' חניי בדור החמישי. שקלים פון אל' ה' (כ ע"ג) רבי
לעז בי ר' חניי הוה מסמך ל' מא חמא לחור ארסאי מקטע פון סוסה ומסך
לכרא אמר ליה הוה דאמר ר' יוחנן הגמאא כיד נוי נגמאא בסליא.
ועיי' ערך ר' מא ב'.

דבי לעז בר חנינה שבת פון אל' ז' (ו ע"ג) ר' לעז בר חנינה
פעשה היה וטילטלן פומט מתחת הגר בשבת.

ר' לעז בי ר' יוסי אמר קמיה ר' יוסי כלאים פיה אל' ב' (לא ע"ג) אמר
רבי לעז בי ר' יוסי קומי ר' יוסי שניא היא שהוא יכול לסווח תרע לך
וכו, חלה פ"ב אל' א' התיב ר' בון כהנא והתיב ויאכלו מעבוד וארין ממזרות
הפסח לא בששה עשר התיב ר' לעז בי ר' יוסי קומי ד' יוסי והתיב ממזרות
הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים לא בחמשה עשר יצאו
(ובריש חלה פ"ב אל' א' ותו ר"ה י"ג ע"א ס"ה דאקריכו עומר הגי' במעות
קומי ר' דוסא). וכן נדרים פ"ד אל' פ' (ל"ח ע"ד) אמר ר' לעז בי ר' יוסי קומי
ר' יוסי. — ובמס' מגילה פ"א אל' י"ב (ע"ב סוף ע"א) הוריות פ"ג מ"ז ע"ד איתא
ר' יוסי בר הוה בעי למקנתיה ל' לעז בי ר' יוסי הוה אלל לפנים עמו ע"כ,
ומדלא אמר ללעז בריה גראה שרי יוסי דהוריות הוה ר' יוסי א' (ר' אסי)
ור' יוסי אביו של ר' לעז הוה ר' יוסי ב' וזו ר' לעז בי ר' יוסי בדור
הרביעי. אך מצינו דונמטו מהדורין פון אל' ה' (כ"ד ע"ג) ר' שמעון בריה דר'
הלל בן פוי בעא קומי ר' הלל בן פוי וכו' ולא אמר קומי אביו. ועיי' ע"ז
סוף פ"א ר' אחא ר' תנחום בר חייה בשם ר' לעז בי ר' יוסי ואמר תיבה
קטנה וכו' ור' תנחום בר חייה היה בן דור שלישי ורביעי עיי' ע"ב. אבל
מעשרות פ"א אל' ג' (מ"ט ע"א) איתא ר' לעז בי ר' יוסי בשם ר' תנחום בר חייה
משיבטו בנות שבע וכו' וכן מ"ק פ"א אל' א' איתא ר' לעז בי ר' יוסי בשם ר'
תנחום בי ר' חייה, ואף שכבר הערנו שגם בני דור אחד אמרו לפעמים זה
בשם זה מ"ס גראה עיקר שאביו הוה בעי למקנתיה ל' לעז בי ר' יוסי והוה
בדור החמישי, ובמס' ע"ז יש לזכור (ע"ש) ר' לעז בי ר' יוסי ר' אחא בשם
ר' תנחום בר חייה.

דבי לעז בר מרסם מגילה פ"ד אל' ב' (ע"ה ע"א) רב חונה אמר
שלושה קידות שבתורה לא יסחתו מעשרה. . . . התיב דבי לעז בר מרסם
הוה חני המסמך נבניא לא יסחתו מעשרים ואחד פסוקים ויהיו עשר' ג'
תלתא עשרה ותלתא עשרה וחד שלשה. ובמס' תענית פ"ד אל' ג' (מ"ח ע"ב)
נשנית בקיצור ושם איתא התיב ר' לעז בר מרסם קומי ר' זונה.

דבי לעז בר פרא מגילה פ"ד אל' ד' כתובות פ"א ל"ד ע"ג חנינה
בר שלמה בשם רב אחא עובדא קומי דבי ובעא פיעבד טרבנן אמר לו רבי
לעז בן פרא בן בנו של ר' לעז בן פרא ר' לא כך ליטרתני בשם זקניך
אלא איך עשו אינתי ביקדת וחזי ביה ועבר ברישבי ע"כ. ועיי' בבלי כתובות

ק' ע"א גיטין ל"ג ושם קאי אהא דא"כ מה כח ב"ד יפה ע"ש. וכתבו המפרשים דהך דירושלמי הוא הך דבבלי וכדמוכח מן הסוגיא. — אך בירושלמי איתא ר' לעזר בן פרמא בן בנו של ר' לעזר בן פרמא ובבבלי איתא פרמא בנו של ר' אלעזר בן פרמא בן בנו של ר' פרמא הגדול. ועיי' סתחת זה הפרק בענין השינוי בשמות בין הירושלמי והבבלי, ופה אין לסמוך על הירושלמי כי יש בזה המאמר עוד טעות גדול במה שכתוב אלא א"כ עשו איגרת ביקורת ע"ש.

אות מ"ם.

מגבילה אחוי דר' אבא בר כהן ברכות פ"ב ו' ע"א מגבילה אחוי דר' אבא בר כהן אמר קומי ר' יוסי בשם ר' אחא מיטמא כהן לנשיאת כפים, ובנזיר פ"ז הל' א' הגי' גבילה.

רבי מיישא בדור השלישי. ערלה פ"א הל' ד' (ס"א ע"א) אמר רבי מיישא לר' זעירא תרתין מלין אתון אמרין ואינן פליגין חדא על חדא. — מעשרות פ"ה הל' ב' (נ"א ע"ד) אמר ר' מיישא לר' זעירא ודא היא דרובי אילו תנא בצל יד יחדי וכו'. — ברכות סוף פ"ב שבת פ"א הל' ב' (ג' ע"א) ר' יסא ור' שמואל בר רבי יצחק (בשבת הגי' ר' מיישא ור' שמואל בר רב יצחק) הוו יתיבין אכלין כחדא מן אילין כנישתו עיליתו אתא עונתא דצלוחתא וקם ר' שמואל מצליא א"ל ר' מיישא לא כן אלפן רבי אם התחילו אין מפסיקין. ועיי' שקלים פ"ג הל' א' ר' ירמיה ר' מיישא ר' שמואל בר רב יצחק שכן נחלקו עליה אבות העולם. וקצת נראה שרבי שמואל בר רב יצחק היה רבו של ר' מיישא. — ברכות ד' קרוב לסוף ע"ג מיישא בר ברי' דר' יהושע בן לוי אמר מן דעבד טבאות עושה להן (לתפילין) כים של טפח וגותנן על לבו שנא' שויתי ה' וכו'. ואפשר שסתם ר' מיישא הוא ר' מיישא בן בנו של ר' יהושע בן לוי. — ר' מיישא אמר בשם ר' יוחנן שבת פ"א ב' ע"ג.

רבי מיישא בר ירמיה נזיר פ"ט הל' ד' (נ"ז סוף ע"ד) עד כמה מפרדיחין עליו (גבי שטות קברות ע"ש במשנה) ר' יוסי בשם רבי מיישא בר ירמיה עד מ' אמה.

רבי מלך בדור השלישי. סוכה פ"ג הל' א' רבי מלך בשם ר' יהושע בן לוי נחלק המתאים כמי שנפירו העלין (ובבבלי שם ל"ב ע"א איתא אמר ר' יוחנן אמר ריב"ל ובב"ק צ"ז ע"א אמר ר' מתון אמר ריב"ל). ב"ב פ"ה הל' א' ר' מלך בשם ר' יהושע בן לוי הלכה כר' זכריה (דאמר אחד הבן ואחד הבת שזין במטה האם). חולץ מ"ט ע"א אמר ר' מלך אמר ר' יהושע בן לוי הלכה כר' שמעון ע"ש. ומטה דאמר ר' מלך תמיד בשם ריב"ל נראה שהיה תלמידו של ריב"ל (וגם נראה שעיקר הגי' בבלי סוכה ל"ב ב"ק צ"ז אמר ר' מלך אמר ריב"ל וכמו שהוא בירושלמי סוכה). — ובחולין שם איתא ר'

רבי מלך — ר' מא ב

מלך ערבא וס' רשי' הדר בעדכיים, ואפשר שפירושו שהוא מארץ ערבא, אך ממה דאיתא שם דאנא ור' חייא בר אבא וכו' קלעין לאתרי דר' מלך נראה יותר כפי רש"י.

רבי מנא, מני א' בדור השני. שבת פ"א ב' ע"ג ר' חייא בר אבא בעי קומי רבי מנא וכו' לא דרך הוצאה הוא אמר ליה שכן תפסיא אומניא עוברין בן. פסחים פ"ד הל' ט' (ל"א ע"ב) ר' חייא בר אבא בעא קומי ר' מא לאוכלי בלא סדיון אי אפשר וכו' א"ל הגב' היה מחלסן ביד אחר. — מ"ש פ"א הל' ב' (נ"ב ע"ג) ר' לעזר בשם ר' מא אן אוסר לו שיתן לו טלחה וכו'. ור' חייא בר אבא ור' לעזר היו בדור השלישי וא"כ זה ר' מא אינו ר' מא דדור החמישי עיי' ערך הבא. ועיי' ערך גטליאל זנא. גטליאל דקוותיה. — ובמס' מנחות כ"א ע"א איתא דהא בעא מניה ר' מני מר יוחנן דם שקרש ואכלו מהו וכו' (ועיי' ירושלמי יומא פ"ח הל' ג'), ור' מני הוא ר' מנא וא"כ היה בימי ר' יוחנן.

דע דכירושלמי שביעית פ"ו ל"ז ע"א איתא עולא בר ישמעאל בשם ר' חנינה רבי ור' יוסי בר יהודה נתתן לעכו ואיתקבלן גבי ר' מא וכו', והה ר' מא הוא תנא זמור וזמור ירושלמי ברכות פ"ו י' ע"ג ר' יונה ור' יוסי סלקן למשתייתיה דר' חנינא ענתניה וכו' אסרין נשבוך אולפנה וניתי לן למתניתה דתני ר' מא אמר משום ר' יודה וכו', וזמור נ"ב מגילה פ"ב הל' ב' ר' מא אמר בשם ר' יודה שאמר משום ר' יוסה הגלילי הפסיק בה בדי לקרות את טולה לא יצא ידי חובתו. ובבבלי מגילה י"ח ע"ב ר' מנא אוסר משום ר' יהודה אף בסיווגין אם שהה כדי לגמור את טולה חזר לראש וע"ש.

ר' מנא ב' ונקרא נ"ב ר' מנא, מני בדור החמישי בנו של ר' יונה, ואמר בכמה מקומות „ר' יונה אבא“. דמאי פ"ד ב"ד דיש ע"א, שביעית פ"ד ל"ה ע"א ובמ"א. ועיי' מגילה פ"ד הל' י' (ע"ה ע"ג) ר' מא בר דהוה מורי בתורתה טלין דשטע מן אבוי בביתא הוה אמר בן אד בשם ר' יונה טלין דשטע מן אבוי בבית ועדא הוה אמר בן אד יונה ע"ש. — ובבבלי תענית כ"ג ע"ב ר' יונה אבוי דר' מני כי הוה מצטרף עלמא למטרי וכו' ותו ר' מני בריה וכו'.

דכותיו של ר' מא ר' יונה ור' יוסי. ואפשר שלמד אצל ר' יוסי אחד מזה אבוי ר' יונה, ור' יוסי האריך ימים מר' יונה עיי' ערך ר' יוסי ב'. שקלים פ"ז הל' ה' (נ" ע"ג) איתא ר' לעזר כי ר' חניי הוה מספך לר' מא וכו' (עיי' ערך ר' לעזר בי ר' חניי) אמר ליה בן אמר ר' יוסי דבי הון שראו אותו יוצא וכו'. ושם (סוף ההלכה) אר' מא קומי ר' יוסי ואנן חסין דבנן מכריזין וכו'. — גם אמר קומי ר' יודן. ביצה פ"א הל' א'. עיי' ערך ר' יודן. — גם קרא לר' חזקיה רבי ביצה פ"א הל' ב' (ס ע"ב) קם ר' מא עם ר' חזקיה אמר ליה מן הן שטע רב (צ"ל רבי) הדא מילתא.

חבדו של ר' מא ר' חנניה ב' (עיי' ערכו) ור' מא היה קצת גדול ממנו. ובספחים פ"ו הל' א' איתא שלשה הניחו כתרין בעולם הזה וירשו חיי העולם

הבא ואלו הן יונתן בן שאול ואלעזר בן עזריה חוקני בתירה וכו' רבנן דקיסרין אמרין אף ר' חנינה דציפורין לר' מנא, וזה ר' חנינה הוא ר' חנינה ב' (וכבר הערנו שהסופרים טחלוים לרוב חנינה חנינה), כי אין לוטר שהוא ר' חנינה דציפורין (עיי' ערבו) שזה לא היה כלל מהחכמים הגדולים. וגם אינו ר' חנינה רבו דרבי יוחנן ולא מצינו שהוא איזה ר' מנא בזמן ר' חנינה, וגם איחא תענית פיר ס"ח ע"א אמר ר' חנינה זכות מארבה זמין אין בגין הדא מילתא (ר"י פס ע"ש) לית אנא ידע אין בגין דהוית סליק מן מיכריא לציפורין והינא עקים איסרין מעול בשלמיה דר' שמעון בן הלפתא וכו', ולא אמר אין בשביל דידך מנשיאותו? הרי שזה ר' חנינה דציפורין דסכחים הוא ר' חנינה ב' חברו של ר' מנא ב'. — ועיי' טרבות פ"ג ר' ע"א נזיר פ"ו נ"ו ע"א בר דמכת נעוראי (במוד הגי' יהודיני) אחתיה דר' יהודה נשיאה שלח ר' חנינא בתר ר' מנא ולא סליק אמר ליה אם בחייהון אין מטמאין להן ב"ש במיתתן וכו' ואלה האמוראים הם ג"כ ר' חנינה ב' ור' מנא ב', ור' יהודה נשיאה הנזכר פה הוא ר' יודה (יודן) נשיאה ב' עיי' ערבו. ובמס' נזיר איתא אחתיה דר' יודן נשיא. — ונראה שמעת שירד ר' חנינה בציפורין מנשיאותו לכבוד ר' מנא ישב ר' מנא בציפורין. ובמנהגין פ"ג ב"א ע"ב איתא ר' מנא בר עאל סרוקלי בציפורי הווי מסקא נחתומא בשוקא. ונראה שזה סרוקלי (סראקלוס) היה אחד משרי צבא הדימייס ולא בא בשעת צרה כי נראה כי בימי ר' מנא כבר עברה עת הזעם של גאלולוס וקאנסטאנטיוס, ובימי הטלכים אשר קמו אחריהם היתה קצת הרוחה ליהודים, אבל הישר הזה לא כיוון כי אם להנאת עצמו וכמו שמספר שם הש"ס על עובדא אחרינא. — ולפעמים הלך ר' מנא לקיסרין ושמע שם חכמים שדרשו. עיי' ערך ר' אחווא בר זעירא, ערך ר' חזקיה וערך חכמים אחרים. — ר' מנא ור' יוסי בי ר' בון הם הגדולים בדור החמישי, עיי' ערך ר' יוסי בי ר' בון. והלכות של ר' מנא רבות עד מאוד, גם היו לו הרבה תלמידים. וקצתם מבוררים על ערכם.

והנה לרוב יש לסדר במקום שבא ר' מנא אם הוא ר' מנא א' או ר' מנא ב'. עירובין פ"י כ"ו ע"א ר' אליעזר ור' אבדימי תרזיזו בשם ר' מנא, קידושין פ"א ריש הל' ג' (נ"ט ע"ד) ר' יסא בשם ר' מנא וכו' הנה ר' מנא דסקומות אלה הוא ר' מנא א' דהאומרים בטקומות אלה בשמו ר' אליעזר ור' אבדימי ר' יסא חזו כולם קודם ר' מנא ב'. עיי' ערכם. — ולחפץ קידושין פ"ג סוף הל' ג' (ס"ז ע"ד) ר' מנא שאל לכית אבוי דר' יוסי היך רבבון נהיג עבדי וכו' הוא ר' מנא ב' דר' מנא א' קדם לר' יוסי א' וכו'. — ולפעמים נראה קצת הדבר כספק כהך דמ"ק פ"ד פ"ג ריש ע"ב כהרא ר' אבון דמך במועדא ולא נמל ליה ר' מנא חסד והוון צפוראי אמרין עד מות שנא בתר מועדא עבד ליה איקריה וכו', וכן שקלים סוף פ"ה ר' אבון עבד אלין תרעיה דמורא רבא אחא ר' מאנא לנביה וכו', הנה יען שנמצאו ר' אבון א' ור' אבון ב' עיי' ערכם ור' מנא א' ור' מנא ב', ור' אבון א' ור' בימי ר' מנא א' ור' אבון ב' חי בימי ר' מנא ב', יש באן ספק מי הם האומרים או בעלי המעשה. ובכר הערנו על זה ערך ר' אבון ב'. ובג"ז במקום שיש ר' מנא סתם בל"י שלא נזכר איזה

אומר הטורה על ר' מנא א', הוא רובו ככולו ד' מנא ב'. וגם בהך דשקלים ותענית נראה שהוא ר' מנא ב'.

רבי מנא בר תנחום ע"ז סיב מ"ב ריש ע"א ד' מנא בר תנחום אזל לצור ותתיר תורמין שלהן. וע"ש שאמר עליו ר' חיה בר בא לר' יוחנן אדם גדול הוא והוא יודע למתק את הים הגדול. ועיי' מ"ש ס"ד הל' ג' (נ"ד ע"ד) דא"ד יוסי בשם ר' מנא בר תנחום וכו' אין קקע נקטת בסחות משה פרוטה. מנחם בדור השלישי. עירובין פ"ז ב"ד ע"ג אמר ר' חניי בר חינן יתבן קוסי מנחם הוינן אמרין שלא תאמר אינו כסותר אהלים וכו'. מ"ש ס"ב הל' ז' (נ"ג ע"ג) ר' חגי אמר קוסי ד' זעירא מנחם בשם ר' יוחנן כל שאמר ברמא מחללין בודאי מחללין אותו מרוחק. — פאה פ"ז הל' ד' (י"ט ע"ג) הו' עשוין כמין סנפון מנחם בשם ר' יוחנן והוא שיהא חותבן בשוה. — שביעית ס"ד הל' א' ר' יוסה בשם מנחם ר' עקיבה עבר כשיטתיה וכו'.

מערבאי מערבאי טרבות סוף ס"ד ר"ה סוף ס"ד ר' זעורה ורב חסדא הוון יתבן תמן באילין תקיעתא מן דצלקן אתת צלותא קם ר' חסדא מצליא אמר ליה ר' זעורה ולא כבר צלינן אמר ליה מצלי אנא חזור ומצלי דנחתי מערבאי לתמן ואמרין (כ"ה הגי' ואמרין תמן) בשם ר' יוחנן הלכה באילין תקיעתא וכו' אמר ר' זעורה ואות כל תנאי תני בשם ר' גמליאל ע"כ. והגך מערבאי הם חכמים היוודים מאי לבבל (עיי' פ"ג) ור' זעורה ור' חסדא יושבו אז בבבל, והל' דנחתי מערבאי לתמן אינו מדויק דהיה לו לר' חסדא לומר דנחתי לכאן, ובלתי ספק הוא שניתר לשון דתלמוד ירושלמי. — ע"לה קרוב לסוף פ"ג והבלאים מדברי סופרים שמואל אמר בכלאי הכרם הא כלאי זרעים מותר ור' יוחנן אמר בכלאי הכרם הא בכלאי זרעים אסור אמר ר' חונא כד נחתן מערבאי דתמן אמרונה בשם ר' יוחנן וקיימנה ע"כ, וצ"ל לתמן סי' תלמודי אי' ידדו לבבל ואמרוה שם בשם ר' יוחנן, ואמר ר' חונא ע"י שהיו מערבאי אומרים הלכה של דבי יוחנן בבבל באחרא (במדינתו) דשמואל קיימנה (וגם בבכורות וכו' יש לקיים קצת הגי' דנחתי וכו' לתמן).

מגשה מנילה ס"ב הל' ב' מגשה הוה יתיב קוסי ר' זעורה ואינמם אמר ליה חוד בך דלא נונית.

רבי מרינוס בריה דר' הושעיה רבה גיטין ס"ד הל' ו' (פ"ז ע"א) ב"ה (ע"כ) מארץ לחוצה לארץ ר' יאשיה בשם ר' חיה דבא אמר מותר דבי הושעיה רבה אמר מותר דבי מרינוס בריה דרבי הושעיה אמר אסור וע"ש.

רבי מתון מ"ק ס"ג הל' ז' (פ"ג ע"ב) ועל דכו' שלימדו חכמה מינין ואלישע דואה והוא מצעק אבי אבי וכו' רבי מתון בעי קוסי ר' יוחנן ומאלישע אנו למדין תורה א"ל מתון מתון וכו'. ועיי' בבב"ל שם כ"ז ג"א אמר לי ר"ל לדבי יוחנן אליהו חי הוא אמר לי כיון דכתב ולא ראהו עוד וכו'.

רבי מתיה מן דבתרתה ע"לה פ"א ס' ריש ע"ד אמר רבי מתיה מן דבתרתה מקום שאין רוב משמין אפי' לא חישב פסוד.

ר' נתנאל ברוד השלישי. וזכר הרבה פעמים בבבלי ולפעמים גם בירושלמי. תענית פ"ג הל' י"ב (ס"ז ע"א) ר' ברכיה ר' אבא בר כהנא רבי זעורה בשם ר' יודנה וכו' ואית דאמרין לה בשם רב מתנה ותנא אומר רקס לך מה ת"ל לך אלא אסילו הוא אמ' הבין ואת אמר הבין וידך קיימא וכו'. רבי מתניה ברוד רביעי וכדור החמישי. ביצה ס"א ס' ע"ג ר' לעזר ור' אבא מרי ורבי מתניה הדי סתא לארסקינא בשוכתא, עיי' ערך ר' אבא מרי. — שבת פ"ב י"ג ע"ד ר' יודן בי ר' שלום ור' מתניה חד אמר בשלא עירב נקדוח וכו'. — כתובות פ"ד הל' ה' (כ"ח ע"ד) בני בנים מה הן . . . ר' יוסי בי ר' בון ור' מתניה הוון יתבין סברין סימא הוא בני בנים שוכאן הוא בנים של הלן וכו'. ויש בזה שיבושי גידמאות עיי' גימטריא פ"ה הל' ג' ועיי' ערך ר' יודן בי ר' שלום.

אות נ"ן.

רבי נחום ברכות פ"ט י"ד ריש ע"א תענית פ"א הל' ג' (ס"ד ע"ב) ר' חזקיה ר' נחום ור' ארא ור' בימי (בתענית ור' ארא בר איבמא) הוון יתבין אמר ר' תנחום (צ"ל ר' נחום וכן הוא בתענית) לך ארא בר איבמי לא מסתברא לברכתא נאמר וכו'. — ברכות פ"ד ח' ע"א ר' זעורא שאל לך נחום גבי ר' יניי ביד' ישמעאל אמר ליה איזו היא מעין שבע מעין שמונה עשרה דשמואל וכו'. — ביצה פ"א הל' פ' (ס' ע"ד) ר' נחום א"ר שמואל בר אבא כ"ז ורא אסיתא ליבש אסור וכו'.

רבי נחום אחרי דר' אילא ביצה פ"ה הל' ב' (ס"ג ע"ב) רבי נחום אחרי דר' אילא בעא קמי ר' יוחנן (בני של אבמלה) אמר ליה לא תאמר ולא תשרי.

רבי נחום בי ר' סימא ברכות פ"ח י"ב ע"ב ביצה פ"ה הל' ד' רבי יוחנן דקציון (בביצה דקציון) בשם רבי נחום בי ר' סימא בלכד הנקספת (בביצה בנקספת). מעשרות פ"א מ"ח ע"ד ר' אייבו בר גורי ר' תנחום בר עילאי בשם ר' נחום בר סימא והוא שנתא חרצנה שלהן נראית מבחוץ. — מגילה פ"א ע"ב ע"ב פ"ג ע"ד ע"א סנהדרין כ"ט ע"ג ע"ז ריש פ"ג איתא ולטה נקרא נחום איש קודש הקדשים שלא הבין בצורתו משבע מ"טיו. ובבלי ספחים ק"ד ע"ז ג' הני מנחם, אלא שבבלי ספחים שם נקרא תנא דקאמר השם תנאי הוא דאמר ר' יוחנן בנן של קדושים אומר אחת וכו' מאן נהו בנן של קדושים ר' מנחם בר סימא וכו' ולא איסתכל בצורתא דחזא ע"ב וסן הירושלמי עולה שר' נחום בי ר' סימא היה אסורא. — ובבבלי אמר ר' יוחנן בכל מקום בשמו, ואפשר שהוא ד' יוחנן דקציון עיי' ריש הערך.

בירושלמי ריש פ"ג דע"ז איתא בר רמך ר' נחום בר סימא חסן אקוטא מחזקל אמר כמה דלה חמתון בחווי לא יחמינן ברמכותיה. ובבלי מ"ק כ"ה ע"ב איתא כי נח נמשיה . . . דר' מנחם בר יוסי (צ"ל בר סימא

רבי נחום בי ר' סימאי — רב נחמן בר רב יצחק

וכאשר הגיה ר"פ) אישתעו צלמנייא והוו למחלצייא. — והערוך ערך מחצל הביא הך דירושלמי בזה"ל כד דמך ר' מנחם בר סימאי חפון וכו' ואפשר שהוא עיי' אשגות הסופרים במה שהורגלו לקרות בבבלי ר' מנחם.

רבי נחומיה בריה דר' חייא בר אבא ברכות פ"ג ו' ע"א רבי נחומיה בריה דר' חייא בר אבא אמר לא הוה עביר תחות כפתה דקסרין. וכבר כתבנו ערך ר' חייא בר אבא שר"ח בר אבא היה כהן.

רבי נחומיה בר מר עוקבן בריה דר' יוסי יבמות פ"ד הל' א' רבי נחמיה בר מר עוקבן בריה דר' יוסי אמר תלתא עבר וגירש מאן דאמר מפני גרידה גירש מאן דאמר שאינה יכולה לשמור את גיטה אסור וכו', ובתו' יבמות ק"ג ד"ה יצתה זו הגי' ר' נחמיה בשם ר' יהודה. — פאה פ"א ט"ז ע"ג ר' יוסי בר יעקב בר זבדי בשם ר' אבהו ר' נחמיה בר עוקבן ומטי בה בשם ר' יוחנן תפריש ביכורים מכרי טמורה פטור מתרומה גדולה.

רב נחמן, אמר בשם ר' מנא או קומי ר' מנא שבת פ"ב ד' סוף ע"ג פסחים סוף פ"ה מ"ק פ"א הל' ה' (פ' ע"ד) ובמ"א, ונראה שהיה בדור החמישי. —

נחמן סבא ברכות פ"ב ד' ע"ד מגילה ריש פ"ב הקורא למפרע לא יצא ר' יונה אמר תנא דב נחמן בר אדא ר' יוסי אמר תנא נחמן סבא והיו כדרך הויתן יהו (ועיי' בבלי שם). ונראה שנקרא נחמן סבא להבדילו מן רב נחמן תלמידו של ר' מנא. ואפשר שנחמן סבא הוא אביו של רבי שמואל בר נחמן.

רב נחמן בר אדא עיי' ערך הקודם.

רב נחמן בר יהודה עירובין פ"ו כ"ד ע"א מהו ליסמך על שיתופי חצירות ר' יעקב בר אחא ור' זעירא תריהון חד בשם מר עוקבן וחד בשם ר' נחמן בר יהודה נסמכין על שיתופי חצירות בשבת הראשונה מדוחק. רב נחמן בר יעקב הוא סתם ר' נחמן (התניה דריש גלותא ודכו דרבא) דבבלי. סוכה פ"ד הל' ג' (נ"ד ריש ע"ג) תמן אמרין רב ששת ורב נחמן בר יעקב חד אמר שלשה בדי עלין וחורנא אמר אפילו בד אחד, ובבלי שם מ"ד ע"ב וכמה שיעורה אמר ר' נחמן ג' בדי עלין לחין ור' ששת אמר אפי' עלה אחד וכו'. — ברכות קרוב לסוף פ"ד ר' זעורא ור' נחמן בר יעקב הוו יתבין מן דמצלין אתה צלותא קם ר' נחמן בר יעקב מצליא וכו', וכן איתא בירושלמי כמעט בכל מקום ר' נחמן בר יעקב אם הכוונה על ר' נחמן הראשון כל' חברו דר' ששת ורביה דרבא. וכבר כתבו התו' גיטין ל"א ד"ה אנא שביירושלמי מוכח בדוכתי טובא דר' נחמן בר יעקב הוא חברו של ר' ששת. — ועיי' ערך רבנן דתמן.

רב נחמן בר רב יצחק נזכר לפעמים בירושלמי. ב"ב פ"ג הל' ג' (י"ד ע"א) שמואל אמר יש חזקה לבורה אמר רב נחמן בר רב יצחק קרייה מסייע למה דמר שמואל ויתן לה המלך סרים אחד וגו'. — גדה פ"ב נ' ע"א רב נחמן בר יצחק שאל לר' חונה מתני' בשנמצא מפתח עלייה ולפנים וכו'. ועיי' עירובין ריש פ"א ואמר ר' נחמן בר יצחק בשם ר' יהושע בן לוי הלכה

ר"י יחזק בן נדב ומקשינ עליה וכו' לא כן אמר ר' יצחק ב' נחמן בשם רבי יהושע בן לוי הלכה וכו'. ויש כאן פס וצ"ל בכל מקום או ר' נחמן ב' יצחק או ר' יצחק ב' נחמן, וכן בדרך דנדה יש מקום ספק, וכבבלי נדה יז ע"ב מוכח שר' חנה הגורם סה בירושלמי הוא רב חננה תלמידו דרב, ואיך שאל לו ר' נחמן ב' יצחק שהיה קצת מאוחר לרבא עיי' חו' גיטין ל"א ד"ה אגא. אשר על כן נראה מקום להספק אם נזכר ר' נחמן ב' יצחק בירושלמי כל עיקר ואפשר שהסופרים טעו בזה, ובאמת בימי אב"י ורבא לא עלו לא"י כי עלתה אז חמת המציק על ישיבה וכמו שזכרנו בספרים הקדומים ולכן לא נזכרו אב"י ורבא בירושלמי (ולכך במקום אחד נזכר רבא עיי' ערך ד' אבא ב' יוסף) וכן בימי ר' נחמן ב' יצחק לא עלו עוד התלמידים. וגם אם הגי' רב נחמן ב' רב יצחק נכונה לא נזכר ר"נ ב' יצחק ב"א במעט מקומות וה' מורה ג"כ שלא הרבו התלמידים ללכת לא"י בימיו.

נחמן בריה דרבי שמואל בר נחמני. שבת פ"א ג' ע"ד נחמן בריה דר שמואל בר נחמני בשם ד' שמואל בר נחמני חמש האות מיתות דצו בית דין לבטלן מבטלין. — מגילה פ"א ה"א (ע"ע) נחמן בריה דר שמואל בר נחמן שמחה וששון מיכן שהן אסורין ברפסד ומשתה מיכן שאסורין בחגיגות וכו', וע"ש שהשיב לר' חלבו וא"כ היה ברור הריבוי.

רבי ניהא בר סבה כלאים פוט הל' א' לאיזה דבר נאמד לא יעלה
עלך וכי ניהא בר סבה ד' יוחנן (צ"ל יוסי) בשם ר' זעירא שאם היה בגד
גדול קצתו יש בו כלאים ומנחם בארץ ומקצתו אין בו לא יבשה בו מצד השני.
ויבמות פוט הל' א' ר' ניהא בר סבא בעי קומי ד' יונה למה לינשא ואפילו
קדש וכו'.

ניקומבי מ'ק פא הל' ה' (פ' ערד) געהערן פון כ"ג ערד חנא ניקומבי קוטי ר' זעורה אין שיעור לליקוט עצמון.

רבי נטא, נסא, ניסא, ניסה כבוד הרבני. עידובן פי' ה' א' רבי יונה אמר ר' נטא שאל מה לשלשל בין הפסים. — שכיעות פד ליה עיא ישראל מצווין על קדוש השם ואין הגוי מצווין על קדוש השם ר' נטא בשם ר' לעזר שמע לה מן הרא לדבר הזה יסלה ה' לעבדך וגו' ישראל מצווין על קדוש השם ואין הגוים וכו'. וכן אמר בשם ר' לעזר סנהדרין פ"א כ"א ע"ד ספריים שזכת בהן ארץ ישראל אין מוציאת אותן לחצה לארץ רבי גיסי בשם ר' לעזר אם כתב על מצה להוציא מוציא. — ומצינו כמה מאמרים לר' נטא וגם כמה שהורה עיי' ב"מ סוף פ"ג וסוף פ"ח. — ובכרות פ"ז י"א ע"ב איתא אמר ר' נטא כמה זימני אכלית עם ר' תחליפא אבא ואם אניניא בר סיסי חביבו ולא זמן עלי עד שהבאתי שתי שעירות ועיי' ערך ר' תחליפא. ודע דמ' אבא פ"ט, והכי איתא סוף מס' תרומות אמר ר' ניסא אנא לא חבים לאבא אימא ההא אמרה לי אבוך הוה אמר מי שאין לו ששן של חולין מדליק ששן שרפה בחנוכה ע"כ. והעולה ג"כ מזה שאביו של ר' נטא היה צורבא מרגנן. — ובכרות פ"ג ר' סוף ע"א איתא שלא רצה ר' טנא ליטמא

לעורא אחתה דר' יהודה אף שר' חנינא שלח בתריה (עיי' ערך ר' מאנ ב')
 איתא איד נאם בסיתתן עשו אותן כמת מצוה, דרי שהיה עם ר' חנינא
 (חגיה) דר' מאנ בני דוד חמישי. ואפשר שסתמא דשים מביא זה הכאמר
 כל' כבר איד נאם.

רבי נתן דרומה עיזבן פיז כג עיז מהו לשבור רשות מן הסנדיק
 ר' חנינא דר' יונתן סלקון לחמתה דגדר אמרין נסתין עד שיבואו זקי הדודם
 לכאן אתא רבי נתן דרומה ושאלון ליה ושורא וכו'. ומזה נראה שהיה
 חכם מסודס.

רבי נתן בר אבא ברור השלישי. סיק פיז סוף הל' א' סנדא רבי
 שמואל בר אבא דמכת אחתה והוה יתיב מצמי מסריי סליק ר' לעזר ולא
 נסיתון סליק רבי נתן בר אבא לנביה ונסיתון וכו'. — עיז פיז ס'ב ערא נתן
 בר בא אמר קומי שמואל ידע אנא משרשה בין עוברי דגים סמאן לעוברי
 דגים סהורין וכו' (והוא תר עיז מ' ובשאר ראשונים' ובוהיל נתן בר רבא
 אמר וכו').

נתן בר הושעיה ביט ר' יוחנן. תרומות פיז הל' א' חמן תנינן אלו
 הן הלוקין ותנינן אלו נעדות הבא את אמר לוקה והבא את אמר משלם אמר
 ר' יוחנן לצדדין היא סתנינן אם התרו בו לוקה אם לא התרו בו משלם
 וכו' נתן בר הושעיא אמר כאן בנעדה כאן בבורח וכו' סבר נתן בר הושעיה
 למקום סכות ותשלומין משלם ואינו לוקה (ובבלי כתובות ל'ב איתא התירון
 כאן באחותו נערה כאן באחותו בוגרת על שם עולא עיז כל הסוגי, ואפשר
 שעולא הבא זה התירון סא"י לבבל וקבעוהו מסדרי הבבלי על שמו) ונשנית
 הסוגי זאת כתובות ס'ג הל' א'. — כתובות ס'ג הל' ג' (ליה ע"ד) והבא
 ביט סיס הל' א' נתן בר הושעיה בעא קומי ר' יוחנן היז שם י"ב חודש
 ונתמעמו הגבסין וכו'. — ומכר האמודא הזה בבלי יבמות ס'ט ע"א ובסרא
 בשם ר' נתן בר אושעיא.

ר' נתן בר טובי ברכות ס'ד ז ע"ב ר' נתן בר טובי בשם ר' יוחנן
 אפי' אם יש כיום כדי להתפלל שתיקן תפילת המנחה קדמית.

אות סמ"ך.

ר' סוביידה עיי' ערך ר' לוי סוכיה.

רבי סידור חלה ס'ב ג"ח ריש עיז כתיב הוא השיב את גבול ישראל
 וכו' ר' חגיה דר' מאנ חר אמר כל מה שכיבש ירושע כיבש זה וכו' תנא רבי
 סידור מסייע לר' מאנ וכו' עיי' ערך הבא.

רבי סימא, סימיו ברור הראשון. מיש ס'ב ג"ז עיז וס'ח ג"ז עיז
 מנין שהוא מחוד בעשה ר' לעזר בשם רבי סימיו לא נתתי סמנו למת מה

בן קיימן וכו' א' זהו רבי שהוא מותר לחי ואסור למת הוי אומר זו סיכה. — ביצה ס"ג הל' ב' (ס"ב ע"א) חד תלמיד מן דר' סימא אול לאמדרס איתחן ליה דורמסקטא ואכל חד תלמיד מן דר' יהושע בן לוי אול לחמן אייתי ליה דורמסקטא ולא אכל אתא ואמר קוטי רביה אמר דו נהג כשיטת רביה דר' סימא אמר אין הגוי צריך הכן. — קדושין ס"ג הל' ס"ז (ס"ד ע"ד) ר' סימא הוה כסר ספוריא הלכה כר' מרסון. — ועיי' שבת ס"ז ס' ע"ג א"ד סידור יהודה כר' עבדין תווי במכשירין שיתא ירחין כסופא אתא חד תלמיד מן דר' סימא ושאל ליה ולא אניביה אמר ניט זה שלא עבר על פתחה של תורה. ועיי' ערך ברבי וערך יהודה בר חיה.

רבי סימן ברד השלישי, תלמידו של ר' יהושע בן לוי ורוב מאמריו הם בשם רבו. — ר' לעזר שאל לר' סימן ולא אניביה ריש פיה דשקלים ושם נקרא ג"כ ר' שמעון. — ר' סימן היה חברו של ר' אבהו שביעית ס"ז ל"ז ע"ג ר' סימן ור' אבהו הוון יתיבין אמר הא כתיב וילכד יהודה את עזה ואת נבולה וכו'. וקצת נראה שהיה ר' אבהו גדול מר' סימן, עיי' שבת ס"ז ס"ז ע"ג אמר ר' סימן שרי לי ר' אבהו מיסב קלודית בשבת.

מושביו של ר' סימן היה בדרום כמושבו רבו ר' יהושע בן לוי, ורבי זעירא כאשר הלך לדרום שאל לו הלכה עיי' ערך ר' זעירא א'. תלמידו של ר' סימן ר' תנחום בי ר' חייא ואמר הבן ר' סימן רבי עבר עיי' ערכו. ר' סימן חקן תקנה גדולה. סוכה ס"ד הל' א' ר' סימן מסקר לאילין דמחשבין יתבון דעמכון דלא תעברון לא תקיעתה בשבת' ולא ערבתא בשבתא ואין ארחקתן עברתן תקיעתה ולא תעברון ערבתא, והובא חר' סוכה ס"ג ד"ה לא אקלע.

ר' סימן אמר לא לכר בשם ר' יהושע בן לוי כי אם גם בשם חכמים אחרים. שביעית ל"ז ע"ג ר' סימן בשם חילפי דבי ר' ישמעאל בי ר' יוס' וכן הקשר נמשך על אור אשקלון וסידורו וכו' ועיי' המאמר אימתי היא סמיאה משרי ארץ העמים א"ר סימן משתשדא הגזירה ארבעים יום. — מגילה ס"א הל' א' (ע"ע ע"ב) ר' סימן בשם ר' שמואל בר נחמן משפחה ומשפחה אילו הכפרים מדינה ומדינה אילו הכפרים וכו'. — מ"ק ס"ג הל' א' (ס"ב ע"א) רבי סימן בשם רבי חנינה שני זנות הו' אחד מעמלתן ואחד מיד.

רבי סימן ברבי זבדי, זבדי, זבדא ברד השלישי. סמום ס"ט הל' א' מוסה ס"ה כ' ע"ב נדרים ל"ט ע"ד ואחיא כ"י דמר רבי סימן ברבי זבדי נולדוהו של ארץ הובס מצאו תחת המזבח. — שבת ס"ז הל' א' (ט' ע"א) בעת קוטי בריה דר' יסא את סה שמעת מן אבוק וכו' אמר לון ר' חזקיה לא אמר בן אלא ר' סימן בר זבדא הוה פשט עם בריה דר' יוסה וכו'. — מוסה ס"ז הל' ה' (כ"א ע"ד) אמר ר' סימן בר זבדי ואותא אין תימר אבני המלון וכו'. ובסוכה ס"ב הל' ח' (נ"ג ע"ב) איתא התיב ר' סימן בר זבד קוטי ר' אילא וכו'. ועיי' סוכות ס"ג ה' ע"ג בר דמך ר' סימן בר זבדי עאל ר' ליא ואיפטר

עילוי ארבעה דברים תשמישו של עולם וכו' אילו אם אבדו יש להן חליטין אבל תלמיד חכם שמת מי מביא לנו חליטתו מי מביא לנו תמורתו. ועיי' ערך ר' הלא.

רבי סימון מעשרות סא מ"ח ע"ד ר' היא בר ארא בעא קומי רבי יוחנן כמרחן וספריות מהו שיהו חייבין במעשרות אמר ליה ר' יוחנן בשם רבי סימון כתיב עשר תעשר את כל תבואת דעך דבר שהוא נרע ומצטיח יצאו כמרחן וספריות שאינן נורעות ומצטיחות.

ספרא מלכד החכמים אשר עסקו בתורה שבנ"ס, בלימוד המשנה והברייתא ועומק כוונתן וחיקור הדין וכו', נמצאו עוד בירושלמי ספריא ובלי ספרא. ועסק הספרא לפי מה שעולה מן הירושלמי היה לקרות התורה רבים (וכנראה נ"כ להשמיעה לעם) ולהוציא הציבור ידי חובתו. מגילה ס"ד הל' ה' ר' שמעון ספרא דסרכנת אמרין ליה בני קיתיה קסע בריבודייא דיקרונן בנינן אתא שאל לר' חנינא אמר ליה אין קסעין רישך לא תשמע לן ולא שמע לן ושרון ליה מן ספרותיה. — ונראה שהספרא היה נ"כ מלמד תינוקות. דמאי ס"ז הל' ד' (כ"ז ע"ב) ר' יוחנן אול לחד אתרא אשכח ספרא איינים אמר לחו מהו בן אמרי ליה ציים אמר ליה אסור לך ומה אם מלאכתו של בשר ודם אתאמר אסור מלאכתו של הקב"ה לא כל שכן. בבלי סוטה ס"ט ע"א ר"א הגדול אמר מיום שחרב בית המקדש שרו חביטא לסהוי כספריא ופי' רש"י כספריא מלמדי תינוקות. אך שם איתא עוד וספריא כחזניא, ובמס' שבת ס"א מ"ג איתא באמת אמרו החזן רואה היכן תינוקות קוראים, הרי דחוק הוא מלמד תינוקות? ואפשר שהחזן היה מלמד תינוקות קטנים והספרא מלמד תינוקות גדולים. ויותר נראה שכל המשנה חזן הוא המלמד תינוקות (חזן הוא נ"כ. שם כולל לדואה מה הם צרי ציבור עיי' ת"ס שבת ס"א מ"ג יומא ס"ז מ"א) ובלשון ההמון היו קוראים למלמד תינוקות ספרא ולש"צ חזן חזו מה דאיתא סוטה שם וספריא כחזניא. ועיי' יבמות פ"ב י"ג ע"א בני סמוניא אתון לגבי רבי אמרין ליה בעיא תתן לן חד בר נש דדדיש דיין וחזן ספר מתנין ועבד לן כל צרכינן. — ולהספרא באו נ"כ הגשים לשאול שאלות. תענית פ"ב הל' י"ג (ס"ז ע"א) רב איתא בר יעקב מסקר לספריא אין איתא איתא משאלנכן אימרון לה בכל מתענין חוץ משבתות וימים טובים וראשי חדשים וחולו של מועד וחגוכה ופורים. — והיה סחות מהחכם. מגילה ס"ד הל' ה' א"ר ועודה אילו היה ההוא ספרא (ר' שמעון ספרא דסרכנת הגזיר לעיל) כיומא (צ"ל ביומי) מנחיה חנים ע"כ. וזה שאמר ר"א הגדול שרו חביטא לסהוי כספריא, ועיי' ברכות ס"ד ז' ע"ב אמר ליה והוא שאלתא דספר (דספרא).

ומצינו איו אנשים נקובים בשם ספרא. ירמיה ספרא. ברכות שם מגילה ס"ז הל' ו', ירמיה ספרא שאל לר' ירמיה ראש חדש שחל להיות בשבת כמה קורין. — שלמיה ספרא. שם, שלמיה ספרא שאל לר' מנא הנע עצמך שחל ראש חדש של תעכה להיות בשבת ולא שבעה אינן קורין וכו'. — רב הונא ספרא עיי' לקמן. — רב המנונא ספרא כ"ב פ"ז הל' ג' רב המנונא ספרא

שאל ל' תני כתוב אחד אמר קומתו שלשים אמה וכתוב אחד אומר קומתו עשרים וכו' (ובמס' סוכה ס"ד הל' א' איתא ר' סימון מספר לאילין דמחשבין דיבין דעבתין ולא ותעבדן לא תקעתה בשבתא ולא ערבתא בשבתא וכו' והובא לעיל עוד ר' סימון, ואפשר שהספריא היו ג"כ המחשבין). והספרא מכוונה אך לפעמים בכוני רב.

ונראה שאלה הספריא ע"י שהיה עיקר עסקן לקרוא התורה ברבים וכמו שכתבנו התעסקו ג"כ בחקירת החסדות והיתרות, והם בעלי המסורה. עיי' בלאים ס"ג הל' א' ר' חניי אמר ידעיה חשה כל הן דאנא משכח לה וי (צ"ל ויז כל' ידעיה) אנא מחק ליה אשתאילת לזב הונא ספרא דסירא ואמר זיזעיה (צ"ל ידעיה) מליא. — ויש עוד דבר הרש שאמר ידעיה מליא, ובשני התלמודים לא השתמשו בתי' מלא על הוראה זאת ואך בעלי המסורה (כל' במסורה) אמרו מלא חסד, זה מורה ג"כ שאלה האנשים הם היו בעלי המסורה, ריען שמצינו הרבה ספריא במגברת יחסו האחרונים בדין המסורה לבעלי מגברת.

ומצינו עוד לפעמים איזה איש מכוונה קרא. עיי' בבלי ברכות ל' ע"ב יתיב ר' חנינא קרא קמיה דר' ינאי ויתיב וקאמר הלכה כר' יהודה. וספחים שם ק"ז ע"א איתא קראי סמיסין אף את אלו מנהל בדרך ישתה וכו'. ועיי' ירושלמי בלאים פ"ט ל"ב עד שבת ס"ז הל' ב' (י' ע"ג) דבי תנינא אמר עד ימות כל מיטרה אמר ר' ינאי אמרו לו ל' חנינא צא וקרא. ועיי' בבלי קדושין פ"ט ע"א ע"ט שאני קרינא וכו' אבל אמר לה קרא אנא עד דקרי אורייתא נביאי וכתבי בדיוקא ע"כ. וקצת נראה שקרא בבבלי הוא ספרא בירושלמי (ומה דאיתא בבלי ברכות ד' חנינא קרא הוא ע"ס הירושלמי אשר זכרנו אמרו לו צא וקרא, דר' חנינא היה חכם מסודרם וגדול מספרא או קרא). — ומצינו ג"כ שקראו לחכמים גדולים קראי. בבלי ע"ז מ' ע"א א"ל מנא לך הא מתלחא קראי שמי' לי טרב משמואל ור' יוחנן, ופ"י רש"י מג' חכמים גדולים שהם בדי לסמוך עליהם בעל המסרא. (ואפשר שבצירוף הכוונה זאת אמרו רבי חנינא קרא).

רב ספרא בבלי פסחים ג"ב ע"ב דב ספרא נפק מאי לחיל הוו כהדיה גרמא דחמרא דשבעית וכו'. חולין ק"י ע"ב אמר ליה אביי לרב ספרא כי סלקת להתם בעי טינידו כבדא מה אתון ביה וכו'. — ובירושלמי לא נזכר רב ספרא אבל בלאים פ"ט ל"ב ע"ד איתא אביי (צ"ל אבוי) דרב ספרא שאל ל' ועידא מהו מיתן פריסין נו גולתיה ומיקשריען בחוט דביתן וכו'. ונראה שרב ספרא ידד בנערותו לבבל וחזר אך לפעמים לא"י ולא ישב שם ימים רבים. — ובבלי ע"ז ד' ע"א איתא משתבח להו ר' אבדו למיני טרב ספרא דארם גדול הוא וכו' ע"ש כל המעשה. ונראה דרב ספרא הוא שלא בדיוק וכבר ידענו שנשתבשו סדרבה מקומות בבבלי שמות האמוראים דאיי.

אות ע"ן.

רבי עזיאל שקלים ס"א הל' א' ס"ק ס"א הל' ב' ובמ"א מניין לציון
וכר ר' חזקיה ר' עזיאל בריה דר' חונייא רבית חזון בשם ר' חונייא רבית
חזון טמא טמא יקרא בדי שהטומאה קוראה לך בסיה ואומרת לך פרוש. —
ביצה ס"ג הל' ב' (ס"ב ע"א וע"י שבת ס"א ר' ע"א) ר' זעידא בשם רב
סברין מימי מותרין למדור ר' חזקיה רבי עזיאל בריה דר' חונייא רבית חזון
מותרין ממש.

רבי עולא בדרה התמישי. שקלים ס"א הל' א' התיב רבי עולא קומי
ר' מנא ודא תנינן בנ' סריקים בשנה תדמיין את הלשכה וכו'. — שבת ס"ג
הל' ה' ביצה ס"ג הל' א' ר' עולא אמר בעון קומי ר' אחא מה ניתני כל
המחוסר צידה חייב ושיאנו מחוסר צידה סמור וכו'. — ברכות ס"ב הל' א'
א"ר עילא הראשון ליחיד והשני לציבור והראשון לחלמוד והשני למעשה,
ונראה דצ"ל א"ר עולא.

עולא בירייה מנילה ס"ב הל' ג' (ע"ג ע"ב) עולא בירייה ר' לעזר בשם
ר' חנינה (ב' פטמים), וכן ס"ק ס"ג ס"ג ע"ב.

רבי עולא דקיסרין ססחים ס"ג סוף הל' ב' (ל' ע"א) לא היה שם
אחר כהנא בו שהחמין עד איכן ר' יעקב בר אחא ר' עולא דקיסרין בשם
ר' חנינה עד כדי הילוך ארבעת מיל. — נדה ס"ב הל' ר' (ג' ע"א) א"י זה
האדום וכו' ר' יעקב בר אחא רבי עולא דקיסרין בשם ר' חנינה וכו' עד שלקת
ושנת. — וקצת נראה שר' עולא דקיסרין היה תלמידו של ר' חנינה (וגם ר'
חנינה היה בקיסרין ע"י ערך ר' חנינה א'), וא"כ היה ברור השני.

עולא בר ישמעאל הוא הנקרא בבבלי עולא סתם. סוכה ס"ד הל' ה'
(נ"ד ע"ג) ר' זעורא עולא בר ישמעאל בשם ר' לעזר שלמי חנינה ששחטן
מערב הרגל אינו יוצא בהן ידי חובתו ברגל התיב ר' בא ודתני חנינה ארבעת
עשר יוצאין בה משום שמחה וכו' (ובכר הבאנו הסוגי לעיל ל"ב ע"א). ובבלי
ססחים ע"א אמר עולא אמר ר' אלעזר שלמים ששחטן מערב יש אינו יוצא
בהן לא משום שמחה ולא משום חנינה וכו' ע"ש. — גיטין ס"ה הל' ה'
(ס"ז ע"ב) עולא בר ישמעאל דין היה אפי' נודעה (צ"ל לא נודעה) לזבים
לא תכפר ולמה אמרו תכפר שלא יהיה מזבח ששם. ובבלי שם נ"ה ע"א אמר
עולא דבר תורה בין נודעה ובין לא נודעה אינה מבשרת. — גמ' בירושלמי
נקרא עולא סתם. דמאי סוף ס"א עולא בר ישמעאל בשם ר' יוחנן פוסק הוא
אדם את סבלו במאה אחת של סבל כיצד הוא עושה וכו' נחת עולא לחמן
ואמרה בשם ר' יוחנן וכו'. ואפשר שנקרא סה עולא סתם משום שכבר קדם
עולא בר ישמעאל אבל ברוב המקומות נקרא עולא בר ישמעאל (ואפשר
שלא להתחילו עם רבי עולא הגומר לעיל אף שזה נקרא רבי עולא
וע"י לקמן).

עולא בר ישמעאל אמר הרבה פעמים בשם ר' יוחנן אבל לא מציו שדבר עמו פאפ ולכן יש מקום ספק אם היה תלמידו של ר' יוחנן. — ואמר נ"ב בשם ר' אלעזר. מעשרות ריש סיג עולא בר ישמעאל בשם ר' לעזר יהוא מותר לזבל. מיד פ"ס הל' ב' (נ"ז ע"ג) עולא בר ישמעאל בשם רבי לעזר טעמא ד' אליעזר וגילה הגזיר וכו'. וכבר זכרנו הסוגי דסוכה פ"ד הל' ה' שאמר עולא בר ישמעאל בשם ר' לעזר.

עולא בר ישמעאל היה בר אי' וידד לזבל, ובבבלי מת. ונראה שידד שם כבר בנערותו והרבה לעלות ולירד רוב ישיבתו היה בבבלי, ולכן נקרא עולא נחומא. בלמים פ"ט ל"ב ע"ג עולא נחומא היה אידמך חסן וכו' וע"ש שכתב בשעת מיתתו ואמר אנא מוכר מרגלית גו ארעא מסאכתא לא דומה הפולטה בחיק אמו לסולמה בחיק נכדיה. ועיי' בבלי כתובות ק"א ע"א (ושם אמר ר' אלעזר על עולא מה דאיתא בירושלמי שאמר עולא עצמו ועיי' לעיל סיג כענין חשינויים). — ועולא ירד כבר לזבל קודם עלות ר' יודא לא"י. סוכה פ"ד הל' ה' אמר רבי זעורה עד דאנא חסן שמעתנה עולא בר ישמעאל בשם ר' לעזר בר סלקינן הכא שמעתנה ר' יודא בשם ר' לעזר וכו'. ועיי' מ"ש סיג הל' ז' (נ"ז ע"ג) ר' זעירא אמר מה בחלטה בר ייבו' (צ"ל דייכול) לעולא בר ישמעאל קוסדה שמינה וכו' וקצת נראה שזה המעשה היה אחרי שעלה ר' זעירא לא"י וכבר זכרנו שעולא חזר ועלה לסעמים לא"י.

ודע דנמצא בירושלמי ר' הילא במקום דאיתא בבבלי עולא. הוריות פ"א הל' ג' (מ"ז ע"א) הורו ב"ד לעקור את כל הגוף וכו' ר' חזקיה אמר מדבר ולא כל דבר א"ד הילא ממצות ולא כל מצות. ובבלי שם ד' ע"א מאי משמע אמר עולא ק"י ביה ונעלם מדבר חזקיה אמר קרא ועשו אחת מכל מצות מכל מצות ולא כל מצות ע"כ. והנה הק' בבבלי הוא הק' בירושלמי ואף שנתחלפו האוסרים וזה שאמר בבבלי חזקיה (ונראה דצ"ל ר' חזקיה) הוא בירושלמי מאמר דר' הילא זלזלך וכבר זכרנו בס"פ שזה נמצא בדרכה מקומות. ועיי' מ"ש פ"ה נ"ז ע"א תני ר' אייבו בר גרי קומי רבי לא בר ישמעאל ואם גאל ינאל איש ממעשרו וכו', וזה מדה קצת ג"כ שעולא היה נקרא נ"כ הילא כי דכי לא הוא ר' הילא עיי' ערך ר' הילא. — אבל נראה בבירור שיש כאן ט"ס וצ"ל לכו קומי רבי לא (ולא בר ישמעאל), דעולא לא נקרא בשום מקום בשם רבי. וכן נראה דבהך והוריות יש ט"ס או בירושלמי וצ"ל עולא או בבבלי וצ"ל ד' הילא כי עולא אינו ר' הילא.

חולין ק"א סוף ע"ב איתא עולא וזה יהיב מתנתא לבהנתא איתיבי רבא לעולא וכו' אמר ליה רבי טמון וכו'. והוא נראה ד' מאוד שיקרא עולא לרבא רבי, שהרי איתא בבלי פסחים ל"ז ע"ב יתיב דבה ורב יוסף אחוריה דר' יודא ותיב ד' וזהא קמה דעולא אמר ליה רבה לר' יודא כע' מיניה טעולא וכו', הרי דעולא היה קשיש מרבה ורב יוסף דבוחיו של רבא וזהאך קרא לרבא רבי. ועיי' חולין קכ"ד ע"א ששילסל ר' נחמן רבו של רבא עם עולא (וכבר' נתקשה בעל סהד הרבה בזה והגיתו כצ"ע), אבל העצא נכד

שציל ר' עולא והוא ר' עולא אשר היה בדור החמישי בימי ר' מגא עיי' ערך ר' עולא והיה זוטא טרבא שחי בימי ר' יונה. (ולסוף אפשר לקיים ג"כ הני בתורות בבי' התלמודים אלא דיש ליגרם בבבלי ר' עולא, אבל לא נמצא בשום טקס שהחכם הנקרא הילא נקרא ג"כ עולא).

מר עוקבא, עוקבן ברות פ"א ג' ע"א אמר מר עוקבא הוותיקן היו משביסין וקורין אותה וכו' והובא בבלי ברות פ' כל ברייתא ע"ש. — עירובין פ"ה כ"ב ע"ד (וסוף פ"ב דמכות) ר' זעירא בשם מר עוקבא אין מקדינן אלא כחבל של חמשים אמה. — שם פ"ז כ"ד ע"א ר' יעקב בר אחא ור' זעירא תריהן חד בשם מר עוקבן וכו' (הובא לעיל ערך ר' נחמן בר יהודה). — שם פ"ז הל' א' ר' יונה ור' יוסי תריהן חד בשם מר עוקבן וכו'. — מגילה פ"ג הל' ב' (ע"ד ע"א) מר עוקבא משלח כתב לדיש גלוחא דהוה דמך וקאים בוסרין ישראל אל תשטח וכו' (הובא תר' נישין ד' ד"ה אמר ר' יצחק). — והנה מהכינוי מר נראה שהאמורא זה היה בר בבלי והוא מר עוקבא הנזכר לרוב בבבלי והיה בימי שמואל. אך מגילה פ"ד הל' י"א (ע"ה ע"ג) איתא ר' מר עוקבן בשם רבנן דחמין לא דומה נטאי יחיד בציבור וכו' זה בשם רבנן דחמין מורה שהאומר היה בא"י, ולא מצינו כלל שטר עוקבא הלך לא"י. — ועיי' עירובין פ"א י"ח קרוב לסוף ע"ד רבנן דקיסרין בשם רבי עוקבא בשאין החיצון עורף וכו'. חגיגה פ"ב הל' ד' (ע"ה ע"ב) רבי עוקבא בשם ר' יהושע בן לוי לא היה עושה בן אלא בשבתות וימים טובים וכו' מסייע לרבי עוקבא ע"כ, מכל זה נראה שהיו שני אמוראים האחד מר עוקבא או עוקבן והוא מר עוקבא דבבלי, והאחר רבי עוקבא או עוקבן והיה בא"י. והמדקדק בהמאמר מצילה פ"ד ח' ר' מר עוקבן בשם רבנן דחמין יבין בקל שציל ר' עוקבן והוא ר' עוקבן דא"י, והאומר טעה עיי' שניית לשון מר עוקבא והוסף מר. — עוד איתא מגילה פ"א הל' ז' (ע"א ריש ע"א) מר עוקבא אישבת תרין אטרין כחרא כתיב ושפר באפיי ובאפי חבריי מוספה על שתא תלתין יומין וכו', ובתרי' ר"ה י"ט ע"ב ר"ה אדר הובא בזה"ל עוקב' אישבת וכו'.

רבי עזרא, עזריה בדור החמישי, אמר לרוב קוטי ר' מגא. עיי' שבת קרוב לסוף פט"ו עירובין פ"ב ריש הל' א' פסחים פ"א כ"ח ע"א ב' פעמים (ובקראקא בטעות בפעם השנית ר' עזריא) גיטין פ"א קרוב לסוף הל' א' שבועות קרוב לסוף פ"ה. — ואמר ג"כ בשם ר' יודן. נזיר ס"ט סוף הל' ב' ר' עזריה בשם רבי יוחן אמר ואפילו חיטר כאן וכאן מן הצד וכו'. — ובמס' תענית פ"ד הל' ח' (ס"ח ע"ג) ר' עזריה בשם ר' יעודה בי ר' סימן הלכות היו משאוי ארבעים סאה וכו'. — מעשרות פ"א הל' ה' (מ"ט ע"א) ר' עזרא בעי אדיין לא גמריה מלאכת השדה ואת אמר אבין אלא בני וכו'.

רבי עזריה ברבות כ' ריש ע"ד רבי עזריה אמר על הא דר' שמעון בן לקיש ויכולו השמים והארץ וכו'. — שבת פ"ז פ' ע"ב אמר רבי עזריה קוטי ר' מגא תפטר בזדון וכו'. — ואפשר שהוא אחד עם ר' עזרא (עזריה) דערך הקדם.

רב עמרם מכות פיא הל' ה' (לא ע"א) ר' בא בר ממל רב עמרם
רב מתנה בשם רב המלוח את חבירו על מנת שלא לתובעו השביעית משמשתו
(ובמס' שביעית פ"י ל"ט ע"ג נשמטה ת' רב קדום רב עמרם ע"ש).

רב ענן שבת ריש ש"נ רב חלבו רב ענן בשם רב לא שנו אלא
עליה וכו'. — יבמות קרוב לכוף פ"ט אמר ליה בן אמי ר' זעידה רב ענן
בשם רב. — ור' ענן נזכר הרבה פעמים בבבלי והיה תלמידו של שמואל
ואמר הרבה פעמים בשמו.

אות פ"א.

רבי פדיה, פדייה הוא אחד עם בר פדיה, והובא לפעמים בטקום
אחד אותו מאמר בשם רבי פדיה ובטקום אחד בשם בר פדיה. עיי' ערך
בר פדיה.

רבי פדת בנו של ר' אלעזר ואמורא של ר' יסא מגילה פ"ד הל' י'
(ע"ה ע"ג). ואמר לבד בשם אחרים. יומא פ"ב הל' ג' (ל"ט ע"ד) מניין
לדישון מזבח הפנימי ר' פדת בשם ר' לעזר והשלך אותה אצל המזבח קדמה
וכו'. סובה סוף פ"ד ר' פדת בשם ר' הושעיה מי סומא נספלין בלינה. ובן אמי
בשם ר' הושעיה ב"ק פ"ד הל' ה' (ד' ע"ג). — ובמס' עירובין פ"י כ"ז ע"ג
איהא ר' סימן בשם ר' הושע בן לוי בשם רבי פדת מסני קלקל פייסות ע"ב,
ומעה הסוסר שתי טעיות שכתב ב' פעמים בשם, וגם כתב ר' הושע בן לוי
בשם ר' פדת וריב"ל היה קשיש מר פדת. ונראה שצ"ל ר' סימן ר' הושע
בן לוי בשם ר' פדיה עיי' ערך הקדום.

פזי שם חכם. ברכות פ"ד ז' ע"ג תענית פ"ד הל' א' ראש חודש שחל
לחיות בתענית. . . . במה קורין. . . ר' יודן קסודקא אמר קומי ר' יוסי
בשם ר' יודה בן סוי קורין בראש חודש קם ר' יוסי עם ר' יודה בן סוי אמר
ליה את שמעת מאבוק הרא מילתא אמר ליה אבא לא היה אמר בן וכו'. —
סוי הוא ג"כ שם משפחה חשובה בימים הרם. הוריות סוף פ"ג אילין דבר
סוי דבר הושעיה הוו עלין ושאלין בשלמיה דנשייא בכל יום והוון אילין דרבי
הושעיה עלין קדמאי אולן אילין דבר סוי ואיתחנתון בנשיאותא וכו'. ועיי' ע"ז
פ"ג הל' א' חד סן אילין רבי ר' סוי הוון אילין דנשי' בעי מחתנתיה והוא
לא מקבל עליו וכו'. ואפשר שהמשפחה היתה נקראת על שם ר' סוי אביו
של ר' יודה, וא"כ היה איש מסורסם.

רבי פמריקין יומא פ"ד הל' ר' (מ"א ע"ד) זהב טומו רבי פמריקין
אחיה דר' דיוסא בשם ר' בא בר בינה דומה לאש מצתת בנפריה. ובבבלי
נמצא ר' אסמורין ב"מ ה' ע"א חולין פ"ד ע"ב.

רבי פינחס ברור הריב"ע, בר בבלי תלמידו הרבא ועלה לא"י.
עירובין פ"ה ב"ב ע"ד חר' (צ"ל בר) רבי פינחס סליק להבא חזא בפתח

דשקתא דגוראזא אמר להן חלקתם עידוככם אמר ליה ר' יודה בר שלום וכו'. ובא' למד אצל ר' יוסי חברו דר' יונה. סמחים פ"ה הל' ג' (ל"ב ע"ב) יבמות פ"א ב' ע"ד במחורא תניינא חזי ביה ר' יוסי אמר ליה ר' פינחס לא בן אילסן דבי וכו'. וכע' קומי ר' יוסי פאה פ"ז הל' ב' כתובות פ"ח הל' א' ולמה לא תגנינה מקל' בית שמאי ומחומי ב"ה וכו'. — חבריו של ר' פינחס ר' הונא ור' חזקיה. פאה פ"ג י"ז ע"ד ר' הונא ר' פינחס ר' חזקיה סלקין מבקרה לרבי יוסי וכו'. מנהדרין פ"ג ב"א ע"ד ר' הונא ר' פינחס ר' חזקיה חזקין (ע"י ע"ב) לא עלון בסדקא כהנא יוסא וכו', וע"ש שמנכה שר' פינחס עלה כבד בימי ר' ירמיה. — לר' פינחס נמצאים הרבה מאמרים הן בשם עצמו הן בשם אחרים, ובבבלי אמר לרוב בשם רבא.

דע דביבמות פ"י הל' ה' (י"א ע"א) גיטין פ"ח הל' ז' איתא ר' יוסי שאל לר' פינחס ה"ך סבר רבי אמר ליה כ"י ירמיה אמר ליה חזר בך דלא בן אני בותב על"ך זקן ממרא ע"כ, זה תמה דאך שאל ר' יוסי לר' פינחס ואמר ליה ה"ך סבר רבי הווא היה רבו של ר' פינחס. — ונראה שצ"ל ר' יוסי בר', או ר' יוסי ב' ר' בן ע"י ע"ך ר' יוסי בר', והוא חי בדרד החמישי ואפשר שהיה תלמידו של ר' פינחס. — וע"י ברכות פ"ב ה' סוף ע"א א"ר מנא קשייתה קומי ר' פינחס ואפי' תיטר וכו' אמר ר' יוסי קיימתי ב"י דמר ר' יעקב בר אחא וכו' וגם פה נראה דצ"ל ר' יוסי בר', דאך יאמר ר' יוסי ב' רבו דר' פינחס ושל ר' מנא קיימתי אפי' שהקשה ר' מנא לפני ר' פינחס.

רבי פינחס ד"פ"ו סמחים פ"א סוף הל' א' אמר דבי פינחס דימו אני ואמר בשעה שסדרן הכנים שם חמץ.

רבי פינחס ב' ר' זכ"י מ"ק פ"ב הל' א' אמר דבי פינחס ב' ר' זכ"י מתנין בעשנים וכו'.

רבי פינחס ב' ר' חנניה שקלים פ"ב הל' א' דבי פינחס ב' ר' חנניה ור' אבא מ"י חד אמר אילו ששילחו בני העיר תחילה וחזרנה אמר וכו'. וע"י שבת פ"ד ר' ע"ד התיב ר' חגי והתני והמשכיר בית לחבירו וכו' אמר ר' חנניה מסני העבדים אמר ר' פינחס ב' ר' חנניה אם מסני העבדים נתני וכו'. והנה זה ר' חנניה שהשיב על ק"ך ר' חגי הוא ר' חנניה ב' חברו של ר' מנא, ור' פינחס אשר הקשה עליו נראה קצת שהוא בנו של ר' חנניה אשר השיב וכבר ידענו הירושלמיים בין חנניה וחנניה, וא"כ חי ר' פינחס ב' ר' חנניה בדרד החמישי. — וגם ה"ך דשקלים דראש הערך ר' פינחס ב' ר' חנניה ור' אבא מ"י וכו' מורה על זה, ודרי ר' אבא מ"י היה בדרד החמישי ע"י ע"ב.

פ"ש פ"ש שביעית פ"ז ל"ז ע"ג פ"ש פ"ש אמר קומי ר' יוסי שאלית לר' אחא ושרא ע"ש.

רבי פליפא, פליפא, בר פרומה אמר קומי ר' יונה מגילה פ"א ק"ב לסוף הל' א', וע"י פ"ד הל' ב' (ע"ה ע"א) ושם איתא פליפא. — תענית פ"ד הל' ג' (פ"ח ע"ב) התיב ר' פליפא בר פרישה קומי ר' זעורה.

רבי פס א' בודד הראשון ונקרא ג"כ ר' סס דרומא ובבבלי ר' אסס.
תענית פ"ד ס"ח ע"א אמר לית אנא מקבל עלי מאמציא עד זמן דתמני רבי
סס קמי (עיי' ערך ר' תענית), ועיי' בבלי כתובות ק"ג. — יומא ס"ה הל' ח'
(מ"ג ע"א) ר' הושעיה בשם ר' סס במתנות הברים וכו'.

ר' פס ב' קדושין פ"ג הל' ה' (פ"ד ע"א) התיב ר' סס הגע עצמך
שהיתה שמחתו, וקאי על תירוצו דר' יוחנן ע"ש.

ר' פריגורי דקיסרין תרומות פ"א מ"ז ע"ד ר' פריגורי דקסין אמר
ר' לעזר ב' ר' ישמעאל (צ"ל ר' לעזר בר' ישמעאל. עיי' בסידושע שם).

רבי פרידא, פריד' פאה פ"ז כ' סוף ע"א וריש ע"ב דבי אמר לרבי
פריד' לית את חמי לי הווא טעלה דנו כרמך וכו' איתן קטרי תרין סוגלין
מבין ריש שתא לצומא רבא וכו' והוא אשוקי שמוטתא וכו' באותה שעה
התיר דבי ליקח ירק במוצאי שביעית מיד. חה המעשה האחרון הובא ג"כ ב"ב
ס"ט הל' ז' (י"ז ע"א) ושם איתא רבי פרידא. והנה אין ספק שרבי הנזכר סה
הוא רבינו הקדוש, כי הלא הוא התיר ירק במוצאי שביעית. ואפשר שיש
לקיות פרידא פריד' (בדל"ת) והוא ר' פרידא הנזכר בבבלי.

רבי פרנך אמר לכד בשם אחרים. ססחים פ"ה הל' ז' תענית סוף פ"ג איזו
הוא הלל הגדולה רבי פרנך בשם ר' תענית הודו לאלהי האלהים. סוכה פ"ג
הל' א' ר' חנינא ד' פרנך ר' מתנה ר' יוסי בד מנישא בשם רב לרלב ססח
מלבד שורה. ובבבלי בהרכה טקוסות איז פרנך איז יוחנן.

אות קר"ף.

רבי קוריים ערלה פ"ב ס"ב ע"א אמר רבי קוריים (בד' א"ד הגי' ד'
בירית) לא שהתרומה טעלה את הערלה אלא שהתרומה מצטרפת עם החולין
להעלות את התרומה (צ"ל הערלה וכאשר הוא בד' א"ד).

רבי קוריים דאירמיה ביצה פ"ג הל' ח' (פ"א ע"ד) אמר רבי קוריים
דאירמיה ללמדך מי שיש בידו למנות ואינו מונה קלקלה תלויה בו. ובסוף
פ"ה דשבת הגי' ר' קוריים דרומא, והנראה דהעיקר דאירמיה, והבונה מעיד אירמיה
הוא אורמיה (Urmia) העיר הגדולה והדועה בארץ פרס.

רבי קריספא, קריספ' קרוספ' קריספדא ובבבלי טוספדא, אמר
בהרכה טקוסות בשם ר' יוחנן, ונראה קצת שזה תלמודו. — ואמר ג"כ
בשם אחרים. בשם ר' יוסי בר חנינה שקלים פ"ו הל' ד' הל' ה'. בשם ריש
בן לקיש יבמות פ"א ב' ע"ג. בשם ר' חנינה בן גמליאל מנהדרין פ"ג כ"א קדב
לסוף ע"ב. — סוף ט"ק איתא ד' קרוספי דמך במועדא ועבדון ליה איבריאי
סבין מיטר מן דעתיה דר' אמי וכו'.

רב קרני ביק ס"ח הל' ח' (ו' ע"ג) חגי רב קרני לבעישה אחת לרכובה שלש לסלונקית חמש עשרה.

אות רי"ש.

רבי ראובן סגורדין ס"א הל' א' מהו חותמו של הקדוש ברוך הוא ר' ביבי בשם רבי ראובן אמת. — שבת סוף ס"ז דמי לבר אלהין אמר ראובן (צ"ל ר' ראובן) באותה שעה יד סלאך וסמרו להווא רשיעא על ס"ז אמר ליה תקן טילך ובר אית ליה חזר וטר בריך אלהון ר' שדוך ובר, והבונה ידועה. — כתובות ס"א הל' ז' (ל"ד ע"ג) ר' ראובן בעא קמי ר' מנא עברי שנייתו מהו שיאכלו בתרומה, וזה ר' מנא נראה שדוא ר' מנא א' (ע"י ערכו), ור' ביבי אמר בשם ר' ראובן בהמאמר דסגורדין, ור' ביבי חי ברור השלישי במבואר בערכו, ורחוק שבועא ר' ראובן קמ' ר' מנא ב', אשר עוצם לימודו היה ברור והמשישי.

רב הוא ראש האמוראים כידוע, ולמד אצל רבי ור' חייא באי וידד לבבל וסד שם ישיבה במורא וחזר לא"י בימי רבי. ע"י ירושלמי סאה ס"ז הל' ג' (י"ט ע"ג) רב כד נחת לתמן אמר אנא הוא בן עזאי דהוא אתא חד סב שאל ליה שני דרוגים זה על גבי זה וכו' כד סלק להא אתא לגבי רבי ובר. — ונראה שלא נשתתף אז ימים רבים בא"י. ומצינו ששלח כתב שאלות לרבי מבבל לא"י. בבלי כתובות ס"ט ריש ע"א וע"י ירושלמי נישן ס"ה הל' ב' (ט"ז ע"ד). — שם העצם של רב הוא אבא (ע"י בערך ערך אבא) וכן קרא אותו שמואל בהרבה מקומות בבבלי. ובירושלמי ריש ב"ק ב' סוף ע"ב איתא רב יהודה בשם שמואל אין שמיין לא לגנב ולא לנולך ולא לשואל אלא לניזקין ואני אומר אף לשואל אין שמיין (צ"ל אף לשואל שמיין, וכן ואני אומר הוא מאמר דר' יהודה והוא בעין מאמר מוסגר) ואבא (הוא המשיך מאמרו של שמואל) מודה לי וטאן הוא אבא (הוא מאמר של סתם הירושלמי) רבי (צ"ל רב וכן הגיה הפירוש הקצר) או אבא בר אבהו. ור' שהירושלמי נתמקק למי נחבין שמואל בקריאת שם אבא. (וקצת נראה שיש סה ס"ס דלא נמצא בירושלמי אמורא בשם אבא בר אבהו, ובעל ס"ס כתב שם שהבונה על אבהו דשמואל ולפי צריך להגיה אבא בר בא דזה היה שם דאבהו דשמואל). — ובירושלמי לא נמצא בשום מקום אבא אם הבונה על רב כי אם רב, והוא שם כבוד וכמו שקראו רבינו הקדוש רבי.

לרב נמצאים הרבה מאמרים בירושלמי וקצתם אינם נזכרים בבבלי, וכבר הערנו על זה בס"פ. ואפשר שאמרים כאלה היה בא", ורוב מאמריו הובאו לא"י ע"י התלמידים שעלו מבבל לשם.

ודע דבבבלי ביצה י"ד ע"א יבמות ס"ה ע"א איתא על מאמר דרב מהו עלה במערבא, ובירושלמי לא נמצא בשום מקום חובא אדברי רב או אדברי

אמורא אחר בבלי או בן א"י. ונס על ברייתא איתא לפעמים בבבלי מחכו עלה במערבא עיי' שבועות כ"ז ע"א ל"ד ע"ב, והוזהר תמזה שהברייתא דשבועות ל"ד ר' שמעון אמר חייב כאן וחייב במקדן וכו' הובא בירושלמי שם פ"ד הל' ה' (ל"ה ע"ד) והש"ס לא מקשי עלה כלום וצ"ע. (ובבלי מנהדרין י"ז מסק הש"ס מחכו עלה במערבא הוא ר' יוסי בר חנינא).

רבותינו שבגולה שבת סוף ס"ה ביצה ס"ב הל' ה' ר' זעירא בשם שמואל שור שעיסוקי רע יוצא בסומכיא שלו ורבותינו שנגולה נרגו כן. ועיי' בבלי שבת ריש ג"ב דבעי לוי בריה דרב הונא חמור שעסקין רעים מהו ואמר ליה הכי אמר אבוך משמיה דשמואל הלכה כחגיגה ע"ש. — ודע דבבלי מנהדרין י"ז איתא רבותינו שבנגולה רב ושמואל, וצ"ע דהירושלמי מביא בשם שמואל שור וכו' יוצא ואמר ע"ז רבותינו שנגולה נרגו כן.

רבנן דאגדתא עיי' לעיל ס"ט ע"א.

רבנן דגנה מנהדרין פ"ג ב"א ע"ב רבנן דגנה הווו מיסי חמיע בפיסחא (לסרוקלא עיי' ר' טנא ב').

רבנן דקיסרין בן נקראת הישיבה אשר בקיסרין, ונזכרו בירושלמי צ' פעמים (בס' צענים לערך ביב פעמים בס' טועד ל"ז פעמים בסדר נשים י"ז פעמים ובסדר גזיקין י' פעמים). ואמרו בשם עצמן או בשם חכמים אחרים. — ואלה החכמים אשר אמרו רבנן דקיסרין בשמם. בשם ר' יוחנן סוכה פ"ג הל' א' ובמ"א. בשם ר' אבהו בר רבבה מקומות. בשם ר' יודה בר סימס שביעית פ"ה ל"ז ע"א גיטין פ"ה מ"ז ע"ג. בשם ר' חייא בר סימס תרומות פ"ה מ"ה ע"ג. בשם ר' יעקב בר אחא שביעית פ"ה ל"ח ע"א שבת פ"א ג' קרוב לסוף ע"ג. בשם ר' הילא יבמות פ"י י' ע"ג. בשם ר' יוסי בי ר' בון שבת פ"ח י"א ע"א עירובין פ"ט כ"ה ע"ג ססחים פ"י ל"ז ע"ג. בשם ר' לעזר שבת פ"ב ה' ע"א. בשם ר' נסא, גיטין פסחים פ"ב כ"ט ע"א נזיר פ"ז נ"ד ע"ד. בשם ר' אחא בתובות פ"ה ל' ע"א. בשם ר' הונא שבת פ"ג ר' סוף ע"א. בשם ר' יצחק בר נחמן סוכה פ"א ג"ב ע"ב. בשם ר' חייא בר יוסף הוריות פ"ג מ"ז ע"ד. בשם ר' חסדא קדושין פ"ד ס"ה ע"ד. בשם ר' ירמיה כלאים ב"ט ע"ב קדושין פ"ב ס"ג סוף ע"א. בשם רב עוקבה עירובין פ"א י"ח קרוב לסוף ע"ר. בשם ר' יוסי בן חגיגה שבת פ"ב ה' ע"א נזיר סוף פ"ד ובמ"א ועוד בשם חכמים אחרים. — וכן אמרו איתסלגון רב ור' יוחנן ברכות פ"ד ריש ז' ע"ג. ר' יוחנן וריש לקיש ביצה פ"ה ס"ג ריש ע"ב, נזיר פ"ג ג"ב סוף ע"ג וכו'. — ויש מן החכמים שאמרו בשם רבנן דקיסרין: ר' חזקיה ע"ז פ"ב מ' ע"ד. רב בהן רמאי פ"ז ע"ג קדושין פ"ב ס"ב ע"ד. ורבנן דקיסרין אמרו ג"כ בשם עצמם. ומכלל זה מה שדרישו גיטמריא עיי' שבת פ"ז מ' סוף ע"ב רבנן דקיסרין מן אחיה לא חסיה כלום אליף חד למ"ד תלחין ח' תמניא. — ויותר עולה מה שאמרו הם בשם חכמים אחרים על מה שאמרו הם בשם עצמם. וכבר כתבנו פ"א שנראה שלא היה ראש ישיבה בקיסרין מותר ר' אבהו ואילך, ולכן לא נחזישו שם הרבה הלכות ולמדי

התורה חזרו לזכר על דברי הראשונים. — ואלה רבנן דקיסרין היו ממות רבי אבהו עד דוד החמישי או הששי כי אמרו משמיה דר' יוסי ב' ר' בון אשר חי בדור החמישי.

רבנן דתמן הם החכמים דבבל, והירושלמי מזכיר אותם תמיד כל כבוד גם נושא ונותן בדבריהם עיי' לעיל ס"ג. ומצא לפעמים רבנן דתמן ובבבלי לא מזכיר זה המאמר. ולפעמים פורייק ורבה, „רבנן דתמן" עיי' כתובות ס"ח הל' ז' (ל"ח ע"ב) נמלו זיתים ונפנים ר' אבון בשם רבנן דתמן מתנית' בשנפלו לה זיתים ולא קרקען נפנים ולא קרקען אבל אם נפלו לה זיתים וקרקען נפנים וקרקען לא חקען שעדיין שבת בית אביה קיים ע"כ, וכן הוא מסקנת הבבלי שם ע"פ ע"כ. — ועיי' ס"ז ס"ד נ"ה ע"א גיטין ס"ה הל' ט' על דעתין דרבנן דתמן ניהא דתמן אמרין בשם ר' נחמן בר' יעקב כל שנותנין לו אגוז ומשליכו צידו והוא נוטלו המוציא בידו כמוציא באשפה אגוז והוא נוטלו צידו והוא משליכו גילו נול סמני דרכי שלום אגוז וצידו והוא נוטלו ומצניעין ומביאין לאחר זמן גילו נול נמור וכו', ובבבלי לא מזכיר זה המאמר דר' נחמן בר' יעקב, ועיי' בבבלי גיטין ס"ה אמר רבא ג' מדות בקמן צידו וצידו אגוז ונוטלו וכו' וקצת יש לחשוב שגם שם לא מזכיר המאמר דר' נחמן. ועיי' מה שכתבנו לעיל ס"ג בענין המאמרים של אמוראים בבבליים המצאים בירושלמי ולא בבבלי. — ועיי' עוד כהנא וס"ב עוד תמן בענין רבנן דתמן.

רבמי. רבמי ע"ז ס"ה הל' י"א שאל שלח לדכמי ולדכמי עיי' עוד ר' אמי, ר' אסי, וכבר העדנו על זה לעיל ריש ס"ב.

רבי רדיפה אמר לכר בשם אהרים. מאה ס"ד י"ח סוף ע"ב ר' רדיפה איתפלגין ר' יונה ור' יוסי חד אמר הראוי ליטול זבה וחורגת אמר וכו'. כתובות ס"ז הל' ט' (לא ע"ד) ר' רדיפה ר' יונה ר' ירמיה שאל אשה קריוהו וכו' ועיי' הגי' קידושין ס"ב הל' ה' (ס"ב ע"ד). — כתובות ס"ז הל' א' רבי רדיפה ר' אהא בשם ר' בון בר כהנא. — ונראה שהיה בדור החמישי.

רובין חגיגה ס"ג הל' ד' (ע"פ ע"ג) אמר ר' ינאי הרוכין היו אומרים כחיותה שנעשה על גב הקדוש וכו', ח"ל רש"י חולין ב' ע"א ד"ה יקבלו הרוכין הגערים בני ר' חייא עכ"ל. ואפשר שגם הרוכין אינה זה ממשמעותה וסדרה הגדולים. וכן נראה הכונה חלה ס"ד סוף ע"א עד שכאן הרוכין ובבבלי אותן עיי' במדעשטן שם וכבר רכינו מזה במ"ח שנת א' צד 360.

רבי רומנוס שבת ס"ג ו' ע"ג שהרי רבי רומנוס הוציא מחתה משל בית רבי מליאה נחלים בשבת (ועיי' בבבלי שם ס"ז). — יבמות ס"ד ט' סוף ע"ב קידושין ס"ד הל' ו' ר' יעקב בר' אדיי בשם ר' יודישע בן לוי מעשה כמשפחה אחת ביהדות (בקדושין) הגי' בדרום) שהיו קורין עליה ערער ושלח רבי את רבי רומנוס לבדקה ומצא שנתגירה זקנתה פחות מבת שלש שנים ויום אחד והכשייה לכהונה ע"כ. והנה ר' יודישע בן לוי חססתר זה המעשה חי בדור הראשון, והוא מדבר מעל דבר הנתהוה בימים שעברו, זה מורה שרבי הנזכר כאן הוא רבינו הקדוש ולא ר' יהודה נשיאה, וא"כ חי ר' רומנוס בדור הראשון. — ועיי' מגילה ס"א

הל' י"ב (ע"ב ע"ב) שרבי שלח ר' רומנוס לאנשתינוס לבנות לו מזבח, ומתק
מעשה ריבמות מבואר שהוא רבינו הקדוש, וזה יסין אור על אנשתינוס הנזכר
פה ואין כאן הטקס לראיין. וכבר דברנו על אנשתינוס שהוא בימי רבי במ"ח
שנת א' צד 469 ודרכי המשנה ערך ר' יהודה הגשיא.

ריש גלותא נם בא"י נדע דוב תקסו של ריש גלותא דבבל. שבתות
ס"א הל' א' (ל"ב ע"ד) מלך דוב חיליה וארקבתא וריש גלותא. ועיי' בבלי
שם ו' ע"ב. — גם נמצאים בירושלמי ספורים מריש גלותא ואינם בבבלי.
סופה ס"ה הל' ה' (כ' סוף ע"ב) כהדא ריש גלותא אישלך עילוי חד מריקלן
ארבעין על ארבעין דימליניה חזיין אתא לגבי רב הונא אמר ליה סייסן
דיסבון מיך עשרין על עשרין ברוך ועשרין על עשרין אחרי זמן ואת מיחגר
פלגא. — כיצא ס"א הל' ו' (ס' ע"ג) ר' חונה הורי לריש גלותא לצאת
בבבסא. — וריש גלותא נקרא בירושלמי נ"כ נשיא. תענית ס"ד ס"ח ע"א
שמואל ואילין דבית שילה הוון שאלין בשלמיה דנשייא בבל זיס הוון
אילין דבית שילה עלין קדמי ויתבין קדמי פלגון איקר לשמואל ואיית'כניה
קדמי עאל רב לחמן ופלג ליה שמואל איקר ואותבניה קדמי. ועיי'
ערך שמואל.

אות שי"ן.

רבי שבתאי, שובתי ברוד השלישי. חלה ס"ב הל' ג' (נ"ח ע"ג) ר' יוסי
בשם ר' שבתאי וכו' לזלה ולנחילת ידים אדם מהלך ארבעת מילין. — סנהדרין ס"ה
הל' א' כ"י דמר ר' יסא בשם ר' שבתאי כל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא ששה
חדשים בלבד. ועיי' בבלי שם ס"ט ע"א ושם איתא שלשה חדשים, וכן צ"ל
בירושלמי עיי' בהסוגיא שם. — נישין פ"ג הל' ב' (ס"ד ע"ד) מהו מפני
התקנה ר' שבתאי בשם חזקיה מפני תקנת בנות ישראל שלא יהו מצויות
להתגרש (וכן הוא בשינוי קצת בבלי שם כ"ו ע"ג). — סוכה סוף ס"ד עד
ברוך מים יין אמר רבי שובתי המשמח אלהים ואנשים. — גרדים ס"ה הל'
ה' (ל"ט ע"ב) חד בר נש קידש בספר תורה ר' שובתא ור' חסידא אעלקן
עובדא קומי ר' אסי ואמר אינה מקודשת ועיי' ערך ר' חסידא. כ"ב ס"י הל'
א' באיזה כתב משערין אותו ר' יסא בשם ר' שובתי מלא תמימת ידי
העדים ע"כ. — ובל' מקום שנוסר ר' יסא בשם ר' שבתאי הוא ר' יוסי כ',
הך גרודים ר' שובתי וכו' קומי ר' יוסי הוא ר' יוסי א' עיי' ערבס. —
ועיי' כ"ב ס"ט הל' א' כהדא ארמלתיה דר' שובתי וכו' אתון בנן קרבנן לרבי
לעזר וכו'.

ר' שובתי רצדוקי שביעית ס"ב הל' ח' (ל"ד ע"א) אמר רבי יוסה
הורה רבי לעזר לרבי שובתי רצדוקי כהדא דרבי שמעון שאורי. עיי' ערך רבי
אלכסנדר רצדוקי.

רבי שילא דגנה (כלל מן נוה עיי' ערך רבנן דגנה) שבת ס"ב ה' ע"א
מה בן המציל ממה שבגר מה בן המציל ממה שבזח רבנן דקיסרין בשם
רבי שילא דגנה לא דומה המציל מנוסה של פתילה למציל חזק מנוסה
של פתילה.

רבי שילא בר בינא מנהדרין ס"ח הל' א' אמר ר' זעירא תנא רבי
שילא בר בינא כי היה לאיש בן לא שיהיה הבן אב, ובבבלי שם ס"ט ע"א
איתא כי איתא ר' דימי אמר אמרי במערבא כי יהיה וכו'.

רבי שילא מכות ס"ב ל"א סוף ע"ד מהו וישב עמם רבנן דקיסרין
בשם רבי שילא שאם היה תלמיד חכם עושין לו בית וועד. ואפשר שזה ר'
ר' שילא הוא אחד עם ר' שילא דגנה דערך דלעיל, דבשניהם איתא רבנן
דקיסרין בשם וכו'.

רבי' שמי', ש"מא' בדרה החמישי. שבת ס"ג ה' ע"ד רבי שמי' סמך
לאדירא דתנורא אמר ליה ר' מנא והתני בר קפרא וכו'. שקלים ס"ג הל' א'
יהי סא הל' א' ר' שמי' בשם ר' בון בר חייה בשליש עשו אותו בר' שבעון
וכו' קם ר' מנא עם ר' שמי' וכו'. נדרים ס"ט סוף הל' א' ר' מנא נדר וסליק
לגבי ר' שמי' א"ל אילו היית יודע שהבריות רחוקין מןך דאת נדרן וכו'
(וברין נדרים בא סוף ע"ב הגי' ר' מונה נדר סליק לגבי ר' שמאי). מעשרות ס"ה
הל' א' ר' שמי' אמר קומי ר' יוסי בשם ר' אחא מה דאמר רב וכו'. הגה מכל זה
נראה שר' שמי' היה חברו של ר' מנא כי ותלמידו של ר' יוסי כי חי בדור
החמישי. ודמאי ס"ה הל' א' איתא ר' אבין ר' שמאי בשם ר' אחא שמע לה
מן דבתרה וכו', וכן שקלים סוף ס"א ר' אבון אמר ר' שמי' בעי וכו' ועיי' ערך
ר' אבין ב'. מה נראה שר' שמי' חי בדור הרביעי וברור החמישי. — ורבי
שמי' נזכר בהרבה מקומות בירושלמי, וגם בבבלי נזכר לפעמים.

שמואל הוא שמואל ירחינאה חברו דרב, האמורא הגדול הדוע, ונזכר
הרבה פעמים בירושלמי ונזכר גם שם בשם שוקר. כתובות ס"ד הל' ב' רבי
זעירא שלח לדי' נחמן בר יעקב וכו' מעשי ידי הכת של מי אמר ליה שוקד
אמר לעצמה מני שוקד שמואל. ועיי' בבבלי שם ס"ג ע"ב ושם הגי' שוקד
ועיי' בישי' שם וכעורך ערך שוקד. ואפשר דיש לזרם בבבלי שוקד ובמו
שהוא בירושלמי. — בירושלמי נמצאים הרבה מאמרים לשמואל אשר לא
הובאו בבבלי וכבר הערנו על זה בספר הקורם. — ועיי' הסעשה דשמואל
ואילן דבית שילא שהבאנו ערך ריש גלותא, והירושלמי מסים שם אמרין
אלין דבית שילא אנן חנינין אנן וקיבל עלוי' שמואל מיתב תליחא. וכל
זה מורה על מידת ענותנותו. — ונראה ששמואל לא עלה מימיו לאי, ואף
שמצינו בבבלי ב"ס ס"ה ע"ב שמואל ירחינאה אסייה דרבי אסתר ששלח לו
דרכי רפואות בכתב.

ר' שמואל א' הלך עם ר' אימי לזנבא מלכותא ועיי' ערך ר' אימי
וערך זעור בר חננא. מנהדרין ס"ב כ' ע"ב ס"ד כ"ב ע"ב ומגין לדיני נפשות
שמתחילין מן הצד תנא שמואל הזקן קומי ר' אחא ויאמר דוד לאנשיו וכו',
ושם ריש ס"ה מגין לשבע חקדות תנא שמואל הזקן קומי ר' אחא ויאמר

דוד לאגשיו וגו'. ונראה שזה שמואל הזקן הוא ר' שמואל דרדך זה וצ"ל ככל מקום ר' שמואל הזקן (אף שהבינו זקן הוא ז' קצת בי כדושלטי לא נאמר בשום מקום זקן כי אם סבא או דבא). ובבבלי מוסה י' ע"ב איתא אמר שמואל סבא חסיה דר' שמואל בר אימי.

ר' שמואל ב' בדור הרביעי, ואמר הרבה פעמים בשם ר' זעירא. עיי' כלאים ס"ב הל' ז' (ב"ח ע"א) תרומות ר"ש ס"ד עירובין ס"ט כ"ה סוף ע"ג יומא ס"ד הל' ו' (מ"ה ע"ב) ובמ"א. — ואמר ג"כ בשם ר' אבהו. שבת ס"א ד' ע"א רבי שמואל בשם ר' אבהו בית הלל ילסין מלאכת היתר מטלאת איסור. וקצת נראה שזהו תלמידו של ר' אבהו. עיי' סנהדרין ס"א י"ט סוף ע"ג א"ר שמואל קשיתיה קומי ר' אבהו וכו'. ע"ז ס"ד הל' א' א"ר שמואל אנא חמית ר' אבהו דבע בארחתה. — ודע דעירובין ס"י כ"ג ע"ג איתא אמר ר' בא מעשה באשתו של סרסי שהשכירה חצר שלה שלא מרעת בעלה אתא קומי ר' שמואל ושרא ע"ב, ונראה שאינ' לא ר' שמואל א' ולא ר' שמואל ב' כי אם שמואל ירחינא (ומ' ר' ט"ס), כי ר' בא האומר שם אמר לרוב בשם רב ושמואל. עיי' ערך ר' בא א'.

רבי שמואל קסודקיא בדור השלישי. ברבות ס"ב ה' ע"ב אמר רבי חגי שושבינא דר' שמואל קסודקיא הוינא וכו'. חלה ס"ג הל' א' ר' יונה אמר רבי שמואל קסודקיא חד זן דבנין חד אמר באן בשיש בו בדי להעלות וכו'. — ונוסד בלא בינו רבי (ונראה שהוא ט"ס) ספחים ס"ז הל' ז' (ל"ג ע"ג) שמואל קסודקיא אמר למחר יש בעשייתה מצוה, יומא ס"ו הל' ה' (ס"ג סוף ע"ד) התיב שמואל קסודקיא מעתה יטמו את אימוריהן.

רבי שמואל בר אבדומא, אבדומי בדור החמישי. שבת ס"ט הל' א' (י"ז סוף ע"ד) רבי שמואל בר אבדומא הוה ליה עובדא למיגור לרב ששעה (בר"ף הגי' שישנא) בריה אנשון מייתי אחמל שאל לר' מנא אמר לו ידחה למחר שאל לר' יצחק בר אלעזר וכו'. מ"ק ס"ג הל' ח' (ס"ג ע"ד) ר' שמואל בר אבדומי דמכח אימיה קומי מועדא תמניא יומין אתא שאל לר' מנא וכו'. חגיגה ס"ג הל' ג' ע"ט סוף ע"ב אמר ר' שמואל בר אבדומי קמי ר' מנא כתרומה אגן קיימן. מכל זה נראה שזהו תלמידו של ר' מנא. — ונוסד עוד ברבות ס"ז י"א ע"ב (ושם ר' שמואל בר אבדימא), סאה ס"ד הל' א' (ר' שמואל בר אבדומא), חלה ס"ג הל' א' ע"ז ס"ג הל' ה' (מ"ב ע"ד ר' שמואל בר אבדימי) ובמ"א.

רבי שמואל בר אימי בדור השלישי. קידושין ס"ג הל' ב' (ס"ג ע"ד) דמי ר' זעירא בארד קרמיא דמך ר' הילא בארד תנינא אתא עובדא קומי ר' חנניה חבדיהון דרבנן א"ל רבי שמואל בר אימי לא יאות הוה ר' הילא אמר לך וכו'. — וביבמות ס"י י"א סוף ע"א איתא אימי אבוי דשמואל בר אימי (עיי' ערכו), זה מודה שר' שמואל בר אימי היה ארם מסורסם ונקרא אביו על שמו. עיי' ערך ר' שמואל בר רב יצחק.

שמואל בר בא — רבי שמואל בריה דר' יוסי בי ר' בון

שמואל בר בא, אבא ברוד השלישי. ביכורים ס"ג הל' ג' (ס"ה ע"ג) ר' הילא ד' יעקב בר אדרי הוון יתיבין עבר שמואל בר בא וקמו לון סון קוטוי אמר לון תרתיי נבנן חדא שאיני זקן וחדא שאין תהורה עוסדת מפני בנה. — יבמות ס"ה הל' י"ד (י"א ע"ב) קדושין ס"א ג"ס סוף ע"ב שמואל בר אבא בעא קומי ד' זעירא בפרשת נחלות את עבר בן בן כבן והבא (גבי ייעוד) לית עבר בן בן כבן, ועיש שר' זעירא אמר על הק קושיא מאן רמר לי הווא מילתא אנא משקי ליה קונדיטון. — נזיר ס"ג הל' ד' (ג"ב ע"ג) שמואל בר בא בעא קומי ד' זעירא נטמא באותן הימים מה הן וכו'. — קדושין ס"א ג"ס ע"ב שמואל בר אבא בעא קומי ר' יסא האב סתיב וחשב והבא סתיב וחשב וכו'. — ספחים ס"ז הל' ה' (ל"ג ע"ג) תני חגיגת ארבעה עשר וכו' ר' יעקב בר אהא בשם שמואל בר אבא זאת אומרת שהוא רשע וכו'. — ביצה ס"א הל' ט' (ס' ע"ד) ר' נחום א"ר שמואל בר אבא בעא חדא מטריתא וכו'. — (והאמורא זה נזכר ברוב מקומות בלא כינוי ר' ואפשר מפני שלא היה מוסמך וכדאיתא במאמר רביכורים שהבאנו כראש הערך הווא שאיני זקן וכו'. ועיי' ערך שמעון בר בא).

רבי שמואל בר חייוא בר יהודה ברכות ס"א ב' ע"ב רבי שמואל בר חייוא בר יהודה בשם ר' חגיגא התחיל לגלגל חמה לשקע אדם עומד כראש הר הכרמל ויורד ויטובל בים הגדול ועולה ואוכל בתרומתו וכו', זקן אמר ב' פעמים בשם ר' חגיגא מ"ש ס"ג הל' ג' (ג"ד ע"א).

רבי שמואל בר חנניה יומא ס"ה הל' ד' (ט"ב ע"ג) מהו כמצליף רבי שמואל בר חנניה בשם ר' לעזר כמסווד. — מ"ק ס"א הל' ח' (ס' ע"ד) ר' יסא הווי לישמואל בר חנני סירוג שתי וערב וכו'.

רבי שמואל בר ינא תענית ס"ב הל' א' רבי שמואל בר ינא בשם ר' אחא ה' דברים היה המקדש האחרון חסר וכו' עיי' ערך ר' אחא. וסוף ס"ב דמכות הגי' ר' שמואל בשם ר' אחא, ובהדיות ס"ג מ"ז ע"ג ר' אינא בשם ר' אחא, וכבבלי יומא כ"א ע"ב ר' שמואל בר אינא. — תענית ס"ב הל' י"ד (ס"ז ע"א) ר' שמואל בר ינא בשם ר' אחא הווא דאיתא אמר בשאין מחלוקת אצל סתם וכו' וביבמות ס"ד ר' ריש ע"ב הגי' ר' שמואל בר אינא, והעיקר אינא, ואינייא וינא ס"ט.

רבי שמואל בריה דר' יוסי בי ר' בון ברוד הששי. ר"ה ס"א הל' א' (נ"ו ריש ע"ג) רבי שמואל בריה דר' יוסי בן בון שלא תאמר שאם אבד ונטמא וכו'. — ועוד שם סוף העמוד שלא תאמר שמא ימצא זבח פסול וכו'. — קדושין ס"ד הל' ח' (ס"ז ע"א) ומניין שהורגין על החזקות רבי שמואל בריה דר' יוסי בי ר' בון אמר סתיב ומטה אביו ואמו מות יסדת וכו' רבד בריא הווא שזה הוא אביו והלוא חזקה היא שזה הוא אביו ואת אמר הורגין אף הכא הורגין. ועיי' תולין י"א ע"ב ריש י"ף ר' מרי מטה אביו ואמו דאולינן בתי רובא. והרמב"ם ס"א מהל' איסורי ביאה הל' כ' תפס הירושלמי לעיקר ע"ש.

רבי שמואל בר ר' יצחק — רבי שמואל בר נחמן קבו

רבי שמואל בר ר' יצחק מגדולי האמוראים של הדור השלישי ומאמריו באים בהרבה מקומות. ר' מישא (שקלים ס"ג הל' א') רבי יונה ור' יוסה (ר"ה ס"א הל' ב') ואמוראים אחרים אמרו בשמו. וכאשר מה קיבל ר' זעירא אבילות עליה, ברכות ס"ב ו' ע"א. ובמס' ע"ז ס"ג הל' א' כד דמך ר' שמואל בר יצחק איתעקין ארזיא דאיעא דישראל. וע"ש שהיה בעל נטילות חסדים וכאשר מה נפקת בת קלא ואמר ווי דדמך שמואל בר רב יצחק נטיל חסרא (וע"י פאה ס"א מ"ז ע"ד ובשנינו, בבלי בחובות י"ז ע"א). — ובמס' סנהדרין ס"י ב"ס ע"ב נשתבה שלא ראה קרי מיטיו ע"ש.

ר"ה ס"א הל' ד' (נ"ז ע"ב) איתא אבוי דר' שמואל בר רב יצחק חש על נרמיה וצום תרין יומין (ובמס' חלה ס"א הל' א' איתא בר אבוי דר' שמואל בר רב יצחק). ונקרא אביו על שמו לפי שהיה אדם מפורסם. וז"ל דרשי הולין ליה ע"א ר"ה אבהו דבר אבוטרם וזהו אבוטרם עצמו ומכדין היו את הבן ולא את האב והיו קורין אותו על שם בנו סימן לו ע"ב. וע"י בבלי פסחים מ"ג ע"ב מחקף לה ר' נתן אבהו דר' הונא בריה דר' נתן בריחות כ"ה רב תחליפא אבהו דרב הונא בר תחליפא ובמ"א, וכתבם טחך הנאון ר"ם במקומות אלה שם האב ע"י בהגהתו לספרים מ"ג.

רבי שמואל בר נחמן ברור השלישי. הלך עם ר' יודה נשיאה אל דיקלישיאנוס, תרומות סוף פ"ח וע"י ערך ר' יודה נשיאה א'. — ר' שמואל בר נחמן (ואך בקצת מקומות נקרא ר"ש בר נחמני, ובבבלי תמיד ר"ש בר נחמני) היה תלמידו של ר' יונתן ואמר במקומות אין מספר בירושלמי ובבבלי בשמו. וע"י בבלי פסחים כ"ג כ"ד יתיב ההוא מרבנן קמיה דר' שמואל בר נחמני ובר אפר ליה ר' יונתן דבך מהאי קרא קאמר לה. שם כ"ב קכ"ג ע"א בעא סיניה ר' חלבו מר' שמואל בר נחמני מה ראה יעקב שנמל בכורה מראובן וכו' אלא ר' יונתן דבך לא כך אמר. — ואמר נ"ב בשם ר' יהושע בן לוי דיה סיד הל' ד' (נ"ט ע"ב) איד שמואל בר נחמן משום מעשה שאידע וכו' איד אחא בר פסא קומי ר' זעורא חבריא בעון קומי ר' שמואל בר נחמן בשם מן ר' אמר לה אמר לח וכו' בשם ר' יהושע בן לוי. — ומצאו לר' שמואל בר נחמן הדבה סאמרים בשם עצמו, וגם חבמים אחרים אמרו בשמו. שקלים ס"א הל' א' ר' חני בשם ר' שמואל בר נחמן שלש תרומות נאסרו בפרישה הווא תרומת ארנים וכו'. — שם ר' אילא בשם ר' שמואל בר נחמן ועבדו העוברים וכו' ובנה אצל ציון סימן שמצינין על הקברות. — תענית סוף פ"ג א' זו היא הלל הגדולה וכו' ולמה באילן תרתין פרישתא ר' זעורא ר' אבהו בשם רבי שמואל בר נחמן מפני שירידת גשמים כלולה בהן. — וע"י חגיגה ס"ב ע"ז ע"ג ר' יוחן נשיא שאל לר' שמואל בר נחמן מהו דין דכתיב סולו לדובב בערבות ובר א"ל אין לך כל מקום ומקום שאינו טמונה על ביה שלו וכו' אמר ליה ר' לעזר דבך לא הוה דדש כן וכו', ונראה שם רבך נוספת ע"י שניא דלישנא. ובבב' ס"ב מוסף דברים ח"ל ר' יודה נשיאה שאליה לרבי שמואל בר נחמן אמר מפני ששמעתי עליך שאתה בעל הגדה מאי דכתיב

רבי שמואל בר נחמן — רבי שמואל אחי דרב ברכיה

סולו וכו' א"ל אין לך כל מקום ומקום שאין לו איש סמונה על בית שלו וכו' כך מי שסמונה על בית של עולם הקב"ה ביה שמו על בית של עולמו א"ל אוי דמובדין ולא משתכחין שאלית לר' אלעזר ולא אמר כן וכו'. ויש בזה השתנות והוספה מידי אחרון אשר לא הבין ת"י ביה ושינה אותה לחי' בית, ועיי' ברמב"ן פ' מקץ פסוק כי אדני שהביא הב"ד כנוסחת הירושלמי. — אבל מה שמוסיף הב"ד שלפנינו מפני ששמעתי עליך שאתה בעל הגדה ע"ש יש לו שורש כי מצינו לר' שמואל בר נחמן הרבה מאמרים באגדה.

רבי שמואל בר נתן אמר בשם ר' חמא בר חנינה ברכות ג' ע"ד שבת פ"ג הל' א'.

רבי שמואל בר סוטר ברכות פ"א ב' ע"ג ר' חנינא בר אנדריי בשם רבי שמואל בר סוטר המלאכים אין להן קפיצין ומה שעמא קרבת על חד מן קמיא קיימא. ובב"ד פס"ה איתא לבד איך שמואל וליחא בר סוטר. ואפשר שהוא אחד עם ר' שמואל בן סוסרטאי דערך הבא.

רבי שמואל בר סוסרטאי, סוסרטאי, סוסרטי כלאים פ"ג ריש הל' א' אמר ר' שמואל בר סוסרטא (בר"ש הגי' בר סוסרטאי) משנים את למד ארבעה וכו'. ב"ש פ"ד הל' ב' (ט' ע"ד) ר' יוחנן יב דירין וכו' אתא שאל לר' ינאי אמר ליה מדבר תורה סעות קונין ולמה אמרו אין קונין שלא יאמר לו נשרפו חטך בעלייה רבי שמואל בר סוסרטאי בשם ר' אבהו אם אמר לו נשרפו חטך בעלייה נאמן. ועיי' סנהדרין פ"ז הל' א' שגם שם אמר ר' שמואל בר סוסרטאי בשם ר' אבהו. — מגילה פ"ב הל' א' אמר ר' שמואל בר סוסרטי תיפטר שהיתה כתובה גיגנטון, ובבלי תענית י"ד ע"א נקרא רב שמואל בר סוסרטאי ע"ש.

ב"ש פ"ב הל' ה' (ח' ע"ג) איתא עובדא המורה על עוצם יראת שמים שלו. רבי שמואל בר סוסרטיי סלק לרומי אוכרת מלכתא דילניה דידה ואשכחיה אפקת כרוז במדינתא מאן דמחזיר לה בנו שלשי' יומין יסב אכן ואכן בתר שלשי' יומין איתרם רישיה לא חזריה גו שלשי' יומין בתר שלשי' יומין חזריה אמר' ליה לא הות במדינתא אמר לה אין אמרה ליה ולא שמעת קלא וכרוזא אמר לה אין אמרה ליה ומה מר אמר לה מאן דמחזיר לה גו שלשים יומין יסב אכן ואכן בתר שלשים יומין יתרם רישיה אמרה ליה ולמה לא חזרתינה גו שלשי' יומין אמ' לה דלא תיטרון בגין דחלתוך עבדיה אלא בגין דחלתיה דרחמנא אמרה ליה בריך אלהון דיהודאי.

שמואל בר שילת מגילה פ"ד הל' ג' (ע"ה ע"א) ר' חלבו ר' מתנה שמואל בר שילת בשם רב שבעה חוץ מן המספיד, וטראה דצ"ל רב שמואל בר שילת שכן נקרא תמיד בבבלי.

רבי שמואל אחי דרב יומא פ"ג הל' ח' (מ"א ע"א) רבי שמואל אחי דרב בעי אבדו (הגדלות של אשכנז) מהו לעשות תחתיהן של זהב. ועיי' ערך הבא.

רבי שמואל אחי דרב ברכיה שבת סוף פמ"ז אמר ר' עזרא קומי ר' מנא אפילו בר' ישמעאל לא יכדיל וכו' אמר רבי שמואל אחי דר' ברכיה

ורביל וכו'. והיה בדור החמישי דהא קאי אקו שהקשה ר' עזרא קטני ר' מנא, היה אחי דרב ברכיה ב' עיי' ערבו. אך ערלה ס"ב ריש הל' א' איתא דאמר גמליאל זוגא לר' יוחנן כן אמר שמואל אחות דר' ברכיה, וא"כ היה אחי דרב ברכיה א' בדור השני (עיי' ערך ר' ברכיה א'). ונראה דיש במס' ערלה מ"ס וצ"ל לא כן אמר שמואל אחות דרב עיי' ערך הקודם. — וכמס' ביצה ס"ג הל' א' אמר ר' שמואל אחי דרבי ברכיה כל שהוא מחוסר נשנים מחוסר צידה, וכו' והוא נעצמו (במילים שונות) מאמר דשמואל בבלי שם כ"ד ע"א, היכי דמי מחוסר צידה אמר ר' יוסף אמר ר' יהודה אמר שמואל כל שאמר הבא מצודה ונצורנו ע"כ, ואין ספק שהבבלי מדויק ושמואל חברו דרב הוא האומר, דהא ר' יהודה תלמידו דשמואל האומר בכל מקום בשם דבני הוא האומר מה בשם שמואל. וע"כ יש מ"ס בירושלמי, ואפשר שצ"ל ר' שמואל אחי דר' ברכיה אמר שמואל וצ"ע.

רבי שמלאי ססחים פ"ה הל' ג' (ל"ב ע"א) רבי שמלאי אחי גבי רבי יוחנן אמר ליה אולסן אנדה אמר ליה מסרת יש בידי מאבותי שלא ללמד אנדה לא לבבלי ולא לדרומי שהן גמי הרוח וטעמיה תורה ואת נהרדעי ודד בדרום, (ובבלי שם ס"ב ע"ב איתא ר' שמלאי אתא לקמי' דר' יוחנן א"ל ניתני לי ספר יוחסין א"ל מהיכן את א"ל מלוד וכבר נגענו בזה בס"א ע"ש), אמר ליה אמור לי הדא מילתא מה בין לשמו ושלא לשמו מה בין לאוכליו ושלא לאוכליו. — שקלים פ"ד הל' ג' (מ"ה ע"א) ר' אחא ר' תנחום בר חייה בשם ר' שמלאי מניה ספר העזרה נוטלין שכון מתרומת הלשנה, (ובבלי טהרות ק"ו ע"א דוכא זה המאמר בשם רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן, גם איתא שם מניה ספרים בירושלמי). — ור' שמלאי גזר גם בבבלי באיזה מקומות, עיי' סוף פסחים ובמ"א. ועיי' ערך הבא.

רבי שמלאי הדרומי שכת ס"א ג' ע"ד ע"ז פ"ב הל' ז' (מ"א ע"ד) יצחק בר שמואל בר מרת' נחית לנציבין אשכח רבי שמלאי (בע"ז שמלאי בלא רבי) הדרומי יתיב ודרש רבי ובית דינו התירו השמן, וע"ש שרב לא רצה לשמוע לו ואמר ר' שמלאי הדרומי מהו ושמואל א' לרב אכול דלא כן אנא נתיב עליך זקן ממרא דר' שמלאי אמר לה בשם רבי ובית דינו. — ועיי' בבלי ע"ז ל"ז ע"א מסתמך ואזיל ר' יהודה נשיאה אכתפיה דר' שמלאי שטעיה א"ל שמלאי לא הייתה אמש בבית המדרש כשהתרנו את השמן אמר לו כימינו תתיר את הסת וכו' ואפשר שזה ר' שמלאי שמעיה דר' יהודה נשיאה הוא ר' שמלאי הדרומי (גם אפשר שהוא אחד עם ר' שמלאי דערך הקודם). — ובבלי כ"ב ק"א ע"א נזכר ר' שמלאי שמעיה דר' ינאי ע"ש.

ר' שמלאי דבירא מנילה ס"א סוף הל' י"ג (ע"ב ע"ג) ואליהו מקדיב בשעת איסור הבשמת א"ר שמלאי דכורא א"ל וברבך עשיתי וברבך עשיתי. רבי שמעון בולווטא פסחים פ"ד הל' א' תענית פ"ד ס"ז סוף ע"ד מינין שהשיך מעכב ר' יעקב בר אחא רבי שמעון בולווטא בשם ר' חנינה ולכפר על בני ישראל זה השיר.

ר' שמעון דימה סאה פ'ז הל' א' הבקיר את שדוהו שנים ושלושה ימים חזר בו חגי ר' שמעון דימא קומי ר' זעירא אפילו לאחד שלשה אינו (מ'ס ובמס' נדרים ס'ד הל' י' ליתא, ושם נקרא ר' שמעון דימא) חזר בו.

ר' שמעון דתוספת' ברכות פ'ג ו' ע"ב א"ר שמעון דתוספת' חזר הדברים ליושנן ע"כ, והוא כמו רבא תוספאה בבבלי, כל' השונה תוספאה ועיי' ערך ר' זעירא חנאי. ובסנהדרין פ"ב הל' ב' (ב' ע"א) הגי' דבי שמואל דתוספתא.

רבי שמעון חסידא מעשרות ס"א מ"ה ע"ד ר' יונה בשם רבי שמעון חסידא ניקורי דמב באביהן אסוד ודברים נהגו בהן הוהר ואינן ניווקין.

רבי שמעון נזירא שבת פ"ב ה' ריש ע"א ר' אחא ר' סימון בשם ר' שמעון נזירא ע"שאה מזר טהורה.

ר' שמעון בריה דר' אייבו יבמות פ"א י"ב ע"א התיב ר' שמעון בריה דר' אייבו והתניב וקח עמרם את יוכבד דודוהו לו לאשה מעתה אפילו כגני נח לא היו ישראל נוהגין (למאי דס'ד דתם אחות אביו אסורה לכן נח ע"ש).

שמעון בר בא, ווא, אבא. בירושלמי לדוכ בלא כעני רב או רבי לפי שלא נסמך וכאשר יבוא לקמן (ועיי' ערך שמואל בר בא) ובבבלי רב שמן בר אבא, היה בן בבל ועלה משם לא"י. חולץ צ"ג ע"ב אמר ליה רבי יוחנן לרב שמן בר אבא הגי' בעיי' חשילתא שריין ואת לא תיכול משום אל תפוש תורת אסך ועיי' רש"י שם, ור' יוחנן קרא אותו בבלייא שבת פ"ו ה' סוף ע"א. — ולמד אצל ר' חנינה ואצל ר' יוחנן והיה נכבד מאוד בעיני דבותיו. וכאשר רצה לצאת לח"ל ולבקש שם פרנסתו כי היה עני מאוד (עיי' לקמן) ובא לפני ר' חנינה ואמר לו כתוב לי חרא אינרא דאיך ניוסק לפרנסתי לארעא ברייתא השיב לו ר' חנינה לטור אני הולך אצל אבותך יהו אוסרים לי נסיעה אחת של חטרה שהיתה לנו בארץ ישראל התרתה לה לצאת לחוצה לארץ. מ"ק פ"ג הל' א'. — ור' יוחנן אמר עליו כיכורים פ"ג הל' ג' (ס"ה ע"ד) כל מי שאינו מכיר מעשיו של אברהם יכיר מעשה אבותיו של זה. — והוה מפורסם לירא חמא עיי' ברכות פ"ב ד' ע"ב ר' אלעזר סליק מבקרא לריש בר אבא א"ל בנן דאנא תשיש ואנא קרי שמע ותתנגמם נסיק אנא ידי חובתי א"ל אין ר' דימה בעי קומי ר' זעירא בנן דר' אליעזר (אלעזר) ידע דריש בר אבא מדרקק בגצותא סגן הווי ליה וכו' ע"ש (ועיי' סאה פ"א מ"ז ע"ג שבת פ"ז ז' ע"ד שהקפיד על ר' אבהו שאמר בשם ר' יוחנן מותר ללמד אדם את בתו יוונית).

ר' שמעון בר אבא אמר משמיה דר' חנינא. מגילה פ"ד הל' ד' (ע"ה ע"ב) ר' יעקב בר אחא ריש בר אבא בשם ר' חנינה האומר דרי ערכי עלי ובא לסודרו מן הקרקע שמין לו בעשרה מן הממלסלין שמין לו בנ' וכו' וכן במ"א. ועיי' ערך ר' חנינה המעשה דאשתבין בנתיב דמי שמואל ואמר ד' חנינה לשמעון בר בא איססל בקריבתך ע"ש באורך. וקצת נראה מזה שרש

בר אבא היה כהן ושבויה אסורה לכהן, ולכן כאשר אוקמי שביהון מברא (ע"ש ובבלי כתובות כ"ג ע"א) אמר ליה ר' חנינה אימסל בקריבתך. — גם נראה ששמעון בר אבא היה אחיו של ר' חייא בר אבא ששניהם היו כהנים ושניהם עלו מבבל ושניהם היו תלמידים לר' חגיגה ולר' יוחנן.

ועיקר תורתו של ר' שמעון בר אבא היתה לו מר' יוחנן ואמר בררבה מקומות משמו. ומאחרכו לר' יוחנן ולתורתו היה משרת אותו עבודת שירות. שבת פ"ז ח' סוף ע"א שמעון בר בא היה משמש קומי ר' יוחנן והיה מושיט ליה סגיליה כהרא דתני בדרך הארץ כשהוא נועל נועל של ימין ואח"כ נועל של שמאל וכשהוא חולץ חולץ של שמאל ואחר כך חולץ של ימין (והמאמר הזה מודיע לנו דבר חדש שמש' דרך ארץ היתה ידוע להורושלמי). — ומצינו שהקשה לפני ר' יוחנן, עיי' ברכות פ"ה ט' ע"ב שמעון בר ווא בעא קומי ר' יוחנן דבר שהוא נודג ובא חכמים חולקין עליו, והוכח בבלי שם ל"ג ע"א בשינוי קצת אל רב שטן בר אבא לר' יוחנן מכדי אנשי כנסת הגדולה תיקנו להם לישראל ברכות ותפילות קדושה והברכות נחזי היכן תקון. — וקצת חכמים אמרו בשמו. גיטין פ"ה הל' ב' (מ"ז ע"ד) ר' סימון ור' יעקב בר ארי בשם ר' שמעון בר בא אלא ודבותינו נבינו לה מן המטלטלין (פ"י פרינסה מטלטלי דיתמי ע"ש).

ואף שגורל כחו בתורה לא זכה להתמנות, ור' אבהו אמר בכורים פ"ג סוף הל' ג' (פ"ה ע"ד) מי יגלה עפר מעיניך ר' יוחנן אבהו ריגולותיה (פ"י שהוא מן רגל שלו בל"ה הקטן שבתלמודיו) איתמי שמעון דמעפריא (שמעון בר ווא ע"ש שהוא מעפורת והוא תכשיט הראש בל"ה מן הגדולים) לא איתמי. — ושם קדם לה שמעון בר ווא היה בר מסקוס (בר' קראמאשין מונה על הצד, „אולי צ"ל ברמסקוס") ואתמנן דקיקן מיניה והוא לא איתמי. ועיי' בבלי סנהדרין י"ד ע"א ר' יוחנן הוה מצטער עליה דר' שטן בר אבא דלא הוה גבייהו דליסמכיה. — וגם בגמס' היה ביש מזליה. ירושלמי ביכורים שם שמעון בר ווא היה בקי במרגליתא בכל מילה ולא הוה ליה עיגול מיליה והוה ר' יוחנן קרי עילוי וגם לא לחכמים לחם. וכבר כתבנו בתחילת הערך שרצה עיי' לצאת לחל' דר' חגיגה לא הגיעו לצאת.

ר' שמעון בר אבא יצאה נשמתו במהרה וצוה בשעת מיתתו על ענין מהרה. גיטין פ"ג הל' ה' (כ"ב ע"ד) שמעון בר ווא מי דמך דהא אמר הא נסיקא מיכא והא נסיקא מיכא ע"ש.

רבי שמעון בריה דר' הלל בן פזי סנהדרין פ"ז הל' ה' (כ"ד ע"ג) דבי שמעון בריה דר' הלל בן פזי בעי קומי ר' הלל בר פזי מתניתא באשה אחת שיש לה שמות הרבה אבל אם היו נשים הרבה והעלימות הרבה כהעלם אחד הוא. ועיי' ערך ר' לעזר בי ר' יוסי.

רבי שמעון בן זכריה דטאי סיב כ"ב סוף ע"ג רבי יונה בשם רבי שמעון בן זכריה המינן האמורין במגיים האגוזין והאורזין והשומשומין וסול המצוי.

שמעון בר חייה — רבי שמעון בר יוסי בר לקניא

שמעון בר חייה עידובן פיה ב"ב ע"ד ר' בא בר ממל שמעון בר חייה בשם רב בפתוחין לחובה.

רבי שמעון בן חלפותא, חלפתא שקלים פד הל' ב' ר' חנינא דברת חוזק ר' בא בר זבדא בשם רבי שמעון בן חלפותא של פיה בשתי סלעים ומחצה. — סאה פ"ז ב' ע"ב אמר ר' שמעון בן חלפתא קלח אחד של חדל היה לי והייתי עולה בו כעולה בראש התאנה (ועיי' בבלי כתובות ק"א ע"ב). — שם אמר ר' שמעון בן חלפותא הוה מעשה שאמר רבי יהודה לבנו בסיבין עלה והבא לנו נזונד מן החבית עלה והושיט ידו ומצאה של דבש. — ועיי' ברכות פ"א ב' ע"ג ר' חייה רבה ור' שמעון בן חלפתא הוה מהלכין בהרא בקעת ארבל בקריצתא וראו איילת השחר שבקע אודה אמר רבי חייה דבה לר' שמעון בן חלפתא בירכי כך הוא נאולתן של ישראל בתחילה קטמא קטמא ובר. ושם פ"ב ה' ע"א א"ר שמעון בן חלפותא אין לך כלי שמחזיק ברכה יותר מן השלום ומה מעם ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום (וקבעו לזה המאמר במשנה סוף מס' עוקצין). ועיי' תענית פ"ד פ"ה ע"א אמר ר' חנינא זכות מאורכה זימן אין בנח הדא מילחא (דלא רצה להתמנות עד זמן דתמי ר' פס ע"י ערך ר' חנינא) לית אנא ידע אין בנח דהוית סליק מן סיבירא לצפורין הוינא עקים איסרין מעול מישאל בשלמיה דר' שמעון בן חלפתא. — והנה רוב אלה האמורים מראים שר' שמעון בן חלפותא היה מן האמורים הראשונים של הדור הראשון. אך ע"ז סיב הל' ה' (מ"א ע"ד) איתא ר' שמעון בן חלפותא ר' חגי בשם ר' שמואל בר נחמן כבשים ללבושך וכו', ור' שהיה בדור השלישי או בדור הרביעי עיי' ערך ר' חגי וערך ר' שמואל בר נחמן. וכן תענית פ"ב הל' א' (ס"ה ע"ב) מפרש ר' שמעון בן חלפותא דברי ר' שמעון בן לקיש דאמר תשובה של רמיות עשו אנשי נזונה ע"ש.

ואפשר דחלפותא אינו חלפתא, והיו שני אמורים האחד ר' שמעון בן חלפותא והאחר ר' שמעון בן חלפתא והאחד קודם והשני מאוחר, והמסורים בלבלול וכתבו חלפותא במקום חלפתא ולהפך (או אפשר שהאחד הוא רבי שמעון ב"ח והאחר ר' ישמעאל ב"ח וכבר הראינו דה"ט 24 שהמסורים מעו לחוב בן ר' שמעון ור' ישמעאל).

רבי שמעון בר יוסי בר לקניא מן האמורים הראשונים שנדוד הראשון. ספחים פ"ז הל' ב' (ל"ג ע"ב) דמר ר' יונתן קומי ר' חייה רבה בשם ר' שמעון בר יוסי בר לקניא לוקן על תחומי שבת דבר תורה. — הודיות ס"ב מ"ז ע"ד ר' יונתן שלח שאל לר' שמעון ב' ר' יוסי בר לקניא אודה למשמש עם הטמאה מגין ובעא ביסה מידוק בתריה אמר ליה מילה דמיניקא אטרין בכל יום את שאל ל' וכו' עד אמר ליה אנא ואת צריכי לן נצא לחץ ונלמד, ועיי' בבלי שבועות י"ח ע"ב ושם הגי' ר' יונתן בן יוסי בן לקניא. — מעשרות פ"ג הל' ה' (נ' ע"ד) ר' לעזר ב' ר' שמעון אול לנביה ר' שמעון ב' ר' יוסי בר לקניא חמוי הוה מזג ליה והוא שתי וכו' אמר ליה וכו' לא בייך שהוא טאה ולא בנכך שהוא קטן ולא בנריס שהוא רחבה (ובבלי ספחים פ"ז ע"ב

רבי שמעון בר יוסי בר לקוניא — רבי שמעון בן יקים קבמ

הג' ר' ישמעאל בר יוסי איקלע לבי ריש בן יוסי בן לקוניא, אבל טסה דאיתא בירושלמי שם והוה ר' יהושע בן קרחה צוח ליה חלא בר חמרא ובר אמר ליה ולא קוצין כסחין כסחתי וכו' וכאשר הוא בבלי כ"ט ס"ג ע"ב בעובדא דרבי יהושע בן קרחה עם ר' שמעון בן אלעזר נראה דני הירושלמי הוא עיקר) הרי לך שר' שמעון בר יוסי בר לקוניא היה חמיו של ר' אלעזר בר שמעון וא"כ היה מן התנאים. ועיי' בסה"ד שהאריך בזה.

רבי שמעון בן יוסינא עיי' מגילה ס"ד הל' ה' (ע"ה ע"ב) העובדא עם ר' שמעון ספרא דסריכנת.

רבי שמעון בי ר' ינאי שבת ס"ג י"ד ע"ב ספ"ז מ"ז ע"ד דמר רבי שמעון בי ר' ינאי אני לא שמעתי מאבא אחתי אמרה לי משמו ביצה שנולדה בזים טוב סומכין לה כלי בשביל שלא תחגלגל אבל אין כוסין עליה בלי, שם ס"ד ו' סוף ע"ד הובא זה המאמר בזה"ל: אמר רבי שמעון בר' אני לא שמעתי וכו' ונראה שהוא ט"ס וצ"ל ר' שמעון בי ר' ינאי. — ס"ק ס"ב הל' ב' (ס"א ע"ב) בהרא ר' שמעון בי ר' ינאי קטף כרמיה במועדא חמוניה כל עמא וקמספן בתריה בשתא חודיתא שכקיה ויבש. ועיי' בבלי מ"ק י"ב ע"ב ושם נאמר כל זה על ר' ינאי.

רבי שמעון בן יקים תלמידו של ר' יוחנן. ערלה ס"א הל' א' (ס' ע"ד) רבי שמעון בן יקים בעא קומי ר' יוחנן נטעו צד התחתון לסיני והעליון למאכל צד התחתון למאכל והעליון לסיני וכו'. — קידושין ס"א הל' ה' (ס' ע"ג) חד בר נש מי דמיך אמר יתנו כל נכסי לפלוני חזר ואמר כתבו ותנו ר' לעזר וריש בר יקים אעלון עובדא קומי ר' יוחנן וכו'. ועיי' ב"ב ס"ח הל' ה' (מ"ז ריש ע"ב) ר' לעזר ורי' שמעון בן יקים אעלון עובדא קומי ר' יוחנן וכו', ושם הל' ט' (מ"ז סוף ע"ב) ר' שמעון בן יקים אעל עובדא קומי רבי יוחנן מהיום לאחר מיתו מתנתו מתנה מהיום ולאחר מיתו אינו נט וע"ש. וכל אלה המקומות מורים שר' שמעון בן יקים היה תלמידו של ר' יוחנן. והיה אדם גדול ומתלמידו ר' יוחנן הראשונים. גיטין ס"ה הל' ב' (מ"ז ע"ד) ר' יסא איתפקיד מדל דיתמין והוה תמן בעיין פרנסה אעיל עובדא קומי רבי אלעזר וקומי ר' שמעון בן יקים אמר ר' שמעון בן יקים לא מוטב שיתפרנסו מן של אביהן ולא מן הצדקה אמר ליה ר' לעזר ר' אילו יבואו לפני רבותינו אין נוניעין בו וכו'. — מנהדרין ס"ג כ"א ע"ד ר' יונתן הוה יתיב טקשי איפשר אית הבא בר נש דשמע הלכה בר' נתן אמר ליה ר' יוסי בר חנינה הא ר' שמעון בן יקים אמר יקים לעיל וכו' עד ולא איחכוך ר' יוסי בר חנינה אלא מסקא ר' שמעון בן יקים לעיל בנין דהוה אינשא רבא. — ונוסד עוד במ"א, וגם בבבלי כא באיזה מקומות ושם שמו ר' שמעון בן אליקים, אך בבבלי משמע קצת שהיה קטן מר' אלעזר. עיי' כתובות נ' ע"ב שאמר לפני ר' אלעזר וקרא אותו רבי, וגם אמר משמו חולין ז' ע"א, ורי' אלעזר אמר ליה דבר שהראשונים לא אמרו טעם תשאלנו בבית המדרש בדי כלישינא כ"ב ס"א ע"א ע"ב, ובירושלמי דניסין שהבאנו לעיל קרא ר' אלעזר לר' שמעון בן יקים רבי ונראה משם שהיה גדול מר' אלעזר.

רבי שמעון בר כהנא — רבי שמעון בן לקיש

רבי שמעון בר כהנא סמחים ס"ג הל' ב' (ל' ע"א) ר' שמעון בן לקיש בשם רבי שמעון בר כהנא אמר מדולדל צפון מדולדל וכו' חיבור לשומא ואינו חיבור להזיה. — דמאי ס"ג ב' ע"ב חלה סוף סדר ר' שמעון בר כהנא הוה מסמך ל' לעוד (בחלה הגי' ל' ליעוד) עכרון על חד כרם (בחלה ס"ג) אמר ליה אייתי לי חד קיס (בחלה קיסם) מיחצד שיני וכו', ורי דהוה זוסר טר' אליעזר ואיך אמר בסמחים ר"ש בן לקיש בשמו? ואפשר שהגי' דמס' חלה ל' ליעוד היא עיקר, ושמעון בר כהנא זה הוא התנא שמעון בר כהנא הדובא חלה שם אמר ר' שמעון בן נמליאל אני ראיתי את שמעון בן כהנא שותה יין של תרומה בעכו, וצריך ליתרום במס' דמאי ומס' חלה שמעון (ולא ר') בר כהנא וכו' והיה סומך ל' אליעזר והוא ר"א בן הורקנס. ואפשר שיש ליתרום גם במס' סמחים ר"ש בן לקיש בשם שמעון בר כהנא והוא התנא הגזר סוף חלה.

רבי שמעון בר כרסנא (ה) ולפעמים כרסנא. מצינו עיר בשם כרסנא, כרסנא. עיר מס' שביעית ס"ט הל' ז' (ל"ט ע"א) אמר ר' זעירא ואגא דלא סמכית עלי' אשתאלת לאלין דבית כרסנא ואמרין נהגין הוינא וכו'. ובמס' ס"ק ס"ג ס"ב ע"ג איתא כהנא נמליאל דיקנותיה קברוניה בורסאי גבון. והעיקר כרסנא (בכ"ף) רכן איתא במנחות ס"ה ע"א אמר ר' יוסי אף חיימי כרזיים וכפר אחים אילמלא סמוכות לירושלים היו סביאן מהן וכו'. ומצינו מקום ששמו כרסן. (י) ונראה שכרזיים הוא אחד עם כרסנא (ובתוספתא מנחות נ"ט הגי' כרזיים הוא ס"ט). — ור' שמעון בר כרסנא הוא בן עיר או כפר ששמו כרסנא.

ור' שמעון בר כרסנא נזכר באיזה מקומות. שבת ס"ג הל' א' רב כד הוה מורי בתבורתיה הוה אמר טר' מאיר בציבורא הוה מורי טר' יוחנן הסגולד אמר רבי שמעון בר כרסנא כד' ישמעאל ב' ר' יוסי דרש לון דתגי ר' ישמעאל ב' ר' יוסי אמר משום אביו כל דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת ועשאו כשבת בין שונג בין מיד אסור בין לו בין לאחרים. — ואמר בשם ר' אחא, דמאי ס"ג הל' א' (ובקראקא ובקראמאשין איתא שם במעות ר"ש בר כרסנא) עירובין ס"ה כ"ב ע"ד יומא ס"ה הל' ז' (מ"א ע"א) רה פ"א ר"ש הל' א'.

רבי שמעון בן לקיש תלמיד חבר של ר' יוחנן, ור' יוחנן כיבדו מאוד וקרא אותו „כנגדי“, בבלי כתובות נ"ד ע"ב ס"ד ע"ב ופי' רש"י שקול כמותו. שמו נודע בירושלמי ובבלי, ושני התלמודים מלאים משפטים אל שפטים ממאמריו בהלכה ובהגדה. והיה מחודד הרבה כאשר מורה דרך לימודו. ובבלי מנהגין כ"ד ע"א איתא אמר עולא הוואה את ד"ש לקיש בבית המדרש כאילו עוקר הרים ומוחקן זה מזה ע"כ. וגם בהגדה נעמו מאמריו. — ר' שמעון בן לקיש ראה את רבי עיי' ערך ר' יוחנן. ואמר כמה פעמים בשם ר' הושעיה

*) cf. A. Neubauer, La Géographie du Talmud, p. 220.

רבי שמעון בן לקיש — רבי תחליפא קיסריא קל

וגם בשם ר' יהודה נשיאה, ור' אלעזר אמר בשמו וכן ר' יוסי בר חנינא (עיי' ערך כל אחד ואחד על מקומו), ועוד אמרו הרבה אמוראים בשמו.

ר' שמעון בן לקיש היה בעל כח הרבה ומסר נפשו להציל רבי איסי (אסי) אשר נשבה במספספה, ור' יונתן (ונראה שציל ר' יוחנן) כבר נתייאש מר' איסי ואמר עליו יסרך המלך בסדינו, תרומות סוף סוף. וישם בא נ"כ המספור איך הציל ריש לקיש ממונו של ר' יוחנן אישר לקחו לסמים ע"ש. — וקול גדול כמו הלך עד בכל ושם הפריצו על המדה בהגדות ומליצות עיי' בבלי גיטין מז ע"א כ"ט סיד ע"א ושם איתא שמת קודם ר' יוחנן. וע"ש שר' יוחנן קינתו על שהיה ליסמים קודם שנא אצלו, וכן בא בבבלי בהרבה מקומות שר"ל היה ליסמים אבל בירושלמי לא נמצא לא זכר ולא דמו שיצא רבי שמעון בן לקיש מעולם לליסמות.

רבי שמעון בר מיישא מגילה פ"א ע"ב ע"ד רבי שמעון בר מיישא בעא קמי ר' לעזר מרו הרואה שילה או שילה ומשכן שילה.

שמעון בר גרשיה מלאים פ"ג הל' א' ר' בא בר כהנא שמעון בר גרשיה בשם ר' שמעון בן לקיש כגומים לחורבה שנו, וכן הוא שם הל' ה' (כ"ח ע"ד) אך שם איתא שמעון גרשיה, מזה נראה שגרש הוא שם מקום ור' שמעון נקרא על שם מקומו (אבל אינו נרש דבבלי).

רב שישיעה בריה דרב חננאל מגילה פ"א ע"א ע"ג רב שישיעה בריה דרב חננאל אמר צריך לכתוב היא למטה מארסכותו של למיד ע"ש (ושם שישיעה עיי' ערך ר' שמואל בר אבדומא).

רב יששת אמורא כבלאי ידוע ומוזכר באיזה מקומות בירושלמי.

אות ת"ו.

רבי תחליפא מדור הרכיעי. ברכות פ"א ב' ע"ד ר' אחא ורבי תחליפא (כקראקא וכקראטאשין כטעות תחליפתא) חמיו בשם ר' שמואל בר נחמן רגו ואל תחטאו וכו'. — סאה ס"ד הל' ז' (י"ח ע"ג) רב כהנא ורבי תחליפא חד אמר תוך הדי ותוך המגל וחד אמר תוך הדי ואפילו לאחר המגל. — שבת פ"ב הל' א' ר' תחליפא שאל לר' חסדא ולא כן אלסן רבי שבת שחלה להיות בחנוכה שאסור לראות מטבע לאור החנוכה. ועיי' ערך ר' נסא. — ובבלי כתובות ח' ע"א ר' תחליפא בר מערבא איקלע לכבל בריך שית אריכתא וכו'. שם מ"ק כ"ז ע"א כי אתא רבין אמר ליה הווא מרבנן ור' תחליפא בר מערבא שטיה וכו' ובמס' נדרים נ"ז ע"ב סנהדרין כ' ע"א הגי' משונה קצת ע"ש.

רבי תחליפא קיסריא תענית פ"ב דיש הל' א' ובראש הגישיא אמר רבי תחליפא קיסריא כדי לפרסמו לא דומה המתבזה טעצטו למתבזה מאחר.

רבי תחליפא קיסריא — רבי תנחום בי ר' חייא

ובבלי שם מ"ז ע"ב הגי' ר' אבא דמן קסרי ובריף הגי' ר' אדא וברא"ש הגי' ר' זירא דמן קסרי. — סוטה סוף פ"ה איש חם וישר (איוב) אמר רבי תחליפא קיסריא שדוה ויתרן. — נדרים פ"א הל' ב' (ל"ז ע"ד) עד כרן עצמו מהו שיקריש לשמים בלשון קנס וכו' אמר ר' תחליפא קיסריא שנייא היא שבו בלשון שהתפס את הקדוה בו בלשון התפס בו את הנכסים וכו'.

רבי תנחום יבמות פ"י יא ע"ב השיב רבי תנחום על הקי' שהקשה ר' שמואל בר אבא (ע"י ערכו) קומי ר' זעירא ואמר ר' זעירא מאן דמי לי הדא מילתא אנא משקי ליה קונריטון, וע"י קדושין פ"א ג"ש ע"ב ושם הגי' ר' נחום. ברכות פ"ד ז' ע"ד ר' תנחום בר איבסולסמיקא מצלי יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתשבור ותשבית עולו של יצר הרע מלבינו שכן בראחנו לעשות רצונך ואנו חייבים לעשות רצונך את חסן ואנו חסידים ומי מעכב שאור שבעיסה גלוי ודוע לפניך שאין בנו כח לעמוד בו אלא יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתשביתנו מעלינו ותכניענו ונעשה רצונך כרצוננו בלבב שלם. ובבלי ברכות י"ז ע"א איתא הק' תפילה בשם ר' אלכסנדר וכו' וכו' אחר. וע"י מה שהעירו לעיל פ"ג על סגנון התפילות דירושלמי ובבלי. — וע"י ערך ר' תנחומא.

רבי תנחום אדרעיא, אדרעיא תענית פ"א הל' א' (פ"ג ע"ג) כתיב ואמר אלהי התשבי וכו' אם יהיה השנים האלה טל ומטר וכו' ר' ברכיה אמר ר' יוסה ורבנן חד אמר בין על הטל בין על המטר נשמע לו חזונה אמר וכו' מאן דאמר בין על הטל בין על המטר נשמע לו איכן הוה נדרו של טל אמר ר' תנחום אדרעיא סברין מימר נדר שרותר מכללו הוה כולו. — שם (פ"ג ע"ד) וארץ רפאים תפיל אמר רבי תנחום אדרעיא וארעא תפקידה תפילת. וע"י ברכות פ"א ט' ע"ב ושם הגי' אמר ר' תנחומא אדרעיא סברין מימר נדר וכו'.

רבי תנחום בוצריא, כלאים פ"ג הל' א' אמר ר' תנחום בוצריא וכן היא בערוגה שבערוגות היא מתניתה.

רבי תנחום בי ר' חייא ברור השלישי וברור הריבוי. ברכות פ"ה ט' ע"א ר' יונה בשם רבי תנחום בי ר' חייא זה שהוא רואה חלוס קשה צריך לוטר יהי רצון וכו' (וע"י לעיל ג' ע"א). — שבת פ"ג ו' ע"ג ר' יסא מלק גבי ר' תנחום בר חייא בעא מעברתיה קומי, ע"י ערך ר' יוסי גליליא. — תענית פ"א סוף הל' א' (ס"ד ע"א) ר' אחא בשם ר' תנחום בי ר' חייא אילו ישראל עושים תשובה יום אחד מיד היה כן דוד בא מה מעמא היום אם נקולו תשמעו. — מ"ק פ"א הל' א' (ס' ע"ב) ר' לעזר בי ר' יוסי בשם ר' תנחום בי ר' חייא עד כדי שיעשו ברגלי האוח. וע"י ערך ר' לעזר בי רבי יוסי. — שם פ"ג ע"ג ר' חנינא בר ספא מלק גבי ר' תנחום בר חייא נפק לגביה לביש גמטריה וכו' אמר ליה הדא מן לך אמר ליה הכין וזה ר' סימון רבי עבר. — סנהדרין פ"א י"ח ע"ג אמר ר' כהנא חבר ותינא ואעלי ר' תנחום בר חייא לקדוש החדש — והעולה מכל אלה שהיה תלמידו של ר' סימון

והוא היה ברוד השלישי, והיה מראשוני גורולי הדור הרביעי, שדרי העלה ר' כהנא לקדוש החודש ור' כהנא היה ברוד הרביעי ע"י ערכו.

רבי תנחום בר חנינא ברכות פ"ד ה' ע"ב אמר רבי תנחום בר חנינא צריך אדם ליחד לו מקום בבית הכנסת להתפלל ומה טעם ויהי דוד בא ער הראש וכו'.

רבי תנחום בר יודן ברכות קי"ב לסוף פ"ז אמר רבי תנחום בר יודן כבוד היום קודם לכבוד לילה וכו' קדושת הלילה קודמת לקדושת היום. ובבבלי ספחים ק"ה ע"א הובא בל' ברייתא וכבר העירו על זה לעיל כ"ד ע"א ע"ב. — יומא פ"ב הל' א' אמר רבי תנחום בר יודן מה את שמע מינה נאמר בראש המזבח ע"ש.

רבי תנחום בר ירמיה ברכות סוף פ"ד איד תנחום בר ירמיה ומתניתא אמרה כן סדר ברכות אוסר אבות ונכדות וקדושת השם ע"ש. — גיטין פ"א הל' ב' (פ"ג ע"ג) רבי תנחום בר ירמיה היה בחצר החורן שאלון ליה והוא מודה אמר (צ"ל אמרין) ליה ולא בן אולפן רבי שאסור לתלמיד להורות הלכה לפני דבו עד שיהא רחוק ממנו שנים עשר מיל כמחנה ישראל והא ר' מנא רבך תיבי בציפורין אמר לון ייתי עלי רלא ידעית. ובמס' שביעית פ"ז ל"ו ע"ג הגי' ר' תנחום בר חייא היה בחצר וכו' אמרין ליה ולא בן אולפן רבי וכו' והא ר' מנא רבך וכו', וא"כ הוא ר' מנא א' והא ר' תנחום בר חייא היה ברוד השלישי וברוד הרביעי ע"י ערכו, וגם מהגי' דמס' שביעית נראה שהוא ר' מנא א' דעיקר כוונתו של ר' מנא ב' היה בציפורין (ע"י ערכו) וא"כ השיב ר' תנחום בר ירמיה ייתי עלי רלא ידעית.

רבי תנחום בר עילאי מעשרות פ"א מ"ח ע"ד הענבים והאבשין משיבאישן. . . . ר' אייבו בר גורי רבי תנחום בר עילאי בשם ר' נחום בר סימאי והוא שתהא דרצנה שלהן נראית מבחוץ. — תרומות פ"ב מ"א ע"ג שבת פ"ג הל' א' אמר ר' תנחום בר עילאי אף ראשי לפנות וראשי קפלוטות עשו אותן כתבשילי שהוא מצומצק ויפה לו. — תענית פ"ב הל' א' (ס"ה סוף ע"ג) דרש ר' תנחום בר עילאי ויבגעו שרי ישראל והמלך ויאמרו צריך ה' וכו' נתענו אין כתיב באן אלא נכנעו לא אישיותם.

רבי תנחום בר פפא באלכסנדריא וברוד הרביעי. קידושין פ"ג הל' י"ד (ס"ד ע"ד) רבי תנחום בר פפא שלח שאל לר' יוסי תרין עובדין מן אלכסנדריא אחד בפניה ואחר באשת איש וכו'. וזה ר' יוסי הוא ר' יוסי ב' דאיתא התם דאמר לרב מנא מן וחתים.

רבי תנחומא ברוד החמישי. ברכות פ"א ב' ע"ב אי זהו בין השמשות אמר רבי תנחומא לסיפה של רם שהוא נחונה על גבי הדה של סיף נחלקה הסיפה לכאן ולכאן זהו בין השמשות. — שקלים פ"ז הל' א' מ"ט ע"ד אמר ר' תנחומא איתקשיית קוטי ר' סינחם אחיא כ"י יודה וכו' (ור' סינחם היה ברוד החמישי ע"י ערכו). — ע"ז פ"ב הל' ח' (מ"א סוף ע"ג) ואילו הן (חמש השאות שבתודה) שאת ארור מרד משוקדים וקם הלא אם תיטיב שאת או

שאת אם לא תיטיב וכו' ר' תנחומא מוסיף הדא ובני יעקב באו מן השדה כשמעם או כשמעם ויתעצבו האנשים (ועיי' בבלי יומא נ"ב). — ועוד נמצאו לו הרבה מאמרים רוב מאמריו הם בהגדה. ונראה דהא דאיתא ברכות ד' ר' תנחום בר איכולסטיקא מצלי וכו' (עיי' ערך ר' תנחום) זה ר' תנחום הוא ר' תנחומא ובידושלמי בא לפעמים ר' תנחום במקום ר' תנחומא, ואיכולסטיקא (*σχολάστικος*) כונתו כל יונית המאחרת איש מלומד בחכמת הדיבור ודרשן, וכן מצינו ב"ר פס"ד ייעול ר' יהושע בר חנינה שהוא איכולסטיקא דאורייתא. ור' תנחומא ע"י שהיה נודע לבעל הגדה נקרא בר איכולסטיקא. — ואפשר שמתעם זה נקרא המדרש תנחומא על שמו.

בחתומת זה הפרק ראינו להעיר איזה דברים בשמות האמוראים דהירושלמי. רוב שמות האמוראים מקורם בכתבי הקודש, ונשתנו לפעמים ע"י רכות המכסא של בני א"י כגון ינאי ב"י יוחנן, יוסי ב"י יוסף. וכן סימון הוא שמעון וכבר מצינו סימון ושמעון (עיי' ערך ר' סימון). ומה סימאי, סימי. — וגם נשתנה לפעמים השם ע"י הסופרים והוא שם עברי. כגון ר' ביבי והוא בני עזרא ח' א', ר' ביסי עזרא ב' מ"ט כסי (אך שם הוא שם נתיני עיי' לקמן). ולפעמים השמות פרטיים נעתקו משמות תוארים כגון אבא מן אב, רחמי מן רחום, טביומי הוא יום טוב, וכו'. וכן משמות המקרה, חנינה (ואפשר שהעיקר חנינה), חסדא מן חסד, נחמן מן נחמה (ואפשר שהוא מנחום).

ונמצאו גם שמות יונים ורומיים ובשינוי קצת, ולרוב א' או י' ב"י *os*, אלכסנדרא, אלכסנדר, והוא *Ἀλεξανδρος*, פליפא, פליפה והוא *Φίλιππος*, ניקומכי *Νικόμαχος*, לכסה *Ἀλέξιος*, פטרוקי (אפטורקי) *Πιόλιχος* בחילוף למ"ד ור"ש, אבמכו *Εὐμαχος*, פישפשה *Σπένσιππος* (ונתחלה *σπ* לשם כמו גלוסקא *Κόλαξ* עיי' ר"ב מוספאי ערך גלוסקא). ונמצאו ג"כ שמות אשר נבנים משם המין כל' יונית או מתואר: אנדרי והוא *ἀνδρ, δρος* ואפשר שהוא *Ἀνδρία*, קריים *Κύριος*, פרומו *Πρωτος*. — ומצינו כבר כתנאים קדמונים שמות יונים: אנטיגנוס והוא *Ἀντίγονος*, אבכולוס *Εὐχολος*. — ושמות רומיים: ביסי *Bassianus*, וולוס *Julius*, טיברי *Tiberius*, יוסטי *Justus*, יוסטיני *Justinus*, לוליאני *Julianus*, מרי *Marius*, מריון *Marinus*, (ואפשר שגם מרינוס הוא *Marinus*), פריגורי *Peregrinus*, רומנוס *Romanus* וכדומה. — (ואפשר שהשם ביסי הוא *Bassus* ולא שם נתיני כמקרא עיי' לעיל). — וגם הרבה שמות הם מושאלים מל' סורס.

עוד יש להעיר על הא דאיתא בבלי יומא ל"ח ושם רשעים ידקב דלא
אסקן בשמייהו. וטראה דבאי לא חשו לזה דהרי מצינו אמורא ושם רבי
בייתוס, ובייתוס הוא שם איש אשר יצא למינות כידוע. וכן נמצא ר' חייא
בר טיטס, ר' יודה בר טיטס והוא שם הדומי הידוע אשר החריב בית
מקדשנו. ואין להאריך.

פרק חמישי.

מפרשי הירושלמי, והתלמוד הירושלמי אשר בידינו היום.

כבר קדם לנו בספר שלישי שע"י צוק העתים הלכו ודלו הישיבות בא"י
ולא ניסדו הירושלמי כראוי. וזו לא אמר להשביח זכרון התורה והקים
לה שם ושארית בבבל ושמה ישבו כסאות למשפט גם אחר חתימת תלמוד
בבלי, והוקמו על רחמי התורה המה הרכנים סבוראי והנאונים, ועל שכמי
האנשים הגדולים האלה היה המושא לעבוד עבודת הקדש לסיים סידור הבבלי
ולהעמיד אותו על תכונתו למען ירוץ הקורא בו. ולפי גודל המלאכה אשר
עלתה עליהם, מצורף אליה העמל והשקידה להסיף לימוד הבבלי לא נשאר
להם פנאי ללימוד הירושלמי, ואשר שלא כא כלל לידהם, לכן לא נטר
הירושלמי לא כספריהם ולא כתשובותיהם. ודרי הספרים היותר ראשונים אשר
בידינו והם הלכות גדולות וס' השאלות לר' אחא משבחא לא נתיסדו בשום
מקום בדלכותיהם על הירושלמי, ואך הגדות באו בהם אשר מקורם כירושלמי
וטראה שאלה הגדות נודעו להם טקבוצת הגדות בסדר מיוחד ובעין הרבות
ומרדש תנחומא וכו'. וכבר עמד הנאון רש"ל ר"ס דל על זה בכרם חמד שנת
הרי"א והוכיח כן בדברים כי נעמו. ונוסף להביא עוד ראייה לזה ממה דאיתא
בשורת שערי צדק חג ש"ג ס' ז' דהא מילתא בעי לה כמה כלי מן קמי מר
רב שמואל ראש כלה ולא פשמה נברא דקדיש איתתא ואול למדינת הים
ואתני בהרא (צ"ל בהרה) דאי לא אתי לזמן פלוגי ליכטלו קידושי ומטא
דימנא ולא אתא מאי מי סדמינ קידושין לגיטין וכי הכין דאין אונם בגיטין
אין אונם בקידושין ובטילין קידושין או לא ולא איפשיטא ע"כ. והנה הדין הזה
אשר היו מספקין בו כמה כלי ולא איפשטא הוא שגוי בפירוש בירושלמי
קידושין ס"ג הל' ב' (ס"ג ע"ד) והבי איתא שם: ר' אבהו בשם ר' יוחנן סוד
הסימטון כך הוא אלא פלן בר פלן מקדש לך אנת פלוגי ברת פלן על מנת
ליתן לך מיקמת פלן ומגנסינך לזם פלן ואין אתא זום פלן ולא כמסתיך לא
יהוי לי כלום אידע לו אונם ר' יוחנן אמר אונסא כמאן דלא עבר רשבי ל

אמר אונסא במאן דעבר על רעתיה דרשב"ל ה"ך צריך לטיעור דאין אתא
 ז"ס סלן ולא הויתו בונסה לי לא יהא עלייך בלוס ר' יוחנן רמיך סקיד לבנתיה
 דיהוון עברן טרשב"ל (ועיי' ברין בסידורו דר"ף קדושין רל"ב ע"ב בסוגי
 דהאמר לאשה הרי את מקודשת ע"מ שאתן לך מאתים זוז). הרי הירושלמי
 לא היה ידוע לר' שמואל ריש בלה, ור' שמואל ריש בלה חי במאה השביעית
 עיי' אגרת רש"י: „ובתר מלך רב יהודה וקנטו שהוא אבי לאבינו בר טר
 שמואל ריש בלה ראש שנת ר"נ. (ומה דאיתא בתירושי הרשב"א בריבות
 ס"ג טר שמואל ריש בלה רביה דר' אחא משכחא ע"כ שונרו מתוכו, דר' אחא
 משכחא לא עלה לגאונות ולא היה לו ריש בלה), הרי לך דגם במאה
 השביעית לא היה עוד ידוע הירושלמי בבבל (ועיי' הוספות).

והראשון המביא הירושלמי הוא רבינו סעדיה, וקראו בשם תלמוד ארץ
 ישראל עיי' שרת שערי צדק ח"ג ש"ב סי' ט'. ונראה שהגיעו לזה המאורע אשר
 אירע לו עם הקראי שלטן בן ירוחם. הקראי הזה העמיד דברים על המחזיקים
 בתורה שבע"ס ואמר שרבו המחלוקות בין החכמים הראשונים עד שהרעו זה את זה.
 ורס"ג השיב כי שקר ענה בהם ולא נמצא דבר זה בתלמוד, אז הוציא שלטן בר
 ירוחם הירושלמי והראה שאיתא שם (עיי' לעיל ס"ג ערך ר' יהושע אוניא) שהרעו
 וכו', עיי' סי' ליקוטי קדמוניות מאת שטחה פינסקער בנספחים שהביא המאמר
 של שלטן ח"ל: וכבר הבחיש הפיתומי (והוא רס"ג) שלא היה בין בית שמאי
 ובין בית הלל טלחמה או שהרעו קצתם לקצתו והבאתי תלמוד סדר מועד
 אשר לאנשי א"י וסתחתי ההלכות שזה המעשה נזכר בהן וסידורש יעקב בן
 אפרים בזה והלכתי עמו לבבל לברר איך סילף הפיתומי את הדברים ליסוחן
 ע"כ. והנה אין אשם בזה לרס"ג כי לא כחש בדרך דברי שלטן, כי בבבלי
 לא נמצא באמת דבר זה שהרעו תלמידי בי"ש בתלמידי ב"ה והירושלמי לא
 נודע אז בבבל (והחכם פינסקער הטיח שם שלא ברין דברים בלפי רס"ג).
 ואחר אשר הביא שלטן הירושלמי לבבל והוציא ממנו דברים נגד המחזיקים
 בתורה שבע"ס ראה רס"ג דל שעת לעשות לה לעסוק גם בתלמוד ירושלמי
 והביאו כבר לפסק דין בתשובה דס' שערי צדק שזכרנו. ומימי רס"ג
 נתפסם הירושלמי בבבל. — וכאשר שכחו הישיבות בבבל והכן לירושלמי
 כמא בספרד, ואפשר שבא לשם עיי' תלמידי רבינו ניסים תלמידו של רבינו
 האי אשר ישב בקירואן מול ארץ ספרד ורבינו ניסים עסק הרבה בירושלמי ובבבלי
 (עיי' תולדות רבינו ניסים לישיל ר"ס). והבטי ספרד עסקו בירושלמי ובבבלי
 כאחד, ואך במקום שהירושלמי והבבלי חולקים נתנו משפט הבכורה להבבלי
 והעמידו ההלכה על סף וכמו שזכרנו בס"ג בשם הריף.

ובצרפת לא נודע הירושלמי בימי הראשונים, ונראה שבא לשם מספרד
 בימי רבותיו של רש"י, ולא עסקו בו כי אם לפיקים כי לא נמצאו בידם כ"א
 מעט קונטרסי הירושלמי. ואשר מורה על זה הוא כי רש"י דל לא הרבה
 לדיבא הירושלמי בסידורו לבבלי ובקצת מקומות שטביא אותו מראין דבריו
 שלא ראה בעצמו הירושלמי. עיי' רש"י בריבות ל"ג ע"א ד"ה ומת העורר

מצאתי בה' אמי במערכא כשהעירוד נושך את האדם אם העירוד קודם למים מת האדם ואם האדם קודם למים מת העירוד עכ"ל. והוא בירושלמי במקומו (ברכות פ"ה ט' ע"א) מה עסקיה דהרין חברבריא בר הוות גבית לבר נשא אין בר נשא קדים למיא חברבריא מיית ואין חברבריא קדם למיא בר נשא מיית. — שבת צ"ב ע"א ד"ה שכן משא בני קרת וכישים רבינו יצחק בר יהודה מצאתי שאמר בשם רבינו האי שמשורש בהשים ירושלמי ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן שכן המאור וקטרת הסמים וכו' עד סוף הריבוי, והוא בירושלמי במקומו (ובא"ה שינוי ע"ש). — גיטין ל"ז ע"א דרשי ד"ה ביטעית בזמן הזה ומצאתי בתלמודי רבינו יצחק שכתב במס' גיטין בירושלמי מנין שאין השמיטה נוגע אלא בזמן שהזבל נוגע שנאמר וזה דבר השמיטה שמוט וכו'. והוא בירושלמי במקומו גיטין ס"ד הל' ג' וגם שביעית (פ"י ע"ג) זה דבר השמיטה שמוט רבי אומר שני שמיטין שמיטה וזבל בשעה שהזבל נוגע השמיטה נוגעת וכו' (ואפשר שזה המאמר היה בקונטרסו של רש"י לכר במס' שביעית, עיי' לקמן ס"ג ב' כתבי יד של הירושלמי).

וכיטי בעלי התוס' רבו קונטרסי הירושלמי והתרי מבאין הירושלמי במקומות אין מספר, אך נראה שהקונטרסים שלהם היו חסרים ונפקדו בהם הרבה מאמרים. וזה עולה ממה שמביאים התו' לפעמים קושיא מן הירושלמי כלי תירון ומתירצין תירון בשם עצמם, והתירון זה נמצא בירושלמי שלפנינו. עיי' תו' ביצה ל"ד ע"ב ד"ה ואומר מסאן אני נוטל מקשה בירושלמי מחלפא שישתתירו רביש וכו' וי"ל דלא קשה דלא מחלפא שישתתירו דמוקצה דבעיה עדיף עכ"ל, והנה ק' הירושלמי שמביאין התו' הוא שם ס"א הל' ד' (ס' ע"ג) והירושלמי כעצמו מתירן בתירון התו' וז"ל חומר הוא ברבי שיש בו רוח חיים ע"כ. ולחפך מבאין התו' מאמר הירושלמי לאמת, והירושלמי שלפנינו מקשה על זה המאמר ותוד' בו. עיי' תו' שבועות כ"ג ע"א סוף ד"ה גמר שער שער מגזיר ועוד יש לוטרי דר' יהודה יליף דשתיה בכלל אכילה כדיליף בירושלמי מדכתיב וכל רם לא תאכלו וא' בשקיש וכו'. והירושלמי זה הוא במקומו שבועות ס"ז הל' ב' (ל"ד ע"ב), וגם מ"ש ס"ב הל' א' יוטא ס"ח הל' ג' וז"ל ר' יונה שמע כולחן מכא על כן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכס לא תאכל רם מה גן קיימין אם כרם שקיש וכו' והישים מקשה ע"ז ומסיק חד ר' יונה. — ועיי' תו' כתובות ט' ע"א ד"ה ואי בעית אימא שכתבו וי"ל ראובנא קלא אית לה כדאמרין בירושלמי וכו' וא"ת איב בספק ספקא גמי תיאמר ותו' ר"י דהא רובא דבניצון אינו רוב גמור עכ"ל. והנה מן הירושלמי שהביאו התוס' מוכח דרובא דבניצון הוא רוב גמור, דה' ל' הירושלמי כתובות ס"א הל' ז': דאמר ר' אילא בשם ר' אלעזר מצא הפתח פתוח אסור לקיימה משום ספק סוטה וחש לוטרי שמא אנוסה היא קול יוצא לאנוסה ואסילו תודיש לה משום אנוסה לא ספק אחד ספק אנוסה ספק פתוחה מדברי תורה להחמיר (פ"י ולטה לך לוטרי קול יוצא לאנוסה אפ"י אין קול יוצא אסורה) אמר ר' יוסי ואפי' תחוש לה משום אנוסה שתי ספיקות ספק אנוסה ספק פתוחה ספק משנתארכה ספק עד שלא תארכה שתי ספיקות מדברי תורה להקל

(פי' משה צריך לוטר קול יוצא לאנוסה). הרי מוכח מהירושלמי הדבא דרצון הוא רוב נמור ומהגי גם במקום ספק ספיקא. מזה נראה שהך דירושלמי ואפי' תחיש לה משום אנוסה וכו' לא היה בקנטרס הר"י בעל התר שם. — ויותר נראה שלא היה כלל במקום זה הירושלמי נגד עיני הר"י ז"ל ואך לשמע און שמע דאיתא בירושלמי אונסא יש לה קול. וכזה מצינו ג"כ לרית שלא היה הירושלמי נגד עינו וידע מאמר הירושלמי רק לשמע און. עיי' הגות טירדי גיטין סי' תס"א והובא במ"ז א"ח סי' קכ"ח ס"ק ל"ש מעשה ככהן שיצק טס על ד' ר"ת והקשה לו תלמיד הא שנינו בירושלמי המשתמש בכהונה מעל והשיב לו אין קדושה בזמן הזה דק"ל בגריהם עליהם קדושה עליהם אי לא לא ע"כ. והנה מן הירושלמי ששאל התלמיד לרית מוכח דגם בזמן הזה אסור לשמש ככהן. והה' לשון הירושלמי ברכות ס"ח י"ב ע"ב אבא בר בר חנה רוב הווא הוון יתבין אבלין והוה ד' ועידא קאים ומשמש קומיהון עלו ושעין תרויהון כחדא ידיה אמר ליה אבא בר בר חנה מה דרך חוריתא קמען ובעס עלוי אבוי אמר ליה לא מיסתך דאת רביע הווא קאים משמש ועוד דהוא כהן ואמר שמואל המשתמש בכהונה מעל ע"כ, והנה אבא בר בר חנה ור' חנה חיו כמה שנים אחר הבית בידוע ואפי' כעס אביו של אבא בר בר חנה עליו על שהשתמש בכהונה, והה' מורה שלא היה הקנטרס של הירושלמי בעת ההיא לפני ר"ת וידע הירושלמי זה לבר על די' מה שאמר לו אותו תלמיד.

ומצינו שהת' מקשין ומתריצין, והקשיא והתירצין הם בירושלמי כמעט במקומו. עיי' תו' גיטין ע"ב ע"א ד"ה קול וא"ת אמאי נקט מדרי כהנא ממחני נמי אתיא לאפוקי דמכשרה הרבנת ראש בלא קול ויל' דמסתברא דהרבנה דמתני' מהי כמו קול וכו'. והנה בירושלמי שם פ"ז הל' א' איתא אמר לסופר כתוב ולעדים החובו סוף דבר עד שישמעו את קולו ולא אפילו הרכין בראשו ואת אמר לית כן אמר ר' מנא אית כן היא שמיעת קול היא הרכנת הראש ע"כ. ונראה שכל זה המאמר היה חסר מן קנטרס התו'.

ובא"ה מסכתות ובס"ט במ"ק מביאין התו' הירושלמי כדיוק וכלי חסרון והוא להם לעינים לברר הפישט וההלכה. וכן היה הירושלמי דס' יצעים מן מ"ס פאה ואלך בשלימות לפני רבינו שמשון משנן וכאשר יבוא להלן. וגם להראשונים בדורות אחרי רש"ם ור"ת ור"י לא נמצא חסרון בקנטרס הירושלמי שלהם, והה' יחזיר להטעין בס' אור יצוע, בשו"ת מהר"ם מרשבורג, ברשב"א ברא"ש וברין. והה' מורה שלימוד הירושלמי היה הולך ואור בימי רבותיו הראשונים.

וגם ראשונים האחרונים הריב"ש הרשב"א וכו' שקדו על לימוד הירושלמי, ומתרי' קארו בספרו בסף משנה הגדיל לעשות בזה. אך אחר מות בעל כ"ט אסף לימוד הירושלמי נגדו, והאחרונים (חוץ מבעל ת"ש וקצת מפרשי המשנה) לא שתו לבם להירושלמי ב"א לכבלי הראשונים ושור וכו'.

והנה הגדול באחרונים בעל השרך זל אשר הראה רוב בקאותו כמעט ככל סעיף וסעיף לא הביא הירושלמי כ"א במקומות שבבר קדמוהו הראשונים, ומקומות מעטים יוצאים מן הכלל. וגם במקום שחזרין האחרונים על הירושלמי שגו לפעמים במה שבראיה ולא עיינו בו כראוי. — עיי' מהרש"א מ"ק ג' ע"א בתוס' ד"ה אין דנין כמה שהגיה הגי' בירושלמי סי' דכלאים ובאמת לא נמצא כן בירושלמי. ובבר הרגיש כזה בעל קרבן העדה שבת כ"ז ע"ב (רס"ס דעססויא) ד"ה הומיד. — וכן יש לחשוב כמה שכתב המהרש"א שבועות כ"ד ע"א ח' ד"ה אלא כדברא אבל קשה דאכתי תקשה לר"ל מדך מדיחא דהביא התר לעיל בירושלמי שבעה שלא אוכל מצה ואכל מצה בלילי ססח חייב עכ"ל, ולו ססח המהרש"א את הירושלמי הבין שהך שבועה שלא אוכל מצה וכו' אינו מדיחא אלא סתם מיטרא דהש"ס ירושלמי, ויותר מזה הירושלמי אוסר בסידוש שהוא לכר לר' יוחנן, חיל הירושלמי שם ס"ג הל' ד' (ל"ד ע"ג) על דעתיה דר' יוחנן (דאית ליה איסור כולל, שם הל' ג') דאמר (צ"ל אמר) שבועה שלא אוכל מצה אסור לוכל מצה בלילי ססח ע"כ, הרי לך להל"ל דלית ליה איסור כולל (שם הל' ג') טותר לאכול מצה בלילי ססח. ואחרי אשר הקדמנו לדבר בכלל על התפשות הירושלמי ועל ההתעסקות בו נבוא אל כונת זה הפרק כפי מה שיעדנו בדאש הפרק.

מפרשי הירושלמי.

מפרשי הירושלמי נחלקים לשתי אגודות: טהם מי שפירשו הירושלמי אך לספרים, וטהם מי שפירשו בשלימות טס אחת או כמה מסכתות או כל הירושלמי.

לא נמצא לאחד מן הראשונים זל שעשה פירוש שלם להירושלמי אבל הם מפרשים אותו לספרים, כלל מביאים לפעמים מאמרים של הירושלמי לסדר ההלכה או לבאר על דיהם דברי הבבלי, ומדי הביאם מאמרי הירושלמי לכונה זאת טוסיפס פירוש להירושלמי במקום שדבריו צריכין סידוש. והראשון אשר החל לפרש הירושלמי לספרים בדרך זה הוא הר"ף זל בתיבדו הגדוע. (ובסי הר"ף נקרא הירושלמי לרוב נמרא דבני מערבא או נמרא דא"). — ובתיבכת רבו הגדול הלך ר' יוסף בן סיגש בתיבדו לטס' ב"ב ובשאר מסכתות כפי מה שהוכח בדברי הראשונים. — רבינו שמשון משנן הגדיל לעשות לפרש הירושלמי בפירושו לס' זרעים. להסדר הזה לא נמצא חוץ מטס ברבות נמרא בכלית כ"א ירושלמי, וכל מפרש זה הסדר ישא בהסדר עיניו להירושלמי למצוא על ידו דרך סלולה, וכן עשה הר"ש ז"ל. הוא הביא במקומות אין טספר הירושלמי הבא לפרש המשנה והוסף בו ביאור, אבל העיף ידו גם על מאמרי הירושלמי אשר אינם באים לפרש המשנה והפיץ אותו עליהם במקום שהם סתומים. ובאור דר"ש נראה אור, הוא סלל המסלה בירושלמי ס זרעים בפירושו ובגירסאותיו המשובות לפעמים מני הירושלמי אשר בדינו.

הרמב"ם ז"ל הוא ג"כ ממפרשי הירושלמי לפרקים הן בפירושו להמשנה דס' זרעים הן בחיבורו הגדול יד החזקה. ובפירושו לס' זרעים מביא דרבה פעמים הירושלמי בל' „אמרו כנמרא“, ולפעמים מפרש המשנה סתם וניכר לכל מעיין שהפירוש זה לוקח מהירושלמי, והרמב"ם סמך על הקורא שימצא מקור הפירוש וכמו שעשה בפירושו לשאר סדרים בענין הבבלי. ורבינו ז"ל לא האריך לבאר דברי הירושלמי והביא בקיצור העולה מן הירושלמי והוסיף פירוש אך בתיבות מעטות, והנה מזהירות ומצהיכות עין המעיין. — וגם בחיבורו הגדול האיר נתיב בהירושלמי כמה שהעלה על ספר זה הלכות אשר טקורן כגמ' דבני מערבא ובפרט כספר זרעים, ויבאר לנו בהן הפשט במאמרי הירושלמי אלה והדרך אשר דרך בו רבינו הגדול, גם יצאו לנו גירסאות אחרות אשר היו לפני רבינו. ובגמ' הרמב"ם ז"ל לא היתה לפירוש הירושלמי וכמו שעשה הר"ש לפעמים כ"א לפרש על ידו המשנה ולבאר ההלכה. — ודע דהרמב"ם כתב בפירושו למס' תמיד פ"ה מ"א ז"ל: ולא ביאר הבבלי מה היא תרעומת המינין אלא שנחבאר בתחילת ירושלמי ואמרו ברין היו שקורין עשרה דברות בכל יום ויום אלא מפני מה אין קורין אותן מפני המינין שלא יהיו אומרים אלו לבדם ניתנו למשה מסיני וכבר אמרנו זה בהלכות ירושלמי שחברנו עכ"ל. ולא זכינו לאור זה החיבור גם לא הובא מאחר המחברים גם יש ספק אם הכונה על פי לירושלמי או על העתקת ההלכות אשר נובעות ממנו.

הראב"ד ז"ל מפרש הירושלמי לפרקים הן בהשגותיו על הרמב"ם הן בפירושו למס' עריות הן בהרבה הלכותיו אשר הובאו בדברי הראשונים, ופירושו מחודדים מאוד.

ועל הטוב יזכר האדם הגדול בענקים, הוא הרמב"ן ז"ל המפרש כמה מאמרי הירושלמי בחיבורו מלחמות ה' ובשאר חיבוריו להשי"ם וגם בפירושו על התורה. ופירושו מישרים הדורות ושמים הרכסים למישר.

וכמה טובות עלינו לבעלי התו' ז"ל בפירושיהם לכמה מאמרים של הירושלמי הטובאים בדבריהם לישר מסלת הבבלי.

וגדולים דברי שאר הראשונים: רבינו נתן בעל הערוך המביא כמה מאמרי הירושלמי (עיי' הוספות), הראב"ן בספרו אבן העזר, הרז"ה, כעל אור זרוע בספרו אשר יצא מחדש, תלמידי רבינו יונה, הרשב"א בחידושו לכמה מסכתות, הרא"ש בהלכותיו להשי"ם ובפירושו (בפירושו לס' זרעים הלך בדרך הר"ש וכו' תמך ידותיו עיי' בספרנו דרכי המשנה פ"ה), הר"ן, הריטב"א, בעל ניםוקי יוסף, והרבה ראשונים אשר הובאו בשיטה מקובצת. וזאת לדעת, הגדולים אלה הביאו לפעמים הירושלמי-בשינוי איזה תיבה אשר אינה עיקרת כ"כ ואין לשפוט מזה על שינוי הגי', וגם הבבלי חובא לפעמים כספריהם בדרך זה.

הראב"ה עשה פירוש רחב לכמה מאמרי ירושלמי כפי מה שנזכר בהקדמה לרפ"ס קראקא ז"ל: ויען אשר המציא הממציא כל מצואיים לירינו

אשר ביטלחנו לסקל המסילה העולה בית אל אל במתי א"ב ולהרי המבשולו האילו אשר מצאנו און לנו בספרים עתיקים מרבש מתוקם והזהב מעליהם טריקים באור תורה מבריקים הן המה ספר הראב"ה אשר העטיק בברכים כבירים וצלל במים אדירים היויות אב"י ודבא בחסניו ציורים ולו שם בנבורים וכו'. והמסר הזה ספה כלה ולא נמצא עוד (ועיי' ת"ט מדות פ"א מ"ב ר"ה מד"י).

והראשונים דל השאירו לנו טרבה לא לבר בחיבוריהם כי אם גם בתשובותיהם אשר גם הגה מציאות אור במקומות רבים על הירושלמי וכפרט ע"י גידסאות לפעמים משונות וטובות מהגירסאות אשר לפנינו. גם נמצאו להראשונים הרבה מאמרים בירושלמי אשר אינם בירושלמי שלפנינו, עיי' ספר אמרי בינה להרב מור"ץ חיות ד"ל.

הן כל אלה פעלו הראשונים ד"ל, אבל לא השאירו לנו פירוש מיוחד על הירושלמי. והפירוש של יעקב בן אפרים אשר הובד הקראי שלטן בן יוחם (עיי' לעיל) לא נזכר גם לאחר מן הראשונים, לא זה המחבר ולא מסרו, וגם לא נודע מדברי שלטן איכות המסר.

הרשב"א ז"ל כתב תשרי תקכ"ג: ואשר אמרת לפדש לך מה שאמרו בירושלמי פ"ק דר"ה גבי מי שראה את החדש אמר ר' יצחק דברה תורה בכל לשון וכו' תמה אני במה אתה שואלני בפירוש ירושלמי ואתם יש לכם אב למקרא ולפירושו הרב הגדול ר' יהודה בר יקד ד"ל ע"כ, אך בכ"ז לא יצאנו מהספק אם חיבר ר"י בר יקד פירוש להירושלמי, גם לא בא לידנו דבר מפירושו של הר"י בר יקד חוץ ממה שהביא הרשב"א בספרו מן אבות פ"ד ט"א (עיי' מה שכתב בזה החכם ר"ב צמבער מ"ח שנת פ').

הגדול לעשות פירוש להירושלמי נפל להאחרונים. בשנת ה' שס"ט יצא לאור פירוש קצר להירושלמי ולא נודע שם מחברו. והפירוש הזה הוא קצר הן במנינו כי מסרש אך קצת מאמרי הירושלמי ונעד יכתבם בכל מסכתא, הן בבנינו כי גם במה שספדש אינו יורד לדוב לעיקר הענין.

הרב ר' יהושע בנבנשתי חיבר במאה החמישית לאלף הששי פירוש לאיזה מסכתות הירושלמי וקרא שם חיבורו שדה ירושע. ואלה הן המסכתות אשר פירשן: ט"ז זרעים, טרכות, פאה, חלה, ערלה, ביכורים. ט"ז טועד, ססחים, תענית, מגילה, תענית, טועד קטן. ט"ז גשים כתובות, קדושין, גיטין. ט"ז נזיקין, בבא קמא, בבא מציעא, בבא בתרא, טכות, הוריות. — ובעל שדה ירושע בא לפדש השם וגם לתרץ מתוכו דברי הרמב"ם והכל בא אצלו בעדכוביא עד שקשה לפעמים על הקרא לכוא אל תוכן הדבר. גם ברה בכל מקום מן ההגדות בירושלמי ולא פירש אותן כלל. להרב המחבר הזה היו לפעמים טסחאות משונות מן הגידסאות אשר בירושלמי שלפנינו.

בעל שדה ירושע כתב בהקדמתו לס זרעים שבאו לידו שנים שלשה מסכתות ירושלמיות אשר פירש מוה"ד שלמה סיריליו (ובכ"ט פ"ד מהל' טחנות עניים הל' ז' נקרא הר"ר שלמה איסביליו) מסדר זרעים ומס' יפקלים

ומס' עדיות ע"ב. ומה שכתב מס' עדיות הוא שלא בדיוק, ח"ל בעל שם הגדולים: מ"ה שלטה סדיליו מוצאי מסד . . . וחבר ס' רדושלטי פירוש מוסלא על סדר דעים ושקלים וישנו בעה"ק דיושלים תוב"י והגאני מאוד גם ראיתי בכ"י שחיבר נטרא על מס' עדיות שקיבץ מדברי התלמוד דשייכי לה העוסף נפך בלשון תלמוד וכיאר עליה פירוש רחב וכאה לידי נטרא זו וברכתי עליה ברוך שחלק וכו'.

הרב ר' אלעזר איזקרי עשה פירוש למס' ברכות. ולא ידענו אם הוא אחד עם ר' אלעזר אבירי בעל ס' חרדים כאשר החליטו המוצאים זה הפירוש לאור ביוטאטד (ע"י לקמן ספרי הירושלמי בדפוס).

הרב ר' אליה מווישניצא והוא התנווד במדינת פולדא ונקרא לדוב רא"ס חיבר שנת ת"ע פירוש לכל ס' דעים, וסדכו חיבורו לכאר הפשט, ולפעמים הוסיף לעשות הוספות בדרך בעלי הוספות. גם עשה פירוש למס' שקלים, בבא קמא, בבא מציעא, בבא בתרא.

הרב מ"ה דוד פרענקל בתחילת מאה הששית חיבר פירוש לנ' סדרים, סדר מועד, ס' נשים, ס' נזיקין. לס' מועד ולס' נשים בשלימות, לס' נזיקין לכר למס' סנהדרין, שבועות, טבות. — שם הספר קרבן עדה, וכולל פירוש הירושלמי והוספות להקשות ולפרק דברי הראשונים והאחרונים. וההוספות קרא בשם שדי קיבן.

הרב מ"ה משה מדגלית חיבר קיוב לעת שהוא חיבור שלם לכל הירושלמי. והחיבור נחלק לשני חלקים, פני משה ונטרא הפנים. בפני משה מפרש הפשט, בנטרא הפנים מוסיף קישיות ותירוצים וזרד אל דברי הראשונים וכו'.

הרב מו"ה ישראל תלמידו של הגאון מהר"א ווילנא חיבר פירוש למס' שקלים וקרא אותו תקלין דחתין.

הרב מו"ה יצחק מקמארנא עשה פירוש למס' שקלים וקראו בשם פני זקן.

הרב מו"ה נחום מריביש חיבר שנת תקפ"א ס' שלום ירושלים לס' מועד ובנות החיבור אינה לפרש הירושלמי ב"א לתרץ מתוך דברי הירושלמי הראשונים והאחרונים. ובסוף החיבור הביא המחבר ז"ל כללים להלכה במקום שחולקים הבבלי והירושלמי, או שהבבלי מספקא ליה ולהירושלמי מיפישט פשיטא ליה (וע"י בס' יד מלאכי חלק ב').

הרב מו"ה דוברוש אשכנזי חיבר פירוש על סדר דעים וקרא אותו שערי ירושלמי (ע"י לקמן ספרי הירושלמי בדפוס).

בעל תי"ט כתב מס' סוטה ריש פ"ט ובמ"א שכנו ר' אברהם עשה פירוש להירושלמי. ולא יצא לאור. גם מהאחרונים יש אשר פירשו הירושלמי לפרקים. —

הרב הגדול מהר"י קארו מפרש מאמרי הירושלמי בזכורו ס' כסף משה ובפרט בפירושו לספר השבועי של יד החזקה, ומאיד הנתיב אשר הלך בו הדמ"ס דל, גם מבוא הרבה פירושים להירושלמי מהר"י קוקס.

קלו

הרב מו"ה אליה ווילנא הנקרא כפי כל הגאון, חיבר ס' שנות אליה והוא פירוש להמשניות דס' זרעים. החיבור הזה כולל פירוש ארוך ופירוש קצר. בפירוש הארוך מפרש הרב המחבר ד"ל הרבה מאמרי הירושלמי השייכים למשנה וגם מאמרים הבאים בפני עצמם וכדרך הר"ש שזכרנו לעיל גם הוסיף להגיה הירושלמי ולהעמיד גירסאות חדשות. — והספר הזה לא יצא מידי המחבר עצמו כי"א מידי תלמידיו אשר העלו על הספר מה ישמעו מפי רבם, ולכן נמצאו בו לפעמים דברים שלא בדיוק. — והרב מהרא"ו מפרש גם בשאר חיבוריו הירושלמי לפרקים. ובס' שערי ירושלמי הובאו הגהות של מהרא"ו לס' זרעים וכן בס' תקלין חדתי.

הרב מו"ה ישראל תלמידו של מהרא"ו חיבר ס' פאת השלחן ובו ליקט דיני פאה ודמאי אשר לא באו בש"ע, וחילקם לסימנים וסעיפים ועל כל סעיף הוסיף פירוש והראה בו מקור הדין, ויען כי הדינים אלה נובעים לרוב מן הירושלמי הביא הרבה מאמרי ירושלמי וביאר אותם בשמו ובשם רבו.

הרב נסים אברהם אשכנזי חיבר ס' נחמד למראה ד' חלקים (שאלוניקי שנת תקס"ב) והוא מכלל פלפולים להירושלמי.

ואחרון חביב הרב מו"ה שמואל יפה קיבץ כל הגדות של הירושלמי וחיבר פירוש על ההגדות אלה הנקרא יפה מראה (ויניציאה שנת ש"ג) ובזה הספר נמצאו לפעמים גירסאות משונות מהגירסאות אשר לפנינו. — והרב מו"ה יחיאל מיכל אב"ד דק"ק ברלין הוציא (ברלין שנת תק"ש) ס' יפה מראה והוסיף עליו הגהות.

התלמוד הירושלמי אשר בדיניו היום.

בזה המאמר נרדפה לדרוש א) על איכות הירושלמי אשר בדיניו.
ב) על הירושלמי בדפוס. ג) על כתבי יד הירושלמי.

א) איכות הירושלמי אשר בדיניו.

פני הירושלמי כסו מאז חרולי המעיות וכבר נשחת הודו בימי הראשונים ע"י שגיאות הסופרים. וזה חלק כל כתבי יד אשר לא רבו המעיינים בהם ולא חמלה עליהם עין הודעים לעשות נדר ומסוכה בפני הכותבים הנמחרים. וגם על הבבלי עלה הגורל הזה לולי קטו רבותינו הראשונים ובחנו הגירסאות והסירו הקמטונים והעמידו כתב מחוקה על יושר. לא כן חלק הירושלמי כי לא רבו מאז ההונים בו, נוסף לזה כי היה מושלך הרבה מאות שנה — בימי הגאונים הראשונים — בקצן זו"ת וכאשר זכרנו למעלה. וכבר כתבו התו"י יבמות ק"ד סד"ה מר סבר והרבה דברים יש בירושלמי שצריך להפכם ע"כ. וגם הר"ש בפירושו לס' זרעים משבש הירושלמי בהרבה מקומות, וכן שאר הראשונים גמרו אומר שיש טעיות בירושלמי והגיהו כפי מראה עין

בינתם. וזל הרישכ"א בשרת המיוחדות להרמב"ן סי' צ"ז כבר ידעת שדבנו
השבושים בנוסחאות הירושלמי והסבה הגדולה למעוט השגחת הלומדים בו
ואין עומדים עליו רק אחד ברור ע"כ. ומעת בא הירושלמי ברפוס רבתה הצדה
ונולדו טעיות חרשות ואין אתנו יודע עד מה.

עד מה יש לנו רישות להגיד, הלא אם יוספים אנחנו לפשוט דינו
בהירושלמי ולהעמיד נוסחאות חרשות בפי העולה על דחמו לא ישאר לנו
יהד במקום נאמן וידבה הפרוץ על העומד עד לא נאמר עוד זה הוא הירושלמי
של אמוראי א"י כיא הירושלמי של מחבר פלוני. לכן נחקר לדעת עד היכן
הורשה לנו להגיד, והי' יצא לנו אם נעמוד על אופן שגאות המוסריים ובטה
טעו. ולפעמים יש לנו מראה מקום אם באה אותה סוגי בשנים או
בשלישה מקומות ואין ראיה זו מראה זו.

הסופרים טעו והשמיטו לפעמים תיבה אחת והיא משנה בל הענין.
פסחים פ"ה הל' ב' (ל"ז ע"ג) וכאן הואיל ואברלה נרטה ל"ן שיבוא היין
קודם. ובכרות פ"ח הל' א' איתא וכאן הואיל ולא אברלה נרטה ל"ן שיבוא
היין קודם. והי' בכרבות היא הגמטה, ובפסחים השמיט הסופר תי' ולא. —
וכן פסחים ש"ס וכאן הואיל והיין נודם לאברלה שתאמר אברלה קודמת,
ובכרבות ש"ס וכאן הואיל ואין היין נודם לאברלה שתאמר אברלה קודמת, הגי'
בכרבות נכונה ובפסחים משובשת. — בלאים פ"ד הל' ד' (כ"ט ע"ב) אמר ר'
זעירא מודה ר' שמעון בן לקיש לענין שבת שהפאה מצלת יותר מעשר,
ובעירובין י"ט ע"ג סבה פ"א הל' א' איתא שאין הפאה מצלת והוא הנכון
ובכלאים הגי' משובשת. — מ"ש פ"ב ג"ג ע"ב אמר ר' הושעיה ר"י יודה
היא, ובתרומות פ"י הל' א' איתא דלא בר' יודה, והוא הנכון, ובמ"ש
הגי' משובשת.

ובכלל נאמר שבכל מקום שבאה אותה סוגי ב' פעמים לא הצג אותה
המסדר הראשון כי אם במקום אחד (במסכתא אחת), והבא אחריו חשב למשפט
להציגה גם במס' אחרת אשר שם נ"כ מקומה (ע"י לקמן כהבי יד של
הירושלמי), ובחפזו להדיר מכלי אל כלי השמיט תיבה וגם שורה וגם שורות.
ע"י כהובות פ"א הל' א' אמר תנו שרה פלוני לפלוני כמי ששים או עד
שיאמר חצייה בצפון וחצייה בדרום ע"כ ואין שחר לזה המאמר. אבל פאה
פ"ג הל' י"ט (י"ז ע"ד) איתא אמר תנו חצי שדה פלוני לפלוני וחצי שדה
פלוני לפלוני כמי ששים או עד שיאמר חצייה בצפון וחצייה בדרום ע"כ.
המסדר הראשון כהב הסוגי לבר במס' פאה והבא אחריו הביאה משם למס'
כהובות כי גם שם מקומה ולא כתב בריוק והשמיט תיבות. — עירובין פ"ג
סיסקא (הל' ב' כ' ע"ד) הושלת את עירובו ביד חרש שוטה וקטן כו' אמר
ר' לעזר צריך לעמוד עמו תמן אמר ר' יוסה בשם ר' ששת ר' לעזר כו' יוסי
בישם ר' אבון באומר הרי אני מעשר על ירך אינו צריך לעמוד עמו והבי את
אמ' הבין ע"כ, ובמעשרות פ"ב הל' א' איתא ר' יוסי בשם ר' ששת ר' לעזר
כו' ר' יוסי בישם ר' אבין האומר לחבירו אני מעשר על ירך אינו צריך לעמוד

עמו חמן תנינן (עירובין פ"ג כ' סוף ע"ד) נהנו באילן למעלה מעשרה טפחים אינו עירוב למטה מעשרה טפחים הרי זה עירוב אמר ר' לעזר וצריך לעמוד עמו וחבי את אמר הבין ע"כ, וכל זה בדברי הספר התתום. אבל עיקר הסוגי נשנית במס' עירובין, וכא איהו אחרון והביאה משם למס' מעשרות ובתפוז לכתוב דילג מהל' ב' להל' ג' וכתב במקום משנה ב' השולח את עירובו ביד חשיו וכו' משנה ג' נתנו באילן למעלה מעשרה טפחים וכו'. — גיטין פ"ז הל' א' אמר ר' חניי קומי ר' יוסי ואתיין אילין פלוגתא כאלין פלוגתא דתנינן תמן היה מדבר עם האשה על עיסקי גיטה וקידושה ונתן לה גיטה וקידושה ולא פירש ר' יוסי אמר דיוו ר' יהודה אמר צריך לפרש ואתיא דרבי כר' יוסי ודר' נתן כר' יהודה. ובמס' מ"ש פ"ד הל' ז' (ג"ה ע"א) איתא ר' חגי בעי קומי ר' יוסי רבי כר' יוסי ור' נתן כר' יהודה דתנינן תמן איפשי שחבבל לה וכו' ע"ש ואין שחר לכל הנאמר שם. אבל עיקר הסוגי נשנית במס' גיטין ומשם הובאה ע"י סופר מאוחר למס' מ"ש ומעט בחסו לכתוב. — וכן יש לדון בכל מקום שבא במס' אחת הסוגי על טענה ובמס' אחרת היא שנויה במעות, שעיקר מקומה במס' אשר שם היא בלי טעות ושם היה שונה אותה המסדר הראשון ומשם הביא אותה איהו אחרון אל מס' אחרת. עיי' ברכות פ"ג להמשנה קברו את המת תני אין מוציאין את המת וכו' ואותה סוגי נשנית ג"כ סנהדרין פ"ב הל' ב' (כ' ע"א) ושם היא מלאה שינושים, ועיקרה במס' ברכות ומסס' ברכות הובאה למס' סנהדרין. — וכן הא דאיתא קידושין פ"א הל' ה' (ס' ע"ד) חמן תנינן קרקע כל שהוא חייב בפאה ובכסודים דברי ר' עקיבה קרקע כל שהוא מהו טב אמר ר' מתניה תיפתר וכו', ובמס' פאה פ"ג סוף הל' ח' (י"ז ע"ד) חמן תנינן ר' עקיבה אמר קרקע כל שהוא חייב בפאה וכו'. ובמס' פאה הל' חמן נראה ז' שדרי הוא משנה במקומה וגם כל הענין אינו מובן אכל עיקר הסוגי נשנית בקידושין ושם מקומה ע"ש ושייך שסדר „חמן" על המשנה דמס פאה, ומסס' קידושין הובאה למס' פאה (וכבר העירו על זה לעיל פ"ג). ויש להוסיף עוד סוגיות רבות אחרות. — ומטה שזכרנו עולה שהרבה פעמים עיקר הסוגי נשנית במס' המאוחרת לפי סדר המשנה להמס' אשר לשם הובאה הסוגי מאוחר אחרון כהך דכתובות פ"א ופאה פ"ג, עירובין פ"ג ומעשרות פ"ב, גיטין פ"ז ומ"ש פ"ד וכו', וזה ג"כ ראיה למה שכתבנו לעיל פ"ג מאמר ד' שהודושלמי לא ניסדר תראוי ונקבץ לבד מטה שגמצא בכ"י של איהו חכמים ע"ש.

ולפעמים נשנית סוגי אחת כהרבה מקומות ואין אחת ניצלת מן המעות, וזה בא ע"י שניאת הסופרים ויש לתקן אותן אחת אחת מתוך חברתה. עיי' הסוגי דאין מהייכין מיתה ומטון וכו' ויש פ"ז דתרומות מגילה פ"א הל' ח' כתובות ריש פ"ג, והוותר מוטעת הסוגי דתרומות. — ברכות פ"ב להמשנה הקורא את שמע למי נצרכה לר' יוסי וכו', והסוגי זאת איתא ג"כ תרומות פ"א הל' א' מגילה פ"ב הל' ד'. ומשפט הבכורה להסוגי דמס' מגילה ומשם באה למס' ברכות ומס' תרומות. והזהר משובשת הסוגי דמס' ברכות. — ערלה פ"ב הל' ה' (ס"ב ע"א) דשכיל אמר מה פליגין כשהשביח ואח"כ פגם

אבל אם פנס ואח"כ השביח אוף ר"ט מודה וכו'. והסוגי זאת איתא ג"כ תרומות פ"י הל' ב' וקצתה ע"ז פ"ה הל' ג'. ועיקרה נשנית במס' ערלה ומשם הובאה למס' תרומות ובאשר מוכיח הל' במס' תרומות תמן תנינן שעורין שנפלו לתוך בור של מים וכו', והך שעורין שנפלו הוא משנה במקומה במס' תרומות, אבל במס' ערלה שייך שפיר תמן תנינן על המשנה דתרומות שעורין שנפלו. וממס' ערלה הובאה הסוגי ג"כ למס' ע"ז ושם היא משובשת הרבה.

הסופרים טעו באותיות הרומות במבטא או בכתב וכדומה. תרומות פ"ד מ"ב סוף ע"ד מניין שאין עולין אמר ר' יונה בתיב וכו' וצ"ל שהן עולין והסופר טעה במבטא אל"ף וה"א, ובערלה פ"ב הל' א' איתא על גבן מניין שהן עולין. — ערלה פ"א הל' ד' (פ"א ע"ב) דאמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן כל איסורין משערין כילו בן. ואין שחר למאמר זה, ועיקרו כילו בר, ונפל הקו על הויז וטעה הסופר וכתב גרין כמ' וזו, והכונה על הא דאיתא תרומות פ"י הל' א' מ"ש פ"ב הל' א' כל האיסורין משערין אותן כילו בצל כילו קפלוט. ומצינו בדרכה מקומות שהדיושלמי מביא דק תחילת המאמר הנאמר במס' סוף אחד ואומר כו' (וע"י לעיל פ"ג). — ברכות פ"ו י' סוף ע"ג ר' יהושע בן לוי אמר בשבוע הבן הוא מתניתא, וצ"ל בשבועי (כלו בשבועה) הבן הוא מתניתא, וכן הובא ברשב"א בחידושו למס' ברכות וברא"ש שם, וטעה הסופר והשמיט הקו על הע"ן בתי' בשבוע, וכתב ב' במס' כ' בתי' הבן. — יבמות פ"ז הל' ב' (ח' ע"א) ר' סימון בשם חילפי רבי ור' ישמעאל בי ר' יוסי וכו' הקשר נמנו על איך אשקלון וטירורו, וצ"ל אביר והוא כמו אורד (וע"י ריש פ"ב מה שכתבנו כזה בשם הרמב"ן), וכן הוא שביעית פ"ז הל' א', והסופר טעה וכתב ר"ש כמ' כ"ח. — כלאים פ"א הל' ט' (כ"ז ע"ב) תני פנה שטמנה כטבל וצ"ל כתבן, והסופר טעה והחליף ת"ז וט"ח וע"ז בא ג"כ למעות אחר והחליף גרין ולמ"ד.

הסופרים טעו והטעו תיבה אחת או החליפו תיבה בתיבה הרגילה להם או החליפו האותיות באותה תיבה עצמה. שביעית פ"ב הל' י' (ל"ד ע"ב) מאן הורי כו' ר' יוסי באילין עלי קולקסיא שאמר וצ"ל הורי ר' יוסי באילין וכו' ובאשר הוא נדרים פ"ז הל' א' (וקצת נראה שכל הסוגי הובאה למס' שביעית ממס' נדרים ויש עוד פה טעות אחד ע"ש). — תרומות ריש פ"א דתנינן הכל בשרין לכתוב את הגט חוץ מחירש שוטה וקטן, וטעה הסופר בין חוץ ואפילו וצ"ל אפי' חשיו. — דמאי פ"ז סוף הל' ב' (כ"ה ע"ב) לסיכך אם חור הגוי ונתגייד או שמכרן לישראל ארד מותר ע"כ, צ"ל תודם והסופר החליף מקום האותיות באותה תיבה (וכן עשו גם המדפיסים במס' דמאי פ"א כ"ב ע"א ושם איתא בר' קראקא וקראסאשין הא שמרים שישנו אין בהן משום הגיית ע"ז, וצ"ל שיבשו ובאשר הוא בר' ויניציאה). — וכן השמיטו הרבה פעמים ת"י אין וע"ז א"א למצוא הפתח בהסוגיא.

הסופרים שנו הדבה במס' שיש פלוגתא בין שני תנאים או

קלח

אמוראים והחליפו האומרים. תרומות סוף ס'ג ותנין תמן קדשי ג'גים אין חייבין עליהן משום פיגול ונותר וטמא השוחטין בחיץ סטור דברי ר' יוסי ור' שמעון מחייב ע"כ. וצ"ל חייב דברי ר' יוסי ור' שמעון פוסק, וכאשר מוכח מן הסוגי דאמר הש"ס וכי קדשים אינן תורה ור' שמעון פוסק ותנין תמן קדשי ג'גים וכו'. — וכן החליפו ועידבבו הבבות אשר האתת מחייבת והאתת שוללת ולהפך, והסופרים כתבו החיוב במ' השלילה, והשלילה במ' החיוב. שבת ס'ג הל' א' היך עבירה נטע פחות משלשים יום לפני שביעית ונכנסה שביעית אין תימר חשד אין כאן חשד אין תימר מינין אין כאן מינין נטע פחות משלשים יום לפני שמינית ונכנסה שמינית אין תימר חשד יש כאן חשד אין תימר מינין יש כאן מינין ע"כ, ולכל זה אין לו שחר והסופר טעה ועידבב הבבות והחליף יש באין ואין כיש וכצ"ל נטע פחות משלשים יום לפני שביעית וכו' אין תימר מינין יש כאן מינין נטע פחות משלשים יום לפני שמינית וכו' אין תימר מינין אין כאן מינין, ועיי' תרומות ס'ב סוף הל' ג' (מ"א ע"ג). — ובכלל כל מקום שיש בבבות דומות דרבו הסופרים לחטוא ובלבדל הבבות. עיי' גיטין ס"א הל' א' היה כתוב בו מתנה ואמר בפני נכתב ובפני נתחתם מאחד שעדרו בטל אצל הגט עדרו בטל אצל המתנה או מאחד שעדרו בטל אצל הגט עדרו קיים אצל המתנה, וצ"ל להפך או מאחד שעדרו קיים אצל המתנה עדרו קיים אצל הגט ע"ש. — דמאי פ"ז הל' ב' (כ"ה ע"ב) מתניא מטיעא לחבריא החוזר שדה וכו' מתניא מטיעא לר' לא החוזר שדה וכו' וצ"ל בהפך מתניא מטיעא לר' לא החוזר וכו' מתניא מטיעא לחבריא. גם יש חילוק אחר בסוגי שם ואין סה המקום להאריך ועיי' בפירושו שם. — וכמה יש מן הביטול פאה פ"ז הל' ב' פטר חורן כל זמן שיש לו תחתיו אין לו בראשו וכו' ע"ש וכן במ"א.

הסופרים טעו וכתבו מה שצריך להיות למטה למעלה וכו'. תרומות פ"י הל' ז' (פ"ז ע"ב) ר' אבהו בשם ר' יוסי בר חנינה דובע ציד בסאתים ציד הלוא אין ציד דג טמא מציד אמר ר' אבהו חשביית יתה קרוב למאתים ע"כ והמאמר אמר ר' אבהו צ"ל קודם הלוא אין ציד וכו'. — וכן חטאו במה שכתבו „הלכה" שלא במקומה, ברכות פ"ח (י"ב ע"א) הל' ג' מה מעמדת רבית שמאי וכו' מתניא בשולחן של שיש ושל פריקס שאינו מקבל טומאה. הלכה ד' מה מעמדת רבית שמאי שלא יטמאו משקין שבמטה וכו' והנה הלכה ד' מתחלת מן מתניא בשולחן של פריקס ושם צריך לדשום „הלכה ר"י" זה המעות נמצא ב"ב במ"א.

הסופרים טעו ודילגו משורה לשורה או ממאמר למאמר עיי' תיבות דומות. דמאי פ"ז הל' ה' (כ"ז ע"ב) תמן תנין המניח פירות להיות מפורש עליהן מעשר שני ע"כ, והוא מהמשנה רגישין פ"ג המניח פירות להיות מפורש עליהן תרומה ומעשרות מעות להיות מפורש עליהן מעשר שני. והסופר דילג מן מפורש עליהן א' עד מפורש עליהן ב'. — כלאים פ"ד הל' ד' (כ"ט ע"ב) אין תימר מלמעלה לא אמר רבי חני כלום, והוא שיבוש נמור ע"ש. ובמס' עירובין

ס"א יש ע"ג, סוכה ס"א הל' א' איתא אין תימר מלמעלן יאות אמר ר' חגי
אין תימר מן הצד לא אמר ר' חגי כלום, והסופר דילג בכלאים מן אמר עד
לא אמר. וטעות כזה נמצא בהדבנה מקומות ועיין לקמן סי' ג'.

הסופרים טעו והבגיסו לפעמים אל תוך הספר מה שהיה כתוב על
הגליון, וכבר הערנו על זה סי' ר' ל"ח ע"א. ועיי' ט"ק סי' ס"ג ע"ג ר' חננא בר פסא
סליק גביה ר' תנחום בר חייה נפק לגביה לביש סגמדיה מהו סגמדיה מאי
דלא חסיתין ע"כ. ומן מהו סגמדיה עד חסיתין הוא גליון כאשר ישפוט
כל קדא.

והנה מכל אלה יש לשפוט איך טעו הסופרים ועד היאך יש רשות
להגיה הירושלמי אשר לפנינו, והקשה שבהנהות הוא מילוי החסרון במקום
שטעו הסופרים עי' דלוג מתיבה לתיבה אם לא נמצא המילוי במקום
אחר. — ועוד יתבאר לקמן סי' ג' שחסרו לפעמים שורות שלמות במקום
שא"ל לתלות הטעות בהאופנים אשר זכרנו, ואז נשוב מלהגיה ידעו ונקבל
שכר על הפרישה יותר מן הדרישה.

(ב) הירושלמי בדפוס.

הירושלמי בא בדפוס אי בשלימותו כל' הר' סודים עם קצת טע' נדה, או
איה סדר או מסכתא כפרט. הירושלמי יצא בשלימותו בראשונה בויניציאה
בלי שנת הדפוס. ובהדף הקודם להספר (טיטלבלאטט) חקק: תלמוד ירושלמי —
נרסם בבית דניאל בוטבירני מאגורשא — נורה ונשכח למארי עלמא רעוה דרעוין
דייב לנא חילא לאשלמא תלמודא דילן ובטימריה ובהרמנותא דיליה אנן
שרינן למיעבד תלמודא דבני מערבא דא רעוה דשכנתיה תהא כסיעתא דילן
ונובה לאתחלא ולאשלמא האי חיבורא כגן דכיווא ונהורא דהאי חיבורא
יחקן כל אינן דחבעין אולפן וברם כקושמא דין תרע שמיא: — בויניציאה.
בהדף לפני ס' טועד:

יכוא גי צדיק (בראש הדף) — סדר טועד — נרסם בבית דניאל במבדוני
מאגורשא בהרמנותא דמלכא עילאה בוצינא וקדינותא שרינא לארסמא
בעיקא דנשפסא סידרא תנינא ותלמודא דבני מערבא והוא סידרא דטועד
דא רעוה דוחריה ינהר עלן וטימריה דא כסיעתא דילן לאנהרא לן למיעל
בלא כיסופא בתרע סלשרי: — בויניציאה.
בהדף לפני ס' נשים:

שומר אטונים (בראש הדף) — סדר נשים — נרסם בבית דניאל במבדוני
מאגורשא — בשמך רבן עלמין שרינא לגלסא במאני אברא סידרא תליתאה
ותלמודא דבני מערבא והוא סידרא דנשים כבעו מינך כטמו מינך דזיך
ונהוך דנהר תמיד ולא ספק ינהר עלאן לטיב לן חילא דנהך באורה קשום
דלא נספי ימינא ושמאלא כהאי חיבורא וניעול וניסוף בשלם בלא
כיסופא: — בויניציאה.

בהרף לפני ס' נזיקין (קצת מס' נדה):

שאו שערים ראשיכם (בראש הרף) — סדר יצועות — ברשו ובהרמנו
דמלכא עילאה שרינא לגלפא סידרא רביעאה דתלמודא רבני מערבא הוא סידרא
דיצועות יזא רעוא מן קדמוהי דיציין ויהוד עילאן ויהא בסייעתא דילן לאשלמא
סידרא חמישאה וכולא תלמודא אמן:

ובסוף הספר:

עד כאן אישכנא מהאי תלמודא ולאנא טובא לשלחא אינרין ואינרין
בכל דוכתין וסרינן ולאנא ולא אישכנא אלא אילין ד' סדרין וגליפנא יתרון
בגילוסין במאני אברא ופירלא בעיותא סגן ושקלינן וטרינן בהר טובא למהך
בארץ קשום בנרס' הישרות עם תלת מפוסין אחרין דוקיות דדון קדמנא כד
הוינא מנהין בהר חיבור ובען נצלי ונבעי רחמין מן קדס אלהא חייא עילאה
דיעדע קדמנא תשלום האי תלמודא ונזבה לאשלמא ליה כדקא יאות ונזבה
לאשלמ' היד הגדול עם ההנהות מייטונות והמגיד משנה והמגדל עת והמורה
מקום שמגיה האשל הגדול הרב רבי דוד פיצ'קמון יציו אשר כילה קצים מן
הכרם ונזבה להתחיל ולהשלים כל שאר ספרי הקודש אמן.

וטמא שנאמר בראש ובסוף הספר נוכל לעמוד על שנת ההדפסה. בראש
הספר נאמר דיהב לנא חילא לאשלמא תלמודא דילן, ובסוף הספר ונזבה
לאשלמא היד הגדול עם הגהות מייטונות וכו', והשנים בבלי דפוס בומבירני
נשלם תחילת שנת רס"ג (עיי' מ"ח שנת י"ז 155) וס' היד ד' בומבירני נרסס
שנת רס"ד א"כ נרסס הירושלמי דפוס בומבירני שנת רס"ג רס"ד.

וטמא שנאמר בסוף הספר ושקלינן וטרינן בהון טובא וכו' עם תלת
מפוסין אחרין דוקיות וכו' נראה קצת דבכר בא הירושלמי ברפוס קודם ד'
בומבירני, וקצת מורין ע"ז הגירסאות כס' שדה יהושע ובס' יפה מראה המשונות
לפעמים מהגירסאות שלפנינו ובכס' שהערנו לעיל. אך לא נשמע מעולם
שהירושלמי נרסס בבבל או בפרט קודם הדפסת בומבירני ואפשר שנרססו
איזה מסכתות ואבדו באורך הזמן. — ויותר נראה שתי מפוסין לאו דוקא
הזכונה על כתבי יד עיי' לקמן ס' ג'.

ברפוס זה מסודרת המשנה וכל הפרק בראש כל פרק ופרק וכל משנה
מצוינת כס' „הלכה" ואח"כ באה הגמ' והעזרת על המשנה ומציינת הלכה
של המשנה: הלכה ב', הלכה ג' וכו' (הלכה א' אינה צריכה ציון) ומפרישת אותה.
ולפעמים בא בגמ' „הלכה" בלי שום מאמר המשנה ולפעמים הוכחו בהציון
איזה מלות מהמשנה וכאשר הוא כציוני תלמוד בבלי. — ומס' ברכות
יוצאת מן הבבל, המשנה טובאה לרוב בשלימות בהציון והיא משנה לפעמים
בנוסחתה מן המשנה בראש הפרק (עיי' לעיל ס"ג). — ובאיזה מסכתות לא
נזכר הלכה ב' הלכה ג' וכא' לבד הלכה, הלכה. וכן הוא במס' ברכות.
ולפעמים בא בנמרא במקום הלכה „מתני'" עם איזה תיבות של המשנה
וראש הפרק ולא נזכר מתני' ב' מתני' ג'. (במס' שבת.) ולפעמים

נרשם סיס' (סיסקא) ולא נאמר סיס' ב' סיס' ג' (במס' עידוכין). ובמס' מעשרות פ"א ומס' קידושין פ"ד בא בעדוכיא הלכה וסיס'. — ולפעמים ציון ההלכה אינו מדויק כלל ובא הלכה ב' וקאי על משנה ג' וכו' וכבר הערנו ע"ז בדה"ט 265.

הקלף והאותיות יפות ואך לפעמים אין להבדיל בין האותיות הדומות ב"ת כ"ף, דלית ר"ש.

ברפס זה בא בקצת מקומות — והם מעטים — ס"א. ברכות ו' ע"ב והממנה ממצעו בינו לבין העם משנה אחרונה ס"א ראשונה. — שבועות סוף פ"ח ראה עדי מביחה באין ואמר סבתה מאחד שאין ס"א שיש, בהוריותו ממש פטור ס"א חייב.

הירושלמי נרפס שנית בשלימותו קראקא. ברף שלפני הספר חקוק: תלמוד ירושלמי. נודה ונישבה לסארי עלמא וכו' וכמו שהוא ברפס ויניציאה (בומבדיני). ועוד נוספו שם איזה שורות המספרות מעלת הספר וכי נוסף פה פירוש (הוא הפירוש הקצר הגובר לעיל), ובסוף הרף: „נרפס פה קראקא תחת ממשלת אדונינו המלך הארדי זינמנר השלישי וכו' והקם על ידי יצחק בן הריר אהרן ציל סק פריסטיץ מן המיצר קראתי ה' וכו'". (שנת שס"ט. הפרט נבלע באותיות הספק, וכן הוא בהרבה דפוסים הבאים להלן ואנחנו נכתוב תמיד בקיצור הפרט העולה מן הספק). — מעבר לרף נמצאה הקדמה המספרת בשבח הירושלמי וכי אינו נמצא וכי המדפיס שינס את מתניו להוציאו לאור וראוי לכל מבקש ה' להבניסו אל ביתו. — ונשפה אל ההקדמה שיד חרזו ועינו כענין ההקדמה. — ובסוף הספר מסיים עד כאן אישכחנא מהאי תלמודא וכו' וכמו שהוא ברפס ויניציאה עד גובה לאשלמא ליה כדקא יאות.

הירושלמי ר' קראקא הוא העתקה רף ברף ואות באות של הירושלמי ר' ויניציאה (ואך בס' זרעים נמצאו איזה שינויים) והמדפיס הכחיד תחת לישונו המקור אשר ממנו לקח הרפס הזה, ולא הזכירו גם ברפס. ובמס' ברכות שניה לטוב והציג אצל ההלכה סימן מספר ההלכות, הלכה ב' הלכה ג' וכו', אבל הרע לעשות כמה שבאו בו טעויות אשר לא נמצאו בר' ויניציאה. גם הציג השמות בראשי תיבות אשר הן בר' ויניציאה במילואם, כגון ר"ש ונשאר הדבר בספק אם הוא ר' שמואל או ר' שמעון, ר"ח ונשאר הספק אם הוא ר' תנינה או ר' חנניה או ר' חנינא או ר' חסדא. — עוד זאת השתיה המדפיס שלא השאיר ריוח בין הלכה להלכה וילאה הקורא למצוא ותלכה.

הקלף של ר' קראקא שתור מאוד והאותיות לפעמים מקולקלות ובפרט באותיות הדומות.

על פי הירושלמי ר' קראקא נרפס מאז והלאה הן הירושלמי בשלימות הן איזה סדר או מסכתא בפרט ואך מעטים יוצאים מן הכלל וכאשר מזכיר להלן.

הירושלמי נרפס שלישיית בשלימות בקראטאשין, ועל הרף שלפני הספר הקוק: „תלמוד ירושלמי כמו שנרפס בוניציאה בשנת (ה' אלף רפ"ב) לב"ע) עם פירוש קצר על הגיליון כנרפס קראקא (משנת ה' שס"ט) ונלוו אליו הנהגות ומראה מקום ממסכתא למסכתא בירושלמי ובש"ס ככלי מבילתא ספרא ספרי תוספתא מדרשים. הובא לבית הרפוס מאת מה"ר בן ציון בעזרענד קראטאשין בשנת תרכ"ז לפ"ק. וברף ב' נמצא הקדמה להמוציא לאור ובה מעתיק דברי המגידים ר' וניציאה בסוף הספר ודברי המדפיס ר' קראקא בהקדמתו, גם מוכד שמות החכמים מחברי ההנהגות ומראה מקום של רפוס ה, והם הרב מר"ה זלמן בראן רב בשניידעמיהל, הרב מר"ה זרל מסלאבאדקי ז"ל, הרב מר"ה מרדכי בן מר"ה יצחק יהודה ווייסמאן חיות מסאראנאוו. הרפוס הוא על קלף יפה ובאותיות מהודדות והוא מלה במלה ברפוס קראקא (אלא שנוספו עוד טעויות ברפוס זה). ומה שכתוב בפתח הספר „כמו שנרפס בוניציאה" לא דיבר המדפיס נכונה, כי לא היה כלל לפניו ר' וניציאה וכאשר מוכח מן הספר.

הירושלמי נרפס רביעית בשלימות בוויטאד משנת תרכ"ז ברפוס השותפים נכדי הרב מסלאוויטא מר"ה הציג ליפא ומר"ה יהושע הישל שפירא עם פירושים שונים ועם נר מעדכי ועין משפט מדרבנים מר"ה זאב איטינגא ומר"ה יוסף שאול הלוי נאטאנזאה, ועם גיליון הש"ס מדרבנים אלה. נר מעדכי כולל מסורת הש"ס ככלי וירושלמי תוספתא מבילתא ובר ועין משפט מורה מקום ההלכה במימוני סמ"ג ושי"ע. — גיליון הש"ס כולל הערות וחידושים מאת הרבנים אלה. — ועל צד הירושלמי נרשם מקום פסוקי תנ"ך המובאים בתלמוד זה.

הרפוס הזה הוא על קלף יפה מאוד ובאותיות מהודדות אין כמוהו לטוב בכל רפוס הירושלמי, אך על זאת ידוע לב הקורא שלא הציגו המדפיסים כל המשנה של הפרק בראש הפרק כמו שהוא ברפוס וניציאה וקראקא, ועי"ז שגו במס' ברכות ולא הביאו המסקא פ"ט ר' יהודא אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שברא את הים בזמן שרואהו לפריקים אומר ברוך עושה בראשית, וכן פסקות אחרות המושגות מן המשנה (עי"ל לעיל פ"ג). גם לא הרפסו כלל משניות הפריקים אשר אין להן נמרא, וכבר הראינו בס' דרכי המשנה פ"ג מה שיש כזה מן ההפסד.

המדפיסים לא נילז ע"ס איזה כתב יד או רפוס הירושלמי, והם לדוב ע"ס ר' קראקא.

ונכתוב על הסדר איך יצאו לאור חלקי הירושלמי של רפוס זה. בשנת תרכ"ז יצא לאור ס' מועד עם ס' קרבן העדה ושירי הקרבן (וער מעדכי וגיליון הש"ס והם ככל סדר ואין צורך לכפול ולשנות וזכרונם בכל סדר). ובסוף הסדר ס' פני משה ומראה הפנים יצא פה בראשונה לאור. בשנת תרכ"ה יצא לאור ס' נזיקין עם ס' פני משה ומראה הפנים

ונסאו עליו חידושים נקובים בשם ציון ירושלים מאת הגאון מ"ה יוסף שאול הל"י נאמאנזאהן.

בשנת תרכ"ו יצא לאור ס' זרעים עם ס' פני משה וטראה הפנים ועם ס' טרה אלעזר איזקרי (והוא מכ"י אקספארד) על מס' ברכות. ושני פירושים אלה יצאו מה כראשונה לאור. — וס' זרעים נראה קצת ע"ס רפוס אמשטדלדס ע"י לקמן.

בשנת תרכ"ז יצא לאור ס' נשים עם ס' קרבן העדה ושי"י עדה, ועם ס' פני משה וטראה הפנים ועם ציון ירושלים.

אלה הם רפוס' הירושלמי בשלימות. ורפס' רפוס' הירושלמי הם: לפי סדריו, "תלמוד ירושלמי סדר מועד עם ס' קרבן העדה ותוספות המבונים שי"י קרבן מרחב הגאון הגדול חכם הבולל מהר"ר דוד ט"ו אב"ד דקק דעססא נדסס בקק דעססא שנת תק"צ".

תלמוד ירושלמי סדר נשים עם ס' קרבן העדה וכו' (כמו בס' מועד) נדסס בקק גרלין שנת תקי"ז.

ואלה ב' סדרים הם ע"ס ד' קראקא ונשתנו לטרעון כמה שלא בא המשינות בראש הפרק וחזרו הפרקים אשר אין להם נטרא.

"תלמוד ירושלמי מסדר נשים עם ס' פני משה והוא חיבור נפלא מעשה רב וגורא אשר פעל ועשה והוציא לאורה הוא החכם הישלים והבולל היה הרב המוסלג במדה משה טרגלית וכו' ואל פניו יצא נונה לו סביב ומראהו עמוק מן האור והם תוספות מרובה על העיקר נחמדים מזהב וכו' וקראם בשם מראה הפנים. שנת תק"י באמשטדס".

"תלמוד ירושלמי מסדר גזיקין עם החיבור פני משה וספר טראה הפנים אשר חיבר ואיזן ותיקן הרב הבולל הגאון המוסלג במהר"ר משה טרגלית וכו' שנת תקל' ליוורט".

גם אלה שני סדרים נשתנו כמה שלא באו המשינות בראש הפרק וחזרו המשינות אשר אין להן נטרא.

סדר מועד מן תלמוד ירושלמי עם ס' קרבן עדה (העדה) ושי"י קרבן בשני חלקים, ונצטרו אחר כל חלק וחלק הגהות ותיקונים וגם חידושים ותוספות רבות, אשר מקרוב באו מרחב המאה"ג המפורסם מ"ה נחום טריבניטש ג"י וכו' ונקראים בשם שלום ירושלים ונוסף לזה כל מראה פניו מסכתות הירושלמי. ווען תקס"א".

"ספר שדה יהושע הוא ביאור לקצת מסכתות מהתלמוד ירושלמי החלק הרביעי טכנו אשר ביאר ברוב בנין ורוב ענין התור' הגדול הרבין המצויין רב ועצום חסר טנוע היחס במהר"ר יהושע בנבנישטא וכו'. קושטגרינה שנת תכ"ב". — ובא מה התלמוד ירושלמי רטס' ברכות סאה עדלה חלה בבורים, וההגדות נשטמו כאשר כתבנו לעיל. — הרפוס נשחת מאוד והאותיות מטושטשות.

"תלמוד ירושלמי עם פירוש על קצת מסכתות מס' מועד וס' נשים וס' גזיקין הנקרא שדה יהושע. קושטגרינא שנת תקי"ד." — כזה הרפוס באו

לכר המסכתות דס' טועד נשים ונוקין אשר להם הסודש שדה יהושע (ע"י לעיל). הדפוס הוא נעלה מאוד על הדפוס הקודם.

„תלמוד ירושלמי מן מסכת ברכות ו'ם זרעים כולה ומסכת שקלים עם פירוש מספיק מאוד ותוספות קצת אשר אין חזק וחזק (וחזק) התורני דרכי מרה אלה בן מרה יהודה ל"ב וצ"ל מתגורר בטרינת פולדא עם התוספתא והמכילתא וכו'. אמשטילדס שנת ת"ע." — הדפוס הזה מלא שיבושים וגם משונה מאוד מדפוס ויניצאה וקצת נראה שהוא נעשה ע"פ אזה כ"י אשר מצא המדפיס, אף שהמדפיס והמפריש לא דכרו מזה מאומה, ויותר מזה המפריש תמך ברוב מקומות פירושו על ד' קראקא ולא הרגיש שיהי' זה משונה מדי קראקא. — הכ"י אשר היה לפני המדפיס הוא לפעמים מעולה על הכ"י אשר היה לפני המדפיס ד' ויניצאה, וכרוב מקומות הוא נופל ממנו והוא מלא טעויות ושיבושים. עיי' דמאי פ"ה י"ד ע"א ד' יוסי בשם ר' יונה בשם חזקיה אין כלילה וכו' (וכן הוא בד' קראקא וקראטאשין) והוא שיבוש נמור כאשר מודה הכפל „כשם", וכד' ויניצאה שם כ"ד ע"ד כא על נכון ר' יוסי בשם ר' פדיה ר' יונה בשם חזקיה, ועיי' ב"יש. — בדפוס זה שם מתניתין פליגא על ר"י בגרורו' ובתמרים כולל ונטל, ובמשנה איתא בתמרים ובגרורות. וכו' ויניצאה מתניתין פליגא על ר' יוחנן ובתמרים ובגרורות וכו'. — כלאים סוף פ"ט בדפוס זה ר' ירמיה כעי הוא ובנו מרז שיצטרפו בכלאים היאך עכדא הוא לביש מאגין דתתן ושעק פיסקי דלטר וענלה על תריותן ע"כ ואין שחר לזה. וכו' ויניצאה ה"ך עכדא הוא לביש מאגין דמר ובריה לביש מאגין דביתן נכס פיסקי דאמ' וענלה על תריותן. — וכן נמצאו דרכי שיבושים בדפוס אמשטילדס ולפעמים נפקדו שורות שלימות. דמאי פ"ב ו' ע"ב ד' אבהו אמר רבי אמר אהר מקומו והורי ליה מהרא דרא כ"ד שמעון. וכו' ויניצאה כ"כ ע"ד ר' אבהו אמר רבי אמר אהר מקומו ור' אלעזר בי ר' שמעון אמר אה' מעמד ר' אבהו אמר אהר מקומו והורי ליה כדרא דר' אלעזר בי רבי שמעון. — ולפעמים הגי' בדפוס אמשטילדס מכוננת יותר מדי ויניצאה. דמאי פ"ד י' סוף ע"ב עד שלא נראה לעשר מעשר כנתיים. וכו' ויניצאה כ"ג סוף ע"ד עד שלא נראה לעשר כנתיים. אבל קצת נראה שהגי' במקומות כאלה הן תקונים מדי המנהיגים. — בדפוס זה שמות התנאים והאמוראים הם לדוב כראשי תיבות ר"ם ר"י ר"ש וכו'.

„תלמוד ירושלמי מן מסכת בבא קמא ובבא מציעא עם פירוש מספיק מאוד ותוספות קצת אשר אין וכו' מהר"ר אליהו וכו' מתגורר בטרינת פולדא וכו'. אוסיבאך שנת תפ"ה."

תלמוד ירושלמי מן מסכת בבא קמא ככא מציעא ככא בתרא עם פ' מהר"ר אליהו וכו'. פראנקפורט דמיין שנת תק"ב."

„תלמוד ירושלמי סנהדרין שבועות מכות עם פ' קרבן העדה ושירי קרבן כלא הודעת מקום וזמן הדפוס (פטיכלאטט)."

תלמוד ירושלמי ברכות עם פני משה ומראה הפנים בלא הודעת מקום וזמן הדפוס.

„מס' שקלים עם תלמוד ירושלמי עם הגהות הגאון ר' אליהו מוילנא ופי' מרה ישראל בן מרה שמואל, הובא בראשון לדפוס במסגרת שנת תקע"ב ועתה פעם שנית שטעמטון תרכ"ג".

„מס' שקלים תלמוד ירושלמי עם פי' פני זקן מרחב מרה יצחק טקאמארא. לכוב תרי"א".

„ספר שערי ירושלמי כולל א) פירוש נחמד על סדר זרעים עם הגהות על ב' מס' דמאי ושבעית טרבינו הגדול מאוד הגולה הגרא מוילנא ב) הגהות וחידושים על איזה מסכתות משאר סדרים מהירושלמי ג) הגהות וחידושים על איזה מסכתות מתלמוד בבלי והר"ף מכתוב הרב הגאון הגדול וכו' מרה דובעדוש אישכנאוי. ווארשא תרכ"ו".

ג) כתבי יד של הירושלמי.

כתבי יד של הירושלמי ספו תמו ואינם גם כנתי עקד הספרים בפאריז, לאנדאן, מינכען וכו' (ואפשר שביי גנז ברוטי בוואשיקאן), ואך בבית העקד הספרים בעיר לייזן במדינת האללאנד נמצא כ"י של הירושלמי והוא טעמוך המלומד הגדול סקאלאנער. הכ"י הוא בשני ספרים גדולים (פאליאמנטען), הסך הראשון כולל ס' זרעים ומועד עם איזה דפים דמס' יבמות, הסך השני ס' גיטין חוץ מן אותן דפים דמס' יבמות הכתובים בכרך הראשון (והוא ע"י שניאור המרבק ספרים — כובינער — אשר שנה ג"כ במס' עירובין ולא דיבק הדפים בסדרן) עד סוף נזיקין ואיזה דפים דמס' נדה וכמו שהוא בר' וניציאה. — בסוף ס' מועד גילה הסופר שמו ושנת הכתיבה, ה"ל:

אני יחאל ביד יקתאל ב"ר בנימין הרופא ג"כ"ת"א" כתבתי זה הספר ירושלמי מסדר זרעים ומסדר מועד ל' מנחם ב"ר בנימין ב"ר מנחם והעתיקתי מספר משובש ומוטעה הרבה עד מאוד ומה שיכולתי להבין ולהשכיל בו הנהתי בו כפי עניות דעתי, וידע אני שלא הגעתי לתכלית השיבושים והטעויות אשר טעאתי בהעתק תדוא ואפי' לחציים לפיכך הקורא בספר הזה וימצא בו שיבושים וטעויות ידיני לזכות ואל יתלה כולם בי והשם ברחמי יסלח זדוני וינקיני משניאות כמה שני שניאות מי יבין מנסתרות נקני הרהמן זכה ר' מנחם ב"ר בנימין ב"ר מנחם להגות בו הוא חרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות ויקיים עליו ועל זרעו תל ועל זרעו זרעו וזרעו זרעו לא ימוש ספר התורה הזה בסוף הדגות בו יוטם ולילה למען תישמור לעשות כל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשגל וגשלם ב"ב ימים לחדש שב"ט של שנת חמשת אלפים וארבעים (ט"ס) ותשעה"ה וארבעים לבריאת עולם.

אשר תמיד די עברו מסעך
לפני להיות הולך וסועד
בסדר הזרעים גם במועד

יחזיתי תני תורה ליוצרך
וגם עתה תמכני בהסדר
שני סידרי ירושלמי לכולת

ואלה הדברים נשנו בסוף ס' נזיקין (אך במקום מס' זרעים ומס' מועד כתוב מס' נשים ומס' נזיקין גם נפקד השיר 'יחידתי וכו'), והזאת: ונשלם בביה ימים לתודש אוד הראשון של שנת חמשת אלפים וחמשה וארבעים לבריאת עולם.

הבי כתוב באותיות יפות וישחורות ואך באיזה מקומות קצת התבטטו. המשינות באות בראש כל פרק, והפרק נחלק לחלקות. המאמר הנשנה ונכסל בב' מסכתות נכתב בכ"י רק במס' אחת ונשמט במס' אחרת. עיי' ד' ויניצאה ברכות ס"א ב' ע"ג דלמא ר' חייא' רבא ור' שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהרא בקעת ארבל וכו' ונשנה יומא ס"ג מ' ע"ב, ובכ"י נשמט במס' יומא. — בד' ויניצאה ברכות ס"ג ד' ע"ב ר' יוחנן הוה מסתמך על רבי יעקב בר אבדי והיה ר' אלעזר חמי' ליה וכו' ונשנה ג"כ בשינוי קצת שקלים ס"ג מ"ז ע"א, ובכ"י נשמט במס' שקלים (והמאמר זה משולש סוף מ"ק ס"ג ע"ג ושם הוא ג"כ בכ"י). — בד' ויניצאה פסחים ס"י הל' א' ועזרה שאל ר"ל יאשיה במה הוא שיעורן של מוסות וכו' עד סוף ההלכה ונשנה שקלים ס"ג מ"ז ע"ב, ובכ"י נשמט במס' שקלים. — ולפעמים כתוב בכ"י קודם ההשמטה גר"ש (עיי' לעיל ל"ז ע"א). בדפוס וויניצא' סוטה ס"א הל' א' רבא בשם ר' ירמיה אף בעידי סימנין בן וכו' עד סוף ההלכה ונשנה מס' בתובות ס"ב ב"ז ע"ג, ובכ"י נשמט במס' כתובות וכתוב שם „גרש בהולכתא קרמיתא דסוטה“. — בכורים ס"א ס"ד ע"א חמין תנינן ר' יודנה אומר בת גר זכר כבת חלל זכר וכולהון מקרא אחד הן דורשין וכו' ונשנה בעניני קידושין פ"ד ס"ז ע"א, ובכ"י הוא לכד במס' קידושין (בי שם מקומו) ונשמט במס' בכורים וכתוב שם „גרש בקידושין פרק רביעי עשרה יוחסין הל' ו' ר' אליעזר בן יעקב אר"י.

ונראה שזה היה מנהג הסופרים להשמיט במס' זאת מה שבא כבר במס' אחרת, ובה יובן במה שנראה לפעמים צ' בדברי רבותינו בעלי התוס' שהשמיטו הירושלמי במקומו והביאו המאמר במקום אחר. עיי' תוס' סוכה י"ט ע"א ד"ה לא יהא ובירושלמי דברכות פ"ג שאכלו משמע דאודי מצטרף ואין ישנים תחתיו כפי' הקונט' חזו לישנו אנן קיימין בסוכה וכו', והנה זה הירושלמי הוא מלה במלה במקומו בסוכה שם והתר' מביאין הירושלמי דג' שאכלו. — שם מ"ד ע"א סדיה והא א"ד יוחנן ודכוותיה אשכחן פרק אין מעמידין (צ"ל פרק ר' ישמעאל) דאל' ר' יוחנן לר' חייא בר אבא הלן תלת מילין סלקין מן גביהן ע"כ, והמאמר זה הוא באן בסוכה במקומו. — כתובות ע"ה תר' ד"ה נפלו לה במס' פאה דירושלמי פרק ב"ש בעי' ר' תנחום קמ' ר' יוסף אמאי לא תני ליה גבי דברים שהם מקולי ב"ש וכו', והוא פה בירושלמי במקומו. — ולפי מה שיצא לנו מהביאין אנו מוכרחים לנוס לעזרה שכי' של בעלי התר' היו חסרים במקום זה (עיי' לעיל), אבל נאמר בבירור בכ"י של תר' השמיטו הסופרים אלה מקומות של הירושלמי במס' סוכה ומס' כתובות ומס' ע"ז לפי שהיו כתובים במס' ברכות סאה ובע"ז, (ובע"ז אף שהיא מאחרת למס' סוכה ע"ז שיעקר מקום השיטה הוא בע"ז).

ונחזור לכ"י דליידן. מלבד אלה השמטות שזכרנו אשר השמיט הסופר בכונה נמצאו השמטות ע"י מהירת הסופר אשר דילג מתיבה לתיבה הדומה לה או מישורה לישורה או כמה שורות ולפעמים גם באותה שורה. והמעיות אלה רבו כמו רבו בכ"י זה ונזכיר קצתן לדוגמא. בדפוס ויניציאה תרומות פ"א הל' ב' (ט"ז ע"ד) ומפני שצריכין מחשבה יהא משקה סרוח מעיקרו טמא הואיל והן צריכין מחשבה יהא סרוח מעיקרו טהור. ובכ"י ומפני שצריכין מחשבה יהא משקה סרוח מעיקרו טהור, ודילג הסופר מן יהא הראשון עד יהא האחרון. — בדפוס ויניצי' מ"ש פ"א הל' ג' (נ"ב ע"ד) מה נפקה מביניהון וולדה בכור והקדשה שלמים מאן דאמר לא התירה התורה לקח בכסף מעשר אלא שלמים בלבד קריבה מאן דאמר בלקחתה פקעה ממנה קדושת מעשר אינה קריבה. ובכ"י מה נפקה מביניהון וולדה בכור והקדשה שלמים מאן דאמר בלקחתה פקעה ממנה וכו' ודילג הסופר מן מאן דאמר הראשון עד מאן דאמר השני. — שבת פ"א הל' א' (י"ג ריש ע"א) בדפוס ויניצי' רבי אבהו אומר בשם רבי אלעזר בשם רבי יוחנן היה עומד ברשות הרבים וזרק למעלה מעשרה רואין שאם תפול אם נחה בתוך ארבע אמות פטור ואם לאו חייב והתני שמואל מרשות הרבים לרשות הרבים ורשות היחיד באמצע רואין שאם תפול נחה בתוך ארבע אמות פטור ואם לאו חייב תמן את אמר אין הרשות הרבים מצטרפת וכו'. ובכ"י ר' אבהו א' בשם ר' אלעזר בשם רבי יוחנן היה עומד ברשות הרבים וזרק למעלה מעשרה רואין שאם תפול נחה בתוך ארבע אמות פטור ואם לאו חייב תמן את א' אין רשות הרבים מצטרפת, ודילג הסופר כמה שורות מן ואם לאו חייב הראשון עד ואם לאו חייב השני. — ודילוגים כאלה הן קטנים הן גדולים נמצאים כמעט בכל פרק. ולפעמים חסר קצת המאמר בסופו ע"י דילוג מחמת תיבות דומות. פאה פ"ז כ' ע"א בדפוס ויניציאה אי זו היא עוללות כל שאין לה לא כתף ולא נטף יש לה כתף אבל לא נטף נטף אבל לא כתף לבעל הבית, ובכ"י חסרין התיבות יש לה כתף וכו' הרי היא של בעל הבית. — תרומות פ"ד הל' ה' מ"ב ע"ד בדפוס ויניצי' כמה דבית שמאי אמרין קדשו מדומעין כן רבי אלעזר אומר קדשו מדומעין, ובכ"י כמה דבית שמי אמרין קדשו מדומעין, והשאר חסר.

ולפעמים השמיט הסופר קצת המאמר בכונה ואין לעמוד על סוף דעתו. בדפוס ויניצי' פסחים פ"ז הל' ט' (ל"ה ע"א) אמר רבי בון בר חייא ידרו לה כשיטת רבי ישמעאל כמה דר' ישמעאל אמר תמן תינוק שעבר זמנו ניטול בין ביו' ובין בלילה והכא עיבר זמנו נשרף בין ביום בין בלילה. ובכ"י א' רבי בון בר חייא ידרו לה כשיטת ר' ישמעאל כול' ע"כ, ומי יודע למצוא פשר הדבר? ור' ישמעאל לא נמצא בכל הסוגי'.

בהכ"י נמצאים הרבה ראשי תיבות: ה"ק במ' הקב"ה יש' במ' ישראל, א' במ' אמר, ר' במ' רבי, ורק באמוראי דבבל נכתב תמיד רב ע"י לעיל ריש פ"ד. הירושלמי ד' ויניציאה מסכים עם הכ"י זה אלא שמרחיב הראשי תיבות. הק' הוא בדפוס הקדוש ברוך הוא או הקב"ה, יש' בדפוס ישראל, א' בדפוס

אמר או אמר, וכן לדוב רבי ולפעמים ר'. — גם זאת להדפוס ויניציאה שהדילוגים של הכ"י כתובים כמילואם. — וכבר הזכרנו לעיל מאמר המניחים ד' ויניציאה בסוף הספר שכתבו: ושקלינן ושרינן בהון סוכא למתך כאורח קשוט בנדיס הישרות עם תלת ספוסין אודינן דוקניות דהון קדמנא. גם הערנו שנראה הכונה על ג' כ"י. ואפשר שהכ"י זה היה במספר אלה ג' ספוסין (כ"י) אבל יש בזה טקום ספק, כי נמצאו טעויות בד' ויניציאה אשר אינן בכ"י זה. עיי' בדפוס פאה ס"א ט"ז ע"ג אמר ר' יודן קפחדיא בעא קוטי ר' יוסי תמן אמרינן דעי אילן קדוין דעים וצ"ל אין זרעים וכו' וכן הוא בכ"י (*). בכ"י כתובים הרכה הנהות על הצד והן כאות לטלא הדילוגים וקצתן לתקן הטעויות. והנהגות אלה אינן מיד הסופר הכ"י כאשר ניכר מתוך האותיות וגם מתוך הדיו הדירה בהנהגות (ואך איזה הנהגות לטלא הדילוג הן מיד הסופר וגער יכתבן). — וקצת הנהגות נכתבו בדיו שחור וכאותיות משונות מן שאר הנהגות, וזה מורה שהיו שני מניחים זה אחר זה, והאחרון טילא מה שלא כתב הראשון. וזה ניכר בפרט שבת ס"א הל' א' כגליון המאמר ח' ר' אבהו א' בשם ד' אלעזר וכו' שהבאנו לעיל.

הנהגות אלה נראין נלקחין מדורושלמי ד' ויניציאה. וכע"ז פ"ב הל' ב' נמצא מקום דיק ככ"י כאמצע השורה וכהנהגה על הצד כתוב, "ישו בן פנורא" והוא בד' ויניציאה ע"ז שם ס' ע"ד. — ולפעמים הנהגה כאה לכאור איזה טלה. כתובות ס"ה הל' ח' (בדפוס ל' ע"ב) דאינן לעי' וכתוב על הצד, "ס' ייעין ע"ף ויגע בתרגום ירושלמי לעיין ומשלחן. — ונמצא בד' ויניציאה חלה ס"ג ג"ש ע"ב על הצד, "ג' הר"ש בן אדרת דלא" ולא נמצא בהנהגה בכ"י, ואפשר שלא חש המניה לכתבו, יען שאינו בעיקר הספר ד' ויניציאה.

(*) "ויני" נק' Catalogus codicum Hebraeorum Bibliothecae Academiae Lugduno-Batavorum auctore M. Steinschneider, p. 342. ומה שזכרנו שם שהידועלמי ד' ויניציאה נדפס פ"ג הכ"י זה הוא שלא בדיוק ולריך סיקוק, הלוז כמה מאחרים פקרים נהכ"י והם נמלטים גד' ויניציאה וכו' שכתבנו. ודי אם נאמר שהכ"י דליין היה בסוף הכ"י כ"י אשר מהם נדפס הידועלמי ד' ויניציאה.

הוספות.

לד' ט' ריש ע"א.

אחר,, והרבה פעמים בא בקיצור כיני וכו' והוא במ' הביני" יש להוסיף ובערוך עוד כן ה' איתא: בירושלמי כיני מתניתא ס' כן הוא מתניתא עכ"ל. אבל ממה שנמצא בכ"מ כיני ביר' אחר כף נראה יותר כדברינו.

לד' י"ג ע"א.

לסגנון הירושלמי יש להוסיף: ואדיין את לזו כלו עוד את צריך לזו ס' עוד את מתקשה בה, ונאמר בתשובה לשואל דבר אשר תירצו נראה פשוט. גיטין פ"ט הל' י' (ג' ע"ד) ד' חייה בר' אשי בשם איסי האומר איני זן ומפרנס כוסין אותו להוציא בעי' ר' ירמיה קטי' ר' אבהו וכוסין אמר ליה אריין אר' ליי (צ"ל לזו) אם מפני ריה רע בוסין כל שכן מפני חיי נפש ע"כ. וכן בא בהרבה מקומות ואדיין את לזו. ואדיין הוא במ' עדיין עיי' דמבין ס' כי תצא ס' לא תתעמר בה. וכן הוא בירושלמי לדוב.

לד' ב"ה ע"א לתוספתא דבני בבלי.

וכן נראה מן התוספתא דבני בבלי הברייתא ב"ב קל"ה ע"ב ת"ד איזה הוא דייתיקי כל שכתוב בה דא תהא לטיקם ולהיות, כלו זה הוא לשון דייתיקי וכמו שפ' הירשבים שם. אבל באמת דייתיקי היא מלה יונית διαθηκαι, ופירוטו צוואת המט. וזה מוכיח שהברייתא זאת נשנית בבבלי, ובבבלי לא הבינו ל' יונית וכידוע, לכן פירשו בענין זה.

לד' ט"ז ע"ב.

סוף ד"ה והחכמים מסדרי הש"ס יש להוסיף: ועיי' ב"ב ס"ה ע"ב ת"ד ציעור שהקקו ולבסוף קבעו וכו' מני לא ר' אליעזר ולא רבנן הי' ר' אליעזר, והש"ס נושא ונותן שם הרבה למצוא לאיזה ר' אליעזר ורבנן נחבזין המקשה מני לא ר'א וכו', וזה מורה שהך הא מני לא ר'א ולא רבנן נאמר ברור קדמון וברמז בעלמא והרדור האחרון נתקשה למצוא פשר הדבר, וכבר דברנו מזה במ"א.

לד' מ"ח ע"א.

אחר, "זה סודו שהבבלי קרא לסעמים ישיבת סבריא על שם ר' יוחנן" יש להוסיף: ועיי' ירושלמי תענית פ"ד ס"ז סוף ע"ב והשבת כל משישה וכו' דומאי נהגין חגה ציפוראיי נהגין חדשה סיכריא נהגין שבתה (וכבר הבאנו המאמר לעיל ד' ע"ב), ובבלי תענית כ"ט ע"ב הובא הפלוגתא דר"מ ור' יהודה ורשב"י אם מריח או כל החודש או אותה שבת ואיתא התם אמר ר' יוחנן ושלשתן טקרא אחד דדשו דכתיב והשבת כל משישה חגה וכו' מאן דאמר מריח מחנה ומיד כל החודש מחדשה ומיד כל השבת משבתה ע"כ. והוא מוסר על זה המאמר דירושלמי כאשר יבין כל משכיל.

עוד יש להוסיף שם אחר, "וגם עמדה על מכונה אחרי תום הישיבות בא"י" וגם החשערה דלעיל יש לקיים שר' יוחנן התחיל ליסד הירושלמי באיזה דמום ומאמרים הבאים אחדיו הרחיבו את אישד החל לעשות, וכמו שמצינו בענין התוספתא שרע"ה אבן מנחה ור' נחמיה ואחריו ר' חייא ור' אושעיא העמידו הבנין על מכונה. עיי' דה"ט צד 211 306.

לד' מ"ט סוף מאמר ד'.

הרמב"ם בסידורו למס' מכות פ"ג מ"ז כתב וכשתתרו לו גם כן ואמרו לו זה שאתם שותה וכו' ומסיים וכך פי' בירושלמי ע"כ. וזה הירושלמי הוא נזיר פ"ו הל' ה', והרמב"ם לא הזכירו בסידורו למד' ובמס' מכות הזכירו, מזה נראה שהיה עוד לפני הרמב"ם דל' הירושלמי לפ"ג דמכות וכמו שהיה לפני בעלי התר' הירושלמי דמס' נדה מ"ג ואילך ולא בא לירעו.

ודע דהתשב"ץ כתב בסוף פירושו למס' קנים ח"ל: והסדר התמישי חכמת הוא ס' קדשים שצריך חכמה יתירה שנמסר לכהנים שנאמר בהם יורו משפטן ליעקב ובכל הסדר יש תלמוד בבלי וגם ירושלמי זולתי מס' מדות וכו' ע"כ. ואין הכונה אנטי' שלמית של הירושלמי לס' קדשים דהרי לא היה ירושלמי לזה הס' לדראשונים אשר קדמוהו, הרי"ף ז"ל וכו' והיאך היה לדרשב"ץ. ונראה גם כה כמו שכתבנו לעיל על הרמב"ם שלא הו' לפני הירשב"ץ כ"א איזה דפין. — ובכלל נאמר כל זמן שלא נמצאו בדברי הראשונים מאמרים שלמים אשר תועתם וענינם מוכיחים שהם מהירושלמי לס' קדשים יש להתלים שלא היה ירושלמי לס' זה ולא נפץ אל דמום דראיית חיצוניות, אשר מקורן לרוב המהירות ושגירת הלשון או שגיאת הסופרים.

לד' נ"ב ע"ב.

הירושלמי מספר והולך בדרשו: אמרין ליה דיקלים חזקא בזין דיקליסיאנוס מלכא לא בזין. ובכ"ד איתא אמרין ליה לדיקליטיטוס רע' חזירין אקלינן ברם לדיקליטיטוס מלכא אנן מישועברים. — ובירושלמי מסיים: ואפילו כן לא מכסי לא ברוטי ועיר ולא בחבר ועד. ואם המאמר זה יצא מפי דיקליסיאנוס הכונה ולא בחבר ועד על הפרסים המכונים חברים

טעט מלך האססענידען (עיי פיר סוף ערך ר' יוחנן) ודיקליטיאנוס נלחם אז
 בם, כי מה ששירשו המסרישים ולא בחבר זעיר בת"ח קטן אין לו שחר
 בפי שד צבא רוטי. אך גם אם הכונה פה נראה זר שריקליטיאנוס יכיר בפני
 יהודים העוברים תחת ממשלתו נבחרת שגאון אנשי מלחמתו ויהודים מהם.
 לכן נראה שזה המאמר הוא סתם ירושלמי ובעל הסיפור מס"ס ואפי' כן לא
 מכיר וכו' (ועיי' ערך ערך כס ג' אל תוכח לץ פן יישאך לא תיכנס למקנא
 דלא ניסבך). ובכ"ר שם איתא בזה"ל: אמר להן אפי' כן לא תבזון לא ברוטי
 זעיר ולא בגליד זעיר ע"כ, שינה המאמר ללשון יותר טובן ושם אותו בפי
 דיקליטיאנוס.

לד' ג"ה ע"א.

עיי' ערך ערך אביי שהשיבו ר' שריא ובנו ר' האי לדינו ניסים על
 שאלתו ששאל אית בסודיש דגבן כל רב מבבל וכל רבי מארץ ישראל והשיבו
 לו: ודאי כמו ששמעת כי ר' מחבטי א"י הסמוכין שם בסנהדרין שלהן ראשונים
 לענין סמיכת זקנים הסמכין ליה וקרו ליה רבי ויהבין ליה רשותא למדן דיני
 קנסות ורב מחבטי בבל הסמוכין בישיבות שלהן ע"כ (ומה שאמר מחבטי
 בבל הסמוכין בישיבות שלהן צ"ע לכאורה ראה אין סמיכה בחוצה לארץ
 וכראיתא בבלי סנהדרין י"ד, אבל הכונה שנתמנה בישיבות בבלי להזהר בתור
 הגדולים). ובה נסתי מה ששערנו בתחילה שרבי הוא לכר כינוי כבוד. —
 והנה בזה מרזיק הרבה מה שאמוראי דבבל נזכרו בירושלמי בשם רב עיי'
 בפנים. אלא שלפעמים סמכו בא"י אזה חכמים אשר עלו לשם מבבל עיי'
 בבלי בתובות י"ז ע"א והם נקראים בירושלמי רבי כמו רבי אמי, רבי אסי,
 רבי זעירא, רבי ירמיה.

והמטונה היה נקרא רבי, גם זקן. וקודם ההתמנות לא נקרא חכם דא"י
 לא בשם רבי ולא בשם רב עיי' פיר' ערך שמואל בר בא וערך שמעון בר
 בא, והיה בכלל חבר. עיי' סנהדרין פ"א י"ח ריש ע"ג חבירים מהו ליכנס
 לעיבור החודש אמר ר' הושעיה חבר הוינא ואעלי ר' שמואל בר ר' יצחק
 לקדוש החודש ולינא דיע אין סלקית מטינינא אין לא וכו' אמר רב כהנא
 חבר הוינא ואעלי ר' תנחום בר חייה לקדוש החודש וסלקית מטינינא הדא
 אמרה שחבירים נכנסין לקדוש החודש חבירים מהו ליכנס לעיבור שנה
 נשטיענה מהרא מעשה ברבן נמליאל שאמר יקוני שבעה זקנים לעלייה
 ונכנסו שמונה אמר טי הוא שנכנס שלא ברשות עמד שמואל הקטן על רגליו
 ואמר אני נכנסתי שלא ברשות הלכה נצרכה לי וכו' ע"ש. ומה שפשיטא
 לי להשי' ששמואל הקטן היה חבר נראה מזה שלא היה נקרא
 בכינוי רבי.

וראינו להוסיף עוד איזה דברים בענין המיני והמגויים. עיי' המיני היה
 להתמנות רין מוטחה, והיה לו רשות לדון אסור והותר דיני מטונות, גם היה
 לו דין זקן לענין שינתן לו דמי בשתו משלם כתובות פיר' כ"ח ע"ד, ושאלן
 מגדין אותו אלא אם כן עשה כירבעם בן נבש מק פ"ג פ"א ע"ד. — ולא היה

קמה

ממנין כ"א חכם אישר היה מושבו בא"י, ואם היה בשעת ההתמנות בחיל מינהו ע"מ לחזור. עיי' ביכורים פ"ג ס"ה ע"ד רבנין דקיסרין אסרין ממנין זקני' בחוצה לארץ ע"מ לחזור ר' יצחק בר נחמן הוה בעזה ומגניה ע"מ לחזור ר' זמנא הוה בצור ומגניה ע"מ לחזור. ושמעון בר בא לא נחמנה כאשר היה בחיל עיי' ביכורים שם, ונראה שלא היה דעתו לחזור וכן עולה ממה דאיתא שם דר' אבהו שלח לו שיבוא לא"י (ומה דאיתא בבלי סנהדרין י"ד ע"א דאין סומכין אם הסומכין בארץ והגסמכין בחיל נראה דמיירי באין דעת הגסמכין לחזור, כן עולה ממה שהביא הש"ס שם ראי' מר' שמן בר אבא והוא ר' שמעון בר בא עיי' ערכו, וע"ס הדברים אלה אין כאן מחלוקת בין הירושלמי והבבלי. ועיי' רמב"ם סיד' מהל' סנהדרין הל' ו').

וההתמנות היתה ע"ס הגשיא וע"ס ב"ד וכדאיתא סנהדרין פ"א י"ט ע"א איך בא בראשונה היה כל אחד ואחד ממנה את תלמידיו כגון ר' יוחנן בן זכאי מינה את ר' ליעזר וכו' חזרו וחלקו כבוד לבית הזה אמרו בית דין שמינה שלא לדעת הגשיא אין מיניו מיניו וגשיא שמינה שלא לדעת בית דין מיניו מיניו חזרו והתקינו שלא יהו ב"ד ממנין אלא מדעת הגשיא ושלא יהא הגשיא ממנה אלא מדעת ב"ד ע"כ. ולהפסודסים בתורה היו אומרים דברי שבת בשעת ההתמנות עיי' בבלי כתובות י"ז ע"א.

לפעמים לא היו ממנים כ"א לדברים יחידים אף שהממונה היה ראוי לדין בכל הדברים, עיי' חגיגה פ"א הל' ח' (ע"ו ע"ג). ולדוב לא מינו לראיית טומי בכורות, הוה עשו לכבוד הגשיא. עיי' בבלי יומא ע"ה ע"א. ועיי' ירושלמי חגיגה שם דב מניניה דבי להתיר נדרים ולדאות סתמי' מן דרמך בעא נבי בריה טומי בכורות אמר לו אינו מוסף לך על מה שנתן לך אבא. ועיי' נדרים פ"י הל' ח' ובבלי סנהדרין ה' ע"א. — ולפעמים לא היו ממנים כ"א לזמן, עיי' ירושלמי חגיגה ונדרים שם: מהו למנות זקנים לימים נשמעניה מן הרא ר' חייה בר בא אחא לבני ר' לעזר א"ל פייס לי לדי' יוחנן נשייא דיכתוב לי חדא איגרא דאיך נישוק לפרנסתי לארעא ברייתא פייסיה וכתב ליה הרי שילחנו אליכם אדם גדול שילחנו וכיזא בנו עד שהוא מגיע אצלנו ע"כ. (ואפשר דהך כיזא בנו הוא שיש לו רשות להתיד בכורות הוה הוא שמשנים עד שהוא מגיע אצלנו).

ונראה שהיו ממנים לפעמים איזה חכמים ביחד וזה שהיה נקרא פיתקה בכורים פ"ג ס"ה ע"ד ר' זמנא הוה בצור ומגניה ע"מ לחזור אוף ר' יונה הוה בפיתקה ולא קיבל עלוי' מתמניה אמר עד זמן דמיתמי ר' זמנא ר'. ועיי' לעיל ערך ר' זמנא. — ופיתקה פתרונו גורל וזוהו משמע קצת שהיו ממנים לכד מספר קצוב ביחד והחכמים אשר שמום יצאו בגורל וכו' להיות מגויס. אך תענית סיד' ס"ה ע"א איתא רבי הוה ממני תרין מיניין וכו' מדדמך סקד לבדיה אמר לא תעביד כן אלא מגי כולחן בחדא ע"כ, לכן נראה ששם פיתקה מושאל להתמנות, כלי' להיות בגורל ותוד המגויס.

ועוד מצינו כימי כבוד מנילה סיד' דאמר שם ר' זעירא על ר' שמעון

ספרא דשרכנית אילו הוה הווא ספרא כיומי כעיתיה חכים עיי לעיל ערך
ספרא. ואפשר דחכים אחר עם רבי כלר סמוך.

ויש עוד סה להוביד הא דאיתא טיק סיב הל' ג' ר' יצחק בי ר' לעזר
הוה מסקד לר' הושעיה בי ר' שמי רהוה פרוש אין את ידע דאת מוכן
ואילסא מורכא לך ואת אתי משתי נבן זבין ואי לא לא תוכין ע"כ. ונראה
שפרוש אינו כינוי כבוד אלא בא לומר שהוא נודר הרבה במצוות ומרחיק
את עצמו מכל נדנד איסור. — ואין פרוש דוה המאמר ענין עם הפרשים
הגזרים במשנה וירושלמי ובבבלי.

לר' ס"א ערך אביי.

ועיי בבלי נדרים סיב ע"א אמר רבא שרי ליה לאודועי נפשיה באמרא
דלא ידעי ליה וכו' והבונה בזה להודיע שהוא חכם ע"ש, וכונת המאמר של
אביי שהבאנו בראש הערך הוא להסך ת"ח צריך לפרסם את עצמו אם נוהגין
בו כבוד יותר מלימודו. — ומטה שלא הביא הבבלי זה המאמר דאביי לא
בנדרים ולא במכות סוף סיב נראה ג"כ להוכיח שאביי דערך זה הוא אמורא
דא"י ולא אביי תלמידו דרבה.

לר' ע"א ערך בר קפרא.

אפשר שבר קפרא היה מאי קפרום ועלה משם לא"י, ונקרא בר קפרא
על אי מולדתו. וכן ר' אלעזר הקפר נראה שהיה מאי זה ונקרא הקפר על
שם האי.

שם.

להערים דאוח ב' יש להוסיף: בני מדינחא. שבת סיב י"ג ע"ד וכתב ולא
הוסיף אמר ר' חייה בר בא אילין בני מדינחא ערוטין סגין בר חד מינהון
בעי משלחה מילה מסטריקין לחבריה הוא כתב במי מילין וההן דמקבל כתבייא
הוא שוסך דיו שאין בה עסין והוא קולט מקום הכתב.

לר' ע"ח ע"א.

אחר ומזה נראה שר' זורא היה כהן יש להוסיף: וברכות ס"ח י"ב ע"ב
איתא בפירוש שהוא כהן. עיי לעיל קל"ג ע"ב ושם הבאנו כל המאמר.

לר' ס"ב ע"ב סוף ערך ר' תייא בר אבא.

ועיי בבלי כתובות ח' ע"ב כי הא דר' חייא בר אבא מקרי בניה דריש
לקיש הוה ואמרי לה מתני בריה דריש לקיש הוה.
ר' חייא בר אבא היה שונא הגדות. ירושלמי שבת פט"ז מ"ז ע"ג ר' חייה בר
בא חמא חד ספר ראגדה אמר אי מה כתיב טבאות תקטע ידה דכתבתה. ואפשר
שלא קשר אלא על כותבי ספרי הגדה, עיי לעיל ס"ג. ועיי בבלי סוטה
ט' ע"א.

לד' פ"ז סוף ערך ר' חנינה בריה דר' אבהו.

ועיי' יבמות פ"ב הל' ד' (ג' עד) ר' זריקן בשם ר' חנינה אשת חמיו אסורה משום טראית העין אי תימר תורה הרי דוד שנשא רצפה בת איה שנא' ותאנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך בחקך ע"כ. וכבבלי שם ביא ע"א איתא בברייתא ומותר ארם באשת חמיו, ושם ע"כ איתא אמר רבא וכללל הוא חמיתו עדות אשת חמיו מותרת ע"כ, הרי דלשיטת הבבלי פשוט ראשת חמיו מותרת. והתו' הביאו שם מעשה דרית ססק לאיסוד וכהירושלמי נגד הבבלי, וכתב שם הר"ש ושטא אחד כך אסרו עכ"ל פ"י הירושלמי סיירי בדורות האחרונים. והגאון בעל נדע ביהודה אשר כל ר' לא אגם ליה חיסה הרבה על זה בתשו' כ"ז חלק אהדע מהדורא קטא דאך אפשר לומר כן הלוא ר' חנינה בעל הטיטרא ואת בירושלמי קדם הרבה לרבא דמתיד בבבלי אשת חמיו (עיי' לעיל ערך ר' חנינה שהיה ברוד הראשון ורבא היה בימי ר' יונה, ברוד הרביעי), לכן רצה להגיה בירושלמי ר' זריקן בשם ר' חנינה בריה דר' אבהו, ור' חנינה בריה דר' אבהו מזכר אחיב בירושלמי שם ודל' ר' דימיה בשם ר' לעזר שני חורנים שגדלו בבית אחד אסורין להנשא סמני טראית העין אחא עובדא קומי ר' חנינה בריה דר' אבהו אמר יסבון באחר דלא חכמין לתן ע"כ. וגם כזה לא נזהר דעתו של הגאון ז"ל וגם ר' חנינה בריה דר' אבהו קדם לרבא דהרי ר' אבהו היה תלמידו של ר' יוחנן ע"כ. ועי' יש להשיב הלוא מצינו באיזה אמוראים שבניהם הגיעו להוראה שני דורות אחריהם וטאה שגולדו להם לעת זקנתם. אבל יש להביא ראיה ברורה שר' חנינה בריה דר' אבהו לא היה מאוחר לרבא דהרי ר' זריקן אמר בשמו כאשר הובא כזה הערך, ור' זריקן היה ברוד השלישי וברוד הרביעי. וכן ר' חזקיה אשר היה ברוד הרביעי אמר בשם ר' חנינה בריה דר' אבהו. וכבר הגיע בעל נו"כ ודבר בתיסה והסכים שהבבלי והירושלמי חולקין בדין אשת חמיו.

לד' צ"ג ע"א ערך ר' יודה נשיאה א'.

אחרי אשר הובא הספר זה לכית הדפוס באו לידי החקירות אשר חקרו החכמים סאטמזען¹⁾ ופרייס²⁾ על דיאקליטיניוס, על מסעיו ועל המלחמות אשר נלחם ועל שאר קורותיו. והחכם סאטמזען העמיק הרבה להעמיד על מכונם זמן וטקום החוקים — סעדארנונגען — אשר יצאו מתחת יד דיאקליטיניוס והוכיח בבירור שנמצאו לו ג' סעדארנונגען מקיץ שנת ד' אלפים מיו. והנה אז במטריא³⁾. והנה אין ספק שר' יודה נשיאה אשר דיבר עם דיאקל. הוא ר' יודה נשיאה א', ור' חייא בר אבא ססע על קברי דצוד לראות

¹⁾ Th. Mommsen: Ueber die Zeitfolge der Verordnungen Diokletians. In den Verhandlungen der Berliner Academie J. 1860.

²⁾ Kaiser Diocletian und seine Zeit, von Th. Preuss. Leipz. 1869.

³⁾ Drei Verordnungen, unterzeichnet Mai 31. Jul. 14. Aug. 31. Tiberiade aus dem J. 286. Mommsen das. S. 423.

דיאקל. (עיי' ערך ר' חייא בר אבא פ"ב ע"א) שנת מ"ו, עת בוא דיאקל. לארץ הקדם בפעם ראשון בהיותו קיסר, (והחכם גרעטץ הלך בפעמי קלינטאן אשר טעה הרבה בזה ¹) ולכן נכנס בספרצה דחוקה מאוד.) והנה דברי מאממוען ברורים מצד ראיותיו ואין להשיב עליהם. וכנ"ז יש כאן מקום ספק שבירושלמי איתא בהך מעשה דר' יודה נשיאה שדיקל. היה אז בפניו ושלח לר' יודה נשיאה לטבריא שיבוא לפניו לפניו, וכן משביעית פ"ט עיי' לעיל ב' ע"ב נראה שדיקל. היה בפניו. וגם מזה נראה הוכחה להשערתנו שאלה המעשים דפניו היו טרם היותו קיסר.

לד' צ"ד סוף ערך ר' יודה נשיאה ב'.

בכתבי הקיסר יוליאנוס אשר השאיר אחריו נמצאה אגרת מלאה דברי שלום וברכה אשר כתב אל היהודים ובתוכה אומר שכבר דיבר בזה אל האח יולאן הנשיא הנכבד מאוד *Ιουλὸν τὸν αἰδεσιμώτατον τὸν ἀδελφόν* (*πατριάρχην παρῆγενσα*). ובהשקפה ראשונה נראה שהנשיא יולאן זה הוא הלל בנו של ר' יודה נשיאה ב' וכן הסכימו כותבי קורות היהודים. אבל העומד על חשבון הנשיאים ירמי מלכות של יוליאנוס יראה שא"א לומר כן, שהרי יוליאנוס מלך מן קכ"א עד קכ"ג ובימי לא הגיע הלל לנשיאות כ"א אביו ר' יודה נשיאה ב' (או אביו ר' גמליאל). ונראה בבירור שיש כאן ט"ס וצ"ל *Ιουδαῖον* ב"מ *Ιουλον* (והטעות בין אות δ ואות λ, וכן בין אות α ואות ο הוא מצוי בקל בכתב יונית) והכונה אל ר' יודה נשיאה ב'. ובענין מיכותיו של יוליאנוס ליהודים ובמה שרצה לבנות בהמ"ק בירושלים לא הארכנו, כי לא נזכר דבר מזה בירושלמי. (ואפשר משום שימי מלכותו היו אך מעטים, ובכנ"ז בהמ"ק לא נחקימה מחשבתו). וגם שם הקיסר זה לא נזכר בירושלמי כ"א בדרך העברה בעלמא נדרים פ"ג הל' ג' (ל"ז ע"ד). וזה המאמר הובא שבעות פ"ג הל' ט' (ל"ד ע"ד) ושם איתא דיקליטיאנוס ב"מ לוליינוס דמ' נדרים. וכבר העיר ע"ז החכם גרעטץ שם צד 494.

לד' צ"ז סוף ערך ר' יוחנן.

ור' שרירא נאון אשר דבריו בנויים ברוב מקומות על אדני האמת קילע גם בזה אל השערה בטה שכתב שר' יוחנן לא האריך ימים יותר מפי' שנה ומת שנת תק"צ לשטרות והוא שנת ד' אלפים ל"ט לביע'. ולכן לא נזכר כלל ר' יוחנן עת בוא דיקליטיאנוס לא"י, כי דיאקל. בא לשם שנת מ"ו (ולפי השערתנו שהמעשים הנזכרים היו בעוד היותו שר צבא הוא בשנת מ"ג) ואז כבר מת ר' יוחנן. וזה מוכיח בבירור שר' יוחנן מת קודם מיתת ר' יודה נשיאה

¹) Mommsen das.: Clinton, der in den Fasti Romani annimmt, Diokletian sei erst im J. 297 nach dem Orient gegangen, hat geirrt. — Mommsen sagt ferner das. S. 349: Clinton hat sich nicht genügend mit dieser Partie beschäftigt.

א', דהרי ר' יודה נשיאה א' ריבד עם דיקלטיאנוס ובטו שהובחנו ברוססות
לד' יודה נשיאה א'. — ועיי' סוף ערך ר' לעזר.

לד' קא ערך ר' יוסי ב.

סוף סג דעידובין איתא ר' אבהו אזל לאלכסנדריאה ואמעינתן לולבין
בשבתא שמע ר' מיטר טן סי יכול להנן ר' אבהו בכל שתא ע"ב, (אורי שמע
ר' חסר איזה חיבה ואפשר דצל ר"י בלך ר' יוסי, ונבלע הור"ד) וסידוש, ר' אבהו
הלך לאלכסנדריאה וחל אז י"ט ראשון של חג בשבת ואמר לאנשי אלכסנדריאה
ליטול לולב בשבת, ושמע ר' (ר' יוסי והוא ר' יוסי א') ואמר הבי יכול ר'
אבהו למי להם בן בכל שנה, בלך הכי יהיה שם ר' אבהו בכל שנה שיחול
י"ט ראשון של חג בשבת, וא"ב יש לחוש לקילקולא שלא יהיו בקאים
בקיבועא ריחא ויטלו ב"ט ראשון בשבת. ואח"כ איתא שם ר' יוסי מישלח
כתב להנן וכו' ובטו שהבאנו בפנים, בלך ר' יוסי חולק על הא דר' אבהו
וסבר דאין ליטול לאנשי אלכסנדריאה ב"ט של חג שחל להיות בשבת אף
שהם בקאים בקיבועא ריחא (ונראה שזה היה קצת זמן אחד חך מעשה
דר' אבהו ואז כבר שלחו להם סדרי סעודות, ור' יוסי זה הוא ר' יוסי
ב') מ"ס לא ישנו סנהג אבותיהם, ור' יוסי לא אמר זה לבר אנטילת לולב
אלא על כל מה שהיו נוהגים משום ספיקא דיומא בלך אבל ב' ימים טובים
של גלות. — והוצא מהא דר' אבהו שכא"י ששם היו בקאים בקיבועא
ריחא היו נוטלין לולב ב"ט ראשון של חג שחל להיות בשבת, ואליכ
איך עלה על לב ר' אבהו להתיד לבני אלכסנדריאה נטילת לולב ב"ט
ראשון של חג בשבת. והא במאמר הבבלי סוכה מ"ג ע"א אינו דידעי
בקיבועא ריחא לידחי אין הבי נסי וכו'. אך זה לא קיימא שם במסקנא,
דהכי איתא סוף ר' מ"ג וריש ד' מ"ד והא ז"ס טוב ראשון דלדידן לא דחי
ולדידהו דחי אמרי לדידהו נסי לא דחי ואלא קשיא הני תרתי וכו', הרי
ההשם מחליט ולא דחי בזמן שאין בית המקדש קיים גם לבני א", זה
נראה קשה מאוד שהרי סוכה טן הירושלמי שבא"י היו רוחין! — ואפשר
רודאי בימים הראשונים היו נוטלין בא"י ביום ראשון שחל בשבת ואח"כ באו
איזה חכמים והגהינום שלא ליטול בין רלבני בכל לא דחי וכו' שלא לעשות
אגודות ועיי' רשי ריש מ"ד ד"ה לדידהו. והיה זה בעין ר"ה שבתחילה לא
היו עושין בא"י לדעת בעל המאור ריש ביצה כ"א יום אחד ואח"כ הנהינום
לעשות ב' ימים (אף ששם אין הטעם משום אגודות. ועיי' במלחמות ה'
וכרא"ש ריש ביצה). — וב' התירוצים של הש"ס בסוגי שם אמת, הא
רמשיני מ"ג ע"א אין הבי נסי בלך דדחי לדידהו זה היה בימים הראשונים
קודם שהנהינום שלא ליטול, והא רמשיק הש"ס ד' מ"ד דלדידהו נסי לא דחי נשנית
בימים האחרונים (הוא רמשיני הש"ס מ"ד לא אידי ואידי בזמן שבית המקדש
קיים באן במקדש כאן בנבולין ולא מתריץ הא דתני סוליכין וכו' לבית הכנסת
סידי שלא בזמן בהמ"ק וקודם שהנהינום צ"ל בזמן מאוחר נשנה כבר שלולב
היה ניטל מעולם אחד זמן בהמ"ק ביום ראשון שחל בשבת). — ואפשר

שהגך ב' סוגיות נשנו בעת אשר לא עלו בני בבל לא"י ולא ידדו בני א"י לבבל (עיי' הוספה לד' ק"ב) ולא ידעו בני בבל כלל מנהג א"י ולכן צידדו לסאן ולכאן.

לד' ק"ט ע"ב ערך כהנא.

ועיי' ערך ערך אב"י ח"ל אבל שמואל ודאי כיון דהוא רישא דהאמוראי ליקריה ומשום דכולהו שמעיה לא קריהוי רב ולא אסתמיך דתם דליקרי רבי עכ"ל, ונראה שגם מטעם זה נקרא ר' כהנא כירושלמי כהנא שהרי בפסע ראשון לא נשתתף שם הרבה וכמו שכתבנו בפנים, ואפשר שאחרי עלותו בפסע שנית לא חי הרבה ימים ולא היה שהות לסמכו, ולגדל מעלתו לא רצו לקרואו רב כהנא וקראו אותו כהנא, וכמו שכתב הערך בענין שמואל.

לד' ק"י ע"ב ערך ר' לודה.

הירושלמי דורש גימטריא נומריקון. גימטריא: ברכות פ"ב ה' ע"א רבנן אמרי אהן מלכא משיחא וכו' ר' יהושע בן לוי אמר צמח שמו ר' יוחנן בריה דר' אייבון אמר מנחם שמו אמר תנניה בריה דר' אבהו ולא פליגי הוישכנאה דהרין כחושכניה דהרין הוא צמח הוא מנחם. — שבת פ"ז מ' ע"ב ר' חנינא דציפורין בשם ר' אבהו אליף חר למיד תלתין ה"א חמישה וכו'. — נומריקון: תענית פ"ג הל' ג' (פ"ז ע"ג) בעון ארבעה דברים הגשמים נעצרין וכו' בעון שושבי דמים מניין כי הדם הוא יחזיק את הארץ כי הדם הוא יחן אף על הארץ (ועיי' ספרי פ' מסעי). — שם הל' ו' (פ"ז ע"ד) ולמה נקרא שמו גוכי דו נבי דנא דסריה. — סנהדרין פ"א הל' א' מהו חותמו של הקדוש ברוך הוא ר' יבבי בשם ראובן אמר מהו אמר ר' בון שהוא אלהים חיים וטלך עולם. — ועיי' תרומות פ"ה הל' ג' (פ"ג ע"ג) אמר ר' אבהו כל ימינו היינו טועין בה כמקל הזה של סטא עד שלמדנוה מן חשבון גימטריא קבא כמה עבר עשרין וד' כיעין כמה סתא עכרא תשעין וישית כיעין וכו', ושם הכונה בפשוטו חכמת החשבון (ולא חשבון האותיות), אבל תיבת נומריקון לא מצינו בירושלמי. ונראה שנומריקון נכלל בגימטריא. (ועיי' בספר משיב רבר לד' יעקב רייסמאן צר 13. ומה שהביא שם המאמר דר' לודה דערכנו „לישן גרמטיון הוא" וחמך ע"ז יסודותיו ע"ש, ספר שאינו מונה גרמטיון לו כי הגי' בירושלמי ד' וניצאיה וקראקא גימטריאון. ומה שדימה לחדש כי תחת הוא כל א"ת כ"ש כבר קידמו בזה בעל קרבן העדה).

ודע ונראה שיש כהנאמר אשר הובא בערך זה איזה חסרון ועיקר שם החכם נשמש ע"י שניאת הסופר. ובבר הראינו רוממו ערך ר' אבהו א' ועיי' לעיל הוספה לד' יוסי כ', וכן נשמש שם האמורא סנהדרין פ"ד הל' א' אמר רבי תלמיד ותיק היה לרבי והיה מטור את השרץ וכו' וכן במ"א. — גם נראה קצת שנמקום לודה צ"ל לודאה כל"י אותו חכם היה מן לוד (והיה זה החכם לבד מכוה) על העיר לוד עיי' לעיל ר' ע"א).

לר' קל"ב ע"ב.

עיי' הוספה לר' יוסי ב' שבימים האחרונים של תלמוד בבלי (ביט) הסבוראי או קרוב להם) לא ידעו בני בבל גם המנהג של א"י. זה נהוגה ע"י המלחמות הגדולות אשר היו בין הפרסים ותחת ממשלתם היתה אז ארץ בבל ובין הרומיים אשר משלו בא"י, ולא עלו מבבל לא"י ולהפך. ומאז נסרה יד הקאליסען וכאה א"י תחת יד מלכי ישמעאל עלו בני בבל לשעמים לא"י, וז' אחא משבחה בעל השאילתות עלה לשם באשר נבחר מר דב נסריו שטעיה לנאון וכדאיתא באגרת ר' שרירא. ואעפ"כ לא נזכר הירושלמי בשאילתות. ונראה שר' אחאי לא האריך ימים אחרי בואו לא"י. — והנה שנת תרנ"ח יצא לאור בווהרשא סדר דרב עמרם ושם הובא הירושלמי בכמה מקומות. אך לאו מר בר רב אשי חתם על ההוא סדר, גם לא הודיע המציא לאור איך מצא רבי' ומה תוארו ומה הכתב המוכיח עליו. והרי ר' סעדיה גאון לא ידע הירושלמי עד אשר הביאו שלמן הקראי לכבל (עיי' בפנים) וז' עמרם קדם הרבה לרס"ג.

לר' קל"ד ע"ב דבינו נתן בעל העדוך.

- דבינו נתן בעל העדוך מביא הירושלמי בכמה ערכים וגורע בהם עוצם ידיעתו וששערי הירושלמי היו פתוחים לפניו, ובכ"ז נראה שעיקר כוונת דבינו המחבר ז"ל לא היתה לבאר הירושלמי ב"א לבד על ידו המשנה וברייתא ותלמוד בבלי, זה בין מלאכת בעל העדוך להבבלי למלאכתו להירושלמי. הנה כאשר נרד אל החיבור הגדול הזה בבבלי יבורד לנו שהמחבר כא לבאר המלות הקשות במשנה ברייתא בבלי ומדרשים (ובפרט ברבות פסיקתא וילמונו), ובאשר מורים הרבה ערכים, וגם לקבוץ מאמרים וענינים שונים אל ערך איזה שם המשותף לכולם. עיי' לדוגמא ערך אב, שם הובא אכזיני, האב זכאי בנחו בקידושה בבסף וכו', אבות דבולחי דם, אב המומאה דרבנן, אבות הפומאה דאורייתא, אבות מלאכות ארבעים חסר אחת. וכן עשה בערכים אחרים. ובמקום שהענינים נפרדים לנמרי הפירוד השם המשותף לבמה ערכים, — ובבחינה הראשונה נאמר העדוך הוא אוצר מלים (וארטלעקסיקאן), ובבחינה השנית יאמר עליו שהוא אוצר ענינים (רעאללעקסיקאן). ומהבחינה הב' ג"כ שבא הערך לפרש מאמרי המשנה והברייתא. עיי' ערך אבר ב', אהל ב', אח ב' וכדומה, וכן בא לפרש מאמרי הבבלי והמדרש במקומות אין מספר. ומה הענין ג"כ שעשה בעל העדוך ערך לשם סרפי להעיד על המדרש הקשור בו עיי' ערך אברהם, אדון, אחאב, אחו ב', גלית, או במקום שמצא לתלות בו דברים המפיצים אור על כמה ענינים עיי' ערך אביי. — ומה ג"כ שעשה ערך לספוק מססוקי תנך עיי' ערך אביד משום ההלכה היוצאת ממנו, וגם עשה ערך לאיזה חיבה אשר עליה יסוד המדרש עיי' ערך בהחלונות.

וכאשר נדרוש על המקום אשר הכין בעל העדוך להירושלמי נראה

שהירושלמי לא הובא לרוב כ"א או לפרש המקרא עיי' ערך אדרמלך, או לפרש המשנה והברייתא עיי' ערך אגר ב', כבע, כלכל ב', כך א', ברמלית וכו', או לפרש הבבלי עיי' ערך כבוד כוון, כרכשתא ב'. אבל לפרש מאמרי הירושלמי בפני עצמם כעין מה שמפרש המשנה וכו' לא בא. וגם לפירוש המלות לא מצינו כ"א ערכים מעטים, עיי' ערך אלנשתון, אפנקריסין (ושם נשאר המלה בלי פירוש), כיני, סקע א'.

ומצינו בהרבה מקומות שטביא מאמרים מן ב"ר, ילמדנו וכו' ועיקר מקום מאמרים אלה הוא בירושלמי ובעל הערוך לא הביא הירושלמי. עיי' ערך אלמן בב"ר והקול נשמע בית פרעה ר' יוחנן כד הוה אכיל אלישין וכו', והוא ירושלמי נדרים פ"ז הל' א' (והג') שם חלשין וכן הוא בב"ר שלפנינו עיי' ר"ב מוספא ערך חליטין). — ערך אלם א' יש מפרשים תאלמנה שפתי שקר בשלשה ענינים והוא מפורש בב"ר איתפרכן איתחרשן אישתתקן ע"כ, והוא בירושלמי חגיגה פ"ב הל' א'. — ערך אשלוין ב' בריש ילמדנו כשהקב"ה רואה בתי ע"ז וישבין שליון וכו', ועיקרו ירושלמי ברכות פ"ט י"ג ע"ג. — ערך ארגנטין א' בב"ר יצא הראשון אתא הדין ארגנטין מנחך ומרדך קטוי וכו', והוא בירושלמי סוף פ"ח דתרומות. — ערך ארלוגין בפסיקתא דהחודש למלך שהיה לו אורוליגין וכו', והוא בירושלמי ר"ה פ"א הל' ג' ג"ז ע"ב). — ערך ביב ובריש ב"ר מלך בשר ודם בונה פלשין במקום הביבין וכו', והוא בירושלמי חגיגה פ"ב הל' א'. — וגם במקום שטביא הירושלמי עם הב"ר וכו' מקדים לרוב המדרשים להירושלמי. עיי' ערך ארגנטין ב', דמס ר', דנסמס, כדן.

ונראה שבימי הערוך לא נפוצו עוד קונטרסי הירושלמי תחת אשר ספרי הרבות פסיקתא ילמדנו היו ביד כל. לכן מביא בעל הערוך הב"ר וכו' ואך במעט מקומות מביא גם הירושלמי. ומה הטעם הסב עיקר מלאכתו להמשינה וברייתא ותלמוד בבלי ולא להירושלמי, ודי לו אם מביא הירושלמי לפרש המשנה וכו'.

ודע דבערך אבל איתא בזה"ל: אכלו ארי אין לנו בגיטין כפ' מי שאחזו בגמרא הרי זה גיטך מהיום פ"י כיון דאמר אם מתי מחולי זה אע"פ שאכלו ארי ומת לא נתקיים תנאו שהרי לא מת מאותו חולי והוא הדין נפל עליו הבית או נשכו נחש אבל אם התנה אם לא יעמוד מחליו ונשכו נחש הרי נתקיים התנאי כי לא עמד לפיכך זה גט וזה אינו גט ע"כ, והנה מה שפירש כאן בעל הערוך הוא מהירושלמי גיטין פ"ז הל' ד' ובעל הערוך פירש זה הפירוש מעצמו ולא הזכיר שהוא מהירושלמי! גם זה נראה זר שהבבלי גיטין ע"ג לא ירד לזה החילוק ע"ש ואין דרכו של בעל הערוך להביא פירוש מעצמו והוא נגד הבבלי. לכן נראה בבירור שחסרין פה בערוך ב' תיבות וכצ"ל שלחו מתם אכלו ארי אין לנו בגיטין וכו', והעמיק בעל הערוך לומר דהפירוש של אכלו ארי אין לנו הוא שהרי לא נתקיים תנאו שהרי לא מת מאותו חולי, ותם הוא א"י וכידוע, מעתה זה שלחו מתם אכלו וכו' הוא הוא מה שנאמר בירושלמי ולא היה צורך לבעל הערוך להביא הירושלמי.

מפתח.

א.

אב. האב נקרא על שם בנו אם הבן אדם מפורסם. ר' קב"ו ערך רב שמואל בר רב יצחק.

רב אבא הוא רבה דבבלי ונזכר בירושלמי רק בקצת מקומות. נ"ח ע"ב. ר' אבא מדי ונקרא נ"ב ר' אבמי ברור (הרביעי וברור) החמישי. דתיר פיתא לארסקנס. — ונמצאים לו כמה מאמרים. נ"ח. נ"ז.

ר' אבא מרי אחוי דר' יוסי נראה קצת שהוא אחד עם ר' אבא מרי. נ"ז ע"א.

אבא בר אבהו ע"י ערך רב.

אבא בר בא ונקרא נ"ב רבה בר בא הוא אבוח דשמואל דבבלי וחי בימי רבי ור' יהודה נשיאה. נ"ז וע"י אבה אבוי דשמואל.

אבא בר רב הונא הוא רבה בר רב הונא דבבלי וכימי ר' חסדא. — לא עלה לא"י.

אבא כהן בר דליא ונקרא בבבלי אבא כהן ברדלא. נ"ז ע"א.

אבא בר חנה אבוי של אבא בר בר חנה. בבבלי ולא עלה לא"י. — בר פלוגתא דרב.

אבא בר בר חנה בבבלי. עלה לא"י ולמד שם אצל ר' יוחנן וחזר לבבלי. נ"ז.

ר' אבא בר יוסף הוא רבא דבבלי ונזכר אך מעט מזער בירושלמי. נ"ז ע"ב. ר' (כציל ולא רבי) אבא בר ירמיה ברור השני תלמידו של רב ור' זעירא אמר בשמו. נ"ז. נ"ח.

ר' אבא בר כהנא ברור השלישי. בעל אנדה ונלחם בעדה. נ"ח ע"א.

אבה אבוי דשמואל הוא אבוח דשמואל דבבלי. ע"י אבא בר בא. ולא עלה לא"י.

ר' אבהו א' בעל אנדה. נ"ח ע"ב.

ר' אבהו ב' ברור השלישי. מתלמידי ר' יוחנן האחרונים והיה חביב לרבי יוחנן. — מושבו היה בקיסרין. ונמצאו לו כמה מאמרים בכל מסכתא.

אהב להעסיק בחשבונות. — אמר בשם ר' יוחנן, וגם בשם ר' שמעון

בן לקיש ור' אלעזר ור' יוסי בן חנינה. — ר' זעירא היה בעין תלמיד

חבר לר' אבהו. ר' ירמיה שאל לפניו. ר' יונה ור' יוסי תלמידיו. —

ר' אבהו היה קרוב למלכות והיו לו ויכוחים עם אנשי האמונה החדשה. —

כיסיו היה נשיא ר' נטליאל בנו של ר' יהודה נשיאה. — ר' אבהו

התד לבני אלכסנדריאה לישל לולב ביום טוב הראשון של חג שחל
 להיות בשבת. נ"ח עד ס'. הוספות קמ"ז ע"א.
 ר' אבדומא נחותא בדור השלישי. היה רגיל לילך לבבל ואפשר שהוא
 ר' דימי הנזכר בבבלי. ס' ע"א.
 ר' אבין א. ר' לעזר אמר בשמו. ס' ע"ב.
 ר' אבין ב' ובבבלי נקרא רבין, בדור הרביעי ובדור החמישי. היה רגיל לילך
 לבבל, ואמר בא"י בשם רבנן דחמין. ס'. ס"א.
 אב"י. אב"י דירושלמי אינו אב"י בבבלי. ס"א ע"א. קמ"ה ע"ב.
 ר' אבינא בדור השלישי. ועוד נזכר ר' אבינא אחר שחי בדור מאוחר.
 ס"א ע"ב.
 ר' אברהם בן דוד (ראב"ד) מפרש הירושלמי בכמה מקומות. קל"ד ע"ב.
 אגדה ע"י הגדה.
 ר' אדא בר אחוה הוא ר' אדא בר אהבה והיה בעל טעשים טובים.
 ס"א ע"ב.
 ר' אחא בדור הרביעי. היה מלמד וגזר בהרבה מקומות. ס"ב ע"א.
 אחדונים. האחדונים לא עסקו הרבה בירושלמי ממות מררי קארו ואילך.
 קל"ג סוף ע"ב. קל"ד.
 ר' אילא, איליי, אלי, אילעא ע"י ערך ר' הילא.
 ר' אימי א' ובבבלי ר' אמי וכן לסעטים בירושלמי, תלמידו של ר' הושעיה
 ור' יוחנן וחכם מסורס. — הלך אצל זבניה מלכתא להציל זעיר בר
 חינא. ס"ג.
 ר' אימי ב' ובבבלי ר' אמי, בדור השלישי ובדור הרביעי, והיה עם ר' יהודה
 נשיאה ב'. (ועיי' תר ע"ז ל"ג ע"ב). ס"ג ע"ב.
 ר' אליה ווילנא מפרש הרבה מאמרי הירושלמי במסרו שנות אליהו ובשאר
 ספריו. קל"ז ע"א.
 ר' אליהו מווישניצא עשה סידוש לס' זעים ולאזהא שאר סכתות
 בירושלמי. קל"ה ע"ב.
 אלכסנדריא שם היו חכמי תורה. ו' ע"ג.
 ר' אלעזר אזקרי עשה סידוש להירושלמי מ"ס ברכות. קל"ה ע"ב.
 אמורא. בירושלמי תרין אמוראין, תלתא אמוראין. — דרך הבבלי בה.
 ל"ה ע"א.
 ר' אמי בבבליא בדור הרביעי ואמר הרבה פעמים בשם רבנן דחמין. — קרא
 ל"ה אמא רכותינו שבא"י. ס"ד ע"ב.
 ר' אמי, אמא, איסי ע"י ערך ר' יוסי א.
 אריסטון כעין פאפריצער ברו"י. — האריסטונים הוקמו ע"י הקיסר יוליאנוס
 והיו מכית הגשיא. ס"ה ע"א.
 ארסקינס שר צבא רוסי שולח מנאללום נגר היהודים כדודם. — לבו לא
 היה רע ליהודים ולא שרף ס"ת. — היה ב' פעמים בסוריא. ב'. ג'. צ"ח.
 ארסקינס שם איש יהודי ור' אמא מ"י וחבריו הורו ליה. נ"ה ערך ר' אמא מ"י.

ארץ ישראל. בארץ ישראל השתמשו בל סורסית ובל יונית. — הברת
אנשי א"י רבה.

ב.

ר' בא א' ברוד השלישי. יד לבבל חזר לא"י ואמר כמה פעמים בשם
רבנן דתמן.

ר' בא ב' ברוד השלישי וברוד הרביעי. חברו של ר' ירמיה ור' ירמיה נהג
בו כבוד. — ר' יונה ור' יוסי שאלו לסניו. — עלה מבבל לא"י.

ס"ה. ס"ז.

ר' בא בר זכרא ברוד השני (וקצת ברוד השלישי) וגדול ברודו. יד לבבל
חזר לא"י.

ר' בא בר בהן ברוד החמישי. תלמידו של ר' יוסי ב' ושאל גם לסני
ר' יונה.

ר' בא בר ממל ובבבלי ר' אבא בר ממל ברוד השלישי. בן א"י ושאל כבר
לסני ר' הושעיה. — נזכר הרבה בירושלמי ובבבלי.

בבלי מבבל באו הרבה חכמים ותלמידים לא"י. — הברת אנשי בבלי
קשה.

בבלי ר' קבעו להם בית הכנסת בציפורין.

בבלי (תלמוד) לשונות וסגנון המיוחדים להבבלי. — המעט למה שמנה
הבבלי בקל המשנה. — הבבלי סוכב בבבל על שני אוזנים. — הבבלי

מעמיק מן הירושלמי ומזהה חזר ורנא יותר. — הקושיה והתירוץ
אשר הושטו בבבלי כפי האמוראים לא יצאו לפעמים מסידם. —

הסינון סליני בה חרי אמוראי לא נמצא בבבלי כיא בהוספת ח'י
במערבא.

ר' בון נזכר הרבה בירושלמי ואינו אחד עם ר' אבין.

ר' בון בר חייא תלמידו של ר' זעירא ור' הילא וחברו של ר' ירמיה ור' ירמיה
סא"פ עם ר' מנא.

ר' בון בר בהנא ברוד השלישי ומן החכמים המפורסמים ברוד הרביעי. ס"ה ע"א.
ר' ביבי ברוד השלישי ונזכר בירושלמי ובבבלי.

בירא שם מקום ואיזה חכמים נקראים על שמו. עיי' ערך עולא ביריה.
ר' שמלאי דבירא.

בית רבי. המשנה של בית רבי.

ר' בנייה ברוד הראשון. חכם ספורסם ובית מדרשו נקרא על שמו. ס"ט ע"א.
בני מדינתא. סתב שלהם.

בצורה. עיד בדרך בבל לאי וזרבה חכמים הלכו לשם. צ"ט ערך ר' יונה
בוצרייה.

בראשית רבה. הירושלמי הבראשית רבה זה לעומת זה. — משנה לפעמים
חסר של הירושלמי.

ברייתא. גי הברייתא בירושלמי משונה לסעמים מגי הברייתא בבבלי. —
 ברייתות ידועות לירושלמי ולא לבבלי ולהפך. — השם מוסף לסעמים
 סידוש על הברייתא ומכליע אותו בדברי הברייתא. — מאמרים בבבלי
 כל ברייתא ובירושלמי הם מימי ראמוראי. — הברייתא שבירושלמי
 נראה לסעמים עיקר נגד אותה ברייתא בבבלי. — גי הירושלמי
 בברייתא בכמה מקומות שלא בדיוק. — הירושלמי מביא לסעמים רק
 עיקר ענין הברייתא. — הירושלמי משמים לסעמים שם התנא מן
 הברייתא. כ"ב עד כ"ז.

כבבי הוא כמו בי דבי כלל בני הישיבה. והוא ג"כ כינוי כבוד וכן בי דבי.
 עי' ע"א.

בר אב"י סתרתו שלח ציבור.

שם. בר דלייה שם מקום והיה שם בית ועד לחכמים.

שם. בר פרייה כדור הראשון. בן אחותו של בר קפרא. ר' יושע בן לוי אמר

הרבה פעמים בשמו. — הלכותיו נאמרו לסעמים בבבלי על שם בר

קפרא. עי' ע"ב.

בר קפרא תלמידו של רבינו הקדוש היה שונה משניות וברייתות. — ישב

כדרום ור' הושעיה כי הביא ברייתות שלו לצפון. — נקרא בר קפרא

על שם אי מולדתו. ע"א. קמיה ע"ב.

ג.

הנאונים הראשונים לא עסקו בירושלמי.

קל"ב ע"א. גאללוס איש רע מעללים הוקם לשלטון בארצות הקדם ע"י הקיסר קאנסטנטיוס

והחריב הדרום. — נזר על היהודים שלא להתענות כיהי. כי וצ"ח

עי' (כתוך ערך ד' יונה).

גימטריא. קמ"ז ע"ב.

נירדאי כינוי ליהודים היושבים בגידה. ע"א ע"ב.

נמליאל זוגא כדור השני. נזכר איזה פעמים. ע"א. ע"ב.

ר' נמליאל בר א' בנו של רבינו הקדוש. ביקש להגות דמאי בסוריא.

עי' ע"א.

ר' נמליאל בר א' בנו של ר' יודנה נשיאה, כימי ר' אבהו. שם.

ד.

ר' דוכרוש אשכנזי חיבר ס' שערי ירושלמי לס' ודעים. קל"ה ע"ב.

ר' דוד פרענקל חיבר סידוש לס' טועד ולס' נשים ולאמה שאר מסכתות

ירושלמי וקראו קרבן העדה. קל"ה ע"א.

דור. משך דורות ראמוראים בירושלמי וסדר הדורות. ניד ע"ב. ג"ה.

דייני נהרדעא כימי דבינא הראשון ונראה שלא היו נחשבים הרבה בעיני

חכמי אי. ע"ב ע"ב.

קנא

דיקליטיאנום הצד לכני פנים ולד' יעודה נשיאה. — היה טוב ליהודים אחרי הגיעו למלכות.
 ר' דניאל בריה דרב קטינא בדור השלישי, בבלאי וחברו דר' זעירא. ע"ג ע"א.
 דסום ויניציאה. קל"ח. קל"ט.
 דסום זיטאמר. ק"מ.
 דסום קראמאשין. שם.
 דסום קראקא. קל"ט ע"ב.
 דרום. בדרום אי' ישבו בטת יהודים. — שם טולל לחלק יהודה ושם פרטי להגבול הקרוב לאדום. — בדרום ישבו חכמים גדולים. — והודים בדרום מדרו כנאללום ואז נחרכה הדרום ונלו חכמי דרום לסבריא.
 ב' ע"ב. ג' ע"א. ה' ע"ב. ו' ע"א.
 ברוטאי שם לקביצת החכמים אשר ישבו בדרום. — בבבלי נקראים זקני דרום.
 דרך ארץ מס' דרך ארץ היתה ידועה להירושלמי.
 קב"ח ע"א (בתוך ערך ר' שמעון בר בא).
 דרשת הטקרא בחילוף אותיות להלכה בירושלמי. מ"ט ע"א.

ה.

הגדה תכלית ההגדה. — דרך דרשה בהגדה בירושלמי. — הגדות בעניני דסאח בירושלמי ובבבלי. — סיפורים בירושלמי ובבבלי. — להגבלי יש יתר שאת כח המליצה. — הגדות בבבלי ועיקרן בירושלמי ולהפך. — דרשי הגדות באו לשעטים מגליל לכבל. — הגדות הירושלמי והמדרש רבה.
 ר' הונא א' בבלאי, תלמידו דרב. שמואל שאל ממנו הלכה. מנר כהרבה מקומות בירושלמי ובבבלי.
 ר' הונא ב' בדור הריבוי ועלה מבבל. — תלמיד חבר דר' ירמיה ואמר בשם ר' הונא א'.
 ר' הונא רובא דציפורין אמר בשם ר' יוחנן ואמר בשם. — טעות הבראשית רבה בהבנת ת"י רובה (רבה). ע"ג ע"ב. ע"ד.
 ר' הונא צפורא מנר בבבלי ולא בירושלמי ובירושלמי נקרא ר' הונא סתם.
 ר' הושעיה רבה ובבבלי ר' אושעיא מסדר התוספתא ונקרא אב המשנה. — למד אצל ר' חייא ובר קפרא. — מושבו היה בציפורין וקודם לכן בדרום. — מגדולי תלמידיו ר' יוחנן ואמר בשם, וכן ריש לקיש ור' אלעזר. — היה בישיבה עם ר' יהודה נשיאה. — גדול במעשים טובים. ע"ד. (ועיי' כ"ה ע"א שאסף גם ברייתות המתנגדות לברייתות דר' חייא).
 ר' הושעיה (חברון דרבנן) בדור השלישי. הביא מתניתא דבר קפרא מן דרומא. ע"ד. ע"ה.

ר' הושעיה ב' ר' שמי בדור החמישי. היה מירוש. ע"ה ע"א. הוספות קט"ה ע"ב.
 ר' הילא ראש המרכבים בדור השלישי עם ר' זעירא ור' זעירא שיבתו מאוד. —
 רבם של ר' יונה ור' יוסי. ע"ה ע"ב.
 ר' הלל ב' ר' וולם כתב פירוש אזה הלכות על סינקסה. ע"ז ע"א.
 ר' המנונא דבבל בדור הראשון. שם.
 ר' המנונא בדור השלישי. בבלי ותלמידו דר' יהודה. — היה מסקר
 לחב"יא. ע"ז ע"א ע"ב.

ו.

ר' ווא ע"י ר' בא.

ז.

זבדי בן לוי בדור הראשון ור' יוחנן אמר בשמו. ע"ז ע"ב.
 ר' זבירא נראה שהיה בדור הרביעי. — ר' זבד דבבלי לא נזכר בירושלמי.
 ע"ז. ע"ז.
 ר' זבאי דאלבסנדריא בדור החמישי. שלח שאלות מאלכסנדריא לא"י
 והיה בעל חשבונות. ע"ז ע"א.
 זעור בר חיננא בדור השני. אמר אזה הלכות. נשבה במספומא. (ויש
 להוסיף על הערך: שביעית ס"א הל' ד' ר' זעירא בר חיננא ובלבד שלא
 יפחות מחשבון מתושעים ע"כ, ונראה בבירור שהוא זעיר בר חיננא).
 ע"ז ע"ב.
 ר' זעירא א' בדור השלישי. עלה מבבל לא"י. קדוחיו דבגין לשם. —
 למד בא"י אצל ר' אלעזר וגם אצל ר' אסי. — ל"י אבדו היה בעין
 תלמיד חבר ור' אבדו נהג בו כבוד. — הלך לדרום ודיבר עם ר'
 סימון. — היה בסיתת ר' יהודה נשיאה א'. — בבבלי באים הרבה
 מאמרים אשר אמר בא"י. — חבדיו גדולי דור השלישי, ותלמידיו ר'
 ירמיה ר' יונה ר' יוסי. — מידוחיו. — מת בא"י. ע"ה ע"ט.
 ר' זעירא ב' בדור החמישי. תלמידו של ר' ירמיה ואמר הרבה סעטים בשמו.
 ע"ה ע"ב.
 ר' זעירא תנאי. ע"ט ע"א.
 (זעירי דבבלי נסקר בירושלמי. ע"ט ע"א בתוך ערך ר' זעירא ב').
 ר' זריקן בדור השלישי. בבבלי נקרא ר' זריקא וכן לסעטים גם בירושלמי. ע"ט.

ח.

ר' חביבה אמר בשם רבנן דתמן. — אינו ר' חביבא הגזר בבבלי. ע"ט ע"ב.
 ר' חני זעירא בדור השלישי והיה חכם מסודרם בדור הרביעי וגדול

קנב

מ' יונה ור' יוסי. — נמצאים לו הרבה מאמרים והיה רגיל לומר
 משה. ע"פ. ס'.
 חזקיה מגדולי האמוראים הראשונים. עלה עם ר' חייא אביו לא"י ונקבר
 שם. — מאמרו בירושלמי ובבבלי. — יש מקום ספק אם היה רבו של
 ר' יוחנן. ס'. ס"א.
 ר' חזקיה ברור הרביעי. תלמידו של ר' ירמיה ואמר הרבה פעמים בשמו. —
 שמע מס' ר' אבהו ואמר בשמו. גם אמר בשם ר' הילא ור' אחא. —
 חברו של ר' יוסי ב' ורבו של ר' מנא. — מאמרו רבו מאוד ונזכר
 ג"כ בבבלי. ס"א ע"א.
 ר' חייא סידר התוספתא ובתחילה עלה ברעזו לסדר משנה שלימה. כ"ר. כ"ה.
 הירושלמי והבבלי מלאים מגדולי תורתו ומעשיו. — בעלי סלונתא דר'
 חייא. — הלך לדרום. ס"א ע"ב.
 ר' חייא בר אבא ברור השלישי. עלה מבבל לא"י. — רבוחיו. — הלך
 לראות ריאקלימאנטס. — הלך לחלל מחוסר מחיה. — מושבו היה
 במטריא והלך לציפורין לצוד לדרום ולרומי. — האריך ימים והיה אצל
 סותת ר' יהודה נשיאה. — חבריו. — ר' שמואל בר ר' יצחק קיבל עליו
 אבילות. — סתם ר' חייא הוא ר' חייא בר אבא (אם לא שמקומו
 מוכח עליו שהוא ר' חייא מסדר התוספתא). — היה שונא הגדות.
 ס"א. ס"ב. קמ"ה ע"ב.
 ר' חייא בר אדא א' בר אחיה דבר קפרא ותלמידו של ריש לקיש. ס"ב ע"ב.
 ר' חייא בר אדא ב' תלמידו של ר' מנא ב' ושאל כמה פעמים לסניו. שם.
 חיה בר בון הוא ר' חייא בר אבין דבבלי, ובירושלמי נזכר רק לפעמים.
 ס"ג ע"א.
 ר' חיה בר יוסף ברור השני. עלה מבבל לא"י וחולק עם ר' יוחנן. שם.
 חילפיי ובבבלי אילפא חברו של ר' יוחנן. — קרובתיו. — מצינו לו הרבה
 מאמרים בעניני קדשים. — אסף ברייתות והביא קצתן על הספר. —
 לא ידע כ"א ברייתות דר' חייא. ס"ג. ס"ד.
 ר' חנינא ברור הרביעי ונזכר בהרבה מקומות. — שני חכמים נקובים
 בשם זה. ס"ד.
 חכמי בבל החזיקו במשנה של חכמי מטריא. ב"א ע"ב. — נהגו כבוד גדול
 בחכמי א"י. — נזכרו בירושלמי בשם רבנן דתמן או תמן. ט' ע"א.
 חכמי גוים ברין נחלת בן ובת. ס"ה ע"א.
 חכמי ארץ ישראל עסקו הרבה בדיני טומאות ומזירות. ל"ד ע"א. — נזכרו
 בבבלי בשם מערבא או חס. ט' ע"א. — נשאו ונתנו הרבה בדברי
 חכמי בבל. ט' ע"ב. — חכמי א"י ירדו לבבל. ט"ד ע"א. — עסקו
 הרבה במ' קדשים. ט"ה ע"ב.
 ר' חלבו ברור הרביעי. נזכר הרבה פעמים. ס"ה ע"א.
 ר' חמא אבוי דר' הושעיה שני חכמים נקובים בשם זה, ואחד חי ברור
 הראשון ומישבו היה בדרום, והשני ברור השלישי ומישבו במטריא. ס"ה ע"ב.

ר' חנינה, תלמידו של רבי ורבי צוה לבנו שימנה ר' חנינה בראש. — היה מכבד ועלה כנערותו לא"י וישב בציפורין. — אמר בשם רבי ושמע מסי בר קפרא ור' חייא. — תלמידו. — היה עניו מאוד. גם לא אטר הלכה למעשה אם לא שמע אותה בבירור מפי רבי. — מאמריו גדולים ורבים. — האריך ימים ומת אחר רב ושמואל. ס"ז. ס"ז. ר' חנינה בריה דר' אבהו בדור השלישי. ס"ז ע"ב. קמ"ז ע"א. ר' חנינה א' בדור השלישי, נקרא לרוב חברו דרבנן. — ר' חני ור' ירמיה אמרו בשמו. ר' יונה תלמידו. — היה חכם מפורסם ומכר ג"כ בבבלי. ס"ח. ר' חנינה ב' בדור החמישי, תלמיד חבר לר' מנא. ס"ח ע"ב. ר' חסדא מוכר הרבה בירושלמי ובבבלי. — המאמרים בשמו בירושלמי הם לפעמים מאמריו בבבלי ולפעמים מתנגדים להבבלי. — לא עלה מיטיו לא"י. — בירושלמי נושא ונותן הרבה בס' זרעים. — נקרא ג"כ בשם ר' חסדא. — עירובב המוסרים בזה. פ"ט. צ'. ר' חסדיי הוא ר' חסדא, ונראה שזוכר גם בבבלי. צ' ע"א.

ט.

סיכוריה, בראשונה לא ישבו בה הרבה חכמים וסימות ר' יוחנן ואילך היתה עיקר בית ועד. ג' ע"ב. — חכמי סיכוריה העמידו המשנה על סכונה. ב' ע"ב. — ר' אבהו שלח בנו לסיכוריה ללמוד תורה. ג"ט ע"א. ר' מבי בדור הרביעי ואמר בשם ר' יאשיה. צ' ע"ב. ר' טבלאי, בבבלי ר' טבלי, חי בימי ר' נחמן. שם.

י.

ר' יאשיה בדור השלישי, תלמידו של בהנא ובנו של ר' ינאי. צ' ע"ב. יהודה בר חייא בנו של ר' חייא ותתנו של ר' ינאי. נקרא ג"כ בל' כבוד בי רבי. ר' יהושע דרומי'א בדור הרביעי. עלה מן הדרום מפני חמת המציק ולמד לפני ר' יונה. צ"א ע"ב. ר' יהושע בן לוי בדור הראשון וכדור השני, מושבו בדרום. — חבריו. — תלמידיו. יש סקום סקא אם גם ר' יוחנן מתלמידיו. — מאמריו רבים בירושלמי ובבבלי. — בבבלי טבות יחסו לו מאמרים אשר קצתם לר' יהושע דרומי'א. — גודל רוח ישרותו. — בבבלי באים סיפורי נפלאותיו ולא נזכרו בירושלמי. צ"א. צ"ב. ר' יהושע בנכנשתי חיבר סידוש לאיזה מסכתות הירושלמי, ושם הסידוש שדה יהושע. קל"ה ע"א. ר' יודה נשיאה א' הוא הגדול בנשיאים של בית רבי. ב' ע"ב. — זוכר במשנה ונקרא בג' מקומות דבותינו. — תלמידו של ר' חייא וחברו של

ר' הרשעיה וגם ר' יוחנן וזה מכני תבורתו. — ריש לקיש אמר הרבה פעמים בשמו. — חכמי דודו נגזו בו כבוד מסגי הנשיאות. — מידת ענותו. — המקרה שקרה לו עם דיקליטראנט. — לא נקרא רבי כא בר בני דודו ובסי תלמידיו. — האריך ימים ומת אחד מות ר' יוחנן. צ"ב עד צ"ד.

ר' יודה נשיאה ב' בדר הרביעי ובדור החמישי. דמיזו היו עם ר' ירמיה ועם ר' אימי ב' ור' מנא ב'. — משך ימי נשיאותו. — הקיסר יוליאנטס כתב לו אגרת שלום. צ"ג. צ"ד. קמז ע"ב.

ר' יודה בר חנינה בדר השני וריש לקיש אמר הרבה פעמים בשמו. צ"ד ע"ב.

ר' יודה בר מיסס רבנן דקיסרין אמרו בשמו. שם.
ר' יודן בדר הרביעי, מטר הרבה פעמים. — תלמידו של ר' בא ורבו של ר' מנא. צ"ה ע"א.

ר' יודן ב' ר' שלום בדר הרביעי, וגמגאים לו הרבה מאמרים בתורה. צ"ה ע"ב.

ר' יוחנן מסדר הירושלמי לדעת הרמב"ם והכונה בזה. מ"ז. מ"ד. קמ"ו ע"ב. — שימש בילדותו רבי גם ראה ר' שמעון בן אלעזר. — רבותיו. — הירושלמי והבבלי מלאים מאמרי הרבה הלכות דס' קדשים הן לר' יוחנן. — מצינו לו מאמרים אשר הם עיקר של תורה. — מבדיל בין דברי הנאמר במדוש בתורה ובין הלכה הנזכרת מן מדרש המקרא. — דברי ר' יוחנן בתורה. — מידותיו. — בנעדרותו היה בקיסרין (ואח"כ בציסורין) וכסוף קבע ישיבתו במכריה ושם ישב עד יום מותו. — תלמידיו הראשונים והאחרונים. — ר' יוחנן מת בן ס' שנים תקצ לשטרות. צ"ה עד צ"ו.

ר' יונה בדר הרביעי. ראש המדרשים וכפרס כס' דיעים. — רבותיו. — ר' יוסי חברו ובניהם ביית אהבה. — זכה לכמה תלמידים. — מאמריו בתלכה ובתורה. — מידותיו. — ר' יונה ור' יוסי הלכו לקבל פני ארסקנים באנטוכיא. צ"ח. צ"ט.

ר' יונתן בדר הראשון ובדור השני. חברו של ר' ינאי ור' חגיגא ור' יהושע בן לוי. נמצאו לו הרבה מאמרים ור' שמואל בר נחמן אמר לרוב בשמו. צ"ט.

ר' יוסה, יסה, יסא עיי' ערך ר' יוסי א' ר' יוסי ב'.
ר' יוסי א' הוא ר' אסי דבבלי תלמידו. של רב ושמואל. ועלה מבבל לא"י ושם היה מנהולי תלמידו ר' יוחנן. — נשבה במסופוטא וריש לקיש הצילו. — דרך לימודו עם תלמידיו. ק.

ר' יוסי ב' חברו של ר' יונה ומטר בדרה מקומות. — היה לו משא ומתן של הלכה עם החכמים דאלכסנדריא. — היה בקי בקביעת התחדש עם החשבון. — בימיזו היו מקדישין בא"י ע"ס וראייה. — מטר גם בבבלי ושם מטר גם שם אביו. — אחד על לימודו במדורא תגיגא. ק"י. ק"א. קמ"ז ע"א.

יוסי מעוני קינר בית הנשיא וגם מני הנשיא לא נשא. קא ערב.
ר' יוסי כי רב בון בדור החמישי. סוף גדולי האמוראים דא"י והארץ ימים
מ"ר מנא. — אמר בשם האמוראים הקודמים לו וגם בשם רבא. —
נזר נם בבבלי. קב עא.
ר' יוסי בי ר' חנינה מתלמידי ר' יוחנן הראשונים. — אמר בשם ריש בן
לקיש. הלכותיו רבו בירושלמי ובבבלי ונקרא בבבלי נחית לעוטקא
ודינא. קב עב.
ר' יוסף הוא ר' יוסף דבבלי. — הסופרים טעו לפעמים וכתבו ר' יוסף בנ' ^{ר' יוסי ולחפך.}
ר' יוסף קארו (בעל כ"ט) מפרש בכמה מקומות מאמרי הירושלמי. קל"ה עב.
ר' יחיאל מיכל חוסף הגהות על ס' יפה מראה. קל"ז עא.
ר' ילא ע"י ערך ר' הלא.
ר' ינאי בדור הראשון וקצת זוטר מ"ר חייא. — היה במיתת רבינו הקדוש. —
מגדולי תלמידיו ר' יוחנן. — הלכותיו. — היה מבית עלי. — מושבו
בציפורין. — מידותיו. — בית מדרשו נמשך כעכברי ימים רבים אחרי
מותו. קג.
ר' ינאי בי ר' ישמעאל בדור השלישי ואמר בשם בית ר' יניי. קנ עב.
ר' ינאי זעירא נקרא כן להבדילו מן ר' ינאי הראשון. ונ' חכמים נקובים
בשם ר' ינאי. שם.
יעקב איש כפר נבוריא בדור הרביעי וקמן מ"ר חני. קד עב.
ר' יעקב בד אב"י אפשר שהוא בנו של אב"י דבבלי. שם.
ר' יעקב בד אחא בדור הרביעי. ונראה שהוא עוזר ר' יעקב בר אחא אחר
בדור השלישי. שם.
ר' יעקב בר אידי בדור השלישי. תלמידו של ר' יוחנן, ור' נחמן שלה
לפניו שאלה מבבלי. קה עא.
יעקב בן אפרים חיבר סידור לירושלמי. קל"ב עב. קל"ה עא.
ר' יעקב בר זבדי בדור הרביעי. אמר לפני ר' אבהו ולפני ר' ירמיה וגם
אמר בשם ר' יוסי ב'. קה עב.
יפה מראה ע"י ר' שמואל יפה.
ר' יצחק רובה בימי רבינו הקדוש ואמר כמעט בכל מקום בשמו.
קה קז.
ר' יצחק בדור השני ובדור השלישי. עלה מבבלי לא"י והיה מגדולי
הדור. קז עא.
ר' יצחק עמושיא בדור השלישי. שאל לר' לקיש. (וע"י בפנים). וקצת
נראה דבהך דסוטה ראש הערך צ"ל ר' חייא בריה דר' יצחק עמושיא,
ודיוק קצת שתלמידו של ר' זעירא שאל לריש לקיש. ודע ולא מצינו
בירושלמי שר' זעירא דיבר עם ריש לקיש. אך ע"י בבלי מגילה ב"ח
ע"ב וצ"ע). קז עב.
ר' יצחק בר אלעזר בדור הרביעי. מושבו בקיסרין ונשתבח דרכו. קז עא.

ר' יצחק בר נחמן בדור השלישי והיה עם ר' יעקב בר אידי. ק"ו ע"ב.
 ר' יצחק מקטארנא היבר מדינא פני זקן למס' שקלים. קל"ה ע"ב.
 ירושלים. בירושלים לא היה בית ועד לחכמים מימי חזקן הבית ואילך. —
 יהודים עלו לשם גם קורם מלך קאנסטנטינוס. ר' ע"ב.
 ירושלמי (תלמוד). הירושלמי מחבר ב' חיבורים לאחת. ה' ע"ב. —
 לשונות הירושלמי. ט' ע"א עד י"ג ע"א. — סיגנן הירושלמי.
 י"ג ע"א עד י"ז ע"א. — דרכים המיוחדים להירושלמי. י"ז ע"א
 עד י"ח ע"א. — דרך הכתיבה בירושלמי. י"ח ע"ב. — משבש
 המשנה בכל. י"ט ע"ב. — בירושלמי באות לפעמים ברייתות ותלמוד
 בבלי וכן תוספות על שם אמורא. כ"ד ע"א. — הירושלמי אינו
 מפרש לפעמים משנה הצריכה ביאור. כ"ה ע"ב. — לפעמים מקשה
 על המשנה ומסתלק בלא תירוק. כ"ט ע"א. — לא נכנס לדין הרבה
 במשנה. שם. — לפעמים עומד על דיוק קל. כ"ט ע"ב. — לפעמים
 מתרץ המשנה ברוחק גדול יותר מן הבבלי. שם. — אינו מציא
 המשנה מפורטת. ל' ע"א. — אינו מתרץ המשנה בדרך חסורי
 מחסרא. שם. — מקים בקצור המשנה על מבוה ולדוב באמרו כי
 מתניתא. שם. — אינו מרייק חכמים היינו תנא קמא. ל' ע"ב. —
 אינו מדייק במציא וכללי רמשה. שם. — לא נחית לומר תנא
 ושייר. שם. — מניה לפעמים הברייתא בקישיא. ל"א ע"א. —
 אינו מחדד לתת טעם במאי פליגי ברייתות או תנאים אהרדי. שם. — חדש
 לפעמים המקרא בדרך רחוק. שם ע"ב. — דרך מדרש המקרא להירושלמי
 ולהבבלי. שם. — הלימוד ממדרש המקרא הוא להירושלמי לבד
 כעין אסמכתא. ל"ב ע"א. — אינו מעמיק לעבוד על כל צדדי הקישיא
 בהבבלי. ל"ג ע"ב. — תירוצו של הירושלמי נהד לפעמים יותר
 מהתירוק של הבבלי. שם. — לפעמים מתרץ בתירוק רחוק הרבה.
 ל"ג ע"א. — שקלא וטריא בירושלמי והבבלי לא נחית כלל לזה.
 שם ע"ב. — מרמה מילתא למילתא ברמין חלש. ל"ד ע"ב. —
 הקשיחות בירושלמי הן לדוב לבד כעין הערות. ל"ה ע"א. — דרך
 שקלא וטריא של הירושלמי קרוב לדרך האמוראים הראשונים ובבבלי.
 שם ע"ב. — נתינת טעם להבדל דרך הלימוד בין הירושלמי ובין
 הבבלי. שם. — הירושלמי מרמז לבד על איזה משנה. ל"ו ע"א. —
 לפעמים מביא לבד הדיןא וכתנתו להקשות מן הדיןא. שם. —
 לפעמים מביא הדיןא והקשיא היא מן הדיןא. ל"ו ע"ב. — מקצר
 ודיבה גם בדברי האמוראים. שם. — לפעמים מפרש ודברי הבבלי
 באותו ענין סתומים. ל"ז ע"א. — לפעמים מאריך ודיבה ללא
 צורך. שם. — מחדד למצוא פלוני ופלוני אמרו דבר אחד והוא כעין
 סימן להקל על הזכרון. שם. — סימנים בירושלמי. שם וד' קמ"ב ע"א. —
 מקצר במקום אחד ומרחיב במקום אחר. ל"ז ע"ב. — סתומות
 הסתומות. שם. — תוספות מאוחרות. ל"ח ע"א. — סתומות שלמות

כלי שם אומר. ל"ט ע"א. — סגנון שלמות אשר אין מקומן בהך
ענינא. שם. — לפעמים חסר ציון הכבא של המשנה. מ' ע"א.
ר' ירמיה בדור השלישי וכדור הרביעי. רבו ר' זירא. תלמידו ר' יונה ור'
חזקיה. — מאמריו רבו כירושלמי ומה שיש בינם וכן מאמריו כבבלי. —
ביטוי בא אויב לטיבריא לשלול שלל. — ר' ירמיה היה גדול בא",
וגם בעוד היותו בבבל הלך שמו לא". — שלא אגרת לר' יוחן
נשיאה כ'.
ר' ישמעאל אבנה דר' יודן. שלשה חכמים נתיחסו על שמו. — היה
שונה הלכות וחבר הכילתא. — תנא דבי ר' ישמעאל אינו אחד עם
תני ר' ישמעאל. — התנא דבי ר' ישמעאל קדם הרבה לר' ישמעאל
אבנה דר' יודן. ק"ח. ק"ט.
ר' ישראל חיבר ספר תקלין חדתין למס' שקלים גם מפרש מאמרי הירושלמי
בהיבדור פאת השלחן.

ב.

ר' כהן ע"י רב כהנא.
כהנא הוא כבבלי רב כהנא, תלמידו של רב. — עלה מבבל לא"י ולא
עמד שם ימים רבים וחזר לבבל ומשם עלה שנית לא". — היה
חשוב בעיני ר' יוחנן וריש לקיש.
ר' כהנא בדור הרביעי. היה כהן וגורר לפעמים בשם ר' כהן. ק"י ע"א.
כללים להלכה. כ"ח ע"א. — כללים בזקיות סדר האמוראים ותלמוד
ירושלמי.
כרמנה שם מקום. קב"ש ערך ר' שבעון בר כרמנה.
כתב יד דליין. קמ"א ע"ב עד קמ"ג.

ג.

ר' לא, לייא ע"י ערך ר' הילא.
לוד. לוד לכר נזכרת בשם כתוב ע"י דודם. — טבע של אנשי לוד. —
לא היה שם בית ועד לחכמים.
ר' לודה דודש נמשדיון.
לוי בר סיסי מגדולי תלמידי רבי. — הדבר אשר קרה לו עם בני
סימוניא. — מקום מושבו לא נודע. — ירד לבבל ושמואל נהג בו
כבוד. — מת בבבל ואנהו דשמואל עשה עליו הספר גדול. ק"י ע"ב.
ר' לוי בדור השני וכדור השלישי. בעל הגדה וחשוב בעיני חכמי דודו.
ק"א ע"א.
ר' (כצ"ל ולא דבי) לוי סוכיא ריש לקיש אמר בכל מקום נשמו. שם.
ר' ליעזר בדור הרביעי והודה עם ר' אבא מרי ור' מתניה. ק"א ע"ב.

קנה

ר' לעזר (אלעזר) ברוד השלישי. — נולד בא"י ולמד אצל ר' יוחנן וירד לבבל וחזר לא"י. — הולך לרוב בשיטת ר' חייא ובשיטת ר' חנינא. — היה כבד מחודד בימי נערותו. — אחר חזרתו מבבל לא"י היה לר' יוחנן תלמיד חבר. — אחר מות ר' יוחנן וריש לקיש נקרא מידה דארעא דישוראל. — לו הלכות נדולות וכללים. — דבריו בהגדה. קרא עד ק"ג. ר' לעזר כי ר' יוסי ברוד החמישי ואמר לפני אביו. ק"ג ע"ב. ר' לעזר בן (כציל ולא בר) פרסא יש בזה שינוי נ"י בין הירושלמי והבבלי.

מ.

מאמר. מאמרים של אמוראים בבליים בירושלמי ולא נזכרו בבבלי. מ"ע"ב. — מאמרים של אמוראי דא"י בבבלי ובירושלמי נפקדו אף שכל אותו הענין בא בירושלמי. מ"א ע"א. — בבבלי בא מאמר בשם אמורא דא"י ובירושלמי נפקד שם האומר. שם. — הבבלי מביא מאמר דאמורא דא"י בפי מה שהוא מתורץ בירושלמי ולהפך. מ"א ע"ב. — שינוי בירושלמי במאמר של אמורא בבלי מאשר הובא בתלמוד בבלי והדיון נראה עם הירושלמי. שם. — לפעמים בא לכד טקעת מאמר של איזה אמורא דא"י ולא בלו והבבלי אסיק ליה מדידה ולהפך. מ"ב ע"א. — סתירה בין הירושלמי והבבלי במאמר של אותו אמורא. מ"ב. מ"ג. — אך נהוו הסתירות והשינויים בין הירושלמי והבבלי. מ"ג ע"ב. מ"ד. — מאמרי חכמי א"י נחפשו בבבל טעת בוא עולא ור' דימי ור' אבין לבבלי. מ"ד ע"ב. — מאמרי חכמי בבל החפשו בא"י מימי ר' ירמיה וקצת קודם לזה. מ"ה ע"א.

מחכו עלה במערבא עיי' ערך רב.

מידות. הבריות דייג מידות דר' ישמעאל נזכרה בירושלמי. — הירושלמי מביא איזה מידה בל' אחר. — בירושלמי נמצאו חולקין על איזה מידה דר' ישמעאל.

מכילתא הובאה בבמה מקומות בירושלמי ומחברה ר' ישמעאל אבא דר' יוחנן.

ר' מלך ברוד השלישי אמר תמיד בשם ר' יהושע בן לוי והיה דר' בערביא.

ר' מנא א' ברוד השני ור' חייא בר אבא בעא לסני.

ר' מנא ב' ברוד החמישי, בנו של ר' יונה. — דבותו ר' יונה ור' יוסי. חסרו ר' הוגית, והגיה כתיו לר' מנא. — ר' מנא היה בקיסרין והלך לפעמים לציפורין. — הלכותיו רבו מאוד. — סתם ר' מנא לרוב ר' מנא ב'.

מסורה. המסורה מתחמת בדן לבעלי מברא.

מערבאי בן נקראו חכמים אשר ירדו מא"י לבבל.

ק"ג ע"ב.

ק"ד ע"א.

ק"ד ע"ב.

מסרש הירושלמי נחלקים לשתי אגודות.
 ר' משה בן מיימון (דמכ"ס) מסרש הירושלמי בכמה מקומות ועשה חיבור
 להירושלמי.
 ר' משה בן נחמן (רמב"ן) מסרש הרכה מאמרי הירושלמי.
 ר' משה מדנלית חיבר סדרש לכל הירושלמי ושם ההיבור פני משה.
 קל"ה ע"ב.
 משנה. לבני א"י היו ג' נוסחאות המשנה.

ג.

נוה שם מקום בצפון א"י. מושב חכמים. עיי' רבנן דנוה. ר' יטילה דנוה.
 ר' נחום ב"ר ד' סימאי נקרא איש קודש הקדשים ובבבלי ר' מנחם בר סימי.
 קמ"ז ע"א. (וגראה שהיה בדור השני כי אביו ר' סימא היה בדור
 הראשון. עיי' ערך ר' סימא. ועיי' בפתיחה לזה הפרק נ"ד כלל ז').
 ר' נחום טריביטש (בצ"ל) עשה חיבור להירושלמי וקרא אותו שלום
 ירושלים.
 קל"ה ע"ב.
 נחמד למדאע עיי' ר' נסים אברהם אשכנזי.
 ר' נחמן בר יעקב הוא ר' נחמן דבבלי ובירושלמי נקרא תמיד ר' נחמן בר
 יעקב.
 קמ"ז ע"ב.
 ר' נחמן בר רב יצחק דבבלי ספק אם נזכר בירושלמי. קמ"ז. ק"ז.
 ר' נסא ברדו הרביעי. אמר בשם ר' אלעזר וגם בשם עצמו. אביו סת בלדחתו.
 ק"ז ע"א.
 ר' נסים תלמידו של רבינו הגאון עסק הרכה בירושלמי.
 ר' נסים אברהם אשכנזי חיבר ס' נחמד למראה להירושלמי. קל"ז ע"א.
 נשיא. הנשיאים בזמן הירושלמי היו זרעו של רבי והקיסרים נהגו בהם כבוד.
 ב' ע"ב. — הנשיא נקרא בכינוי כבוד רבי.
 צ"ג סוף ע"א.
 נתן בר הושעיה בימי ר' יוחנן ונזכר בירושלמי ובבבלי.
 ק"ז ע"ב.
 ר' נתן בעל הערוך מביא כמה מאמרי הירושלמי.
 קל"ד ע"ב.

ד.

סדר. סדרי הירושלמי אשר כידעו היום. — לס' מהדורות חזק טמס' נדה לא
 היתה מעולם נמרא ירושלמית.
 י"ח ע"ב. מ"ה ע"א.
 סדר ר' עמרם.
 סוגיות לסעמים הן אחת בירושלמי ובבבלי, ולסעמים משונות בסגנון ובשמות
 האומרים, ולסעמים הבבלי מרחיב הענין, ולסעמים משונות בעיקר הענין
 ובשמות האומרים והסגנון.
 מ"ג.
 מוסדים. דרך שניאות המוסרים בירושלמי.
 קל"ז ע"ב עד קל"ה.

קט

סידור. דעת הי"ף בסידור הירושלמי. מ"ו ע"א. מ"ז ע"א. — דעת
הרד"ק ונתן. מ"ו ע"א ע"ב. — דעת ר"ן חיות וראיותיו. מ"ו ע"א.
— דעת רש"ל ר"פ. מ"ו ע"ב. — אופן סידור הבבלי. מ"ז. מ"ח
ע"א. — סידור הירושלמי עלה לבד ממה שסידרו איהו חכמים קצת
המסכתא לעצמם. מ"ח. — הירושלמי לא ניסדר מעולם כ"א לד'
סדדים הראשונים ואך איהו דמים נמצאו לס' קדשים.

מח ע"ב. קמ"ד ע"א.

ר' סימאי מגדולי הדור הראשון.

ר' סימון בדור השלישי. רוב מאמריו בשם ר' יוחנן בן לוי. — נקרא ג"כ
ר' שמעון. — ר' אבהו חברו וגדול ממנו. — מושבו בדרום. — תיקן
תקנה גדולה.

סיפורים. מה בין סיפורים בבבלי לסיפורים ירושלמי. מ"פ ד"ש ע"ב.
— סיפורים בבבלי אשר עיקרם בירושלמי. נ" ע"ב. — קצת סיפורים
סאו בכתב לבבל (כצ"ל). ג"א ע"א.

סבנין שם מקום שם ישבו חכמים ראשונים ואחרונים. ה' ע"ב.

ר' סעדיה גאון. הוא הראשון אשר פתח בלימוד הירושלמי בבבלי. —

הסיבה אשר הגיעתו ללימוד הירושלמי. קל"ב ע"ב.

ספרא. עסק הספרא. — ספרא פחות מחכם. — הספרא בעלי המסורה.

ק"מ. ק"ח. ק"ט.

ר' ספרא ירד בנערותו לבבל וחזר אך לשעטים לא". — מאמריו לא נזכרו

בירושלמי. ק"ט.

ספרד לשם הובא הירושלמי ע"י תלמידיו רבינו נסים. קל"ב ע"ב.

סדונגא שם מקום (קדוב לים טבריא). מ"ו ע"א ערך ר' בא סדונגא.

ע.

עולא בר' ישמעאל הוא עולא בבבלי. ירד מא"י לבבל ושם לשעטים

לא". — נקרא עולא נוחתא. — מת בבבל. — לא נקרא בשום

מקום הילא או לא. ק"ט. ק"ב.

עוקבא. שני חכמים נקובים בשם זה, האחד מר עוקבא והוא בבבלי והאחר

ר' עוקבא והוא בר' א". ק"ב ע"ב.

עין טב שם היו מקדשין התורה הרכה פעמים. ה' ע"ב.

עכברי שם מקום ושם היה בית מדרשו של ר' ינאי.

ה' ע"ב וע"י ערך ר' ינאי א.

פ.

פאת השלחן ע"י ר' ישראל.

פזי שם חכם, וגם שם משפחה חשובה. קב"א ע"א.

ר' פינחס בדור הרביעי. תלמידו של רבא ועלה מבבל לא"י ושם למד אצל ר' יוסי חברו דר' יונה. — אמר הרבה מאמרים בשם עצמו ובשם אחרים. — ר' מנא שאל לפניו. סני זקן עיי' ר' יצחק מקמארנא. סני משה עיי' ר' משה מרגלית. ר' פס א' בבבלי ר' אפס, בדור הראשון ור' הושעיה אמר בשמו. קב"כ ע"א.

צ.

צדוקי. שם מקום בגליל. עיי' ערך ר' אלכסנדרא דצדוקי. ציפורין עיר רבת יושביה בצפון א"י. — בית הכנסת לבני בבל בציפורין. — טבע אנשי ציפורין. — קצת יושביה היו בקשר עם הדרום נגד הרומיים. צנבראי. ס"ת של צנבראי נשרף בימי מלחמת ארסקינס אבל לא עיי' ארסקינס עצמו. צ"ח ע"ב. צרפת. לצרפת בא הירושלמי בימי רבותיו של רש"י. קל"ב ע"ב.

ק.

קיסרין על שפת הים הגדול. — מושב כמה חכמים. — לא היו קוברים שם מתים. קיסרין קרוב למקור הירדן. — היהודים היושבים בה השתמשו בל' יונית. ה' ע"א. קרא דבבלי הוא ספרא דירושלמי. — גם חכמים גדולים נקראו לפעמים בבבלי בשם קראי. קרבן העדה עיי' ר' דוד פרענקל. ר' קריספא בבבלי כדוספרא, אמר לדוב בשם ר' יוחנן. קב"כ ע"א.

ר.

רב. בבבלי, למד אצל רבי בא"י ויחד לבבלי וחזר לא"י ולא נשתהא שם ימים רבים. — שלח שאלות בכתב לא"י לרבי. — לא נזכר בירושלמי בשם אבא. רבותינו שבגולה הם רב ושמואל לפי הבבלי ובירושלמי לא משמע כן. קב"ג ע"א. רבינו הקדוש כן נקרא מסדר המשנה גם בפי הירושלמי. — ונקרא רבי סתם בפי כל הדורות ובירושלמי נקרא ג"כ ר' יודה נשיא ור' יודן נשיאה. רבנן דקיסרין כן נקרא ועד התכמים דקיסרין ממות ר' אבהו ואלך. —

אמרו בשם אחרים ולפעמים בשם עצמם, וגם קצת אחרים אמרו בשמם.
 קב"נ ע"א.
 רבנן רתמן הם החכמים דבבלי. ולפעמים איתא בירושלמי מאמר בשם רבנן
 רחמן ולא נמצא בבבלי.
 קב"נ ע"ב.
 רובין הם בני ר' חייא, ומשמעותו גדולים.
 שם.
 דומי שם ע"ד בצפון א"י.
 ה' ע"ב.
 ר' רומנוס ברוד הראשון. תלמידו של רבינו הקדוש, וזוא שלחו לאנטוניוס.
 קב"נ ע"א.
 ריש נלותא רוב תקמו נודע בא"י. — בירושלמי נמצאו סיפורים מריש נלותא
 ואינם בבבלי. — נקרא בירושלמי ג"כ נשיא.
 קב"ד ע"א.

ש.

ר' שבתי ברוד השלישי. אמר בשם חזקיה דר' יוסי ב' אמר בשמו. קב"ה ע"א.
 שדה יהושע, ע"י ר' יהושע בנבנשי.
 שליח ציון כן נקרא האיש אשר בידו שלחו בני בבל שאלות לא"י.
 ט' ע"ב.
 שלום ירושלים ע"י ר' נחום טריבימש.
 ר' שלמה יצחקי (רש"י) לא הרבה להביא הירושלמי. קל"ב ע"ב. — סידוש
 רש"י למס' חמורה ומה שנוסר שם ל' ירושלמי.
 מ"ה ע"ב.
 ר' שלמה סיריליו הגיח אחריו בכ"י סידושים לאיזה מסכתות הירושלמי.
 קל"ה ע"א.
 שלטן הקראי הביא הירושלמי לבבלי ביט' ר' סעדיה גאון.
 קל"ב ע"ב.
 ר' שמן' ברוד הריב"ע וברוד החמישי. תלמידו של ר' יוסי ב' וחברו של ר'
 מנא ב'.
 שמואל חברו דרב מוסר בירושלמי בהרבה מקומות וגם במקום שלא נוסר
 בבבלי. — בירושלמי נקרא ג"כ שוקד. — ענותותו.
 קב"ד ע"ב.
 ר' שמואל א' הלך עם ר' אימי אצל זנביה מלכותא. — נקרא ג"כ שמואל
 הקן.
 ר' שמואל ב' ברוד הריב"ע. תלמידו של ר' אבהו ואמר הרבה פעמים בשם
 ר' זעירא.
 קב"ה ע"א.
 שמואל בר בא ברוד השלישי. הקשה קר גדולה לסגי ר' זעירא. — לא
 היה מוסמך.
 קב"ה ע"ב.
 ר' שמואל בדיה דר' יוסי בי ר' בון ברוד הששי. מאמרו כענין חזקה
 שם.
 ר' שמואל בר דב יצחק מגדולי האמוראים של דוד השלישי. — ר' זעירא
 קיבל עליו אכילתו. — שכחו.
 קב"ד ע"א.
 ר' שמואל בר דב נתמן ברוד השלישי. הלך עם ר' יודה נשיאה א' אל

דיקלטיאנוס. - אטר בהרבה מקומות בשם ר' יוחנן רבו וגם בשם ר'
 יהושע בן לוי.
 ר' שמואל בר סיקרמאי אמר בשם ר' אבהו. מעשה המורה על עוצם ידאת
 שמם שלו.
 ר' שמואל יפה חיבר ס' יפה מראה להגדות הירושלמי. קל"ז ע"א.
 שמות האמוראים בירושלמי ברכות ובשאר מדרשים. ג"ג ע"ב. —
 מקום לרוב בכתבי הקודש, ולפעמים נעתקו משמות תוארים או משמות
 המקרה. — נמצאו גם שמות יונים ורומיים וגם שמות מל' סורסי.
 קל"א ע"ב.
 שמעון בר בא, בבבלי ר' שמן בר אבא עלה מבבל לאי ולמר שם אצל
 ר' תנינא ואצל ר' יוחנן. — היה נכבד בעיני רבותיו ומפורסם ליד
 חסא. — עיקר תורתו היה מ"י יוחנן. — לא נתמנה משום שהיה
 בחל. קב"ז. קב"ח. קמ"ה ע"א.
 ר' שמעון בן חלפותא מן האמוראים הראשונים של הדור הראשון.
 קב"ח ע"ב.
 ר' שמעון בר יוסי בר לקוניה מן האמוראים הראשונים וקצת נראה שהיה
 מן התנאים.
 ר' שמעון בן יקים ובבבלי ר' שמעון בן אליקים מגדולי תלמידי ר' יוחנן
 הראשונים, ור' יוסי בר תנינא הרבה בשבחו. קב"ט ע"א.
 ר' שמעון בר ברסנא ממקום ששמו ברסנא. ונזכר באיזה מקומות.
 קב"ט ע"ב.
 ר' שמעון בן לקיש תלמיד חבר של ר' יוחנן ור' יוחנן כיבדו מאוד. —
 היה מחורר הרבה וגם בעל הגדה. — מסר נפשו להציל ר' איסי. —
 לספורי הבבלי שר' שמעון בן לקיש יצא לליססות קודם שבא אצל
 ר' יוחנן לא נמצא דמו בירושלמי. קב"ט. ק"ל.
 ר' שמשון משנץ (רש) מפרש הרבה מאמרי הירושלמי בסדרו של
 דעים.
 שנית אליהו עיי' ר' אליה ווילנא.
 שערי ירושלמי עיי' ר' דודרש אשכנזי.

ת.

תוספתא. התוספתא מסכמת לפעמים עם הירושלמי ולפעמים עם הבבלי
 ולפעמים לא עם הירושלמי ולא עם הבבלי. ב"ב ע"א. — תוספתא
 דר' חייא. תוספתא דר' אושעיא. תוספתא דבני כבל. תוספתא דר'
 דליה. קמ"ג ע"ב.
 תוספות. קונטרסי הירושלמי של בעלי התוספות היו חסידים. — בעלי

קנח

התוספות ידעו לפעמים מאמרי חידושלטי אך לשמע אותן. קל"ג. —
 " מפרישים חידושלטי בבטה מקומות. קל"ד ע"ב.
 ר' תחליסא בדור הרביעי ובבבלי נקרא ר' תחליסא בר טערכא. קל ע"א.
 תפילות. נוסח התפילות בירושלמי ובבבלי. נ ע"א.
 תמן בא לדוכ בטוכן על בבל ולפעמים גם על ארצות אחרות. י"ב. י"ג.
 ר' תנחום ב"ר ר' חייא בדור השלישי ובדור הרביעי. — תלמידו של ר'
 סימון. העלה ר' כהנא לעיבוד החודש. קל ע"ב.
 ר' תנחום בר ספא באלכסנדריאה ובדור הרביעי. — שלח שאלות לר' יוסי.
 קל"א ע"א.
 ר' תנחומא בדור החמישי. רוב מאמריו בהגדה ומסעם זה נקרא התנחומא
 על שמו.
 תקלין הדתין עיי' ר' ישראל.

תיקונים.

י"ב ע"א שורה ב' מסוף העמוד אל אחד צל על אחר. —
ט"ז ע"א שורה ה' כשמוקדים מאמר השם צל כשמוקדים הש"ס
מאמר. — י"ט ע"ב שורה ו' מסוף העמוד האדם צל אדם. —
כ"א ע"א ש"ז מסוף העמוד לאה יתה צל לא היתה. — כ"ט ע"ב
שמו של עבודה צל של קרבן. — כ"ד ע"א ש"ג ממנו צל
מטונות. — ש"ס ע"ב ש"ד ממנו צל ממנו אחר. — כ"ח
ע"ב ש"ט הניח שכל צל הניח שכל. — ל"ב ע"א ש"ז ידע צל
ידועה. — ל"ד ע"א ש"כ הקשים צל היקשים וכן צל חמד היקש. —
ל"ח ע"א ש"ד חלמוד צל חלמוד. — ל"ט ע"א ש"א בהוספה צל
בהוספה. — ט' ע"ב ש"ד אחז צל מחז. — ט"א ע"א ש"ט אס
אין צל אס און. — ש"ס ע"ב ש"ז מסוף העמוד במאמר צל
במאמר. — נ"ד ע"ב ש"ז מסוף העמוד צל ר' אמי, ר' אסי, ר' אלעזר
ר' חייא בר אבא, ר' אבהו. — ט"א ע"ב ש"ח אבהא צל אהבה. — ש"ס
ע"ב ש"ט חנינא וא"כ צל חנינא וא"כ. — ס"ד ע"ב ש"ט אחר
„רבותי שנבבל אמרו חזרה שבעה" יש להוסיף „לסני דבית שניא
אמרו חזרה שבעה". — ע"ג ע"ב ר' הונא ש"א הוא רבי הונא צל הוא
רב הונא. — ע"ח ע"א ש"ב מסוף העמוד דבי צל דבדי. — ע"ח
ע"ב ש"ב ע"ב ר' אבהו. — ע"ט ע"ב ש"ט מסוף העמוד
במקומות הבאנו צל במקומות שהבאנו. — ע"ט ע"ב ש"ד בוד
השני צ"ח להוסיף ובדור השלישי. — ס"ד ע"א ש"א מסוף העמוד
לא אסף צל לא ידע. — ס"ט ע"ב ש"ז להבנים צל להבנים. — צ"א
ש"ד מסוף העמוד נדחם צל ס"ה. — ק"א ע"א ש"ה בקבוצה
צל בקבוצה וכן ש"ה. — ק"ב ע"ב ר' יוסי בן יוסי ש"ד הוא
אז צל אתי. — ש"ס ע"ב ר' יוסי בר נהוראי ש"ב נהורא צל
נהוראי. — ק"ג ע"א ש"ט המוסר רובם צל המוסר ורובם. — ק"ט
ע"א ש"ג חזקת צל חזקת. — קל"א ע"א ש"א הוא זה צל
אשר היה. — קל"ב ע"ב ש"א רבינו סעדיה צל ר' סעדיה נאון. —
קל"ו ע"א ש"ט הוא מכלל צל והוא כולל. — קס"ד ע"א ש"ו
מסוף העמוד דאית צל ודאיות. — ש"ס ע"א מסוף העמוד
שכתבו צל שכתבו.

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III

XXIII*

B

62

NAPOLI

XXIII*

B.

62.

